

İSTİKLÂL
MARŞININ
KABULÜNÜN
100.
yılı
ANISINA

ULUSAL
LİSANSÜSTÜ
ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

B İ L D İ R İ K İ T A B I

İSTİKLÂL
MARŞININ
KABULÜNÜN
100.
yılı
ANISINA

ULUSAL
LİSANSÜSTÜ
ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

B İ L D İ R İ K İ T A B I

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yayınları: 8

ISBN: 978-975-7120-34-6

Editör:

Prof. Dr. Şahmurat ARIK

Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK

Kapak: Gözde Ajans

Baskı:

Girişim Ajans Matbaa Ltd. Şti.

Büyük Sanayi Samanyolu Cad.

No: 35 İskitler/ANKARA/TÜRKİYE

Baskı Tarihi:

2021

© Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2020.

Kütahya Dumlupınar Üniversitesi,

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10. Km.

KÜTAHYA/TÜRKİYE

Tel: 0 (274) 443 43 43

lee@dpu.edu.tr

SEMPOZYUM ONURSAL BAŞKANLARI

Dr. Mehmet Muharrem KASAPOĞLU
(Türkiye Cumhuriyeti Gençlik ve Spor Bakanı)

Prof. Dr. Kâzım UYSAL
(Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Rektörü)

Ali ÇELİK
(Kütahya Valisi)

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü)

DÜZENLEME KURULU

- Prof. Dr. A. Nejat BİLGİN (Arkeoloji ABD)
Prof. Dr. Ali UÇAR (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Atalay KÜÇÜKBURSA (Fizik ABD)
Prof. Dr. Aytunga OĞUZ (Eğitim Bilimleri ABD)
Prof. Dr. Baykal BİÇER (Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD)
Prof. Dr. Cem ŞENSÖĞÜT (İş Sağlığı ve Güvenliği ABD)
Prof. Dr. Cengiz YENİKAYA (Kimya ABD)
Prof. Dr. Ercan TAŞKIN (Uluslararası Ticaret ve Finansman ABD)
Prof. Dr. Erdal ULUALAN (Matematik ABD)
Prof. Dr. Hasan Basri KARADENİZ (Tarih ABD)
Prof. Dr. Hasan GÖÇMEZ (Nanoteknoloji ABD)
Prof. Dr. Hayri DAYIOĞLU (Biyoloji ABD)
Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ (Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD)
Prof. Dr. İrfan TERZİ (Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ABD)

- Prof. Dr. İskender IŞIK (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Levent MERCİN (Sanat ve Tasarım ASD)
Prof. Dr. M.Çağatay KARABÖRK (İnşaat Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Mahmut ZORTUK (Ekonometri ABD)
Prof. Dr. Mehmet ACET (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
Prof. Dr. Metin BÜLBÜL (Biyokimya ABD)
Prof. Dr. Muammer GAVAS (İleri Teknolojiler ABD)
Prof. Dr. Nurettin GÜLAÇTI (Seramik ve Cam ASD)
Prof. Dr. Orhan ELMACI (İşletme ABD)
Prof. Dr. Özgür ÖNDER (Kamu Yönetimi ABD)
Prof. Dr. Özlem DOĞAN TEMUR (Temel Eğitim ABD)
Prof. Dr. Ramazan KILIÇ (İktisat ABD)
Prof. Dr. Ramazan KÖSE (Makine Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Selçuk YALÇIN (Muhasebe ABD)
Prof. Dr. Talip KARAKAYA (Sosyoloji ABD)
Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)
Prof. Dr. Yasemin Deniz KOÇ (Bankacılık ve Finans ABD)
Prof. Dr. Yılmaz ASLAN (Elektrik-Elektronik ABD)
Prof. Dr. Z. Abiddin ERGÜLER (Jeoloji Mühendisliği ABD)
Doç. Dr. Ahmet TÜRKAN (Felsefe ve Din Eğitimi ABD)
Doç. Dr. Ayhan KARAMAN (Batı Dilleri ve Edebiyatı ABD)
Doç. Dr. Doğan AYDIN (Bilgisayar Mühendisliği ABD)
Doç. Dr. Fazlı YILDIZ (Maliye ABD)
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah KEÇECİLER (Endüstri Mühendisliği ABD)
Dr. Öğr. Üyesi Murat KAŞ (Temel İslam Bilimleri ABD)
Dr. Öğr. Üyesi Ömer Faruk SÖYLEV (Manevi Danışmanlık ve Rehberlik ABD)
Dr. Öğr. Üyesi Uğur CEYLAN (Turizm ve Otel İşletmeciliği ABD)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. A. Funda SAĞLAMER (Matematik ABD)

Prof. Dr. A. Nejat BİLGİN (Arkeoloji ABD)

Prof. Dr. Abdullah İLGAZİ (Tarih ABD)

Prof. Dr. Abdurrahman ÜNSAL (Elektrik-Elektronik Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Adnan ERSOY (Beden Eğitimi ve Spor ABD)

Prof. Dr. Ahmet AĞCA (İşletme ABD)

Prof. Dr. Ahmet ALTUNCU (Elektrik-Elektronik Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Alaattin KAÇAL (İleri Teknolojiler ABD)

Prof. Dr. Ali ÇELİK (Temel İslam Bilimleri ABD)

Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU (Tarih ABD)

Prof. Dr. Ali Serdar NAZLIPINAR (Matematik ABD)

Prof. Dr. Ali ŞEN (İktisat ABD)

Prof. Dr. Ali UÇAR (Maden Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Alpaslan DUYSAK (Bilgisayar Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Alper Tolga ÇOLAK (Kimya ABD)

Prof. Dr. Altay Tayfun ÖZCAN (Tarih ABD)

Prof. Dr. Anıl İÇA (Biyoloji ABD)

Prof. Dr. Atalay KÜÇÜKBURSA (Fizik ABD)

Prof. Dr. Atilla BATUR (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)

Prof. Dr. Aydın KAYABAŞI (İşletme ABD)

Prof. Dr. Aytunga OĞUZ (Eğitim Bilimleri ABD)

Prof. Dr. Baykal BİÇER (Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD)

Prof. Dr. Bilal AKTAN (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)

Prof. Dr. C. Nadir SOLAK (Biyoloji ABD)

Prof. Dr. Celal YAŞAR (Elektrik-Elektronik Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Cem ÖZGÜR (Metalurji ve Malzeme Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Cem SÖĞÜT (Maden Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Cengiz DURAN (İşletme ABD)

Prof. Dr. Cengiz KARAGÜZEL (Maden Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Cengiz YENİKAYA (Kimya ABD)

Prof. Dr. Ceren KARAVELİOĞLU (İşletme ABD)

Prof. Dr. Emine DİNGEÇ (Tarih ABD)

- Prof. Dr. Ercan TAŞKIN (Uluslararası Ticaret ve Finansman ABD)
Prof. Dr. Erdal ULUALAN (Matematik ABD)
Prof. Dr. Ergin UZGÖREN (İktisat ABD)
Prof. Dr. Erhan ATA (Matematik ABD)
Prof. Dr. Ersan ÖZ (Maliye ABD)
Prof. Dr. Ersen ERSOY (Türk dili ve Edebiyatı ABD)
Prof. Dr. Esra Sarıkoyuncu DEĞERLİ (Tarih ABD)
Prof. Dr. Ferdağ ÇOLAK (Biyoloji ABD)
Prof. Dr. Fulya TOPÇUOĞLU ÜNAL (Türkçe ve Sosyal bilgiler Eğitimi ABD)
Prof. Dr. Gökhan COŞKUN (Arkeoloji ABD)
Prof. Dr. Gülnur KEKEÇ (İşletme ABD)
Prof. Dr. Güray KAYA (Metalurji ve Malzeme Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Gürsel YANIK (Jeoloji Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. H. Melih SARAĞLU (Elektrik-Elektronik Mühendisliği)
Prof. Dr. H.Basri KARADENİZ (Tarih ABD)
Prof. Dr. Hakan AYKUL (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Hasan GÖÇMEZ (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Hayrettin ÖZLER (Kamu Yönetimi ABD)
Prof. Dr. Hayri DAYIOĞLU (Biyoloji ABD)
Prof. Dr. Huriye Senem AYDOĞU (Fizik ABD)
Prof. Dr. Hülya Ölçer FOOTITT (Biyoloji ABD)
Prof. Dr. Hüseyin ÇAVDAR (Temel Eğitim ABD)
Prof. Dr. İhsan SAFİ (Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi)
Prof. Dr. İrfan TERZİ (Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ABD)
Prof. Dr. İskender IŞIK (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. İsmail EKİNCİOĞLU (Matematik ABD)
Prof. Dr. İsmail Göktay EDİZ (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. İsmail KÜÇÜKAKSOY (İktisat ABD)
Prof. Dr. İsmet ÇELİK (Makine Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Kaan ERARSLAN (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Kaan MANİSA (Fizik ABD)
Prof. Dr. Kemal TİMUR (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi)
Prof. Dr. Kürşad YILMAZ (Eğitim Bilimleri ABD)
Prof. Dr. Levent MERCİN (Sanat ve Tasarım ASD)

Prof. Dr. M. Ali EBEOĞLU (Elektrik Elektronik Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. M. Arif ÖZGÜR (Makine Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. M. Çağatay KARABÖRK (İnşaat Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. M. Serkan AKKİRAZ (Jeoloji Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Macide ÇİÇEK (İktisat ABD)
Prof. Dr. Mahmut ZORTUK (Ekonometri ABD)
Prof. Dr. Mehmet ACET (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
Prof. Dr. Mehmet Sami DENKER (Kamu Yönetimi ABD)
Prof. Dr. Metin BÜLBÜL (Biyokimya ABD)
Prof. Dr. Mine TURAN (Matematik ABD)
Prof. Dr. Muammer GAVAS (İleri Teknolojiler ABD)
Prof. Dr. Muhammet DÖNMEZ (Biyokimya ABD)
Prof. Dr. Muharrem DAYANÇ (İstanbul Medeniyet Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa AYDIN (Makine Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Mustafa GÜNEŞ (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)
Prof. Dr. Mustafa Mesut KAYALI (İşletme ABD)
Prof. Dr. Mustafa TUNCER (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Necati AKSANYAR (Tarih ABD)
Prof. Dr. Nezahat EDİZ (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Niyazi KURNAZ (İşletme ABD)
Prof. Dr. Nureddin GÜLAÇTI (Seramik ve Cam ASD)
Prof. Dr. Nurullah KIRATLI (İleri Teknolojiler ABD)
Prof. Dr. Oktay ŞAHBAZ (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Orhan ELMACI (İşletme ABD)
Prof. Dr. Orhan Murat KALFA (Kimya ABD)
Prof. Dr. Osman ŞAN (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Önder UYSAL (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Özden ÜSTÜN (Endüstri Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Özer AYDIN (Makine Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Özgür ÖNDER (Kamu Yönetimi ABD)
Prof. Dr. Özlem Doğan TEMUR (Temel Eğitim ABD)
Prof. Dr. Rahmi KASIMOĞULLARI (Kimya ABD)
Prof. Dr. Ramazan KILIÇ (İktisat ABD)
Prof. Dr. Ramazan KÖSE (Makine Mühendisliği ABD)

Prof. Dr. Rüştü GÜNTÜRKÜN (İleri Teknolojiler ABD)
Prof. Dr. Selçuk YALÇIN (Muhasebe ABD)
Prof. Dr. Sema BEHDİOĞLU (Ekonometri ABD)
Prof. Dr. Semra DURMUŞ ACER (İleri Teknolojiler ABD)
Prof. Dr. Seydi KARAKUŞ (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
Prof. Dr. Seyfettin ÜNAL (İşletme ABD)
Prof. Dr. Sibel ÇELİK (Bankacılık ve Finans ABD)
Prof. Dr. Şafak KIRIŞ (Endüstri Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Şahmurat ARIK (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)
Prof. Dr. Şerafettin SEVİM (İşletme ABD)
Prof. Dr. Şükrü ŞENTÜRK (Fizik ABD)
Prof. Dr. Talip KARAKAYA (Sosyoloji ABD)
Prof. Dr. Tuba İÇA (Biyoloji ABD)
Prof. Dr. Tuncay BÜLBÜL (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)
Prof. Dr. Turgut KARAKÖSE (Eğitim Bilimleri ABD)
Prof. Dr. Vagif S. GULİYEV (Matematik ABD)
Prof. Dr. Veli UZ (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Yağmur AKKOYUNLU (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
Prof. Dr. Yasemin Deniz KOÇ (Bankacılık ve Finans ABD)
Prof. Dr. Yaşar KASAP (Maden Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Yılmaz ASLAN (Elektrik Elektronik Mühendisliği ABD)
Prof. Dr. Zafer ÜSTÜNDAĞ (Kimya ABD)
Prof. Dr. Zeynal A. ERGÜLER (Jeoloji Mühendisliği ABD)
Doç. Dr. Abdullah ACEHAN (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)
Doç. Dr. Abdullah AKBULUT (Makine Mühendisliği ABD)
Doç. Dr. Abdullah Burhan BAHÇE (Maliye ABD)
Doç. Dr. Ahmet BOZ (Matematik ABD)
Doç. Dr. Ahmet TÜRKAN (Felsefe ve Din ABD)
Doç. Dr. Ali Faruk YAYLACI (Eğitim Bilimleri ABD)
Doç. Dr. Ali İSSİ (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Doç. Dr. Alparslan ÜNVEREN (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
Doç. Dr. Arif KOLAY (Tarih ABD)
Doç. Dr. Arzu ÖZYÖN (Batı Dilleri ve Edebiyatı ABD)
Doç. Dr. Aydın ŞENTÜRK (Beden Eğitimi ve Spor ABD)

- Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN (Batı Dilleri ve Edebiyatı ABD)
- Doç. Dr. Ayşe Derya ESKİMEN (Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD)
- Doç. Dr. Ayşe Nur Sır DÜNDAR (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)
- Doç. Dr. Ayşen ALTUN ADA (Bankacılık ve Finans ABD)
- Doç. Dr. Baybars Recep EYNUR (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
- Doç. Dr. Berna HIZARCI BEŞER (Maliye ABD)
- Doç. Dr. Burcu ÇETİN (Biyoloji ABD)
- Doç. Dr. Bülent CIRIK (Tarih ABD)
- Doç. Dr. Bülent ZEYBEK (Kimya ABD)
- Doç. Dr. Cafer ÖZKUL (Jeoloji Mühendisliği ABD)
- Doç. Dr. Çetin ÖZDİLEK (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
- Doç. Dr. Derya Koyuncu ZEYBEK (Biyokimya ABD)
- Doç. Dr. Doğan AYDIN (Bilgisayar Mühendisliği ABD)
- Doç. Dr. Eda TAŞÇI (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
- Doç. Dr. Emin ZEYTİNOĞLU (Muhasebe ABD)
- Doç. Dr. Eray ACAR (Kamu Yönetimi ABD)
- Doç. Dr. Erdal ADAY (Türk Dili ve Edebiyatı ABD)
- Doç. Dr. Erkan ARI (Ekonometri ABD)
- Doç. Dr. Esra KARAKUŞ TAYŞI (Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD)
- Doç. Dr. Eylem ACAR (Ekonometri ABD)
- Doç. Dr. Fatih KIRIŞIK (Kamu Yönetimi ABD)
- Doç. Dr. Fatih ŞEN (Biyokimya ABD)
- Doç. Dr. Fazlı YILDIZ (Maliye ABD)
- Doç. Dr. Feyzullah ÜNAL (Kamu Yönetimi ABD)
- Doç. Dr. Figen Çevirici COŞKUN (Arkeoloji ABD)
- Doç. Dr. Fikret ÖZBAY (Arkeoloji ABD)
- Doç. Dr. Fulya MISIRDALI YANGİL (Bankacılık ve Finans ABD)
- Doç. Dr. H.Onur BİNGÖL (Sanat ve Tasarım ABD)
- Doç. Dr. Habibe Selda ŞENER (Uluslararası Ticaret ve Finansman ABD)
- Doç. Dr. Hakan ÇELİKKOL (İşletme ABD)
- Doç. Dr. Haldun ŞEKERCİ (Sanat ve Tasarım ABD)
- Doç. Dr. Halil BİŞGİN (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
- Doç. Dr. Halit HARMANCI (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
- Doç. Dr. Hamza Yaşar OCAK (Fizik ABD)

- Doç. Dr. Hatice (ENCİ) DAYAR (Maliye ABD)
- Doç. Dr. Hilmi YURDAKUL (Makine Mühendisliği ABD)
- Doç. Dr. Hüseyin KARAKUŞ (Jeoloji Mühendisliği ABD)
- Doç. Dr. Hüseyin ÖNDER (İktisat ABD)
- Doç. Dr. İbrahim SARI (Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi ABD)
- Doç. Dr. İhsan EROZAN (Endüstri Mühendisliği ABD)
- Doç. Dr. İlhami GÜNAY (Temel İslam Bilimleri ABD)
- Doç. Dr. İlknur ÜSTÜNDAĞ (Fizik ABD)
- Doç. Dr. İlyas GÖRGÜT (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
- Doç. Dr. İsmail KAYA (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
- Doç. Dr. İsmail Volkan GÜLÜM (Eğitim Bilimleri ABD)
- Doç. Dr. İsmet YÜKSEL (Seramik ve Cam ASD)
- Doç. Dr. M. Emre KANSU (Fizik ABD)
- Doç. Dr. M. Sait GÖKALP (Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ABD)
- Doç. Dr. (Mehmet Eyüp KİRİŞ Matematik ABD)
- Doç. Dr. Mehmet Uğur TOPRAK (İnşaat Mühendisliği ABD)
- Doç. Dr. Melis YEŞİLPINAR UYAR (Eğitim Bilimleri ABD)
- Doç. Dr. Menderes ALYÖRÜK (Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi ABD)
- Doç. Dr. Metin DEMİR (Temel Eğitim ABD)
- Doç. Dr. Mihri Barış KARAVELİOĞLU (İşletme ABD)
- Doç. Dr. Muharrem AKCAN (Biyokimya ABD)
- Doç. Dr. Murat ÖZALP (İleri Teknolojiler ABD)
- Doç. Dr. Murat YAMAN (Kamu Yönetimi ABD)
- Doç. Dr. Mustafa ULU (Eğitim Bilimleri ABD)
- Doç. Dr. Müberra YURDAKUL (İşletme ABD)
- Doç. Dr. Nasıf ÖZKAN (Bankacılık ve Finans ABD)
- Doç. Dr. Nazik ÇELİK YILMAZ (Sanat ve Tasarım ASD)
- Doç. Dr. Nezire Derya ERGUN ÖZLER (İşletme ABD)
- Doç. Dr. Nihal TUNCA GÜÇLÜ (Eğitim Bilimleri ABD)
- Doç. Dr. Nilüfer DALKILIÇ (Bankacılık ve Finans ABD)
- Doç. Dr. Noyan AYDIN (Ekonometri ABD)
- Doç. Dr. Nurgün BÜYÜKKIDAN (Kimya ABD)
- Doç. Dr. Oğuzhan YÜKSEL (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
- Doç. Dr. Osman GÜMÜŞGİL (Beden Eğitimi ve Spor ABD)

Doç. Dr. Oya Aşan YÜKSEL (Seramik ve Cam ASD)
Doç. Dr. Ömer Faruk ERDOĞAN (Felsefe ve Din ABD)
Doç. Dr. Özge AYDIN ŞENGÜL (Matematik ABD)
Doç. Dr. Rasim CEYLANTEKİN (Malzeme Bilimi ve Mühendisliği ABD)
Doç. Dr. Rıfat TÜRKEK (Temel İslam Bilimleri ABD)
Doç. Dr. Sait Dünder SOFUOĞLU (İleri Teknolojiler ABD)
Doç. Dr. Sedat ZEYREK (Fizik ABD)
Doç. Dr. Selda MANT MENAY (Sanat ve Tasarım ASD)
Doç. Dr. Senar ALKIN ŞAHİN (Eğitim Bilimleri ABD)
Doç. Dr. Sinan AKIN (Beden Eğitimi ve Spor ABD)
Doç. Dr. Şerife ÖNDER (Muhasebe ABD)
Doç. Dr. Tansel ÇETİNOĞLU (Muhasebe ABD)
Doç. Dr. Turgay ALAKURT (Eğitim Bilimleri ABD)
Doç. Dr. Ü. Gülsüm POLAT (Tarih ABD)
Doç. Dr. Yakup ŞENYÜZ (Biyoloji ABD)
Doç. Dr. Yavuz BOZKURT (Kamu Yönetimi ABD)

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Şahmurat ARIK
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü)

Prof. Dr. Kaan ERARSLAN
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Enstitü Yönetim Kurulu Üyesi)

Doç. Dr. Fazlı YILDIZ
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Enstitü Yönetim Kurulu Üyesi)

Dr. Öğr. Üyesi Esra IŞIK
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdür Yardımcısı)

Dr. Öğr. Üyesi Furkan DEMİR
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Enstitü Yönetim Kurulu Üyesi)

Alper YILMAZ
(Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sekreteri)

SEKRETERLİK

Mesut TİMURLenk
istiklal@dpu.edu.tr
0 (274) 443 1907

İÇİNDEKİLER

TBMM OTURUMU

1950-60 TÜRK DIŞ POLİTİKASI DEĞERLENDİRMESİ

Sefa ÖZBİLEN.....3

İSTİKLÂL MARŞI'NIN TAHLİLİ VE DİĞER DEVLET MARŞLARIYLA MUKAYESESİ

Sebile YILMAZ 9

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1876-1908)

Rashid SADIGOV 21

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Melike DEMİRLEK.....29

12 MART 1921 OTURUMU

TÜRKİYE'DE 1920'DEN GÜNÜMÜZE KADAR DEĞİŞEN GÖÇ OLGUSU

İrem PINARBAŞI 39

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KADININ TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU

Merve TOSUN 53

ÜLKEMİZDE EĞİTİMDE DÜNDEN BUGÜNE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BUNLARDAN ÖRNEKLER

İrem TÜRK.....67

MEHMET ÂKİF'İN MEDENİYET ALGISINDAN HAREKETLE 'UZUN BEYAZ BULUT GELİBOLU' ROMANININ İNCELENMESİ

Enes Buğra TÖKEL 71

İSTİKLÂL MARŞI OTURUMU

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ SÜRECİNDEN SSCB'NİN DAĞILMASINA KADAR TÜRK-RUS MÜNASEBETLERİ

Ali YÜKSEL 83

ZABIT CERİDELERİNE GÖRE İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ

Havva ALTIKULAÇOĞLU 97

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE MEHMET ÂKİF VE BALIKESİR

Rabia YURDAKÖK.....111

**BÜYÜK TAARRUZ'DA 15'İNCİ TÜMEN FAALİYETLERİ
VE AHMET NACİ TINAZ**

Aslı AYDINÖZ.....125

ŞANLI BAYRAĞIMIZ OTURUMU

MEHMET ÂKİF'İN DİNİ TECRÜBE ANLAYIŞI

Aysel TAN 135

**İSTİKLÂL MARŞI'NIN DİĞER DEVLETLERİN MARŞLARIYLA
MUKAYESESİ; DİNLER TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN**

Ayşe SELVİ.....143

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MEHMET ÂKİF

Elif Seda KARACAOĞLU 155

**MEHMET ÂKİF VE İSTİKLÂL MARŞI ÜZERİNE DÜZENLENEN
SEMPOZYUM VE KONGRELER**

Duygu ATEŞ.....161

ŞEHİTLER TEPESİ OTURUMU

**İSTİKLÂL MARŞI'NDA KULLANILAN DİNİ REFERANSLARIN
METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ**

Şenol DANIŞMAN 171

İKİ ŞAİR İKİ CAMİ

Hamiyet CİNGÖZ CANGÜR 181

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN SAFAHAT'İNDE BİYOGRAFİK ELEŞTİRİLER

Sümeyye ÖZDEMİR.....193

MİLLİ MÜCADELE VE MEHMET ÂKİF

Deniz POLATER.....209

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI OTURUMU

SAFAHAT'TA BİR METAFOR OLARAK YOL VE YOLCULUK

Hüseyin ÖZDEMİR 225

**MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ZAĞANOS PAŞA CAMİİ İLE NASRULLAH
CAMİİ VAAZLARI IŞIĞINDA İSTİKLÂL MARŞI'NI ANLAMAK**

Özgür ARSLANGÖRÜR 233

**MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE LEYLÂ, MECNÛN, GÜL VE
BÜLBÜL MAZMUNLARININ KULLANIMI**

Aytekin ERKMEN 243

**İSTİKLÂL MARŞI'NIN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE
BİR İNCELEME**

Abdullah ATAY 253

DUMLUPINAR OTURUMU

**MEHMET ÂKİF ERSOY: İSTİKLÂL MARŞI'NDA GEÇEN
HALK BİLİMSEL UNSURLAR**

Esmâ KOCABAŞ 265

KELİME GRUPLARI BAĞLAMINDA İSTİKLÂL MARŞI'NA BİR BAKIŞ

Şevket TÜLEN 279

**TÜRK CUMHURİYETLERİ MARŞLARININ VE İSTİKLÂL MARŞIMIZIN
ANLAMSAL BENZERLİKLERİ**

Filiz CANGÜR - Ali TELLİ 291

**MEHMET ÂKİF ERSOY'UN GÖLGELER KİTAPINDA YER ALAN
ŞİİRLERDE ÜMİT VE BEKLEYİŞ KAVRAMI**

Özlem KALE - Ayşenur KEÇELİ 311

BÜYÜK TAARRUZ OTURUMU

KURMAY ALBAY HALİT AKMANSU VE BÜYÜK TAARRUZ'A ETKİSİ

Gökçe YAVUZ 333

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN

Batuhan Recep İMİRGİ 345

**MİSAK-I MİLLÎ KARARLARI KARŞISINDA İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN
VERDİĞİ TEPKİLER**

Furkan SADAK 353

**KÜTAHYA MEBUSU YUSUF CEMİL BEY VE İSTİKLÂL MARŞI
YARIŞMASINA KATILDIĞI ŞİİRİ**

Halil ÖLMEZ 361

**OSMANLI DEVLETİ'NDE GÜLBANK VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE
İSTİKLÂL MARŞI'NIN TÜRK TÖRENLERİ ÜZERİNDEKİ MANEVİ
ETKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI**

Ahmet CEVİZCİ 377

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“TBMM OTURUMU”

12 Mart 2021 - Cuma

TBMM OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. HÜSAMETTİN İNAÇ
--------------	---

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
------	----------------	-----------------

15:45 - 16:45	SEFA ÖZBİLEN	1950-60 TÜRK DIŞ POLİTİKASI DEĞERLENDİRMESİ
	SEBİLE YILMAZ	İSTİKLÂL MARŞI'NIN TAHLİLİ VE DİĞER DEVLET MARŞLARIYLA MUKAYESESİ
	RASHİD SADİGOV	II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1876-1908)
	MELİKE DEMİRLEK	ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

1950-60 TÜRK DIŞ POLİTİKASI DEĞERLENDİRMESİ

Sefa ÖZBİLEN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
sefacan11123@gmail.com

ÖZET

1950-60'lı yıllar Türkiye Cumhuriyeti tarihi açısından büyük bir öneme sahiptir. Bu yıllarda daha önce denenmiş lakin başarıya ulaşamamış çok partili hayata geçiş çalışmalarında başarıya ulaşılmış ve Cumhuriyet tarihinde ilk defa Cumhuriyet Halk partisi haricinde bir Parti iktidara kavuşmuştur. Celal Bayar'ın öncülüğünde başta sağlam bir ana muhalefet partisi olarak kendini gösteren ve halka karşı bunu ispatlayan Demokrat Parti 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidara gelmiştir. Parti'nin genel başkanı Celal Bayar'ın Cumhurbaşkanlığına seçilmesi ile yerini Adnan Menderes'e bırakması ve hükümeti kurma görevini ona teslim etmesi Türkiye Cumhuriyeti açısından yaşanılacak köklü değişimleri de beraberinde getirecektir.

Anahtar Kelimeler: Demokrat parti, Adnan Menderes, Çok Partili Hayat, Demokrasi

1950-60 TURKISH FOREIGN POLICY EVALUATION

ABSTRACT

The 1950s-60s are of great importance in terms of the history of the Republic of Turkey. In these years, success has been achieved in the transition to multi-party life, which has been tried before but has not achieved success and For the first time in the history of the Republic, a party other than the Republican People's Party came to power. Democratic party that manifests itself as a solid main opposition party under the leadership of Celal Bayar, it came to power in the 14 May 1950 elections. With the election of the party's leader Celal Bayar to the Presidency, the task of forming the government was left to Adnan Menderes. This will bring about fundamental change in terms of the Republic of Turkey to live.

Keywords: Democratic Party, Adnan Menderes, Multi-Party Life, Democracy

GİRİŞ

1950-60 TÜRK DIŞ POLİTİKASI DEĞERLENDİRMESİ

Çok Partili Hayata Geçiş Çalışmaları

29 Ekim 1923 Tarihinde Cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra daha önceleri Halk Partisi olarak bilinen ve bu süreçte Cumhuriyet Halk Partisi adını alan Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk iktidar partisi, 27 yıl kadar kesintisiz bir şekilde meclis sisteminde tek partili bir şekilde yönetimde bulunmuştur. Cumhuriyet Halk Partisi lideri, Türkiye Cumhuriyeti kurucusu ve ilk Cumhurbaşkanı olan Mustafa Kemal ATATÜRK demokrasinin başarılı bir şekilde kendini gösterebilmesi için tek partinin yetersiz olduğunu ve en az bir Muhalefet Partisinin de mecliste yer alması gerektiğini söylemiştir. Çok partili hayat aslında ATATÜRK'ün bir hayalidir. Lakin Cumhurbaşkanlığı yaptığı dönemlerde bu hayali başarılı bir şekilde hayata geçirilememiştir.

Yeni Bir Muhalefet Doğuyor / Demokrat Parti

Cumhuriyet Halk Partisi'ne mensup dört milletvekili olan Celal Bayar (İzmir), Fuat Köprülü (Kars), Refik Koraltan (Mersin) ve Adnan Menderes (Aydın) 1946'da CHP'den istifa ya da ihraç yoluyla ayrılmışlardır. 7 Ocak 1946 tarihinde Celal Bayar'ın önderliğinde Demokrat Parti adında bir parti kurmuşlar ve 1946 yılında yapılan seçimlerde 61 milletvekili ile meclise Ana Muhalefet Partisi olarak giriş yapmışlardır. 1950 seçimlerine kadar kendilerini başarılı bir şekilde göstermiş ve ilk defa Türkiye Cumhuriyeti tarihinde mecliste bir muhalefet partisi yer almıştır.

Demokrat Parti İktidar Süreci

Takvimler 14 Mayıs 1950 Tarihini gösterdiğinde yapılan yeni seçimlerde Demokrat Parti 408 Milletvekili ile iktidara gelmiş ve 27 yıl süren Cumhuriyet Halk Partisi'nin kesintisiz iktidar süreci sona ermiştir. Yapılan bu seçimlerde CHP 69 Milletvekili ile Demokrat Parti'nin yerini almış ve Ana Muhalefet Partisi olarak mecliste yer almıştır. Başka bir deyişle roller artık değişmiştir. Bu iki partinin haricinde meclise bu seçimler ile beraber 1 Milletvekili ile Millet Partisi de dahil olmuştur.

22 Mayıs 1950 Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi 27 yıl elinde tuttuğu iktidarı ilk kez başka bir partiye, Demokrat Parti'ye devretmiştir. Celal Bayar, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı, Refik Koraltan ise Meclis Başkanı olarak seçilmiştir. Adnan Menderes'e ise hükümeti kurma görevi verilmiştir. Cumhurbaşkanı Celal Bayar Parti liderliğinden istifa ederek Demokrasi açısından Cumhuriyet tarihinde yeni bir dönem başlatmış ve tarafsız Cumhurbaşkanı durumunu netliğe kavuşturmuştur.

9 Haziran 1950 Tarihinde Demokrat Parti genel idare kurulu tarafından Adnan Menderes partinin genel başkanlığına seçilmiştir. 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi'ne kadar sürecek olan 10 yıllık dönem Demokrat Parti dönemi olarak adlandırılmaktan ziyade hem parti genel başkanı olması hem de ülkenin Başbakanı sıfatı taşımasından dolayı Menderes Dönemi olarak adlandırılmaktadır.

Demokrat Parti'nin iktidar dönemi CHP'nin iktidarından farklı yollar üzerine kurulmuştur. En basit farklılık olarak Milletvekili adaylarının genç nüfuslu ve askeri geçmişi olmayan insanlardan seçiliyor olması gösterilebilir. İdeolojik olarak ise halkı ön planda tutan liberal bir ekonomik sistem ve devletten çok özel sektöre destek verilmesi birer farklılık olarak gösterilebilir.

Adnan Menderes'in Türk Dış Politikasına Yönelik Plan Ve Çalışmaları

Demokrat Parti yönetim biçimine göre Türk Dış Politikası, Kollektif Güvenlik Sistemine dayalı bir şekilde oluşturulmuştur. Demokrat Parti hükümeti dış politikasında güvenliğin sağlanması amacı ile ilk olarak Kuzey Atlantik Asamblesi'ne dahil olmayı tercih etmiştir. Demokrat Parti yönetimine göre bu organizasyon güvenlik açısından var olan en mükemmel organizasyondur.

Menderes'e göre Dış Politikanın gelişimi ya da oluşturulması süreci oldukça ertelenmiş hatta bunun için geç kalınmıştır. Bundan dolayıdır ki ilk olarak sağlam bir ekonomik temel oluşturmak için öncelikle dış dünyada var olan devlet üstü organizasyonlara dahil olmak gerektiğini defaatle vurgulamıştır. Böylelikle hem ülkenin güvenliği sağlanacak hem de ekonomik açıdan ülke dışında var olan pazarlara kendini gösterebilecektir.

Menderes için aslında birincil hedef ülke içerisinde ki fakirliğin sona ermesini sağlamaktır. Ona göre geçmişte var olan başarıların ardına sığınmak yerine günümüzde diğer dünya ülkelerine nazaran geri kalmışlığımızı kabul etmek ve bu durumdan ülkemizi kurtarmak için çalışmalar yapmak gereklidir.

Nato'ya Üyelik Süreci

Soğuk savaş sürecinin devam ettiği bu yıllarda Demokratlar, Sovyet kuvvetlerinin yayılcı politikasına karşı bir ittifak kurulması gerektiğini düşünmüşler ve bunun için var olan alternatifler arasında NATO'yu kendilerine en yakın müttefik olarak seçmişlerdir. 1 Ağustos 1950 Tarihinde NATO'ya üyelik için resmen başvuruyu gerçekleştirmişlerdir. Aynı yıl Eylül ayında yapılan NATO toplantısında Türkiye'nin aleyhine verilen oylar neticesinde yapılan başvuru reddedilmiş ya da başka bir deyişle ertelenmiştir.

Demokrat Parti Hükümeti, 25 Ağustos 1950 tarihinde Muhalefetin bilgisi dışında, yaşanan Kore Harbine Birleşmiş Milletlere bağlı olarak 4500 kişilik bir Askeri Tugay gönderilmesine karar vermiştir. Savaşın sona ermesi ile birlikte verilen 1200 kayıp Demokratlar için zorlu bir süreç yaşanılacağına göstergesi olacaktı. Nitekim düşünüldüğünün aksine bu durum Türkiye'nin NATO'ya üyelik sürecinin onaylanmasını sağlamıştır. 28 Şubat 1952 tarihinde Yunanistan ile beraber Türkiye de resmen NATO üyesi devletler arasında yer almıştır.

Türkiye – Amerika İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti bahsi geçen bu dönemde NATO'ya üyelik haricinde Amerika Birleşik Devletleri ile ikili anlaşmalara da yer vermiştir. Bu anlaşmaların çoğunluğu meclisi onayı almaktan uzak kalmışlar, sadece Dış İşleri Bakanlığı ve Askeri mertebeler tarafından onaylanmıştır. Demokrat Parti döneminde Amerika Birleşik Devletleri ile 31 ikili anlaşma yer almıştır. Muhalefet ise Demokrat Parti'yi ülke güvenliğini ve demokrasisini ihlal ettiği gerekçesi ile suçlamışlardır. Bundan dolayıdır ki anlaşmaların meclis tarafından onay alması zorlanmış hatta çoğu anlaşma onay alamamışlardır.

Türkiye, Doğuda bulunan komşuları ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Bunu sonucu olarak da Bağdat Paktı adı verilen, daha sonra ise 1958 yılında Irak'ta gerçekleşecek olan ihtilal sonucu CENTO ismiyle anılacak olan bir organizasyon kurulmuştur. CENTO'ya dönüşmesinin ardından ABD gözlemci olarak bu organizasyonda yer almıştır. Bu organizasyonun kurulma amacı ise bölgede var olan Sovyet yayılmasının önüne geçilmektedir. Lakin Menderes aslında Sovyet Hükümeti ile de hem siyasi hem de ekonomik açıdan yakın ilişkiler kurulması gerektiğini düşünerek bu dönemde bir Sovyet seyahati planı içerisine girmiştir. Menderes'e ya da Demokrat Parti hükümetine karşı gerçekleşen Askeri müdahalenin ise sebebi olarak bu plan gösterilebilir.

Türkiye – İngiltere İlişkileri

İngiliz Hükümeti, Türkiye'nin NATO üyeliğine başvuru sürecinde ilk başlarda red oy vermiştir. Onlara göre Türkiye, bu organizasyonun dışında kalmalı ve ikili ilişkiler içerisinde bölgede İngiliz-Türk birliğinin doğuracağı başka bir organizasyon planı bulunmaktadır. Başvurunun reddine yönelik oy kullanılmasının bir başka sebebi ise diğer Avrupa Devletleri gibi organizasyonun daha dar bir alanda daha fazla işlevsel olmasını istemeleridir. İlk başlarda istedikleri gibi olsa da Kore Savaşına Türk birliklerinin dahil olması İngilizlerin de beraberinde buldukları diğer Avrupalı Devletlerin planlarını suya düşürmüştür.

NATO'ya üyeliğin kesinleşmesinden sonra gerçekleşen ABD-Türkiye ikili anlaşmaları İngilizler tarafından yakın olarak incelenmiş ve olumlu olarak karşılanmıştır. İngilizlere göre bölge üzerinde İngiliz-Türk yakınlaşmasının İngilizler lehine yararlı olacağı düşünülmüştür.

Türkiye – Yunanistan İlişkileri

Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya Dış İşleri Bakanları ile Şubat 1953'te Amerika Birleşik Devletleri desteği ile Ankara'da bir dostluk antlaşması imzalamışlardır. Daha sonra bu antlaşma 1954 yılında bir askeri pakt haline dönüştürülmüş ve adı da Balkan Paktı olarak konulmuştur. Bu paktın kurulmasının amacı daha önceleri doğuda kurulmuş olan Bağdat Paktı gibi bölgede Sovyet tehdidine karşı bir birlik oluşturmaktır. Bu organizasyona Amerika'nın desteği açıktır. Lakin Pakt görevini yerine getirememiş oldukça kısa bir sürede kendini lav etmiştir. Bunun sebebi ise Yugoslavya Hükümetinin Stalin'in ölümünden sonra Leninist bir politika çerçevesinden Sovyet dostluğu altına girmesidir. Daha sonra ise 1955 yılında meydana gelen Kıbrıs meselesi Türk-Yunan ilişkilerinin zedelenmesine yol açmış ve Paktın hukuken olmasa dahi fiilen sona ermesine neden olmuştur.

Değerlendirme

Menderes dönemi olarak adlandırılan Demokrat Parti İktidar süreci aslında Türkiye Cumhuriyeti için oldukça büyük reformları barındıran bir süreçtir. Hem demokrasi hem de dış dünya ile olan bağlar açısından daha önceleri yaşanılmamış ya da yaşanılması düşünülmemiş hareketleri içerisinde barındırmaktadır. Bu dönemde en büyük gelişme artık Demokrasinin büyük bir yol kazandığını gösteren tek partili hayattan ikili ya da çok partili hayata geçişin sağlanmış olmasıdır. Bu süreçte dış politikayı etkileyen en büyük unsur daha taze yaşanılmış olan II. Dünya Savaşı'nın doğurduğu güvenlik tehdididir. Türkiye Cumhuriyeti öncelikle bir

taraf seçmek zorunda kalmış ve kendisine yakın olarak gördüğü NATO'yu müttefik olarak seçmiştir. Lakin Menderes'in istediği bir taraf seçmekten ziyade barışçıl bir ortamda hem Sovyetler hem de NATO üyesi ülkeler ile gerek ekonomik gerekse siyasal ilişkiler içerisinde olmaktır. Her ne kadar Demokrat Parti Hükümeti Amerikan yandaşlı görünse de aslında buna mecbur olduğunu Menderes'in sonunu getiren Sovyetlere seyahat planına bakarak görebiliriz.

KAYNAKÇA

- Bağcı, H. (1991). Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eroğul, C. (1990). Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Gönlübol, M. (1993). Olaylarla Türk Dış Politikası. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Karpat, K. H. (1996). Türk Demokrasi Tarihi, Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller. İstanbul: Afa.
- Yavuzalp, E. (1996). Liderlerimiz ve Dış Politika. Ankara: Bilgi.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN TAHLİLİ VE DİĞER DEVLET MARŞLARIYLA MUKAYESESİ

Sebile YILMAZ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sanat ve Tasarım Ana Sanat Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
sebile.yilmaz0@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Devlet marşları, ülkelerin milli mücadelelerinden ve sonucunda ulaşılan değerler bütününden, ulusunu temsil etmek için ortaya çıkarılan önemli sembollerdir. Ulusal marşlar insanlar tarafından devletin milli değerlerini, tarihini, özelliklerini, özünü tanıması ve taşıması için söylenmektedir. Her ülkede, özellikle ulusal günlerde söylenmesiyle milli beraberlik duygusunu, vatan sevgisini ve sahiplenme duygusu gibi değerleri kazandırmaktadır. Kazanılan bu değerler ile birlikte ulusun milli kimliği korunmakta ve önemi sürdürülmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonra milli mücadelenin ve zaferinin anlamını yansıtan marş Mehmet Âkif Ersoy'un kaleme aldığı İstiklâl Marşı'dır. İstiklâl Marşı türk milletinin var oluşunun izlerini taşımakta ve bu bağlamda ulusal bilincin, hâkimiyetin oluşmasını sağlamaktadır. İstiklâl Marşı eğitim kurumlarında öğrenilirken, öğrenci ezber esaslı öğrenmekte ve marşın milli değerleri hakkında bilgi eksikliğini farketmemektedir. Bu araştırmada İstiklâl Marşı'nın güftesinin ve bestesinin tahlil edilmesiyle öneminin vurgulanması, millete devlet ve vatan sevgisinin kazandırılması, kültürel, maddi ve manevi değerlerin oluşturulması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında diğer devlet marşlarının da yapısal ve anlamsal olarak incelenmesi ve İstiklâl Marşı ile karşılaştırılması gerçekleştirilerek farklı bir bakış açısı kazandırılması hedeflenmiştir. Sonuç olarak diğer devletlerin ulusal değerlerinin tanınması türk milletinin marşının diğer marşlardan farklarının bilinmesi açısından önemli bir husus oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Marşı, Devlet Marşları, Milli Mücadele, Mehmet Âkif Ersoy, Ulus

İSTİKLAL ANTHEM ANALYSIS AND WITH OTHER NATIONAL ANTHEMS COMPARISON

ABSTRACT

State anthems are important symbols created from national wars in countries and from the set of values reached to represent the nation. National anthems are sung by people for the national reference, history, essence of their state and communicated. National anthems, is told especially on national days, giving the feeling of national solidarity, patriotism and sense of ownership. With these values gained, the national value of the nation is protected.

After the opening of Turkey's Grand National Assembly reflects the meaning of the national anthem struggle and victory is Mehmet Âkif Ersoy İstiklâl Marşı penned. The Turkish National Anthem traces the existence of the Turkish nation and in this context, it provides the formation of national consciousness and domination. While the Independence Anthem is learned in educational institutions, the student learns by rote and does not notice the lack of national knowledge of the anthem. In this study, it is aimed to emphasize the importance of the lyric and composition of the Turkish National Anthem, to give the nation the love of the state and homeland, and to evaluate the cultural, material and spiritual values. Research, it was aimed to gain a different perspective by analyzing the other state anthems in and semantic terms and comparing them with the Independence Anthem. As a result, it is important to know the national value of each state and to know the difference between the anthem of the Turkish nation and other anthems.

Keywords: İstiklâl Marşı, State Anthem, National Struggle, Mehmet Âkif Ersoy, Ulus

GİRİŞ

Her ülkenin üzerinde değerlerinin taşındığı kimliği niteliğinde olan milli marşları vardır. Türkiye'nin de milli mücadelesini, topraklarını ve düşmanlara karşı direnişinin idamesini sağlayan marş İstiklâl Marşı'dır. İstiklâl Marşı eğitim kurumları başta olmak üzere öğrencilere küçük yaşta öğretilir. Ancak çoğu zaman bu öğretiler sadece ezber olarak kalmaktadır. Vatandaşın tanımak, korumak isteyen, bayrağına sahip çıkmak isteyen ve orada yaşamını sürdüren her bir birey milli marşın anlamını öğrenmek durumundadır. *“İstiklâl Marşı'mız, Millî Mücadele'miz devam ederken o mücadeleyi yürütenlerin iradesiyle ortaya konulmuş bir metindir. Dolayısıyla İstiklâl Marşı ile Millî Mücadele, birbirleriyle et ve tırnak gibi kaynaşmış ve bir bütünlük meydana getirmiştir. İstiklâl Marşı'mızı, okur, yorumlar ve çözümlerken onu doğduğu tarihsel ve toplumsal bağlamı içinde ele alıp okumak, yorumlamak ve çözümlenmek en sağlıklı yöntemdir.”* (Duymaz,2014:3)

Bu araştırmada tarihsel bilincin eksikliğinin giderilmesi için başta İstiklâl Marşı olmak üzere milli marşların anlamsal ve yapısal açıdan incelenmesi gerçekleştirilmesi istenmiştir. İstiklâl Marşı'nın yakından incelenmesi bireyde vatan ve bayrak sevgisini arttıracaktır. Ülkenin uluslararası irtibatı açısından da önemli olan bu problemin çözülmesi toplumsal ve kültürel süreç bakımından da gelişme sağlayacaktır. Recep Duymaz'ın (2014) da belirttiği gibi *“Millî Mücadele'nin azimli, özverili ve umutlu havasını günümüze taşımayı istedik. Bunun sebebi, o havaya bugün de ihtiyacımız olduğunu düşünmemizdir. Böylelikle devletimizin temellerinden birini, hep hatırlatma, sahiplendirme ve giderek kuvvetlendirmeye çalıştık.”*

Araştırmanın Yöntemi

Yapılan literatür taraması sonucunda milli marşlar ile ilgili bilginin az olduğu saptanmış, bu sebeple kapsamlı bir inceleme yapılarak araştırmanın gerçekleştirilmesi istenmiştir. Araştırma ilgili konunun genel tarama çerçevesinde gerçekleştirilmiş olup, ilgili konu hakkında yayınlanan bildiriler, kitaplar, akademik yayınlar ve güvenilir internet kaynaklarının incelenmesiyle elde edilen verilerden oluşturulmuştur.

Kavram Olarak Millî Marş

Marş, bir toplumu simgelemek adına beste ve güfteden oluşan bir metin, müzik türüdür. Millî marş ise ülkelerin bağımsızlığını, tarihini, kültürel, maddi değerlerini simgelemesi ve bu değerlerin sürdürülmesi için seslendirilmesidir. Millî marşlar temsil ettikleri ülkelerin toplumsal özelliklerini taşımakta ve devletlerin kimliği niteliğinde olmaktadır.

İstiklâl Marşı'nın Tarihi Süreci

Millî mücadelede devletler arasında ülkelerin bağımsızlıklarını göstermeleri için bir milli marş ihtiyacı duyulmaktadır. 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla Türkiye bu ihtiyacın ilk adımlarını atmış olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi bu destanı yaşatmak için 12 Mart 1921 yılında bir millî marş yarışması başlatmıştır. Yarışmaya eser gönderenler arasında Hüseyin Suat Yalçın, Kâzım Karabekir, Muhittin Baha Pars, Kemalettin Kamu ve İsak Ferrara gibi ünlü sanatçılar vardır. *“Bülbül”* ve *“Köse İmam”* adlı, sözleri Mehmet Âkif

Ersoy'a ait olan eserler ile o dönem Mehmet Âkif'in yarışmanın 500 lira para ödüllü olması sebebiyle katılmak istemediği için yarışmadan geri çekilmiştir. Yarışmanın son katılım tarihi olan 23 Aralık 1920'den sonra incelenen 700'den fazla eserde İstiklâl Marşı olmaya hak görülen eser bulunamamıştır. Eserleri beğenmeyen Maarif Vekili Hamdullah Suphi 5 Şubat 1921 tarihinde Mehmet Âkif'e marş yazmasını ikna etmek için bir davet mektubu göndermiştir. Nurullah Çetin (2014), Hamdullah Suphi'nin mektubunu şu şekilde sadeleştirmiştir:

“Pek aziz ve muhterem efendim,

İstiklâl Marşı için açılan yarışmaya katılmamanızdaki sebebin giderilmesi için pek çok tedbirler vardır. Amacımıza ulaşmamız için yüce üstat kişiliğinizin istenen şiiri yazması, son çare olarak kalmıştır. Asaletli endişenizin gerektirdiği ne varsa hepsini yaparız. Memleketi bu etkili telkin ve heyecanlandırma vasıtasından mahrum bırakmamanızı rica ve bu vesile ile en derin hürmet ve muhabbetimi arz ve tekrar ederim efendim.”¹

Maarif Vekili Hamdullah'ın bu mektubu üzerine Mehmet Âkif yarışma için güfte yazmaya karar vermiştir. Mehmet Âkif gece gündüz ayırt etmeksizin çalışmış ve sonucunda 7 Şubat 1921 tarihinde İstiklâl Marşı'nı tamamlamıştır. “Mustafa Kemal'in Milli Marş konusuna yoğunlaştığı o günlerde 26 Şubat 1921 günü konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin gündemine gelmiştir. Görüşmeler sırasında Mehmet Âkif'in şiirine itiraz edenler olması üzerine oturum başkanı Hasan Fehmi Bey zaman kazanmak ve ortamı yatıştırmak için oylama yaptırmış, oylama sonucunda meclis çoğunluğu Mehmet Âkif tarafından yazılan şiirin basılıp kendilerine dağıtılmasını kabul etmiştir. İlk görüşmeden üç gün sonra 1 Mart 1921 günü Milli Marş konusu tekrar meclis gündemine gelmiş ve İstiklâl Marşı çeşitli yönleriyle tartışılmıştır” (Kayhan,2013:275). Hamdullah Suphi Bey'in kürsüye çıkıp İstiklâl Marşı'nı okuması ile marş çok beğenilmiştir. Mehmet Âkif'in marşının seçilmesiyle milli marş ilk olarak Ceride-i Resmîye adlı Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin resmi gazetesinin 12 Mart 1337 tarihli 7. sayısında yayınlanmıştır.

İSTİKLÂL MARŞI

-Kahraman ordumuza-

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!

Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl?

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

¹ Nurullah Çetin, İstiklâl Marşı'mızı Anlamak, Türkoloji Dergisi, Ankara Üniversitesi, 2014, s.33

*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner aşarım;
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.*

*Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var:
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?*

*Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın,
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
Doğacaktır sana va'd ettiği günler Hakk'ın.
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.*

*Bastığın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.*

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fışkırarak, toprağı sıksan, şühedâ!
Cânı, cânânı, bütûn varımı alsın da Hüdü,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüdâ.*

*Rûhumun senden, ilâhî, şudur ancak emeli,
Değmesin mabedimin göğsüne nâmâhrem eli,
Bu ezanlar ki şehâdetleri dinin temeli
Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.*

*O zaman vecd ile bin secde eder - varsa- taşım.
Her cerîhamdan, ilâhî, boşanıp kanlı yaşım,
Fışkırır rûh-ı mücerred gibi yerden na'sım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım!*

*Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;
Hakkıdır; Hakk'a tapan milletimin istiklâl!*

Mehmet Âkif Ersoy

İstiklâl Marşı'nın Kıtalar Halinde Tahlili

İstiklâl Marşı'nın ilk dörtlüğünde “*Korkma!*” kelimesiyle başlanması dikkat uyandırarak verdiği özgüven ve heybet duygusu ile türk milletinin ne kadar cesur ve mücadeleci olduğunu okuyucuya ve dinleyiciye hatırlatır. Aynı zamanda bu mücadele uğruna dökülen kanların, yanan ocakların izlerini yansıtmaktadır. Türkiye tek bir ocak kalsa dahi o ocak sönene kadar al bayrağın inmeyeceğini ve daima Türk yurdu üzerinde dalgalanacağını ifade etmektedir. İlk dörtlükte satırlar bütünlüğüne bakacak olursak vatanın her bir bireyinin içinde olan bayrak sevgisine, inancına, birlik ve beraberliğe, aidiyet duygusuna değinmesiyle milli varoluşun daimi olacağını anlattığı tespit edilmektedir.

İkinci dörtlükte şair türk bayrağına seslenmiştir. Al bayrak üzerindeki hilali kaşa benzetme yapmış, kızgınlık duygusunu ele alarak bayrağın tehlikede olabileceğini betimlemek istemiştir. Bayrağın Türk halkına kızmamasını, gülümsemesini istemiştir. Bu durumda bayrak uğruna dökülen kanların helal olmayacağını belirtmiştir. Şair bayrağa yalvararak bu tehlikenin vatan sayesinde geçeceğini vurgulamak istemiştir. Son olarak bağımsızlığın, Allah'a inanan bu milletin hakkı olduğunu dile getirmiştir.

Üçüncü dörtlükte şair türk milletini hiç bir gücün esir edemeyeceğini, türklerin her zaman özgürlük ve bağımsızlık uğruna savaştığını vurgulamıştır. Türk milletinin boyunduruk altında olmaya hiçbir şekilde razı olmayacağını ve bu uğurda elinden ne gelirse ortaya koyacağını belirtmiştir.

Dördüncü kıtada vatanın savaştaki maddi üstünlüğüne karşı türklerin manevi inançlarının gücü vurgulanmış ve bu maneviyatla her savaşın üstesinden gelineceği inancı verilmek istenmiştir. Bu inanç ve iman ile Türk milletinin, önünde çelik duvarlar dahi olsa aşacağını ve galip geleceğini anlatmıştır. Türk milletine yüceliğini ve ululuğunu hatırlatarak batı medeniyetlerinden üstün olduğunu vurgulamak istemiştir.

Beşinci kıtada şair ulusa seslenerek yurda düşmanların girmemesinin tek yolunun iman dolu göğsü olduğunu ve umut vadeden günlerin geleceğini anlatmak istemiştir. Türk yurduna düşmanların girmemesi için oldukça ehemmiyetle çaba sarf etmesini ve bu uğurda gövdesini siper etmekten çekinmemesini istemiştir. Bu güzel günlerin en kısa zamanda geçeceğini ve bunun için sabırla beklenilmesini istemiştir.

Altıncı kıtada ise milletin vatanının tarihini bilmesi gerektiği, vatana, bayrağına sahip çıkması ve onu muhafaza etmesi gerektiğinin bilgisi verilmek istenmiştir.

Türkiye topraklarının sıradan bir toprak parçası olmadığını, altında bu topraklar uğruna şehit düşen binlerce insan olduğunu hatırlatmıştır. Geçmişte bu uğurda binlerce şehit veren bir neslin torunları olarak bunu farkına varmamızı ve atalarımızı incitecek durumlardan kaçınmamız gerektiğini belirtmiştir.

Yedinci kıtada şair vatan için savaşanların ne kadar çok olduğundan söz ederek herkesin bu uğurda toprağını koruyacağını anlatmak istemiştir.

Sekizinci kıtada şair Allah'a hitap ederek ilk olarak göğsüne düşman eli değmemesini istemiştir. İkinci olarak yurdunda ezanın daima okunmasını istemiştir.

Dokuzuncu kıtada da sekizin devamında şair bir mehmetçik dilinden Allah'a hitap ederek önceki kıtada istenilen dileğin gerçekleştiğini varsayıp bunun zaferini söz konusu etmek istemiştir. Son kıtada ise şair kazanılan zaferi nitelendirmek istemiştir. Türk bayrağına seslenerek zaferin kazanıldığını, artık tehlikede olmadığını ve özgürce dalgalanabileceğini söylemek istemiştir. Şair milli marşımızı vatanın bölünemeyeceğini artık hiçbir tehlikenin olmayacağını dile getirerek son mısralarında bitirmiştir.

İstiklâl Marşı'nın Diğer Devlet Marşlarıyla Mukayesesi

İstiklâl Marşı'nı bütünsel olarak inceledikten sonra araştırmanın bu kısmında diğer devlet marşlarının okunması ve dinlenmesi sonucunda hissedilen duyguların ve anlam bütünlüğünün açığlanması, İstiklâl Marşı ile değerlendirilmesi hedef alınmıştır.

Azerbaycan Milli Marşı

*Azerbaycan! Azerbaycan!
Ey, kahraman evladın şanlı vatanı!
Senin için can vermeye hepimiz hazırız!
Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!
Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!
Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!*

*Binlerce can kurban oldu,
Sinen harbe meydan oldu!
Kendini feda eden asker,
Her biri kahraman oldu!*

*Sen olasin gülistan,
Sana her an can kurban!
Sana binbir sevgi,
Sinemde tutmuş mekân!
Namusunu korumaya,
Bayrağını yükseltmeye,
Namusunu korumaya,
Bütün gençler hazırdır!
Şanlı vatan! Şanlı vatan!
Azerbaycan! Azerbaycan!²*

Ahmed Cevad

² Wikipedia, "Azerbaycan Ulusal Marşı", https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Ulusal_Mar%C5%9F%C4%B1 (Erişim Tarihi:18.01.2021).

Azerbaycan Marşı'nın ilk iki kıtasında vatan için dökülen kandan söz etmektedir. Millettin bayrağına seslenişi açısından yazılmış bu güftede İstiklâl Marşı ile ortak payda olarak milletin her daim vatani uğruna canını feda etmesi gözlemlenmiştir. Bestenin 16-19. Saniyeleri arasında İstiklâl Marşı'nın bestesiyle bir benzerlik tespit edilmiştir. Şair bu marşın temelinde sadece vatanına seslenmiştir. İstiklâl Marşı'nda ise şair farklı kıtalarda askere, bayrağa, Allah'a ve vatanına seslenmiştir. Dokuzuncu kıtasında ise mehmetçik adına kalemini dökmüş, bu yönleriyle Türkiye'nin ne kadar kapsamlı bir tarihinin olduğunu kanıtlamıştır.

Avustralya Milli Marşı

Advance Australia Fair

*Avustralyalılar hepimiz sevinelim,
Çünkü biz biriz ve özgürüz;
Altın toprak ve emek için zenginlik var,
Evimiz deniz yoluyla kuşatılmış;
Topraklarımız doğanın armağanlarında bolca
Zengin ve nadir güzelliklerden;
Tarihin sayfasında, her aşamaya izin ver
İleri özgür Avustralya!
Neşeli seslerle şarkı söyleyelim:
“Gelişmiş özgür Avustralya!”
Işıltılı güney Haç'ımızın altında,
Kalpler ve ellerle uğraşacağız;
Bu Milletler Topluluğu'nu yapmak için
Tüm topraklarla ünlü;
Denizlere rastlayanlar için
Paylaşacağımız sınırsız ovalarımız var;
Cesaretle hepimiz birleşelim
Avustralya dürüstçe ilerletmek. Neşeli seslerle şarkı söyleyelim:
“Gelişmiş özgür Avustralya!”³*

Peter Dodds McCormick

Avustralya Milli Marşı'nda genel olarak sevinç havası olmakla birlikte ülkenin sahip olduğu maddi değerlerden bahsedilmesi tespit edilmiştir. İstiklâl Marşı ile karşılaştırmak söz konusu olduğunda iki marş arasında en büyük farkın maddiyat ve maneviyat olduğu aşikârdır. Mehmetçiğin en büyük zenginliğinin siperi olan göğsünün maneviyat ve zafer açısından önemi burada bir kez daha görülmüştür. Avustralya marşında tarihin izlerinden bahsetmek yerine

³ Wikipedia, "Advance Australia Fair", https://tr.wikipedia.org/wiki/Advance_Australia_Fair (Erişim Tarihi: 18.01.2021).

sadece umut verici ağırlıkta söz grupları kullanılmıştır. Bu açıdan İstiklâl Marşı'nın ülkesini tüm değerleriyle temsil etmesi fark oluşturmuştur.

Almanya Milli Marşı

Einigkeit und Recht und Freiheit

Birlik ve adalet ve özgürlük

Alman vatani için!

Bu yolda hep ileri

Kardeşçe el ele, kalp kalbe!

Birlik ve adalet ve özgürlük

Saadetin güvencesidir;

Serpil saadetin parıltısıyla,

Serpil, Alman vatani!

Serpil saadetin parıltısıyla,

Serpil, Alman vatani!⁴

August Heinrich Hoffmann von Fallersleben

Almanya Milli Marşı'nda ana tema birlik ve beraberlik üzerine kurulmuştur. Mısralarda vatan sevgisi görülse de İstiklâl Marşı kadar baskın karakterde değildir. Marş biçimsel ve yapısal bakımdan da daha sade bir bakış açısıyla yazılmıştır. Bestesinde sakin bir acıcılık, aynı zamanda keskin bir yükseliş vardır. İstiklâl Marşı kadar netlik ve cesurluk görülmemiştir.

Rusya Milli Marşı

Gosudarstvenny GimnRossisyskoy Federatsii

Ey, Rusya - bizim kutsal ulusumuz,

Ey, Rusya - bizim sevgili vatanımız.

En büyük güç, en büyük şan

Her zaman senindir ve senin kalacak!

Bizim şanlı anavatanımız, sen hep hür yaşa,

Yıllarca yaşamış vatanımız,

Bu şan atalarımızdan yadigar bize!

Vatanımız sen çok yaşa! Seninle gurur duyuyoruz.

Güney denizlerinden kuzey kutbuna kadar,

Yaşar bu ovalar ve ormanlar:

Sen bu dünyada özelsin, sadece bir tane

⁴ Wikipedia, "Das Lied der Deutschen", https://tr.wikipedia.org/wiki/Das_Lied_der_Deutschen (Erişim Tarihi:18.01.2021).

*Tanrı tarafından korunan bu anavatan!
Rüyaların ve yaşamın geniş alanları,
Yıllar boyunca bize açıktır.
Vatan sevgisinin bize verdiği bu güç,
Hep bizimdir ve bizim kalacaktır!⁵*

Sergey Mihalkov

Rusya Milli Marşı'nda şair güftesini Rusya topraklarına ve halkına hitap ederek övgüler üzerine yazmıştır. Bu marşta da kültürel değerler bakımından izlere çok rastlanmamakta, genel bir betimleme görülmektedir. Bu açıdan İstiklâl Marşı daha zengin kalmaktadır. İstiklâl Marşı ile ortak yönü olan vatan sevgisi ağırlık olarak vurgulanmaktadır. Marşın bestesi sakin bir dozajı sürdürmekle birlikte güfte ile uyumludur. Ancak marş genel anlamda baskın bir karaktere sahip değildir. İçerik ve karakteristik olarak İstiklâl Marşı'nın ülkesini daha iyi temsil ettiği görülmektedir.

SONUÇ

Bu araştırma ülkelerin bayrağının ve milli marşlarının temel anlamlarının literatürde tetkik edilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularına göre çağımızın genel sorunu olan ezber hususunun, Milli Marşı'mızda da toplumsal problem olmasının tespit edilmesinden yola çıkılarak çözüm sunulması istenmiştir. Bu konuda gerçekleştirilen akademik yayınlarda İstiklâl Marşı'ı ile diğer devlet marşlarının detaylı bir şekilde tahlili ve mukayesesi bulunmaması bu araştırmada incelenmesi gereken konu olmasına sebep olmuştur.

Osmanlı döneminde padişahlara bestelenmiş Mahmudiye, Mecidiye ve Aziziye gibi marşların da temelinde milli marşımızla benzer sebeplerin bulunması bilinmektedir. *“Ele alınan marşların her birisinin milli bir olay, savaş, kayıp veya zafer neticesinde yazılması; ya da gençlik marşı gibi yazıldıktan sonra milli karaktere bürünmüş olması marşların milli hisleri diri tutma amacı ile yazıldığı hissiyatını destekler niteliktedir”*(Yaşar,2018:18). Tarihimize dayanan bu bilgilere göre marşımızı tüm detaylarıyla bilmek gereklidir.

Bir devletin milli marşının taşıdığı değerlerin bilinmesi için önce o marşın tarihi geçmişini bilmek gereklidir. Bu bağlamda İstiklâl Marşı'mızın tarihi sürecinin araştırılması gerçekleştirilmiştir. Akabinde araştırmanın ilgili kısmı İstiklâl Marşı'nın kıtalar halinde çözümlenmesi ile tamamlanmıştır.

Araştırma kapsamında İstiklâl Marşı'nın anlamsal olarak çözümlenmesiyle, yabancı devletlerin marşlarının besteleri ve güfteleri incelenmiş ve nihai süreçte marşların mukayesesi yapılarak aradaki farkların bildirilmesi istenmiştir.

⁵ Wikipedia, “Rusya Federasyonu Devlet Marşı”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Das_Lied_der_Deutschen (Erişim Tarihi:18.01.2021).

KAYNAKÇA

- Çetin, N. (2014). *İstiklâl Marşı'mızı Anlamak*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, 21(2): 33. (Erişim Tarihi:16.01.2021)
- Duymaz, R. (2014). *İstiklâl Marşı'mıza Yakından Bakış*, Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 4(7): 2-3. (Erişim Tarihi:16.01.2021)
- Kayhan, M. (2013). *Milli Mücadele ve Mehmet Âkif Ersoy*, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 275. (Erişim Tarihi:16.01.2021)
- Yaşar, Y. (2018). *Türkiye'de Milli Marşın Kabulünde Güfte ve Beste Tartışmaları*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 18. (Erişim Tarihi:16.01.2021)
- Wikipedia, “*Azerbaycan Ulusal Marşı*”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan_Ulusal_Mar%C5%9F%C4%B1 (ErişimTarihi:18.01.2021)
- Wikipedia, “*Advance Australia Fair*”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Advance_Australia_Fair (ErişimTarihi:18.01.2021)
- Wikipedia, “*Das Lied der Deutschen*”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Das_Lied_der_Deutschen (ErişimTarihi:18.01.2021)
- Wikipedia, “*Rusya Federasyonu Devlet Marşı*”, https://tr.wikipedia.org/wiki/Rusya_Federasyonu_Devlet_Mar%C5%9F%C4%B1 (ErişimTarihi:18.01.2021)

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1876-1908)

Rashid SADIGOV, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi Ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
sadiqovresid095@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmam da Sultan II. Abdülhamid Dönemi Türk Dış Politikasını inceleyeceğim. II. Abdülhamid dönemi Osmanlı İmparatorluğu iç ve dış siyasette yaşanan sorunları araştıracağım. Sultan II. Abdülhamid'in Dengeli Dış Siyaseti sonucu devletin dış politikasında olumlu gelişmeleri ve dengeli siyaseti araştırarak, Sultan II. Abdülhamid'in Türk Dış Politikasına katkılarını ve başarılığını sizlere aktaracağım

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, II. Abdülhamid Dönemi, Dengeli Dış Politika, İslam Coğrafyası, İç Politika

TURKISH FOREIGN POLICY IN THE II. ABDULHAMID PERIOD (1876-1908)

ABSTRACT

In this work, Sultan II. I will examine the Turkish Foreign Policy of the Abdülhamid Era. II. I will investigate the domestic and foreign politics of the Ottoman Empire during the Abdulhamid period.

Sultan II. By researching positive developments and balanced politics in the foreign policy of the state as a result of Abdulhamid's Balanced Foreign Policy, Sultan II. I will convey to you Abdulhamid's contributions and success to Turkish Foreign Policy

Keywords: Ottoman Empire, II. Abdulhamid Period, Balanced Foreign Policy, Islamic Geography, Domestic Policy

GİRİŞ

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI (1876-1908)

Sultan II. Abdülhamid Osmanlı Devletinin en zor yıllarında tahta çıkmıştır. Hatta iktidarından bir yıl önce 1875 yılında Osmanlı Devleti iflas ettiğini açıklamıştır. Büyük Osmanlı İmparatorluğu'nu dağılmadan kurtaracak tek kişi genç Sultan II. Abdülhamid Han olduğunu bilen Osmanlı Devlet yetkilileri 1876 yılında genç Sultanı tahta çıkartılar. Ülkede durum o kadar vahim ki hatta II. Abdülhamid Han'ın tahta çıkması sultan olması için yapılan bütün törenlerin maliyetini II. Abdülhamid Han kendi cipinden ödemiştir. Bu da Osmanlı hazinesinin boşaldığını ve devletin bütçesinin yok olduğunu göstermekteydi.

Bilindiği gibi II. Abdülhamid Han'ın iktidara geldiği yıllarda eski, büyük imparatorluğunun toprak bütünlüğü tehlike altındaydı. Yanı başında büyüyen ve Osmanlı Devleti için en büyük tehlike olan Çar Rusya'nın Güneye doğru hareketi ve babalarının hayali olan sıcak denizlere inme isteğini gerçekleştiren Çar Rusya'sı bu amaç için eski bir devlet olan Osmanlı hanedanına büyük sorunlar yaratmıştır. Rusların bu politikası karşısında II. Abdülhamid Han dengeli politika izleyerek Çar Rusya'sının hedeflerini kısa sürede olsa karşısını almayı başarmıştır. Ancak o yıllarda Osmanlı Devletinin tek düşmanı Rusya değil, Batıda ortaya çıkan sanayi devrimi ile yaşanan gelişmeler sonucu, sömürgeci devletler olan İngiltere, Fransa, İtalya gibi Avrupa devletlerinin gözü büyük saltanat olan Osmanlı devletiydi.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devletinin her taraftan düşman tesiri altında kaldığını söylersek hiç yanılmayız. Sömürgeci devletlerinin temel politikaları Osmanlı Devleti ve imparatorluk topraklarıydı. Devletin böyle bir durum içinde sadece dış politikası değil, iç politikasında sorunlar yaşanmakta ve ülke yönetimi, politikası büyük tehlike altındaydı.

II. Abdülhamid Han'ın ilk görevi düşman ülkeler arasında doğru politika izlenerek denge kurulmalı ve bu denge ile yaşanan dış politika sorunları yavaş yavaş çözümlenmelidir. Dış politikada kurulan denge ile iç politikada yaşanan aksaklıklar ortadan kalkacaktır. Böylece ülkenin iç ve dış sorunları zamanla çözülecektir.

II. Abdülhamid Han siyasi dehası ile ülkeni kurtarmayı ve kaybolunan toprakları geri alarak eski büyük imparatorluğunun önemini geri kazanmayı hedeflemiştir. Fakat güzel Atasözü olan, "*Su uyur, Düşman uymaz*" deyimini Osmanlı'nın bu dönemini göstermekteydi. Osmanlı Devleti dış politikada dengeli politika kurmayı çalışmış ve çalışmalar sonucu iç politikayı da düzeni sokmaya çalışan Sultan II. Abdülhamid beklemediği zamanda yağmura tutulmuştur.

1877-1878 yılında yaşanan Rus-Osmanlı savaşı ve Osmanlı Devletinin büyük yenilgisi devletin yaşamış olduğu duraklamayı hızlandırmıştır. Savaş sonucu yapılan "*Berlin Antlaşması*" büyük ve eski imparatorluğa çok derin iz bırakmıştır. İflas içinde olan, hazinesinin bomboş olan devletin hem maddiyat yönden büyük zarara sokmuş, hem de ülke bütünlüğünü toprak bütünlüğünün büyük oranını kaybolmasına neden olmuştur. Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti topraklarının üçte, birini kaybetmiştir. Devlette yaşanan bu skandal olaylar ve yaşanan sorunlar Osmanlı'nın sonunu getirdiğini düşünen batılı devletler, bu pastadan büyük pay almayı düşünüyorlardı. Fakat Sultan II. Abdülhamid Han en büyük korku çaresizlik değil en

büyük korku, korkunun kendisi olduğunu düşünerek devletin büyük imparatorluğun çökmesi için umuttun sönmediğini görmüş ve tekrar iç ve dış politikalarda yine reformlar düzenlemeler getirmiştir. Ülkenin güvenli ve düzenli bir politika izlerse devlet yok olmaktan kurtulur ve tekrar ayakta durmayı başarırdı. II. Abdülhamid Han iyi biliyordu ki, Osmanlı topraklarını paylaşmak için Rusya, İngiltere, Fransa ve başka büyük sömürge devletleri sıra bekliyorlardı. Devletin zor durumunda, ülkeni bu bataklıktan çıkararak tek kişi II. Abdülhamid olduğunu Osmanlı, Türk Milleti çok iyi biliyordu. II. Abdülhamid Han kendisi de anlamıştır ki, devletin bu zor ve ağır işi Sultan II. Abdülhamid'in çığınları üzerindeydi.

Osmanlı Devletinin paylaşılmasını sabırsızlıkla bekleyen büyük devletler durmadan bölgede ayrımcı bölücü politikalar izlemiştir. Büyük imparatorluğun büyük dertleri, Sultan II. Abdülhamid'in iktidarı döneminden önce ve sonra da yaşanmıştır.

Sultan II. Abdülhamid Osmanlı Devleti iktidarı yıllarında dış politikada konu olan önemli coğrafyalarla yakından ilgilenerek devletin dış siyasetini bu bölgeler üzerinden şekillendirmiştir.

Bilindiği gibi Sultan II. Abdülhamid iktidarı döneminde “İslam Birliği” stratejisi izlemiştir. Müslüman coğrafyalarındaki insanları bir arada tutmak tek çatı olan, Osmanlı imparatorluğu'nun çatısı altında tutmak için çalışmıştır. Sultanın isteği Müslümanların birlik olması ve halifeni kendisinin üstü görerek, Osmanlı halifeliğini İslam Aleminin tek halifesi olduğunu göstermek istemiştir. Fakat bu yıllarda Avrupa da yaygın hale gelen “Panislamizm” ideolojisi, II. Abdülhamid döneminde daha çok alevlenmeye başlamıştır.

Avrupa devletleri kendileri bilinçli olarak bu ideolojini ön plana çıkararak Sultan II. Abdülhamid Han'ın İslam Birliği politikasını bozmayı istemiştir. Panislamizm Avrupa da ortaya çıkan, daha doğrusu Avrupa devletlerinin kendilerinin oluşturduğu bir fikirdir. Avrupa devletleri sevmediği ideolojiye Panislamizm ismini vererek bu ideolojinin varlığını Avrupa halklarına duyurdu. Kısacası “Panislamizm eşittir Sevilmeyen İdeoloji” olarak bilinen ve Avrupa da yayılmaya başlayan bu ideoloji II. Abdülhamid döneminde ön planda tutulmuştur. Fakat Sultan II. Abdülhamid Avrupa'nın bu ideolojine önem vermeden kendi dış siyasetinde İslam coğrafyasına üstünlük vermiştir.

Sultan II. Abdülhamid dış politikada uygun bir düzen kurarak dış siyaseti üç sütun ayak üzerinde oluşturmuştur. Birincisi düşman olarak gördüğü devletler İngiltere, Fransa, İtalya ve Rusya devletlerini Osmanlı İmparatorluğu için en büyük tehlikenin bu devletler tarafından geleceğini düşünerek bu devletler düşman adlandırmıştır. İkincisi ise II. Abdülhamid dış politikada dost diye isimlendirdiği, Osmanlı devletine dost olan ülkeler Almanya ve Japonya devleti olmuştur. Sultan bu devletleri kendi ülkesine dost devlet görmüş hatta bu devletlerinin imparatorlarına da “Dostum” diye hitap etmiştir. Dış siyasetin üçüncü sonuncu ayağı olan politika ise İslam coğrafyası olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid dengeli dış politika izleyerek Almanya ve Japonya devletlerini kendine dost görerek beraber çalışmalar yaparak düşman bloka karşı direniş göstererek bu devletlerden gelecek muhtemel saldırılara karşı birlikte hareket ederek, “Dostumun sevinci benim sevincim, dostumun kederi de benim kederimdir”. Politikası ile düşman devletlerine karşı denge kurmuşlardır.

Sultan II. Abdülhamid Osmanlı topraklarında gözü olan, durmadan devlete doğrudan veya dolaylı yoldan baskı yapan İngiltere, Fransa ve Çar Rusya'sı ile ilişkilerini iyi düzeyde tutmaya çalışmış ve bu devletlerden gelebilecek tehlikeleri de göz ardı etmemiştir.

Bilindiği gibi 1877-1878 Rus-Osmanlı harpında Osmanlı devletinin yenilgisi ve ardından yapılan Berlin Antlaşması ile büyük Türk imparatorluğunu zor duruma sokmuştur. Toprak kaybı, ödenmesi gereken Tazminat parası Osmanlı devletini hem maddi, hem de manevi çökertmiştir. Bunun yanı sıra iç politikada yaşanan sorunlar ve ilk kez siyasi hal alan Ermeni sorunu da bu antlaşmadan sonra daha da artmıştır. Devlette yaşanan bu sorunları ortadan kaldırmak için düzenli dengeli bir siyaset kurulmalıydı.

Avrupa da İngiltere ve Fransa devletleri ile anlaşamayan Osmanlı, batıda istikrarını geç sağlamasına rağmen, hızlı yönde gelişen Almanya imparatorluğu ilişkileri iyi yönde geliştirmeye çalışan Sultan II. Abdülhamid bölgede bu devletle iyi yönde ilişkiler kurmuştur. Her iki devlet imparatorları bir birlerine Dostum diye hitap etmeleri iki ülke arasında ilişkilerin iyi yönde gelişmesini göstermekteydi.

Osmanlı'nın Almanya ile müttefik olması bölgede İngiltere ve Fransa devletlerine karşı denge oluşturmuştur. Osmanlı Sultanı Almanya siyasal ve askeri düzenine çok rağbet göstermiştir. Sultan II. Abdülhamid hatta Avrupa da yaşadığı yıllarda Almanya'nın askeri ve siyasi düzeni ile yakından tanışmış ve çok beğenmiştir.

Sultan II. Abdülhamid Almanya topraklarını birleştiren imparator Bismarck'ı çok beğenmiş ve kendisine döneminin en akıllı ve en iyi diplomatı olduğunu söylemiştir. Sultan II. Abdülhamid iktidara geldiğinde Alman imparatoru Wilhelm ilişkilerini çok iyi yönde tutarak Almanya-Osmanlı devlet ilişkilerini daha üst düzeye çıkarmıştır.

1898 yılında Alman imparatoru Wilhelm İstanbul'a seferi sırasında Yıldız sarayında büyük coşku yaşanmıştır. "*Sultanın Dostum Wilhelm'in seferi bizi mutlu etti*" söylemesi bu iki ülke arasında ilişkileri daha üst düzeyde geliştiğini göstermiştir.

Osmanlı Almanya ile kurduğu ilişkileri tek bölgede Fransa ve İngiltere dengelemek değil, devletin iç siyasetinde Alman reformlarına gerek olduğunu düşünen Sultan, özellikle askeri alanda yapılması gereken yeniliklerde Almanya askeri düzeninin büyük etkisi olacağını düşünmüştür. Almanlar kısa süre de Osmanlı'ya çok sayıda yeni silahlar satmış ve Osmanlı askeri yetkililerinin eğitilmesinde Alman subayları çok etkili olmuştur. Meşhur Alman komutanı olan Goltz Paşa Osmanlı askeri alanda en önemli isim olmuştur. Hatta daha doğrusunu söylersek Goltz Paşa Modern Osmanlı ordusunun kurucu babası olarak bilinmektedir. (Taşdemir, 2018 s, 5)

Alman komutanlarının Osmanlı askerleri eğitmesi ve yeni silahlarla temin etmesi Osmanlı ordusunun gücüne güç katması 1897 Osmanlı-Yunan harpında kendisini göstermiştir. Savaştan zaferle çıkan Osmanlı askerleri bayram etmişlerdir. Osmanlı ordusunun bu zaferinde Alman askeri eğitimi ve Alman silahları çok önemli olmuştur.

Osmanlı Alman ilişkilerinde diğer önemli olan husus daha doğrusu Almanların istediği "*Berlin-Bağdat Demiryolu projesiydi*". Almanlar Berlin demiryollarını Osmanlı iç hatları ile birleştirerek Bağdat'a kadar olan demiryolu projesi üzerinde çalışmışlardır. Sultan Hamid bu projeyi Alman şirketlerine vermiş ve Almanlar istedikleri Berlin-Bağdat Demiryolu hattını kurmuşlardır. Almanlar bu hatla Ortadoğu kaynaklarından yararlanmak istemekteydi.

Sultan II. Abdülhamid döneminde Osmanlı-Alman ilişkileri iyi düzeyde tutulmuş ve Sultan II. Abdülhamid Avrupa da denge politikasında Almanya ile beraber çalışmıştır.

Sultan II. Abdülhamid Han'ın dış politikasında düşman olarak gördüğü Çar Rusya'sına karşıda Uzakdoğu İmparatorluğu olan Japonya ile beraber çalışarak, dış politikada Rusya'ya karşı denge kurmuştur.

Bilindiği gibi Japonya 1868 yılında Meiji reformları etkili olmuş ve artık Uzakdoğu da en güçlü devlet haline gelmeyi başarmıştır. Japonlar Osmanlı devleti ile ilişkilere olumlu bakmıştır. Sultan II. Abdülhamid döneminde ise bu iki devlet arasında ilişkiler daha üst düzeye çıkmıştır. 1889 yılında Deniz Harp Okulu öğrencileri eğitim amaçlı Ertuğrul isimli Osmanlı gemisi ile Asya kentlerine gezi için İstanbul'dan yola çıkmıştır. Gemi Asya kentlerini gezerek Japonya'ya gitmiştir. Ertuğrul gemisi demir atıp durduğu her limanda yerli Müslüman halklar gemi içinde namaz kılmışlar ve kendilerini bağımsız İslam topraklarında namaz kıldıklarını düşünmüşlerdir. Japonya'ya gelen Ertuğrul gemisi, burada yaşayan Müslümanlar içinde ibadet yeri olmuştur. Gemi yetkilileri Japon imparatoru tarafından kabul görülmüş ve imparator tarafından değerli hediyeler verilmiştir. Gemide görevli Kaptan Sultan II. Abdülhamid Han'ın mektubunu Japon imparatoruna vermiştir. İmparator dostu Sultan II. Abdülhamid'in mektubunu okumuş ve kendisi Osmanlı Sultanına mektup yazmıştır. Ertuğrul gemisinin belli bir dönem burada kalması planlanırken 1890 yılında İstanbul'dan gelen haber üzerine acele Japonya'dan ayırmak zorunda kalmıştır. Fakat dönüş seyahati zamanı Kishu Kashinozaki burnunda yakalanan fırtına sonucu Ertuğrul gemisi batmıştır. (Akpinar,2012 s,108)

Gemide bulunan Türk öğrencileri arama işlerinde Osmanlı yetkilileri ile beraber Japon arama kurtarma çalışanları seferber olmuştur. Aramada kurtarılan Gaziler ve Şehitler İstanbul'a getirilmiştir. Japonlar kendi ülkelerinde Ertuğrul gemi kazasında şehit ve gazi ailelerine yardım toplamışlardır. Japonlar ilk defa yabancı ülke vatandaşları için yardım toplamışlardır (Akpinar, 2012 s,108)

Toplanan yardımları İstanbul'a getiren Japon yetkilileri Sultan II. Abdülhamid ile görüşerek, Japonya halkının yardımlarını Sultan'a söylemişlerdir. Sultan II. Abdülhamid Japonya görevlilerinin geri gitmesini istememiş ve onların İstanbul da kalmasını istemiştir. Japon yetkilileri Sultanın ısrarı üzerine İstanbul da kalmış ve burada yerli Osmanlı devlet yetkilerine Japoncaı öğretmiş ve kendileri de Türkçe öğrenmişlerdir. İki devlet arasında uzun yıllardır görüşülen Ticaret antlaşmaları 1896 yılında imzalanmıştır. Fakat Japon yetkilileri Osmanlı'nın imtiyaz talepleri kabul edilmediğinden antlaşma iptal edilmiştir.

Japonya bu yıllar içinde kendi toprak bütünlüğü için tehlike yaratan Çar Rusya'sı ile savaş eşliğindeydi. İki devlet arasında yaşanan uzun süreli çekişmeler 1905 yılında sıcak savaşa dönüşmüş ve bu savaş Japonya İmparatorluğunun kaderini tayin etmiştir. Japonlar 1905 yılında Çarlık Rusya'sını büyük yenilgiye uğratmış ve kendi gücünü dünyaya tanıtmıştır.

Osmanlı devleti ve Osmanlı sultanı ilk baştan Japonya imparatorluğunun yanında yer almış ve Japonya'nın zaferini kendi zaferi gibi görmüştür.

Her iki devlet arasında çok iyi yönde gelişen dostça ilişkiler 1908 yılına kadar sürmüştür. Sultan II. Abdülhamid'in tahtan indirilmesinden sonra iki ülke arasında ilişkiler durgunluk dönemine girmiştir.

Osmanlı Sultanı II. Abdülhamid Han'ın dış siyasette yapması gereken diğer işi ise, İslam Birliği politikası olmuştur. İktidara geldiği yıldan İslam Birliği üzerinde çalışan Sultan II. Abdülhamid bu politika üzerinde emeği çok olmuştur. II. Abdülhamid İslam politikasında tek Ortadoğu coğrafyasını görmemiştir. Sultan bu politikalara Güney Asya Müslümanları, Doğu Türkistan Müslümanları, Orta Asya/Kafkasya Müslümanlarını da bu birlik içinde görmüştür. Bunun için Osmanlı halifeliği bölge halkaları ile ilişkilerini geliştirmek için bölge halklarının büyüklerine elçiler göndererek ve yerli halkları da her zaman dikkat içinde tutmuştur. Bununla Sultan bu bölgeleri Osmanlı için değerli olduğunu ve bölge halklarını halifenin himayesinde olduğunu göstermiştir.

Sultan II. Abdülhamid döneminde İslam Birliğinin kurulması için en büyük tehlike yaratan devlet İngiltere olmuş ve mezhep olarak da İran “Şii” mezhebi olmuştur.

İngiltere devleti 1850'dan sonra Osmanlı toprakları üzerinde baskısı daha çok olmuştur. 1882 yılında Mısır'ı işgal eden İngilizler bu bölgede daha etkili olmuşlardır. İngilizler Ortadoğu Arap Coğrafyasında Arap birlikleri ile anlaşarak Osmanlı Devletine karşı Arapları bilinçli yolla kışkırtmışlardır. Araplara bağımsızlık ve daha iyi yönetim vaat eden İngilizler bu yolla bölge halkını Osmanlı yönetimine karşı kışkırtarak Osmanlı'nın bölgedeki iktidarına son vermeğe çalışmışlardır. Bunun yanı sıra Osmanlı'nın Güney Asya Müslüman coğrafyası ile ilişkilerinin gelişmesinde yine İngiltere büyük engel olmuştur.

Hindistan topraklarının İngiliz yönetimi altında kalması bu bölge Müslümanları ve Güney Asya Müslümanları ile ilişkilerinin gelişmesinde sorun İngiliz yönetimi olmuştur.

Sultan II. Abdülhamid İslam politikasında ikinci büyük engel mezhep sorunuydu. Sultan II. Abdülhamid İran ile ilişkileri iyi yönde tutmaya çalışsa da bölgede var olan Şii tehlikesini göz ardı etmemiştir. İran Şii mezhebi Sultan II. Abdülhamid'in İslam Birliği politikasında sorun yaratmıştır.

“Sultan II. Abdülhamid dış politikada temel amacı Osmanlı İmparatorluğu'nun barış içinde yaşamasını ve Statükonun korunmasını sağlamaktan ibaretti” (Sırım t,y s,127)

Sultan II. Abdülhamid Osmanlı Devleti iktidarı yıllarında iç politikalara kısa olarak baktığımızda, Sultanın iç politikalarda başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Daha çok eğitim konularında Sultan II. Abdülhamid'in politikaları unutulmayacak işler yapmıştır. İster lise ortaokul eğitiminde, isterse de askeri okullarda II. Abdülhamid reformları başarılı olmuştur. Sultan II. Abdülhamid eğitim politikasına baktığımızda, Sultandan önceki yıllarda Anadolu topraklarında lise ve ortaokulların sayı çok az, parmak sayını geçmeyecek kadar olmuştur. Bu okulların çoğu başkent İstanbul da olması eğitimin diğer şehirlerde gelişmesine engel olmuştur. Sultan II. Abdülhamid eğitim okullarını tek İstanbul ile sınırlamamış devletin büyük şehirleri Ankara, Samsun, İzmir, Trabzon gibi büyük vilayetlerde ortaokul ve liseler açmıştır.

Sultan II. Abdülhamid iktidara geldiği 1876 yılında ülkede lise sayı 6'iken 1908 yılında bu sayı 98'e çıkarılmıştır. (Akpınar,2019 s,179)

Sultan II. Abdülhamid ortaokul ve lise okullarından yanı sıra ülkede ticaret, askeri, sağlık ve polis okulları da açmıştır. Askeri okulları içinde Aşiret mektepleri ve Hamidiye okullarına daha çok dikkat edilmiştir. Ülkenin aşiret olarak sık yaşadığı doğu tarafında Kürt halkları Aşiret

okullarına yazılmış ve buranı bitiren öğrenciler bazıları askeri alanlarda kalmak için Hamidiye okullarına gönderilmiş, bazıları ise siyasi ve ticaret alanlarında eğitilmek için bu alan üzere okullara gönderilmiştir. Bununla da Sultan Aşiret mekteplerini tek askeri alanda değil, diğer alanlar içinde önemli olduğunu göstermiştir.

Hamidiye okulları Aşiret mekteplerinin devamı olarak burada okuyan ve askeride kalmak isteyen Kürt vatandaşlar Hamidiye okullarına gönderilmekte ve buradan mezun olarak ülkede bulunan doğu bölge garnizonlarında göreve başlamışlardır. Bu alaylar Osmanlı Devletinin doğu sınırını için çok önemliydi. İlk olarak burada yaşayan ermeni ayaklanmalarına ilk müdahaleyi bu alay yapar ve alayın diğer görevi ise doğudan gelecek Rus tehlikesine karşı ilk direniş göstermesidir. Bu alayların bölge hatları olarak ilk hat Erzurum-Kafkas hattı, diğer hat ise Mardin-Urfa hattı olmuştur. (Akpınar, 2019 s,176)

Yine Sultan II. Abdülhamid döneminde Şam'da Sağlık Okulu, Selanik, Konya, Bağdat da Hukuk Okulları, Selanik'te Polis Okulları açılmıştır. (Akpınar, 2019 s,179)

Sonuç olarak II. Abdülhamid'in iktidar döneminde Osmanlı Devletinin iç ve dış politikasını incelersek, Sultan II. Abdülhamid kendi iktidar yönetiminde başarılı bir Osmanlı Sultanı olmuştur. İktidara geldiği dönem Osmanlı Devletinin durumu ve karşılaştığı iç ve dış sorunlar devleti yok olma tehlikesi ile karşı karşıya getirirse de, Sultan II. Abdülhamid'in deneyimi ve deha siyaseti ile ülkeni zor günlerden kurtarmış ve Osmanlı İmparatorluğu'nu düşman cephelere karşı koruyarak, dış siyasete denge kurmayı başarmıştır.

Sultan II. Abdülhamid'in doğru ve dengeli politikaları devletin topraklarının parçalanmasının karşısını almış ve devletin dağılmasını geciktirmiştir. Fakat Sultan II. Abdülhamid politikaları yarım kalmış, İttihatçılar 1908 yılında Sultan II. Abdülhamid'i tahtan indirmiş ve ikinci meşrutiyeti ilan etmişlerdir.

İttihat ve Terakki Teşkilatı Sultan II. Abdülhamid'in izlediği iç ve dış politikanın tersini izlemiş ve birçok alanda başta Hamidiye okullarında bile Sultan II. Abdülhamid'in ismini silmişlerdir. İttihat ve Terakki birliklerinin izlediği yanlış dış politika büyük imparatorluğun sonunu getirmiştir. İttihatçılar eski büyük Osmanlı imparatorluğu'nu birinci dünya savaşına sokmuşlar ve devletin otoritesini geri kazanacaklarını düşündükleri halde, devleti yenilgiye uğratarak 600 yıllık eski saltanat olan Osmanlı İmparatorluğu'nun sonunu getirmişlerdir.

KAYNAKÇA

- AKPINAR, H. (2019). Osmanlı Devletinde Alman Nüfuzu Sultan Abdülhamid'in Dış Politikası. H. Akpınar İçinde, Saraydan Esarete (S. 153-183). İstanbul: Kamer Yayınları.
- AKPINAR, M. (2012). Emperyalizmle Mücadelede İç Ve Dış Politikanın Bir Enstrümanı Olarak Iı.Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti. Cü Sosyal Bilimler Dergisi, 80-119.
- SIRIM, V. (tarih yok). Sultan Iı. Abdülhamid'in Petrol Petrol Politikası. Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 125-132.
- TAŞDEMİR, A. (2018). Osmanlı-Alman İlişkilerini Yeniden Okumak: Sultan Iı. Abdülhamid Dönemi (1876-1909). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Yeni Sorunsallar Yaklaşımlar Adlı Odtü Iı.Lisans&Lisansüstü Öğrenci Kongreai, (S. 1-12). Ankara.

ATATÜRK DÖNEMİ TÜRK DIŞ POLİTİKASI

Melike DEMİRLEK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
melikedemirlek26@gmail.com

ÖZET

Bu çalışmada 1923-1939 yılları arasını kapsayan Atatürk dönemi Türk dış politikası anlatılacaktır. Atatürk Türk tarihi açısından büyük ve önemli işler yapmış bir liderdir. Ülke içinde ve dışında dönemin şartlarını çok iyi şekilde gözlemlemiş ve buna uygun milli mücadele adımını atmıştır. Zorlu mücadeleler sonucunda 29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Atatürk, savaşı sadece ulusun hayatı tehlikeye girdiği zaman gerçekleşmesi gereken bir olgu olarak düşünmüştür. Atatürk dış politikadaki bağımsızlık, barış, diplomasi anlayışıyla Türkiye'yi uluslararası sistemde önemli bir devlet haline getirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Türk Dış Politikası, Bağımsızlık, Milli Mücadele, Barış.

TURKISH FOREIGN POLICY IN THE ATATURK PERIOD

ABSTRACT

In this study, the Turkish foreign policy of Atatürk period covering the years 1923-39 will be explained. Atatürk is a leader who has done great and important things in terms of Turkish history. He observed very well the conditions of the period inside and outside the country and took the national struggle step accordingly. As a result of difficult challenges established the Republic of Turkey on October 29, 1923. Ataturk thought of war as a phenomenon on that should occur only when the life of the nation is in danger. Ataturk's foreign policy of independence, peace, understanding diplomacy with Turkey has become an important state in the international system.

Keywords: Ataturk, Turkish Foreign Policy, Independence, National Struggle, Peace.

GİRİŞ

Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası

Atatürk dönemi dış politikası, Türkiye Cumhuriyeti'nin kendine özgü yapısını anlamak açısından mutlaka incelenmesi gereken bir dönemdir. Başlangıcı de jure(kanunen) 1923 olarak kabul edilse de Atatürk dönemi milli mücadelenin başlatıldığı 19 Mayıs 1919'dan başlayan, 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışına şahit olunan, Türk milletinin azim ve kararlılığını gösterdiği Kurtuluş Savaşı'nı ve zorlu mücadeleler sonucunda 29 Ekim 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla taçlanan bir dönemi kapsar. Türkiye Cumhuriyeti'ne giden yolda Türk milleti hayli zor şartlar altında bulundu ve bunun neticesinde Cumhuriyetimiz kuruldu. Atatürk'ün iyi liderlik vasıfları ve Türk milletinin azmi sonucunda atılan önemli adımlar hem iç hem de dış politikada yankı uyandırdı.

Mustafa Kemal Atatürk yeni bir Türk devleti kurmaya çalıştığı zamanlarda ekonomik şartlar olumsuzdu, yeni sanayi kurulması için maddi eksiklik ve bilgi eksiklikleri vardı. Halk yıllar boyu süren savaşlardan yorulmuştu. Atatürk dönemin tüm şartlarını gözlemliyor ve buna göre kararlar alıyordu. Öncelikle Türkiye Cumhuriyeti askeri, ekonomik, siyasi anlamda tam bağımsız olmalı ve milli değerler etrafında toplanmalıydı. Ülke içinde yeni düzene uyum çabası hakimken, ülke dışında ise Türkiye Cumhuriyeti'ni kabul ettirme ve uluslararası sisteme uyum çabası hakimdi. Bu zorlu süreç içerisinde Atatürk, aziz milletinin desteğini arkasında hissediyor, iyi bir lider olarak önemli ve kararlı adımlar atıyordu. Bu dönem dış politikasının başarısının altında Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politika ilkelerinin yeri yadsınamayacak kadar önemlidir. Bu ilkeler kısaca milli politika, tam bağımsızlık düşüncesi, barış yanlısı tutum, gerçekçi bakış açısı,diplomasi, proaktif bakış açısı, diyaloga açık olma ve batılılaşma şeklinde sıralanabilmektedir.

Milli mücadele dönemi öncesi zamana bakıldığında mevcut durumda 1. Dünya Savaşı, tüm ülkeler ve halkları için zor yıllar demekti. Savaşın bedeli ağırdı ve kaybeden devletlere bu ağır bedellerin faturası da ödetilmek istenmekteydi. Bunun için kazanan taraf olan İtilaf Devletleri, Osmanlı ile de Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzaladılar. Bu anlaşma adeta Osmanlı İmparatorluğu'nu fiilen sona erdirmekte ve açıkça işgal hakkı tanımaktaydı. Bunun üzerine Atatürk'ün de üyesi olduğu Meclis-i Mebusan'da toprak bütünlüğünü korumaya çalışan ve Atatürk'ün gerçekçi bakış açısıyla yön verilen Misak-ı Milli kararları alındı. Bu kararlar kısaca, "*Arapların çoğunlukta yaşadığı Osmanlı toprakları ve Mondros Mütarekesi sırasında itilaf devletlerinin işgali altında bulunan toprakların verilmesi kabul ediliyor, Türkler artık bu bölgelerle ilişkilerini kesiyorlardı. Buna karşı, ateşkes hudutlarındaki Müslümanların (Türkler ve Kürtler) çoğunlukla yaşadığı Osmanlı toprakları bir bütün oluşturarak hiçbir surette bölünmeyecekti*"(Hale, 2003). Burada ana düşünce müslümanların yaşadığı yerlere öncelik verilerek akılcı bir çözüm üretebilmektir.

Tüm bunlar yaşanırken, 10 Ağustos 1920 tarihinde Sevr Barış Antlaşması imzalandı. Her ne kadar antlaşma adında geçen barış gibi bir hükmü içerse de, bir barış antlaşması olmaktan çok öte, adeta bir ulusun yok edilmesini amaçlayan bir metin görünümünde idi. Antlaşma Osmanlı Devleti'ne önerildiği zaman Saltanat Şurası olarak adlandırılan, Osmanlı Devleti'ni temsil

edenler tarafından kabul edildi. Saltanat Şurası Fransa'da Sevr Barış Antlaşması'nı imzaladı ancak Ankara'da bulunan Büyük Millet Meclisi antlaşmanın imzalanmasını kınadı ve kabulünün mümkün olmadığını açıkladı. Ayrıca antlaşmayı imzalayanlar ve Saltanat Şurası'nda olumlu yönde oy kullananlar 19 Ağustos 1920 tarihinde vatan haini ilan edildi (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kronolojisi, 1920). Sevr Barış Antlaşması'nın Atatürk ve O'nun dış politikadaki düşünce yapısına yansımaları ise tam bağımsızlık alanında ortaya çıkmaktadır. Öyle ki, özgürlük ve bağımsızlık benim karakterimdir diyen Mustafa Kemal Atatürk, söz konusu bağımsızlık olgusunun önemini Sevr Barış Antlaşması'nın imzalandığı zamanki duruşuyla da ifade etmiştir denilebilmektedir. O'nun için hiçbir şekilde ulusun bağımsızlığına gölge düşürmeyeceği duruş ve tavrından da anlaşılabilir. Bununla beraber, tüm bu yaşananlara rağmen Sevr Barış Antlaşması fiiliyatta geçerlilik kazanamadı. Çünkü antlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için Meclis-i Mebusan'ın antlaşmayı görüşerek kabul bildirmesi ve daha sonrasında da imzalanmak üzere Vahdettin'e göndermesi gerekiyordu. Ancak bu antlaşma imzalandığı tarihte Meclis-i Mebusan kapalı olduğu için, antlaşma mecliste görüşülemedi ve dolayısıyla padişahın da önüne gelememiş oldu (Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi, 1920).

Yaşanan gelişmelerle birlikte, İtilaf Devletleri işgallerine devam ediyordu. Yunanlıların İzmir'i işgali bardağı taşıran son damla oldu ve ülkede büyük bir tepki meydana geldi. Bu yaşananların üzerine gerekli olan adımı atarak, 19 Mayıs 1919'da Atatürk milli mücadeleyi Samsun'dan başlattı. Amaç işgale son vermek ve ülkede tam bağımsızlığı sağlamaktı. Düzenlenen Amasya, Erzurum ve Sivas Kongelerinde manda ve himayenin asla kabul edilemeyeceği ve vatanın bütünlüğünün korunmasına dair kararlar alındı. Bu sırada halk millet bilincinde olduğunu ispat etmek ve temsil edenlerin dikkatini çekmek için mitingler yaparak milli bir irade koyup vatanının sahipsiz olmadığını gözler önüne sermekteydi (Sakin,2004,s.233). Bu dönem adeta Türk milleti için bir varoluş süreciydi. Atatürk için bağımsızlık mücadelesi bir grubu kapsayan değil, tüm ulus ile dünyaya açık bir şekilde verilmesi gereken sadece askeri başarı anlamında düşünülmemesi gereken etkin bir halk mücadelesini anlatmaktadır (Sander, 2017).

Misak-ı milli sınırları içerisinde kalan toprakların düşmana karşı korunması amacıyla başlatılan Kurtuluş Savaşı doğu, batı ve güney cephesi olmak üzere üç cephede gerçekleştirildi. Doğu'da artan Ermeni saldırıları üzerine Türk ordusu taaruza geçti ve kazanılan başarıyla Gümrü Antlaşması yapıldı. Güney cephesinde ise Fransızların örgütlemesi sonucunda bölgedeki Ermenilerin saldırmalarıyla işgal altında bulunan Antep, Urfa, Maraş illerinde halk önemli bir direniş gösterdi ve başarıya ulaşıldı. Sonucunda imzalanan Ankara Antlaşması ile Fransa işgal ettiği yerleri geri vermek durumunda kaldı. Batı cephesinde ise Yunanlılara karşı büyük bir mücadele verildi. Batı cephesinde yer alan, 1. İnönü Savaşı'nın zaferinden sonra, ilk anayasamız Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ve Kurtuluş Savaşı'nın bağımsızlık mücadelesinin, inancın derin izlerini taşıyan İstiklâl Marşı 12 Mart 1921 tarihinde TBMM tarafından kabul edildi. Batı cephesi, 11 Ekim 1922'de Kurtuluş Savaşı'nın silahlı mücadelesini sona erdiren Türkiye, İtalya, Fransa ve İngiltere arasında yapılan Mudanya Mütarekesi ile kapandı. Ardından bir barış anlaşması olan Lozan Anlaşması 23 Temmuz 1923'te imzalanarak savaş tamamen son verilmiş oldu.

Atatürk Dönemi olarak nitelendirilen 1923-39 yılları arasını kapsayan dönemde ilk olarak Lozan Anlaşması'nda çözüme kavuşturulamayan konular gündemde yer aldı.. 23 Temmuz

1923'te imzalanan Lozan Barış Antlaşması'nın Türkiye açısından oldukça önemli olmasının nedenleri vardı. İlk olarak, Lozan Barış Antlaşması diğer anlaşmalar gibi dayatılarak değil müzakereler sonucunda imzalandı. Alınan kararlar arasında kapitülasyonların kaldırılması ve Osmanlı'dan kalan borçların akıbeti bir plana bağlanmış ve böylece Türkiye'nin dışa bağımlılığından kurtulması için çözüm sunmuştur. Ayrıca Türkiye'yi bağımsız bir devlet olarak tanıması açısından siyasal bir bağımsızlık belgesi niteliğindedir (Oran, 2016,s.222). Kurtuluş mücadelesini bitirip kalıcı nitelikte bir barış anlaşması olan Lozan, Atatürk'ün en önemli ilkelerden olan her anlamda bağımsızlık için de bir başarı göstergesidir.

Lozan'dan kalan sorunların tartışıldığı ve bu sorunların çözüme kavuşturulmaya çalışıldığı 1923-32 arası dönemde, o tarihlerde de büyük güçler olan İngiltere ve Fransa ile çeşitli sorunlar devam etmekteydi. İngiltere ile Lozan'da çözüme kavuşturulamayan Musul Meselesi (Irak Sınır Sorunu) vardı. Musul zengin petrol yatakları yüzünden ülkelerce istenilen bir yerdi. İngiltere, Musul'un Irak'ın kontrolüne bırakılmasını istedi ancak Türkiye bu durumu Musul'un misak-ı milli sınırları içerisinde yer almasından dolayı kabul etmedi ve konuyu Milletler Cemiyeti'ne taşıdı. Karar İngiltere'nin lehine olarak verildi ve Türkiye Musul'u İngiltere himayesindeki Irak'a bırakmalı kararı alındı. Türkiye misak-ı milli sınırları içerisinde yer alan Musul'u vermek istemese dahi Şeyh Said İsyanı, doğuda Suriye'nin silahlandırılması gibi nedenlerle mücadele edilecek şartlar yoktu. Musul konusunda ısrar etmenin sonucu olacak bir savaşı yeni kurulan ve belirli noksanlıklar yaşayan Türkiye'nin kaldırabilmesi mümkün değildi. Türkiye buradan belirli bir ücret aldı ve Musul'u İngiliz mandası olan Irak'a bırakmak zorunda kaldı.. Atatürk'ün burada aldığı karar ile gerçekçi bir bakış açısıyla olaya yaklaştığını ve durum analizini iyi yaptığını görmek mümkündür.

Yeni kurulan Türk devleti için milli değerler ön plandaydı. 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabul edilmesiyle bazı yabancı okullar kapatıldı ve bütün eğitim kurumları bugünkü adıyla Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlandı. Türkiye'de çok fazla okulu bulunan Fransa ile bu nedenle sorunlar yaşandı. Fransa ile yaşanan diğer bir sorun ise borçlar meselesiydi. 1929 yılında tüm dünyayı sarsan ekonomik kriz sonucunda borçlar meselesi gündeme geldiğinden en çok dış borcumuz olan Fransa borcun ödenmesini istedi ve 1954 yılına kadar bu borçlar ödendi. Adana-Mersin Demir Yolları konusu da Fransa ile yaşanan sorunlar arasındaydı ve sonucunda Türkiye demir yollarını satın aldı. Bu dönemde yakın komşumuz olan Yunanistan ile nüfus mübadelesi konusunda sorun vardı ve bu sorun Milletler Cemiyeti'ne gönderildi. Sorunun kaynağı Yunanistan'ın İstanbul'da daha çok vatandaşını bırakmak istemesiydi. Sonucunda 1930 yılında Nüfus Mübadelesi Antlaşması yapıldı. Bu uygulamalardan anlaşılacağı gibi, temel gaye olan ve elzem bir unsur olarak görülen milli politika oluşturma gayesi için adımlar atıldı.

1932 yılına gelindiğinde, 1929 ekonomik buhranının da artan etkisiyle bir kargaşa söz konusuydu. Çünkü Almanya, İtalya ve Japonya sömürü için geç kaldıklarını düşünüyor ve mevcut durumu değiştirmek istiyorlardı. Türkiye'nin bu dönem için amacı ise sınırlarını koruma isteği ve barış idi. Bu dönemde Türk dış politikası bu iki isteğin üzerinde şekillendirildi. Atatürk bir komutan olmasına rağmen hiçbir zaman savaştan yana olmadı ve hep diplomasiye önem veren bir lider olarak buna uygun adımlar atmaya çalıştı. İlk olarak ülke sorunlarının barışçıl yollardan çözülmesi amacıyla kurulan Milletler Cemiyeti'ne, İspanya'nın daveti üzerine 1932

yılında üye olundu. Birçok devletin katıldığı cemiyete üye olunarak aslında Türkiye'nin barış yanlısı tutumu dünya kamuoyuna da yansıtılmış oldu.

Revizyonist devletler olarak adlandırılan Almanya, İtalya ve Japonya gibi devletlerin yayılmacı tutumu karşısında Türkiye, iş birliği ve dayanışmayı ön planda tutarak sınırlarını güvence altına almak istedi. Bunun için ilk olarak 1934 yılında Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya ile Balkan Antant'ı imzalandı. Bu paktın yapılmasıyla Batı sınırlarımız güvence altına alındı. Her ne kadar 2. Dünya Savaşı'nda ilgili pakt geçerliliğini yitirmişse de Atatürk ittifaklar kurulup, diyalog içinde bulunulmasının Türkiye'nin tanınıp, işbirliğine yatkın tutumunun görülmesi açısından oldukça önemli olduğunu düşünmekteydi. Ayrıca Londra Konferansı'ndan sonra dengeli bir dış politika anlayışı içinde olmak isteyen Atatürk ülkenin bağımsızlığını korumak, hızlı kalkınmak ve tehlikeyi dengelemek amacıyla çeşitli anlaşmalar yapmıştır. Örneğin İngiltere tehlikesini dengelemek için Sovyetler ve Fransa ile dostluk ve iyi komşuluk antlaşmaları imzalanmıştır (Bıyıklı, 2008, s.4). Atatürk dış politikasında diğer ülkelerle barış, güven ve ittifaklar kurarak işbirliğini geliştiren bir yapıda olduğunu ve bunun faydalı sonuçlarını gördüğümüz daha birçok örnek mevcuttur.

1935 yılında Almanya Milletler Cemiyeti'nden ayrılma kararı alarak barış isteğinden vazgeçtiğini belli etti ve nihayetinde 1936 yılında Fransa'ya ait olan Ren Bölgesi'ni işgal etti. Lozan'da konuşulan boğazlar konusunda, korumasının İngiltere ve Fransa tarafından yapılmasına ve komisyon tarafından yönetilmesine karar verilmişti. Ancak Ren Bölgesi'ne yapılan saldırı Fransa'nın askerlerini boğazlardan çekmesine neden oldu. Bunun üzerine Türkiye, Milletler Cemiyeti'ne başvurarak gereğinin yapılmasını istedi ve sonucunda 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi yirmi yıl için imzalandı. Böylelikle istediğimiz şekilde boğazların Türk askeri tarafından korunmasına karar verildi. Diğer bir revizyonist devlet olan İtalya'nın Habeşistan'a 1935 yılında saldırması üzerine Milletler Cemiyeti Konseyi İtalya'ya yaptırım kararı aldı. Türkiye bu kaos ortamında yine toprak bütünlüğünü olabildiğince korumak amacıyla fırsatları değerlendirmeye, işbirliği anlaşmaları içinde bulunmaya devam ediyordu. İngiltere, yaptırım kararına destek veren, içinde Türkiye'nin de yer aldığı ülkelere İtalya'nın saldırması karşısında destek vereceğini açıkladı. Bunun üzerine İngiltere, Türkiye ve Yugoslavya 1936'da Akdeniz Paktı'nı imzaladı. Bu ittifak ile Akdeniz ülkeleriyle bir güvenlik ortamı yaratılmış oldu. (Sander, 2013, s.104). Ortadoğu ülkeleri ile de güven ve işbirliği üzerine adımlar atıldı. Bunun en büyük örneği 1937 yılında Türkiye, İran, Irak ve Afganistan arasında imzalanan Sadabat Paktı idi. Bu saldırmazlık antlaşması ile doğu sınırı güvence altına alınmış oldu.

Atatürk'ün çok önem verdiği hatta şahsi meselesi olarak gördüğü Hatay sorunu, Atatürk dönemi Türk dış politikası için oldukça önemli bir konudur. Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan ve 1921 Ankara Antlaşması ile Türkçenin konuşulmaya devam edilmesi, bölgeye başka etnik gruplardan insan göçü olmaması gibi şartlar dahilinde Fransa'nın mandasında olan Suriye'nin kontrolüne bırakılmak durumunda kalan Hatay'ın, anavatana katılması için özellikle Atatürk çok çaba sarf etti. 1936 yılında Almanya'nın Ren'i işgali sonrasında Fransa boğazlarda olduğu gibi Suriye'den de askerlerini çekti ve bunun üzerine Türkiye konuyu Milletler Cemiyeti'ne götürüp Hatay'daki Türk nüfusundan dolayı buranın Türkiye'ye bırakılması istedi. Milletler Cemiyeti de buraya bir görevli gönderdi ve incelemeler yapıldı. Sonunda verilen kararlar 1938'de Hatay bağımsız oldu ve 1939 yılında da Hatay Meclisi'nin

aldığı karar ile anavatana katıldı. Bu olay her ne kadar İsmet İnönü döneminde olmuş ise de Atatürk'ün büyük uğraşları sonucunda gerçekleştiği için önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti, çok zorlu mücadeleler sonucunda birlik ve beraberliğini koruyarak milli değerler etrafında kuruldu ve uluslararası sistemde yerini aldı. Ancak bu konunun sürdürülebilir olması son derece önemli bir konuydu. Atatürk'ün öne çıkan düşüncelerinden biri Türkiye'nin uluslararası sisteme ayak uydurabilmesi ve bağımsızlığını kalıcı hale getirebilmesi için batılılaşması gerektiği düşüncesi idi. Batılılaşma Atatürk için batının tüm özelliklerinin alınması, taklit edilmesi demek değildi. Batının ekonomik, siyasi, bilim vb. alanlarda başarıları olduğunu, Türkiye'nin de bu başarıya ulaşabilmesi için Batılı değerlerin örnek alınması gerekliliği üzerine bir bakış açısına sahip idi. Atatürk, Osmanlı'nın çöküş nedenlerinden biri olarak Batı ile temasının koparılması ve bu yüzden yaşanan gelişmelerin gerisinde kaldığını düşünmektedir. Türkiye'nin güvenliğinin, sürekliliğinin devam edebilmesini ancak batılı bir yapı kazanmasıyla sağlanabilir olduğunu söylemektedir (Gönlübol, Kürkçüoğlu,1985). Bu yüzden Batı ile temas sürdürülmeli ve başarı gösterdiği konular için örnek alınmalıydı.

Atatürk ülkesini ve milletini seven ve ona her anlamda tam bağımsızlığı layık gören bir liderdi. Milletinin haklı direnişini dünya kamuoyunda duyurmak ve Türkiye'yi uluslararası sistemde hak ettiği medeniyetler arasında görme temennisi içindeydi. İleri görüşlülüğü, milliyetçiliği, barış yanlısı duruşuyla dış politikada olumsuzlukları, ülkesinin lehine çevirme gayretinde olan Atatürk, bir dengeleme siyaseti sergilemekteydi. Türkiye'nin gücüne inanan ancak mevcut tehlikelerden korunmak için başka ülkelerle zaman zaman ittifaklar içinde bulunan ve ülkeler arası ilişkilerde nasıl fırsatlar elde edebileceğini iyi bilen bir devlet adamıydı. Hayatının büyük bir bölümü savaş meydanlarında geçen Atatürk, bir komutan olmasına rağmen savaşı hep en son çare olarak görüp, ebedi düşman ya da dost anlayışından sıyrılabilen, diyaloga öncelik veren bir düşünce yapısına sahipti. Tam olarak barış yanlısıydı ve bunu "*Yurtta sulh, cihanda sulh*" cümlesiyle hafızalara kazımış oldu. Mevcut durumu analiz etme yetisine sahip olan Atatürk, hayallerin peşinden koşmak yerine her zaman gerçekçi bakış açısıyla hareket edebilmişti. Türk milletinin benliğini koruyarak gelişmesi yönünde adımlar atılmasının da öncüsü olan Atatürk, dış politikada ki tam bağımsız ve barış yanlısı tavrıyla ülkesinin ilerlemesi ve gelişmesi hususunda emekleri ödenemeyecek büyüklükte bir liderdi.

KAYNAKÇA

- Ataturk.net. (2021, 20 Şubat). Erişim adresi : <https://web.archive.org/web/20150218121030/http://www.ataturk.net/kronoloji/1920.html>
- Bıyıklı, M.(2008). Kaynakçalı Ve Açıklamalı Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası Kronolojisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.22,1-44.
- Gönlübol, M., Kürkcüoğlu, Ö.(1985). Atatürk Dönemi Türk Dış Politikasına Genel Bir Bakış. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*.1 (2) , 451-474.
- Hale, W. (2003). *Türk Dış Politikası*. İstanbul:Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2021, 19 Şubat). Erişim Adresi <https://web.archive.org/web/20160626135556/http://catab.kulturturizm.gov.tr/TR,121187/1920.html>
- Oran, B. (2016). *Türk Dış Politikası*. 21. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.,
- Sakin, S.(2004). Milli Mücadele Döneminde Atatürk'ün Demokrasi Anlayışı ve Uygulamaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*.1(16), 229-245.
- Sander, O. (2013), *Siyasi Tarih (1918-1994)*. Ankara: Imge Kitabevi.
- Sander, O.(2017). *Siyasi Tarih İlkçağlardan 1918'e*. Ankara: Imge Kitabevi.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“12 MART 1921 OTURUMU”

12 Mart 2021 - Cuma

12 MART 1921 OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ZEYNEP HİÇDURMAZ
----------------------	---

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
15:45 - 16:45	İREM PINARBAŞI	TÜRKİYE'DE 1920'DEN GÜNÜMÜZE KADAR DEĞİŞEN GÖÇ OLGUSU
	MERVE TOSUN	ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KADININ TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU
	İREM TÜRK	ÜLKEMİZDE EĞİTİMDE DÜNDEN BUGÜNE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BUNLARDAN ÖRNEKLER
	ENES BUĞRA TÖKEL	MEHMET ÂKİF'İN MEDENİYET ALGISINDAN HAREKETLE UZUN BEYAZ BULUT: GELİBOLU ROMANININ İNCELENMESİ

TÜRKİYE'DE 1920'DEN GÜNÜMÜZE KADAR DEĞİŞEN GÖÇ OLGUSU

İrem PINARBAŞI, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, Kütahya
irem9771@windowlive.com

ÖZET

Göç, insanlık tarihiyle aynı hızda ilerleyen, toplumları ve göç edilen yerlerin çeşitli özelliklerini değiştirip, dönüştüren bir hareketliliklerdir. Göç toplumsal bir olgu olmakla birlikte evrensel bir olgudur. Göç, başta birey olmak üzere bireylerin içinde bulunduğu toplumları ve dolayısıyla tarihi değişimleri etkiler. Türkiye'de göç hareketlerinin temel dinamikleri kendini 1950'den sonra göstermeye başlamıştır. 1920 ve 1950 arası dönemi kapsayan süreçte mübadele göçü etkin rol oynamıştır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçilmesiyle beraber göç hareketleri 1920'den 1950'ye kadar olan süreçte yerinde saysa da 1950'den sonra kentleşmenin sonucunda kırdan kente göçte bir artış gözlemlenmiştir. 1960 ve 1970'li yıllarda ise iç göçün yanında dış göç de hareketlilik kazanmıştır. Türkiye'de 1980'den sonra dışarıdan göç alma başlamış ve 2011 yılında da büyük bir kitlesel hareketlilik olarak Suriyeli göçü gerçekleşmiştir. Türkiye hem göç alan hem de göç veren bir ülke olarak göç olgusunda merkezi bir öneme sahiptir. Türkiye'deki göç olgusunu mübadele sonucunda oluşan göçler, iç göç ve dış göç, Suriyeli göçü olmak üzere 3 temel başlık altında toplayabiliriz. Bu çalışmada Türkiye'de değişip, dönüşen göç olgusu ve dönemler ışığında, göçün etkisiyle toplumda ne gibi değişikliklerin oluştuğu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mübadele, İç Göç ve Dış Göç, Suriyeli Göçü

THE CHANGE IN THE IMMIGRATION CASE FROM 1920 TO TODAY IN TURKEY

ABSTRACT

Migration is a mobility that changes and transforms societies that progress at the same pace with human history and various characteristics of the places they migrated to. Although migration is a social phenomenon, it is a universal phenomenon. Migration affects the societies in which individuals, especially individuals, thus there are historical changes. After 1950 in Turkey, basic dynamics of migration movements began to show itself. The population exchange migration played an active role in the period between 1920 and 1950. With the transition from the Ottoman to the Republic, although the immigration movements remained in place between 1920 and 1950, an increase in migration from the rural to urban was observed as a result of urbanization after 1950. In the 1960s and 1970s, external migration gained dynamism as well as internal migration. Turkey began in 1980 after receiving a great mass migration and mobility outside Syrian exodus took place in 2011. Turkey has a central importance in the case of migration as a country of both immigration and migration. Immigration and migration in Turkey as a result of the exchange, internal migration and emigration can be grouped under three main headings, including the Syrian immigration. Migration and the changes of periods is discussed in this study that have changed in Turkey and the changes that that occurred in society as to the impact of immigration.

Keywords: Migration, Population Exchange, Internal Migration and Emigration, Syrian Migration

GİRİŞ

Küreselleşen dünyada içinde bulunduğumuz modern toplum, gelişmesiyle beraber bazı sorunları da gündeme getirmiştir. Günümüzde en sık tartışılan konular arasında da "göç" olgusu bulunmaktadır. Göç, bireylerin ya da grupların sembolik veya siyasal sınırların ötesine, yeni yerleşim alanlarına ve toplumlara doğru kalıcı hareketini içerir.¹ İnsanlık tarihi boyunca bireyler, bireysel olarak ya da kitleler halinde iç göç ya da dış göç şeklinde bir yerden diğer bir yere taşınmışlardır. Göç, kitlesel olarak ya da bireysel olarak zorunlu göç veya gönüllü göç şeklinde kendini gösterir. Gönüllü göçlerde daha çok çekici güçler etkiliyken zorunlu göçlerde daha çok itici güçler etkilidir. Bireylerin içinde bulunduğu toplumda yaşadığı sorunlar ya da beklentiler, göç adına büyük bir önem taşır. Yani ekonomik, sosyo-kültürel, dinsel, politik vb. alanlarda yaşanan durumlar göç etme sebeplerinin temel dinamiklerini oluşturur. Göç beraberinde hem bireyleri hem de toplumları etkiler. Bireylerin etkilenmesi açısından psikolojik sebepler ön plandadır. Çünkü kitle iletişim araçları aracılığıyla görünürlüğün artması her ne kadar olumlu görünse de ırkçı söylemlerin yaygınlaşması açısından olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Yönetimlerin ve beraberinde kitle iletişim araçlarının günlük literatürleri halka yansır ve halk da bu literatürler yönünde ilerler. Bu açıdan göç, göçmen ve göç edilen yer 3 sacayağı olarak görülüp birbirinden ayrı düşünülemez. Bu 3 sacayağının ilişkisi açısından bakacak olursak, 1950'lerden sonra Türkiye'de hareketlilik kazanan göç olgusu, politikalar ve kentlerin değişimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur.

1920-1950 Döneminde Göç

1920 ve 1950 dönemlerini kapsayan süreçte Türkiye'de ulus devletleşme ereği hakimdi ve 1923 yılından itibaren gayrimüslim göçleri daha yoğunlukta idi. 1923 yılına kadar Antalya gibi bazı şehirlerde Rum göçmen azınlığı olup, azınlıkların göç ettikleri ülkelerde yaşadıkları sorunların beraberinde bu dönemde bir de Türk-Yunan mübadelesi gerçekleşmişti ve bu mübadele Türkiye'nin ilk kitlesel göçüydü.

30 Ocak 1923 tarihinde Lozan Antlaşması kapsamında Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanan "Türk ve Rum Ahalinin Mübadelesine Dair Mukavele ve Protokol" 137 ile Türk ve Rum nüfusun mübadele edilmesi gerekmekteydi. Protokole göre Batı Trakya dışındaki Yunanistan Müslümanları ile İstanbul dışındaki Türkiye Ortodoksları zorunlu mübadeleye tabi tutuldu. Bu kapsamda Antalya'da yaşayan Rumlar da bu mübadeleye dâhildi. Ayrıca Yunanistan'dan bir kısım Türk de Antalya'ya getirildi.²

Bu örnek bağlamında bir değiş-tokuş politikasıyla Yunanistan'da bulunan Türkler Türkiye'ye gelmiş, Antalya'da yaşayan Rumlar da Yunanistan'a gönderilmiştir. Gayrimüslim bireyler

¹ Marshall, 1999, s. 685'ten Polat Kara, Recep Korkut, Türkiye'de Göç, İltica ve Mülteciler, Türk İdare Dergisi, 2010, s. 154

² Doç. Dr. Güven Dinç, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923)", Akdeniz Üniversitesi, Antalya, Geçmişten Günümüze Göç 2 Sempozyumu, Samsun, 2017, ed. Prof. Dr. Osman Köse, s. 775-776

hem kültürel, dini ve mitleri açısından çok da uyuşmadıkları bir ülkede yaşamak durumunda kalmışlar hem de ülke içerisinde zorunlu göçe tabii tutulan bireyler toplumsal sorunların temel ögesi haline gelmişlerdir. Bu durum göçmen psikolojisi üzerinde etkili olmuştur. Çünkü dönemin siyasi koşullarında göçe mecbur edilmiş göçmenler, bir bayrağa ait hissetme duygusunun eksikliğini yaşamışlardır. Bireyler göç ettikleri topraklarda zaten bir adaptasyon sürecinden geçiyorlarken ana vatanlarına geri döndürülerek benzer bir adaptasyon sürecine girmişlerdir. 1950 dönemine kadar göçlerin sebebi, kentleşme değil de daha çok savaşlar ve anlaşmalar bağlamında zorunlu göçe dayanmaktaydı. 1920 ve 1930 yıllarını kapsayan süreçte de aktif olan iç göç adı altında gerçekleşen zorunlu yerleştirmeler vardı. Türkiye'de 1923, 1930 gibi yıllarda çeşitli ayaklanmalar gerçekleşmiştir.

İç iskan politikası olarak uygulanan zorunlu yerleştirmeler, asıl olarak 1925 Şeyh Sait, 1930 Ağrı ve 1937 Dersim isyanlarından kaynaklanmıştır. Bu uygulama, Şeyh Sait isyanının ardından çıkarılan 10 Haziran 1927 tarih ve 1097 sayılı "Bazı Eşhasın Şark Mıntıkasından Garp Vilayetlerine Nakline Dair Kanun" ile 1934 yılında 2510 sayılı Yasa'ya dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Yasa'nın bir hedefi, aşiretlerin bir yandan yerleşik yaşama geçmelerini sağlamak, diğer yandan da aşiret içindeki güç yapısının kırılarak, aşiret yaşam tarzını ortadan kaldırmaktır. Bu kanunla birlikte Tunceli, Erzincan, Bitlis, Bingöl, Van, Diyarbakır, Ağrı, Muş, Erzurum, Elazığ, Kars, Malatya, Mardin illerinden 5.074 haneden 25.831 kişi Batı Anadolu'ya gönderilmiştir.³

Osmanlı Devleti'nde adımlar atılmaya başlanmış ve küçük çaplı sanayi girişimleri gerçekleştirilmeye başlamıştı. Fakat bu girişimler kendini gerçekleştirememiş ve dış ülkelere bağlı bir sermaye gücü devam etmiştir. Durum böyleyken Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 döneminin ilk yıllarında yabancı işçi göçü başlamış ve Osmanlı döneminde oluşan işçi sorunları Türkiye Cumhuriyeti'nde de devam etmiştir. Bu dönemde zorunlu olmadıkça Türk işçisi çalıştırılması için tavsiye niteliğinde bir kararname yayınlanmıştır.⁴ Fakat Osmanlı topraklarında da oluşan yabancı şirketleşme ve yabancı işçi göçü Türkiye Cumhuriyeti dönemine kadar gelmiş ve işsizlik sorunu gündemdeyken her ne kadar yabancılar azınlıkta olsa da Türkler kendi memleketlerinde işe ulaşmada zorluk çekmişlerdir.

1930'lu dönemlere gelindiğinde ise yabancı işçi sorununu ortadan kaldırmak için yeni adımlar atılmıştır. 1930'lu yıllara kadar olan bu göç sorunu Türkiye'de artık hem maddi kaynakları hem de siyaseti, kanunları etkileyen bir konuma gelmiştir.

Devlet eliyle planlı yapılan sanayileşme girişimleri ülkedeki çalışma hayatında büyük değişiklik yaratmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan halkın refah ve mutluluğu ön planda tutularak uygulamaya konulan devletçilik uygulamaları, Anadolu'nun genelinde birçok iş sahası

³ Sevilay Kaygalak, Kentin Mültecileri Neoliberalizm Koşullarında Zorunlu Göç ve Kentleşme, Ankara, Dipnot Yayınları, 2009, s. 77-78'den akt. Yrd. Doç. Dr. Yüksel Koçak, Elvan Terzi, Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri, Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi, 2012, s. 172

⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 301811 Kutu No:18, Dosya No:21, Sıra No:6'dan akt. Yrd. Doç. Dr. Önder Deniz, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İşçi Göçünün Çalışma Hayatına Etkisi", Uşak Üniversitesi, Uşak, Geçmişten Günümüze Göç 2 Sempozyumu, Samsun, 2017, ed. Prof. Dr. Osman Köse, s. 994

oluşturmuştur. 30'lu yıllar ayrıca Dünya ekonomik buhranının etkilerinin en fazla yaşandığı yıllar olmuştur. Buna bağlı olarak çalışma hayatı da buhrandan etkilenmiş ve sektörlere göre işsizlik sayısı artmıştır.⁵

Devletçilik politikası tam anlamıyla hayata geçirilmeye çalışılmış ve iş imkanları arttırılmıştır. Fakat bu dönemde yaşanan ekonomik kriz Türkiye'yi de etkisi altına almış ve yine iş gücü bağlamında sorunlar yaşanmıştır. En sık rastlanan toplumsal sorunlardan biri olan ekonomik alanda yaşanan sorunların sonucu da bireylerin göç etmesinde itici bir güç haline gelmiştir. Bu sorunlar üzerine Türkiye'deki göçün toplumsal, ekonomik, sosyal, politik ve ticari alandaki yansımalarını daha istikrarlı takip edebilmek adına yeni bir nüfus sayımı yapılmıştır. Türkiye'de köy nüfusu toplam nüfusun % 75.78'ine, şehirler ise % 24.22'sine tekabül etmektedir. Bu haliyle Türkiye'nin kurulduğu tarihlerde bir köy veya kır toplumu niteliğine sahip olduğu görülmektedir.⁶ 1923 tarihinde Ankara'nın başkent olmasıyla beraber 1950'li yıllara gelene kadar kırdan kente bir göç hareketliliği başlamıştı. Göçün yoğun yaşanmadığı bu yıllarda diğer şehirlere oranla başkent olarak seçilen Ankara, gelişmesi sebebiyle göçü daha yoğun almaktaydı. Herhangi bir ülkede gerçekleşen her yeni adım ülkede barınan insan popülasyonunu da hareketlilik bağlamında etkiler. Çünkü bireyler toplu yaşama içgüdüleriyle her ne kadar doğup, büyüdükleri yerlerde yaşamlarını sürdürmek isteseler de içinde buldukları toprak parçasının yaşam koşulları gereği gönüllü ya da zorunlu olarak göç ederler. Ankara'nın başkent oluşuyla beraber yavaşça başlayan gelişmeler kırdan ulaşılmaması zor olan hatta imkansız olan bazı koşulları mümkün hale getirmiştir. Bu yüzden sorunların dışında bireyler, göç olgusunun içinde en aktif konumda yer almışlardır.

1927'de yapılan ilk nüfus sayımından sonra 1935 yılı Türkiye'sinde ikinci nüfus sayımı gerçekleşmiştir. 1927-1935 yılları arasında %19.6'lık artış hızına sahip ülkemizde, bu dönemlerde doğal artışa göçlerin de etkisi olmuştur. Anadolu'ya göçmen ve mübadil olarak gelenlerle sığınanların, 1927-1935 dönemi nüfusundaki payı %9.17 ve 1935-1940 dönemindeki payı ise %9.72 oranındadır.⁷ Anadolu'daki bu göç hareketliliğinin sebebi 2. Dünya Savaşı sonrasında tekabül eden süreçte savaşlar sebebiyle kayıpların ve acıların yaşanmasının, erkek nüfusunun savaş sebebiyle düşmesinin ve kadınların aile içindeki mücadelesinin bir göstergesidir. Örneğin; Yugoslavya ve Makedonya'da yaşayan Türklerin yaşadıkları yerde yeterli insan haklarına sahip olamama sebepleriyle beraber 1924 yılında Türklerin Türkiye'ye göç serüvenleri başlamıştır. 1929 döneminde Makedonya'da yaşayan Türklerin, Türkiye Cumhuriyeti'nde kabul edilen yeni alfabeden yararlandırılmamalarının son derece olumsuz etkileri olmuştur.

⁵ İstatistik Göstergeler, 1923-2008, TÜİK Yayınları, Ankara, 2009, s.168'den akt. Yrd. Doç.

Dr. Önder Deniz, 'Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İşçi Göçünün Çalışma Hayatına Etkisi', Uşak Üniversitesi, Uşak, Geçmişten Günümüze Göç 2 Sempozyumu, Samsun, 2017, ed. Prof. Dr. Osman Köse, s. 994

⁶ Serdar Sağlam, 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent ve Kentleşme Olgusu, Sosyoloji Konferansları, 2016, s. 259

⁷ C. Geray, 1970, 'Türkiye'de Göçmen Hareketleri ve Göçmenlerin Yerleştirilmesi', s: 11, Çiz: II ve s. 18'den akt. Arş. Gör. Rüya Kasarcı, Türkiye'de Nüfus Gelişimi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, Sayı 5, Ankara 1993, s. 248

1936 yılında ikinci göç dalgası başlamıştır.⁸ Savaşlar ve insan haklarının eşitsizliği göç için itici bir göç olsa da daha çok tarım, ekonomi ve dolayısıyla iş gücü piyasası gibi alanlarda oluşan sorunlar dolayısıyla 1923 ve 1950 yılı arasında kırdan daha yeni gelişmeye başlayan Ankara şehrine az da olsa bir göç hareketliliği başlamıştır. Fakat Ankara haricinde çok büyük göç hareketliliği gerçekleşmemiştir.

1950-1960 Döneminde Göç

Siyasi gelişmeler, ülkelerin geçirdiği süreçlerde ve yaşadığı dönüşümlerde en büyük etkenler arasındadır. Toplumlar, devlet yönetimlerinin uyguladığı politikalardan etkilenecek büyük tarihi dönüşümlere de şahit olmuşlardır. Göç de bu dönüşümlerden bir tanesidir. Türkiye'nin hızlı kentleşme süreci, 1950 seçimlerinin ardından iktidara gelen demokratik parti döneminde başlamıştır. Demokratik Parti öncelikli olarak sanayiye değil, tarım sektörünün güçlendirilmesini hedeflemiştir.⁹ Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine geçişle beraber Devletçilik üzerinden sanayiye genişletmeyi amaçlayan politika, o dönemde kentlere oranla tarımla geçimini sağlayan kırlarda yaşayan nüfusu ekonomik olarak çıkmaza sürüklemişti. Fakat 1950 yılından itibaren sanayiye değil de tarımı hedefleyen bu yeni politika kırlarda yaşayan kesimi umutlandırmıştı. Bilindiği üzere Batı, gelişimini ve modernleşmesini Sanayi Devrimi sonrası makineleşmeye yani sanayi üzerine kurmuştu. Türkiye'de atılan tarımla ilgili bu yeni adımla Batı'nın yolunu takip etmeyip, kendi nüfusunu göz önünde bulundurarak kırdan yaşayan halk için istihdamı amaçlayan bir politika izlemiştir. 1950 yılında başlayan hızlı kentleşme, 1923-1950 yılları arasındaki göçün yerinde sayması, kırdan kente olan göçün artmasına evrilmiştir. 1950 döneminde artış gösteren yoğun göç hareketinin sebebi sanayiye değil tarımın güçlendirilmesi ve gelişmesiyle ilgili olup, Ankara'ya göçle başlayan kırdan kente göç hareketi, İstanbul'daki nüfusun ve gelişmelerin artışıyla yoğunluk kazanmıştır ve bu yoğunluk düzensiz olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizdeki şehirleşme, sanayileşmenin sonucu olan düzenli bir kentleşmeyle gerçekleşmediği için 1950'lerden itibaren konut ciddi bir sorun olmuştur. Bu sorun kentlere akan yığınlar tarafından hukuk dışı şekilde çözülmeye çalışılmıştır. Bu yıllardan itibaren kentlerin etrafı gecekonduyla kuşatılmaktadır.¹⁰ Tampon kuruma bir örnek olan gecekondu, her ne kadar bütünlüğü sağlama esasına dayansa da kentsel yapılanmalarda bir sorun teşkil etmektedir. Sanayileşme uygulamaları yerine daha çok tarıma eğilme politikası sebebiyle düzensiz kentleşme gecekondu kalıcı olmasına sebep olmuştur. Henüz gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye toplumunun içinde bulunduğu bu göç buhranı, siyasi değişimin gündeme getirdiği ve uygulanan politikalardan kaynaklanan sorunlardan meydana gelmiştir.

Modern dünya sistemi içerisinde yer alan sanayileşme, merkez-çevre etkisiyle Türkiye'yi etkilemiştir. Batı kentleri sanayileşmeyle beraber makineyle çalışma sistemine geçerken,

⁸ Emel Osmançavuşoğlu Oktay, Çözülmeyen Düğüm Makedonya Sorunu ve Makedonya Türkleri, Balkan Türkleri, der. Erhan Türbedar, ASAM yayınları, Ankara 2003, s. 135'den akt. Giray Saynur Bozkurt, Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar, Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, 2010, s. 59

⁹ Yusuf Adıgüzel, Göç Sosyolojisi, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2020, s. 43

¹⁰ Serdar Sağlam, Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları, 2006, s. 40

geleneksel toprak sistemine devam eden Türkiye nüfusu ve dolayısıyla Türkiye ekonomisi değişime uğramıştır. İşsizlik ve toprağın verimsizleşmesi gibi sebeplerle göç hareketi bu dönemlerde kırsal iticiliğinden kaynaklanmıştır. Kentlerdeki sanayileşmeye paralel olarak ortaya çıkan imkânlar çekici neden iken 1950'den sonra karayolları ağının gelişmesi ve bu sebeple göçün kolaylaşması da iletici bir etkidir. Göçün akım yönleri kentten kente, kırdan kente, kentten, kıra ve kırdan, kıra doğru olabilir. Türkiye'de ise göçler ilk dönemlerde daha çok üretim ilişkisi nedeniyle kırdan kente, sermaye sahipleri ise kentten kente göç eder.¹¹

1960-1980 Döneminde Göç

1960 yılına kadar kırdan kente doğru akan bir iç göç hareketliliği varken, 1960'dan sonraki yıllarda ve 1970'li yıllarda dış göç yoğunluk kazanmıştır. Dış göçün sebepleri toplumsal, kültürel, ekonomik, siyasi vb. unsurlardan kaynaklanabilir. İş olanaklarının kısıtlılığı, kaynak erişiminde yaşanan sorunlar, siyasi eğilim ya da toplum içinde yaşanan herhangi bir baskı ya da dışlanmadan kaynaklı sorunlar sonucunda da bireyler dış göç hareketine katılabilirler. Fakat göçe genel itibarıyla bakarsak, göç etme eğiliminde yoğunlukta olan sebepler arasında işsizlik ya da çalışma sonucunda yeterli ücret elde edememe durumu bulunmaktadır ve Türkiye'de 1960'lı yıllarda başlayan bu dış göç furyası işçi göçüyle kendini göstermiştir. Bu göçler özellikle 1960'lı yılların başından 1970'li yılların ortalarına kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. İşçi göçlerinin büyük bir kısmı Batı Avrupa ülkelerine yapılmıştır. Almanya en çok göç edilen ülke olmuştur.¹² Türkiye ile Almanya arasında imzalanan 30 Ekim 1961 tarihli İşgücü Sözleşmesi, işgücü göçü sürecinin miladı olmuş, daha sonra vatandaşlarımızı istihdam etmek isteyen diğer ülkelerle de benzeri sözleşmeler bağtlanmıştır.¹³ Bu sözleşmeyi takip eden yıllarda Almanya dışında da bazı ülkelerle (Hollanda, Fransa, Avustralya, Libya, KKTC, Ürdün ve Katar vs.) benzer konulu sözleşmeler imzalanmış ve bu sözleşmeler vatandaşların göç istikametini belirlemiştir. Almanya'ya göç eden Türk vatandaşları hem daha iyi koşullarda iş bulma umudunda hem de yabancı olduğu bir ülkede adaptasyon sorunu içinde kalmışlardır. Örneğin; genç nüfus 1960 döneminde işsizlik sorunuyla karşı karşıya kalmış ve hayatını idame ettirebilmek ve daha iyi bir gelecek sağlama ümidiyle dış göçe başvurmuştur. Bu dönemin koşulları bağlamında ortaya çıkan işçi göçü ülkenin refahı için de önemli bir rol oynamıştır. İşçi dövizlerinden sağlanan kaynak aktarımıyla ülkemiz 1971-1977 döneminde bol dövizli sanayileşmeyi gerçekleştirmişti. Bu dönemde imalat sanayinin gayrisafı milli hasıla içindeki payı 18,8'e ulaşmıştı.¹⁴ Bu açıdan bakıldığında ülkeler arası işgücü göçü sözleşmelerinin ülkelerin refahına olumlu etkilerinin olduğu görülmektedir. Bu durum ülkelerin memnuniyetlerinin yanında bireylerin de memnuniyetlerini arttırmıştır. Bu bağlamda bireylerin

¹¹ Yüksel Kaştan, Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi İç Göç Hareketleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016, s. 694

¹² Gizem Duruyol Çamdalı, 1950-1960 Döneminde Basına Göre Türkiye'de Göçler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 64

¹³ Can Ünver, Almanya'ya Türk İşgücü Göçü-Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar, Journal of Social Policy Conferences, 2012, s. 178

¹⁴ Boratay, Ç. Keyder, Ş. Pamuk, Krizin Gelişimi ve Türkiye'nin Alternatif Sorunu, İstanbul, Kaynak yayını, 1984, s. 37-68'den akt. Mümtaz Peker, Türkiye'de Göçün Değişen Yapısı Kaynaklı İki Olgu, Nüfus Bilim Dergisi, 2019, s. 135

memnuniyet düzeylerini arttıracak etkenler arasında kendi kültürlerine, mitlerine ve dinlerine daha yakın yerler seçmeleri bulunur. Çünkü göç edilen ülkede göçmenlerin birden fazla yaşamak durumunda kaldığı sorunlar bulunmaktadır. Bu bağlamda göçmenlerin yoksulluktan kurtulma umuduyla çıktıkları bu göç hikayesinde hem iş bulma süreci hem de göç ettikleri ülkenin içinde bulunan kültür farklılığı bireylerin psikolojisinde büyük hasarlar yaratabilir.

Kırlarda var olan ulaşımda zorluk, eğitim alanlarının kentlerde yoğunluk kazanması, sağlık merkezlerine erişimde yaşanan güçlük, teknolojinin gelişmesi, toprak faaliyetlerinin gelire yansımada görülen azalma ve kentlerdeki iş olanaklarının artışı sebebiyle 1960 ve 1980 yılları arasında bireylerin kırdan kente doğru akan iç göçlerinde bir artış söz konusudur. Fakat Türkiye içinde çalışan kesimin gözünde artık kentlerin de cazibelerini yitirmesi sebebiyle, bireyler iş olanaklarına bağlı olarak dış göçe başvurmuşlardır. 1960 ve 1980 yılları arasındaki süreçte 1950-1960 döneminden farklı olarak sanayi çalışmaları arttırılmıştır. Bu bağlamda sanayi yükselirken tarım alanında düşüş yaşanmıştır. Türkiye 1960'dan itibaren ekilebilir alanların tamamına yakınına ektiği için bu dönemde tarıma açılacak yeni alanlar bulunmamaktadır.¹⁵ Türkiye'nin içinde bulunduğu bu değişim, kırsal kesimde yaşayan bireylerin hayatlarını olumsuz yönde etkileyerek bireylerin göç eğilimi artış göstermiştir. Türkiye'den göç eden işçilerimizin %10'u Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nden, %12,5'u Karadeniz Bölgesi'nden, %15'i Ege Bölgesi'nden, %23'ü İç Anadolu Bölgesi'nden ve %33'ü Marmara Bölgesi'ndendir. 1973-1974 yıllarından itibaren işçi alımları yavaşlamış, 1980 yılından sonra ise tamamen durmuştur.¹⁶ İşçi alımlarının durması sonucunda da bireyler bu sorundan kurtulmak için dış göçe başvurmuşlardır.

1980-2000 Dönemi

1980 dönemi, kentleşmenin ve beraberinde apartmanlaşmanın artışta olduğu, teknoloji alanında büyük bir adım olarak internetin yayılmaya başlamış olduğu ve kafelerin açıldığı bir dönem olup Türkiye'de yaşanan değişim ve dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Eğitim alanındaki gelişmeler ışığında üniversitelerin gelişmesi ve çoğalması sonucu öğrenciler de bu üniversitelerin bulunduğu şehirlerle göç etmişlerdir. Öğrencilerle beraber ailelerin de bu şehirlere yerleşmesi büyük şehirlerdeki nüfus yoğunluğunu arttırmıştır. Eğitim ve teknolojideki ilerlemelerin haricinde apartmanlaşma sisteminin gelişmesi apartmanlara yerleşemeyenler ve gecekondularda yaşamak durumunda kalanların sayısını da arttırmıştır. Çarpık kentleşme, 1980 yılından itibaren yoğun bir artış göstermiş ve bu çarpık kentleşme sonucunda keskin bir ayırım da gündeme gelmiştir. Gecekonduların ve aynı hızda apartmanlaşmanın da artması halkın bazı kesimi tarafından güvenlik tehdidi olarak görülürken bazı kesim tarafından da yoksulluğun görünür hale gelmesine yol açmıştır.

¹⁵ Ahmet İçduygu, İbrahim Sirkeci ve İsmail Aydınğün, Türkiye'de İç Göç ve İç Göçün İşçi Hareketlerine Etkisi, İstanbul, Tarih Vakfı Yayını, s. 222'den akt. Yüksel Kaştan, Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi İç Göç Hareketleri, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2016, s. 695

¹⁶ Sutay Yavuz, Göç, entegrasyon ve din: Avrupa'da yaşayan Türkler bağlamında bir değerlendirme. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2013, s. 613'den akt. Ahmet Cem Esenlikci, Mehmet Ali Engin, 1960'dan Günümüze Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Göçmenlerin Sorunu, Emek ve Toplum, 2019, s. 65

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin Avrupa ülkeleri tarafından görünür hale gelmesinde Türkiye'nin aldığı ve verdiği göç hareketliliği önemli bir role sahiptir. Uluslararası bir öneme sahip olan göç olgusu, savaşlar ve dolayısıyla siyasi çatışmaların ortaya çıkarttığı sorunların da bir sonucu olarak görülebilir. Örneğin; 1980 ve 1990 yıllarında Irak'ta ve Afganistan'da yaşanan siyasi sorunlar sonucunda çoğu birey Türkiye'ye sığınmıştır ve kitlesel bir göç akışı başlamıştır.

1980'lerden itibaren çoğunlukla çevre ülkelerde gelişen siyasi istikrarsızlıklardan kaynaklanan yoğun uluslararası göç hareketleri Türkiye'yi transit ya da hedef ülke konumuna getirmiştir. Bu dönemde özellikle sınır komşularımızda yaşanan siyasi gelişmeler ve silahlı çatışmalar ile Türkiye'ye yönelik uluslararası göç hareketleri, sığınmacılar, mülteciler gibi farklı göçmen gruplarını içerecek şekilde farklılaşmıştır.¹⁷

Bu göç akışının sonucunda Türkiye artık çokkültürlü bir toplum olma yolunda ilk adımlarını atmaya başlamıştır. Verilen göçleri ya da ülkeye gelen göçmenleri düşünecek olursak nüfusun artışı, göç hareketliliğine sahip her ülkeye karma bir kültüre sahip olma niteliği kazandırır. Bu gibi etkenlerin dışında şehirlerin cazibesi de etkilidir. 1980 sonrası dönemde iş olanakları, kaynaklara rahat erişim, konut bulma seçeneklerinin artışı gibi sebeplerden dolayı Türkiye'nin belli başlı şehirleri göç almaya devam etmiştir. Kırdan kente doğru olan göç bu dönemlerde şehirden şehre göç olarak da kendini göstermiştir. Şehirden şehre göçte çekici olan nitelikler, göç edilmek istenilen şehrin iklimi, çalışılacak alanın daha iyi yaşam koşullarında sürdürülebilmesi ya da daha kolay adaptasyon sağlanabileceği düşüncesi olabilir. Şehrin ekonomisinin, şehirli göçmenlerin oluşturduğu dinamikle değiştiği bu dönem bir şehir efsanesi haline gelmişti. Bunun görünümü göç alan yerleşmelerde kurulan organize sanayi bölgesindeki firmaların yarısından fazlasının göçle gelen şehirli iş insanları tarafından gerçekleştirilmesi olmuştu.¹⁸

1980 sonrası kapsayan dönemde Türkiye'de neoliberalizmin de etkisiyle yeni toplumsal konular gündeme gelmiştir. Ekonomik alanda önemli bir rol oynayan neoliberalizm, Türkiye'nin kendi içindeki kültür çeşitliliğine de yansımıştır. 1980 sonrasında iç göç süreçlerinde ortaya çıkan niteliksel değişim Türkiye'nin son otuz yılına damgasını vuran iki yapısal dinamiğin oluşturduğu zeminde cereyan etti. Bunlardan birincisi Türkiye'nin neoliberal ekonomik yeniden yapılanması, ikincisi ise Kürt sorunudur.¹⁹ Tarım ve sanayi arasındaki çatışmanın sonucunda gerçekleşen göç olgusu, gelişen şehirlerde ani bir göç yığılmasına yani düzensiz göçe hizmet etmektedir. Gelişmeyen ya da gelişemeyen şehirlere oranla gün geçtikçe gelişen şehirler daha fazla göç alır. Bu da sermaye sisteminin oluşturduğu itici bir güçtür. Kapitalizmle beraber ilerleyen sermaye, 1990 döneminde değişime uğradı ve kentsel yapıdaki bozuklukların giderilmesine yönelik çalışmalar başlatıldı. Bu durum gecekondualarda yaşayan bireyler için büyük bir sorun teşkil etmektedir. Çünkü kentlere göç eden göçmenler arasında, çoğu zaman

¹⁷ Taşkın Deniz, Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2014, s. 197

¹⁸ Mehmet Nuri Gültekin, Antep örneği için, Seda Ayşe Yüksel: "Bir Şehir Efsanesi, Göç ve Değişen Antep", İstanbul, İletişim yayınları, 2011, s. 371-391'den akt. Mümtaz Peker, Türkiye'de Göçün Değişen Yapısı Kaynaklı İki Olgu, Nüfus Bilim Dergisi, 2019, s. 134

¹⁹ Cenk Saraçoğlu, Türkiye'de Göç Çalışmalarında 1980 Sonrası Paradigma Değişimi, Politika Dergisi, 2011, s. 4

ekonomik sıkıntılarla savaşıldığı için gecekondulara sığınarak, bütçesini etkilemeyecek şekilde bu sorunu indirgemek isteyenler bulunmaktadır. Türkiye'de Batı'da olduğu gibi keskin sınıfsal ayrımlar bulunmamaktadır. Fakat bir tarafta apartmanlaşma, site sistemi işlerken çok uzağa gitmeden görebileceğimiz gecekondulaşma sistemi de bulunmaktadır. Bu durum ekonomik olarak iyi ve kötü durumda olanlar için keskin bir ayrımın gözle görülmesine bir örnektir ve "öteki" olarak nitelendirilen dışlanmış ve damgalanmış bireyleri oluşturmuştur. Ekonomik koşulların yetersizliği, bireyleri yasal olmayan yollarla yapılan göçe de itmiştir. Türkiye'de, 1980 sonrasında uygulamaya konulan ekonomi politikaları, işgücü piyasalarını derinden etkilemiş ve kayıtdışılaşmanın önünü açmıştır. Kayıtdışılaşma, kaçak göçmen işçi istihdamını kolaylaştırıcı koşulları yaratmaktadır.²⁰ Yasal olmayan yollara başvuran göçmenler, resmi kurumlara giderek teslim etmeleri gereken belge vs. gibi unsurlarla ilgilenmeyerek direk iş hayatına başlayacakları garantisizlikle bu yola başvurmuş olabilirler. Göçmenler her ne kadar daha iyi bir hayatı yaşama umuduyla göç etmiş olsalar da şehirlerin ve ülkelerin göçmenleri almasının sebebi göçmenlerin geldikleri yerlerde sağlayacakları ekonomik ve siyasi katkılardır.

2000-2010 Döneminde Göç

2000'li yıllarda Türkiye'nin göç adına çizdiği karakteristik özellikler genel itibariyle iç göç veya dış göç verme bağlamında ilerlerken 2000'li yıllardan sonra Türkiye'de göç olgusu, göç vermeye doğru yoğun bir artış kazanmıştır. Bireylerin ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve eğitim gibi alanlarda yaşadığı sorunlar ya da istedikleri daha iyi koşullar, 2000 yılından sonra diğer ülkelerinde gelişmeye devam etmeleri açısından göç etmek için cazip bir güç haline dönüşmüştür. Türkiye'de göç olgusunun çerçevesinin daha net çizilmeye başlandığı bu dönemlerde verilen göç ve alınan göç paralel olarak ilerlemiştir. Ayrıca 1990'lı yıllarda olduğu gibi özellikle 2000 yılından sonra Türkiye'ye yönelen sığınma hareketleri yoğunluk kazanmıştır. Siyasi değişimler ve siyasi istikrarsızlıklar dolayısıyla da ortaya çıkan göç hareketi bireyler için itici bir güçtür.

Türkiye 2008'de de Irak, İran ve Afganistan'dan büyük miktarlarda sığınmacı almaya devam etmiştir. Bununla beraber, 2008 yılında Afganistan kökenli sığınma başvuruları (2642 kişi), 2007 yılına oranla (705 kişi) % 374 oranında artmış ve böylece Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve İtalya'nın ardından en fazla sığınmacı alan ülke haline gelmiştir.²¹

Yıkımlar ve savaşlar bireyler üzerinde kalıcı bir iz bırakmaktadır. Bu bağlamda savaşlar sonrasında yerinden ayrılmak ve göç etmek zorunda kalan bireyler hem yeni gidecekleri ülkede uyma problemi yaşayacaklar hem de memleketlerinde şahit oldukları savaşa dair anıları uzun süre unutamayacaklardır. Endişe ve uyma problemlerinin yanında göçmenler göç ettikleri yere göre de ayrı ayrı sorunlar yaşamaktadırlar. Örneğin; bir kente yerleşen göçmen, şehrin konut sorunlarıyla ve yüz yüze kaldığı yoksulluk sorunuyla bireyin psikolojisi bağlamında toplumun

²⁰ Dr. Taner Akpınar, Türkiye'ye Yönelik Kaçak İşgücü Göçü, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 2010, s. 5-6

²¹ T. Hammarberg, Human rights of asylum seekers and refugees Council of Europe Human Rights Report, 1 October 2009, Strasbourg'dan akt. Orhan Deniz, 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri, TÜCAUM, 2015, s. 96

onu dışlayabilme ihtimalinden önce kendine de yabancılaşabilir. Toplumda ve bireyin kendi içinde yaşadığı çatışmalar göçe sebep olmaktadır. 2000'li yıllarda yaşanan Afgan ve Irak'lı göçünün temel kaynakları Afganistan ve Irak'ta yaşanan siyasi çatışmalara dayanmaktadır. Örnek verecek olursak özellikle Afganistan'ın güney batısındaki Belucistan Bölgesi'nden gelenler çoğunluktadır. Bu bölgedeki göçler, genellikle son yıllarda başlayan Beluci ayaklanmasına bağlı olarak çıkan çatışmalardan kaynaklanmaktadır.²²

2010 Sonrası Dönemde Göç

2000'li yıllara gelene kadar olan süreçte Türkiye, daha çok kırdan kente ya da şehirden şehre doğru gerçekleşen ya da dış göç veren bir göç hikayesine sahipken 2011 yılında özellikle Suriyeli göçüyle beraber hem göç veren hem de göç alan ülke konumuna gelmiştir. Göçmenlerin bir avantaj mı yoksa dezavantaj mı olduğu konusu günümüzde hala tartışma konusuyken bunu artıları ve eksileriyle tartışmak gerekir. Öncelikle 2011 yılında Türkiye'ye ilk kez kitlesel olarak alınan Suriyeli göçmenleri ele almak gerekir. 2011 yılında Suriye'de yaşanan siyasi istikrarsızlık sebebiyle milyonlarca Suriyeli birey, yurdundan edilmiş, barınma ve beslenme ihtiyaçlarını karşılayamamış ve zorunlu göç yapmak durumunda kalmışlardır.

Sığınılan ülkelerin başında ise Türkiye gelmiştir. 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay'ın Cilvegözü sınır kapısından 252 kişilik grupla başlayan, Suriye'den Türkiye'ye karşı kitlesel göç hareketi, savaş mağduru herkese kapılarının açık olduğunu belirten "açık kapı politikası" ile durmaksızın devam etmiş ve 27 Eylül 2018 tarihi itibarıyla 3.567.658 mültecinin Türkiye'nin 7 bölgesine ve 81 iline yayılması ile sonuçlanmıştır.²³

Savaş sonrasında bir ülkeye sığınma ihtiyacı duyan Suriyeliler sınır kapılarından girerek kendi hayatlarını normal koşullarda idame ettirebilme umuduyla Türkiye'ye gelmişlerdir. Şüphesiz göçmenlerin kendi içlerinde yaşadıkları değişimle beraber göç ettikleri ülkeyi de değiştirip dönüştürdükleri yadsınamaz bir gerçektir. Suriyelilerin Türkiye'ye göçüyle beraber 2011 yılından sonra Türkiye nüfusunda da büyük bir artış gözlemlenmiştir. Suriyelilere vatandaşlık hakkı verilmesinin ardından geçici olarak yerleşme fikriyle gelen bireyler de vatandaşlık alarak hem siyasi ve politik alanda hem de sosyal ve ekonomik alanda rol alabilmişlerdir. Mülteci sayıları açısından bakıldığında ise 479.555 mülteciyi barındıran İstanbul, 420.532 mülteciyi barındıran Şanlıurfa, 384.024 mülteciyi barındıran Hatay ve 329.670 mülteciyi barındıran Gaziantep dikkat çekmektedir.²⁴ Yoğun kitlesel göçlerle beraber şehir merkezlerindeki yoğun nüfus artışı düzensiz göçe sebep olmuştur. Bu durumun sonucunda ise mekansal ayrışmada artış görülmektedir. Çünkü göçmenler bir iç savaşın sonucunda başka bir ülkeye göç etmişler ve geldikleri ülkede daha iyi iş olanakları bulabilme ereğiyle şehir merkezlerini seçmişlerdir. Fakat yurdundan edilen Suriyelilerin Türkiye'ye geldiklerinde herhangi bir maddi olanakla

²² Orhan Deniz, 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri, TÜCAUM, 2015, s. 96

²³ Mim Sertaç Tümtaş, Sosyal Ayrışmaların Mekansal İzdüşümü: Suriyeli Kent Mültecileri Üzerine Bir Tartışma, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 3-6 Ekim 2018, Ankara, 2018, s. 814

²⁴ Mim Sertaç Tümtaş, Toplumsal Dışlanmadan Vatandaşlık Tartışmalarına Suriyeli Kent Mültecileri, Gaziantep İİBF Dergisi, 2018, s. 33

gelemedikleri ve bunun sonucunda da kentlerin içerisinde konut sorunu yaşadıkları için gece-kondulaşma sistemine ayak uydurdıkları görülmektedir. Bireyler hemşehriliğin yoğun olduğu veya kültürel olarak kendilerini daha yakın gördükleri yerlere yerleşme eğilimindedirler. Göçmenler konut sorunu, dışlanma gibi birçok sorunla karşılaşsalar da kültürlerini yaşabilme konusunda başarılı olmuşlardır. Türkiye'de kültürlerine uygun yeni pastaneler, restoranlar, giyim mağazaları açarak adapte olma süreçlerini pekiştirmişlerdir. İşgücü piyasasında yerlerini alan Suriyeliler, düşük ücretlerle çalıştırılma gibi olumsuz durumlardan da etkilenmişlerdir. Türkiye'deki yerli halk tarafından, tabelaların Arapçalaşması ve Arap kültürünün yaygınlık göstermesi geçici olarak geldikleri sanılan Suriyelilere bakış açısını değiştirmiş ve halk çokkültürlü bu yapı içerisinde Suriyelilere karşı olumsuz bir bakış açısı oluşturmuştur. Bu örnekte hükümetin izlediği çokkültürlülük politikası daha çok entegrasyonla ilgili olsa da halk tarafından 'öteki' konumuna düşen göçmenler dışlanmayla da karşılaşmışlardır. Ayrıca günümüz Türkiye'sinde dış göç hala devam ederken kentten kıra doğru bir göç akışı da başlamıştır. Bireyler şehirlerin büyüklüğünden, hava kirliliğinden, trafik yoğunluğundan uzaklaşmak için gönüllü göç yapmaya başlamışlardır. Bu iç göç hareketinin sebepleri arasında kırım çekici gücü gündemdedir. Avrupa ülkelerine doğru olan dış göçler devam ederken, bu durum kendini beyin göçü olarak da gösterebilir. Kalifiye elemanlar, bilim alanındaki gelişmeler sonucunda istihdamın daha yoğun olduğu yerlere doğru bireysel olarak göç edebilmektedirler.

SONUÇ

Bireyleri değiştiren ve dönüştüren göç, ülkelerin çeşitli alanlarını da değiştirip dönüştürür. Türkiye'de 1920 ve 1950 dönemleri arasında yerinde sayan göç hareketliliği, 1950'den sonra tam anlamıyla aktif rol oynamıştır. 1920 ve 1950 yılları arasında daha çok gayrimüslimler üzerinden görünen göç olgusu, 1950 yılından sonra kırdan kente doğru gerçekleşen bir olguya evrilmiştir. Göçün çekici sebepleri arasında bulunan büyük şehirlerin cazibesinin yanında itici bir güç olarak ekonomik koşulların yetersizliği de Türkiye toplumunu göç etmeye yönlendirmiştir. Bu yoğun göç hareketliliğinin bir sonucu olarak ise düzensiz göçler meydana gelmiştir. Türkiye'de düzensiz göçün ortaya çıkardığı çarpık kentleşme hem bireyler hem de ülkenin üzerinde büyük bir değişime sebep olmuştur. 1920'lerde kırlarda yoğun olan nüfus, 1950 yılından sonra şehirlerde yoğunlaşmaya başlamıştır. Tarım sektörünün güçlenmesi adına atılan yeni adım ile beraber işçilerin istihdamında bir düşüş görülmüştür. İstihdamın içinde yer alamayan bireyler ise başta Almanya olmak üzere çeşitli Avrupa ülkelerine dış göç yapmışlardır. 1960 yılından itibaren istidamın azalması açısından işçi göçü başlamıştır. Daha sonra 1980 yılından itibaren kentleşme iyice yoğunlaşmış ve Ankara dışında İstanbul, İzmir gibi şehirlerle de şehirden şehre göç başlamıştır. Bu yoğun kentleşme hızının beraberinde getirdiği en büyük sorunlardan biri olan gecekondulaşma ötekiye doğurmuş ve şehir yapısı bozulmaya uğramıştır. Gelişmekte olan ülkelerden biri olarak Türkiye'de yaşayan bireyler, beyin göçüne de başvurmuşlardır. Çünkü Türkiye, belli alanlara daha fazla yoğunlaştığı için gelişmiş ülkelerin bilim gibi alanlarda daha iyi durumda olması sebebi bireyler için çekici bir güç olmuştur. 2011 yılından sonra ise Türkiye, Suriye'de yaşanan iç savaşın sonucunda milyonlarca göçmen olarak nüfusunu daha da arttırmıştır. Fakat bu durum ülke ekonomisine ne kadar katkı sağlasa da çokkültürlü toplum halkın bazı kesimi tarafından onaylanırken bazı kesimi tarafından da onaylanmamıştır. Yani toplumsal kabul noktasında yerli halk kararsız kalmıştır.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Y. (2020). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Akpınar, D. T. (2010). Türkiye'ye Yönelik Kaçak İşgücü Göçü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 1-22.
- Bozkurt, G. S. (2010). Tito Sonrası Dönemde Eski Yugoslavya Bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 51-95.
- Çamdalı, G. D. (2019). 1950-1960 Döneminde Basına Göre Türkiye'de Göçler. *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, 1-112.
- Deniz, O. (2015). 1990 Sonrasında Türkiye'ye Yönelen Sığınma Hareketleri ve Etkileri. *TÜCAUM*, 93-102.
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 175-204.
- Deniz, Y. D. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e İşçi Göçünün Çalışma Hayatına Etkisi. *Geçmişten Günümüze Göç 2 Sempozyumu* (s. 989-996). Samsun: Kültür Yayınları.
- Diñç, D. D. (2017). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Antalya'ya Olan Göçler ve Sonuçları (1800-1923). *Geçmişten Günümüze Göç 2 Sempozyumu* (s. 763-780). Samsun: Kültür Yayınları.
- Esenlikci, A. C., & Engin, M. A. (2019). 1960'dan Günümüze Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Göçmenlerin Sorunları. *Emek ve Toplum*, 61-77.
- Kara, P., & Korkut, R. (2010). Türkiye'de Göç, *İltica ve Mülteciler*. *Türk İdare Dergisi*, 153-162.
- Kasarcı, A. G. (1993). Türkiye'de Nüfus Gelişimi. *Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 247-266.
- Kaştan, Y. (2016). Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi İç Göç Hareketleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 692-700.
- Koçak, Y. D., & Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. *Kafkas Üniversitesi İİBF Dergisi*, 163-184.
- Peker, M. (2019). Türkiye'de Göçün Değişen Yapısı Kaynaklı İki Olgu. *Nüfus Bilim Dergisi*, 103-159.
- Sağlam, S. (2016). 1923-1950 Yılları Arasında Türkiye'de Kent ve Kentleşme Olgusu. *Sosyoloji Konferansları*, 257-274.
- Sağlam, S. (2006). Türkiye'de İç Göç Olgusu ve Kentleşme. *Türkiyat Araştırmaları*, 33-44.
- Saraçoğlu, C. (2011). Türkiye'de Göç Çalışmalarında 1980 Sonrası Paradigma Değişimi. *Politika Dergisi*, 1-10.
- Tümtaş, M. S. (2018). Sosyal Ayrışmaların Mekansal İzdüşümü: Suriyeli Kent Mültecileri Üzerine Bir Tartışma. *30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu* (s. 813-821). Ankara: TÜCAUM.

- Tümtaş, M. S. (2018). Toplumsal Dışlanmadan Vatandaşlık Tartışmalarına Suriyeli Kent Mültecileri. *Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 26-47.
- Ünver, O. C. (2012). Almanya'ya Türk İşgücü Göçü-Geçmişten Geleceğe Sorunlar, İmkanlar ve Fırsatlar. *Journal of Social Policy Conferences*, 177-225.
- Yılmaz, A. (2014). Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri. *Turish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 1685-1704.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE KADININ TOPLUM İÇİNDEKİ KONUMU

Merve TOSUN, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi,
merve.tosun1@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Araştırmanın amacı, 21. yüzyılın Türkiye'sinde yaşayan kadınların sahip olduğu hakların temelini oluşturan Erken Cumhuriyet Dönemi'nde, kadınların toplumsal hayattaki konumlarını ve çağdaş, modern, erkeklerle eşit bireyler olmalarını sağlayan gelişmeleri analiz etmektir. Araştırmada literatür taraması yapılmış ve nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Atatürk, Türkiye'nin modernleşmesi için Osmanlı Devleti'nden miras kalan ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel alanlarda bir dönüşüme ihtiyaç olduğunu fark etmiş ve bu doğrultuda reformlar yapmıştır. Atatürk'ün kadın haklarına yönelik yaptığı reformlar sadece kadınlara yarar sağlamamış, toplumun ilerlemesine de önemli katkılarda bulunmuştur. Bu sebeple toplumsal yapının değişmeye başladığı ve Türk ulusu olarak ilerlemeye başlanılan Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadının bulunduğu konum önemli olmuştur. Bu dönemde kadının statüsünde, eğitim hayatında, kılık kıyafetinde ve aile içi ilişkisinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Gelişmelerde, dönemin önde gelen kadınlarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin de etkisi olmuştur. Bu dönem çıkarılan dergilerde kadınların sorunları dile getirilmiş ve eşitlikçi fırsatların yaratılması için çalışmalar yapılmıştır.

Sonuç olarak Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan kadın temelli yenilikler, ataerkil toplum yapısındaki kadının değerini arttırmış ve sosyal hayata aktif olarak katılımını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Erken Cumhuriyet Dönemi, Atatürk, Batılılaşma, Kadın Hakları.

WOMEN'S SOCIAL STATUS IN THE EARLY REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT

The study aims to analyze Turkish women's social status and developments that enable them to become contemporary, modern, and equal to men in the Early Republican Period of Turkey when the basis of Turkish women's rights in the 21st century formed. Literature was reviewed, and a qualitative research method was used.

Atatürk realized the need to transform the social, political, and cultural spheres inherited from the Ottoman Empire and thus introduced many reforms aiming to modernize Turkey. Atatürk's reforms in women's rights benefited not only women but also impacted society's progress. This advancement makes women's status important in the Early Republican Period when the social structure started to change, and the Turkish nation began to develop. There were significant changes in women's status, education, fashion, and domestic relations in this period. The activities of the outstanding women of the time were also influential in the progress. Women's issues were discussed in magazines, and efforts were made to create equal opportunities in these years.

As a result, feminist reforms made in the Early Republican Period improved women's status in the patriarchal society and ensured their active participation in social life.

Keywords: Woman, Early Republican Period, Atatürk, Westernization, Women's Rights.

GİRİŞ

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yapılan yenilikler toplumsal değişimin temel basamağını oluşturmaktadır. Bu dönemde gerçekleştirilen kadın temelli yenilikler, toplumun genelinin değişmesini, çağdaş toplum olma yolunda adımlar atılmasını sağlamıştır. Atatürk kadınlara eğitim, sosyal, ekonomik ve siyasi alanlarda verdiği haklarla diğer ülkelere örnek olmuştur. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında gerçekleştirdiği reformlarla ülkenin gelişmesini, modernleşmesini ve batılılaşmasını sağlamıştır. Sosyal alanda erkeklerle aynı mekânda bulunmaya başlayan kadınlar, birçok alanda erkeklerle eşit haklara sahip olmuşlar ve bu doğrultuda haklarını aramışlardır.

Dönemin kadın düşünürlerinden olan Nezihe Muhiddin, kurucularından biri olduğu Türk Kadınlar Birliği ile eğitim, siyaset ve kamu alanlarında kadınların aktif olarak yer almaları için çalışmalarda bulunmuştur. Afet İnan'ın da yer aldığı birtakım faaliyetlerde kadınlara seçme-seçilme hakkı verilmiş ve erkek mesleği olarak görülen iş kollarında kadınların yer almaları için çalışmalarda bulunulmuştur.

Bu dönemdeki hızlı değişimden etkilenen yabancı araştırmacı ve gazeteciler, Türkiye'nin toplum yapısı hakkında yazdıkları yazılarla, ülkemizdeki yenilikleri diğer ülkelere tanıtmışlardır.

Araştırmada, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadının toplumsal hayattaki konumu, kadın temelli yenilikler, kadın hakları temsilcileri, kadın hareketleri ve birlikleri, yabancı yazarların yeni kurulan Türkiye Cumhuriyet'i hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir. Bu doğrultuda, bahsedilen konularla ilgili literatür taraması yapılmış ve nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadın

Toplumun biyolojik üreticileri olmaları yanında kadınlar, milletin kültürel, hukuksal ve siyasal anlamda oluşumunda etkilidirler. Kadınların toplum içinde özgürleşerek kamu hayatına dahil olmaları toplumsal gelişimin en önemli gereklerinden biridir. Kadın ve erkeğin bulunduğu mekânlardan giydikleri kıyafetlere kadar toplumsal cinsiyet düzenlemeleri modern toplumun başlangıcını oluşturmaktadır. Atatürk'e göre toplumun gelişmesi için ilim ve fenden kadın ile erkeğin eşit olarak faydalanması gerekir (Bakacak, 2009: 631).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadının faaliyet alanı ev ile sınırlı kalmamış, kamusal alanda da görünür hale gelmiştir. Bu durum, eğitimde, ekonomide, siyasi hayatta kadınla erkeğin aynı mekânda bulunmaları anlamına gelmektedir (Bakacak, 2009: 633).

Bu dönemde oluşturulmak istenen kadın, eğitilmiş, meslek sahibi, toplumda aktif ve annelik rolünü gerçekleştirmeye devam eden çağdaş bir kadındır (Elmas, 2017: 43). Bu vasıflara okumuş, kentli, üst sınıf kadınlarının ulaşma ihtimali ise daha kolay olmuştur. Modern bir kadın imajı, aynı zamanda yeni bir toplum yapısını da ifade etmektedir (Bakacak, 2009: 635-663). Bu doğrultuda, Mustafa Kemal Atatürk sayesinde eğitim, kamu, siyaset ve hukuk alanlarında kadınlar için sansosyonel yenilikler yapılmış, kadınlar erkeklerle birçok konuda eşit konuma gelmişlerdir.

Yeni kurulan Türkiye’de kamusal alana dahil olan kadın, topluma fayda sağlayan bir konuma gelmiştir (Göle, 2011: 108-109). Yeni rejim bir yandan kadına ev içi görevlerinin de olduğunu hatırlatmış, dönemin kadın dergilerinde kadının anne ve eş olarak görevlerinin olduğu vurgulanmıştır. Böylece erkeklerle birlikte çalışmaya ve okumaya başlamış olan kadın, en önemli görevinin annelik olduğunu bilmektedir (Bakacak, 2009: 634).

Atatürk’ün gerçekleştirdiği reformlar genelde Türk kadınının konumunu yükseltici derecede olsa da devlet destekli oluşları, Türk kadını tam olarak özgürleştirmez aksine daha iyi eş ve anne modeli ortaya koymaları için fırsatlar yaratır (Kaçar, 2007: 28).

Cumhuriyet ilanından sonra kadınların sosyal, siyasi ve ekonomik hakları kademeli olarak gerçekleşmiştir. Atatürk, kadının özgür olması ve sosyal statüsünü yükseltmesi için çeşitli kanunlar çıkarmıştır (Kaymaz, 2010: 346).

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kadınlara Tanınan Eğitim Hakları

Erken Cumhuriyet Dönemi’nde kadınların okuma-yazma bilmeyenlerin oranının %90 olması Osmanlı toplumunda kadınlara eğitim verilmediğinin göstergelerinden biriydi (Kırkpınar, 1998: 182).

Bu dönemde, kız ve erkek ayrımı yapılmadan eşit eğitim-öğretim hakkı tanınacağı ilk işaretleri ortaya konmuştur. Atatürk’e göre kadınlara gereken eğitimi vermeyen bir toplumun ilerlemesi mümkün değildir (Erdem, 2015: 1273).

Atatürk, Türk kadınlarını bilimsel, kültürel ve sosyal yönden erkeklerle eşit olarak görmüştür. Türk ailesini sağlam temellere oturturmayı ve aile içinde kadının statüsünü iyileştirmeyi amaçlamıştır. Kadınların toplumun her alanında etkin olmaları için eğitim programları düzenlenmiştir. 1924 yılında çıkarılan Tevhit-i Tedrisat Kanunu ile kız ve erkek öğrencilere bütün eğitim kademelerinden eşit olarak faydalanma hakkı tanınmıştır (Kaymaz, 2010: 346). Kanundan sonra kadınların okuma-yazma oranları erkeklere oranla yıllar geçtikçe artmıştır. Öyle ki dönemin gazetecisi olan Tekin Alp’e göre Türkiye’deki okullarda eğitim alan kız öğrenci sayısı Avrupa’daki okullardaki kız öğrenci sayısından fazladır (Kırkpınar, 1998: 183). Kadınların eğitim yoluyla meslek edinip toplum hayatına katılması, Erken Cumhuriyet Dönemi’nde gerçekleştirilen en önemli gelişmelerden biri olmuştur.

Modern ve bilgili bir ideal kadın tipini Kız Enstitüleri yetiştirmiştir. 1928 yılında açılan Kız Enstitülerinin amaçları, kızları ideal ev kadınına dönüştürerek, hayatlarını kazanabilecek duruma getirmek ve kadının dış görünümüyle beraber yaşam tarzını modernleştirmektir. Enstitüde, batılı metotlarla eğitim verilmiş, yurt dışından uzmanlar getirilmiş, yurt dışına öğretmenler ve öğrenciler gönderilmiştir. Aynı zamanda Türk el sanatları ve kültürleri yurt içinde ve yurt dışında tanıtılmıştır. Kız Enstitüleri, kızları katı bir disipline sokarak, özgüvenleri yüksek ve kendi ayakları üzerinde durabilen bireyler olmalarını sağlamıştır. Kız Enstitüleri, Türk eğitim sisteminde ve kültürel gelişimde önemli bir kurum olmuştur (Erdem, 2015: 1274).

Sonuç olarak, Atatürk sayesinde kadınlara haklar tanınmış ve eşit yaşam modeli benimsenmiştir. Atatürk, eşitlikçi ve devletçi bir feminist model ortaya koymuştur. Ortaya koyduğu devrimlerle Cumhuriyet kadınının imajını sağlamlaştırmıştır. Kadın ve erkek arasındaki sosyal, kültürel ve siyasi alanlardaki eşitlikler devlet tarafından güvence altına alınmıştır (Erdem, 2015: 1275).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadınlara gösterilen değer artmış ve eğitimlerini arttırmaları için yüksek öğretim kurumları açılmıştır. 1928 yılında kadın avukatlar baroya girmişler, kadın doktorlar 1930'da ilk kez Sağlık Bakanlığında çalışmaya başlamışlardır (Aydın, 2015: 92).

Bu dönemde kadınlara tanınan haklar, kadınların okuma-yazma bilme oranının düşük olmasından, kitle iletişim araçlarının yetersizliğinden ve siyasal haklara ulaşma noktasında yayınların yetersiz olmasından dolayı geç farkına varılmıştır. Ayrıca toplumsal yapıda meydana gelen bu değişiklik kültürel yönden adaptasyon sorunlarına neden olmuştur (Aydın, 2015: 92-94). Yaşar Nabi 1927 yılındaki bir makalesinde kentteki kadınların eğitim sayılarının arttığını ancak kırsal bölgelerde eğitimsiz kadınlarının sayılarının değişmediğinden bahsetmiştir (Gökçe, 2011: 108). Eğitimsiz olan bu kadınlar, erkeklerin egemenliği altındadır ve yeniliklerin farkında değillerdir.

Ziya Gökalp'e göre bu dönemdeki kadınlar, haklarını savunabilmeleri için sosyolojiye vakıf olmadırlar (Gökçe, 2011: 109).

Kadının eğitim hayatına katılması, ekonomik yönden ülkenin kalkınmasını sağlamıştır. Atatürk'ün vefat etmesinden sonra eğitim ve sağlık konularında büyük yenilikler yapılmış olsa da kadınlar için uygulanan gelişmelerin hızı azalmıştır (Kırkpınar, 1998: 192).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadınlara Tanınan Hukuki Haklar

1926'da Medeni Kanun'un çıkarılması ile ataerkil yapıdaki eşitsizlik yerini kısmi olarak eşitliğe bırakmış ve laik anlayışa dayanan bir evlilik modeli belirlenmiştir. Medeni Kanun ile birlikte: Poligami engellenmiş, evliliklere yaş sınırı getirilmiş, boşanma konusunda kadın ve erkek eşit haklara sahip olmuş, boşandıktan sonra kadının ve çocuğun hakları güvence altına alınmış, evlilikte kadının ekonomik hakları korunmuş, miras konusunda cinsiyet eşitliğine gidilmiş ve velayet hakkında kadına eşitlik sağlanmıştır (Kaymaz, 2010: 347-349). Geleneksel toplum yapısında kadının aile içinde sahip olduğu bu yeni haklar, hukuk karşısında toplumsal varlığının güvence altına alınmasını sağlamıştır. Medeni Kanun çıkarılmadan önce 10-12 yaşındaki kız çocuklarının evlendirilmesinde yasal bir engel bulunmazken 1938 yılında evlilik yaşı kadınlar için 15, erkekler için 17 olarak belirlenmiştir (Kırkpınar, 1998: 151).

Sosyolog Ziyaeddin Fındıkoğlu'na göre Medeni Kanun ile birlikte çok eşliliğin yasaklanması kadınların özgür olmasına neden olmuş, cumhuriyetçi ve inkılapçı olan Türkiye'nin toplumsal başarısı olarak yerini almıştır (Kırkpınar, 1998: 155).

Medeni Kanun ile kadın, erkeklerle eşit konuma getirilmeye çalışılmıştır. Türk kadını birçok Avrupalı kadının sahip olmadığı haklara kavuşmuştur. Bu kanun ile aile içindeki ilişkilerde önemli değişiklikler olmuştur (Erdem, 2015: 1271). Ancak kadın yine de sosyoekonomik olarak erkeklerle aynı statüde sayılmamıştır. Sosyolog Nermin Abadan Unat'a göre yayınlanan Türk Medeni Kanun'u tam olarak eşitliği sağlamamış, evin reisi erkek, kadın ev işlerinden sorumlu ve karşılıksız ev işi yapan kadın, ev içindeki mallar üzerinde hiçbir hakka sahip değildir (Kırkpınar, 1998: 152-153).

Medeni Kanun'da pürüzler olduğu açıktır ancak 1926 yılında hâkim olan toplumsal yapı içinde bu pürüzlerin hemen kaldırılması mümkün gözükmemektedir. Örneğin, evli olan bir kadının kendi soyadını taşıyamaması, babanın ikametgâhının ailedeki tüm bireylerinin ikametgâhi olarak sayılması ve kadının bir işe girmeden önce kocasından izin alması Medeni Kanun'un önemli uygulamaları arasında yer almaktadır (Kırkpınar, 1998: 154).

Fransız politikacı Edouard Herriot'a göre Türk kadını Medeni Kanun ile birlikte eski rejimden kurtulmuş, peçenin ortadan kaldırılması devrim niteliğinde olmuş, kadınlar artık dava açabilir, doktor olabilir ve belediyelerde iş bulabilir pozisyona gelmiştir (Kırkpınar, 1998: 155).

Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliği

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli isimlerinden olan Nezihe Muhiddin, 1909 yılında yazarlık hayatına atılmış ve yükseköğrenim almamış olmasına rağmen kendini yetiştirmiş bir toplum bilimcidir. Osmanlı döneminin son yıllarında, kadınların sosyal statülerinin yükseltilmesi için gerçekleştirdiği etkinliklerle Türk kadınlarını etkilemiş, kadınlarla birlikte aktif ve atılgıncı olarak çalışmalarına devam etmiştir (Zihnioğlu, 2003: 35-38). Çalışmaları boyunca Fatma Aliye, Emine Semiye ve Halide Edip Adıvar gibi birçok kadın yazardan etkilenmiştir. Öyle ki Fatma Aliye'nin ve onun devamında gelen kadınların oluşturduğu "*İslam kadını*" kavramı Cumhuriyet'e geçişle birlikte Nezihe Muhiddin sayesinde "*Türk kadını*" kavramına dönüşmüştür (Zihnioğlu, 2003: 57-76).

1923 yılında kadınların siyasal katılımı noktasında ilk mücadele Nezihe Muhiddin'in kurucusu olduğu Kadınlar Halk Fırkası (KHF) tarafından yapılmıştır. KHF'nin kuruluş nedeni, toplum içinde kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarının çözülmesinde kadınların etkin rol almaları ve benliklerini ortaya koymalarıdır. Cumhuriyet'in milliyetçi projesinde kadınların da siyasal haklara sahip olması gerektiğini savunmuşlardır (Hamzaoğlu, 2018: 85). Muhiddin, kadınların eğitimlerinin, meslek edinmelerinin ve çalışmalarının önündeki engellerin kalkmasını istiyor, eşit vatandaşlık haklarını savunuyordu (Zihnioğlu, 2003: 126). Görüldüğü üzere, kadın haklarının henüz tam olarak belirlenmediği 1923 yılında, kadınların haklarına kavuşmalarını hedefliyordu. KHF'deki kadınlar siyasi ve ekonomik haklarına kavuşmak için önlerine çıkan her türlü engelle mücadele ediyorlardı (Balcı ve Tuzak, 2017: 46).

Fırkanın kadın kurucuları yüksek statüye ve eğitime sahipti. Fırkadaki kadınlar, çevreden kadınları toplamaya ve yaptıkları etkinliklerle seslerini bütün topluma duyurmaya çalışmışlardır. 1924 yılında hükümet Hukuk-i Aile Kararnamesi'ni yeniden gözden geçirmiştir. Bunun üzerine İstanbul'da yaşayan kadınlar için yapılan konferansta Nezihe Muhiddin, kadınların aleyhine yönelik boşanma şartlarını ve poligamiyi eleştirmiştir. Kadınlar arasındaki dayanışma duygusu büyük bir kamuoyu oluşturmuş, KHF çalışmalarına yüksek hızda ve istekte devam etmiştir. Fakat fırka, kadınların oy kullanma haklarının olmamasından ve siyasi temele dayanmalarından dolayı büyük bir eleştiriye maruz kalmış, fırkanın kurulması hükümet tarafından engellenmiştir (Balcı ve Tuzak, 2017: 47). Genel olarak bakıldığında fırkanın ilk amacı siyaset değil, kadının aile içindeki yerini ve toplumdaki varlığını göstermekti.

KHF kurucuları, fırkanın uygun bulunmayan maddelerini değiştirerek Türk Kadınlar Birliği'ni kurmuştur (Zihnioğlu, 2003: 147). Nezihe Muhiddin kendi emeğiyle Kadın Yolu dergisini çıkararak burada amaçlarını ortaya koymuş, hükümetin de izin vermesiyle 1924'de dernek resmen kurulmuştur. Böylece Cumhuriyet'in ilanından sonra kurulan ilk kadın derneği, Türk Kadınlar Birliği olmuştur (Balcı ve Tuzak, 2017: 47).

1923 yılında yayınlanan Süs dergisinde kadınlar; okuyan, öğrenen, kendine bakan ve annelik görevlerinden vazgeçmeyen kadınlar olarak resmedilmiştir. 1925 yılında yayınlanan Kadın

Yolu dergisinde, Batı ülkelerinde kadınların oy hakkına sahip oldukları ve iktidar yollarının kadınlara açıldığına dair yazıların yer alması, TKB'nin mücadelesini arttırmıştır (Kılıç ve Yılmaz, 2019: 2146-2147).

Dernek, toplumsal refahı arttırmak amacı ile kadınların yaşamsal haklarının gerçekleşmesi ve kendi ayakları üzerinde durabilen kadınların aile içinde aktif olmalarını sağlamak için mücadele etmiştir. O dönemde kadınların toplumsal yapıda kendilerini göstermeleri için böyle bir hareketin varlığına ihtiyaç duyulmuştur. TKB, kadınların her türlü mesleğe girmeleri için eylemlerine devam etmiştir ve önceden çok konuşulamayan feminist tanımı, 1927 yılında daha sık kullanılmaya başlamıştır (Balcı ve Tuzak, 2017: 47-48).

Zaman içinde hükümet, birliğin kadın hedefleri için gösterdikleri mücadeleleri uygunsuz bulmuş ve Nezihe Muhiddin, usulsüzlük iddiasıyla yönetimden uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Tüm bu suçlamaların neticesinde itibarını kaybeden Muhiddin, birlikten ayrılmış, hayatını öğretmenlik yaparak ve roman yazarak geçirmiştir. Muhiddin'in dışlanması nedenlerinin altında, henüz kadın haklarının toplum tarafından tam olarak benimsenmemiş olması ve toplumu cinsiyetlere göre bölmesi yatmaktadır (Hamzaoğlu, 2018: 86). Özellikle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde aykırı olan her türlü hareket engelleniyordu. Politik olarak, kadınlara yönelik hakların yürürlüğe girmemesi, kadınların mücadelelerinin engellenmesine neden olmuştur. Kadınların seçme ve seçilme haklarına sahip olmadan önce siyasete katılmaları ve politikaları değiştirmeye çalışmaları hükümet tarafından normal karşılanmamıştır. Öyle ki 1928 yılında dernekten ayrılan Nezihe Muhiddin'nin yerine gelen Latife Bekir, hükümete koşulsuz olarak bağlılığını göstermiş, ters düşmemeye özen göstermiş ve ilerleyen yıllarda da İzmir milletvekili seçilmiştir. Kadın haklarının uygulamaya girebilmesi için topluma biraz zaman gerekiyordu. Öyle ki 1925-1929 yılları arası Takrir-i Sükun dönemi olduğu için rejim yerine tam oturduğu zaman kadın haklarıyla ilgili bir düzenleme yapılabilmıştır (Kurnaz, 1991: 127).

1935 yılında Latife Bekir, erkeklere verilen hakların kadınlara da verilmeye başlanılmasından dolayı TKB'nin etkinliklere devam etmesine gerek kalmadığını duyurmuş ve birliği kapatmıştır (Balcı ve Tuzak, 2017: 48). Birliğin kapanış konuşmasında Latife Bekir, yapmış oldukları çalışmaları sıralamıştır: Kadın Sesi dergisi çıkarılmış, Anadolu'dan gelen kız öğrencilere yardım eli uzatılmış ve yabancı dillerini geliştirmek isteyen kadınlar için kurslar açılmıştır (Toprak, 2015: 503). Görüldüğü üzere Türk kadınları, siyasi, toplumsal ve ekonomik haklarına kavuşabilmeleri için kendilerinden feragat ederek mücadele etmişlerdir.

Kadınlara Siyasi Hakların Verilmesinde Afet İnan

Kadınların siyasi haklara sahip olmasında Afet İnan'ın büyük katkıları olmuştur. Afet İnan, 1929-1930 yıllarında okulda verdiği vatandaşlık dersinde öğrencilerine belediye seçimlerini anlatmak için örnek bir seçim düzenlemiş ve seçimi kız öğrenci kazanmıştır. Bunun üzerine sınıftaki erkek öğrencilerden biri kadınların seçme ve seçilme haklarının olmamasından dolayı sonuca itiraz etmiştir. Afet İnan'ın sınıfta yaşanan bu durumu Atatürk'e anlatması üzerine, Atatürk konuyu hukukçulara iletmiş ve böylece kadınların belediye seçimlerine katılma konusu mecliste gündeme gelmiştir. 1930'da kadınların belediye seçimlerine katılmaları TBMM tarafından onaylanmıştır. 1933 yılında haklar genişletilerek kadınlara köylerde muhtar ve ihtiyar kuruluna katılma hakkı verilmiştir. 1935'te kadınlar ilk defa oy kullanmışlardır. Böylece Türk

toplumu çağdaş ve modern bir toplum olma yolunda kendini geliştirmiş, kadınlara henüz seçme ve seçilme hakkı verilmemiş olan pek çok Avrupa ülkesine örnek olmuştur (Erdem, 2015: 1271-1272).

Atatürk, manevi kızı olan Afet İnan'ı topluma faydalı bir öğretmen olması yolunda eğitmiş, Fransızca öğrenmesini sağlamış ve Cenevre Üniversitesi'ne antropoloji ve sosyoloji okuması için göndermiştir. Türkiye'de okutulacak vatandaşlık kitaplarını yazması konusunda ona yardımcı olmuştur (Toprak, 2015: 443).

Atatürk, seçme ve seçilme hakkı konusundaki katkılarından dolayı Afet İnan'ı kadınlara oy hakkı verilmesine dair çalışmalarda bulunması için görevlendirmiştir (Kurnaz, 1991: 127). Düzenlediği kadın sorunları hakkındaki toplantıda Afet İnan'ın ön sıralarda yer almasını sağlamış ve konuşmasına milletvekillerinin katılmasını zorunlu tutarak, kadın sorunlarının genç bir kadından dinlenmesi gerektiğini düşünmüştür. İnan'a göre kadınlara seçme ve seçilme hakkı verilmesi oldukça gerekli ve milli egemenliğin önemli bir parçasıdır. Kadınların da çıkarları gözetilmeli, toplumsal hayatın düzenlenmesinde onların da fikirleri alınmalıdır. Afet İnan yapmış olduğu konuşmasında, kadınların da siyasi haklara sahip olmaları gerektiğine değinmiştir (Toprak, 2015: 444-458). Kadınların susturulmaya çalışılmalarına ve ikinci planda tutulmalarına karşı çıkmıştır. Ona göre, kadınlar özgürlüklerini yaşayamadıkları müddetçe halk içinde bütünlük sağlanamaz ve kadınlara seçme-seçilme hakkı verilmesi ülkemiz için büyük bir başlangıçtır. Kadınlardaki okuma ve yazma oranlarının artmasıyla birlikte, meslek sahibi olan kadınların toplumda daha fazla yer edinebileceklerini söylemiştir. Kadınlara düşen görev ise haklarını korumak ve çevrelerindeki kadınlara haklarını öğretmektir (Uzun, 2017: 79).

Afet İnan, Atatürk'ün hayatta olduğu zamanlarda onun yönlendirmeleriyle çalışmalar yapmış, Atatürk'ün vefatından sonra da Türk kadını en iyi şekilde temsil ederek çalışmalarına devam etmiş, mücadelesinden vazgeçmemiştir. Türkiye'de kadınlara verilen eşit hak ve görevlerde Afet İnan'ın azminin ve yardımlarının olduğu bilinmektedir (Uzun, 2017: 80).

Atatürk, kadınların siyasette aktif olmalarını sağlamak için mecliste toplanmalarını istemiş ve 1935'te parlamentoya 18 kadın milletvekili girebilmiştir. Sayının düşük olmasının nedeni, siyaset meydanında kadının geleneksel ve dinsel zorlamalara maruz kalmasıdır. Yine de Atatürk'ün bıraktığı bu miras, demokratikleşme konusunda önemli adımların atılmasına neden olmuştur (Kırkpınar, 1998: 195).

Kadınlara verilmiş olan seçme ve seçilme hakkı her sosyal sınıftaki kadın için geçerli olmuştur. Çünkü bir kadının milletvekili olarak seçilebilmesi için üniversite okumuş olması, parasının, siyasi tecrübesinin ve köklü bir ailesinin olması gerekmektedir (Altındal, 1985: 156). Yine de birçok batı ülkesinin sahip olmadığı seçme ve seçilme hakkının kadına verilmesi, toplumsal yapıda kadına verilen değeri arttırmış ve sosyal statüsünü yükselterek toplumsal cinsiyet eşitliği noktasında yeniliklerin yapılmasını sağlamıştır.

Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinin ardından, 1935 yılında kadınların asker olmaları gündeme gelmiştir. Atatürk'e göre kadın, her vatandaş gibi vatan borcunu gerek görülürse yerine getirebilir, Türk kadınının asker olmak için bedensel ve ruhsal olarak müsait olmadığı söylenemez (Kırkpınar, 1998: 165).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadının Çalışma Hayatı

Kadın işçileri sanayi açısından ülkenin gelişmiş bölgelerinde fazladır. Kadın işçilerin sayısına dair ilk önemli bilgi 1927 Sanayi Sayımı sonucunda alınmıştır. Sayım sonucuna göre, yaş farketmeksizin her dört işçiden biri kadındır. İş veren konumundaki çalışanlarda ise kadın oranı yok denecek kadar azdır. Kadınlar çoğunlukla tarımda ve dokumacılık sektöründe çalışmaktadırlar. Genellikle 14 yaşından küçük kız çocuklarının çalışma oranı diğer kadın işçilerden daha fazladır. Bunun nedeni ise dokumacılık sektöründe çocukların ellerinin daha yatkın olduğu düşüncesidir (Makal, 2010: 21-23).

Kadınların genellikle tekstil ve gıda sektöründe istihdam edilmeleri, iki kentte aktif olarak çalıştıklarını göstermektedir. Bu nedenle 1943 yılında kadın işçilerinin %69.89'unun İstanbul ve İzmir'de çalıştıkları tespit edilmiştir. İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin gelişmesiyle birlikte 1943 yılından beri kadınların Sümerbank'ta ve buraya bağlı fabrikaların içinde çalışma oranları artmıştır (Makal, 2010: 26-27).

İşçi kadınların ve çocukların erkeklerden daha az maaş almaları 1936 yılı İş Kanunu'nda verilen yönetmelikte görülmektedir. Bu yönetmelikte görüldüğü üzere, 19 yaşın üstündeki kadınlar saat başı 7 kuruş kazanırken, erkekler saat başı 8 kuruş kazanmaktadır. Erkek ve kadın arasındaki bu ücret farklılığı sadece özel sektörde değil, devlet kurumlarında da görülmekteydi. Kadın ve erkek arasındaki ücret farklılığının bölgeden bölgeye değişmesi, geleneksel farklılığın önemini göstermektedir. Örneğin, Çukurova Bölgesi'nde cinsiyetler arasında işçi ücretlerinde fark gözlenmezken, Ege Bölgesi'nde ücret farklılıkları görülmektedir (Makal, 2010: 28-29). Sanayi kollarında erkeklerin ve kadınların eşit ücret almadıkları ortaya çıkmaktadır. 1929 yılında erkeklerden düşük maaş aldıkları için kadınlar ilk kez grev yapmışlardır (Yellice, 2018: 336).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın işçilerinin çalışma süreleri uzun ve iş güvenlikleri yetersiz kalmıştır. Çalıştıkları fabrikaların havasız ve kirli olması kadınların kötü şartlarda çalışmalarına neden olmaktadır. Özellikle ipek ve tütün fabrikalarında yeterli havalandırmanın yapılmaması, kız çocuklarının ve kadınların ciğer hastalıklarına yakalanmalarına neden olmuştur. 1936'da yapılan İş Kanunu düzenlemesinde, işçi kadınlara doğumdan önce ve doğumdan sonra üç haftalık izin verilmesine, izinlerde kadınlara yarımsar ücret verilmesine, madende, kablo döşemesinde, kanalizasyon ve tünel işlerinde kadınların çalışmasının yasaklanmasına karar verilmiştir (Kırkpınar, 1998: 202).

Kadın emeğinden faydalanmasının sonucunda, 1946 yılında kadınlara doğum izinlerinin verilmesi ve kreş, anaokullarının açılmasının önemi gündeme gelmiştir. Sonraki yıllarda çıkarılan tüzükler ile kreşler ve emzirme odaları açılmıştır. Genel olarak, Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadın işçilerinin istihdamında artış görülse de olumsuz çalışma koşullarına maruz kaldıkları bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır (Makal, 2010: 31-36). 1950 yıllarından sonra ise kadın işçi sayıları şiddetli bir şekilde artmıştır (Altındal, 1985: 170).

1930'da Muhammer isminde halktan bir kadın vatandaş, taksi şoförü olmak istemiş ve ilk kadın taksi şoförü olmuştur. Bu durum tüm dünya basınında haber niteliği taşımıştır. O dönemlerde yurt dışından birçok gazeteci ve araştırmacı Türkiye'ye gelmiş, Türk kadınındaki değişimleri gözlemlemişlerdir. Tüm bunlara rağmen gazetelerde, Türk kadının kamu hayatında istenildiği

kadar yer almadığı ve yavaş ilerleyen bir süreç olduğu belirtilmiştir. 1930'lu yıllarda İngiliz basınına göre Türk kadını hala yeteri kadar siyasi arenada yer alamamakta, küçük memurluk ve öğretmenlik işlerinde çalışmaktadır (Yellice, 2018: 337-338).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin sonlarına doğru, erkeklerin yaptığı mesleklerde kadınların yer alması gündeme gelmiştir. Örneğin erkek mesleği olarak kabul edilen pilotlukla Sabiha Gökçen tanışmıştır. Atatürk, annesini ve babasını küçük yaşta kaybeden Sabiha Gökçen'i evlat edinerek modern bir Türk kadını olarak yetişmesini sağlamıştır. 1936'da Rusya'da eğitimlere başlayan Gökçen, 1937 yılında Eskişehir'de eğitimini başarıyla tamamlamış ve ilk kadın savaş pilotu olmuştur. Sabiha, kadınların asker olmasına yönelik bir kanun yürürlükte olmadığı için rütbesiz bir subay elbisesi giymiştir. Sahip olduğu meslekte erkeklerle eşit haklara kavuşmak için mücadele etmiştir. Türkkuşu Uçuş Okulu'nda 1935-1955 yılları arasında başöğretmen olarak görev yapmıştır (Balci ve Karadeniz, 2018: 4-5).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Kadının Toplumsal Yapıdaki Değişimi

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde kadına tanınan siyasi, ekonomik, sosyal ve hukuksal haklar ile erkeklerle eşit bir düzeye kavuşması sağlanmıştır. Toplumsal normlar karşısında Türk kadını bu normlarla mücadele etmiş ve kendi haklarına kavuşmuştur. Atatürk'ün eşi Latife Hanım, sosyal hayatta her zaman Atatürk'ün yanında yer almış, diplomat gibi siyasi meseleler içinde bulunmuş, yardım komitelerine katılmış ve ülkeler arasında Türkiye'yi temsil etmiştir. Yardıma muhtaç olanların yanında yer almış ve halk tarafından çok sevilmiştir (Kırkpınar, 1998: 110-129).

Atatürk, 1923 yılında yaptığı konuşmasında kadınların Avrupai tarzda giyinmelerini teşvik etmiş, kadınları kıyafetleri konusunda özgür bırakmıştır. Çarşaf ve peçenin kaldırılması yönündeki uygulamalar muhafazakar toplum yapısında pek hoş karşılanmamış, bazı insanlar tarafından İslam'a uygun olmadığı gerekçesiyle reddedilmiştir (Yellice, 2018: 339). Atatürk'ün burada yapmak istediği, kadınların kılık kıyafetlerindeki baskının ortadan kalkmasıydı. Ona göre, kadının görsel olarak güzel olması ikinci derece önemliydi asıl önemli olan zihinsel olarak donanımlı olmaktı. Dönemin basınında Avrupai tarzda giyinmiş olan kadınlar sahneliyor ve bu konuda Türk kadınları cesaretlendiriliyordu. Örneğin, 1924 yılında kadın hakları savunucusu gazeteci Sabiha Sertel'in Resimli Ay dergisinde yayınlanan resimlerde Türk kadınları yeni peçe ve batı tipi kıyafet tazlarıyla yer almaktadır. Fakat bu giyim tarzı, 1929 yılına kadar Türk toplum yapısında genele hitap etmediğinden dolayı uygulamaya sokulması kolay olmamıştır (Yellice, 2018: 340-344).

Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yaratılmaya çalışılan çağdaş Türk kadınının, dünyada gerçekleştirilen kadın etkinliklerinde yer alması oldukça önemliydi. Örneğin, 1929 yılında Berlin Uluslararası Kadın Kongresi'nde Türkiye'yi Efzayış Suat Hanım temsil etmiştir. Kongrede, Türk kadınları ülkemizde gerçekleştirilen reformları başka toplumlara tanıtmaktadırlar. Ülkemizdeki yeni reformları öğrenen yabancı insanlar şaşkınlık ve hayranlık duyguları yaşamışlardır (Kırkpınar, 1998: 140). 1929'da güzellik yarışmalarına katılan Türk kadınları, sahip oldukları özgürlükleri tüm dünyaya göstermişlerdir. Güzellik yarışmasının kazananı Feriha Tevfik, Türkiye'nin ilk güzellik kraliçesi olmuştur (Kırkpınar, 1998: 143). Bu durum geleneksel değerlerden sıyrılmış Türk kadını için çıkır acıcı nitelikte, kapalı alandan kurtulan bir kadının özgürlüğü olarak karşımıza çıkmaktadır.

1932 yılında yapılan güzellik yarışmasındaki katılımcıların resimlerinin gazetede yayınlanması büyük bir tartışma konusu olmuştur (Yellice, 2018: 343). Kadınların bedenlerinin gazetelerde sergilenmesi, geleneksel toplum yapısına sahip olan Türkiye’de hiç hoş karşılanmamıştır. Bu durum güzellik yarışmasına katılım sayısını ciddi düzeyde düşürmüştür. Aynı yıl yapılan uluslararası güzellik yarışmasında Keriman Halis’in birinci olması üzerine büyük kutlamalar yapılmıştır. Bu kutlamaların, kadının erkekle eşit olmasını sağlama, çağdaşlaşma hedefi ve Batı toplumlarından geri kalmadığımızı ispatlama çabalarının hâkim olduğu bir toplumsal yapıda gerçekleştiği unutulmamalıdır. Bunun yanında Atatürk’ün söylediği gibi, asıl önemli olan analarımızın ve atalarımızın olduğu gibi yüksek kültür ve fazilette birincilik elde etmektir. Keriman Halis’in birinci olması Türk kadınına özgüven ve özgürlük kazandırmıştır (Yellice, 2018: 345-347).

Türkiye’de meydana gelen bu hızlı değişime bazı yabancı düşünürler oldukça şaşırırmaktaydılar. Örneğin; Fransız politikacı Edouard Herriot, 1933 yılında Ankara’ya geldiğinde Türk kadınların Fransız kadınlarından daha fazla hukuki haklara sahip olduklarını görmüştür. Felsefe doktoru olan Hester D. Jenkins’e göre Türkiye’de eskiden, örtünmeden dışarı çıkamayan, aileden olmayan erkeklerle konuşmayan ve ailesinin seçtiği kişiyle evlenen kadınlar, Cumhuriyet’in ilanından sonra mekteplerde erkeklerle birlikte okumaya, aynı mesleği ve sporu yapmaya başlamıştır. Aynı şekilde, 1930 yılında Türkiye’de üniversitede görev yapan akademisyen Annemarie von Gabain’ın söylediklerine göre, Cumhuriyet’in ilanından sonra ülkede meydana gelen gelişmelerle birlikte kız ve erkek öğrenciler sıralarda yan yana oturmaya başlamış ve kızların başlarında örtü yoktur (Kırkpınar, 1998: 135-138). Görüldüğü üzere reform hareketleri, kadının toplum içindeki rollerini belirgin bir biçimde arttırmış; batılı yaşam tarzı, yazarları oldukça şaşırtmıştır

9 Aralık 1934 tarihli Son Posta Gazetesi’nde, Türkiye’de pek çok Avrupa ülkesine nazaran kadının her alanda etkinliği olduğu ve erkekle aynı haklara sahip olduğu yazmaktadır (Yellice, 2018: 355).

Kadınların toplumda azınlık muamelesi görmedikleri ve eşit vatandaşlık seviyesinde topluma faydalı olacaklarına inanmaları, dönemin toplum yapısında büyük bir başarı olarak görülmektedir (Kırkpınar, 1998: 131-137). Fakat yapılan tüm bu yeniliklerin ulaşım imkanlarının kısıtlı olması ve iletişim araçlarının yeterli olmaması sebebiyle köyler gibi küçük yerleşim bölgelerine etkisi daha az olmuştur (Yellice, 2018: 349).

SONUÇ

Geleneksel bir imparatorluk olan Osmanlı Devleti’nin mirasçısı Türkiye Cumhuriyeti’nde kültürel, sosyal, siyasal ve hukuksal yönden değişmelere ihtiyaç duyulmuş ve bu değişiklikler kadınlar üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Atatürk, kadın haklarına yönelik reformlar gerçekleştirmiş ve ilk olarak eğitim alanında eşitlik sağlamıştır. Gelecek kuşakların yetiştirilmesinde annelerin önemini bilen Atatürk, toplumun modernleşmesinde kadınların eğitilmesinin çok gerekli olduğunu düşünmüştür.

Medeni Kanun’un çıkarılması, ataerki yapıdaki eşitsizliğin yerini kısmi olarak eşitliğe bırakmış, laik anlayışa dayalı bir evlilik modeli benimsenmiştir.

Erken Cumhuriyet Dönemi'nin önemli kadın yazarlarından olan Nezihe Muhiddin, çevresindeki kadınlarla bir araya gelerek Kadınlar Halk Fırkası ve Türk Kadınlar Birliği'ni kurmuştur. Bu birliktekiler, toplum içinde kadınların sosyal, ekonomik ve siyasal sorunlarının çözülmesi ve kadın haklarının hayata geçirilmesi için mücadele etmişlerdir. Bu dönemdeki toplum yapısında kadın örgütlerinin bir araya gelip hareketlenmesi, hükümet tarafından engellenmeye çalışılmıştır. Tüm engellere rağmen kadın birlikleri çıkardıkları dergilerle, kadınların seslerini topluma duyurmuşlardır. Latife Tekin, Halide Edip Adıvar ve Afet İnan'ın da katkılarıyla çağdaş ve modern kadın yaratılması noktasında önemli adımlar atılmıştır.

Bu dönemde fabrikalarda çalışmaya başlayan kadınların erkeklerle eşit ücret almadıkları ve kötü çalışma koşullarına maruz kaldıkları görülmektedir. Ancak 1930'lu yıllarda erkek mesleği olarak görülen, pilotluk, avukatlık ve taksi şoförlüğü gibi mesleklerde kadınların yer alması, toplumsal cinsiyet eşitliğinde atılan büyük adım olmuştur.

Türkiye, Batı toplumlarından geri olmadığını göstermek için uluslararası kadın güzellik yarışmalarına katılarak, Türk kadınlarının özgür bireyler olduklarını tüm dünyaya kanıtlamıştır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra, toplum yapısında meydana gelen bu hızlı değişim, yurt dışındaki araştırmacı ve gazetecilerin ilgisini çekmiş, yazdıkları yazılarla Türkiye'deki eşit eğitim ve toplum yapısını diğer ülkelere tanıtmışlardır.

KAYNAKÇA

- Altındal, A. (1985). *Türkiye'de Kadın* (4. Baskı). İstanbul: Süreç Yayınları.
- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de Kadın. *Current Research in Social Sciences*, 1(3), 92-94.
- Bakacak, A. G. (2009). Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (44), 631-634.
- Balcı, M., & Karadeniz, Y. (2018). Cumhuriyet Modernleşmesinin Genç Kadın Pilotu: Sabiha Gökçen. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 4-5.
- Balcı, M., & Tuzak, M. (2017,). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 46-48.
- Elmas, N. (2017). *Kadın ve Aile Hayatı* (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Erdem, A. R. (2015). Atatürk'ün Kadına ve Kadın Eğitimine Verdiği Önem. *Belgi*, 1(3), 1271-1275.
- Gökçe, Z. Y. (2011). *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Kadın Kimliğinin Oluşumu: Kadın Yolu Dergisi'nde Kadının Temsili* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Göle, N. (2011). *Modern Mahrem* (11. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.
- Hamzaoğlu, M. (2018). Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet Dönemine Türk Toplumsal ve Siyasal Yaşamında Öne Çıkan Kadınlar. *Lectio Socialis*, 2(1), 85-86.

- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu. *Ankara Üniversitesi Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 346-349.
- Kılıç, S. M., & Yılmaz, D. V. (2019). Cumhuriyet Dönemi Kadın Dergileri (1923-1992). *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10(17), 2146-2147.
- Kırkpınar, L. (1998). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını* (2. Baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Makal, A. (2010). Türkiye’de Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Kadın Emegi. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2), 21-36.
- Toprak, Z. (2015). *Türkiye’de Kadın Özgürlüğü ve Feminizm (1908-1935)* (1. Baskı). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Uzun, İ. (2017). Kadın Haklarının Kazanılmasında Bir Cumhuriyet Kadını: Afet İnan(1908-1985). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 79-80.
- Yellice, G. (2018). Erken Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Kadını Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934). *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 16(24), 334-355.
- Zihnioğlu, Y. (2003). *Kadınsız İnkılap (Nezihe Muhiddin, Kadınlar Fırkası, Kadın Birliği)* (1. Baskı). İstanbul: Metis Yayınları.

ÜLKEMİZDE EĞİTİMDE DÜNDEN BUGÜNE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BUNLARDAN ÖRNEKLER

İrem TÜRK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Sosyoloji ABD,
iremmturk20@gmail.com

ÖZET

Değişim şüphesiz hiçbir şeyin önüne geçemediği bir olgu olarak kabul edilmektedir. Toplumsal değişimler de belli gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Toplumumuz açısından İstiklâl Marşı'nın kabulünden günümüze dek çok fazla değişim ve ilerleme kaydedilmiştir. Bunlardan biri de eğitim alanında değişim ve yeniliklerdir. Toplumun her alanına yayılan bu değişimlerin temelinde ise eğitime verilen öncelik ve yenilikler yer almaktadır. Eğitimdeki değişimler, toplumsal yaşamın her alanına yansımış ve bu alanlardaki ilerlemelerin temelini oluşturmuş ve oluşturmaktadır. Çünkü, hayatın her alanında nitelikli bireylerin olması ve yaşanılan çağa ayak uydurulabilmesi açısından eğitimin değeri ve önemi çok açıktır.

İstiklâl Marşı'nın kabulünden bu yana eğitim alanında yapılan yeniliklerle beraber ilerleme sağlanmıştır. Bundan dolayı yapılan bu değişikliklerin ne derece ileri görüşlülük ile ortaya atıldığını anlayabilmek ise çok zor olmayacaktır. Eğitimin millileştirilmesi ve okuma yazma oranlarının artırılması ilk hedef olarak belirlendikten sonra yeni kurumlar oluşturulmuş, tarih, kültür, sanat, edebiyat vb. alanlarda büyük ilerlemeler sağlanmıştır. Bununla birlikte milli bir eğitim oluşturabilmek için gösterilen çaba ve atılan ilk adımlardan biri de eğitim ve öğretimin birleştirilmesi kanunu ve ardından getirilen diğer yenilikler ülkemizi günümüzdeki seviyesine ulaştırmıştır. Milli mücadele sonrası yapılan değişimlerin ilk sıralarında eğitimin yer alması, gençlere verilen önemin ve değerinin de bir yansıması olarak kabul edilebilir. Unutulmamalıdır ki öğrenmeye ve eğitime açık bireyler hayatın her alanında, her zaman milletine ve devletine katkı sağlamaktadır. Bu çalışmamızda İstiklâl Marşı'nın kabulünden sonra ülkemizde eğitim ve öğretime verilen önem ve bu alanda yapılan çalışmalardan örnekler sunmak istiyorum.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Marşı, Türkiye, Eğitim, Öğretim ve Değişim.

WORKS FROM PAST TO PRESENT OUR COUNTRY IN EDUCATION AND EXAMPLES OF THEM

ABSTRACT

Change is accepted as an inevitable phenomenon. Social changes bring improvements. After the acceptance of the independence anthem, a lot of change has taken place for Turkish society. One of them is the changes made in the field of education. Changes in education have brought progress. Nationalization of education is determined as the first goal. New state institutions were established after the acceptance of the anthem. Changes in education and social life has also helped to change Turkey's progress.

After the acceptance of the national anthem, innovations in education started to increase. Great progress has been made in areas such as history, culture, art and literature. Innovations in education are a reflection of the value given to young people. We reach today's possibilities thanks to the innovations made in the past. Today, the duty of individuals who want to learn and love education is to contribute to the state. In this study, I would like to present examples of changes and innovations in the field of education after the acceptance of the national anthem.

Keywords: Education, Training, Change, Turkey, Independence anthem

GİRİŞ

Hayatta her şey değiştiği gibi toplumlar da değişmektedir. Değişimin etkilemediği hiçbir şeyin olmadığını yüzyıllar öncesinden filozoflar da fark etmiş ve bunu çoğu kez dile getirmişlerdir. Örneğin, ünlü filozof Herakleitos'un da çok meşhur olan "*Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir*" cümlesinde değişimin hayatın akışı gibi normal olduğunu ve engellenemeyeceğini görürüz. Toplumsal yaşamda da aynı şekilde önüne geçilemeyen bir değişim söz konusudur.

Tüm toplumlar gibi bizim toplumumuz da değişmiştir. Bunların en önemlilerinden biri eğitim alanında elde edilen ilerleme ve başarıdır. Öyle ki, Anadolu'da Milli Mücadele devam ederken Mehmet Âkif Ersoy İstiklâl Marşı'nı kaleme almıştır. Büyük bir inanç ve özverinin ürünü olan İstiklâl Marşı 12 Mart 1921'de kabul edilmiştir. Bu tarihten günümüze devam eden gelişme ve değişimler ulusumuzun bağımsızlığına ve toplumumuzun milli ruhuna katkı sağlamış ve pek çok alanda ilerleme kaydetmiştir. Milli Mücadelenin başarılı bir şekilde sonuçlanmasının ardından yapılan köklü değişikliklerde odak nokta toplumumuzun her alanda milli ve çağdaş bir konumda olmasını sağlamaktır. Bu açıdan 1921 yılından itibaren yapılan iyileştirme ve değişiklikler hususunda eğitim ilk sıralarda yer almıştır. Çünkü eğitim, hem amacı gereği hem de konusu gereği, insanı ele alır. Dolayısıyla eğitimin milli ve çağdaş bir seviyeye yükseltilmesi konusunda ise pek çok yenilikler yapılmıştır.

Geçmişten günümüze dek milli bir eğitim için sarf edilen çaba ise, toplumumuzu ve ülkemizi şimdiki konumuna getirmiştir. Yine aynı şekilde geçmişten günümüze eğitim alanında yapılan yeniliklere ve değişikliklere sosyolojik açıdan bakıldığında zaman, tüm bu gelişmelerin yapılabilmesi için yeni kurumların oluşturulması gerektiği görülmektedir.

Bu anlamda atılan ilk adımın zemini ise, Muallime ve Muallimler Derneği'nin düzenlediği eğitim konferanslarından birinde konuşan Kâzım Karabekir Paşa'nın, sürekli bir savaş olan iktisat mücadelesinde gerekli cüret ve girişimi ancak eğitim birliğinin sağlayabileceğini; eğitimde birlik olması için yönetimde birlik olması gerektiğini, bu nedenle de eğitimde merkezleşmeye gidilmesi gerektiğini vurgulaması ile oluşmuştur (Arı, 2002:186). Dolayısıyla eğitim alanında günümüze kadar ulaşan tüm bu düzenlemeler ve ilerlemelerde önemli nokta Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na dayanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin anayasası olan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte eğitimin esasları, kurumları, hedefleri, araçları ve kadrosunun temel özellikleri Cumhuriyetin hedeflerine ve programına uygun bir biçimde yeniden belirlemiştir (Aslan, 2010:218).

Bu alanda atılan ilk adım olan eğitim ve öğretimin birleştirilmesi yani "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*"ndan bu yana ise, eğitim alanında oldukça önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Eğitim ve öğretimin birleştirilmesinin ardından "*Maarif Teşkilatı Kanunu*" ile de eğitim ve öğretim belli bir düzene sokulmuştur. Bu kanunlardan sonra yeni Türk harfleri kabul edilmiş ve genel çerçevede eğitim sistemi belirginleşmiştir. Eğitime ve öğrenmeye verilen değer bir yansıması olarak ise "*Türk Dil Kurumu*" ve "*Türk Tarih Kurumu*" gibi eğitim konusunun mihenk taşları olan önemli kurumlar kurulmuştur.

Tüm bu gelişmelerin ardından hem okuma yazma oranları giderek artmış hem de toplumsal değişmelerin temeli atılmıştır. Eğitimde yapılan yeniliklerin ve değişmelerin ardından top-

lumumuz ekonomik anlamda da etkili bir biçimde yükselişe geçmiştir. Bu alanda yapılan yeniliklerin ve gelişmelerin tezahürü ekonomik kalkınma ile de anlaşılır kılınmıştır. Bunun sebebi toplumların maddi olarak varlıklarını koruyabilmeleri için gerekli şartlardan birinin ekonomik kalkınmaya dayalı olmasıdır. Ekonomik anlamda sermaye ve kalkınma ise insan gücü ile meydana gelir. İnsanların finansal konularda bilgili ve pazar alanlarında stratejik davranabilmelerinin temelinde ise eğitim konusu yatmaktadır. Bu anlamda da eğitime verilen önem ve destek ekonomik kalkınma ile topluma geri dönüş sağlamaktadır.

İnsan kaynaklarını geliştirememiş ülkeler bu kaynakları yabancı ülkelere sağlamaya mecbur kalmaktadırlar. Ülkemizde ise bu hususta eğitime verilen önem ile hem ekonomik kalkınma hem de gelişme çağına girilmesi kolaylaşmıştır. Buradan da anlaşılacağı gibi eğitime yönelik yapılan yatırımlar ve verilen destekler, ülkemizin ekonomik anlamdaki büyümesinin ana bileşeni konumundadır. Ekonomik bağlamdaki gelişmelerde eğitimin üstlendiği ana rol, öğrencilerin nitelikli bir birey olarak yetişmesini ve böylece ülkemizin kalkınmasında birincil rol oynamasını sağlamaktadır. Esasen eğitime yönelik gelişmeler sadece ekonomik bağlamda değil, toplumsal yapının hemen her alanında etkili olmaktadır.

Diğer taraftan, eğitimdeki ilerlemeler sayesinde toplumu oluşturan bireyler daha bilinçli hale gelmiş ve toplumun hukuk, ekonomi, sağlık vb. alanlarında etkili bir biçimde yükselişe geçilmesini sağlamıştır. Genel çerçevede, eğitim ile başlayan bu yenilikler geçmişten günümüze dek her zaman daha iyi olmayı hedeflemenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hangi alan olursa olsun, bir gelişme isteniyorsa yapılacak yenilik veya değişiklik eğitimden ayrı düşünülmemelidir. Çünkü eğitim varsa ilerleme vardır. Sürekli bir biçimde devam eden ilerlemelerin ve yeniliklerin zemini eğitimden geçmektedir.

Ülkemizde eğitim ile başlayan bu yenilikler, gelişmeler ve ilerlemeler hiçbir zaman kolay olmamıştır. Bu açıdan yapılan inkılapların, yapıldığı dönemin özelliklerini göz önünde bulundurarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, inkılapların yapıldığı ilk yıllardaki ekonomik zorluklara rağmen eğitim konusunda fikri ve vicdanı hür nesiller yetiştirebilmeyi öncelikli hedef haline getiren devletimiz, zorlu yollardan geçilmesine rağmen eğitimden asla vazgeçmemiş ve bu sayede de günümüz olanaklarına ulaşmamız sağlanmıştır. Bunun için tüm gençler ve eğitime gönül veren tüm bireyler bu konuda hassas davranmalı ve ortak paydada buluşarak verilen emeklerin karşılığı olarak ülkesine ve milletine fayda sağlamayı hedeflemelidir.

KAYNAKÇA

- Aslan, E. (2010). Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35(158), 215-231
- Arı, A. (2002). Tevhid-i Tedrisat ve Laik Eğitim. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(2), 181-192

MEHMET ÂKİF'İN MEDENİYET ALGISINDAN HAREKETLE 'UZUN BEYAZ BULUT GELİBOLU' ROMANININ İNCELENMESİ

Enes Buğra TÖKEL, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi.
ebtokel@gmail.com

ÖZET

Milli mücadele yılları Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş serüveninin başlangıcını oluşturmaktadır. Türk halkı zor şartlar altında savaşarak kendi destanını yazmıştır. Bu dönemde Mehmet Âkif gibi düşünür/şairler halkın yanında bulunarak onlara doğru yolu göstermeye çalışmışlardır.

O yıllar yalnızca bir ülkenin kuruluşunun değil aynı zamanda hak ile batılın mücadelesi olarak tarihe geçmiştir. Hıristiyan Batı ile Müslüman Türkiye bu savaşın merkezi konumundadır. Batı dünyasını yakından görmüş olan şair Mehmet Âkif Ersoy yurda dönüşünden itibaren halka gerçekleri anlatmayı kendine görev tayin etmiştir. İstiklâl Marşı bu görevlerin en güzeli ve en değerlisidir.

Milli mücadele döneminde yaptığı Nasrullah Camii vaazında söyledikleri Âkif'in düşüncelerinin özetidir. Âkif o konuşmada zamanında kendisinin de bir Avrupa hayranı olduğunu aktarır ve bu durumdan dolayı üzgün olduğunu belirtir. O, hemen her yazısında Hıristiyan Batı hayaline kapılmamak gerektiğini öğütlemiştir. İstiklâl Marşı'ndaki "*medeniyet dediğin tek dişi canavar*" mısrası bu düşünce ve öğütlerin bir yansımasıdır.

Buket Uzuner'in Uzun Beyaz Bulut: Gelibolu adlı romanı, Çanakkale Savaşı dönemini anlatmaktadır. Romandaki medeniyet ve Batılı olmak arzusu dikkatleri çekmektedir. Âkif'in canavar olarak nitelediği Batı, bu romanda daha sevecen bir gözle ele alınmaktadır. Yine eserde Mehmet Âkif Ersoy'un son derece önemseydiği dini hassasiyetler konusunda büyük eksiklikler bulunmaktadır.

Bu bildiriye Âkif'in medeniyet algısından hareketle, Buket Uzuner'in Uzun Beyaz Bulut: Gelibolu romanı karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Mehmet Âkif Ersoy, Buket Uzuner, Uzun Beyaz Bulut: Gelibolu.

BASED ON MEHMET AKIF'S PERCEPTION OF CIVILIZATION ANALYSIS OF 'UZUN BEYAZ BULUT GELİBOLU' NOVEL

ABSTRACT

National struggle is the starting year of the founding of the Republic of Turkey adventure. Turkish people wrote their own epic by fighting under difficult conditions. During this period, thinkers / poets like Mehmet Âkif stood by the people and tried to show them the right way.

Those years went down in history not only as a struggle for the establishment of a country, but also as a struggle between right and falsehood. Muslim and Christian West, Turkey is the center of this war. Poet Mehmet Âkif Ersoy, who has seen the Western world closely, has appointed himself a duty to tell the truth to the public since his return home.

His sermon at the Nasrullah Mosque in Kastamonu during the national struggle is a summary of Âkif's thoughts. In his speech, Âkif states that he was also a European fan in the past and states that he is upset about this situation. In many of his writings, he advised not to dream of the Christian West in order to be civilized. By that battered, single-fanged monster you call "*civilization*"? verse is a reflection of these thoughts and counsel.

Buket Uzuner's novel *The Long White Cloud: Gelibolu* tells the story of the Dardanelles War. Civilization and the desire to be Western in the novel attract attention. The West, which Âkif describes as a monster, is handled with a more affectionate eye in this novel. Again, in the work, there are great deficiencies in the religious sensitivities that Mehmet Âkif Ersoy attaches great importance to.

In this paper, based on Âkif's perception of civilization, Buket Uzuner's novel *The Long White Cloud: Gelibolu* will be analyzed comparatively.

Keywords: National Struggle, Mehmet Âkif Ersoy, Buket Uzuner, Uzun Beyaz Bulut Gelibolu

GİRİŞ

Mehmet Âkif Ersoy'un Medeniyet ve Din Anlayışı:

Ömer Seyfettin, bir makalesine Namık Kemal'in şu sözleriyle başlar: “*Edebiyatsız bir millet dilsiz insan gibidir.*” (Seyfettin, 1919: 2) Bu sözden anlaşılan, edebiyat bir milletin dilidir. Yani milletler edebi ürünleriyle konuşurlar. O vakit şairler ve yazarlar halkın konuşan ve anlatan kişileridir. Sanatla uğraşanlar halkın kalbi duygularını, düşünceyle uğraşanlar da toplumların fikri dünyalarını açıklamaktadırlar. Ne mutlu ki Türkiye Cumhuriyeti, Mehmet Âkif Ersoy gibi bir sembol isme sahiptir. Çünkü o hem fikri hem de sanatsal yönüyle var olmuş bir şahsiyettir. Eserlerinden en büyüğü olan *İstiklâl Marşı* bu coğrafyanın en nadide sanat eseri olmakla birlikte, tam bir felsefi metindir. Müslüman-Türk dünyasının özgürlük bildirgesidir.

1873 yılının Aralık ayında dünyaya gelen şair 1936'da yine bir aralık ayında vefat etmiştir. İlk gençlik yıllarından hayatının son anına kadar ne Türk dünyasının ne de İslam coğrafyalarının dertlerinden kendisini uzak tutamamıştır. Asıl meslek olarak iyi bir baytar olmasına rağmen mesleğinden feragat ederek, gerek I. Dünya Savaşı'nda gerekse Milli Mücadele yıllarında kendisini vatanına adamıştır. O her zaman idealleri için yaşamış ve ideallerini de Türk milletinin kaderine bağlamıştır. Yalnızca Türk devletini değil İslam ümmetini de düşünmüştür. Öyle ki onun için kavmiyetçilik ve ırkçılık asla kabul edilmemesi gereken şeylerdir. Bu düsturun sebebi elbette ki Hz. Peygamber (SAV) efendimizdir. Âkif, Hz. Muhammed (SAV) öylesine bağlıdır ki tıpkı onun gibi 63 yaşına geldiğinde ölmek istemiştir. Ne mutlu ona ki bu arzusu gerçekleşmiş ve üstat tam da 63 yaşına girdikten 1 hafta sonra vefat etmiştir.

Âkif'in hayatı tercih edilmiş bir yaşamdır. En azından Milli Mücadele yılları böyle geçmiştir. Sebülürreşad dergisi dönemlerinde İstanbul'dan Ankara'ya gelişi, Ankara'dan dostu Eşref Edib'in yanına Kastamonu'ya geçişi ve orada verdiği Cuma vaazları... Hepsi kendi tercihleri olmasının yanı sıra, edebi faaliyetlerin de milli mücadele döneminde ne kadar etkili olduğunun göstergesidir.

Dönemin Ankara'sı için Kastamonu oldukça önemli bir konumdadır. Düşmanın saldırı girişimi gösterebileceği mühim bir sahil şerididir. Âkif'in burada halka yaptığı konuşmalar adeta Kuva-yı Milliye'nin ateşleyicisi olmuştur. Mehmet Âkif Ersoy'un fikri dünyasından süzülenler vatanın bölünmez bütünlüğünün tabir yerinde ise garantisi konumundadır. Çünkü sözleri halkın ciddiyetsizliğinin ve umutsuzluğunun ortadan kalkmasını sağlamış, yalnızca Kastamonu'da değil tüm Anadolu'da etki göstermiştir.

Milli şair yalnızca memleket içinde faaliyetlerde bulunmakla kalmamıştır. Avrupa'nın büyük kentlerine giderek Türklüğü ve Müslümanlığı onlara anlatmıştır. (Âkif'e I. Dünya Savaşı müttefiklerimizden Almanya halkına Osmanlı halkının tanıtılması görevi verilmiştir.) Orada gördüklerinden sonra dönüştüğü kişi, bugün millilik üzerine onun hakkında söylenenlerin esas olarak ortaya çıktığı dönemdir.

Mehmet Âkif'e göre “*Batı Medeniyeti*” hayali, şeytanın vesvesesidir. Kastamonu'da ki uzun hitabetinde bu durumu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Ey camaati müslimin! İnsan için kendi aleyhine bile çıksa hakkı, hakikati söylemek lâzımdır. Ben de bir zamanlar Kitabullahı telave't ederken bu gibi âyatı celileye geldikçe "acaba sair

milletlere karşı bir az şiddetli davranılmıyor mu? Yabancılar hakkında daha merhametli olmak icab etmez mi idi?" gibi düşüncelere dalardım. Vakıa bu hatıraların sırf şeytanî vesveselerden başka bir şey olmadığını bilirdim..." (Gün 2002: 82)

O, Batı dendiğinde diğer milletlere yapılan zulümleri hatırlamak gerektiğini düşünmektedir. Bir zamanlar kendisinin de bu düşüncelere kapıldığını hatırlatarak pişmanlığını dile getirmeyi de ihmal etmez:

"İşte okuyup yazarlarımızın çoğuna ârız olan bu hata bir zamanlar bana da musallat oldu. Bereket versin ki yaşım ilerledi, tecrübem arttı; hususile Avrupa'ya, Asya'ya, Afrika'ya dolaşarak Avrupalı dediğimiz milletlerin esaret altına, tahakküm altına aldıkları biçare insanlara karşı reva gördükleri zulmü, gadri, hakareti gözümle görünce artık aklımı başıma aldım. Demin söylediğim şeytani vesveselere kapılmış olduğumdan dolayı Cenabı Hakka tövbeler ettim." (Gün, 2002: 82)

Şairin bu tutumu yalnızca o konuşmasında değil İstiklâl Marşımızda da dikkatleri çekmektedir. Şairin gözünde *medeniyet* (Batı) *tek dişi kalmış canavara* benzetilmektedir.

Batı karşısındaki değişmez tavrı onun hem kendi hem de temsil ettiği "*ruhun*" getirdiği bir başkaldırıdır. "*Hem şahsiyeti hem de eser(ler)i ile böylesine çifte fonksiyona sahip büyük sanatçılar için 'milletin ruhu' kavramı [kullanılır]. Burada söz konusu olan Türk milleti olduğuna göre ruh da tabii olarak Türk ruhu olacaktır. **Türk ruhu** kavramı etrafında geliştirilen bu söylemde, özetle Türk insanının İslam dini ile yoğrulmuş üstün vasfı dillendirilir olmuştur.*" (Sağlık 2021, 17)

Mehmet Âkif bu ruhu neden millete aşlamak istiyordu? Neden ülkesinin geleceğini Asım'ın neslinde görüyordu? Çünkü Medeni denen Avrupa'ya görmüştü. Onların kendi dinlerinden olmayanları nasıl yok saydıklarını biliyordu. Hele ki Doğu toplumlarını çalışmış ve oraları bilen Batılılar için durum daha da vahimdi. Günümüzde Şarkiyatçılık -ya da oryantalist- olarak adlandırılan bu kimseler vatanın bölünmez bütünlüğü ve İslam'ın devamı için tehdit oluşturunyorlardı.

Nasrullah Camii'ndeki vaazında bir kez daha bunlara dikkat çekerek:

"Alman milleti nazarında Müslümanlık vahşetten, Müslümanlarsa vahşilerden başka bir şey değildi. Onların gazetecileri, romancıları; hele müsteşrik denilip de şark lisanlarına, şark ulûmu fûnûnuna, şark ahlâk ve âdetine vâkıf geçinen adamları mensup oldukları milletin efkârını asırlardan beri bizim aleyhimize o kadar müthiş bir surette zehirlemişlerdi ki, arada bir anlaşma, bir barışma husulüne imkân yoktu." (Gün, 2002, 83)

Deyişi, İstiklâl Marşı'nda geçen "*Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!*" satırlarının adeta açıklaması gibidir. Ona göre "*medeniyetin eli*" yardım istenildiğinde uzanan bir elden daha çok, nâ-mahremdir.

Âkif'in dini düşüncesi İstiklâl Marşı'nda da kendisini hemen her satırda gösterir. O, marşı "*Korkma!*" diyerek başlatır. Bu sesleniş, tıpkı Hz. Muhammed'in (SAV), Mekkeli müşriklere yakalanmak üzereyken korkan Ebû Bekir'e: "*Korkma, Allah bizimle beraberdir.*" diye seslenişi gibidir. O günleri unutmayan şair, Türk milletine de umudu hatırlatmaktadır. İstiklâl

mücadelesinin zafer nişanı olan bu marşta, “*istiklal*”i Hakk’a tapanlara yakıştırır. Onun gözünde istiklalin yegâne savunması “*iman dolu göğüslerdir*”. Çünkü gelecekte hürriyet ancak ve ancak “*Hakk’ın vaat ettiği*” günlerdedir.

Özetle Mehmet Âkif’in düşünceleri, gerek Safahat’ta, gerekse millete armağan ettiği İstiklâl Marşı’ndaki¹ tüm satırlarda rahatlıkla görülebilmektedir. O Batı’yı canavar gibi göreyerek halka ondan sakınmayı öğütlemiş ve her daim dikkatli olmaları gerektiğini söylemiştir. Batı toplumları için yaptığı uyarıları, İslam dini için de tekrarlamıştır. İmanın ve İslam’ın muhakkak korunması gerektiğini, ona gelecek her türlü tahribatin engellenmesi gerektiğini savunmuştur.

Edebi Eserlerde Dini ve Milli Unsurların Kullanılması:

Edebi metinler çok büyük bir çoğunlukla kurmaca eserlerdir. Özellikle romanların kaderleri neredeyse tamamıyla yazarlarına bağlıdır. Üstelik olaylar gerçek dönem ve olaylardan hareketle kurulsun bile her zaman bir “*uyarlama*” durumu söz konusudur. Örneğin, Türk ve dünya televizyonlarında reyting rekorları kıran Muhteşem Yüzyıl, Diriliş Ertuğrul gibi dizler her ne kadar yaşanmış bir dönemde geçiyor olsalar da baştan sona kurgulanmış olayları konu edinmektedir. Bu tarz eserlerde senarist ve yazarların daha dikkatli olması gerekmektedir. Çünkü sanat eserleri toplumu yönlendirici eserlerdir. Bir roman kahramanı ya da sinema oyuncusu kurgu da olsa gerçek bir kişiliği canlandırmaktadır ve bu durum belli başlı sorunlar çıkartabilir.

Bu sorunlardan en önemlisi elbette “*tesir*” meselesidir. Gerek edebiyat gerekse sinema toplum karşısından varlıklarını sürdürürler. Bir kitap kahramanı halkın tüm katmanlarında popüler olabilir ya da bir film/dizi karakteri insanları etkisi altına alabilir. Onlar gibi yaşamak düşünmek ya da davranmak, birileri için önemli ya da değerli görülebilir. Söz gelimi Türk edebiyatında *İnce Memed* böyle bir karakterdir. Onun temsil ettiği bir şahsiyet vardır ve onun bu şahsiyeti toplumun her kesiminde karşılık bulur. Dünya edebiyatında ise Gothe’nin Werther’i bu açıdan önemli bir kahramandır. En genel perspektifte Milli Eğitim Bakanlığı’nın *100 Temel Eser* adlı projesi de edebi eserin “*tesir*” özelliğinden faydalanmanın bir yoludur. Orada seçilmiş olan eserler, öğrencileri belli bir doğrultuda yönlendirmeyi ve kendilerini geliştirmesini amaçlamaktadır.

Tüm bunlar gösteriyor ki yazar ya da senaristler, eserlerinde kullandıkları kahramanlardan mekânlara kadar her unsura daha dikkatli eğilmelidirler. Özellikle dini ve milli unsurlar söz konusu olduğunda durum daha da hassasiyet kazanmaktadır.

Buket Uzuner’in ‘Uzun Beyaz Bulut Gelibolu’ Romanında Dini ve Milli Unsurlar:

Buket Uzuner’in ‘Uzun Beyaz Bulut Gelibolu’ adlı romanı oldukça tuhaf ve dikkat çekici bir konuya sahiptir. Eser, Çanakkale savaşında esir düşen Anzak askeri Alistair John Taylor’un bir şekilde oradan kurtularak ölmüş bir Türk askeri olan Ali Osman Bey ile yer değiştirmesini anlatır. Kitap, dedesinin Çanakkale Savaşı’nda ölmediğine inanan bir Anzak torununun Gelibolu’ya gelmesiyle başlar. Kendisini oraya getiren rehber Eceyaylası Köyü’ne gitmek istediğini iletir. Köye geldiğinde ise hem köyü hem de bütün dünyayı etkileyecek bir şeyler söyler. Söyledikleri ise büyük bir Türk Gazisinin aslında Anzak olduğu ve onun dedesi olduğudur.

¹ Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı’nı Safahat’ın içine dâhil etmemiştir. Sorulduğunda ise onun Türk milletine ait olduğunu ve kendisinden çıktığını belirtmiştir. Detaylı bilgi için Eşref Edib’in hazırladığı “*Mehmed Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*” adlı çalışmaya bakılabilir.

Yeni Zelandalı kız, Gazi Alican Çavuş'un (Alistair John Taylor) herhangi bir akrabası olup olmadığını sorar. Onu Gazi Alican Çavuş'un kızı Beyaz'ın yanına götürürler. Beyaz Hala hiç evlenmemiş babasını çok seven fakat köylerinde meydana gelen yangından sonra hiç dışarıya çıkmamış ve kimseyle konuşmamış bir Türk köylüsüdür. Beyaz Hala adı Victoria olan bu kızı evinde bir süre misafir eder. Beyaz Hala ise içerde bütün gerçekleri bu kıza açıklar. Aslında Anzak askeri yaralı Ali Osman Çavuşla son saatlerini beraber geçirmiştir. Sonra da ondan aldığı bilgilerle oradan kaçmıştır. Savaş alanından kaçan asker hayatına geldiği Türk köyünde devam etmiştir.

Romanın konusunun tuhaflığından daha çok Beyaz Hala karakterinin eserde konumlandığı nokta dikkat çekmektedir. Beyaz, yazar tarafından oluşturulan karakter itibarıyla tipik bir Anadolu insanıdır. Tüm halkın değer verdiği, sözüne güven duyulan bir kişiliktir. Anadolu'da böyle akil insanlar oldukça boldur. İlk izlerini Dede Korkut'ta bulabileceğimiz bu “*akil insan*” tiplmesi Türk okurunu çok da şaşırtmamaktadır. Huysuz olduğu kadar sıcakkanlı olan Beyaz Hala, yeni tanımış olduğu genç akrabasıyla uzun günler geçirirken arka planda bir Türk kültür elçisi görevini de üstlenmektedir. Çünkü Victoria'ya anlattıkları hem gelenekli Türk ailesinin hem de Anadolu Müslümanlığının izlerini taşımaktadır.

Örneğin Beyaz Hala yine bir gün Victoria'ya babasından (yani kızın dedesinden) bahsederken şunları anlatmaktadır:

“Babam Arapça dua etmeyi hiç sevmezdi. O Türkçe dua ederdi. Namaz kılmayı, abdest almayı anam ona öğretmişti. Ama öle be vakit camiye hiç gitmezdi. ‘Çalışmak en büyük ibadettir,’ derdi köylülere. Ama ara sıra o da canı çekince camiye uğrar, halıya oturup, gönlünü Allah’a açar içinden dua ederdi. [...] Tespih çekmeyi çok severdi, bak bu onun tespihidir, bana yadigâr kaldı ondan.”

“Ama nedense bayram namazlarını pek sever, hiç kaçırmazdı. Hele Kurban Bayramı namazlarını... Çünkü kurban kesmeyi hiç sevmezdi. Kurban bayramlarında namazdan eve bir türlü dönmez, oyalanır dururdu. [...]” (s.249)

Burada Beyaz Hala'nın babasına dair söyledikleri dikkat edilmesi gereken önemli noktalar barındırmaktadır. Arapça dua etmemek ve hatta onu sevmemek nasıl bir davranıştır? İslam dini ve onun kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim, Arap harfleriyle yazılmıştır. Bir insan elbette kendi dilinde dua edebilir. Fakat Arapça duayı sevmemek İslam dini açısından ne kadar doğru kabul edilebilir?

Babasının bir diğer sorgulanması gereken davranışı ise neredeyse hiç camiye gitmiyor olmasıdır. Oysaki İslam dininde camiye gitmek, cemaat olmak en önemli unsurlardan birisidir. Hatta Cuma namazının cemaatle kılınması şartı, bunun bir işareti olarak görünür. İslam dini bir topluluk dinidir. Toplum içinde yaşanan ve içinde yaşadığı toplumu da şekillendiren bir yapıya sahiptir. Bayramlar, namazlar, cemaat olma kültürü, Ramazan ayındaki iftar sofraları, doğum, sünnet, düğün gibi etkinlikler, İslam diniyle doğrudan ilişkilidir.

Özetle Alican Çavuş'un din anlayışının aktarıldığı bu bölümde şu üç unsur dikkat çekmektedir: Türkçe ibadet, toplum içinde dini yaşam, Kurban Bayramı. Bu üç başlık da Türk toplumunun önemli “*sorun*”larındandır.

Türkçe ibadet ve Türkçe ezan bu ülke üzerinde halen tartışma konusu olmaktadır. Cumhuriyet ile birlikte başlayan bu tartışma dönem dönem hâlâ sorgulanmaktadır. Toplum içinde dini yaşam da yine Türkiye'nin yakın geçmişine kadar büyük sorun olarak algılanıyordu. Öğrencilerin toplu şekilde namazlara gitmesi, halk içinde dini kıyafetlerle gezilmesi, kadınların kurumlarda başörtüsü ile bulunmaları gibi konular hemen her gün tartışılan başlıklardandı. Kurban Bayramı ise "*hayvan hakları*" kisvesi altında toplumun dinine karşı yürütülen en büyük saldırıların başında gelmektedir.

Roman kahramanlarından Alican Çavuş, kızı tarafından "*dini bütün*" olarak yansıtılmaktadır. Unutulmamalıdır ki yalnızca Alican Çavuş değil, kızı Beyaz Hala da onun gibi dini bütündür. Eseri okuyanların, dini hassasiyeti olan bu iki kahramanın dilinden böyle sözleri işitmesi başta belirtilen "*edebi eserin tesirleri*" bağlamında büyük sorunlar teşkil etmektedir.

Viki'nin ahiret hakkında sorular sorması üzerine Beyaz Hala bu konu hakkında şunları söylemektedir: "*Hani ölünce hepimizin gideceği öteki dünyaya be kızım! Hani Allah'ın indinde ne İngiliz ne Frenk, ne Zelandalı, ne de Türk heç fark etmeyen, oraya varınca da herkesin iyi ve kötü diye ayrılacağı öbür dünya!*" (s.248)

Evet elbette insanlar iyilik ve kötülük üzerine ayrılırlar ve İslam dininde kavmiyetçilik yasaklanmıştır. İnsanlar vatandaşları olduğu ülkelere göre değil takvalarına göre değerlendirilmelidir. Fakat ahrette yaşanılacak ayırım yalnızca iyilik ve kötülük üzerine midir? Müslüman ile Gayrimüslim ayrımı yapılmayacak mıdır? Dinin şartları ve imanın gerektirdikleri de bu dengede önemli unsurlar değil midir? Eserde bu sorular cevapsız kalmaktadır.

Yukarıdaki alıntı Âkif'in Kastamonu'daki vaazında geçen "*Acaba sair milletlere karşı bir az şiddetli davranılmıyor mu? Yabancılar hakkında daha merhametli olmak icab etmez mi idi?*" gibi düşüncelere dalardım." sözlerini aklılara getiriyor. Beyaz Hala farkında olarak ya da olmayarak Mehmet Âkif'in de zamanında sorduğu soruya benzer bir tutum içerisinde görünüyor. Fakat şair bu sorunun cevabını hatırlanacağı üzere şöyle vermektedir: "*Vakıta bu hatıraların sırf şeytanî vesveselerden başka bir şey olmadığını bilirdim.*"

Romanın Çanakkale'de geçiyor ve savaş sonrası dönemi ele alıyor olmasından dolayı dini kavramların yanı sıra kültürel faaliyetler de sıklıkla okur karşısına çıkmaktadır. Bunlardan biri de 18 Marttaki anma etkinlikleridir.

Bilindiği üzere Anzaklar halen 25 Nisan gününde atalarını yâd etmek için Çanakkale'ye gelirler. Bu tarih onların Gelibolu'ya çıkışlarının yıl dönümü olarak kabul edilir. Eserde yine böyle bir etkinlik gecesi resmedilir. Viki ve Beyaz Hala'nın akrabası Genç Ali Osman bir tepeden olup bitenleri izlerken aralarından şöyle bir diyalog gerçekleşir:

"*Ali Osman düşünceli bir sesle, 'Türkler Çanakkale şehitlerini 18 Mart töreniyle anarlar. Ama bu törene bakılınca, bizimkisi çok yerel ve küçük bir tören olarak kalıyor.'* dedi.

"*Ben buna şaşırmadım', dedi Viki. 'Türkler Gelibolu'yu gösterişsiz ve mütevazı anıyorlar, çünkü onlar kazanan ve haklı olan tarafı Ali Osman.'*

Acı bir gülümseme ile ona bakan Ali Osman:

Bizim tarih bilincimiz hala zayıf Viki..."(s.320)

Bu diyalogu incelemeden önce sözlerin sahibine dair bazı bilgiler vermek yerinde olacaktır. Ali Osman, Beyaz Hala'nın büyük şehirde okuyan yeğenidir. Romana sonradan dâhil olmaktadır. Halasının en değerlisi ve köylünün de biricidir. Yani Ali Osman ideal bir erkek tipini yansıtmaktadır. Okumuş, aklı başında, ilim irfan sahibi yetkin bir kişiliktir. Ayrıca o dedesinin (Alistar John Taylor) ismini taşımaktadır. Romanda tıpkı Beyaz Hala da görülen idealize edilmiş, genç adamda da görülmektedir. Onun sözleri değerlidir. Çünkü o okumuş genç aydın tipini karşılamaktadır.

Böylesi önemli bir roman kişinin bu sözleri söylemesi tuhaftır. Gerçekten de Türkiye'de 18 Mart etkinlikleri gerektiği gibi gerçekleştirilememekte midir? Bu topraklarda Çanakkale Savaşı demek özgürlüğün belgelerindedir. Hemen herkes de daha çocukluktan başlayarak bu bilinçle yetiştirilir. 81 il o günü hatırlar ve unutulmaması için elinden geleni yapar. Türküler, ağıtlar, şiirler söylenir. Şehrin her yanında o günün işaretleri vardır. Her yıl milyonlarca insan şehitliği ziyaret eder. Devlet tek bir gün bile elini oradan çekmemiştir. Ali Osman'ın kapıldığı bu fikir Âkif'in de vaktiyle peşinde olduğu ve sonradan pişmanlıkla andığı düşüncelere benzemektedir. Genç adamın bu düşünceleri Mankurtlaşmış bir zihnin ürünleri gibi durmaktadır ve Ali Osman, Aytmatov'un ölümsüz eseri *Gün Olur Asra Bedel*'deki Sabitcan'a benzemektedir.

Kahramanın bu tutumu yalnızca burada değil, romanda geçen Türk isimleri hadisesinde de belirgin bir şekilde görülmektedir. Ali Osman, Viki'ye Türk isimleri hakkında konuştukları bir esnada şunları söyler:

“Sen Türkiye’de köylülerin çocuklarına ne adlar koyduklarını işitsen, bu büyük kanıtı anında unutursun. Çocuklarına: Satılmış, Durmuş, İmdat, Yeter, Kiraz, Çilek, raf anlamına gelen Sergen...” (s.337)

Gencin isimler konusundaki bu tavrı yine kültürel anlamda bir eksiklik olarak görülmektedir. İsim vermek Türk tarihinde her zaman önemli olmuştur. Yalnızca Türklerde değil, İslam dininde de durum böyledir. Öyle ki İslam dininde anne babaların görevlerinden birisi de çocuklarına güzel isimler vermektir. Ali Osman'ın bu fikirlerini günümüz Türkçesiyle düşünüyor olduğu aşikârdır. Buradan anlaşılan onun isimlerin altındaki niyetlerden bihaber olduğudur. Türk kültüründe bu isimler, çocukları ölen aileler tarafından kullanılmaktadır. Üst üste birkaç çocuğunu kaybeden insanlar Allah'tan bir temenni olarak bu tarz isimleri kullanırlar. *“Allah'ım Yeter artık ölmesin çocuğum; Rabbim Dursun artık bu evladımız!”* gibi dua niyetine koyulan isimlerdir. Bunlara örnek olarak ayriyeten Döne, döndü, durdu gibi isimler de gösterilebilir.

Ali Osman Türk kültürünün yanı sıra İslami değerleri de aşağı görmekten geri durmaz. Yine Viki ile yaptıkları bir konuşmada Türk kültüründeki İslam öncesi ve İslam sonrası dönem için kadınlar konusunda şöyle bir karşılaştırma yapar: *“Müslümanlıktan önce Türklerde kadınlar da insan sayılırdı, bu nedenle dini faktörü önemle belirtiyorum Viki.”* (s.335)

Okumuş genci bu sözleri son derece sığ bir fikir dünyasının işaretleridir. İslam inancında kadın her zaman değerlidir. İslam dininde kadına dair hiçbir aşağılama bulunmamaktadır. Müslüman kadınların *“insan”* olarak görülmediği düşüncesi en ağır Şarkiyatçı bir kafanın dahi söylemeye çekinmesi gerekeceği sözlerdendir. Buradan anlaşılan, Ali Osman, İslam'ın kız çocuklarını diri diri gömülmeğe kurtardığını, *“cennet annelerin ayakları altındadır”* düsturunu ya da Hz. Havva'yı günahın müsebbibi konumundan kurtardığını bilmemektedir.

Genç bir insanın bunları bilmemesi bir nebze anlaşılır olsa da Buket Uzuner gibi önemli bir Türk yazarının tüm bunları es geçmiş olması tuhaftır.

SONUÇ

Mehmet Âkif Ersoy bir düşünür olmasının yanı sıra önemli bir edebiyatçıdır. Düşündükleri ve yazdıklarıyla Türk-İslam kültürünün varlığını adeta garanti altına almıştır. Bu nedenle edebi bir eserde fikri dünyalar üstüne çıkarımlarda bulunmak için başvurulacak şahsiyetlerden birisidir. Özellikle de millî ve dinî konularla ilgili metinlerde.

Bu bağlamda Buket Uzuner'in *Gelibolu* adlı romanında gerek Türk kültürü gerekse İslam dinî hususunda bizce büyük yanlışlıklar bulunmaktadır. Ne Alican Çavuş, ne Beyaz Hala ne de Ali Osman, hayata Âkif'in perdesinden bakmamaktadırlar. Millî değerlerin bu denli ön planda olduğu bir yapıtta yazarların daha dikkatli olmasını beklemek her okurun hakkıdır. Romanda geçen tüm bu sözler edebi eserin bir kurmaca olduğu kabulüne rağmen kabul edilmez gözükmektedir. Çünkü yazar sınırlarını belirlerken, sınırları da iyi belirlemeli ve bu dengeyi iyi kurmalıdır.

Âkif'in "*Asım'ın nesli*" dediği nesil, incelemesi yapılan *Gelibolu* romanında şüphesiz ki bu tuhafılıklara dikkat kesilecektir. Unutulmamalıdır ki her yazar kendini bir medeniyete dayamaktadır. Çünkü temeli olmayan bir inşa düşünülemez. Eserde yapılan incelemede yazarın kendini temellendirdiği medeniyetin hangisi olduğu önemli bir sorudur.

Sorunun cevabı olarak belki de Âkif'in şu dizeleri yetecektir:

"(...)

Asım'ın nesli... diyordum ya...nesilmiş gerçek:

İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmiyecek.

Şüheda gövdesi, bir baksana dağlar, taşlar..

O, rüku olmasa, dünyada eğilmez başlar."

KAYNAKÇA

GÜN, F. (2002). Milli Mücadele Yılları: Eşref Edib – Hayrettin Karan, Beyan Yayınları, Ankara.

SAĞLIK, Ş. (2021) "Bir 'Mütabakat Metni' Olarak İstiklâl Marşı'nın İçerdiği Türklük ve İslamiyet Kodları." *Edebice Dergisi*, 2021: 17.

SEYFETTİN, Ö. (2018). *Bütün Nesirleri*, Haz: Nazım Hikmet POLAT, TDK Yayınları, Ankara.

UZUNER, B. (2017). *Uzun Beyaz Bulut Gelibolu*, Everest Yayınları, İstanbul.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“İSTİKLÂL MARŞI OTURUMU”

12 Mart 2021 - Cuma

İSTİKLÂL MARŞI OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DOÇ. DR. ARİF KOLAY
------------------------	-------------------------------------

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
17:00 - 18:00	ALİ YÜKSEL	İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ SÜRECİNDEN SSCB'NİN DAĞILMASINA KADAR TÜRK-RUS MÜNASEBETLERİ
	HAVVA ALTIKULAÇOĞLU	ZABIT CERİDELERİNE GÖRE İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ
	RABİA YURDAKÖK	MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MEHMET ÂKİF VE BALIKESİR
	ASLI AYDINÖZ	BÜYÜK TAARRUZ'DA 15.TÜMEN FAALİYETLERİ VE AHMET NACİ TINAZ

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ SÜRECİNDEN SSCB'NİN DAĞILMASINA KADAR TÜRK-RUS MÜNASEBETLERİ

Ali YÜKSEL, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Tarih Doktora Öğrencisi
aliyksl43@gmail.com

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı esnasında farklı kutuplarda yer almış olan iki milletin kaderi savaş sonrasında değişime uğramıştır. Savaş öncesi iki millet de hanedanlıkların idaresi altında bulunmaktaydı. Henüz Birinci Dünya Savaşı resmi olarak sonlanmamış iken 1917 yılının Şubat ayında Rusya'da ilk devrim meydana gelmiştir. Bu geçiş dönemi aynı yılın Ekim ayında meydana gelen Bolşevik Devrimi ile neticelenmiştir. Bundan sonraki dönemde farklı siyasal programı olan yeni bir devletin temelleri atılmaya başlanmıştır. Aynı dönemlerde savaştan mağlup çıkan Osmanlı Devleti de artık varlığını fiilen yitirmiş bulunuyordu. Ülkenin işgalci devletler tarafından paylaşılması süreci nedeniyle ulusal direniş hareketleri ortaya çıkmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğini üstlendiği Ankara Hükümeti milli mücadeleye dış destek arayışında ilk olarak SSCB ile irtibata geçmiştir. Bekir Sami Bey öncülüğündeki bir heyet temaslarda bulunmak üzere Moskova'ya gitmiş ve burada Sovyetlerin dışişleri komiseri olan Çiçerin ile bir görüşme gerçekleştirmişlerdir. İki taraf arasındaki bu resmi temastan sonra günümüze kadar Türk-Rus ilişkileri bazı anlaşmazlıklara rağmen hem bölgesel sorunların iki tarafı da ilgilendirmesi hem de uluslararası politikanın bir gereği olarak devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ankara hükümeti, SSCB, Mustafa Kemal Paşa, Birinci Dünya Savaşı, Türk-Rus ilişkileri

TURKISH-RUSSIAN RELATIONS FROM THE ACCEPTANCE OF THE INDEPENDENCE ANTHEM TO THE DISSOLUTION OF THE USSR

ABSTRACT

The fate of the two nations, which held different positions during the First World War, changed after the war. Before the war, both nations were ruled by dynasties. While the First World War was not officially over, the first revolution in Russia took place in February 1917. This transition period ended with the Bolshevik Revolution, which took place in October of the same year. In the next period the foundation stone for a new state with a different political program was laid. At the same time, the Ottoman Empire, defeated by the war, had practically lost its existence. Due to the process of the division of the country by the occupying states, national resistance movements have emerged. The Ankara government, led by Mustafa Kemal Pasha, first turned to the USSR for outside support for the national struggle. A delegation led by Bekir Sami Bey, traveled to Moscow to hold talks and to hold a meeting with the Soviet foreign representative Çiçerin. After this official contact between the two sides, the Turkish-Russian relations continue to this day, despite some differences of opinion, as regional problems affect both sides and are a requirement of international politics.

Keywords: Ankara government, USSR, Mustafa Kemal Pasha, First World War, Turkish-Russian relations

GİRİŞ

Türk-Rus ilişkilerinin tarihi temelleri çok eski dönemlere dayanmasına rağmen iki milletin kaderi de 19. Yüzyılın sonlarından itibaren benzerlik göstermeye başlamıştır. Çarlık Rusya her ne kadar emperyalist bir politika takip etmiş olsa da 20. Yüzyılın henüz başlarında sosyal ve siyasi olarak çalkantılı bir döneme girmiştir. Aynı dönemlerde Osmanlı Devleti de hem dış tehditler ile hem de içerideki bozulan sistemin yaratmış olduğu sıkıntılar ile meşgul vaziyette idi. I. Dünya savaşı öncesinde iki devlet de toplumsal ve yönetsel değişim hareketleri ile karşılaşmışlardır. 1905 yılında Rusya'da ilk devrim hareketi vukuu bulmuş hemen akabinde 1908 yılında Osmanlı Devleti de yeniden meşrutî idareye geçmiştir. Hanedanların hakim olduğu bu iki devlet tüm dünyayı etkileyen I. Dünya Savaşında da farklı iki kutup da yer almışlardır. Osmanlı Devleti, Almanya'nın başını çektiği ittifak devletleri safında savaşa dahil olurken, Rusya ise İngiltere ve Fransa ile birlikte itilaf devletleri safında savaşa dahil olmuştur. İki devlet bu savaş esnasında özellikle Kafkasya cephesinde askeri mücadelelerde karşı karşıya gelmişlerdir. 1915 yılındaki Çanakkale savaşları ise iki devletinde kaderinde etkileyici bir rol oynamıştır. Türk tarihi açısından askeri bir zafer olan bu mücadeleler Rusya açısından ise kökten bir değişimin ilk adımı olmuştur. Ülke içerisindeki huzursuzluğun giderek artması neticesinde Rusya'da Çarlık idaresi devrilmiş ve önce geçici bir idare tesis edilmiş hemen akabinde ise 1917 Ekim devrimi ile Bolşevik iktidarı kurulmuştur. Aynı yıllarda savaştan mağlup çıkan ve ağır şartlara sahip barış anlaşmaları imzalamak zorunda kalan Osmanlı Devleti içinde vaziyet önlenemez bir hal almaya başlamıştı. Ülkenin işgal edilmeye başlanması karşısında İstanbul hükümetinin çaresiz kalması, Anadolu'da milli direniş hareketlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İki kadim düşman olan Türkler ve Ruslar ilk defa bu dönemde dostane ilişkiler kurmaya başlayacaktır. Ankara hükümetinin temsilcisi olarak Bekir Sami Bey başkanlığındaki bir heyetin Moskova'ya ziyaret etmesi ile iki taraf arasındaki resmi temaslar başlamıştır. Özellikle Anadolu'da devam eden milli mücadele hareketi için bu dönemde Sovyetlerden maddi yardımlar sağlanmıştır.

Milli Mücadele Dönemi Türk-Rus Münasebetleri

Anadolu'daki milli mücadele hareketi devam ederken Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu hareketin devamı için maddi dış destek sağlanmasının gerekliliğini belirtmişti. Bu nedenle Ankara heyeti dış temaslarda bulunmak için harekete geçmiştir. Bu sebeple ilk olarak 1919 yılında Mustafa Kemal Paşa, Erzurum da bulunan Kazım Karabekir Paşa'ya bir telgraf çekerek durumun öneminden bahsetmiştir (Kolesnikov, 2010: 27). 23 haziran 1919 yılında Amasya'dan çekilen bu telgraf da Mustafa Kemal Paşa, Bolşevizm fikrinin her yönü ile incelendiğinden bu fikrin dini meseleler ve gelenekler ile ilgisi olmadığı için kendileri açısından bir sorun teşkil etmeyeceğinden bahsetmiştir. (Gürün, 2010: 10) Bu telgraf ile hem Sovyetlerin maddi desteği sağlanmaya yönelik adım atılmış hem de işgalci devletlere karşı bir gözdağı verilmeye amaçlanmıştır. Her iki milletinde ortak amacı emperyalizme karşı işbirliği içerisinde hareket etme amacını taşımaktadır. Bu dönemin şartları göz önüne alındığında da zaten çok fazla alternatif bulunmamaktaydı. Bu nedenle Ankara hükümetinin, Sovyetler ile yakınlaşması adeta kaçınılmaz bir durum idi. Her iki taraf da bu durumun farkında olduğu için birbirlerine

karşı hoşgörü ile hareket etme politikası takip etmek zorunda kalmışlardır. Sovyetler ise bu durumdan fikri olarak da yararlanabilmek için bazı yollar denemekten geri durmamışlardır. Özellikle 1918 yılında Komünist Enternasyonalı tarafından kabul görmüş olan ve Rusya'daki bazı Türkler tarafından kurulmuş bir dernek olan Türk İştirakiyun Teşkilatından yararlanarak kendi fikri düşüncelerini Anadolu'da da yaymak için girişimlerde bulunmaktan geri durmamışlardır. (Gürün, 2010: 16-17) Milli mücadele yıllarında Rusların bu girişimleri sadece Mustafa Kemal Paşa ve Ankara hükümeti ile sınırlı kalmamıştır. Aynı zamanda Bolşevikler ülkenin farklı noktalarında işgalci güçlere karşı yerel direniş hareketi gösteren kimseler ile de irtibat kurmaya çalışmışlardır. Bolşevik temsilcileri bu görüşmelerde milli mücadele veren yerel idarecilere kendi fikirlerini benimsemeleri karşılığında hem silah hem de asker yardımında bulunabileceklerini ifade etmişlerdir. (Çolak, 2010: 38) Sovyetlerin bu takım faaliyetlerde bulunmasının en önemli sebebi tabii ki emperyalist olarak gördükleri batılı devletlere karşı kendilerine müttefik bulma arayışı içerisinde olmalarından kaynaklanmaktaydı.

Bolşevikler bu faaliyetlerine daha çok Kırım'da bulunan Doğu şubesi komiserleri üzerinden yürütmektedir. Hatta bu şubeden bir temsilci İstanbul'a gönderilerek milli mücadele taraftarı olan Karakol Cemiyetinin liderlerinden olan Kara Vasıf Bey ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Bu görüşmede Rus temsilcisi, Anadolu merkezli kurulacak yeni bir hükümet de işçi ve köylülerinde yer alması gerektiğini vurgulamış, eğer bu şartlar sağlanırsa kendilerinin de maddi ve askeri destek sağlayacaklarını dile getirmiştir. Bu görüşmeler Ali Fuat Paşa aracılığıyla Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmiştir. (Cebesoy, 2000: 39) Bu durumdan haber olan Mustafa Kemal Paşa hemen vaziyete el koyarak Bolşevikler ile yapılacak görüşmelerin sadece Kazım Karabekir Paşa aracılığıyla yapılmasına karar vermiştir. (Sarıнай, 1986: 205-206) Bundan sonraki ikili ilişkiler bu tertip düzeninde gerçekleştirilmiştir. Kazım Karabekir Paşa'nın görevlendirmiş olduğu kişiler çeşitli zaman aralıklarında Bolşevikler ile görüşmek için Moskova'ya ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. Bu ziyaretlerin neticesinde hem istenilen ikili ilişkiler başarı ile sağlanmış oldu hem de bir diğer amaç olan milli mücadeleye maddi destek arayışı da gerçekleştirilmiş oldu. Bu görüşmelerden sonra Sovyetler, Anadolu'daki milli mücadele hareketine altın, top mermisi, silah gibi yardımlarda bulunmuşlardır. (Tayhani, 2007: 148)

Milli mücadelenin hazırlık safhasında ve Sovyetlerin kendi hakimiyetlerini sağlamaları döneminde gerçekleştirilen bu ilk temaslardan sonra iki taraf arasındaki ilk resmi temaslar ise TBMM'nin açılmasından sonra gündeme gelmiştir. 26 Nisan tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Kazım Karabekir Paşa'ya gönderilen telgraf sonrasında ilk resmi ilişkilerin başlaması söz konusudur. Bu bahsedilen telgraf direkt olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından Lenin'e gönderilmiş bir telgraf olmamasına rağmen Kazım Karabekir Paşa'nın söz konusu telgrafa Mustafa Kemal Paşa adına eklemeler yapması nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'dan Lenin'e mektup adıyla adlandırılmıştır. (Gürün, 2010: 34) Böylece bu evrak iki taraf arasındaki ilk resmi evrak olarak kabul görmüştür. İki taraf arasındaki ilişkilerin daha sağlıklı ilerlemesi için Moskova'ya bir heyet gönderilmesi gerekliliği meclis gündemine gelmiştir. Meclisteki görüşmelerden sonra Bekir Sami Bey'in başkanlığında bir heyetin Moskova'ya gönderilmesi kararı alınmıştır. Bu heyet 11 Mayıs 1920 tarihinde hareket etmiş Moskova'ya ise iki ay sonra 19 Temmuz 1920 tarihinde ulaşabilmiştir. (Turan, 2015: 26) Bekir Sami Bey başkanlığındaki bu heyet Moskova'da Sovyetlerin dışişleri komiseri olan Çiçerin ile birtakım görüşmeler

gerçekleştirmiştir. Bu diplomatik temasların neticesinde iki taraf arasında bir anlaşma metni üzerinde uzlaşmıştır. (Sarınay, 1986: 208) Lakin uzlaşılan bu metnin yürürlüğe girebilmesi için dışişleri komiseri Çiçerin tarafından onaylanması gerekmektedir. Çiçerin'in, Türk heyetinden birtakım toprak istemesi nedeniyle bu anlaşma metni imzalanamamıştır. Bu durum iki taraf arasındaki dostluk kurma girişimlerine zarar vermesi açısından önemlidir. Ayrıca Sovyetler, Ankara hükümetinin milli mücadelesine koşulsuz olarak da destek sağlamaktan geri durmaktaydılar. Her koşulda mutlaka Bolşevizm fikrinin Anadolu'da yayılmasını şart koşma niyetlerini açıkça belirtmekten geri kalmıyorlardı. Ayrıca doğu illerindeki Rus destekli Ermeni saldırıları da iki taraf arasındaki ilişkilere zarar vermektedir. Bu nedenle Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Türk ordusu askeri bir harekate girişmiş ve netice olarak Ermeniler işgal ettiği topraklardan geri çekilmek zorunda kalmışlardır. (Sarınay, 1986: 2010) İstiklâl Marşı'nın TBMM tarafından kabul edildiği tarih olan 12 Mart 1921'den sadece 4 gün sonra 16 Mart 1921 tarihinde Türkler ile Ruslar arasında Moskova Anlaşması imzalanmıştır. (Doğanay ve Açıkse, 2006: 115) Bu anlaşma ile birlikte hem dostluk sağlanmış oldu hem de Anadolu'daki milli mücadele hareketine psikolojik destek sağlanmış oldu. Böylece Ankara hükümeti sadece işgalci güçler ile mücadelesine odaklanabilme fırsatı yakalamıştır. Milli mücadele döneminde bundan sonraki süreçte iki taraf arasında zaman zaman güvensizlikler meydana gelmiş olsa da özellikle Sovyetleri önemli generallerinden Mihail Frunze'nin, Türkiye temaslarından sonra sorunsuz devam etmiştir.

Atatürk Dönemi Türk-Rus Münasebetleri (1923-1938)

Türk kurtuluş savaşının başarıya ulaşmasından sonra İstanbul hükümeti tüm yetkinliğini kaybetmiş ve Ankara merkezli yeni bir devlet ortaya çıkmıştır. 29 Ekim 1923 yılında cumhuriyetin ilan edilmesi ile birlikte Osmanlı Devletinin yerine artık Türkiye Cumhuriyeti devleti almıştır. Bu yeni devlet de kendi menfaatlerine uygun bir dış politika ilkeleri benimsemiştir. Ülkenin toprak bütünlüğünün tavizsiz sağlanması, bütün ülkelerle özellikle de komşular ile sorunsuz bir ilişki geliştirmek ve Türk milletinin refahını temin etmek başlıca ilkeler idi. (Gürün, 2010: 7) Milli mücadele döneminde Sovyetler ile yakın ilişkiler kurulmaya başlanmıştır. Bu ilişkileri cumhuriyetin ilanından sonra da devam ettirmeye çalışılmıştır. Cumhuriyet döneminde iki devlet arasında ilk resmi anlaşma 1925 yılında imzalanmıştır. Savaş sonrası toprak paylaşımı yapan batılı devletler Locarno Anlaşması ile Misak-ı Milli sınırları içerisinde yer alan Musul'u, İngiltere himayesindeki Irak devletine bırakınca Türkiye'nin tepkisi ile karşılaşmışlardır. Bu duruma tepki olarak da Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında 17 Aralık 1925 tarihinde Dostluk ve Tarafsızlık Anlaşması imzalanmıştır. (Jaeschke, 2011: 174) Yaklaşık 20 yıl yürürlükte kalan bu anlaşma 1945 yılında Türkiye'nin tavrı nedeniyle Sovyetler Birliği tarafından tek tarafı olarak feshedilecektir. Bu ilk anlaşmadan 1 yıl sonra 1926 yılında Türkiye Cumhuriyeti dışişleri bakanı Tefvik Rüştü Aras ile Sovyetlerin dışişleri komiseri olan Çiçerin arasında Odessa'da ticaret anlaşması yapılması hususunda görüşmeler yapılmıştır. (Girgin, 2005: 154) Sovyetlerin birçok şehrimizde ticaret temsilciliği açma ısrarı nedeniyle bu görüşmeler de kesintiye uğramıştır. İki taraf arasındaki diplomatik girişimlerden sonra bu sorun çözülmüş ve 11 Mart 1927 yılında bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. (Gürün, 1983: 47) Burada dikkat edilmesi gereken bir hususta Sovyetlerin yine imkansız isteklerde bulunması meselesidir. Çiçerin başkanlığındaki Sovyet heyeti ile yaşanan ilk sorun tabii ki bu değildi. Daha önceki

bölümde bahsettiğimiz görüşmelerde de Çiçerin, Türk heyetinden Ermeniler lehine birtakım isteklerde bulunmuştu. Bu iki durum gösteriyor ki Sovyetler tamamen yapılan görüşmelerde kendi çıkarlarına uygun maddeleri ısrarla kabul ettirme arzusu içerisinde olmuşlardır. Lakin ne milli mücadele dönemindeki istekleri ne de bu ticaret görüşmelerindeki istekleri Türk heyetleri tarafından kabul görmemiştir. Çünkü Atatürk dönemi Türk dış politikası kesinlikle taviz verme yanlısı bir politika değildi.

1928 yılında Türkiye ile İtalya arasında bir anlaşmanın gerçekleşmesi iki ülke ilişkilerinde kuşku uyandırmıştır. Resmi olarak Sovyetler Birliğinden bir tepki gelmemiş olsa da Rus basınının ve kamuoyunun tepkisi açıkça hissedilmiştir. Çünkü bu dönemde İtalya, Ruslar tarafından faşizmin en güçlü temsilcisi ve anti Sovyet bir devlet olarak görülmekteydi. (Çelebi, 2015: 77) Bundan dolayı Sovyet yetkililer Türk yetkililer ile olan görüşmelerinde ısrarla bu durumu vurgulamışlar ve Türkiye'nin dış politikada dikkatli olması gerektiğinin altını çizmişlerdir. 13 Haziran 1928 yılında ise Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devletinden kendisine kalan borçların ödenmesi için Duyunu Umumiye İdaresi ile yeni bir anlaşma yapmıştır. (Gürün, 1983: 48) Rus basını ise bu anlaşmayı da hemen eleştiri malzemesi haline getirmiştir. Sovyet idaresi, Çarlık Rusya'dan kalan borçları ödemeyi reddetmiş, Türkiye'nin de aynı politikayı takip etmesi gerektiğini savunmuştur. 27 Haziran 1928 tarihinde ise Fransa dışişleri bakanı Briand ile ABD dışişleri bakanı Kellogg tarafından hazırlanan, savaşın milli politika aleti olarak kullanılmamasını öngören belgeyi ilk imzalayan devletlerden birisi Sovyetler Birliği olmuştur. Sovyetler bu imzalanan paktın Doğu Avrupa ülkeleri arasında da imzalanması gerektiğini belirterek dönemin dışişleri komiseri olan Litvinof'un ismini taşıyan bir protokol hazırlamışlardır. Bu hazırlanan protokole ilk olarak 9 Şubat 1929 yılında Romanya, Polonya, Letonya ve Estonya imzalamışlardır. Türkiye'de bu bahsedilen protokole 1 Nisan 1929 yılında imzalamıştır. (Uçarol, 2005: 528)

1929 yılının sonlarında daha önce iki devlet arasında imzalanmış olan Dostluk ve İşbirliği Anlaşması yenilenmiştir. Ayrıca daha önce imza edilen bu anlaşma metnine yeni bir madde de eklenmiştir. Bu yeni maddeye göre; Türkiye ve SSCB, kara veya deniz sınırı olan herhangi başka bir devletle gizli anlaşma yapmadığını veyahut yapmayacağını beyan etmişlerdir. (Armaoğlu, 2018: 539) Bu madde ile her iki taraf da kendi sınır güvenliklerini güvence altına almaya çalışmışlardır. Yine bu dönemde Sovyetler tüm bu anlaşmalara rağmen Anadolu'da gizlice destek sağladıkları komünist dernekler vasıtasıyla kendi fikirlerini yaymaya çalışmaktaydılar. İki devlet arasındaki asıl büyük hadise ise 1931 yılında yaşanmıştır. Türkiye bu yıl içerisinde kendi dış politika ilkelerinin bir gerekliliği olarak Milletler Cemiyetine girmeye karar vermiştir. Bu karara tabii ki en başta SSCB karşı çıkmış ve bu durumun kabul edilemez olduğunu beyan etmişlerdir. Çünkü bu durumu kendisine dost olarak gördüğü bir devletin karşı tarafa geçmesi olarak yorumlamışlardır. Türkiye ise Sovyetlere güvence vererek 18 Temmuz 1932 tarihinde Milletler Cemiyetine katılmış ve bu cemiyetin bir üyesi olmuştur. (Ulusan, 2008: 246) Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki bir diğer yakın temas ise Balkan Paketi görüşmeleri sırasında yaşanmıştır. Bu görüşmelerde Romanya'nın sınır meselesi Sovyetler için sorun teşkil etmesine rağmen Türkiye'nin arabuluculuğu ile bu mesele de çözülmüştür. (Önal ve Ultan, 2012: 80) 1935 yılından itibaren ise Avrupa'da iyice güç kazanan Faşist hareketler nedeniyle Türkiye ile Rusya arasındaki 1925 Anlaşması 10 yıl süre ile yeniden uzatılmıştır.

(Gürün, 1983: 50) Atatürk döneminde Sovyetler ile sıkıntı yaşadığımız en önemli konu ise 1936 yılındaki Montrö Anlaşması süreci olmuştur. Her ne kadar 1917 yılında Rusya'da yönetsel bir değişim yaşanmış olsa da Rusların tarihi emelleri olan Boğazlar meselesi hala daha kırmızı çizgileri olarak güncelliğini korumaktaydı. Bu nedenle Ruslar, karadenize sınırı olan devletlerin boğazlardan gemi geçirebilmesi hakkının devamından yana bir tavır takılmaktalardı. Lakin bu istekleri kabul görmemiş ve anlaşma bilinen hali ile imzalanmıştır. (Uçarol, 2005: 586) 1937 ve 1938 yılları ise artık Avrupa'da savaşın ilk habercisi olduğu yıllar olmaya başlamıştı. Artık bu dönemde yavaş yavaş saflar belli olmaya başlamıştı.

1923-1938 arası Türk-Rus ilişkileri genel itibariyle bir dostluk havası içerisinde geçmiştir. Milli Mücadele döneminde başlayan ikili ilişkiler bu dönemde yapılan anlaşmalar ile diplomatik bir zemine oturtulmaya başlanmıştır. Her iki devletin de kaderi I. Dünya Savaşı sonrasında değişime uğramış ve bu değişim iki tarafın birbirlerine yakınlaşması ile neticelenmişti. İki taraf da yeni bir oluşum içerisine girmişler ve dünya düzeninde birbirleri ile dostluk kurmaya çalışmışlardır. Atatürk dönemi de bu ilişkilerin geliştirildiği bir dönem olmuştur. Her ne kadar zaman zaman Sovyetler bazı sıkıntılar çıkarmış olsa da ilişkiler bozulmadan devam etmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve sonrası dönem göz önüne alınacak olursa bu dönem henüz daha ilişkilerin iyi olduğu dönem olarak kayıtlara geçmiştir.

İkinci Dünya Savaşı Öncesi ve Savaş Sırasında Türk-Rus Münasebetleri (1939-1945)

10 Kasım 1938 günü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal Atatürk vefat etmiştir. Atatürk döneminde sadece içeride yenileşme yapılmakla kalmamış aynı zamanda sistematik bir dış politika da uygulanmaya çalışılmıştır. Bu 15 yıllık dönemde özellikle Sovyetler ile yakın temaslar kurulmuştu. Atatürk'ün vefat ettiği sıralar dünya siyaseti adeta bir buhranın eşiğinde bulunuyordu. İtalya ve Almanya gibi iki Avrupa devleti adeta 19. Yüzyılın sonlarında başlayan sömürgecilik ve yayılmacılık politikasına geri dönüş yapmış gibi hareket etmekteydiler. İki devlet de daha önceki savaştan istediklerini alamayan bir konumdaydılar. Almanya, I. Dünya Savaşı sonucunda hem siyasi hem de ekonomik olarak neredeyse bitme noktasına gelmişti. İtalya ise savaşın kazananlar cephesinde yer almasına rağmen kendi arzu ve isteklerini kabul ettirememiş bir devlet olmuştu. Bundan dolayı savaş sonrası bu iki devlet de siyasi yönetimler değişmiş ve bu iki devlet Avrupa da Faşist iktidarların hakim olduğu bir sisteme evrilmişlerdir. (Üçok, 1975: 304)

Bu yeni dünya düzeninde İtalya ve Almanya için yegane düşman olarak SSCB yer almaktaydı. Bu nedenle SSCB idarecileri de hem bölgesel hem de uluslararası müttefikler arayışı içerisine girmek mecburiyetinde kalmışlardır. Sovyetler için tabii ki bölgesel müttefik için ilk aday Türkiye idi. Çünkü milli mücadele döneminde başlayan Türk-Rus ilişkileri, cumhuriyet döneminde daha da samimi bir hal almaya başlamıştı. Bu dönemin başlarında Alman tehlikesinden çekinen İngiltere ve Fransa ile işbirliği içerisine girmeye çalışan Sovyetler bu girişimlerinden herhangi bir olumlu netice elde edemeyince yeniden rotalarını Türkiye'ye çevirmişlerdir. Rus dışişleri komiser yardımcısı Potemkin 28 Nisan 1939 yılında Ankara'ya gelerek dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. (Gürün, 1983: 56) Bu görüşmeler neticesinde iki devlet arasında askeri yardımlaşma anlaşması yapılması kararı alınmıştır. Bu görüşmeler devam ederken aynı zamanda hem Türkiye hem de Sovyetler bir

tarafından da İngiltere ve Fransa ile görüşmelere devam etmekteydi. İngiltere, Sovyetlere olası bir Almanya saldırısı karşısında güvence vermeyi kabul etmiştir. 23 Haziran 1939 yılında ise Türk-İngiliz görüşmeleri de bir deklarasyon imzalanması ile neticelenmiştir. (Atabey, 2014: 7) Ayrıca bu deklarasyonun bir nüshası da Fransızlara gönderilmiştir. Türkiye'nin gerçekleştirmiş olduğu bu anlaşmalar Sovyetler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye dış politika da tarafsız kalabilmek için elinden geleni yapmayı da ihmal etmemiştir. Hatta bu durum savaş sonrasında eski dostları tarafından da telkin edilen bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Sovyetler ise her ne kadar İngiltere ve Fransa'nın, Türkiye ile bir ön anlaşma yapmasından memnuniyet duymuş olsalar da Moskova'daki Rus-İngiliz ve Fransız görüşmelerinden olumlu bir sonuç ortaya konulamamıştı. Bu dönemde Almanya'da görüşmelerde bulunmak için Sovyetler ile temasa geçmeye başlamıştı. (Gürün, 1983: 59) Sovyetlerin bu dönemde Almanlar ile görüşmeleri başlayınca Türkiye ile olan ilişkileri de bir süre askıda kalmıştır. Tüm bu gelişmeler yaşanırken 24 Ağustos 1939 tarihinde Rusya ile Almanya arasında bir saldırmazlık anlaşması vukuu bulmuştur. Bu anlaşmadan 1 hafta sonra ise Almanya, Polonya'yı işgal etme girişimine başlamıştır. Buna cevap olarak da İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan etmişlerdir. (Güngören, 2005: 36-37) Böylece tüm Avrupa hatta dünyayı etkileyecek olan yeni bir dünya savaşı resmen başlamış oldu.

Bu savaş hadisesinin akabinde Sovyetler, Ankara'ya bir nota göndererek kendi aralarındaki durumun geçerliliğini aynen koruduğunu iki devletin dostane ilişkilerinin sorunsuz bir şekilde devam edeceğini bildirmişlerdir. Ayrıca son gelişmeleri değerlendirmek üzere Sovyetlerin başbakanı ve dışişleri komiseri olan Molotof, Türk dışişleri bakanı Şükrü Saraçoğlu ve Türk heyetini Moskova'ya davet etmiştir. Türk ve Sovyet heyetleri arasında Moskova'da yürütülen bu görüşmelere Stalin de bizzat katılmıştır. Yalnız iki taraf arasında devam eden bu görüşmelerden Sovyetler, Almanları da haberdar etmişlerdir. Hatta Sovyet yetkililer, Türkiye'nin tam tarafsız kalmasını, boğazları kapatmasını ve Balkanlarda barışı temin etmesi için çalışmaya ikna etmeye uğraşmışlardır. Uzun süren bu ikili görüşmelerden sonra 18 Ekim günü bir bildiri metni üzerinde anlaşılmış ve Şükrü Saraçoğlu ile Türk heyeti Ankara'ya geri dönmüşlerdir. (Gürün, 1983: 72) Ayrıca bu Moskova görüşmeleri Türk-Rus ilişkilerinde bir dönüm noktası olmuştur. Daha önce de belirttiğimiz gibi bu görüşmelere kadar dostane devam eden ikili ilişkilerde Sovyetler her daim kendi isteklerini de Türkiye'ye kabul ettirme arzusu içerisinde bulunmaktalardı. Türkiye bu görüşmeden sonra dış politikasında daha emin adımlar atma yolunu tercih etmeye başlayacaktır. Özellikle Moskova görüşmeleri devam ederken Türkiye'nin İngiltere ve Fransa ile üçlü bir anlaşma imzalaması Sovyetler tarafından tepki ile karşılanmıştır. Bu karar nedeniyle Türkiye'ye karşı ağır eleştirilerde bulunan Sovyetler 1941 yılında Alman saldırısı ile karşı karşıya kalmışlardır. Aynı tarihlerde Türkiye ile Almanya arasında ise bir saldırmazlık paktı imzalanmıştır. (Hale, 2003: 89) Türkiye ise değişmez tarafsızlık politikasını bu süreçte de devam ettireceğini her iki tarafa da beyan etmiştir. Savaşın ilerleyen sürecinde ise Sovyetler en üst perdeden Türkiye'nin bu tarafsızlık politikasını eleştirmeye başlamışlardır. Buna rağmen Türkiye savaş sonuna kadar tarafsızlığını korumayı başaran ustaca bir dış politika izlemekten geri kalmamıştır. Gerek Alman ısrarı ve yardımları karşısında gerekse de İngiltere'nin ısrarları karşısında Türkiye bu politikasından vazgeçmemiştir. Sovyetler ise Türkiye'nin acilen kendi yanlarında savaşa girmesinde ısrarcı bir tutum içerisindeydiler. Hatta bu isteklerinin biran önce yerine getirilmesi içinde Churchill'e baskı kurmaktan da geri durmamışlardır. Türkiye'nin savaşa

dahil edilmesi için Churchill adeta arabulucu rolü oynamıştır. Gerek yapılan konferanslarda gerekse de ikili görüşmelerinde sürekli bu isteğini dile getirmekten geri kalmamıştır. Türkiye'nin ısrarla tarafsız kalmayı tercih etmesi ise Sovyetleri iyice hiddetlendirmiştir. Sovyetler her fırsatta mutlaka Türkiye'nin acil olarak savaşa dahil olması gerektiğini beyan eden cümleler kurmaya devam etmişlerdir. Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye savaş sonuna kadar fiilen tarafsızlığını korumayı başarmıştır. Türkiye 23 Şubat 1945 tarihinde fiilen savaş ilan ederek savaşa göstermelik de olsa müdahil olduğunu belirtmiştir. Lakin başta Sovyetler olmak üzere müttefik devletler bu karara karşı olumsuz tutum sergilemişlerdir. Bundan sonraki süreçte dünya düzeni yeniden şekillenmeye başlarken savaş esnasında müttefik olan devletlerin de arası açılmaya başlayacaktır. Türkiye'de bu yeni düzende Sovyetler Birliğinden iyice koparak batılı devletlere yakınlaşmaya başlayacaktır. Artık bundan sonraki dönemde Türk-Rus ilişkileri daha farklı bir boyut da ilerlemeye devam edecektir.

Soğuk Savaş Döneminden SSCB'nin Dağılmasına Kadar Olan Süreçte Türk-Rus Münasebetleri (1945-1991)

Savaş sonrası Türk-Rus ilişkileri daha katı ve anlaşmazlık çerçevesinde ilerleme yoluna girmeye başlamıştır. 1925 yılında iki devlet arasında imzalanan Dostluk ve Saldırmazlık Anlaşması herhangi geçerli bir sebep ortaya konmadan Sovyet yetkililer tarafından tek taraflı olarak feshedilmiştir. (Uçarol, 2005: 654) Aslında bu gelişme bile başlı başına artık ilişkilerin eskisi gibi olamayacağını bir habercisiydi. Türkiye ise başlangıçta bu gelişmeye biraz daha ılımlı bir tavırla yaklaşmıştır. Türk dışişleri bir nota göndererek Sovyetler Birliğinin yeni bir anlaşma yapıp yapmayacağını öğrenmek istemiştir. Türkiye'nin bu notasına karşılık Sovyet dışişleri 7 Haziran 1945 tarihinde verdiği cevapta yeni anlaşma yapılabilmesi için Türkiye'den istedikleri birtakım isteklerini sıralamıştır. Bu istekler zaten Türk dış politikasının ilkelerine ters istekler olduğu için kabul edilmesi gündeme dahi getirilemeyecek isteklerdi. Sovyetler, Türkiye'den kendi lehlerine sınırların yeniden düzenlenmesini, Boğazların Türkiye ve SSCB tarafından ortak kullanılmasını ve Montrö Anlaşması ile düzenlenen Boğazlar statüsünün yeniden gündeme getirilmesi gerektiğine dair imkansız isteklerde bulunmuşlardır. (Uzman, 2018: 123-125) Türkiye ise vermiş olduğu cevapta ilk iki isteğin kabul edilmesinin asla mümkün olamayacağını diğer isteğin ise zaten uluslararası bir mesele olduğunu beyan etmiştir. Bu durum gösteriyor ki yönetsel veya fikri değişimde olsa Rusların kadim emperyalizm politikası asla değişmemektedir. Türkiye'nin bu Sovyet isteklerini koşulsuz reddetmesi üzerine ise Sovyetlerin siyasi baskısı daha da artmaya başlamıştır. Sovyetler isteklerini daha da ileriye götürerek Kars ve Ardahan üzerinde hak iddia etmeye başlamışlardır. Ayrıca Boğazlar meselesinde de kendi arzu ve isteklerine ulaşabilmek için Potsdam Konferansında bu konuyu gündeme taşımışlardır. Sovyet baskısı ve isteklerinin giderek artmaya başlaması sadece Türkiye'yi değil müttefiklere de rahatsız etmeye başlamıştır. Çünkü Sovyetlerin bu istekleri hem bölgesel politikalar hem de uluslararası politikalar göz önüne alındığında bir tehdit unsuru olarak görülmeye başlanmıştır. Özellikle Boğazlar meselesi iki devlet arasında karşılıklı restleşmeye kadar gitmiştir. Sovyetler ısrarla Boğazlar üzerinde hak iddia etmeye devam ettikçe Türkiye ise cevaben bu isteğin haksız ve yersiz olduğunu dile getirmiştir. Daha sonra kendi menfaatlerinin de sıkıntıya düşeceğini kanaat getiren ABD ve İngiltere'de Sovyetlere karşı bir tutum içerisine girmişlerdir. (Uzman, 2018: 126) Böylece iyice gerginleşmeye başlayan Türk-Rus ilişkileri adeta kopma

noktasına gelmiştir. Bu durum karşısında Türkiye yeni bir dış politika geliştirerek batı blokuna yakın hareket etmeye başlamıştır.

Türkiye'ye karşı Sovyet tehdidi artmaya başlayınca Türkiye'de başta ABD olmak üzere batılı devletler ile daha yakından temaslar kurmaya başlamıştı. Bu temasların ilk meyvesi ise Türkiye ve Yunanistan'a yardım yapılmasını öngören Truman Doktrini olmuştur. (Oran, 2005: 525) Böylece Türkiye eski dostu Sovyetlerin tehdidine karşı kendisine yeni bir ortak bulmuş oldu. Bundan sonraki süreçte Türk dış politikası Sovyet dostluğundan uzaklaşarak batı eksenine kaymaya başlamıştır. Savaş sonrası rahatlatma dönemi beklenirken Avrupa'da yeni bir tehdit olarak Sovyet tehdidi ortaya çıkmıştı. Bu dönemde SSCB sadece Türkiye'ye karşı değil neredeyse tüm Avrupa kıtasına karşı tehditkar bir tutum içerisine girmişti. Bu nedenle Avrupa devletleri 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da Avrupa Konseyi adında bir oluşum kurduklarını deklare etmişlerdir. (Sander, 2000: 244) Bu konseye başlangıçta Sovyet baskısını en çok hisseden Türkiye'nin alınmaması hayretle karşılanacak bir durum teşkil etmiştir. Daha sonra konseyden Türkiye'ye davet mektubu gelmiştir. Böylece Türkiye giderek batı eksenli dış politikasını sağlam bir zemine oturtmaya devam etmiştir. Tabii ki bunda en önemli faktör Sovyet tehlikesi idi. Türkiye'nin bundan sonraki batı eksenli dış politikasının bir diğer hedefi de askeri bir kuruluş olan NATO'ya dahil olmaktan ibaretti. Türkiye bu amacına ulaşabilmek için Kore iç savaşına NATO bünyesinde asker göndermek zorunda kalmıştır. O dönemin şartlarında tabii ki bu durum mecburiyet arz etmekteydi. Çünkü artan Sovyet tehdidine karşılık güçlü bir müttefike ihtiyaç duyuluyordu. İçeride ilk defa iktidar değişimi meydana gelirken bu durum dış politikayı çok fazla etkilememiştir. Cumhuriyet Halk Partisinin yerine iktidara gelen Demokrat Parti de ülkenin içerisinde bulunduğu duruma göz önüne alarak aynı dış politikayı devam ettirmeye çalışmıştır. Bu politikanın gereği olarak Türkiye daha önce de belirttiğimiz üzere Kore'ye asker göndermiş ve bu politikanın sonucu olarak da 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya kabul edilmiştir. (Akkaya, 2012: 14) Böylece soğuk savaş dönemi olarak adlandırılan bu yeni dönemde Türkiye batı bloku içerisinde yerini almıştır. Bu karar zaten ilişkilerin sıkıntılı olduğu SSCB tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Türkiye'nin bu oluşuma katılması Sovyet tehdidinin ve baskısının daha da artmasına neden olmuştur. Özellikle Sovyet uydusu olan Balkan devletleri üzerinden Türkiye'ye karşı baskı politikası uygulanmaya konulmuştu. Bulgaristan burada Sovyet uydusu olarak aracı bir vazife üstlenmiştir. Türkiye ise bu durum karşısında Yunanistan ve eski doğu bloku ülkesi olan Yugoslavya ile yeni oluşumlar kurmak için çalışmalar yürütmüştür. Buradaki amaç ise hem sınırlarının güvenliğini sağlamak hem de artan Sovyet tehdidi karşısında yeni müttefikler kazanmaya yöneliktir. Bu yakın temaslar neticesinde üç devlet arasında 28 Şubat 1953 yılında Balkan Paketi imzalanmış oldu. (Bulut, 2008: 54) Yalnız Sovyet tehlikesine karşı kurulan bu işbirliği 1954 yılında Sovyetlerin, Yugoslavya'ya birtakım tavizler vermesi ve Yunanistan'ın da Kıbrıs meselesini bahane etmesi üzerine uzun ömürlü olamamıştır. Türkiye ve Sovyetler arasında gergin ilişkiler devam ederken 1953 yılında Sovyet lider Stalin vefat etmiştir. Bu durum SSCB içerisinde bir iktidar mücadelesine sebep olmuştur. Bu da Sovyetlerin iç meselelerden dolayı dış hadiseler ile ilgilenmesinin önünde büyük bir engel oluşturmuştur. Sovyet Komünist Partisi içerisindeki bu iç çekişmelerden başarı ile çıkan kişi Kruşçev olmuştur. (Karadeli, 2019: 244) Bundan sonraki süreçte de bu iç çekişmeler devam edecek bu da devleti hem içeride zafiyete uğrattırken hem de dış politika da geri koymaya başlayacaktır. 1950'li yılların sonunda iyice gün yüzüne çıkmaya

başlayan sıkıntılar doğu blokunun yavaş yavaş çözülmesinin bir habercisi olmuştur. Yugoslavya, Polonya ve Macaristan da yaşanan sıkıntılar Sovyetleri zor durumda bırakmıştır. Aynı yıllarda ise Türkiye’de ilk askeri ihtilal meydana gelmiştir. Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti 27 Mayıs askeri darbesi ile yönetimden el çekirilmiştir. Türkiye’de kısa süreli askeri yönetim tesis edilmiş daha sonra ise yeniden parlamenter demokrasiye geçilmiştir. Buna rağmen 1960 ile 1980 arası dönemde Türkiye’de sürekli askeri müdahaleler ortaya çıkmıştır. Bu durumda iç politika kadar dış politikayı da olumsuz tesir etmiştir. 1960 ile 1974 arası Türk dış politikasının en önemli maddesi Kıbrıs mevzusu olmuştur. Ayrıca bu dönemde Sovyetler ile batılı devletler arasında yumuşuma dönemi başlamıştır. 1980 sonrası dönem ise adeta Sovyetlerin sonunun geldiği bir dönemin habercisi olmuştur. 1964 yılında Kruşçev’in yerine SSCB’nin başına geçen Brejnev 1982 yılında ölmüştür. Onun yerine önce Andropov daha sonra da Çernenko geçmesine rağmen onların iktidarı uzun süreli olamamıştır. 1985 yılında ise devletin başına Mikhail Gorbaçov geçmiştir. Bu durum aynı zamanda SSCB için bir dönüm noktası olacaktır. Bu dönemde Sovyetler içe kapalı toplum olmaktan çıkarak daha dışa dönük bir toplum haline gelmişlerdir. Ayrıca Gorbaçov’un açıklamış olduğu Glastnost yani açıklık ilkesi ile Perestroyka yani yeniden inşa ilkeleri ise SSCB için yeni bir dönemin ilk işaretleri olmuştur. (Uçarol, 2005: 797) 21. Yüzyıla doğru gidilen süreçte SSCB varlığını artık daha fazla devam ettirememiş ve 25 Aralık 1991 tarihinde Sovyetlerin son lideri olan Gorbaçov’un istifa etmesi hemen akabinde de SSCB’ni oluşturan farklı cumhuriyetlerin bağımsızlığını ilan etmesi ile birlikte dağılmıştır. Bundan sonraki süreçte ise Türkiye, eski Sovyet cumhuriyetleri olan soydaşları ile daha yakın temaslar kurma şansı elde etmiştir. Bu durum Türkiye ile Orta Asya Cumhuriyetleri arasındaki dostluk ve işbirliğinin artmasını sağlamıştır. SSCB’nin ana unsuru olan Rusya Federasyonu ile Türkiye arasındaki ilişkiler ise zaman zaman gerginleşmesine rağmen devam etmektedir. Kırım konusunda iki devlet arasında anlaşmazlık olmasına rağmen son yıllarda özellikle bölgesel meselelerde artan bir işbirliği hususu da dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Birinci Dünya Savaşı hem Türkiye hem de Rusya için bir dönüm noktası olmuştur. İki tarafta da mevcut yönetimler son bulmuş yerine yeni yönetimler tesis edilmiştir. Bu süreç iki tarafta farklı şekillerde gerçekleşmiş olsa da iki yeni devletin birbiriyle yakınlaşması ile neticelenmiştir. Milli mücadele döneminde başlayan bu yakın ilişkiler Atatürk döneminde yapılan resmi anlaşmalar ile daha da sağlamlaştırılmıştır. İkinci Dünya Savaşına kadar bu şekilde dostluk çerçevesinde ilerleyen Türk-Rus ilişkileri savaş sırasında Türkiye’nin tarafsızlık politikası takip etmesi nedeniyle bozulmaya başlamıştır. Zaten genel hatlarıyla incelediğimizde bu ilişkileri iki döneme ayırmakta mümkündür. Milli Mücadele döneminde başlayıp İkinci Dünya Savaşına kadar olan ilişkiler dostluk ekseninde ilerlerken İkinci Dünya Savaşı ve sonrası ilişkiler ise gergin bir hal almaya başlamıştır. Bunda Türkiye’nin savaş esnasında tarafsız kalma politikasının etkili olması kadar savaş sonrası dönemde SSCB’nin izlemiş olduğu baskıcı politika da etkili olmuştur. Soğuk savaş döneminde iki devlet arasındaki ilişkiler iyice gerginleşmiş ve bunun bir sonucu olarak da Türkiye kendisine müttefik olarak batı blokuna doğru yönlendirmiştir. Türkiye’nin bu dış politika hamlesi Sovyetler tarafından hiç hoş karşılanmamış ve Türkiye üzerindeki Sovyet baskısı daha da artış göstermeye başlamıştır. Bundan dolayı Türkiye hem uluslararası hem de bölgesel oluşumlara katılarak önlem almaya çalışmıştır.

1960 ile 1980 arası yumuşama döneminde her iki taraf da daha çok kendi içişleri ve bölgesel sorunları ile meşgul olmuşlardır. Türkiye bu dönemde başta Kıbrıs meselesi ile meşgul olurken Sovyetler ise daha çok doğu bloku içerisindeki sıkıntılar ve Afganistan meselesi ile meşgul olmuştur. 1980 sonrası ise Sovyetler iyiden iyiye çözülme süreci içerisine girmişlerdir. 1990'lı yılların henüz başlarında da SSCB gibi farklı etnik unsurları bir arada tutan devlet dağılmaya başlamış ve bu süreç 1991 yılı sonunda nihayete ermiştir. Türkiye ise bundan sonraki süreçte daha önce dönemin şartlarından dolayı ihmal etmek zorunda kaldığı Türk Cumhuriyetleri ile yakın temaslar kurmaya başlamıştır. Eski Sovyet cumhuriyetleri olan bu yeni devletler ile başta siyasi ve kültürel olmak üzere yakın ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. TİKA gibi kuruluşlar vasıtasıyla bu yakınlaşma hamlesi hızlandırılmıştır. Aynı zamanda bazı anlaşmazlıklara rağmen Rusya Federasyonu ile de dostluk ve işbirliği geliştirilmeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, B. (2012). Türkiye'nin NATO Üyeliği ve Kore Savaşı. TDAV Akademik Bakış Dergisi, (28), 1-20.
- Armaoğlu, F. (2018). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1995). İstanbul: Kronik Kitap.
- Atabey, F. (2014). Monterux Konferansından İkinci Dünya Harbine Türk-Sovyet İlişkileri. Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, 4(4), 1-11.
- Bulut, S. (2008). Sovyet Tehdidine Karşı Güvenlik Arayışları: I. ve II. Menderes Hükümetlerinin (1950-1954) NATO Üyeliği ve Balkan Politikası. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 11(41), 35-61.
- Cebesoy, A. F. (2000). Milli Mücadele Hatıraları. İstanbul: Temel Yayınları.
- Çelebi, M. (2015). Atatürk Dönemi ve Sonrasında Türkiye-İtalya İlişkilerini Etkileyen Faktörler, 31(91), 69-92.
- Çolak, Ö. (2010). Lenin Döneminde Türk-Rus İlişkileri (1917-1923). Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Doğanay, R. ve Açıkse, E. (2006). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri. Elazığ: Manas Yayıncılık.
- Girgin, K. (2005). Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol). İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.
- Güngören, F. (2005). 2. Dünya Savaşında Türkiye Üzerine Pazarlıklar (1939-1944). İstanbul: Örgün Yayınevi.
- Gürün, K. (1983). Dış İlişkiler ve Türk Politikası (1939'dan Günümüze Kadar). Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- (2010). Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hale, W. (2003). Türk Dış Politikası (1774-2000). Petek Demir (çev.). İstanbul: Mozaik Yayınları.
- Jaeschke, G. (2011). 1919-1939 Yılları Arasındaki Türk-Rus Yakınlaşması Hakkında Bir İnceleme (Atatürk Dönemi Sovyet Politikası Hakkında). İstanbul Üniversitesi Journal of Economy Culture and Society, (19), 159-174.

- Karadeli, C. (2019). Stalin ve Kruşçov Dönemlerinde Doğu Avrupa'da Sovyetler ve Krizler. *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 239-253.
- Kolesnikov, A. (2010). Türk-Sovyet İlişkilerinin Kuruluşunun 90. Yılı, Atatürk Dönemi Türk-Rus İlişkileri. İlyas Kamalov (Çev.). Ankara: AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Oran, B. (2005). Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Önal, B. ve Ultan M. (2012). Balkan Paktı (1934) ve Dışarıdaki Yansımaları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 65-84.
- Sander, O. (2000). Siyasi Tarih (1918-1994). İstanbul: İmge Yayınevi.
- Sarınay, Y. (1986). Milli Mücadelede Türk-Sovyet Münasebetleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(1), 200-218.
- Tayhani, İ. (2007). Tarihte Türk-Rus ilişkileri (1878-1923). *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (22), 144-151
- Turan, M. (2015, Ekim). Rusya'nın Kafkasya politikası ve Türk Milli Mücadelesi. VIII. Uluslar Arası Atatürk Kongresi (Atatürk ve Türk Kültür Coğrafyasında Kafkasya ve Çevresi), Cilt 1, 19-38,
- Uçarol, R. (2005). Siyasi Tarih (1789-2014). İstanbul: Der Yayınları.
- Uluslan, Ş. (2008). Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Girişi Öncesi ve Sonrası. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 237-258.
- Uzman, N. (2018). II. Dünya Savaşı Sonrasında Sovyet Talepleri ve Türkiye'nin Tepkisi. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 11(22), 117-142.
- Üçok, C. (1975). Siyasal Tarih (1789-1960). Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

ZABIT CERİDELERİNE GÖRE İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜ

Havva ALTIKULAÇOĞLU, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
havvaaltikulacoglu@hotmail.com

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı sonrası başlayan işgâller neticesinde, halkı Millî Mücadele'ye davet etmek, bilinçlendirmek ve olumsuz birtakım tepkileri önlemek için Mehmet Âkif Anadolu'ya yönelmiştir. Mehmet Âkif Millî Mücadele'nin kalbi olan Ankara'ya geldikten sonra Eskişehir, Burdur, Kastamonu, Çankırı ve Balıkesir gibi birçok yerleşim yerini ziyaret ederek, Millî Mücadele'nin ruhunu anlatan çok yararlı vaazlar vermiştir.

TBMM'nde bir ulusal marşın eksikliğinin hissedilmesinden dolayı, bir yarışma düzenlenmesine ve yarışmayı kazanacak şiir için 500 lira ödül verilmesine karar verilmiştir. Bu görev Maarif Vekâleti'ne devredilmiş ve sonuçta yarışma için 724'e yakın şiir Maarif Vekâleti'ne gönderilmiştir. Fakat Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey bu şiirlerde aradığını bulamamıştır. Mehmet Âkif ise başta kazanacak olan kişiye verilecek ödül sebebi ile bu yarışmaya sıcak bakmazken, daha sonra bu konunun çözüleceğine dair Hamdullah Suphi Bey tarafından güvence verilmesiyle kararını değiştirmiştir. Ankara'da konakladığı Taceddin Dergâhı'nda yazmayı tamamladığı İstiklâl Marşı'nı, Maarif Vekâleti'ne göndermiştir. 17 Şubat 1921 Perşembe sabahı ise "*Kahraman Ordumuza*" ithaf ettiği bu eseri, Sebil'ür Reşad'da yayımlamıştır.

TBMM'de gerçekleştirilen 26 Şubat 1921 tarihli oturumun birinci celsesinde Maarif Vekâleti'nin İstiklâl Marşı hakkındaki tezkeresi görüşülmüştür. Bu oturumda Maarif Vekâleti'ne gönderilen şiirlerin basılması ve mebuslara dağıtılması oylanarak kabul edilmiştir. 1 Mart 1921 tarihinde TBMM'de yapılan İstiklâl Marşı ile ilgili oturumu bizzat Mustafa Kemal Paşa idare etmiştir. Bu oturum da Hamdullah Suphi Bey, Mehmet Âkif'in yazdığı şiirin tamamını kürsüde okumuştur. Bu sırada mecliste büyük bir coşku yaşanmış. İstiklâl Marşı'nın, millî marş olarak kabulü ise TBMM'nin 12 Mart 1921 tarihli ikinci celsesinde gerçekleşmiştir. Sonuç olarak Mehmet Âkif'in yazmış olduğu şiir oylanarak resmen millî marş olarak kabul edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Marşı, Mehmet Âkif, TBMM, Hamdullah Suphi, Maarif Vekâleti.

ABSTRACT

As a result of the occupations that started after the First World War, Mehmet Âkif turned to Anatolia in order to invite the people to the National Struggle, to raise awareness and to prevent some negative reactions. After Mehmet Âkif came to Ankara, the heart of the National Struggle, he visited many settlements such as Eskişehir, Burdur, Kastamonu, Çankırı and Balıkesir and gave very useful sermons telling the spirit of the National Struggle.

Due to the lack of a national anthem in the Turkish Grand National Assembly, it was decided to organize a competition and to award a 500 TL award for the poem that will win the competition. This task was transferred to the Ministry of Education and as a result, nearly 724 poems were sent to the Ministry of Education for the competition. But the Minister of Education, Hamdullah Suphi Bey, could not find what he was looking for in these poems. On the other hand, Mehmet Âkif did not look favorably on this contest due to the prize to be given to the winner, but changed his decision after being assured by Hamdullah Suphi Bey that this issue would be resolved. He sent the Turkish National Anthem to the Ministry of Education, which he completed writing in the Taceddin Lodge he stayed in Ankara. On Thursday morning, February 17, 1921, he published this work, which he dedicated to our "Hero Army", in *Sebil'ür Reşad*.

In the first session of the session held in the Turkish Grand National Assembly on February 26, 1921, the motion of the Ministry of Education on the Turkish National Anthem was discussed. In this session, the printing of the poems sent to the Ministry of Education and their distribution to the MPs were voted and accepted. Mustafa Kemal Pasha personally chaired the session on the Turkish National Anthem held at the Turkish Grand National Assembly on March 1, 1921. In this session, Hamdullah Suphi Bey read the entire poem written by Mehmet Âkif on the podium. Meanwhile, there was great enthusiasm in the parliament. The Turkish National Anthem was accepted as the national anthem in the second session of the Turkish Grand National Assembly dated March 12, 1921. As a result, the poem written by Mehmet Âkif was voted and officially accepted as the national anthem.

Keywords: Independence Anthem, Mehmet Âkif, Turkish Grand National Assembly, Hamdullah Suphi, Ministry of Education.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kalmıştır. İtilâf Devletleri'nin uyguladıkları baskı ve işgal hareketlerine karşı Anadolu'nun birçok yerinde halk örgütlenerek Kuva-yı Milliye birlikleri kurulmuş ve yerel kongreler toplanmaya başlamıştır (Bacanlı, 2018, s. 6).

Milli Mücadele'de önemli faaliyetler gösteren Türk aydınlarından birisi olan Mehmet Âkif, devletin ve milletin bu zor zamanlarında bir şeyler yapılması gerektiği fikrindeydi. Mondros Ateşkes Antlaşması ile dayatılan ağır şartlardan kurtulup ülkenin bağımsız hale gelmesi ve insanların bağımsız bir şekilde yaşaması için sadece bir kıvılcımın olması gerektiğine inanmaktaydı (Şahin, 2017, s. 312). Mehmet Âkif *Halkın bizim tarafımızdan aydınlatılmaya ihtiyacı varmış, kalkın gidiyoruz, burada durmak zamanı değil* diyerek arkadaşlarını da yanına alıp İstanbul'dan ayrılarak Anadolu mücadelesine fiilen katılmıştır. Anadolu'yu karış karış gezerek verdiği vaazlarla Türk milletini bağımsızlıklarına sahip çıkmaları konusunda uyarmış ve Kuva-yı Milliye saflarına katılmaya davet etmiştir (Çetin, 2014, s. 26).

Mehmet Âkif, 1920 yılı Ocak ayı sonunda Eşref Edip ile beraber Balıkesir'e geçmiş, Kuva-yı Milliyecilerle temaslarda bulunmuştur. 23 Ocak günü Cuma namazından sonra Zağanos Paşa Camii'nde halka bir vaaz vererek onları millî mücadeleye katılmaları hususunda çağrıda bulunmuştur. Bura da yaptığı konuşma Eşref Edip tarafından Balıkesir'de çıkan *İzmir'e Doğru* gazetesinde, daha sonra da Sebil'ür Reşad'da yayımlanmıştır (Eliacık, 2013, s. 29).

Zağanos Paşa Camii'nde vermiş olduğu vaaz Âkif'in Millî Mücadele'deki yerini tayin etmiş, ülkenin müdafasında Ankara Hükümeti'nin yanında yerini almıştır. Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ertesi günü 24 Nisan 1920'de Ankara'ya ulaşan Âkif, 30 Nisan Cuma günü Meclis'in açılışından bir hafta sonra Hacı Bayram Camii'nde kürsüye çıkarak halka hitap etmiştir. O, Millî Mücadele'ye Burdur mebusu olarak katılmış ve o günler için çok büyük bir hizmet olarak, Ankara'da da Sebil'ür Reşad'ı yayınlamaya başlamıştır. Âkif Eskişehir, Konya, Kastamonu, Çankırı, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya ve çevrelerini dolaşmış; din, vatan ve millet uğrunda canla başla çalışmıştır. Âkif, askeri yüreklendirip cesaretlendirerek cihada teşvik etmiştir (Arslan, 2014, s. 143).

Mehmet Âkif Burdur Mebusu olduğu dönemde Meclis tarafından resmî olarak bir buçuk ay izinli sayıldığı sırada gittiği Çankırı'da, Çankırı Müdafaa-ı Hukuk Teşkilâtı ve Çankırı Gençler Mahfili ile temasa geçmiş ve bu cemiyetlerin yaptığı çalışmalarla ilgilenmiştir. 15 Ekim 1920 Cuma günü Çankırı'nın en büyük camii olan ve Büyük Camii olarak bilinen Ulu Cami'de bir vaaz vererek, ibadetten önce hürriyetin geldiğini ve hürriyet olmadan yapılan ibadetlerin kabul olmayacağını, kâfirin işgâli altında olan halifenin de esir olduğunu ve dolayısıyla gerçek halife olamayacağını, Yunanlılara ve kâfirlere karşı cihat bayrağını açan Mustafa Kemal'in etrafında toplanmak gerektiğini vurgulamıştır (Çarkçı, 2020, s. 20).

19 Ekim 1920'de ise Kastamonu'da Nasrullah Camii'nde verdiği vaaz büyük yankı uyandırmıştır. Konuşmasında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu güç duruma dikkat çeken Âkif, tek çarenin Batı emperyalizminin karşısında iman ve silâhla karşı koymak olduğunu, heyecanlı bir üslupla yer yer şiirler okuyarak anlatmıştır (Okay, 2005, s. 15). Ayrıca Sevr Anlaşması'nı

tüm yanları ile kimsenin içinde bir şüphe kalmayacak şekilde izah etmiştir. Bu anlaşmayı kabul etmenin esaret ve yok olmaktan başka bir şey olmadığını ifade etmiştir. Bu çerçevede Kastamonu ve çevresi Millî Mücadele hususunda aydınlatılmış ve daha sonra bu konuşma basılarak memleketin her yerine dağıtılmıştır (Ersoy, 2008, s. 28). Mustafa Kemal Paşa 1920 yılı Aralık ayında Kastamonu'dan Ankara'ya dönen Mehmet Âkif'i: "*Kastamonu'daki vatanperver mesainizden çok memnun oldum. Sevr Anlaşması'nın memleket için ne kadar feci bir idam hükmü olduğunun Sebil'ür Reşad kadar hiçbir gazete yayımlamadı. Manevi cephemizin kuvvetlenmesine Sebil'ür Reşad'ın çok büyük hizmeti oldu. Bunun için size bilhassa teşekkür ederim*" sözleriyle övmüştür (Benazus, 2012, s. 107).

Mehmet Âkif'in Millî Mücadele'ye karşı halkı bilgilendirmek amacı ile gittiği yerlerden birisi de Burdur'du. Burdur milletvekili seçildikten sonra yapılan davet üzerine Antalya mebusu Süleyman Efendi, refikası ve oğlu uzun bir yolculuktan sonra Burdur'a varmışlardır. Mehmet Âkif bu seyahatte Burdur dışında Dinar ve Sandıklı gibi yerleşim yerlerini de ziyaret ederek halkı düşmana karşı verilen mücadelenin *muazzam bir cihad* olduğuna dair ikna etmeye çalışmıştır. Mehmet Âkif'in Millî Mücadele'de üstlendiği rolü sadece basit bir propaganda faaliyeti olarak kabul etmek eksik bir tespit olacaktır. Zira Mehmet Âkif, Burdur seyahati esnasında Antalya'ya da gitmiş ve orada Antalya mebusu Süleyman Efendi vasıtası ile Millî Mücadele'ye cephaneye temin edebilmek için nakdî fedakârlık gösterebilecek kişilerle görüşmüş ve bu aşamada kurulan şebekeye de Süleyman Efendi başkan seçilerek Antalya'dan Ankara'ya hangi yollardan silâh ve cephaneye sevk edileceği belirlenmiştir (Göçer, 2017, s. 365).

İstiklâl Marşı'nın Kabulü

Anadolu'daki düşman faaliyetlerini önlemek ve kurtuluşun ancak topyekûn mücadele ile olacağını halka anlatmak amacı ile TBMM tarafından oluşturulan irşat encümeninin (halkı aydınlatma kurulu) üyeleri Anadolu'nun her köşesine dağılarak halkı bilinçlendirmek için uğraşmıştır. Bu heyet, sadece halkın değil bizzat ordunun içine giriyor, askerinin moralini yükseltmek için büyük çaba sarf ediyordu. İrşat heyetinden bir grup Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile görüşerek askerinin millî ve manevî gücünü yükseltecek bir millî marşın yazılmasını rica etmiştir. Bunun üzerine İsmet Paşa, Mustafa Kemal'in başkanlık ettiği bir hükümet görüşmesinde konuyu gündeme getirmiş, görüşme sonunda *bir millî marşın yazılması ve bestelenmesine karar verilmiştir* (Çağbayır, 2011, s. 198). Hemen hemen dünyadaki bütün bağımsız milletlerin birer millî marşı vardır. Bu nedenle bir millî marşın olması gerekli, hatta şarttı. Bu ihtiyaçtan dolayı Büyük Millet Meclisi bir millî marş tespiti için yarışma düzenlenmesine karar vermiş ve bu görevi de Maarif Vekâleti'ne havale etmiştir (Ekiz, 1985, s. 83).

Yarışma, *Türk Devleti'nin ebediliğini, Millî Mücadele'nin ruhunu ve Türk'ün istiklâl aşkını dile getirecek* eserler arasından en güzelini bulmak için açılmıştır. Yarışma için Maarif Vekâleti'ne gelen şiirlerin sayısı yaklaşık 724 tanedir. Şairlerin yanında mebuslar hatta generaller bile şiir göndermiştir. Fakat Hamdullah Suphi Bey, hepsi birbirinden güzel olan bu şiirlerde Millî Mücadele'nin ruhunu bulamamıştır (Çağbayır, 2011, s. 232-233).

Mehmet Âkif Ersoy ise ilk başta verilecek mükâfat sebebiyle yarışmaya katılmak istememiştir. Ona göre işin içine para girince bütün maneviyat bozulacaktır ve insanların vatani için canlarını, mallarını, evlatlarını feda etmeye hazırladığı bir dönemde, Millî Marş para karşı-

lığı yazılmamalıdır. Soğuk kış günlerinde giyecek bir paltosu dahi olmayan, ceketle meclise gidip gelen Âkif'in 500 lirayı almak istememesi, ruhundaki asaletin bir göstergesidir. Bir eser yazması için kendisini zorlayanlara Âkif'in vermiş olduğu; *Milletimin kurtuluş müjdesini verecek, imanını terennüm edecek bir eseri parayla yazacak karakterde bir adam değilim* cevabı son derece anlamlıdır. Maarif Nazırı olan Hamdullah Suphi Bey, Mehmet Âkif'in maddi ödül nedeniyle yarışmaya katılmadığını öğrenince, şaire yazdığı bir mektupla ödül konusunun uygun bir şekilde çözümlenebileceğini bildirmiş ve şairden yarışmaya katılmasını istemiştir (Tay, 2020, s. 246-247). Ayrıca Hamdullah Suphi Bey Mehmet Âkif'i ikna etmesi için dönemin Karesi Mebusu Hasan Basri Bey ile görüşmüş ve "*dostum Basri Bey, bu çatı altında bu marşı yazabilecek bir insan tanıyorum. O insanı ancak sen ikna edebilirsin diyerek yardımını istemiştir. Hasan Basri Bey ise Bakanım, Âkif'i kastettiğinizin farkındayım; ancak üstadın pek niyeti yok. Millete yazılan marş için para mı alınır, bu topraklar için canını seve seve veren şehitlerden bir şiir yazan insan daha mı üstün? diye üzüntüsünü paylaştı benimle. Bilirsin, Âkif kararından dönmez*" demiştir (Erdoğan, 2016, s. 142).

Yapılan ısrarlar karşısın da Mehmet Âkif kararını değiştirerek Tâceddin Dergâhı'ndaki odasında İstiklâl Marşı'nı yazmaya başlamıştır. 17 Şubat 1921 Perşembe sabahı *Kahraman Ordumuza* ithaf ettiği şiirini, Sebil'ür Reşad'da yayımlamıştır. Şiir 21 Şubat 1921'de ise Kastamonu'daki *Açıksöz* gazetesinde yayınlanmıştır (Edib, 2010, s. 129). 12 Mart'ta mecliste kabulünden sonra ise 14 Mart 1921 tarihin de *Hâkimiyet-i Milliye*'de yayınlanmıştır. Gazete İstiklâl Marşı'nı şu ifadelerle takdim etmiştir: *Büyük Millet Meclisi'nin 12 Mart 1337/1921 tarihli içtimaında takdirat-ı mahsusa ile kabul olunan İstiklâl Marşı'nı derc eyliyoruz* (Ersoy, 2011, s. 86). Mehmet Âkif kazandığı beş yüz liralık ödül ise yoksul kadın ve çocuklara iş öğreterek onlara yardımcı olmak için kurulan Darülmehâl'e bağışlamıştır (Akay, 2010, s. 50).

İstiklâl Marşı'nın bestesi için aynı yıl düzenlenen yarışmadan bir sonuç alınamayınca Maarif Vekâleti tarafından açılan ikinci yarışmaya 24 besteci katılmıştır. Yine bu yarışma içinde 500 lira ödül belirlenmiştir (Akay, 2010, s. 48). 1924 yılında oluşturulan bir kurul tarafından Ali Rıfat Çağatay'ın bestesi resmî marş olarak kabul edilmiştir. Bu marş, 1924'ten 1930'a kadar okullarda, resmî toplantılarda söylenip çalınmıştır. 1930 yılında ise Cumhurbaşkanlığı Orkestrası şefi Zeki Üngör'ün bestesi, millî marşın bestesi olarak kabul edilmiştir (Çetin, 2014, s. 36).

İstiklâl Marşı'nın Kabulünün Zabıt Ceridelerine Yansıması

TBMM'nin 26 Şubat 1921 tarihli oturumunun 1. celsesin de Maarif Vekâleti'nin İstiklâl Marşı ile ilgili tezkeresi görüşülmüştür.

Görüşme aynen şu şekilde geçmiştir:

REİS - Efendim, evrakı varideve başlıyoruz. İstiklâl Marşı hakkında Maarif Vekâletinden mevruz tezkereyi tensip buyursanız Maarif Encümenine gönderelim.

HAMDÎ NÂMIK B. (İzmit) - Reis Bey müsaade buyurun, bunun içinde Maarif Encümeninden bir zatın da bir marsı vardır.

YAHYA GALİP B. (Kırşehir) - Efendim İstiklâl Marşı hakkında Maarif Vekâletinden gönderilen parçaları tabettirelim.

REİS - Efendim. Maarif Encümenine gönderiyoruz. Rûfekayi kiramdan edebiyata merakı olanlar, edebiyatta ihtisası olan zevat lütfen toplansın, tetkik etsinler.

YAHYA GALİP B.- Tabedilsin, biz de bir defa görelim.

BESİM ATALAY B. (Kütahya) -Maarif Encümeni toplansın. Mütalâa edelim. Şûaraya yazılsın, herkesin mütalâaları alınsın efendim. Mevzuu müzakere olmak için bir tanesinin intihabı lâzımdır, o da tabedilir.

HAMDÎ NÂMIK B. (İzmit) - Malûmu âliniz Maarif Encümeninin Reisi Mehmet Âkif Bey'in de bir şiiirdir. Onun için ayrıca bir encümen intihabını teklif ederim.

HASAN BASRÎ B. (Karesi) - Mehmet Âkif o zilleti irtikâp etmez, katiyen ona tenezzül etmez (Gürültüler).

HAMDÎ NÂMIK B. - Fakat Maarif Encümeninin reisi, bitaraf olmak lâzım gelir. (Gürültüler).

REİS - Encümeden geldikten sonra müzakere edersiniz efendim (Gürültüler).

HAMDÎ NÂMIK B.- Öyle Maarif Encümeniyle olmaz, bunu erbabı ihtisastan mürekkep bir encümen tetkik etsin.

REİS - Maarif Encümenine havalesini kabul edenler lütfen el kaldırsın.

BESİM ATALAY B.- Olamaz, erbabı ihtisastan müteşekkil bir encümen ister.

REİS - Tab'ı tevziini kabul edenler el kaldırsın. İndiriniz ellerinizi, aksini kabul edenler el kaldırsın. Tab ve tevzi edilecektir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337, s. 434).

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki 1 Mart 1921 tarihli oturumun 2. celsesinin de Karesi Mebusu Hasan Basri Bey'in İstiklâl Marşı güftesinin Hamdullah Suphi Bey tarafından Meclis kürsüsünde okumasına dair teklifte bulunmuştur, hatta bu oturuma bizzat Mustafa Kemal Paşa başkanlık yapmıştır.

1 Mart 1921 tarihli bu oturum aynen şu şekilde gerçekleşmiştir:

REİS - Efendim; iki takrir vardır, arkadaşlardan Basri Bey'in Hamdullah Suphi Beyefendinin İstiklâl Marşı'nın kürsüden okunmasına dair teklifleri var.

MÜHİDDİN BAHA B. (Bursa) -Hangi İstiklâl Marşı, Basri Bey söylerler mi?

BESİM ATALAY B. (Kütahya) -Daha kabul edilmedi efendim, bir encümen teşekkül edecekti.

HASAN BASRÎ B. (Karesi) - Maarif Vekâletince yedi tanesi intihap edilmiş, bunlardan herhangi birisi okunsun.

REİS PAŞA - Maarif Vekâletince intihap edilmiş olanlardan birisinin kıraatı tensib ediliyor.

MUHİDDİN BAHA B. (Bursa) - Hamdullah Suphi B. , Basri B. hangisini isterlerse okunsunlar.

REİS PAŞA - Efendim Basri Bey'in bu teklifini kabul buyuranlar lütfen ellerini kaldırsın... Kabul olunmuştur efendim.

REİS - Hamdullah Suphi Beyefendi buyurun. (Şimdi gelir sesleri).

Maatteessüf bu dakika için tehir ediyoruz. Geldikleri, zaman söyleriz;.. (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337, s. 12).

1 Mart 1921 tarihli oturum 3. celsesinde ise İstiklâl marşlarından bir tanesinin kürsüden okunmasına Heyeti Celile karar vermişti.

HAMDULLAH SUPHÎ B. (Antalya) - Arkadaşlar, hatırlarsınız Maarif Vekâleti son mücadelemizin ruhunu terennüm edecek bir marş için şairlerimize müracaat etmiştir. Birçok şiirler geldi. Arada yedi tanesi en fazla evsafi haiz olarak görülmüş ve ayrılmıştır.

SALİH Efendi (Erzurum) -İsimleri nedir?

HAMDULLAH SUPHÎ B.- Ayrıca arzedecektir. Yalnız vekâlet yapmış olduğu tetkikatta fevkalâde kuvvetli bir şiir aramak lüzumunu hissettiği için ben şahsen Mehmet Âkif Beyefendiye müracaat ettim ve kendilerinin de bir şiir yazmalarını rica ettim. Kendileri çok asil bir endişe ile tereddüt gösterdiler. Bilirsiniz ki bu şiirler için bir ikramiye vadedilmiştir hâlbuki bunu kendi isimlerine takrib etmek arzusunda bulunmadıklarını ve bundan çekindiklerini izhar ettiler. Ben şahsen müracaat ettim. Lâzımgelen tedabiri alıruz ve icabeden ilânı yaparız dedim. Bu şartla büyük dinî şairimiz bize fevkalâde nefis bir şiir gönderdiler. Diğer altı şiirle beraber nazarı tetkikinize arzedeceğiz.

İntihab size aittir. Arkadaşlar reyimi ihsas ediyorum. Beğenmek, takdir etmek hususunda haizi hürriyetim. İntihabımı yapmışım, fakat sizin intihabınız benim intihabımı naksedebilir. Arkadaşlar bu size aittir efendim.

İstiklâl Marşı

Korkma sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; (Şiddetli alkışlar)

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma; kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl,

Kahraman ırkıma bir gül ne bu şiddet, bu celâl?

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl...

Hakkıdır, hakkı tapar, milletimin istiklâl. (Alkışlar)

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım,

Hangi çılgın baha zincir vuracakmış? şaşarım

Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım;

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfakını sarmışsa çelik zırhlı duvar,

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.

Ulusun, korkma! nasıl böyle bir imanı boğar,

“Medeniyet” dediğin tek dişi kalmış canavar?

*Arkadaş! yurduma alçakları uğratma, sakın.
Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın.
Doğacaktır sana vadettiği günler hakkın..
Kim bilir belki yarın., belki yarından da yakın. (Alkışlar)*

*Bastiğin yerleri “toprak” diyerek geçme, tanı:
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:
Verme, dünyaları alsanda, bu cennet vatanı. (Alkışlar)*

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda? (Alkışlar)
Şüheda, fişkırarak, toprağı sıksak şüheda!
Canı, cananı, bütün varımı alsın da hüda,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda. (İnşaallâh sadaları)*

*Ruhumun senden, ilâhi şudur ancak emeli,
Değmesin mabedimin göğsüne namahrem eli.
Bu ezanlar - ki şahadetleri dinin temeli -
Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.*

*O zaman vecdile bin secde eder - varsa - taşım,
Her cerihamdan, ilâhi boşanıp kanlı yaşım,
Fıskırır ruhu mücerret gibi yerden naşım;
O zaman yükselerek arşa değer belki başım. (Alkışlar)*

*Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helal.
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet;
Hakkıdır, hakka tapan, milletimin istiklâl. (Sürekli Alkışlar)*

(TBMM Zabıt Ceridesi, 1337, s. 13-14).

Mehmet Âkif tarafından yazılan İstiklâl Marşı'nın kabulü ise Maarif Vekâletinin İstiklâl Marşı hakkında tezkeresinin görüşüldüğü Meclis'in 12 Mart 1921 tarihli 6. İctimamın 2. Celsesinde gerçekleşmiştir. Doktor Adnan Bey'in başkanlık ettiği bu oturumda Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey konu ile ilgili konuşmasında İstiklâl Marşı hakkında ne kadar erken bir karara varılırsa o kadar fayda sağlanacağını ifade etmiştir.

Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in konuşmasından sonra İstiklâl Marşı'nın ruznâmeye alınarak müzakeresi oylanmış ve görüşmelere geçilmiştir. Kütahya Mebusu Besim Atalay Bey'in *İsmarlama yazılan şiirler yaşamaz*, ismarlama şiirlere verilecek memleketin parası yoktur şeklindeki eleştirilerine Hamdullah Suphi Bey, para meselesi ile bu şiirler arasında bir

münasebet bulmanın yanlış bir düşünce olduğunu, şiirlerini yollayan şairlerin, senelerce bütün memleketin kederlerini, ıstıraplarını, bütün mefahirini söyleyen şiirler yazdıklarını, şairlerin hiçbirisinin para hakkında, bir şey söylemediklerini, Mehmet Âkif'in yazmaktan çekinmesinin bazılarının hatırına para gelmesinden korkmasından olduğunu söylemiştir (Bacanlı, 2018, s. 25). Kastamonu Mebusu Dr. Suat Bey ise Mehmet Âkif'in yazmış olduğu marşın yazılanlar içinde en iyisi olduğunu söyleyerek, bu nedenle bu marşın tasvip edilmesini şu cümlelerle teklif etmiştir:

Dr. SUAT B. (Kastamonu) - Beyler, esasen mesleğim şiirle, edebiyatla iştigale müsait değildir. Bu itibarla arzedeceğim izahatı şiir ve edebiyat tenkidatı gibi arzetmiyeceğim. Ancak Hamdullah Suphi Beyefendi geçenlerde bu kürsüde, bu şiirleri inşat ettiği vakit, Mecliste büyük bir gürültü olmuştu. Ondan anlaşılıyordu ki İstiklâl Marşı olarak bu şiirlerden birisinin intihap edilmesini teklif ederlerse çok güzel bir şey olacak. Bendeniz Âkif Bey'in diğer eserlerini de okumuşum. Esasen bir marş; bir milletin heyecanlarını, tahassüsâtını terennüm etmek itibariyle kıymetli ise, Âkif Bey'in son yaptığı İstiklâl Marşı'ndan evvel inşat etmiş olduğu şiirler, zaten bidayeti inşadından çok evvel bizim hissiyatımızı, tahassüsâtımızı ifade etmiştir. Kendisinin, memleketin tahassüsâtına 'karşı ne kadar kuvvetli bir kudreti şiiriyesi olduğunu ve Garp ve Şark âlemi hakkındaki tahassüsâtının en güzel numunelerini (Safahat) isimdeki eserleri gösterir. Bu itibarla bu kahramanı edebîi tebcil etmemek elden gelmez. Bendeniz kendi namıma Mehmet Âkif Bey'in büyük bir unvan ile tertip ettiği eseri tetkik etmek istemem. Tahsisen bu meselede bunların içinde yazmış olduğu marşların en güzeli İstiklâl Marşıdır ve bundan evvel de Mecliste büyük bir vect uyandırmıştır. Onun için durudiraz mütalâa etmeksizin bunun tasvip edilmesini teklif ederim (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337, s. 86).

Bolu Mebusu Tunalı Hilmi Bey ise Mehmet Âkif'in yazdığı şiir hakkındaki düşüncesini şu cümlelerle ifade etmiştir:

TUNALI HİLMİ B. (Bolu) - Arkadaşları mesele gayet mühimdir. Eğer bu marş milletin ruhunu kavrayabilecek bir marş ise onda ufacık bir yakışıklılık diyelim, sonra o marş için pek büyük düşüklük verir. Biraz serbest söyleyemiyorum kusura bakmayınız. Burada edebî tenkikata girişecek değilim. Binaenaleyh yalnız fikrimi kısaca arzedeceğim. Katiyen Hamdullah Suphi Bey'in isticaline iştirak edemem, (Biz ederiz sesleri) (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337, s. 86-87).

Bir kısım mebuslar tarafından İstiklâl Marşı seçimine dair verilen takrirler ve bu takrirlerin müzakeresi ise aşağıdaki şekilde cereyan etmiştir:

REİS - Efendim müzakerenin kifayetine dair takrirler vardır. Müzakerenin kifayetini reye koyacağım. Müzakereyi kâfi görenler lütfen el kaldırsın... Kabul edildi.

Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey'in bir takriri var.

Riyaseti Celileye

Muhittin Bey'in inşad ettikleri marşın kürsüde taraflarından okunmasını teklif eylerim.

12 Mart 1337

Kırşehir Mebusu Yahya Galip

REİS — Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmedi efendim.

Efendim Muş Mebusu Abdülğani Bey'in bir takriri vardır.

Riyaseti Celileye

İstiklâl Marşı Maarif Vekâletince müsabaka vaz'edilmiş ve intihabı yine vekâleti mezbureye ait bulunmuş olduğundan ve Meclisi Âli bir meclisi edebî olmadığından intihabının dahi Maarif Vekâletine ait olduğunu arz ve teklif eylerim.

12 Mart 1337

Muş Mebusu Abdülğani

REİS - Kabul edenler lütfen el kadirsin... Kabul edilmedi efendim.

Efendim Saruhan Mebusu Avni Bey'in takriri var.

Riyaseti Celileye

İstiklâl Marşı vatani bir parça olmakla beraber her halde şayanı teslimdir ki şiiri, musikisi, vatani olması lâzım gelen bu marşın tetkiki her halde bir ihtisas ve ehli hibre meselesidir. Binaenaleyh, bu marşın tefrik ve kabulü için erbabı ihtisastan mürekkep bir encümene tevdi ve badehu bestelenmesini meşini teklif eylerim.

12 Mart 1337

Saruhan Mebusu

Avni

REİS - Efendim bu teklifi kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmedi.

Şimdi efendim müzakerenin kifayetine dair muhtelif takrirler var. Yahut her marşı Heyeti Aliyenizin reyine koyalım.

HASAN BASRÎ B. (Karesi) - Reis Bey, Bizim bir takrimimiz vardır. Suat Bey'in de bir takriri var.

REİS - Meclisi Âli reyini ne suretle izhar ederse ondan sonra anlaşılacaktır.

Riyaseti Celileye

Müzakerenin kifayetini ve Mehmet Âkif Bey'in İstiklâl Marşı'nın kabulünü teklif eylerim.

12 Mart 1337

Kastamonu Mebusu

Dr. Suat

Riyaseti Celileye

İstiklâl Marşı'nın şubelerce teşkil edilecek; bir encümeni mahsus tarafından tetkik ve tasdik olunmasını teklif ederim.

12 Mart 1337

Bolu Mebusu

Tunalı Hilmi

REİS - Bu takriri kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Reddolundu.

Riyaseti Celileye

Şiirin besteye gelip gelmemesi meselesi vardır. Şuara ve bestekârlardan mürekkep bir encümen teşkilini teklif eylerim.

12 Mart 1337

Ertuğrul Mebusu

Necip

REİS - Aynı mealde birçok takrirler vardır. Necip Bey'in takririni kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Reddedildi.

Riyaseti Celileye

Bütün Meclisin ve halkın takdiratını celbeden Mehmet Âkif Beyefendinin şiirinin tercihan kabulünü teklif ederim.

12 Mart 1337

Karesi Mebusu

H. Basri

Riyaseti Celileye

Müzakerenin kifâyetiyle Mehmet Âkif Bey'in marşının kabul edilmesini teklif eylerim.

12 Mart 1337

Ankara, Şemseddin

Riyaseti Celileye

İstiklâl marşlarım matbu varakalarda hepimiz ayrı ayrı tetkik ettiğimiz için encümene havale-sine lüzum yoktur. Mehmet Âkif Bey'e ait olanının Milli marş olarak kabulünü teklif ederim.

12-Mart 1337

Bursa Mebusu Operatör Emin

Riyaseti Celileye

Kâffe-i ervahı İslâm üzerinde kıraati heyecanlar tevlit edecek derecede icazkâr olan büyük İslam Şairi Mehmet Âkif Bey'in marşının takdiren kabulünü teklif eylerim.

12 Mart 1337

Bitlis Mebusu

Ziya

Riyaseti Celileye

Ötedenberi İslâmın ruhnevaz şairi Âkif Beyefendinin İstiklâl Marşı her vechile mü-reccah ve Meclisi Âlinin ruhu mâneviyesine evfak olmakla kabul edilmesini teklif ederim.

12 Mart 1337

Isparta Mebusu İbrahim

Riyaseti Celileye

Mehmet Âkif Bey tarafından inşat edilen marşın kendi tarafından kürsüde, kıraat edilmesini teklif eylerim.

12 Mart 1337

Kırşehir Mebusu

Yahya Galip

REİS - Bu takrirlerin hepsi Mehmet Âkif Bey'in şiirinin kabulünü mutazammındır. (Reye sesleri). Müsaade buyurunuz (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337, s. 88-89).

Verilen takrirlerden sonra Mehmet Âkif tarafından yazılan marşın İstiklâl Marşı olarak kabulü oylanmış ve kabul edilmiştir. Kırşehir Mebusu Yahya Galip Bey'in teklifi ile Hamdullah Suphi Bey marşı kürsüde bir kez daha okumuştur. Mehmet Âkif Bey'in yazdığı İstiklâl Marşı, Mebuslar tarafından sürekli alkışlar eşliğinde ayakta dinlenmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 1337, s. 89-90).

SONUÇ

Millî Mücadele devam ederken Mehmet Âkif'in yazmış olduğu İstiklâl Marşı, mücadeleyi yürütenlerin iradesiyle ortaya konulmuş bir metindir. Dolayısıyla İstiklâl Marşı ile Millî Mücadele, birbirleriyle et ve tırnak gibi kaynaşmış ve bir bütünlük meydana getirmiştir (Duymaz, 2014, s. 3). İstiklâl Marşı, Türk milletinin geçmişi ile arasında kurulan önemli bir bağdır. Türk milletinin millî birlik ve beraberliğinin simgesi olan İstiklâl Marşı özlü sözleriyle Türk Milleti'nin vatanına ve bayrağına olan sevgisini ve bağlılığını, özgürlük ve bağımsızlık tutkusunu ve bu değerler için büyükten küçüğe tüm milletin hiç düşünmeden vatani için canını verebileceğini oldukça etkili bir şekilde anlatmaktadır (Tay, 2020, s. 246).

İstiklâl Marşı'nın yazılması talebi, bu konuda bir yarışma açılması, yarışma sonuçlarının değerlendirilmesi süreci Mehmet Âkif'in meclis faaliyetleri dışındadır. Mehmet Âkif, kendisinden İstiklâl Marşı yazılması talebi sonrası bu konuya dâhil olmuştur. Marşın kabulü ve TBMM'de okunması sürecinde de kendi kişiliğine ve mütevazılığına uygun olarak, herhangi bir etkide bulunmamıştır. Bir meclis faaliyeti olarak gerçekleşen İstiklâl Marşı'nın kabulü süreci, Birinci TBMM'nin önemli icraatlarından birisi olmuş ve Mehmet Âkif'in Millî Marş yazarı olarak ebedileşmesini sağlamıştır (Bacanlı, 2018, s. 24).

Mehmet Âkif son günlerinde hasta yatağında yatarken kendisine İstiklâl Marşı için *Acaba yeniden yazılsa daha iyi olmaz mı?* diye bir soru sorulunca, istiklâl mücadelesini de çok anlamlı bir şekilde özetleyen şu cevabı vermiştir: *Allah, bir daha bu millete bir İstiklâl Marşı yazdırmazın* (Akay, 2010, s. 50).

KAYNAKÇA

- Arslan, H. (2014). Mehmet Âkif Ersoy'un Şahsiyeti ve Milli Mücadeledeki Rolü. *İstanbul Üniversitesi İlahiyat fakültesi Dergisi*, 5(1).
- Bacanlı, H. (2018). Birinci TBMM'de Burdur Milletvekili Mehmet Âkif (Ersoy) ve Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(97).
- Benazus, H. (2012). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Bizim Kitaplar.
- Çağbayır, Y. (2011). *İstiklâl Marşı'nın Tahlili*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Çarkçı, A. (2020, Mart). Meşrutiyetten Cumhuriyete Mehmet Âkif Ersoy'un Siyasi Faaliyetleri ve Düşünsel Biyografisinde Yer Alan Siyasal Kavramlar. *Muvzu: Sosyal Bilimler Dergisi*(3).
- Çetin, N. (2014). İstiklâl Marşı'mızı Anlamak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(2).
- Duymaz, R. (2014, Ocak). İstiklâl Marşı'mıza Yakından Bakış. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7).
- Edib, E. (2010). *Mehmet Âkif Hayatı Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*. (F. Gün, Dü.) İstanbul: Beyan Yayınları.
- Ekiz, O. N. (1985). *Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: Toker Yayınları.
- Eliaçık, R. İ. (2013). *Çağa İz Bırakan Önderler Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: İlke Yayıncılık.
- Erdoğan, A. (2016). *Abide Şahsiyet Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: Çınaraltı Yayınları.
- Ersoy, M. A. (2008). *Safahat*. (Ö. R. Doğrul, Dü.) İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Ersoy, M. A. (2011). *Mehmet Âkif Ersoy Şiir Külliyatı Safahat*. (N. Turinay, Dü.) Ankara: TOBB Yayınları.
- Göçer, G. (2017, Haziran). Mehmet Âkif Ersoy'un Siyasal Kimliği ve İttihat ve Terakki Cemiyeti İle Olan İlişkisi. *Mehmet Âkif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(19).
- Hasan Akay, F. A. (2010). *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*. İstanbul: Hat yayınevi.
- Okay, O. (2005). *Mehmet Âkif Bir Karakter Heykelinin Anatomisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, S. (2017, Aralık). Milli Mücadele Döneminde Mehmet Âkif Ersoy'un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(2).
- Tay, B. (2020). İstiklâl Marşı'mızda Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 18.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1337, Şubat 26). C.8.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1337, Mart 01). C.9.
- TBMM Zabıt Ceridesi. (1337, Mart 12). C.9.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ'NDE MEHMET ÂKİF VE BALIKESİR

Rabia YURDAKÖK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.
rabiayurd@gmail.com

ÖZET

15 Mayıs 1919 günü Yunanlıların İzmir'i işgal etmesiyle birlikte yurt genelinde Milli Mücadele ruhu ortaya çıkmaya başlamıştır. Ülkede yaşayan tüm nüfus dil, din, ırk fark etmeksizin düşmanı yurttan atmak amacıyla bir araya gelmiştir. Bu düşünce ile Balıkesir ilinde de çeşitli toplantılar yapılarak direniş başlamıştır. İşgalden iki hafta sonra Balıkesir ilinin Ayvalık ilçesinde bir çatışma meydana gelmiştir. Bunu haber alan Mehmet Âkif hemen Balıkesir'e gelerek çeşitli toplantılar yapmış, halka hitap etmiştir. Milli Mücadeleye hazır olan halk, bu konuşmalar sayesinde daha da inançlı olmuş ve direnişini güçlendirmiştir.

Çalışmamızın amacı, Milli Mücadele döneminde Mehmet Âkif'in Balıkesir şehrindeki rolünü ve bu rolün etkisiyle birlikte oluşturduğu direniş havasını tüm yönleriyle ortaya koymaktır. Makalemizi yazarken kullandığımız birinci el kaynak, İzmir'e Doğru Gazetesi'dir. Burada yer alan bilgilerden yola çıkılarak Yücel Yiğit'in İki Hatip Bir Kent: Mustafa Kemal ve Mehmet Âkif Balıkesir'de makalesi ve Zeki Çevik'in I. Meclis'te Bir Meb'us: Mehmet Âkif (Ersoy) Bey adlı makalesinde yer alan bilgiler ile anlatımımız desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Balıkesir, Milli Mücadele, Sebilürreşad, Balıkesir Mektubu

MEHMET ÂKİF AND BALIKESİR DURING THE NATIONAL STRUGGLE PERİOD

ABSTRACT

With the occupation of İzmir by the Greeks on May 15, 1919, the spirit of National Struggle started to emerge throughout the country. All the population living in the country, regardless of language, religion and race, came together to expel the enemy from the country. With this thought, various meetings were held in Balıkesir and the resistance started. Two weeks after the occupation, a clash took place in Ayvalık district of Balıkesir province. Having heard about this, Mehmet Âkif immediately came to Balıkesir, held various meeting and addressed the public. The people, who were ready for the War of Independence, became even more faithful thanks to these speeches and strengthened their resistance.

The aim of our study is to reveal the role of Mehmet Aki in the city of Balıkesir during the War of Independence and the atmosphere of resistance created by this role in all its aspects. The primary sources we use while writing our article are the İzmir'e Doğru Newspaper and the Sebilürreşad Newspaper. Based on the information provided here, Yücel Yiğit's article named İki Hatip Bir Kent: Mustafa Kemal ve Mehmet Âkif Balıkesir'de and Zeki Çevik's article named I. Meclis'te Bir Meb'us: Mehmet Âkif (Ersoy) Bey our expression was supported with.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, Balıkesir, National Struggle, Sebilürreşad, Balıkesir Letter

GİRİŞ

Milli Mücadele'nin Başlangıcı

I. Dünya Savaşı, 1918 yılında sona ermişti. Savaş İtilaf Devletleri tarafından kazanılınca İttifak grubunda olan Osmanlı Devleti yenilmişti. Savaş sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile birlikte antlaşmada yer alan maddeler neticesinde Osmanlı Devleti eylemce sona ermişti. Mondros Ateşkes Antlaşması'nda Osmanlı Devleti açısından alınan bazı kararlar, boğazlar tüm devletlere açık olacak ve güvenliği İtilaf Devletleri'ne bırakılacaktı. Osmanlı Devleti'ne ait ordu terhis edilecek, sadece belirlenen sayıda asker bulundurabilecekti. Osmanlı Devleti'nin telsiz, telgraf, telefon, tüneller, demiryolları, limanlar gibi tüm haberleşme ve ulaşım araçlarına İtilaf devletleri el koyacaktı. İtilaf Devletleri, güvenliklerini tehdit edecek bir durum ile karşılaşırsa uygun gördükleri bölgeleri işgal edebileceklerdi.¹ Bu maddeler gibi antlaşmada yer alan birçok madde Osmanlı Devleti'nin ve halkının bağımsızlığını zedelemekteydi.

İstanbul'da bulunan Osmanlı hükümeti, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın maddelerini kabul edince, ülke bütünlüğünü ve topraklarını koruma görevi halkı harekete geçirmişti. Antlaşmanın çeşitli maddelerine dayandırılarak Anadolu'nun belirli yerlerinde İtilaf Devletleri işgaller yapmaya başlayınca da Milli Mücadele adı verilen halkın vatanını müdafaa etme süreci başlamış oldu.² Bu dönem 1918 ile 1923 yılları arasını kapsamaktaydı.³

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra Paris'te, barış antlaşmasının şartlarını belirlemek için bir toplantı düzenlenmişti. Toplantıda İzmir ve çevresinin Yunanlılara bırakılacağını öğrenen İtalya toplantıyı bırakıp çıkmıştı. Çünkü İzmir ve çevresini İtalya kendisi istemekteydi.⁴ 1919 yılının Mayıs ayında İzmir ve çevresi Yunanlılara verilmişti. İzmir'de Yunanlıları gören Türkler, bir direniş hareketi başlatmıştı. Bu direniş hareketini haber alan İstanbul hükümeti direnişin son bulmasını istemişti. Ancak bağımsızlıkları için ayağa kalkan halk, bu haberi dinlememişti. İzmir'de bir gazeteci olan takma adı Hasan Tahsin olarak bilinen kişi, Yunan askerlerine ilk kurşunu atmıştı. Böylelikle milli birlik ve beraberliğin sağlanması için ilk adım atılmıştı.⁵

19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal, Bandırma Vapurunu ile Samsun'a gitmişti. Orada bir "*Samsun Raporu*" hazırlayarak İstanbul Hükümetine gönderilmesi istenmişti. Ancak Mustafa Kemal, bulunduğu bölgedeki Türkler'e haksızlık yapıldığını ve Türkler'in mücadelelerinde haklı olduklarına dair yazısını yazarak İstanbul hükümetine mektubunu göndermişti. Oradan Havza'ya, Amasya'ya, Erzurum'a, Sivas'a geçerek halkı uyarıcı ve bilinçlendirici şekilde

¹ Cemil Öztürk, "Mondros Mütarekesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul 2005, s. 272-273.

² Yücel Yiğit, "İki Hatip Bir Kent: Mustafa Kemal ve Mehmet Âkif Balıkesir'de", I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C. 2, Burdur 2009, s. 835.

³ Cevdet Küçük, "Milli Mücadele", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 30, İstanbul 2005, s. 76.

⁴ Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Milli Mücadele Döneminde Balıkesir'de Rum Cemiyetleri", Kuvayı Milliye Şehri Balıkesir Uluslararası Sempozyumu, C. 1, Balıkesir 2019, s. 267.

⁵ Mediha Akarslan, "Milli Mücadele Dönemi'nde Balıkesir'de Kamuoyunun Oluşması ve Heyeti Merkeziye Karar Defteri", Atatürk Yolu Dergisi, C. 5, Ankara 1996, s. 2.

birçok mitingler düzenlenmişti.⁶ Her mitingde milli mücadelenin öneminden bahsedilmiş, manda ve himayenin kesinlikle kabul edilmeyeceği belirtilmişti. Vatanın bütünlüğü ve millletin bağımsızlığı tehlikede olduğundan, ilk hedefin düşmanı yurttan atıp bu tehlikeyi ortadan kaldırmak olduğu fikrine varılmıştı.

Anadolu'da durum bu şekilde devam ederken Batı'da bulunan Balıkesir ilinin Ayvalık ilçesinde düşman kuvvetleri ile Türk halkı arasında bir çatışma çıkmıştı. Mehmet Âkif de bu sıralarda İstanbul'da bulunmaktaydı. Yaşadığı yere bu kadar yakın olan bir yerde, olay olunca Mehmet Âkif Balıkesir'e gelerek halka hitap edip bu direnişlerinin arkasında durmaları gerektiğini söylemeye karar vermişti. Çünkü Mehmet Âkif'e göre halka motive edici konuşmalar yapılması gerekiyordu. Bu motive konuşmalarında da milli mücadelenin haklılığı anlatılacaktı. Buna göre düşmanlara karşı konulup ülkeden gönderilmeleri gerekiyordu.⁷

Mehmet Âkif'in Hayatı

Mehmet Âkif, 1873 yılında İstanbul'da doğmuştu. İlk eğitimini Mahalle Mektebi'nde almıştı. Buradan sonra İbtidai Mektebi'ne geçiş yapmıştı. 6 yaşında Arapça dilini öğrenmeye başlamıştı. Okulunun olmadığı yaz mevsimlerinde de İbnülemin Mahmud Kemal Beyefendiden ve Ahmet Tevfik Beyefendiden özel dersler almaktaydı.⁸ 1885 yılında Mülkiye Mektebi'nin, İdadi kısmına geçiş yapmıştı. 1889 yılında Mülkiye Baytar Mektebi'ne geçerek 1893 yılında bu okuldan mezun oldu. Okulu bitince Fransızca öğrendi ve hafız oldu. Daha sonra meslek hayatına Baytar olarak başladı. İş gereği başta İstanbul, Edirne ve Anadolu'nun birçok illerinde ve Rumeli'nin birçok illerinde çalıştı. Çalışma konusu bulaşıcı hayvan hastalıkları idi. 1906 yılında Halkalı Ziraat Mektebi'nde, 1907 yılında Çiftlik Makinist Mektebi'nde çalıştı. 27 Ağustos 1908 yılı itibariyle Sıratı Müstakim dergisinde başyazarlık yaptı ve yazılarını burada yayımladı. 1908 yılında İstanbul Darülfünunu Edebiyat Şubesi'nde Osmanlı Edebiyatı Müderrisliği yapmaya başladı.⁹

1912-1913 yıllarında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyetine bağlı Heyet-i İrşadiyye'ye katılarak halkı edebiyat yoluyla bilgilendirme çalışmalarına başladı. Daha sonra bu çalışmalarını milli mücadele döneminde de devam ettirdi.¹⁰ 1913 yılında memuriyetten istifa ederek meslek hayatına yön vermişti. Bu yıllarda çıkarttığı Sebilürreşad Dergisi İttihatçılar tarafından kapatılmıştı. 1914 yılında Mısır ve Medine'ye gitmişti. Buradaki gözlemlerini de "*Safahat*" adlı eserinin beşinci kitap kısmında toplamıştı. Daha sonra aynı yıl Berlin'e gitmişti. Berlin'e gitmesi Teşkilatı Mahsusa'nın kendisine verdiği bir görev idi. Teşkilatı Mahsusa'nın kendisine verdiği ikinci görev ise bir heyet ile Necid bölgesindeki Riyad şehrine gitmektir. Bu dönemlerde

⁶ Küçük, a.g.m., s. 77.

⁷ Mehmet Evsile, Milli Mücadele Tarihi, Etüt Yayınları, Samsun 2012, s. 9-56.

⁸ M. Ertuğrul Düzdağ-M. Orhan Okay, "Mehmed Âkif Ersoy", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 28, Ankara 2003, s. 432-433.

⁹ Mehmet Öncel, "Mehmet Âkif Ersoy Hayatı, Musiki Yönü, Bestelenmiş Şiirleri", Mehmet Âkif Ersoy Hayatı, Kocaeli 2018, s. 3-4.

¹⁰ Bilal N. Şimşir, Ankara Bir Başkent'in Doğuşu, Bilgi Yayınevi, Ankara 1988, s. 178.

Darül Hikmetil İslamiyye Cemiyeti'ne üye oldu. 1918 yılında Lübnan'da bulundu.¹¹

I. Dünya Savaşı'nın bitmesi ile birlikte Milli Mücadele dönemi başlamıştı. Mehmet Âkif düşman işgalini, Türkler'in başına gelen bir cehalet olduğunu düşünmekteydi. Ülkeyi düşmanlardan kurtarmak için öncelikle bu cehaletten kurtarılmanın gerektiğini söylemekteydi. Milletçe öz eleştiri yapılarak neden bu duruma gelindiğini anlamak gerekmekteydi. Bu net bir şekilde anlaşılırsa düşmanı da yurttan atmak kolaylaşacaktı.¹² Batının sadece ilim ve teknolojisinin örnek alınması gerektiğini düşünmekteydi. Bu süreçte Mehmet Âkif, halkı düşmanlara karşı bilinçlendirmek için Balıkesir'e geldi. Orada halka hitap etti.¹³

Milli Mücadele'ye destek veren Mehmet Âkif, Balıkesir'de hitap ettikten sonra İstanbul'a gitti. Balıkesir'de kaldığı zaman şehirde bulunan okulları da ziyaret etmişti.¹⁴ Hatta bu okullardaki öğrencilerle çeşitli muhabbetlerde bulunmuştu.¹⁵ Mehmet Âkif Balıkesir'den ayrılarak İstanbul'a geri dönmüştü. Orada rahat hareket edemeyince Milli Mücadele'yi desteklemek için çeşitli çalışmalar yapmak amacıyla Ankara'ya gitti. Hatta bu dönemde Mehmet Âkif, Milli Mücadele'yi desteklediği için Darül Hikmetil İslamiyye Cemiyeti'nden azl edildi.¹⁶

Mehmet Âkif Ankara'da I.TBMM'ye Burdur milletvekili olarak seçildi.¹⁷ Milli Mücadele'nin önemini halka anlatmak için Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya, Konya ve Kastamonu şehirlerine gitti. Buralarda halkı cesaretlendirici konuşmalar yaptı. Bu konuşmaların en önemlilerinden olan Kastamonu'da yaptığı hitaptı. Kastamonu merkezde bulunan Kadı Nasrullah Cami'nde konuşmasını yapmıştı. Bu vaazını ve Anadolu'da yaptığı diğer konuşmalar kâğıda basılarak her yerde halkın okuması için dağıtıldı.¹⁸

1920'li yılların sonlarına doğru ulusal marş yazma yarışması başladı. En güzel marş yazana para ödülü vardı. Yarışmaya 700'den fazla şiir gelmiş ancak gelen hiçbir şiir tam olarak o duyguyu hissettirememişti. Mehmet Âkif ise ödül olarak para olduğunu bildiğinden yarışmaya katılmak istememişti. En sonunda arkadaşları Mehmet Âkif'i ikna ederek "korkma" diye başlayan İstiklâl Marşı'nı yazdı. Ancak para ödülünü almak istemedi. Kurallara göre para ödülünü alması gerektiğinden mecbur kalıp ödülü alarak Darü-l Mesai Vakfı'na bağışladı.¹⁹

¹¹ Düzdağ-Okay, a.g.m., s. 433.

¹² Zeki Çevik, I. Meclis'te Bir Mebus: Mehmet Âkif (Ersoy) Bey, I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı, C. 2, Burdur 2009, s. 856.

¹³ Hakan Bacanlı, Birinci TBMM'de Burdur Milletvekili Mehmet Âkif (Ersoy) ve Faaliyetleri, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 34, Ankara 2017, s. 7.

¹⁴ Yiğit, a.g.m., s. 837.

¹⁵ Hasan Basri Çantay, Âkifname (Mehmed Âkif), Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1966, s. 52-55.

¹⁶ Düzdağ-Okay, a.g.m., s. 434.

¹⁷ Tahsin Yıldırım, Fikirler ve Hatıralar Etrafında Mehmet Âkif'i Anlamak, Yağmur Yayınları, İstanbul 2008, s. 130.

¹⁸ Düzdağ-Okay, a.g.m., s. 434.

¹⁹ Raşit Keskin, Mehmet Âkif Ersoy: Hayatı, Safahattan Seçmeler, Hatıralar, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2009, s. 5.

Milli Mücadele, zafer ile kazanılmasıyla ikinci mecliste Mehmet Âkif milletvekili seçilmemişti. 1923 yılında Mısır'a gitmiş onu takip eden iki yıl kış mevsimlerini Mısır'da geçirmiş, yaz mevsimlerinde İstanbul'a geri gelmişti.²⁰ 1933 yılının sonlarına doğru Safahat isimli eserini bitirdi ve eseri Kahire'de basıldı.²¹ 1935 yılında rahatsızlığı arttığı dönemde Lübnan'daydı. Hava değişiminin iyi geleceğini düşünerek Antakya'ya gitti. Orada hastalığı ağırlaşan Mehmet Âkif, İstanbul'a getirilerek tedavisi devam ettirildi. 27 Aralık 1936 gününde de vefat etti. Vefat ettiğinde ardında birçok eser bırakmıştı. Bunlardan bazıları Kur'an'a Hitap, Çanakkale Şehitlerine, Bülbül, Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar, Asım, Gölgele'r'di. Bu eserlerin dışında da birçok şiiri ve yayımlanmamış manzumeleri de bulunmaktaydı.²²

Mehmet Âkif'in Balıkesir'e Gelişi

Mehmet Âkif, 1920 yılının Ocak ayında Balıkesir iline gelmişti. Geliş gününün tarihi net bilinmemekle birlikte 21 Ocak veya 22 Ocak olarak kayıtlara geçmişti.²³ Mehmet Âkif, Balıkesir'de bulunduğu süre boyunca Hasan Basri Çantay'ın evinde konaklamıştı.²⁴ Hasan Basri Çantay, eseri Âkifname'de Mehmet Âkif'in Balıkesir'e gelişi ile ilgili şöyle bahsetmekteydi. *"Yunanlıların İzmir'imizi işgalini müteakip Balıkesir'de başlayan milli hareketlerde de Âkif'i yanımızda bulduk. O zaman Âkif İstanbul hükümetinin Darül hikme azası idi. O milli hareketi duyar duymaz Balıkesir'e koştı."*²⁵ 1 Şubat 1920 tarihli İzmir'e Doğru Gazetesi'nde Mehmet Âkif'in Balıkesir'e gelişinden de şu şekilde bahsedilmişti. *"Sebilürreşad Ceride-i İslamiyesi ser muharrir-i fazılı Darül hakimetül islamiye azasından Mehmed Âkif Beyefendi hazretleriyle Sebilürreşad müdür ve sahib-i muhteremi Eşref Edib Bey beray-ı ziyaret şehrimizi teşrif buyurmuşlardır."*²⁶

Mehmet Âkif, Balıkesir'e, Sebilürreşad Gazetesi'nin sahibi Eşref Edib Bey ile gelmişti. Balıkesir halkı Mehmet Âkif'ten kendilerine hitap etmesini istedi. Bu isteği kıramayan Mehmet Âkif, kabul ederek 23 Ocak 1920 Cuma günü Balıkesir merkezde bulunan Zağnos Mehmet Paşa Camii'nde Cuma namazından sonra halka hitap etmişti. Bu hitabı Balıkesir'de yaşayan birçok Müslüman gelerek dinlemişti. Hitabı dinleyenlerin sayısı bini geçmişti. Hatta hitap sırasında duyulanan bazı Müslümanlar gözyaşlarını tutamamıştı.²⁷

Mehmet Âkif konuşmasına Euzu Besmele ile başlamıştı. Ardından Ahzap suresinin 56. ayetini

²⁰ Düzdağ-Okay, a.g.m., s. 434.

²¹ Ertuğrul Düzdağ, Mehmet Âkif Hakkında Araştırmalar: Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Şahsiyeti, Zamanı, Çevresi, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul 2006, s. 26.

²² Düzdağ-Okay, a.g.m., s. 435.

²³ Çevik, a.g.m., s. 857.

²⁴ Yiğit, a.g.m., s. 837.

²⁵ Çantay, a.g.e., s. 23.

²⁶ Mustafa Necati-Vasif Çınar, İzmir'e Doğru, Dr. Oktay Gökdemir (Haz.), İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2010, s. 118.

²⁷ Necati-Çınar, a.g.e., s. 128.

okumuştur. “*İnnullahe ve melaiketehu yusalluna alennebi ya eyyühellezina amenü sallu aleyhi ve sellimu teslima [Şüphesiz Allah ve melekları Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selam edin.]*” bu Kuran ayetinden sonra Hz. Peygamber’e salat u selam getirmişti. Daha sonra da konuşmasına başlamıştı. Konuşmasının başında 3 Ekim 1918 tarihli “*Alından Terlemeli*” adlı şiirini okumuştur. Mehmet Âkif, Balıkesir’deki hitabetiyle anlaşılacağı gibi Milli Mücadeleyi desteklemekteydi.²⁸

Mehmet Âkif, bu konuşması ile kısaca şöyle demek istemişti. Bütün dünya çalışırken yenilikler üretirken biz baktık. Son yıllarda başımıza bir sürü felaketler geldi. Bunun sebebi yaşanan yenilikleri yakalayamamamız ve yenilikleri uzaktan seyretmemizdir. Yaşamak hepimizin hakkıdır. Diğer insanlar yaşayabiliyorsa o zaman yaşamak bizim de hakkımızdır. Ancak haklı olmak ayrı haklı çıkmak ayrı şeylerdir. Medeniyetin takip edilmesi gerekir. Ancak bizler daha Bandırma’dan İstanbul’a vapurlarımız çalışmıyorken yabancılar New York’tan girip Hamburg’dan çıkıyorlar. Berlin’den uçup Trabzon’a geliyorlar. Biz daha yeryüzünde yavaş yürüyoruz. Yabancılar bunları yapabilmek için geceli gündüzlü çalışıyorlar. Hem de hep beraber çalışıyorlar. Eğer birleşmezlerse tehlikelere karşı duramayacaklar. Yabancılar bizim aramıza nifak tohumları ekti. Ufak tefek şeylerden birbirimize küsmemeliyiz. Geçmişten ders almalıyız. Yaşamak istemeyenlere bir şey diyemem ama eğer yaşamak istiyorsak küskünlüğü, dargınlığı bırakmak zorundayız. Dünyanın her yerinden ordular geldi. Bizim ise sadece sığırlarımız ve atlarımız var. Biz ne hale geldik? Avrupalılar ile aramızda çok mesafe var. Bu mesafeyi telafi etmemiz için çok çalışmalıyız dedikten sonra Yusuf Suresi 87. ayeti, Hicr Suresi 56. ayeti, Ankebut Suresi 69. ayeti, Ali İmran Suresi 100-103. ayetleri okuyarak ayetlerin mealini ve tefsirini yaptı. Bu ayetlerdeki anekdotları anlattı. Daha sonra sözlerine şunları ekleyerek konuşmasını bitirdi. El birliği ile bugün vatanımız müdafaa etmelidir. Canla başla çalışırsak vatanımızı kurtarıyoruz. Amacımız birdir ve tekdir. Çünkü düşman kapımıza dayanmış kırmaya çalışıyordu.

Konuşma Metni;

- Evet, biz Müslümanlar cihan çalışırken, didinirken, uğraşırken, namütenahi terakkiyat namütenahi inkılâplar geçirirken uzaktan seyirci sıfatıyla baktık. Bilhassa şu son senelerde başımıza birçok felaketler yağdı. Elan çilemizi doldurmadık. Sebebi? Hep seyirci kalmamız, umur-ı diniye olduğu gibi umur-ı dünyaya karşı da bigâne durmamızdır. Hayat, herkesin hakkıdır. Evet, bütün mahlûkat-ı ilâhiye hakk-ı hayata maliktir. O halde Allah’ın diğer mahlûkları arasında biz de yaşamakta haklıyız. Lâkin bilirsiniz ki haklı olmak başka, haklı çıkmak yine başkadır. Herhangi hak olursa olsun ihkak olunmadıkça sahibine hiçbir menfaat temin etmez. Bugün hangi milletin mahkeme-i adaletine koşsanız elinizde kuvvetiniz varsa derdinizi duyurabilirsiniz. Yok, böyle yapmaz da ağlarsanız; onun hiss-i insanîyetine, hiss-i medenîyetine ilticaya kalkırsanız hüsrandan başka bir netice elde edemezsiniz. İstihkak davasını yükseltebilir misin, herhangi mahkemeye gitsen haklısın. Yoksa milyonlarca milyarlarca mahlûk: - “*Yaşamak hakkımdır, bu hakkı benden kimse alamaz*” diye haykırıp dururken senin, benim gibi bir miskin bir köşede ağlamış, inlemiş merhamet dilemiş... Hiç tesiri olmaz, hatta

²⁸ Yiğit, *a.g.m.*, s. 836. ; Hasan Babacan, Mehmet Âkif’in Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerindeki Dini ve Siyasi Propaganda Faaliyetleri, *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildirileri*, Balıkesir 2011 s. 307-308.

duyulmaz. Çocuk yürümezden evvel bilirsiniz ki emekler. Biz Müslümanlar da tıpkı henüz doğrulamayan, yürümeyen sabiler gibi yerlerde emekler dururken bir de gözümüzü açtık, gördük ki etrafımızdaki milletler göklerde uçuyorlar. Gelip çöldeki masumların tepesine ateşler yağdırıyorlar. Biz Bandırma'dan İstanbul'a kadar adamakıllı vapur işletemezken herifler bahr-i muhitî altından geçiyorlar. Nivoryk'tan (New York) dalıyor, Hamburg'tan çıkıyorlar ki aradaki mesafe bizim vapurların ayağıyla bir aylık yoldur. Berlin'den uçuyorlar Trabzon'a konuyorlar. Biz ise hâlâ yeryüzündeki yürümeyi temin edemedik. Tabiat bin çelik bazuya sahipken insanın bir cılız kolu nasıl kâinata hâkim oluyor? Nasıl bu kadar kuva-yı tabiiyyeyi hükmü altına alıyor? Hayır, yanlıştın var. Bu kadar işleri gören bir kol değil binlerce, milyonlarca koldur. Bunların hepsi bir araya gelmiş, teşrik-i mesai etmişler, geceli gündüzlü çalışıyorlar, uğraşıyorlar. Çünkü anlamışlar ki birleşmeseler kendilerini her taraftan kuşatan tehlikelere karşı duramayacaklar. Demek birleşmekte zaruret var. Bu ıztırar olmasaydı birleşmeleri de mümkün olmazdı. İşte biz şimdi derdimizin başını bulduk. Başkaları zarureti görünce birleşmişler, biz ise o zarureti görmediğimiz için bu birliği vücuda getirememişiz yahut gördüğümüz halde temini vahdet cihetine yanaşmamışız. Bugün hayatın, maişetin, ihtiyacatın aldığı tarz itibarıyla bir insan tek başına bir iş göremiyor. Bütün işler, şirketler, cemiyetler, milletler tarafından meydana getiriliyor. Ne fabrikalar, ne demiryolları, ne vapurlar, ne limanlar, ne hastaneler, ne camiler, ne mektepler, ne ticaretler, ne de din ve vatanı müdafaa edecek toplar, tüfekler, cephaneler... Elhasıl hiçbir şey ferdi sa'y ile yani tek başına çalışmakla kabil olamıyor. Bugün hayat öyle bir şekil almış ki tek başına çalışan bir adamın alınından damlayan terler tıpkı gözyaşı gibi dökülüp gidiyor, hiçbir fayda temin etmiyor. Ne zaman bir yere gelmiş binlerce alın birden terlerse işte o vakit bu sa'yin yeryüzünde bir eseri, bir izi görülebiliyor. Mademki tek başına sarf olunan mesainin kıymeti yoktur, biz de aramızda vahdeti temin ederek topluca çalışmaya koyulmalıyız. Cemaatsiz yaşamaya, cemaatten ayrılmaya gelmez. Cemaat-i İslamiye'nin kesafet peyda etmesi için çalışmalıyız. Ufak sebeplerle birbirine küsmemeli. Biliyorsunuz ki yabancılar asırlardan beri tefrika tohumlarını aramıza serptiler. Bir hayli de mahsul aldılar. Biz gözümüzü açsaydık bugün altında inim inim inlediğimiz şu felaketleri elbette görmeyecektik. Her ne ise geçmişe esefin faydası yoktur. Maziden yalnız ibret alınır. Eğer Müslümanlar yaşamak istiyorlarsa cemaat arasında nifaka, şikaka, dargınlığa, küskünlüğe, ayrılığa, gayrılığa meydan açabilecek en ufak sözlerden, en ehemmiyetsiz görünen hareketlerden bile çekinmelidirler. Yok, yaşamak istemezlerse ona diyecek yok. Ancak bu hal ile insan gibi yaşamak elde olmadığı gibi yaşamamak da elde değildir. Çünkü biz maazallah hakk-ı hayatımızı kaybettiğimiz gün mahkûmiyet felaketine düşeriz ki bizi tahakkümleri altına alanların nazarında behaimden farkımız kalmaz. Hayvan gibi bizi kendi hesaplarına işletirler, sırtımızdan menfaatlerini temin ederler. Dünyanın yedi iklim dört köşesinden sürü sürü, ordu ordu getirilmiş renk renk mahkûm milletlerin ne halde bulduklarını gözlerimizle gördük. Maazallah sonra biz de onlar gibi oluruz. Biz sığırlarımızı beygirlerimizi nasıl kullanıyorsak onlar da bizi öylece kullanırlar. Acaba biz Müslümanlar niçin bu hale düştük? Bunun illetini ben şöyle görüyorum: Doğduğumuz günden itibaren babalarımız, analarımız, hocalarımız, siyasilerimiz, ediplerimiz, şairlerimiz, muharrirlerimiz bize istikbal için ümit verecek bir şey söylemediler. Ben çocukluğumdan beri: - "*Biz yaşamayız. Avrupalılar terakki eylemiş. Siz çok fena günler göreceksiniz!*" Nakaratından başka bir şey işitmedim. "*Çocuklar, siz geceli gündüzlü çalışınız ki bu memleket kurtulsun*" diye sizle-

ri sa'ye, mücadeleye sevk edecekleri yerde rastgelen adam ruhlarımıza kalplerimize yeis mayası aşıladı. Garbın terakkiyatından bahsederlerken diyeceklerdi ki: - *"Evlatlar, görüyorsunuz ya, Avrupalılarla bizim aramızda çok mesafe var. Bu mesafeyi telafi edecek surette çalışınız. Yoksa daha geride kalır, mahvolursunuz. Sakın meyus olmayınız. Sakın azminize fütür getirmeyiniz!"* Evet, böyle diyeceklerdi. Lakin demediler, bilakis yüz binlerce halk bu devletin batacağını kail idi. Bir taraftan Avrupalıların terakkiyatı gözlerimizi kamaştırdı. Diğer taraftan muhitimizin bu gibi makûs telkinleri sınırlarımızı uyuşturdu. Onun için ileri gidemedik. Hâlâ o yeis ruhlarımızda hükümandır. Hiç biz Kitabullah'ı düşünmedik. O Kitabullah ki birçok ayat-ı celilesiyle ümmet-i İslamiye'yi yeisten, azimsizlikten, tahzir ediyor. Esta'izübillah ("Ezü besmele" okuyarak Allah'a sığınırım) *"Ya beniyye'zhebu fe tehassesu min Yusuf ve ehyi ve la tey'esu min ravhullah innehu lâ yey'esu min ravhullahi illel kavmül kâfirun"* (Yusuf Suresi, Ayet: 87) *"Oğullarım gidiniz, Yusuf'la kardeşini araştırınız. Sakın Allah'ın inayetinden ümidinizi kesmeyiniz. Zira şunu iyi bilin ki kâfirlerden başkası Allah'ın inayetinden ümidini kesemez."* Demek ki bir Müslüman için Allah'ın inayetinden, merhametinden ümidi kesmek küfürdür. Sonra sure-i Hicr *"Sale ve men yaknetu min rahmeti Rabbihi illed dallun [Dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?"* (Hicr Suresi, Ayet: 56)] buyruluyor. Bu ayet-i kerime Hazret-i İbrahim'in lisanından varit olmuştur. Melekler: *"Allah sana halim selim, hayırlı bir oğul ihsan edecektir."* dediler. O da *"Ben artık doksan yaşına geldim. Bundan sonra çocuğum olur mu?"* deyince *"Bizim sana verdiğimiz müjde haktır, doğrudur. Sakın bu saatin husul bulacağından ümidini kesme. Allah'ın inayetinden yeise düşme"* dediler. Bunun üzerine Hazret-i İbrahim: *"Hâşâ, Cenab-ı Hakk'ın inayetinden, kereminden ancak dalale düşenler ümidini kesebilir, yeise düşebilir. Erbab-ı iman için yeise düşmek imkânı yoktur. Velhasıl nazar-ı İslam'da Allah'tan ümidi kesmek haramdır. Haram da değil, küfürdür, şirktir. Ancak Mevla'nın merhametine bel bağlayarak emrettiği tarihi tutmamak tabii caiz olmaz. Allah'ın inayetini temenni için elbette o inayete -velev cüzi olsun- istihkak lazım. Feyyazda buhl yoktur. Şu kadar var ki o feyze istidat şarttır. Kitabullah'ta "Vellezine câhedû finâ le nehdiyennehum subulenâ ve innallâhe le meal muhsinîn. [Bizim uğrumuzda cihat edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız. Şüphesiz Allah mutlaka iyilik yapanlarla beraberdir (Ankebut Suresi, Ayet: 69)] buyruluyor. Evet, bu ayet-i kerime sarahaten gösteriyor ki Allah yolunda, Hakk yolunda mücadele edenler için tevfiq, hidayet mevcuttur, muhakkaktır. O halde daha ne istiyoruz? Ne için bu feyze, bu inayete kabiliyet gösterebilmek için çalışmıyoruz? Bu dünyada hiçbir şeye güvenilmez. Ne servete, ne sihhate, ne akla, ne ilme, ne ahlaka. Elhasıl hiçbir şeye dayanılmaz. Bakarsınız: Milyonlarca servet mahvolur, en metin sıhhatler bir an içinde devrilir; en temiz huylar değişir, kirlenir. Hülâsa maddî, manevî, ruhani, cismanî, ne varsa hiçbirini için beka tasavvur edilemez. Kaviyyüşşekime hükümetler çöker. Dünyaya meydan okuyan saltanatlar bakarsınız yıkılır gider. Dünyaları huzurunda titreten bu kudretler bir varmış bir yokmuş sırasına girer. Güvenilecek, dayanacak bir şey vardır ki o da ancak Allah'ın merhameti Allah'ın inayetidir. Evamir-i ilâhîyeye inkıyat etmeli, nevahiden sakınmalı. Cemaat-i İslamiye el ele vermeli, çalışmalı. Evet, vahdet lazımdır; dünya için de ahiret için de. İslam bundan bin üç yüz elli sene evvel dünyanın en ücra bir köşesinde karanlıklar arasından bir kandil gibi parladı. Pek az zaman içinde o kandil büyüdü, bedir oldu. Daha büyüdü güneş oldu. Nuru bütün kâinatı kapladı. Yirmi beş sene zarfında yirmi beş bin senelik bir tealiye mazhar oldu. Bu mazhariyetin sırrı sahabe-i*

kiram rıdvanullahi aleyhim ecmain (Allah hepsinden razı olsun) hazeratının el birliği ile çalışmaları idi. İşlam'dan evvel aralarında senelerce, hatta asırlarca süren birçok kanlı muharebeleri intaç eden ne kadar kabile gürültüleri aşiret kavgaları varsa hepsini unuttular. Bilirsiniz ki Ashab-ı Kiram iki kısımdır: Ensar, Muhacirin. Bu isimler Cenab-ı Hakk tarafından kendilerine verilmiştir. “Ensar” esasen Medine’de bulunanlardır. “Muhacirin” evvelce Mekkeli olup da müşriklerin eza ve cefasından dolayı Aleyhissalatu Vesselam Efendimiz’in arkasından Medine’ye hicret edenlerdir. Bu Ensar’ın muhacirlere karşı yaptıkları fedakârlıkların tarih-i âlemde hiçbir misli görülmemiştir. Ensar-ı kiram “Evs” ile “Hazrec” kabilesine mensuptur. Bu iki kabile esasen amca çocuklarıdır. Lakin mürur-ı zaman ile Evsilik-Hazrecilik meselesi bu iki kabileyi birbirine düşman yaptı. Değil akvamı iptidaiye en terakki etmiş milletlerde bile, asabiyet gürültüleri en müthiş muhasamata sebebiyet verir. İşte bunların beyinlerindeki muharebe yüz seneden fazla devam etti. Hatta hicretten bir sene evvel de aynı harp tazelenmişti. Bunlar şeref-i İşlam ile müşerref olunca İşlam onları barıştırdı. Kardeş oldular. Peygamber aleyhisselama zahir oldular: İşlamı neşr için feda-yı can etmeye başladılar. Sahabe-i kiram efendilerimizin giydikleri لباسlar neresinden eskirdi, bilir misiniz? Omuzlarından. Çünkü daima cemaatle kıldıkları namazda saflar adeta sabun kalıpları gibi idi. O ayrı ayrı vücutlar yekpare birer duvar kesilirdi. Aralarından su sızmaz hava geçemezdi. Görüyorsunuz ya, Aleyhissalatu Vesselam Efendimiz’in safları düzeltmeye atf buyurdıkları ehemmiyet neden dolayı imiş. Hep cemaat-i Müslimin arasındaki vahdeti temin etmiş. Fakat Müslümanların bu hali o zaman Medine’de bulunan Yahudilerin hiç hoşuna gitmiyordu. Hatta günün birinde şöyle bir vaka oldu: İhtiyar Yahudi’nin biri baktı ki Ensar-ı kiramdan birkaç genç bir arada oturmuşlar, tasavvur edilemeyecek bir samimiyetle konuşuyorlar, musahabe ediyorlar. Herif bunu görünce İşlam’ın atisinden kendi hesabına ürktü. İçi gıcıkladı. - “Ne olacak bu?” dedi. İş biraz daha giderse bize ekmek kalmayacak... Bunun üzerine bir delikanlı Yahudi buldu. - “Git, şunlara Evs-Hazrec arasındaki vukuatı hatırlat, geç” dedi. O da gitti. Her iki tarafa ait şairlerin vaktiyle olup biten maceraları musavver olmak üzere söylemiş oldukları şiirleri okudu. Bunun üzerine gençlik saikasıyla her iki tarafın kabadayılık damarları galeyana geldi. Her biri kendi kabilesinin kahramanlığını sayıp dökmeye başladı: İş alevlendi. Hatta biri: - “İsterseniz o geçmiş vakaları tazeleyebiliriz.” Sözünü ortaya attı bunun üzerine ötekileri: - “Hay hay! Sizden ne korkumuz var!” dediler. Hepsi ayaklandılar, silahlarını alıp Medine haricindeki taşlık bir vadiye çıktılar. Muharebe başlamak üzereyken vakadan haberdar olan Aleyhissalatu Vesselam Efendimiz hemen oraya koştular. Hazret-i Peygamberi görünce her iki taraf durdu. Aleyhisselatu Vesselam Efendimiz yüksekçe bir yere çıkarak: - Ey Müslümanlar! Allah’tan korkunuz, Allah’tan korkunuz! Aklınızı başınıza alınız, daha ben sağ iken henüz aranızda bulunuyorken cahiliyet davalarıyla mı ayaklanıyorsunuz. Bu hareketlerinizin akıbeti nereye varacağını düşünmüyor musuz?.. Mealinde gayet müessir, gayet belîğ muhtasar bir hutbe irat buyurdular. Bunun üzerine her iki tarafın akli başına geldi. Yaptıklarından nadim olarak ağlaşa ağlaşa sarmaşıp barıştılar. İşte bu vakayı müteakiben şu ayat-ı celile nazil oldu ki: “Ya eyyühellezine amenu in tüty’u ferıkam minellezine... lealleküm tehtedun” (Al-i İmran Suresi, Ayet: 100, 101, 102, 103) Bu ayetlerin meal-i kerimi şöyledir: “Ey Müslümanlar, kendilerine sizden evvel kitap gönderilenlerden bir kısmına uyacak olursanız siz şeref-i imanla müşerref olmuşken onlar sizi yeniden neuzubillah küfre sokarlar. Ya siz henüz aranızda Cenab-ı Hakk’ın ayat-ı celilesi okunup dururken, Allah’ın Peygamberi içinizde ya-

şiyorken nasıl bu suretle küfür yolunu tutarsınız? Kim Allah'ın gönderdiği rabıtaya sımsıkı sarılacak olursa doğru yolu bulmuş olur. Ey Müslümanlar, Allah'tan nasıl korkmak icap ederse öylece korkunuz! Ve ancak Müslüman olarak Müslümanlıkta can veriniz. Sonra hepiniz birden habl-ı ilâhîye sımsıkı sarılınz. Sakın aranızda ayrılık gayrılık girmesine meydan bırakmayınız. Allah'ın hakkınızdaki nimeti düşününüz. Hani sizler birbirinize düşman idiniz; Cenab-ı Hakk kalplerinizi feyz-i İslam ile birleştirdi de onun saye-i nimetinde kardeş oldunuz. Hani sizler bir zaman ateş çukurunun ta kenarına kadar gelmiştiniz de Cenab-ı Hakk sizi oradan kurtarmıştı. İşte, belki tarik-i hidayeti bulursunuz diye, Cenab-ı Hakk ayet-i celilesini size böyle sarıh olarak tebliğ buyuruyor. İşte bin üç yüz bu kadar sene evvel nazil olan bu ayet-i celilenin hükmü kıyamete kadar bakidir. Sebeb-i nüzülü olan vaka maalesef tekerrür edip duruyor. Binaenaleyh Müslümanlar arasında ayrılığı gayrılığı mucip olacak en ufak hadiselerden, dargınlığı intaç edecek en hafif hareketlerden, sözlerden katiyen çekinmelidir. Fırkacılık, bunlar artık susmalı. El birliği ile bugün vatanı müdafaa etmeli. Asla meyus olmalı. Emin olmalıyız ki canla başla çalışırsak aradaki esbab-ı tefrikayı kaldıracak olursak vatan-ı İslamı kurtarız. İnşallah bundan sonra âlem-i İslam hakkındaki tecelli-i celal cemaletle inkılâp edecektir. Önümüzde hamdolsun birçok beşaretler var. Bugün bütün Müslümanlar uyandı. Gerek dünyayı, gerek kendilerinin dünyadaki mevkillerini artık anlamaya başladı. Sonra gözleri büsbütün açıldı. Müslümanlar kendi başlarını kurtarmaya, kendi hakk-ı hayatlarını ihkak etmeye çalışmazlarsa kıyamete kadar zillet içinde, meskenet içinde kalacaklarını anladılar. Ona göre çalışmaya başladılar. Başkalarından merhamet, adalet dilenmenin mürüvvet-i insaniyet beklemenin pek beyhude olduğunu bilfiil gördüler; asırlardan beri dalmış oldukları uykudan artık silkiniyorlar. İnşallah bu intibah devam edecek, bütün cihan İslam'a yayılacak. Yakın zamanda bir gün gelecek ki İslam asırlardan beri kaybettiği şevketini, kudretini, azametini yine istirdat edecektir. Bütün aleyhimizdeki cereyanlar biraz değişmiş, eskisinden biraz daha iyileşmiş görünüyorsa, emin olunuz ki bu inkılâp hep vatanı müdafaa yolunda maruf olan bu mücahedelerinizle âlem-i İslam'ın lehimizdeki galeyanları, tezahürleri sayesinde. Ey cemaat-i Müslimin! Memleketlerinizi kurtarmak için devam eden mücahedatınızda bir noktaya son derece dikkat etmelisiniz: Bu hareketlerin, bu himmetlerin sırf müdafaa-i din ve vatan gayesine müteveccih olduğu yar ve ağyar nazarında tamamıyla anlaşılmalıdır. Fırkacılık, menfaatçilik gibi hislerden külliyyen müberra olduğuna yakındakilere uzaktakilere tamamıyla kanaat gelmelidir. Bu kanaati zerre kadar sarsacak bir harekete, bir söze kimse tarafından meydan verilmemelidir. Hususi emeller, hususi içtihatlar yine hususi olarak sahiplerinin kafasında, kalbinde kalmalıdır. Çünkü gaye birdir. Efrat tarafından o müşterek gayeye karşı gösterilecek ufaklık bir inhiraf son derece muhtaç olduğumuz vahdeti temelinden sarsmaya kâfidir. Onun için bundan son derecede sakınmalıdır. Cemaat içinde herkesin uhdesine düşen bir vazife-i vataniye bir farize-i diniye vardır ki onu ifada zerre kadar ihmal göstermek caiz değildir. Bu hususta hiçbir fert kenara çekilerek seyirci kalmaz. Çünkü düşman kapılarımıza kadar dayanmış, onu kırıp içeri girmek, harim-i namus ve şerefimizi çiğnemek istiyor. Bu namert taarruza karşı koymak kadın erkek, çoluk çocuk, genç ihtiyar... Her fert için farz-ı ayn olduğu bir lahza hatırdan çıkarılmamalıdır. Bugün herkes vüs'unu sarf ile mükelleftir. Osmanlı saltanatını i'lâ için "*Karesi*"nin, bu kahraman İslam muhitinin vaktiyle ne büyük fedakârlıklar gösterdiği herkesin malumudur. Rumeli'yi baştanbaşa fetheden hep bu topraktan yetişen babayiğitleri o kahraman ecdadın torunları olduğunuzu ispat etme-

lisiniz. Anadolu'yu müdafaa hususunda diğer vilayetlere ön ayak olmak şerefini siz ihraz ettiniz. Sa'yiniz meşkûrdur. İnşallah bu şan ve şeref kıyamete kadar artar gider. İnşallah vatanımızın haysiyeti, istiklali, saadeti, refahı, ümrani dünyalar durdukça masun ve mahfuz kalır. Allahümme'n-suru'l-İslam ve'l-Müslimin! Allahümme'nsur min nasraddin! Ve'h-zul min hazali'l-Müslimin! Rabbene'f-riğ aleya sabren ve sebbit akdamena ve'n-surna ale'l-kavmi'l-kâfirin! Ve'l-hamdulillahi Rabbi'l-âlemin!²⁹

SONUÇ

Sonuç olarak Mehmet Âkif, hayatı boyunca vatani için çeşitli çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar, ilk olarak bilimsel manzumeleri, şiirleri ve eserleridir. Milli Mücadele döneminde de birçok şehre giderek halkı düşmanlara karşı bilinçlendirmiştir. Bu gezilerinde öne çıkan vaazlarından birisi de Balıkesir şehrindeki yaptığı konuşmadır. Bu konuşmanın etkisi ile Milli Mücadele'nin önemi anlaşarak düşmanlara karşı direniş gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akarşlan, M. (1996). Milli Mücadele Dönemi'nde Balıkesir'de Kamuoyunun Oluşması ve Heyeti Merkeziye Karar Defteri. *Atatürk Yolu Dergisi*. (C. 5). 1-24.
- Arıkan, Z. (2003). Milli Mücadele'de Balıkesir. *Atatürk Yolu Dergisi*. (S. 24). 469-474.
- Babacan, H. (2011). Mehmet Âkif'in Birinci Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemlerindeki Dini ve Siyasi Propaganda Faaliyetleri. *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu*. 299-316.
- Bacanlı, H. (2017). Birinci TBMM'de Burdur Milletvekili Mehmet Âkif (Ersoy) ve Faaliyetleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. (C. 34), 1-54.
- Çantay, H. B. (1966). *Âkifname*. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası.
- Çevik, Z. (2009). I. Meclis'te Bir Meb'us: Mehmet Âkif (Ersoy) Bey. *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. (C. 2). 855-867.
- Düzdağ, E. & Okay, O. (2003). Mehmed Âkif Ersoy. *DİA*. C. 28, 432-439.
- Düzdağ, E. (2006). *Mehmet Âkif Hakkında Araştırmalar: Hayatı, Eserleri, Fikirleri, Şahsiyeti, Zamanı, Çevresi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi.
- Evsile, M. (2012). *Milli Mücadele Tarihi*. Samsun: Etüt Yayınları.
- Kayhan, M. (2013). *Milli Mücadele ve Mehmet Âkif Ersoy*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.
- Keskin, R. (2009). *Mehmet Âkif Ersoy: Hayatı, Safahattan Seçmeler, Hatıralar*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Kılıçoğlu Cihangir, Ç. (2019). Milli Mücadele Döneminde Balıkesir'de Rum Cemiyetleri. *Kuvayı Milliye Şehri Balıkesir Uluslararası Sempozyumu*. (C. 1), 267-276.

²⁹ Necati-Çınar, a.g.e., s. 129-132.

Küçük, C. (2005). Milli Mücadele. *DİA*. C. 30, 76-83.

Necati, M. & Çınar, V. (2010). *İzmir'e Doğru*. (Yay. Haz. Dr. Oktay Gökdemir). İzmir: İzmir BB Yayınları.

Öncel, M. (2018). Mehmet Âkif Ersoy Hayatı, Musiki Yönü ve Bestelenmiş Şiirleri. *Mehmet Âkif Ersoy Hayatı*. 3-13.

Öztürk, C. (2005). Mondoros Mütarekesi. *DİA*. C. 30, 271-273.

Şimşir, N.B. (1988). *Ankara Bir Başkentin Doğuşu*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Yıldırım, T. (2008). *Fikirler ve Hatıralar Etrafında Mehmet Âkif'i Anlamak*. İstanbul: Yağmur Yayınları.

Yiğit, Y. (2009). İki Hatip Bir Kent: Mustafa Kemal ve Mehmet Âkif Balıkesir'de. *I. Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. (C. 2). 835-846.

BÜYÜK TAARRUZ'DA 15'İNCİ TÜMEN FAALİYETLERİ VE AHMET NACİ TINAZ

Aslı AYDINÖZ, Yüksek Lisans Öğrencisi, Dumlupınar Üniversitesi,
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı,
asliaydinoz@hotmail.com

ÖZET

Türk İstiklâl Harbinin dönüm noktası kabul edilen Büyük Taarruz 26 Ağustos 1922 tarihinde Mustafa Kemal'in emri ile başladı. Yapılan bu taarruz ile Türk topraklarının işgalden kurtulması ve Yunan kuvvetlerinin Anadolu'dan atılması hedeflendi. Sakarya Meydan Muharebesi'nden sonra Büyük Taarruz harekâtının hazırlıklarına başlandı. Taarruz hazırlıklarında komuta kademelerinde önemli değişiklikler yapıldı. Batı Cephesi Komutanlığı Kurmay Başkanı olan Naci (Tınaz), Eylül 1921'de 1'inci Orduya bağlı 15'inci Tümen Komutanlığına getirildi. 3'üncü Kafkas Tümeni ile birlikte hareket ederek Afyonkarahisar'da bulunan Tınaztepe (Tınastepe) bölgesinde görev aldı. Yapılan muharebe sonucunda Tınaztepe'de Yunan ordusunun geri çekilmesi sağlandı. Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nden sonra Ahmet Naci, meclis tarafından savaşta gösterdiği başarılarından dolayı Albay rütbesine yükseltildi. Ayrıca, kendisine savaşta sonra İstiklâl Madalyası takdim edildi. Emekliliğinden sonra 5. dönemde Milli Savunma Bakanı oldu.

Bu çalışmamız, Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanan Büyük Taarruz'da önemli bir yer alan Tınaztepe Muharebesi ve bu muharebede çarpışan 15'inci Tümen ile Tümen komutanı olan Ahmet Naci Tınaz'ın faaliyetlerini içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Ahmet Naci Tınaz, Tınaztepe, 15'inci Tümen, Türk İstiklâl Harbi.

ACTIVITIES OF THE 15th DIVISION AT THE GREAT OFFENSIVE AND AHMET NACI TINAZ

ABSTRACT

The Great Offensive, which was considered the turning point of the Turkish War of Independence, started on 26 August 1922 with the order of Mustafa Kemal. With this attack, it was aimed to save Turkish lands from occupation and to expel Greek forces from Anatolia. After the Battle of Sakarya, preparations for the Great Offensive movement started. Significant changes were made in the command levels in the preparations for the attack. Naci (Tinaz), Chief of the Western Front Command, In September 1921, he was appointed to the 15th Division Command of the 1st Army. He acted with the 3th Kafkas Division and served in the Tinaztepe region in Afyon. As a result of battle the withdrawal of the Greek army was achieved in Tinaztepe. Ahmet Naci after the battle of High Command, he was promoted to the rank of Colonel by the parliament for his success in the war. In addition, he was presented with the Medal of Independence after the war. He became the Minister of National Defense in the 5th term after his retirement.

This work includes the Tinaztepe Battle, which took an important place in the Great Offensive that resulted in the victory of the Turkish army, and the activities of the 15th Division fighting in this battle and Ahmet Naci Tinaz, the division commander.

Keywords: The Great Offensive, Ahmet Naci Tinaz, Tinaztepe, 15th Division, Turkish War of Independence.

GİRİŞ

Türk milletinin Milli Mücadelesi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışı ile başlamıştır. 26 Ağustos günü başlayan ve 30 Ağustos 1922 tarihinde işgalci Yunan kuvvetleri ile Türk ordusu arasında olan mevcut muharebe Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanmıştır. (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995:1). Yunan ordusu yenilgisinden dolayı İzmir'e doğru kaçmaya başlamıştır. İşgalci kuvvetlerin ülke topraklarından atılması ile Milli Mücadele süreci sona ermiştir. (Yalçın, 2014: 302). Bahsi geçen milli mücadele süreci içerisinde Sakarya Meydan Muharebesi ve ardından gelen Büyük Taarruz Muharebesi, Türk milletinin bağımsızlığını kazanmasında mühim derece etkili olmuştur. Sakarya Meydan Muharebesi, Yunan kuvvetlerinin Türk ordusu üzerine saldırıya geçmesi ile 23 Ağustos 1921 tarihinde başlamıştır. Yunan kuvvetlerinin saldırıya geçmesinde ki asıl amacı Ankara'yı ve Anadolu topraklarını ele geçirmektir. Bununla beraber Türk askeri gücünü Kızılırmak ilerisine kadar sürmeyi veya tam anlamıyla imha etmeyi de hedeflemiştir (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 5nci Kısım 2nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül – 10 Ekim 1921),1973:3). Sakarya Meydan Muharebesi gerçekleştiği sürede bazı Türk birliklerinin savunma hatlarının, Yunan kuvvetleri karşısında zayıf düştüğü görülmüştür. Bu süreçte Başkomutan Mustafa Kemal Paşa yeni bir strateji izleyerek cephe sisteminde değişikliği getiren o emri vermiştir: “*Hattı müdafaa yoktur, sathı müdafaa vardır. O sath bütün vatanıdır. Vatanın her karış toprağı vatandaşın kanıyla ıslanmadıkça düşmana terk olunamaz*”. Mustafa Kemal Paşa'nın bu emri ile Türk kuvvetleri savunma sisteminden taarruz harekâtına geçmiştir (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 5nci Kısım 2nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül – 10 Ekim 1921),1973:65; Yalçın,2014:292). 23 Ağustos 1921 tarihinden 13 Eylül 1921 tarihine kadar 22 gün 22 gece kesintisiz olarak devam eden Sakarya Meydan Muharebesi ve sonrasında 10 Ekim 1921'e kadar sürmüş olan harekât Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanmıştır.

9 Ekim 1921 tarihinden itibaren Yunan kuvvetleri mağlubiyetlerinden dolayı çekilmek zorunda kalmıştır (Çalhan, 1992: 69). Sakarya Nehri'nin batısına doğru harekete geçen Yunan kuvvetlerini Türk ordusu Afyon ve Eskişehir hattına kadar kovalamıştır (Yalçın, 2014: 293; Özlü, 1992: 939). Sakarya Meydan Muharebesi'nde kazanılan zaferden sonra, Batı ile olumlu görüşmeler yapılmıştır. 20 Ekim 1921'de Fransa ile Ankara Antlaşması imzalanmıştır (Atatürk, 1999: 829). Yapılan Ankara Antlaşması ile Türk Devleti resmi olarak Fransa tarafından tanınmıştır. Böylelikle Güney Cephesi'nde bulunan Türk kuvvetlerinin Batı Cephesi'ne aktarılması gündeme gelmiş ve Yunan kuvvetlerinin üzerinde ki baskı artmıştır (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 5nci Kısım 2nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül – 10 Ekim 1921), 1973: 466). Batı ülkeleri mevcut muharebe sonucundan dolayı Yunan kuvvetlerine olan desteklerini azaltmıştır. Batı basınında ise muharebe sonucu Yunan ordusunun hezimetini tasvir edilmiştir. Genel duruma bakıldığında Yunan kuvvetleri Eskişehir–Afyon hattına kadar takip edilmiştir ve Yunan kuvvetleri de Türk kuvvetleri de lojistik sorunlar yaşamaktadır. Türk kuvvetlerinin yeni bir saldırı yapabilme ihtimali üzerinde durulmamıştır.

Ancak Türkler, Yunan kuvvetlerini ülke topraklarından atmak için büyük bir gizlilik halinde ordularını taarruza hazırlamıştır (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 3; Yalçın, 2014: 302; Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 5nci Kısım 2nci Kitap Sakarya Meydan Muharebesi (23 Ağustos – 13 Eylül 1921) ve Sonraki Harekât (14 Eylül – 10 Ekim 1921), 1973: 466).

Büyük Taarruz ve 15'inci Tümen

Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında Türk kuvvetleri Anadolu topraklarını Yunan işgalinden kurtarmak için hazırlıklara başlamıştır ve bu hazırlıklar büyük bir gizlilik ile yürütülmüştür. Bu süreçte Yunan kuvvetleri Sakarya Meydan Muharebesi'nde başarısızlığa uğramalarından kaynaklı ellerinde olan mevcut bölgeleri kaybetmemek adına savunmaya geçmişlerdir. (Özlü, 1992 :939) Büyük Taarruz öncesinde Türk ordusunun mevcut insan sayısı Yunan ordusunun yarısı kadar olmasına rağmen Taarruz hazırlıkları başlamıştır. Taarruz kararı ilk olarak 1921 senesinin Ekim ayında verilmiştir. Verilen karar neticesinde Afyon-Eskişehir hattında bulunan Yunan kuvvetleri üzerine taarruza geçilecektir. Taarruz hazırlıkları kısa sürede tamamlanamamıştır. Sebebi ise Yunan kuvvetlerinin Sakarya Meydan Muharebesi sonrasında geri çekilirken geçtikleri güzergahlar üzerinde yol açtıkları tahriplerdir. Demiryolları ve telgraf hatlarına zarar vermişlerdir. Taarruz hazırlıklar ulaşım aksaklıklarına rağmen devam etmiştir (Görgülü, 1992: 1). Özellikle kış aylarının yaklaşmasından dolayı hazırlıkların hızlanması gerekmiştir. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, ordunun gereksinimleri karşılanmadan taarruza geçilmesini istememiştir. Ordunun eksikliklerini tam olarak bilmeyen ve işgalci Yunan kuvvetlerinin topraklarından hızlıca atılmasını isteyen bazı kesimler tarafından Mustafa Kemal Paşa, taarruz hareketini geciktirdiği gerekçesi ile eleştirilmiştir (Yalçın, 2014: 302-303; Belen, 1970: 10-11). Bu süreçte taarruz hareketinin ilkbaharda olmasına karar verildi.

Taarruz hazırlıkları yaklaşık on ay sürdü. Türkler bir taraftan asker sayısının taarruzda yeterli olabilmesi için seferberlik etmiş aynı zamanda askeri eğitimlerini de hızlandırmışlardır (Özlü, 1992: 950-954). Yapılan hazırlıklar neticesinde Sakarya Meydan Muharebesi'nde asker sayısı 100.000 iken taarruz harekâtı için bu sayı 200.000 kişiye çıkarılmıştır. Hazırlıklar içerisinde Türk ordusunun kullanacağı silahların bakımı, yenilenmesi ve temini de yer almıştır. Askerlerin eğitime önem verilmiştir; ordunun düzenli bir şekilde tatbikatlar yapması sağlanmış ve tüm kademelerde askeri eğitimler aralıksız sürdürülmüştür (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz (1 -31 Ağustos 1922), 1995: 2). Genel duruma bakıldığında ise Yunan kuvvetlerinin özellikle İngiltere'den aldığı mühimmat desteği ile Türklere karşı sayıca üstün olduğu açıkça görülmüştür. Silah sayısı ve kaynaklar açısından Yunan kuvvetlerine nazaran dezavantajlı olan Türk ordusunun durumunu yorumlayan Avrupa devletleri, bir taarruz gerçekleştiği taktirde Türk kuvvetlerinin başarısız olacağını düşünüyordu (Görgülü, 1992: 4-6).

Türk ordusu taarruz hazırlıklarını yaptığı süre boyunca planın gizli kalmasına büyük önem vermiştir. Yunan kuvvetlerinin, Türk ordusunun bir taarruza geçme ihtimalini vermemesi ve taarruz tarihini, nerede ve ne zaman olacağını bilmemesi Türklerin lehine bir durum olmuştur. Haziran 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa taarruz planına kesin olarak kararını vermiş ve bu kararı Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'ya, Milli Müdafaa Vekili Kazım Özalp'e ve Ge-

nelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'ya söylemiştir (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz (1 -31 Ağustos 1922), 1995: 12).

Haziran 1922 tarihinden itibaren ciddi bir planlama sürecine girilmiştir. Taarruzun yapılabileceği 3 bölge belirlenmiştir; Birinci Bölge: Sakarya ile Sivrihisar-Seyitgazi arasında olan bölgeyi kapsamaktadır. İkinci Bölge: Seyitgazi-Afyonkarahisar bölgesidir. Üçüncü Bölge: Afyon bölgesidir. Yunan kuvvetlerinin büyük bir bölümü Afyonkarahisar ve Dumlupınar arasında konumlanmıştır. Bir diğer kuvvetli ordusu ise Eskişehir hattında konumlanmıştır. Bahsedilen bölgeler dışında kalan üçüncü bölge ise iki kısımdan oluşmaktadır. Afyonkarahisar'ın kuzeydoğusunu ve güneybatısını kapsamıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda taarruz harekâtının başlangıç bölgesi Yunan kuvvetlerinin ağırlıklı olarak bulunduğu Üçüncü Bölge olarak belirlenmiştir. (Görgülü, 1992: 11-12). Bu süreçte Başkomutan Mustafa Kemal Paşa taarruzun planlanması ve hazırlıkları için Batı cephesine giderek gözlem yapmıştır. Taarruzun kesin zafer ile sonuçlanması için ayrıntılı planda Yunan kuvvetlerini, Afyonkarahisar'ın sağ kanat grubunun güneyinde ve Dumlupınar-Akarçay arasında ki bölgede toplamaya karar verilmiştir (Atatürk, 1999: 895; Yalçın, 2014: 306-307). Verilen bu karar 1'inci Ordu Komutanı Nurettin Paşa tarafından onaylanır iken 2'nci Ordu Komutanı olan Yakup Şevki Paşa tarafından kabul görülmemiş ve itiraz etmiştir (Özlu, 1992: 955-958; Görgülü, 1992: 13).

Mustafa Kemal Paşa 23 Temmuz gecesi Batı Cephesi Karargahı'nın bulunduğu Akşehir'e gitmiştir. 23 Temmuz ve 28 Temmuz tarihleri içerisinde birkaç kez Konya ve Akşehir arasında hareket etmiştir. Yapılacak olan görüşmelerin dikkat çekmemesi ve taarruzun gizli tutulması büyük bir önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı taarruz planını konuşmak üzere Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa'yı, kendisi Akşehir'e gelmeden önce çağırmıştır. Harekât planının son görüşmelerini yapmak amacı ile Türk komutanlarına haber verilerek Akşehir'e çağırılmışlardır. Görüşmenin yapılacağı tarih Yunan kuvvetlerinin dikkatini çekmemek adına 28 Temmuz 1922'de bir futbol maçının oynanacağı gün olarak belirlenmiştir. Yapılan bu görüşmelerde orduların durumu, taarruz harekâtının ayrıntıları gibi konular görüşülmüştür ve ordu komutanlarına bilgi verilmiştir. Aynı zamanda taarruz harekâtının başlama tarihi de 15 Ağustos olarak belirlenmiştir. Bu tarihe kadar tüm hazırlıkların tamamlanması hususunda ortak karar verilmiştir (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz (1 -31 Ağustos 1922), 1995: 19; Yalçın, 2014: 307-308; Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 1nci Kitap Büyük Taarruz Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922), 1994: 233).

25 Ağustos tarihine gelindiğinde ise Türk ordusu hazırlıklarını tamamlamıştır. Akabinde taarruz tarihi olarak belirlenen 26 Ağustos günü Afyonkarahisar'ın güneyinden, Yunan kuvvetleri üzerine baskın yapılmasına karar verilmiştir. Taarruz harekâtında orduların hangi konumda olacağı belirlenmiş ve bir stratejik düzene konulmuştur. Hazırlanan plana göre; 1'inci Ordu, dokuz piyade ve üç süvari tümeni ile Afyon-Toklusivrisi hattına taarruz ederek Yunan kuvvetlerinin İzmir ile bağlantısını kesmiş olacaktır. 2'nci Ordu ise tümenleri ile birlikte 1'inci Orduya katılacaktır.

Batı Cephesi Komutanlığı taarruz tarihi belli olduğunda ordularına emirlerini iletmiştir. Bu emirler genel anlamı ile Türk topraklarını işgal eden Yunan kuvvetleri ile ilgilidir. Yunan kuvvetlerine karşı yapılacak olan taarruz harekâtının neden gerekli olduğu açık bir şekilde ordulara aktarılmıştır.

muştır. Böylelikle sadece askeri planlama yapılmamış aynı zamanda da askerlerin motivasyonu yükselmiştir. Verilen emirlerin içeriği taarruz harekâtının nasıl gerçekleşeceği, hangi tümenin hangi bölgede bulunması gerektiğini de içermektedir. Ayrıca 26 Ağustos tarihinde yapılacak olan taarruzun gizli kalmasının mahiyeti ordulara defalarca kez bildirilmiştir ve aynı tarihte tüm orduların aynı anda taarruza geçmesi gerektiği de belirtilmiştir. Batı Cephesi Komutanlığının verdiği ilk emir 1'inci Orduya bağlı 15'inci Tümenin 15 Ağustos tarihinde Çay batısına yerleştirilmesidir bununla beraber 15'inci Tümen hareket ettikten sonra boş kalan bölgenin de 4'üncü Kolordu'dan bir tümen ile doldurulmasıdır. (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz (1 -31 Ağustos 1922), 1995: 19-32). Bu hazırlık döneminde 1'inci Ordu'nun başında bulunan Nurettin Paşa ordusunu Afyonkarahisar'ın güneyine yerleştirmiştir. 26 Ağustos 1922 Cumartesi günü sabaha karşı, planlanan taarruz harekâtı topçu ateşi ile başlamıştır. (Yalçın, 2014: 308). Taarruz başladığı sırada Mustafa Kemal Paşa, 1'inci Ordu Komutanı Nurettin Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa taarruzu yönetebilmek için Kocatepe'de bulunuyorlardı. Yunan kuvvetlerinin mühimmat ve ellerinde bulunan sağlık ekipmanları, ilaçlar açısından Türk ordusuna göre daha üstün durumda olduğu için bu taarruz planının strateji ile kazanılabileceği öngörülmüştür. Tümenlerin nereden saldırıya geçeceği ve hangi aşamalarda ilerleyecekleri belirlenmiştir.

Tümenler için oluşturulan plana göre 15'inci Tümen Tınastepe'ye (Tınaz) hareket edecek ve bu bölgeyi Yunan kuvvetlerinden temizleyecektir. Bunun için öncelikle Isırganlıpınar-Eşektepe hattından cepheye akın etmesi gerekmektedir. 15'inci Tümen komutanı tarafından askerlere öncelikle 25 Ağustos 1922'de arazi yapısı ile ilgili bilgiler verilmiş ardından taarruz emri verilmiştir. Tümenin taarruz hazırlıklarının gece 01.00 'da tamamlandığı bildirilmiştir. 26 Ağustos sabah saat 06.55'te 15'inci Tümen topçu ateşi ile birlikte Tınastepe'ye doğru ilerlemeye başlamıştır ve Yunan kuvvetlerinin ilk mevzilerini ele geçirmiştir (Görgülü, 1992: 21). Bu ilerleyiş karşısında Yunan birlikleri kısmen geri çekilmiştir. Akabinde 15'inci Tümen tarafından Tınastepe ele geçirildi. Tınastepe'nin zapt edildiği ve diğer cephelerde taarruzun devam ettiği, 1'inci Ordu Komutanlığı'na bildirilmiştir. İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz (1 -31 Ağustos 1922), 1995: 76) Yunan kuvvetlerinin Tınastepe'yi alabilmek için karşı taarruzda bulunması ile 3'üncü Tümen, 15'inci Tümenin arkasına destek birlik olarak getirilmiştir. 26 Ağustos akşamında ise 15'inci Tümen karşı ataklar sonucunda mevcut konumundan bir miktar geriye düşmüştür ancak 3'üncü Tümeninde dahil olması ile ilerleyişini sürdürmeye devam etmiştir (Görgülü, 1992: 23). Tınastepe muharebesi süresince Yarbay Ahmet Naci (Tınaz) 15'inci Tümen Komutanı olarak görev yapmıştır. Bu muharebede göstermiş olduğu başarılarından dolayı Tınaz soyadı kendisine takdim edilmiştir (Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1989: 226-227).

Ahmet Naci Tınaz ve Hayatı

Ahmet Naci Tınaz, 1882 yılında Serfice'de doğdu. 1902 yılında girdiği Harp Okulundan 1904 yılında Teğmen olarak mezun oldu ve devamında 20 Eylül 1907'de Harp Akademisinden Kurmay Yüzbaşı olarak mezun oldu. Harp akademisinden mezun olduktan sonra 3'üncü Ordu emrinde kurmay stajlarını yaptı. I. Dünya Savaşı'nda sırasıyla, 5'inci Kolordu 13'üncü

Tümen Kurmaylığı, 17'nci kolordu 1'inci Şube Müdürü, 1'inci Kolordu Kurmay Başkanı Vekili, 3'üncü Kolordu 1'inci Şube Müdürü, 3'üncü Kolordu Kurmay Başkanı Genelkurmay Şimendifer Şubesinde görev almıştır akabinde 20'nci Kolordu Kurmay Başkanı ve bunun ardından Genelkurmay 2'nci Şube Müdür Muavini olmuştur.

Mondros Mütarekesinden sonra başlayan işgaller ve devamında başlayan Milli Mücadele'de yer almak üzere 10 Ocak 1921'de İstanbul'dan kaçarak İnebolu'ya geldi. Kütahya-Eskişehir Muharebeleri'nden sonra ve Sakarya Meydan Muharebesi'nde Batı Cephesi Komutanlığı Kurmay Başkanlığı yapan Ahmet Naci Bey, Sakarya'dan sonra 15 Eylül 1921 tarihinde 15'inci Tümen komutanlığına atandı ve Büyük Taarruz'da da bu görevine devam etmiştir.

Büyük Taarruz sonrası 1 Aralık 1924'ten 10 Şubat 1927'ye kadar 6'ncı Kolordu Komutanlığı ve ek görevle Sivas Valiliği yaptı. 1938 tarihine kadar Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı, Milli Savunma Bakanlığı Kara Müsteşarlığı, Milli Savunma Bakanlığı Başmüsteşarlığı, 4'üncü Kolordu Komutanı ve Jandarma Genel Komutanı olarak hizmet etti. Askerlik hayatı boyunca, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbi'ne katılan Ahmet Naci Bey, Osmanlı Devleti ve Almanya tarafından nişan ve madalyalarla, TBMM tarafından ise İstiklâl Madalyası ile ödüllendirildi.

Ahmet Naci Bey'in siyasi hayatına baktığımızda ise 5., 6. ve 7. Dönem Bursa Milletvekilliğini yapmıştır. Ayrıca, 5. Milletvekilliği döneminde 18 Ocak 1939-5 Nisan 1940 tarihleri arasında Milli Savunma Bakanlığı yapmıştır. II. Bayar Hükümeti döneminde görevine başlayan Ahmet Naci Tınaz I. Saydam ve II. Saydam hükümetlerinde de bakanlık görevini yapmaya devam etmiştir. TBMM'nin 8. Dönem seçimlerinde ise Ankara'dan milletvekili seçilmiştir.

Evli ve üç çocuk babası olan Ahmet Naci Tınaz 25 Kasım 1964 tarihinde vefat etti. Ankara'daki Cebeci Askerî Şehitliği'nde defnedildi. 30 Ağustos 1988 tarihinde ise naaşı Devlet Mezarlığı'na nakledildi. (Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1989: 226-227).

SONUÇ

1882 senesinde doğan Ahmet Naci Bey, Büyük Taarruz sırasında 15'inci Tümen Komutanlığı yapmıştır ve Tınastepe'de tümeni ile beraber büyük bir başarı göstermiştir. Tınastepe Muharebesi'nin zafer ile sonuçlanmasında önemli bir rol oynamıştır. Askeri hayatından sonra siyasi hayatı içerisinde çeşitli görevlerde yer almıştır. Son olarak 18 Ocak 1939-5 Nisan 1940 tarihleri arasında Milli Savunma Bakanı olarak siyasi hayatına devam etmiştir. Askeri görevlerinde birçok muharebede göstermiş olduğu başarılarından kaynaklı ödüllendirilmiştir. Özellikle 15'inci Tümen Komutanlığı yaptığı dönemde Tınastepe Muharebesi'nin zafer ile sonuçlanmasından ve kendisinin görevini iyi bir şekilde sürdürmesinden dolayı Ahmet Naci Bey'e Tınaz soyadı verilmiştir. Büyük Taarruz başlamadan önce 1'inci Orduya bağlı 15'inci Tümen 15 Ağustos tarihinde Çay batısına yerleştirilmiştir. Tümenler için oluşturulan plana göre 15'inci Tümen Tınastepe'ye (Tınaz) hareket edecektir. Bu bölgeyi Yunan kuvvetlerinden temizleyerek Tınastepe'yi işgal kuvvetlerinden kurtarmış olacaktır. Ayrıca bu sayede işgalci birliklerin Yunan destek kuvvetleri ve İzmir ile bağlantısı kesilmiştir. Böylelikle Büyük Taarruz için Tınastepe'nin düşman birliklerinden arındırılması ve Türk kuvvetleri tarafından

muharebenin zafer ile sonuçlanmış olması tüm taarruzu etkileyecek önemli bir olay olarak yer teşkil eder. 26 Ağustos günü sabah saat 06.55'te 15'inci Tümen, Yunan kuvvetleri üzerine ilerlemeye başlamıştır. Tınastepe Muharebesi'nde 3'üncü Kafkas Tümeni, 15'inci Tümene destek birlik olarak gönderilmiştir ve Yunan karşı taarruzunu etkisiz hale getirilmesini sağlamışlardır. 26 Ağustos gecesinde gelen destek birlikleri ile Türk kuvvetleri Tınastepe bölgesini işgalci Yunan kuvvetlerinden almıştır. Böylece Yunan birlikleri geri çekilmek zorunda kaldı. 26 Ağustos 1922 tarihinde Mustafa Kemal'in emri ile başlayan Büyük Taarruz' da Tınastepe Muharebesi 15'inci Tümenin faaliyetleri ve Ahmet Naci Tınaz'ın komutanlığı neticesinde Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Atatürk, M. K. (1999). *Nutuk-Söylev (1920-1927)* Cilt 2. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Belen, F. (1970). *Büyük Türk Zaferi, Afyon'dan İzmir'e İstiklâl Harbi Hatıratı, Tenkitleri, Tahliller*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çalhan, Ö. (1992). *Büyük Taarruz Öncesi Askeri Faaliyetler ve Taarruz Planının Hazırlanması. Büyük Taarruzun 70'nci Yılı Armağanı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Özlu, H (1992). Arşiv Belgelerine Göre, Büyük Taarruz Öncesi, “Sad Taarruz Planı” ve Mustafa Kemal Paşa'nın Genel Taarruz Planının Analizi. *Büyük Taarruzun 70nci Yılı Armağanı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanları Biyografileri. (1989). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6'ncı Kısım 1nci Kitap Büyük Taarruz Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922). (1994). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6'ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz. (1995). Ankara: Genelkurmay Basımevi
- Yalçın, D. (Ed.) (2014). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Cilt I*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“ŞANLI BAYRAĞIMIZ OTURUMU”

12 Mart 2021 - Cuma

ŞANLI BAYRAĞIMIZ OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ERGİN ÖGCEM
--------------------------	--

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
17:00 - 18:00	AYSEL TAN	MEHMET ÂKİF'İN DİNÎ TECRÜBE ANLAYIŞI
	AYŞE SELVİ	İSTİKLÂL MARŞI'NIN DİĞER DEVLET MARŞLARIYLA MUKAYESESİ; DİNLER TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN
	ELİF SEDA KARACAOĞLU	MİLLİ MÜCADELE YILLARINDA MEHMET ÂKİF
	DUYGU ATEŞ	MEHMET ÂKİF VE İSTİKLÂL MARŞI ÜZERİNE DÜZENLENEN SEMPOZYUM VE KONGRELER
	YUNUS ŞAHİNLER	MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDEN GÜNÜMÜZE SPOR'UN GELİŞİMİ

MEHMET ÂKİF'İN DİNÎ TECRÜBE ANLAYIŞI

Aysel TAN, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Din Felsefesi Doktora Öğrencisi
171205202@firat.edu.tr

ÖZET

Mehmet Âkif, şiirlerinde ve makalelerinde Müslüman toplumların dini anlama biçimlerini eleştiri konusu yapmıştır. Müslümanlardaki ataleti, tevekkül anlayışını, yanlış inançları ve taklit anlayışını sürekli eleştirmiştir. Müslümanların bağımsızlıklarını kazanmaları için mücadele veren Cemaleddin Afganî ve onun talebesi Muhammed Abduh, Said Halim Paşa'nın İslamcılık ile ilgili fikirleri ayrıca Fahrettin Razi bu anlamda Mehmet Âkif'e örnek teşkil etmiştir. O, 'İslam birliği' fikrine inanmış ve bunu kurtuluş reçetesi olarak görmüştür.

Mehmet Âkif'in din anlayışında ve buna bağlı olarak dinî tecrübe anlayışında Kur'an'a nasıl baktığı ve değerlendirdiği önem arz etmektedir. O Kur'an'a dinamik bir kitap olarak bakmaktadır. Bu sebeple Kur'an'ın güncel olaylarla birebir ilişki içinde olduğunu düşünerek Kur'an'ı sanki yeniden nazil oluyormuş gibi görüp güncel olaylarla bağlantısını kurmaya çalışır. Kur'an, ona göre 'mezarlıkta okunan' bir kitap değil, 'dirilere hitap eden' bir kitaptır. Kur'an; okunması, anlaşılması, yorumlanması ve yeniden yaşanması gereken bir kitaptır. Bu bağlamda Kur'an'ın anlaşılması demek onun 'tecrübe' edilmesi demektir. Kur'an kendisine uyulduğu takdirde insanları en üst seviyeye ulaştıracak bir kitaptır. Kur'an'la doğrudan ilişki kurup onun emirleri yerine getirildiği zaman doğru anlaşılabilir olur. Fakat toplumdaki atalet, miskinlik ve hurafeler Kur'an'ın doğru anlaşılmasını ve hayata uygulanmasını engellemiştir. Bunu düzeltmenin öncelikli yolu dinî ilimler alanında yeniden çalışmalar yapmaktır ve 'şerh geleneğinden' vazgeçip dine yeni-güncel yorumlar getirmektir. Böylece dinin hayata yansımaları ve etkileri düzeltilecek ve hurafelerden uzak bir dinin etrafında yeni bir medeniyet kurulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Din, Dinî tecrübe, Kur'an, yorum, medeniyet.

MEHMET AKIF'S UNDERSTANDING OF RELIGIOUS EXPERIENCE

ABSTRACT

Mehmet Âkif criticized the way Muslim societies understand religion in his poems and articles. He constantly criticized Muslims' inertia, understanding of trust, false beliefs and imitation. The ideas of Cemaleddin Afganî and his student Muhammed Abduh, Said Halim Pasha on Islamism, and Fahrettin Razi, who struggled for Muslims to gain their independence, set an example for Mehmet Âkif in this sense. He believed in the idea of 'Islamic unity' and saw it as a prescription for salvation.

It is important how Mehmet Âkif looks and evaluates the Quran in his understanding of religion and, consequently, in his understanding of religious experience. He looks at the Quran as a dynamic book. For this reason, he thinks that the Quran is in direct relation with current events and tries to relate the Qur'an to current events by seeing it as if it was being revealed again. According to him, the Quran is not a book to be "*read in a cemetery*", but a book "*addressing the living*". Koran; It is a book that needs to be read, understood, interpreted and re-experienced. In this context, understanding the Quran means 'experiencing' it. The Quran is a book that will bring people to the highest level if it is obeyed. It is understood correctly when people establish a direct relationship with the Quran and its orders are fulfilled. However, inertia, indolence and superstitions in society prevented the Quran from being understood correctly and applied to life. The primary way to correct this is to make new studies in the field of religious sciences and to give up the "tradition of annotation" and to bring new-updated interpretations to religion. Thus, the reflections and effects of religion on life will be corrected and a new civilization will be established around a religion that is far from superstitions.

Keywords: Religion, Religious experience, Quran, interpretation, civilization.

GİRİŞ

M.Âkif'in Din Anlayışı ve Kur'an Merkezli Dünya Görüşü

Mehmet Âkif'in ilim anlayışının temelini dini ilimler oluşturmaktadır. Bu duruma en büyük etken, müderris olan babasının ona küçük yaşlarda verdiği dini eğitimidir. O çocukluğundan itibaren Kur'an ile ilgilenmiş ve onu hayatının merkezine koymuştur. (YILDIRIM, 2006) Onun şiirlerinin ve eserlerinin temel kaynağı hiç şüphesiz Kur'an'dır. Mehmet Âkif, küçük yaşlardan itibaren Kur'an, Arapça, Farsça, Fransızca ve Türkçe dersler almıştır.

İkinci olarak Âkif'in fennî ilimlerle de ilgisi vardır. Ziraat okulunu birincilikle bitirmiştir. (ÇANTAY, 1966) Onun olaylara, ilimlere ve dine eleştirel bakmasında bu Batı merkezli eğitim anlayışının etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Âkif'in uzun yıllar dil eğitimi ve dini eğitim almış olması onu bu konularda zamanla bir otorite haline getirmiştir. O Celaleyn tefsirini on dokuz kere okumuştur. (CÜNDİOĞLU, 2004) Âkif hayatının son on yılını sadece Kur'an-ı Kerim'e hasretmiştir. 1926'dan itibaren ölümüne kadar öncelikli olarak Kur'an mealiyle uğraşmıştır. Onun tefsir yazıları Sebülür Reşad mecmuasında yayınlanmıştır. Bu yazıların on altı tanesi manzum tefsir olup Safahat'a alınmış, otuz ikisi düz yazı olup makale halinde yazılmıştır. Bu tefsir yazıları genellikle bir ayetin açıklanması şeklinde yazılmıştır. O bu yazılarını, çevresinde olan sosyal olaylarla ve yaşadıklarını Kur'an'la ilişkilendirerek açıklamıştır. "*İctimai tefsir*" de denilebilecek bu tefsir anlayışında toplumsal olaylara Kur'an açısından bakılarak güncel meseleler tahlil edilmiş ve insanlar aydınlatılmaya çalışılmıştır. Yine o vaazlarında da bu yöntemi kullanmış ve ayetler toplumsal sorunlara çözüm için bir dayanak noktası oluşturmuştur. O Kur'an'ı samimi bir mümin olarak defalarca okumuş ve hayatına tatbik etmeye azamî ölçüde gayret göstermiştir. Âkif, şiirlerinde ve makalelerinde Müslüman toplulukların dini anlama biçimlerini eleştiri konusu yapmıştır. Cemaleddin Afgani ve onun talebesi olan Muhammed Abduh, Âkif'e hem fikinsel anlamda hem de tefsir yazılarıyla örnek teşkil etmiştir.

Sanat Toplum İçindir: Mehmet Âkif'in Kur'an Merkezli Sanat Anlayışı

Âkif'in edebiyat anlayışının merkezinde Kur'an bulunmaktadır. Ona ilham Kur'an'dan gelmiştir. (TOPÇU, 2006) Kur'an peygamber döneminde toplumsal sorunlara çare olmak için gönderildiğine göre Kur'an merkezli bir sanat da toplumsal fayda için olmalıdır. Çünkü bu toplumun 'acil ihtiyaç listesi vardır ve keyfi sanat yapacak lüksü yoktur:

"Şiir için, edebiyat için 'süs', 'çerez' diyenler var. Karnı tok, sırtı pek milletlere göre bu söz belki doğrudur. Lakin bizim gibi aç, çıplak milletlere süsten, çerezden evvel giyecek, yiyecek lazım... 'Sanat sanat içindir' gibi yüksek nazariyeler bizim idrakimizin pek fevkindedir." (ERSOY, Edebiyat, 1328)

Onun şiirlerinin büyük kısmı dinî içerikli şiirlerdir. O eserlerinin tamamında toplumsal sorunlara değinmiştir. Bir yandan toplumun eksik ve yanlış yönlerini ortaya koyarken bir yandan da din merkezli bir bakış açısıyla topluma yol göstermeye çalışmıştır. (YETİŞ, 2006)

O Kur'an'a evrensellik ilkesi çerçevesinde bakmış ve evrensellik ilkesi gereğince Kur'an'ın gününün meselelerine ışık tuttuğuna samimi bir şekilde inanmıştır. Bundan dolayı ağırlıklı olarak ahlâk ve toplumla ilgili ayetleri yorumlamaya özel göstermiştir. (YILDIRIM, 2006)

“İbret olmaz bize her gün okuruz ezber de!

Yoksa bir maksat aranmaz mı bu ayetlerde?” (ERSOY, Safahat, 2006) diyerek ayetlerin maksatlarına önem verilmesi ve bunlardan ibret alınması gerektiğini söylemiştir.

Toplumun Din Algısına M.Âkif'in Yaptığı Eleştiriler

1. Eleştiri: Hurafeci Din Anlayışı

Kur'an'ı yeterince anlamayan bu toplumda insanlar hurafeci 'Baba Cafer' gibi tiplerin eline kalmıştır, Kur'an'ı şifa bulmak ve ölümlere okumak için bir araç olarak kullanmışlar ve amacından saptırmışlardır:

*“Yaşanır zannediyorsun, Baba Cafer'liksin,
Nefes ettir, çabucak kendine, olsun bitsin!
Ölümler diri değil, sen de bilirsin ki bu din,
Diri doğmuş, duracak dipdiri, durdukça zemin.”* (ERSOY, Safahat, 2006, s. 378)

Kur'an'ın bu şekilde ele alan bir toplumda insanlarla Kur'an arasında bir uçurum oluşmaktadır. Ölümlere okunan, şifa bulmak için yüze okunan ayetler, taassup, hurafe ve yanlış görenekler İslam toplumlarının geri kalmasında etkili olmuştur. (YILDIRIM, 2006) Atalet, miskinlik, hurafeler toplumda ahlâkî çöküntüye yol açmıştır. Âkif'e göre amaç insanların Kur'an ruhunu yakalaması ve İslam ile birleşmesi olmalıdır:

*“Bu nasıl dar, ne kadar basmakalıp bir görenek?
Müslümanlık mı dedin? Tövbeler olsun, ne demek!
Hani Kur'an'daki ruhun şu heyulada izi,
Nasıl İslam ile birleştiririz kendimizi.”*
(ERSOY, Safahat, 2006, s. 370)

2. Eleştiri: Dini Tamamen Yok Sayanlara Yönelik Eleştiriler

M.Âkif, Batı'yı kabul edip, dini değerleri bırakmak gerektiğini söyleyenleri şiir yoluyla şiddetli şekilde eleştirmiştir:

*“Hele ilâni zamanında şu mel'un harbin,
Bize efkâr-ı umûmiyesi lâzım Garb'in;
O da Allah'ı bırakmakla olur, herzesini,
Halka iman gibi telkin ile dinin sesini
Susturan aptalın idrakine bol bol tükürün !..”*

(ERSOY, Safahat, 2006, s. 178-180) demektedir.

Çözüm: Fıkıh, Usûl ve Tefsir Alanında Alimler Yetiştirmek

Mehmet Âkif, medrese eğitim sisteminin kötü olduğunu ve İslamî ilimlerin bu nedenle gerilediğini söylemektedir. Çok yüksek düzeyde âlim yetişmediği için ilmin sadece ‘şerh yazarak’ geçirildiğini ifade eder. Eğitim konusunda yeni bir anlayışa ihtiyaç vardır. Bu anlayışın temelini ise Kur’an teşkil etmelidir. İslam toplumunun cahil ve geri kalmasının nedeni Kur’an’ı yeterince anlamadıkları için uygulayanların olmamasıdır. Kur’an iyi anlaşıldığı dönemde Fahrettin Razi, İbn Sina gibi ilim adamları yetişmiştir. Ve bu doğru anlama nedeniyle birçok keşif ve icat yapılmıştır. Kur’an ile doğrudan bir ilişki kurulur ve ondan yeterince faydalanılırsa, bu şekilde İslam doğru anlaşılır. O şirinde bunu şöyle ifade eder:

“Medresen var mı senin? Bence çoktan yürüdü.

Haydi, göster bakayım şimdi de İbnü’r-Rüşd’ü?

İbn-i Sina niye yok? Nerde Gazali Görelim?

Hani Seyyid gibi, Râzi gibi üç beş âlim?” (ERSOY, Safahat, 2006) diyerek medrese eğitimi ni eleştirmiş ve Kur’an’ı doğrudan hedef alıp Kur’an merkezli bir medeniyet öngörmüştür:

“Doğrudan doğruya Kur’an’dan alıp ilhamı,

Asrın idrakine söyletmeliyiz İslam’ı” (ERSOY, Safahat, 2006) demektedir. Bunu yapacak olanlar ise ilim erbabı fıkıhçılardır fakat ilmiyede o kadar kuvvetli fıkıhçı yetişmemektedir:

“Kuru dava ile olmaz bu, ilim ister;

Ben o kudrette adam görmüyorum, sen göster?

Koca ilmiyeyi aktar da, bul üç tane fakih” (ERSOY, Safahat, 2006) demektedir. Ayrıca bu alanda yeterli fıkıh âlimi olmadığı gibi usulcü de yoktur:

“Hani bir tane ‘usûl’ âlimi, yahu bir tek?” (ERSOY, Safahat, 2006) diyerek şikâyetini dile getirmektedir.

Üç İlimden Tefsirin Öne Çıkarılması: Tefsir İle Toplumu Aydınlatma Girişimi

M.Âkif, tefsirde Muhammed Abduh’tan ve Mefâtihu’l Gayb’ı yazan Fahrettin Razi’den istifade etmiştir. M.Âkif, İslam ümmetini Kur’an’dan hareket ederek ıslah etme hususunda Abduh ile benzer fikirleri paylaşmaktadır. Yine o Zemahşerî’ye de önem vermekte yazıların da zikretmektedir. (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329) Ayrıca o, tefsir yazılarında ayetleri hadisler ile de tefsir etmeye çalışır. Muhammed Abduh’tan ilham alan M.Âkif, tefsirde, içtimai tefsir yöntemini benimsemiştir. Bu tefsir yönteminde Kur’an’ın toplumlara indirildiği gerçeğinden hareketle ayetleri toplumsal meselelere ışık tutacak tarzda ele almıştır. Bu yöntem toplumsal sorunlara çözüm üretmesi yönüyle dinamik bir yapı arz eder. (AYDÜZ, 2004) Bu amaçla tevیل etmiştir. Sahih bir inanca akılla gidileceğine inanmıştır ve tefsirde/tevilde aklı yöntemi benimsemiştir. (CERRAHOĞLU, 2006)

Mehmet Âkif, ilk dergi yazılarından itibaren Kur’an’ı tefsir etme çalışmalarına başlamıştır. (DÜZDAĞ, 2005) Böylelikle o, kendisine rehber edindiği Kur’an’ı insanlara açıklama fırsatı bulur ve toplumda eksik gördüğü boşluğu bu şekilde doldurmaya çalışır. O böylece toplumu Kur’an kaynaklı yaşam ilkeleriyle eğitmeyi ve yanlış yönlerini düzelterek ıslah etmeyi hedeflemektedir. Tefsir yazılarında amaç toplumu aydınlatmaya yöneliktir. O Kur’an’ın toplumda ikinci plana bırakıldığı için dert yanmaktadır:

“Zamanımızda.. Kur’an’ı bilmek, anlamak ehemmiyetsiz, fâidesiz bir iş gibi telakki olunmaya başlanmıştır. Ortada Kur’an artık anlaşılmiş, haşa daha bilinecek bir yeri kalmamış gibi zehab-ı batıl türemiştir... Talebelerin.. Tefsirinden bihaber oluşu şüphesiz büyük bir kusurdur.” (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329)

Buna göre M.Âkif’in tefsir yazıları toplum ile Kur’an arasındaki engelleri kaldırmaya yöneliktir. Çünkü toplumun içinde bulunduğu durumun tek nedeni “Kur’an’dan uzaklaşmak” ve onun emirlerini yerine getirmemek, hayatta tecrübe etmemektir. Kur’an iyi anlaşılırsa bu İslam toplumlarının kurtuluşuna vesile olacaktır. (YILDIRIM, 2006) Ayrıca toplumsal dirilişin reçetesi de Kur’an’dır.

M.Âkif’in Ahlak Merkezli Din ve Tecrübe Anlayışı

M.Âkif, toplumsal sorunların kaynağını ahlâkî meselelerde aramaktadır. Bu ahlâkî meselelere ise Kur’an’ın toplumu ıslah etme prensiplerine dayanarak çözümler üretmek gerekmektedir. İslam toplumunun sefaleti, kadınların durumu, tembellik, yılgınlık, bezginlik gibi bireysel/toplumsal ahlâkî gevşeklikler ve bozulma tahlil edilmiş buna İslâmî çözümler üretilmeye çalışılmıştır. (YILDIRIM, 2006)

M.Âkif, çalışma, azim, sa’y, cihad, tembellik, tevekkül gibi kavramları sürekli kullanarak İslam toplumuna bir hareketlilik kazandırarak toplumun dini, ‘tecrübe’ ederek yani yaşayarak hayata geçirmesi yönünde telkinlerde bulunmuştur. Bu kavramlar üzerinde yeni bir din ve dinî tecrübe anlayışına zemin hazırlamış ve bu tecrübelerle toplumda sorunları çözüme kavuşturmaya çalışmıştır. Kur’an’ın dinamik yönünü yazılarına yansıtmaya gayret etmiştir. (YILDIRIM, 2006) Örneğin, Âli İmran Suresi’nin “Bir kere de azmettin mi, artık Allah’a mütevekkil ol” mealindeki ayetin tefsirinde Âkif, Müslümanların tevekkül anlayışlarını, atalet ile bezenmiş cebrî kader olarak nitelendirmektedir. Böyle bir tevekkül ve kader anlayışı Kur’an’da yoktur: *“Tevekkül ile atalet iki müntehadır. Zaten Cenab-ı Hakkın emrettiği tevekkül de budur.”* (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329, s. 381)

Onun üslubu nasihat tarzındadır. Bazen kendini hesaba çeker gibi, bazen sorular sorarak, bazen heyecanlı cümleler kurarak, bazen tarihten örnekler vererek tefsirine öğüt verici boyutlar kazandırmaktadır: *“Öyle ise hatırlarına getir. Sen yalnız ihtara memursun”* ayetinin açıklamasında yaratıcı bir varlığa inanma hissinin insanı fitratında bulunduğunu ve bazen onu hatırlatacak bir mürşide ihtiyaç olduğunu” söyler. (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329, s. 5-6)

Dinî Tecrübe Örnekleri

1.Ahlâkî Tecrübe: Aldatma Konusu

M.Âkif, ahlâkî/toplumsal tecrübelerin vurgulandığı nasihat niteliğindeki ayetleri ön plana çıkarılmaya çalışmıştır. Örneğin: *“Vay o eksik ölçenlerin, yanlış tartanların haline ki başkalarından alırken dolu dolu alırlar da vermek için ölçer yahut tartarken aldatırlar.”* (Mutaffifin/83/3) ayetini tefsir etmiştir. (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329, s. 113-114) Ve bu ayetleri toplumda yapılan ticaret ahlaksızlığını önlemek için tefsir etmiştir.

2.Ahlâkî Tecrübe: Bölücülük Yapanlar

Yine Kur’an’ın ahlak tecrübesini toplumda yayabilmek için şöyle bir ayet tefsir etmiştir: *“Hem Allah’a, hem onun peygamberine muti olunuz; birbirinizle uğraşmayınız, yoksa korkaklaşır,*

kuvvetten düşersiniz.” Bu ayette geçen “*tenazeu*” kelimesini “*birbiriyle uğraşmak, tefrikalar, ihtilaflar içinde çalkalanmak*” şeklinde tefsir etmiştir. (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329, s. 233-234) Ve toplumda ayrılık ve bölücülük çıkararlara engel olmaya çalışmıştır.

3. Dinî Tecrübe: Ayrımcılık

M.Âkif, toplumdaki ahlakî dejenerasyonu ortaya koyarak, bu sosyal bozulmaya Kur'an'dan çareler üretmiştir. Abese Suresi'nde âmâ ile ilgili Hz.Peygamber'in yaşadığı olaydan ahlakî bir dini tecrübe ortaya koymaktadır: İnsanlara maddi konularına, mevkisine göre muamele edilmemesi gerektiğine ve edebe sarılan milletlerin terakkî sağlayacakları sonucuna ulaşmıştır. (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329, s. 259)

4. Dinî Tecrübe: Çalışkanlık

Başka bir ahlaki nitelik olan çalışkanlığı da bir dini tecrübe biçimi olarak algılayan M.Âkif, Ankebut Suresi'ni buna uygun tefsir ederek, “*Hayatı mücahede içinde geçenler için mev'ud olmadık nimet; manasız bir tevekkül ile atıl yaşayanların ise mahkûm olmayacağı bir zillet yoktur.*” der. (ERSOY, Safahat, 2006, s. 173-174)

5. Dinî Tecrübe: Birlik ve Beraberlik

Müslümanların birlik ve beraberlik içinde olması için Hucurat Suresi'ni örnek verir: “*Müslümanlar birbirinin kardeşinden başka bir şey değildir.*” (ERSOY, Tefsir-i Şerif, 1329, s. 293-294)

M.Âkif, Safahat'ta da tefsir mahiyetinde ayetleri açıklamıştır. Bu şiirlerde çoğunlukla sosyal ve ahlaki meselelere değinilmiş, iman, azim, atalet, tevekkül, ilim, cehalet, fesat ve vahdet gibi kavramlar işlenmiştir.

6. Dinî Tecrübe: Vatan Savunması (Cihad)

M.Âkif 1920'de Ankara'da Millî Mücadeleye katılıp Burdur Milletvekili seçildikten sonra bu dönemde Burdur ve Afyon'da verdiği vaazlarda mücadeleyi bir cihad gibi insanlara anlatarak milli mücadeleyi de bir dini tecrübe şekline sokmuştur. Bu şekilde vatanın kurtuluşu için olan Milli Mücadele, “*Allah yolunda ve Allah'ın rızasını kazanmak için*” bir savaş biçimine dönüşmüştür. Ve böylece halkı Milli Mücadeleye katılmaya razı etmiştir. (KUTAY, 1992, s. 112)

SONUÇ

M.Âkif'in dinî tecrübesi üç temel özellik ihtiva etmektedir. Birincisi Kur'an merkezli din ve buna bağlı dinî tecrübe anlayışı. O bu anlamda ele aldığı tecrübe anlayışında “*Kur'an yeni-den nazil oluyor gibi*” düşünerek topluma ayetleri açıklarken toplumun güncel meseleleriyle ilişkilendirip ele almıştır. M.Âkif'in düşüncesinde dini tecrübe ‘ahlak’ ile bağlantılıdır. Ahlakî nitelikli ayetleri ön plana çıkarmış ve bunları topluma ‘nasihat verir’ üslupta anlatarak, ayeti tefsir ederken toplumu düzeltmeye çalışmıştır.

Önemli bir düşünür olmasının yanında aynı zamanda şair olan M.Âkif'in dinî tecrübeyi anlama biçimi sanatla da ilgilidir. Ona göre zaten Kur'an'ın ve diğer kutsal kitapların dili sanatsaldır ve şiirseldir. Bu yol aynı zamanda peygamberlerin insanları etkileme yoludur. Bu nedenle o

sanatı, yani edebiyatı ama özelde şiiri, dinî emirlerin toplumda yayılması ve kalıcılığı için bir araç olarak görmüş ve sanatın insanların ‘kalplerine etki etme’ yönünü bilerek sanat merkezli bir din anlayışına gitmiştir. Kalplere bu şekilde seslendiğinde insanlar bir ayetin veya hadisin anlamını daha iyi anlayacak ve hayatlarına tatbik edebileceklerdir. Bu bağlamda ona göre “*sanat, sanat içindir*” felsefesi yanlış bir felsefedir, fakir ve muhtaç toplumlarda “*sanat toplum içindir*”. Bu yöntemi daha sonra Nurettin Topçu kullanmış ve o da düşüncelerini roman ve hikâye yoluyla anlatmıştır.

M.Âkif toplumsal sorunlara çözüm olarak ele aldığı dinî tecrübe biçimlerinin hepsi ‘ahlakî’ nitelik taşır ve çözüm odaklıdır. Onun dini tecrübeye verdiği örnekler toplumsal yararı gözetir:

- 1) İnsanları aldatmayanlar,
- 2) Tefrika-bozgunculuk çıkarmayanlar,
- 3) İnsanları sınıflandırıp ayrımcılık yapmayanlar,
- 4) Çalışkan, mücadeleci ve azimli olanlar,
- 5) Birlik-beraberlik içinde yaşayanlar,
- 6) Vatanını-milletini savunanlar.

Bunları yapanlar, M.Âkif’e göre gerçekten Kur’an’ı doğru anlamış, hayatına uygulamış ve bu anlamda gerçek bir dini tecrübe yaşamış insanlardır. Özellikle son maddeye eserlerinde çok yer vermiştir. Milli mücadele yıllarında zor koşullarda bulunan Müslüman halka hem moral olmak hem de onları mücadeleye teşvik etmek amacıyla M.Âkif, dinî motifleri kullanmıştır. Milli mücadeleyi “*cihad*”a yani “*Allah yolunda savaşma*”ya benzeterek toplumu din dili ile ikna etmeye çalışmıştır. Bu bağlamda onun anladığı dinî tecrübe, toplumun acil ihtiyaçlarıyla ilişkilidir ve toplumun sorunlarını çözmeye yöneliktir. Vatani için mücadele eden insanlar Allah’ın emrettiği işi yapmış olmakta ve böylece dinin emirlerini hayata uygulayarak tecrübe etmiş olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aydüz, D. (2004). *Tefsir Tarihi Çeşitleri ve Konulu Tefsir*. İstanbul: Işık.
- Cerrahoğlu, İ. (2006). *Tefsir Usulü* (15 b.). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Cündioğlu, D. (2004). *Bir Kur'an Şairi-Mehmet Âkif Ersoy ve Kur'an Meali* (2 b.). İstanbul: Gelenek.
- Çantay, H. B. (1966). *Âkifnâme*. İstanbul: Ahmet Sait.
- Düzdağ, M. E. (2005). *Mehmet Âkif-Mısır Hayatı ve Kur'an Meali* (2 b.). İstanbul: Şule.
- Ersoy, M. A. (1328, Şubat). Edebiyat. *Sebilü'r-Reşad*, s. 9-10.
- Ersoy, M. A. (1329, Ağustos). Tefsir-i Şerif. *Sebilü'r-Reşad*, s. 397.
- Ersoy, M. A. (1336, Şubat). Mev'ıza. *Sebilü'r-Reşad*, s. 183-186.
- Ersoy, M. A. (2006). *Safahat*. İstanbul: Mehmet Âkif Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- Kutay, C. (1992). *Necid Çöllerinde Mehmet Âkif*. İstanbul: Boğaziçi.
- Topçu, N. (2006). *Mehmet Âkif* (3 b.). İstanbul: Dergah.
- Yetiş, K. (2006). *Bir Mustarip Mehmet Âkif Ersoy*. Ankara: Akçağ.
- Yıldırım, S. (2006, Ekim). Mehmet Âkif'in Kur'an'a Bakışı-2. *Yeni Ümit*, s. 4-7.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN DİĞER DEVLETLERİN MARŞLARIYLA MUKAYESESİ; DİNLER TARİHİ PERSPEKTİFİNDEN

Ayşe SELVİ, Dumlupınar Üniversitesi.
ayse.selvi0@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Milletler, varoluş mücadelelerini destansı bir dille milli marşlarında anlatırlar. Her marş, ait olduğu millete ait kültürel, dini ve tarihi unsurlar taşır. Her millet kendi varoluş mücadelesini, umutlarını, vatanının güzelliklerini ve çok daha fazla çeşitlendirilebilen hissiyatlarını kaleme alır. Böylece milletler için önem taşıyan milli marşlar oluşmuş olur. Bu marşlar bize dinler hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Bazı marşlar milli unsurlarla bezenmiş iken bazı marşlar ise dini duyguları çok yoğun bir şekilde ihtiva etmektedir. Türk Milletinin Milli Şairi ise Mehmet Âkif Ersoy'du. Şair buhranlı bir dönem içinde bulunan Türk milletini üst perde bir edebiyatla tasvir etmişti. Öyle ki "*Korkma!*" ile başlayan İstiklâl Marşı'nı bizlere armağan bırakmıştı.

Bu makalede İstiklâl Marşı'nın diğer devletlerin marşlarıyla mukayesesi dinler tarihi perspektifinden yapılacaktır. Öncelikle makale üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde marşın tanımı ve işlevlerine yer verilmiştir. İkinci bölümde Milli Şair'imiz Mehmet Âkif Ersoy'un hayatına kısaca değinilmekte ve İstiklâl Marşı'ndan bahsedilmektedir. Son bölümde ise diğer devletlerin marşlarına yer verilmiş ve her biri ayrı olarak mukayese edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Marş, Mukayese, Din, Tarih.

COMPRASION TO İSTİKLÂL MARŞI WITH OTHER NATIONAL ANTHEMS CONTEXT HISTORY OF RELIGION

ABSTRACT

Nations tell how they could survive heroically in their national anthems. Every anthem include factors like that cultural, religious and historical things that belongs to that nation. Every nations write their independence war, hopes, beatifulness of their country and much more thus occurs national anthem which is very important for nations. These anthems give also very important information about religions. Some anthems include national factors on the other hands the others including densely religious motions. Mehmet Âkif Ersoy who is the writer of the turkish national anthem which name is "*İstiklâl Marşı*" decribes very intense how Turkish people had been experienced how very hard times by the times. So *İstiklâl Marşı* start with "*Do Not Fear*".

This article will be compared to *İstiklâl Marşı* with other national anthems context history of religion. This article occurs three main part. First part is definition of anthem and its function, second part speak of life of the National Poetrist Mehmeş Âkif Ersoy and about *İstiklâl Marşı*. The third part give place to other nations national anthems and compare to every each of them.

Key Words: Anthem, Comparison, Religion, History.

GİRİŞ

Dinler Tarihi pek çok ilime ev sahipliği yapan, felsefe ve din bilimleri içerisinde bir nevi labrotuvar görevi gören bir alandır. Tarihin ve dinin ilgi alanı, dünyada var olup biten her şeyi kapsayabilecek kadar sınırları esnektir. Bu perspektiften baktığımızda milletlere yön veren veyahutta olduğu yönü aşikar eden devlet marşları oldukça büyük öneme sahiptir. Gerek devlet marşlarının içerisinde bulunan dini motifler gerekse tarihe ait ipuçları araştırma konumuz açısından dikkat çekicidir. Öncelikle marşın tanımı ile başladığımız bu makale, diğer devletlerin marşları ile İstiklâl Marşı'nın mukayesesi ile devam edecektir. Her devletin marşını almamız mümkün olmadığından dolayı, çalışmamızı, dinler tarihi açısından öneme haiz olan bazı devletlerin marşlarıyla sınırlı tuttuk. Milli marşlarını mukayeseye tabii tutacağımız ülkeler sırasıyla; Fransa, Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, İsrail, Çin, Hindistan ardından halkının çoğunluğu Müslüman olan devletlerden Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır'dır.

Marşın Tanımı

Marş milli birlik inancını, milletin ümitlerini, heyecanlarını ve duygularını, yaşama azmini ve birlikte var olma hissini müzikle ifade eden manzum metinlerdir. Marş düzenli yürümeyi ve moral vermeyi amaçlayarak bestelenmiş müzik parçasıdır.(Say, 1985: 799)

Büyük Larousse Ansiklopedisinde marşın tanımı şu şekildedir: Marş kelimesi, Türk Dil Kurumu'nun Türkçe sözlüğünde ise “*Ritmi, yürüyen bir kimsenin veya topluluğun adımlarını hatırlatan müzik parçası*” olarak tanımlanmıştır. Milli marş ya da ulusal marş, çeşitli törenlerde çalınıp söylenmek üzere bestelenmiş ya da düzenlenmiş, yurtseverlik duygusunu güçlendiren marş.

Latince “*Hymne*”, İngilizce “*national anthems*” ve Almanca “*Nationalhymne*” kavramına dayanan Ulusal Marş kavramı, törenlerde müzik eşliğinde söylenen, “*tanrıları veya kahramanları kutsayıcı övme yüceltme*” anlamına gelen şarkılardır.

Milli Marşlar ve İşlevleri

Her marş, ait olduğu ülkenin kültürüne göre değişiklikler gösterir. Milli marşlar, ait oldukları ülkenin kimliğini yansıtan temel unsurları içinde barındırır. Milli marş bir milletin, varlığını, bağımsızlığını ve birliğini temsil eden sembollerden biridir. (Önal, 2017) Bayrak, arma mili bayramlar gibi; halkı kaynaştırmak, prtak kültüre dikkat çekmek, halk hareketlerini teşvik etmek amaçlarıyla oluşturulan ulusal marşlar; ülkelerin isteklerini, amaçlarını, güçlerini, kısaca ulusal kimlik ve karakterlerini simgelemektedir. (Köşker, 2014)

Marşlar ve bünyesinde barındırdığı semboller, zor kavramları somutlaştırarak, soyut değerlerin sonraki nesillere aktarılmasını kolaylaştıran ve algılama seviyesi farklı olan toplum fertleri arasında ortak bir değer zemini oluşmasına yardımcı olmuştur. Milli marşlar devletlerin başka devletlere kendi kimlik ve varlıklarını ortaya sermek amacıyla mesaj verme görevini de üstlenmektedir. Özellikle de sözlerde yer alan kavramlar o milletin başka milletlere ve dünyaya bakışını, millet olma bilinci ve devlet kurma felsefesi açısından aşikare etmektedir. Daha da

önemlisi sözcükler milletin kültüründen, umutlarından din anlayışından izler taşımaktadır. Bu izler bir milletin alameti farikalarını yakalayabilmemiz açısından önem taşımaktadır. belli bir fert tarafından kaleme alınmış olsa da bütün bir milletçe kabul edilmesi ve sonraki nesiller tarafından benimsenmesi, hem millet anlayışını ve devlet tasavvurunu yansıttığı anlamına gelmekte hem de ait olduğu milletin ideolojik yapısını ya da önemli sayılan değerlerini ortaya koymaktadır. (Önal, 2017)

Savaşlar, ulusal krizler ve 19. Yüzyılda ki gelişmeler sonucu “*Ulusalçılık*” akımının ya da ulus bilincinin ortaya çıkmasıyla, pek çok ülke kendi ulusal marşını ortaya çıkarmıştır. 18. Yüzyılda kendi marşını oluşturan Fransa ve Avusturya'nın yanı sıra 19. Yüzyılda Güney Amerika ve Orta Avrupa ülkeleri kendi marşlarını oluşturmuş ve Doğu ülkeleri Batı ülkelerini takip etmiştir.

Ulusal duyguların güçlendiği II. Dünya Savaşı esnasında yönlendirici etkisi ön plana çıkan ulusal marşlar, günümüzde her ülkenin kendine ait bayrağının ve marşının olmasına sebep olmuştur. Bazı kraliyetle yönetilen (veyahutta sömürge olan ülkelerde) ulusal marşın yanı sıra kraliyet marşı da bulunmaktadır. Birbirine komşu ülkelerin marşlarının birbirlerinden etkilenme eğilimi ise dikkate şayan bir detaydır.

Milli marşlar işlevsel bakımdan bireysel iken, devlet ve toplum ile ilgili konularda önemli bir konuma sahiptirler. Bu bağlamda İstiklâl Marşı her ne kadar Mehmet Âkif Ersoy'un kaleminden çıkmış olsa da millete mal olmuş, milletin değerlerini ifade eden dörtlükler artık milletin değerlisi de olmuştur. Milli Mücadele, bağımsızlık dini bir karakter taşıyan İstiklâl Marşı marşlar ve kültürün etkileşiminin güçlü örneklerinden biridir.

Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı

Mehmet Âkif'in Hayatı ve Kişiliği

İstiklâl Marşı'nın yazarı olan Mehmet Âkif, 1873 senesinin Aralık ayında dünyaya gelmiştir. Ömrü okumakla ve okutmakla geçen Mehmet Âkif, hafızlığını 20 yaşında tamamladığında dile kabiliyeti sayesinde kısa sürede Fransızca, Arapça ve Farsça'yı çok iyi seviyelerde öğrenmiş, edebiyatlarını takip edip tercüme yapabilecek donanıma sahip olmuştur. Asıl mesleği baytarlıktır ancak o başkasına yapılan bir haksızlığa tahammül edemeyip istifa etmiştir. Sonrasında çeşitli yerlerde öğretmenlikler yapmıştır.

Tahsil hayatı boyunca sporla meşgul olan Mehmet Âkif'in hayatında spor yüzünden derslerini aksatmadan yürütebilme kabiliyetine sahipti. 16-18 yaşlarında yağlı güreşe başlamıştı. Uzun mesafeleri yorulmadan yürüeyen Mehmet Âkif iyi bir yüzücüydü. İstanbul boğazını yüzerek karşıya geçmiştir. Ayrıca gülle atar ve ata binerdi. Daima manevi ve fikri mücadele içinde geçen ömründe Âkif, bedenlen cihad etmek için hazır bulunmayı ibadet saydığı ve bunun için gayret gösterdiği anlaşılmaktadır.¹

Büyük bir şair, yazar ve fikir adamı olan Mehmet Âkif Ersoy hayatını öğrenme ve öğretmekle geçirmiş, İstiklâl Marşı'nın yazarı olarak Türk milletinin hafızasına adını silinmez bir şekilde ve yaldızlı harflerle yazdırmıştır. İçinde bulunduğu durumu iyi anlayıp yorumlayan ve kaleme aktaran şair, 27 Aralık 1936 yılında vefat etmiştir.

¹ <https://mae.mehmetakif.edu.tr/mehmet-akif-ersoy-hayati.php>

İstiklâl Marşı

Yaklaşık bir asır önce kaleme alınan İstiklâl Marşı, günün şartlarında milletin ruhuna tercüman olduğundan çok geniş bir kabule mazhar olmuştur. Günümüzde hala sevilerek okunuyor olmasında yazarının samimiyeti de etkili olmuştur. Onun sağlam inancı, tükenmeyen azmi ve ödün vermeyen dürüstlüğü eserlerinin uzun soluklu olmasını temin etmiştir. (Gökçe, 2017, s. 65) Âkif'in içinde yaşadığı dönem, umutsuzluğun kol gezdiği, Osmanlı Devleti'nin hasta adam ilan edildiği buhranlı bir dönemdi. Ancak Mehmet Âkif, pes etmek şöyle dursun daha ilk mısradan “*Korkma!*” diye seslenerek milletine umudu kaybetmemenin ve imanla sapasağlam durmanın yollarını açıyordu.

Türk milleti, geçmiş asırlarda, başka milletlerin esareti altında yaşamamış ve tarihin hiçbir devrinde devletsiz kalmamıştır. Türk milletinin hür ve müstakil yaşamaya alışmış olması ve aksi hâli kabul etmemesi; yazılı en eski Türkçe metinlerden olan Orhun Kitabeleri'nde sık sık vurgulanmıştır. (Arık, 2010, s. 81)

İstiklâl Marşı'nın yazarı olan Mehmet Âkif'in diğer şiirlerine de baktığımızda bu imanı ve suuru görmek mümkündür.

Cehennem olsa gelen, göğsümüzde söndürürüz;

Bu yol ki Hak yoludur, dönme bilmeyiz, yürürüz!

Düşer mi tek taşı, sandın, harim-i namusun?

Meğerki harbe giren son nefer şehid olsun.

Diğer Devletlerin Milli Marşları ve İstiklâl Marşı'yla Mukayesesi²

Marseyyez-Fransız Milli Marşı

Söz ve müzik: Claude-Jozeph Rouget de Lisle, yazılışı 1792, kabulü: 1795, 1879.

İleri kardeşler vatan için ileri!

Şan şeref günü geldi çattı işte!

Karşımıza geçmiş kanlı sancağını

Tiranlık bir kez daha çekiyor göndere

Nasıl bağılıyor duyuyor musunuz uzaktaki

Alanlarda bölük bölük askerler?

Saflarımıza dayandılar öldürmeye gelmişler.

Karılarımızı, çocuklarımızı ve bizleri!

Haydi vatandaşlar sıklaştıran safları, silahları kapın!

Yürüyün ki şu alçakların kanlarıyla toprağımız sulansın!

² Fransa, ABD, İngiltere, Çin, Hindistan Milli Marşları Şahmurat Arık'ın makalesinden, İsrail, Birleşik Arap Emirlikleri ve Mısır'ın Milli Marşları Gülden Filiz Önal'ın makalesinden alınmıştır.

Sadece ilk kıtasını aldığımız Fransız Milli Marşı Marseyyez, dini unsurları içinde barındırmaktan uzak, tam bir bağımsızlık için gerektiğinde hainle mücadele edilmesi ve iç ve dış mihraklarda ki düşmanlara karşı gerekirse savaşılmaması gerektiğinin altını çizer. Sonraki kıtalarda da aynı hissiyatlarla devam etmektedir. Vatan sevgisine vurgu yapmaktadır. Millet vatan sevgisi ve düşmana karşı birliğe çağırması bakımından İstiklâl Marşı ile benzetilmektedir.

Pul Pul Yıldızlı Sancak- Amerika Birleşik Devletleri Milli Marşı³

(Söz: Francis Scott Key, müzik: John Stafford Smith, Yazılışı: 1814, kabulü: 1931)

*Ah, bu hep böyle olsun özgür insanlar durdukça
Sevgili vatanlarıyla savaşın perişanlığı arasında!
Yengi ve barışla kutsanan bu ülke
Yüceltsin o Güç'ü bizi bir ulus yapan ve ulus olarak tutan!
Öyleyse feshetmemiz gerek çünkü davamız haklı bir dava,
Ve şu olmalı parolamız "Tanrıdır güvenimiz!"
Ve pul pul yaldızlı sancağımız yengiyle dalgalanarak,
Toprağı üzerinde özgür insanların, yuvası üzerinde yiğitlerin!*

Amerika Milli Marşı dini unsurlarını açıkça içeren bir mısraya sahiptir. "Ve şu parolamız olmalı: "Tanrıdır güvenimiz!" mısrası Amerikan Milli Marşı'nın güç aldığı noktanın Tanrı olduğunu açıkça belirtmektedir. Dini unsurlara açıkça yer vermesi bakımından İstiklâl Marşı ile benzetilmektedir. Bunun yanı sıra marşın geneline baktığımızda bayrak sevgisi, hürriyet ve düşmana karşı mücadeleye, savaşa bir vurgu vardır.

İngiltere Milli Marşı

(17. yüzyıldan anonim, yaygınlaşmaya başlaması, 1774)

*Tanrı korusun iyi yürekli kralımızı,
Uzun ömürler soylu kralımıza,
Tanrı kralı korusun!
Yengin kılsın onu,
Mutlu ve şanlı,
Başımızdan etmesin eksik;
Tanrı kralı korusun!
Tanrım en seçkin yetenekleri elindeki
Ona başıyla gönülden kucaklar dolusu,
Uzun yıllar başımızdan eksilmesin diye;*

³ ABD Milli Marşı'nı uzunluğundan dolayı dinler tarihi ile alakalı olduğunu düşündüğümüz son mısralarına yer vereceğiz.

*Savunsun diye yasalarımızı,
Ve haklı kılsın bizi diye
Tüm yüreğimiz ve sesimizle haykırmanız için
Tanrı kralı korusun!*

Bölüm 2

(W.E. Hickson, 1803-1870)

*Tanrı kutsasın yurdumuzu.
Yaradanın esirgeyen eli
Korusun diye kıyılarımızı
Barış, gücünü eksik etmesin,
Düşmanı dost eylesin,
Ve Britanya'nın hakları güdülmesin
Artık savaşla.
Haklı ve dürüst yasalar
Üstlensin halkın davasını,
Ve mutlu kılsın adamızı.
Yurdu yiğitlerin ve özgür insanların,
Ülkesi bağımsızlığın (özgürlüğün),
Dua ediyoruz üstünden eksik olmasın
İyi yürekli tanrının hoşnutluğu*

İngiliz Marşında oldukça yoğun bir şekilde Tanrı'ya dua, temenni hissiyatı dikkat çekmektedir. İlk bölümde 3 defa Tanrı kralı korusun şeklinde dua edilmektedir. Diğer devlet marşlarıyla kıyaslandığında vatan sevgisi ve milli mücadele konularının işlenmesine rağmen, İngiltere Milli Marşının ilk bölümünde kral için dua ve temenni merkezli olması ilgi çekicidir. Haklı olmak ve yasaların savunmak için kral önemli bir figürdür. Bunun yanı sıra ilk bölümde Tanrı'nın koruması özel olarak Kral'a atfedilirken ikinci bölümde bu duanın merkezine halkın, devletin ve İngiliz adasının yerleştiğini görmekteyiz. Yoğun bir dua içeren İngiltere Milli Marşı ilk bölümde Kral için temennileri ile İstiklâl Marşı'ndan farklılaşmaktadır. İkinci bölümde de dua ile devam eden marş, vatan sevgisi konusunu içermesi bakımından İstiklâl Marşı ile yakınlaşmaktadır diyebiliriz.

Umut (Hatikvah)- İsrail Milli Marşı

(Naftali Herz İmber, 1878- Ukrayna, Zoloçiv)

*Kalbinde yer ettiği gündün beridir,
Bir Yahudi'nin ruhu hasretle yanar;
Yüzünü şarka doğru çevirmiş,
Bir gözü hâlâ Siyon'u gözler.*

*Umudumuz henüz kaybolmadı,
İki bin yıllık bir umut bu:
Yurdumuzda hür bir millet olmak.
Siyon ve Kudüs 'ün yurdunda.*

İsraililerin yüzyıllardır süren memleket hasretine bir gün dönecekleri umuduyla kaleme alınmış 9 kıtalık bir şiirdir. I. Siyonist Kongrede Siyonizm'in temel marşı olarak kabul edildiğinde sene 1897 iken, yeni kurulan İsrail devleti gayri resmi olarak milli marş kabul etse de resmi kabul tarihi 2004 senesine kadar uzanır. Yüzyıllar önce çıkarıldıkları Kudüs'e bir gün geri dönme umudu Yahudi ruhunun en büyük hasretlerinden biridir. Tamamen dini ve tarihi motiflerle süslenmiş İsrail Milli Marşı, dinler tarihi açısından dikkatle incelenmeye değerdir. İlk olarak “*Bir Yahudi'nin ruhu hasretle yanar*” mısrasında milli kimlik ile dini kimliğin iç içe geçtiği anlaşılmaktadır. İkinci ve üçüncü mısra da yer alan “*Yüzünü şarka doğru çevirmiş, Bir gözü hala Siyon'u gözler*” ifadesi ile “*Şark*” olarak bahsedilenin Yahudilerin ibadet esnasında yöneldikleri, Zoloçiv'in Güney doğusunda kalan Kudüs olduğunu anlamaktayız. Siyon ise Ahd-i Atik'te Kral Davud tarafından fethedilip krallığın merkezi yapılan Kudüs şehri için kullanılmış bir isimdir ancak zamanla bu kelimenin kapsamı bütün İsrail topraklarını ifade edecek şekilde genişletilmiştir.⁴Son dört mısra da ifade edilen iki bin yıllık umut Yahudilerin Kudüs'ten çıkarıldıkları tarihlere denk gelmektedir. Kudüsten çıkarıldıktan sonra dünyanın farklı coğrafyalarına dağılan Yahudilerin bir yurt kurmak ve özgürce yaşamak umudunu son mısralar da görmekteyiz. Dini unsurlarla dolu olan Hatikvah'ın İstiklâl Marşı'ndan çok farklı olduğunu gözlemlemekteyiz.

Çin Cumhuriyeti (Formoza) Milli Marşı

(Söz: Sun Yatsen, müzik: Cheng Mao-yun, kabulü: 1929.)

*Üç halk ülkesidir partimizin yolu,
Amacımız özgür bir ülke kurmak.
Barış içinde bir dünya için
Yoldaşlarımıza, gönüllülere önderlik edip,
Güneş ve yıldız ile
Amacımıza hızla ulaşalım.
İçtenlikle ve cesaretle.
İnançla ve sadakatle,
Tek yürekle, tek ruhla,
Aynı inançla, aynı hedefe!*

Çin Halk Cumhuriyeti Milli Marşı

(Söz: Tien Han; müzik: Nie Erh, yazılışı: 1932, kabulü: 1949.)

Kalkın! Köle olmak istemeyen insanlar!

⁴ M. Lütfullah Karaman, “*Siyonizm*” İslam Ansiklopedisi, 37. Cilt, s. 329

*Etimize, kanımızla yeni Çin Seddimizi inşa edelim!
Çin ulusu, en tehlikeli bir döneme geldi.
Herkes son kükre yişe zorlanıyor.
Kalkın! Kalkın! Kalkın!
On binlerimiz tek bir yürek,
Gözümüz kapalı düşman topu üzerine ileri!
Gözümüz kapalı düşman topu üzerine ileri!
İleri! İleri! İleri!*

Çin halkının milli marşındaki bariz değişim özgürlüğe yapılan vurgudur. İnanç sadakat kelimeleri muğlak anlamlarda kullanılmıştır. Milli birlik beraberlik duyguları hissedilmektedir. Dini unsurlar barındırmayan Çin Halk Cumhuriyeti Milli Marşı milli birlik ve beraberlik duygularına yer vermesi bakımından İstiklâl Marşı ile benzeşiyor diyebiliriz.

Hindistan Milli Marşı

(Söz ve Müzik :Rabindranath Tagore, ilk söylenişi Hind Millî Meclisi'nin 1911'de Kalküta'da yaptığı bir toplantıda, Resmen kabulü: 1950.)

*Herkesin kafasına hükmedensin sen
Yön verensin Hindistan'ın kaderine
Adın yürekler kabartıp Pencap, Sind, Gucarat
Ve Maratha'da
Ve Dravida'da, Orissa'da, Bengal'de
Vindhya Tepeleri'nde ve Himalayalar'da yankılanır
Yamuna'nın ve Ganj'in müziğine karışır ve sonra
Türkü olur dalgalarına Hind Okyanusu'nun
Duacımdır, övgülerini söyler hepsi
Senin ellerine bakar bütün halkın kurtuluşu
Sen ey yön veren Hindistan'ın kaderine
Zafer senindir, zafer senindir, senindir zafer.*

Dua kelimesi geçen Hint Milli Marşında ise muhatap alınanın kim olduğu aşıkardır.

“Senin ellerine bakar bütün halkın kurtuluşu” mısrasında muhatabın Tanrı olacağı fikri akla gelmekteyse de dini unsurlara açıkça rastlanmamaktadır. Hindistan Milli Marşı zafere vurgu yapmaktadır.

Uzun Yaşa Vatanım-Birleşik Arap Emirlikleri Milli Marşı

(Arif El Şeyh-Abdullah El Hasan, 1996)

*Yaşamım ülkem için, Arap Emirliği Birliği yaşasın!
Yaşadığım milletimin, dini İslâm, hediyesi Kuran*

*Ülkemi Allah'ın ismi ile koruyorum.
Ülkem, ülkem, ülkem
Allah seni zamanın kötülüklerinden korusun.
Yemin ettik ki çalışıp, inşa edeceğiz
Vefa ile çalışacağız, çalışacağız.
Yaşadıkça vefalı kalacağız.
Güvenliğimiz ve ilmimiz Arap Emirliği'nde var olsun!
Sen asaletin sembolüsün
Her zaman canımız sana feda olsun
Ruhumuzla seni koruruz ülkem!*

İsrail Milli Marşı kadar dini unsurları açıkça belirten bir diğer milli marş Birleşik Arap Emirlikleri'nin milli marşıdır. “Yaşadığım milletimin, dini İslam, hediyesi Kuran” mısrası ile dini değerlerin –İstiklâl Marşı’nda olduğu gibi- milli birlik ve beraberlikte ne kadar etkin bir rol oynadığını gözler önüne sermektedir. “Allah seni zamanın kötülüklerinden korusun” ifadesi de milli marşlarda dua ve temennilere yer verilmesinin örneklerinden biridir.

Anavatanım- Mısır Milli Marşı

(Seyyid Derviş, 1979)

*Vatanım, vatanım,
Sevgim senindir, kalbim senin.
Vatanım, vatanım, vatanım
Sevgim senindir, kalbim senin.
Mısır! Ey ülkelerin anası!
Gayem sensin, muradım sen,
Ve bütün insanlar üzerinde,
Nice lütufları vardır Nil'inin.
Mısır! Ey bolluk ülkesi!
Eski bir ihtişamla haleli.
Gayem düşmanı savmak,
Ve Allah'adır itimadım.*

Sadece ilk iki kıtasını aldığımız Mısır Milli Marşında göze ilk çarpan özellik vatan sevgisi ve güzellikleridir. “Ve Allah'adır itimadım” cümlesiyle din anlayışları ortaya konulmaktadır. Vatan sevgisinin çokça hissedildiği Mısır Milli Marşı vatan sevgisinin yanı sıra milli birlik, beraberlik ve mücadelenin hissedildiği İstiklâl Marşı'ndan daha farklıdır.

SONUÇ

Dini unsurlar kimi marşlarda açıkça yer almasına rağmen –İsrail, İngiltere, Birleşik Arap Emirliklerinin Milli Marşları gibi- kimi marşlar ise dini unsurları muğlak bırakmış-Çin Halk Cumhuriyeti Milli marşı gibi- veyahutta yer vermemiştir(Fransa Milli Marşı Marseyyez gibi). Milli marşlarda batınen ya da zahiren yer verilen dini unsurlar bir milletine dinler tarihi açısından bakma fırsatının bize sunmuştur. İsrail Milli Marşı Hatikvah dinler tarihi perspektifinden bakmak bize için geniş bir pencere sunmuştur.

Hürriyetine ve özgürlüğüne son derece düşkün olan Türk Milleti bu tutkusunu milli marşının adında da taşımaktadır. İstiklâl Marşı'nda Hakk'a riayetini sürekli vurgusu ile dini unsurların şairin kaleminde ne denli yer aldığını görmekteyiz. Düşman ülkelerin düşmanlıklarına karşı vatan toprağı için ölümü dahi göze almak ve zafer motifi pek çok marşta yer almaktadır. Ancak İstiklâl Marşı “*Toprağı sıksan şüheda fişkiracak şüheda*” mısrası ile vatan için feda edilen canların haddinin hududunun olmadığını ifade etmektedir. Nitekim şehit kanlarıyla sulanmış bu topraklar mabedlerin ve ezan seslerinin susturulamayacağı aziz bir topraktır. Bu şuur ve azimde olan millet için izmihlalin söz konusu olamayacağı ifade edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Arık, Ş. (2010). *İstiklâl Marşı ve Diğer Devlet Marşlarıyla Mukayesesi, Bilim ve Aklın Aydın-
lığında Eğitim*, S. 121, Mart 2010,ss.80-88
- Gökçe, M. C. (2017). *İstiklâl Marşı'nda Şair-i İslamiyye. Anadolu'ya Vurulan Mühür İstiklâl
Marşı*, (s. 65-73). İstanbul.
- Köşker, M. (2014). *Ulusal Marşların Söz ve Müzik Açısından İncelenmesi*. Ankara.
- Morgan, A. (2014). "God Save Our Queen!" Percy Bysshe Shelley and Radical Appropriations
of the British National Anthem. *Edinburg University Press*, 60-72.
- Önal, G. F. (2017). *Ortadoğu Ülkeleri Milli Marşlarının Söz ve Müzik Biçimi Açısından İn-
celenmesi*. Ulakbilge, 156.
- Öztürk, M. (2017). İstiklâl Marşı'nı Kur'an-ı Kerim Işığında Okumak. *Anadolu'ya Vurulan
Mühür İstiklâl Marşı*, (s. 77-104). İstanbul.
- Sağır, T. (2010). İstiklâl Marşı Besteleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Dergisi*, 215-226.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE MEHMET ÂKİF

Elif Seda KARACAOĞLU, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tarih Bölümü Yakın Çağ Tarihi Yüksek Lisans.
Bağcılar Barbaros Anadolu Lisesi Öğretmeni.

ÖZET

İstiklâl Marşımızın şairi Mehmet Âkif, İslami değerleri anlatan en büyük şairlerimizdendir. Âkif, aynı zamanda bir vatan şairidir. Milletimiz için ölüm kalım savaşı olan “*Kurtuluş Savaşı*” da herkes bir şeyler yapmanın gayretindedir. Bu gayret herkesin kalbinin tüm zerrelere kadar sinmiştir. Bir gönül insanı olan Mehmet Âkif de gönlünün sesini dinlemiş ve Milli Mücadeledeki saflara katılmıştır. Milli Mücadele Atatürk’ün önderliğinde askeri, sivil, köylü, kentlisi ile tek vücut olduğu bir mücadeledir. Bu mücadelede herkes üzerine düşeni yapmıştır. Atatürk bir lider olarak halkı arkasından sürükleyerek onları zafere inandırdı ve başardı. Bu çağrıya kulak verip ona inanan herkes bir yönüyle Milli Mücadeleye katkı sağladı. Kazım Karabekir, Fevzi Çakmak gibi askerler komutan olarak, Mehmetçiği asker olarak fakiri iki çift topraktan birini vererek, Mehmet Âkif’te bu kutlu mücadelenin bülbülü olup şakıyarak vatanına hizmet etmişlerdir.

Bu makalede Mehmet Âkif’in Milli Mücadeledeki rolü üzerinde durulmuştur. Ayrıca Mehmet Âkif’in olaylara bakış açısı, din, vatan, millet, bağımsızlık ve Milli Mücadele ile ilgili şahsiyet özellikleri üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, Milli Mücadele, Kurtuluş Savaşı, Atatürk.

MEHMET ÂKİF IN THE YEARS OF THE NATIONAL STRUGGLE

ABSTRACT

Mehmet Âkif, the poet of our Turkish National Anthem, is one of our greatest poets telling about Islamic values. Âkif is also a homeland poet. Everyone tries to do something in the “*War of Independence*”, which is a life and death war for our nation. This effort pervades every part of everyone's heart. Mehmet Âkif, who is a heartfelt person, also listened to his heart and joined the ranks in the National Struggle. The War of Independence is a struggle in which the military, civilian, villager and urbanite are one body under the leadership of Atatürk. Everyone has done their part in this struggle. Atatürk, as a leader, dragged the people behind him and made them believe in victory and succeeded. Everyone who listened to this call and believed in it contributed to the National Struggle in a way. Soldiers such as Kazım Karabekir and Fevzi Çakmak gave one of the poor two pairs of lands as commander, Mehmetçi as a soldier, and Mehmet Âkif became the nightingale of this blessed struggle and served his country by singing. In this article, Mehmet Âkif's role in the War of Independence has been emphasized. In addition, Mehmet Âkif's point of view on events, religion, homeland, nation, independence and personality characteristics related to the National Struggle were emphasized.

Keywords: Kazım Karabekir, Mehmet Âkif, The National struggle, The War of Salvation , Atatürk

GİRİŞ

Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra, İtilaf devletleri, yurdumuzun önemli bölgelerini işgal etmeye başlamıştır. Yıllardır savaşta verdiği kayıplar yüzünden halk, yorgun ve bitkindir. Ordunun büyük bir bölümü ise terhis edilmiştir. Bu durum, işgalcileri cesaretlendirmekte ayrıca işgalciler istedikleri her yeri kolayca ele geçirebileceklerini sanmaktadırlar. Türk milleti ise tarihten aldığı güç ve inançla harekete geçmek gerektiğini hissetmektedir. İşte o karanlık günlerde ülkenin durumunu iyi görmeyen aydınlar, kurtuluş için farklı çözüm çareleri aramaktaydılar. Milletimiz için ölüm kalım savaşı olan “*Kurtuluş Savaşı*” verilirken herkes bir şeyler yapmanın gayreti içindeydi. Bu gayret herkesin kalbinin tüm zerrelere kadar sinmiştir. Bir gönül insanı olan Mehmet Âkif de gönlünün sesini dinlemiş ve Milli Mücadeledeki saflara katılmış, canını ortaya koyarak hak ve hakikati savunmuştur.

Asırlar boyunca muhteşem zaferlerin zevkini yaşamış bir milletin çocukları şimdi işgal acısını yaşamakta, hakarete uğramaktaydı. Çanakkale’de destanlar, kahramanlıklar çıkararak gücünü ve imanını dünyaya ispat eden Mehmetçik, şimdi silahsız, cephanesiz, aç ve bitkindir. Âkif’in şair yüreği buna dayanamazdı. Fakat asla ümitsiz değildi; biliyordu ki, Asım’ın nesli bu milletin namusunu şimdiye kadar çiğnetmedi ve çiğnetmeyecek. Ye’se düşmemek gerekirdi. O günlerde Mehmet Âkif ve arkadaşları Sebilürreşat dergisi ile Yahya Kemal ve arkadaşları da Dergah mecmuasının çekirdek kadrosu halinde, çevrelerine ümit ve iman aşılama çalışıyor, asır başlarında ülkemizde kuvvetle hüküm sürmeye başlayan pozitivizm, mekanizm ve materyalizm cereyanlarına karşı dinamik bir fikir ve sanat cephesi kuruyorlardı. Bahsettiğimiz dergiler etrafında toplanan aydınlar, Anadolu’da başlayan hareketi, Bergson’un anladığı manada bir “*Hayat Hamlesi*” olarak görmekteydiler. Onlara göre Anadolu’da başlayan İstiklâl Mücadelesi, “*vitalite’nin istatistiğe karşı mücadelesiydi.*” Ve mutlaka zafer kazanılacaktır. Kurtuluş Savaşı yıllarında farklı düşüncelere mensup olsalar da düşünce adamlarının büyük bir kısmı aynı türküyü farklı aletlerle icra eden müzisyenler gibi bir amaca hizmet ediyorlardı.¹

Devrin bu şekilde karışık olduğu günlerde memleketini seven onu emperyalistlerin elinden kurtarmak isteyen “*sahnenin içinde*”² bir aktör olarak görevi icra etmek isteyenler her şeylerini fedaya hazırdılar. İşte Âkif de kendi değer yargılarımızın özünü oluşturduğunu düşündüğü İslamı referans almanın bir kurtuluş çaresi olması için dinin hayata esas kılınmasını önermiştir. İstiklâl Marşı şairi, ülkenin kurtuluşu için bir şeyler yapmanın gereğini hisseden sorumlu aydın anlayışını sergileyerek kendisinden beklenen olumlu ve yol gösterici tavrı sergilemiştir. Milli şairimiz, Milli Mücadele’nin tohumlarının atıldığı zamanlarda İstanbul’dadır. Âkif’in tam bir münevver aydın sorumluluğu içinde hareket etmesinin en güzel görünümlerinden birisi, işgal sonrasında Türk milli iradesinin bünyesinde somutlaştığı çelik irade Mustafa Kemal’in Anadolu’da Batılı emperyalist güçlerin istila ve işgallerine karşı başlattığı Kuvay-ı Milliye direniş hareketine tam bir kararlılıkla katılmasıdır.

¹ Beşir Ayvazoğlu, İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası, Tercüman Gazetesi, İstanbul, 1986,s.13.

² Ahmet Hamdi Tanpınar, Sahnenin Dışındakiler adlı eserinde “*Sahnenin İçi*” olarak Ankara merkezli mücadele eden Kuva-yı Milliye hareketini kasetmektedir.

Mehmet Âkif, sanatını ve düşüncesini millet davasının emrine vermiş bir münevver aydındır. Şiir ve sanat anlayışını da münevver bir aydın olma misyonuna uygun olarak veciz şekilde dile getirmiştir. Âkif, milletin derdiyle dertlenmiş bir insandır. Yazdığı şiirlerde yaşanan acılar, yenilgiler, yoksulluğumuz ve umut dile gelir. Zamanında cereyan eden yürek burkan hadiseler karşısında milletimizin yaşadıklarını kalbinin en derin köşelerinde hissetmiş ve bu şiirleri yazmak zorunda kalmıştır. Âkif, vatanın işgali karşısında dili, eli, kolu bağlı durmadı. Bazı aydınlarımızın iyice ümitsizliğe düşüp Amerikan mandasını bile savundukları devirde, o ümitsizliğe kapılmadı. 1920 yılının Ocak ayı sonunda yakın arkadaşı Eşref Edip'le birlikte Balıkesir'e gider. Burada Milli Mücadele hareketini başlatanlarla, Kuva-yı milliyecilerle temasa geçmiştir. Zağnos Paşa camii'nde halka hitap etmiştir. Büyük davayı, İstiklâl hak kazanma davasını anlattı. Ümitsizliğe yer olmadığını, onun imansızlıktan başka bir şey olmadığını dile getirip, halkı Milli Mücadeleye çağıran vaazlar vermiştir.

Mehmet Âkif Balıkesir'de

Milli Mücadelenin stratejisinin bir parçası olan bölgesel kongreler ve değişik çabalar yavaş yavaş sonuç vermeye başlamıştır. Bu şekilde örgütlenmeler hızlanmış ve direnme güçleri oluşturulmaya başlanmıştır.

Bu çabalardan biri de Balıkesir halkı tarafından verilmeye başlamıştır. Yunanlıların Ayvalık'ı işgali ile başlayan tedirginlik, örgütlü bir mücadele için vatandaşlarla bir kıvılcım çakmıştır. Çeşitli askeri mücadelelerden başka, 1919 Haziranın ilk haftası içinde Balıkesir'de Kuvayı Milliye teşkilatı kurulmuştur. Bölgede milli direnişi genişletmek ve daha iyi organize olmak amacıyla ilk toplantı Haziran sonlarında yapılmıştır. Ardından da 26 Temmuzda İkinci Balıkesir Kongresi toplanmış ve yurttan düşmanlar kovuluncaya kadar mücadele azmi ortaya konulmuştur.³ Her bakımdan olağanüstü sayılabilecek o sıkıntılı şartlarda, Müslüman ahali için halk eğitimi kurumları olarak mekteplerin yanında camiiler ve tekkeler vardı. Bu kurumlar o günkü Osmanlı toplumu için her zamankinden çok daha önemli ve vazgeçilmez bir anlam taşıyordu. Zira halkın bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi görevini yazılı basın olarak belli sayıdaki gazete ve mecmualar yürütmekteydi.

Böyle bir siyasi ortamda Âkif, inançlı bir aydın olarak, halkla ilişki kurma imkanı veren tüm kurum, yol ve araçları kullanarak millete ulaşmaya, onlarla olup bitenleri dostça ve içtenlikle paylaşmaya, çıkış ve çözüm yollarını göstermeye gayret eden bir eğitimci konumunda olmuştur. O bu görevi sonuna kadar, kendi yakın çevresini, ailesini ihmal etme pahasına da olsa bilinçli bir şekilde gönüllü olarak ve isteyerek sürdürmüştür. Mehmet Âkif, İzmir'in işgali haberini alınca nasıl üzülmüşse, ilk direniş haberini duyunca da öyle heyecana kapılmıştır. Artık bütün ümidi Anadolu'daydı. Anlamıştı ki Asım'ın nesli dipdiri ayakta, hür ve müstakil yaşamaya kararlıdır. “*O halde, diye düşündü, Anadolu'daki kıyâmı desteklemekten başka çare yoktur.*” Bir gün aniden kararını verip Sebülürreşad idarehanesine gitti, mecmuanın müdürü Eşref Edip'e; “*Haydi hazırlan, gidiyoruz!*” dedi.

Mehmet Âkif çok heyecanlıdır, yerinde duramamaktadır. Eşref Edip, onun bu haline bir mana verememiştir. Şaşkın bir halde: “*Nereye Üstad?*” demiştir. “*Harekat-ı Milliye'nin başladığı*

³ Prof.Dr. Mücteba İlgürel, Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri, A.K.M. Yay.,Ankara,1999,s.22.

yere! Artık burada duramam!” demiştir. Hemen ertesi gün mücadele bayrağının açıldığı şehirlerimizden biri olan Balıkesir’e hareket ettiler. Âkif, kendisini büyük bir coşkuyla karşılayan Balıkesirlilerdeki imanı ve her ne pahasına olursa olsun vatani korumadaki kararlılığı görünce, Asım’ın neslinin namusunu çiğnetmeyeceğine imanı bir kat daha arttı.⁴

Balıkesir’deki çabaları gören Âkif, kendini sorumlu sayarak burada bir şeyler yapmak gereğini hissetmiştir. Mehmet Âkif, bu düşüncesinin ilk aşamasının tezahürü olarak Balıkesir’de dostu Hasan Basri Çantay tarafından çıkarılan “Ses” adlı haftalık bir gazetenin 21 Teşrinisani 1918 tarihli sayısında “Yeis-i Bedbinlik” başlıklı bir yazı yayınlamıştır.⁵ Bu yazının ardından orada olma ihtiyacı hissederek Balıkesir’e gitme kararı almıştır. İzmir’ Doğru ve Karesi gazeteleri bu tarihlerde onun Balıkesir’e gelişini şu cümlelerle okuyucularına duyurmuşlardır; “Sebilürreşad Ceride-i İslamiyesi muharrir-i fazılı Darül hikmeti İslamiye azasından Mehmet Âkif Beyefendi ,şehrimize teşrif buyurmuşlardır.”⁶

Mehmet Âkif, 23 Ocak 1920’de Zağanos Paşa Camii’nde vaaz vermiştir. Bu vaazlardan bir ya da iki gün önce yani 21-22 Ocak 1920 tarihlerinden birinde Balıkesir’e ulaşmıştır.⁷ Âkif’in bir başka vaazı da 6 Şubat 1920 tarihinde yine aynı camiidedir.⁸ Balıkesirdeki heyecanı bizzat gören ve Milli Mücadele’yi “büyük bir gaza” olarak değerlendiren Mehmet Âkif, burada son derece heyecanlanarak “zafer yolu bu yoldadır” diyerek halka ışık tutmuştur. Hasan Basri Çantay onun buradaki hizmetleri için şunları söylemiştir; “Balıkesirde başlayan milli hareketlerde bile Âkif’in bir rolü vardır. O, İstanbul’ da Dar-ül Hikme azasındandı. Balıkesir’e koşup geldi. Halka müessir bir hitabe verdi, milli hareketleri teşci etti. O tunç hitabenin tanini hala Balıkesirlilerin kulaklarında çınlıyor.”⁹

KAYNAKÇA

- Ayvazoğlu ,Beşir, “İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası”, İstanbul, Tercüman Gazetesi, 1986.
- Özdemir, Zekeriya, “Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri”, Balıkesir,1998.
- Sarıhan, Zeki, “Mehmet Âkif”, Kaynak Yay. İstanbul 1996.
- İlgürel, Mücteba, “Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri”, A.K.M. Yay. Ankara,1999.
- Çantay, Hasan Basri, “Âkifname”, Ahmed Said Matbaası,İstanbul, 1966.

⁴ Beşir Ayvazoğlu, İstiklal Marşı Tarihi ve Manası, İstanbul, Tercüman Gazetesi, 1986, s.13.

⁵ Zeki Sarıhan, Mehmet Âkif, Kaynak Yay. İstanbul 1996,s.100.

⁶ Prof.Dr.Mücteba İlgürel, Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri, A.K.M. Yay.Ankara,1999,s.22.

⁷ Prof.Dr.Mücteba İlgürel, Milli Mücadelede Balıkesir Kongreleri, A.K.M. Yay.Ankara,1999,s.22.

⁸ Zekeriya Özdemir, Balıkesir Bölgesinde Milli Mücadele Önderleri, Balıkesir,1998,s.61.

⁹ Hasan Basri Çantay, Âkifname, Ahmed Said Matbaası,İstanbul, 1966.

MEHMET ÂKİF ve İSTİKLÂL MARŞI ÜZERİNE DÜZENLENEN SEMPOZYUM VE KONGRELER

Duygu ATEŞ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı, Doktora Öğrencisi, Kütahya.
duygu.ates3@ogr.dpu.edu.tr

ÖZET

Türk Milleti'nin var olma mücadelesi İstiklâl Marşı'nda anlatılmaktadır. Mehmet Âkif'in kaleminden çıkan bu marş Milletimizin özgürlük ve bağımsızlık sembolüdür. Aynı zamanda hepimizin ortak manevi değeridir. Büyük-küçük yaşlı- genç demeden herkesin duyduğu anda saygı duruşuna geçtiği, milli duygularımızı hareketlendiren bu eser her dönem bizlere ışık tutmaktadır.

Uzun yıllardır ülkemizde İstiklâl Marşı'nı ve Mehmet Âkif'i anmak üzerine pek çok sempozyum ve kongreler düzenlenmektedir. Ülke ve Dünyaca Covid- 19 sebebiyle zor günler yaşadığımız bu dönemde pek çok sempozyum ve kongre online (çevrimiçi) gerçekleştirilmektedir. Böylelikle herkesin bu etkinliklere kolayca erişimi sağlanmaktadır. Düzenlenen sempozyum ve kongrelerin ortak amacı atalarımızın çektiği zorlukları gençlerimize ve halkımıza hatırlatmak, İstiklâl Marşı'nın derin anlamlarını keşfetmek ve bu Marşın mimarı Mehmet Âkif'in zorlu hayatını, İstiklâl Marşımızı yazma sürecini gözler önüne sermektir. Kısaca her zaman bizlerde var olan milli bilinç bu sempozyum ve kongreler vasıtasıyla dinç tutulmak istenmektedir.

Bu bildiri de İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif konulu düzenlenmiş Sempozyum ve kongreler içerikleriyle tespit edilecektir. Ülke genelinde yapılan sempozyum ve konferansların tespiti manevi değerlerimize gösterilen saygının boyutunu da gözler önüne serecektir.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Marşı, Mehmet Âkif, Milli değerler, Bağımsızlık, Sempozyum ve Kongreler.

SYMPOSIUM AND CONGRESSES HELD ON MEHMET ÂKİF AND İSTİKLAL ANTHEM

ABSTRACT

The struggle for the existence of the Turkish Nation is described in the Turkish National Anthem. This anthem, written by Mehmet Âkif, is the symbol of our nation's freedom and independence. It is also the common moral value of all of us. This work, in which everybody, regardless of whether they are old or young, takes a moment of silence and stirs our national feelings, sheds light on us every period.

Many symposiums and congresses have been held in our country for many years to commemorate the Turkish National Anthem and Mehmet Âkif. Many symposiums and congresses are held online in this period when we are experiencing difficult times due to Covid-19 in the country and the world. Thus, everyone can easily access these activities. The common purpose of the symposiums and congresses organized is to remind our youth and our people the difficulties our ancestors suffered, to discover the deep meanings of the Turkish National Anthem and to reveal the difficult life of this March and the process of writing our Turkish National Anthem. In short, it is desired to keep the national consciousness that we have always been vigorous through these symposiums and congresses.

This declaration will be determined with the contents of the Symposiums and congresses on the National Anthem and Mehmet Âkif. The determination of the symposiums and conferences held throughout the country will reveal the extent of the respect shown to our moral values.

Keywords: National Anthem, Mehmet Âkif, National values, Independence, Symposium and Congresses.

GİRİŞ

Marş, aynı topraklar üzerinde yaşayan insanların ortak duygularını, manevi değerlerini, birlik ve beraberliklerini yansıtan ahenkli manzum metinler olarak tanımlanır(Çetin, 2014,s.31).

Kabulünün 100. yılını gururla anacağımız İstiklâl Marşımız ise yukarıdaki tanımdan çok daha fazlasını ifade etmektedir. Mehmet Âkif tarafından kaleme alınan bu eserin her bir dizesi o zorlu dönemi yansıtmaktadır. Türk Milletine armağan edilen bu marşın yazılış süreci de bir hayli ilginçtir. Nitekim var olma mücadelesi verdiğimiz savaşlar devam ederken I. Meclis'in ilk zamanlarında kurulan İrşat üyeleri askere manevi destek sağlayacak, milli duyguları harekete geçirecek bir marş yazılması hususunda dönemin Genelkurmay başkanı İsmet paşa ile görüşürler. Bunun üzerine İsmet paşa hükümetten ordu adına bir Milli Marş yazılmasını ister (Altınbaş,2016, s35). 1920 yılında Milli Marş şartları valilikçe duyurulur ve Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Milli Marş yarışması ilanı yayınlanır.700'ü aşkın eser gönderilir üstelik yarışmanın bir de para ödülü vardır. Mehmet Âkif para ödülü nedeniyle yarışmaya katılmak istememiştir. Dönemin Maarif vekili Hamdullah Suphi Âkif'in yarışmaya katılmasını istemiştir. Uzun uğraşlar sonucu Mehmet Âkif Marş yazmaya ikna edilebilmiştir (Çetin,a.g.m,s.33). İstiklâl Marşımız “*Kahraman ordumuza*” ithafıyla ilk olarak Sebülürreşâd dergisinde yayınlanmıştır. Ardından 12 Mart 1921 tarihinde Milli Marş olarak kabul edilmiştir (Okay,2001,s.355).

Milli şairimiz Mehmet Âkif şüphesiz bu milletin en büyük değerlerinden biridir. Bu sebeple 2011 yılı “*Mehmet Âkif Ersoy Yılı*” olarak ilan edilmiştir.(Bacanlı,2018,s.5). İçinde bulunduğumuz 2021 yılı ise İstiklâl Marşı Yılı olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir. Dolayısıyla sadece bu yıl içinde ülke genelinde pek çok sempozyum ve kongre tertip edilmektedir. Bu sempozyum ve kongrelerde genellikle bayrak için can veren şehitlerimiz yad edilmekte, İstiklâl Marşı'nın yazılış süreci ele alınmakta ve her dizesindeki derin anlamlar ortaya konulmaktadır. Ayrıca bu kusursuz eserin mimarı Mehmet Âkif'in hayatı da bu konferans ve sempozyumlarda ele alınmaktadır. Ülkenin dört bir yanında, eğitim kurumlarımız başta olmak üzere tüm resmi kurumlarımızda her yıl 12 Martta pek çok sempozyum ve kongrelere tertip edilmektedir. Bu sempozyum ve kongrelere geniş katılımlarla yapılmaktadır. Günümüzde tüm dünyayı ve ülkemizi etkileyen Covid-19 sebebiyle fiziksel ortamda gerçekleştirilemeyen sempozyum ve kongreler yine geniş katılımlarla online (Çevrimiçi) olarak düzenlenmektedir. Biz de bu bildiri de ülkemizde düzenlenen sempozyum ve kongreleri derlemeyi amaç edindik. İçinde bulunduğumuz 2021 yılındaki sempozyum ve kongrelerin bir kısmına bildiride yer verdik. Aşağıda listelenen sempozyum ve kongreler kurumların etkinlik takvimleri esas alınarak hazırlanmıştır.

Üniversiteler dışındaki kurum ve kuruluşlar tarafından Düzenlenen Sempozyum ve Kongreler - Ankara'da Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi tarafından “*Ankara'da Milli Mücadele Yılları ve İstiklâl Marşı, Mehmet Âkif Ersoy ve Şiiri*” isimlerinde konferanslar düzenlenmiştir (2013).

Artvin'de Ahmet Hamdi Tanpınar Kültür Merkezinde “*Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı'nın Yazılış Süreci*” isimli bir konferans düzenlenmiştir (2011)

- İstanbul Zeytinburnu Belediyesi ve Medeniyetler İttifakı Enstitüsü'nün ortaklaşa düzenlediği “*Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu*” düzenlenmiştir (2011).
- Kahramanmaraş'ta Necip Fazıl Kısakürek Kültür Merkezinde, “*Vefatının 75. Yılında Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu*” düzenlenmiştir(2011).
- Ufuk Üniversitesi, “*Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*” konulu konferans düzenlemiştir (2012)
- Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı tarafından “*12 Mart İstiklâl Marşı'nın Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Günü*” isimli konferans gerçekleştirilmiştir.(2012).
- Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı tarafından “*Mehmet Âkif Ersoy'un Hayatı ve Edebi Kişiliği*” isimli konferans düzenlenmiştir (2013).
- Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı tarafından “*12 Mart Ğstiklal Marşı'nın Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Günü*” adlı bir konferans düzenlenmiştir (2014).
- Acıpayam Anadolu İmam Hatip Lisesi tarafından İstiklâl Marşı'nın kabulünün 98. Yıldönümü ve Mehmet Âkif Ersoy'u anma günü konferansı düzenlenmiştir.(2019)
- Adıyaman Belediyesi ve Milli Eğitim Müdürlüğü'nün ortaklaşa düzenledikleri “*İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy*” konulu konferans(Adıyaman Belediyesi ve Milli Eğitim Müdürlüğü, (2015).
- Afyonkarahisar Sinanpaşa Akpınar'da “*İstiklâl Marşı'nın kabulü, Mehmet Âkif Ersoy'u Anma ve 18 Mart Şehitler Günü*” isimli konferansı (Afyonkarahisar Sinanpaşa Kaymakamlığı,2018).
- Bitlis Ahlat ilçesinde “*İstiklâl Marşı'nın Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Günü*” Sempozyumu düzenlendi (2016).
- Bursa Belediyesi “*Milli Şair Mehmet Âkif'i Anma*” Programı düzenlemiştir (2020).
- Bursa Mustafakemalpaşa belediyesi tarafından organize edilen 83. ölüm yıl dönümünde "Mehmet Âkif Ersoy ile Anlaşabilmek" konulu konferans düzenlenmiştir.
- Çanakkale Ayvacık ilçesinde, “*Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Günü ve 12 Mart İstiklâl Marşı'nın Kabulü*” konulu konferans düzenlenmiştir (2019)
- Çorum Belediyesi, Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı isimli Konferans (2016).
- Diyarbakır Kulp İlçesinde “*12 Mart İstiklâl Marşı'nın Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy anma günü*” ’nün 99. Yıl dönümü konulu konferans düzenlenmiştir /(2020)
- Hatay Belen Belediyesi tarafından İstiklâl Marşı Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy konulu anma programı gerçekleştirildi.(2017)
- Gaziantep Şahinbey Belediyesi İstiklâl Marşı'nın kabulünün 91.Yıldönümünde Mehmet Âkif Ersoy'u anma konferansı düzenledi (2012).
- 12 Mart İstiklâl Marşı'nın kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Programı (Dikmenli Ortaokulu Müdürlüğü,2020)
- 12 Mart İstiklâl Marşı'nın kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma Programı (Dazkırı Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi Müdürlüğü,2019)

- Gölcük Belediyesi, Sırat-ı Müstakim - Sebilürreşad ve Mehmet Âkif Sempozyumu (2020 Gölcük Belediyesi)
- Hakkari İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü İstiklâl Marşı Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Konferansı düzenlemiştir (2015).
- Kastamonu’ya bağlı Azdavay ilçesinde, 12 Mart İstiklâl Marşı Kabulü ve Mehmet Âkif’i Anma Programı düzenlemiştir (2015 ve 2017).
- Kayseri İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından “*İstiklâl Marşı ve Bir Dava Adamı Mehmet Âkif*” konulu bir konferans düzenlendi(2016).
- Malatya Battalgazi Belediyesi “*Mehmet Âkif ve Gençlik*” konulu konferans (Battalgazi Belediyesi (2018).
- Muğla Köyceğiz ilçesinde “*İstiklâl Marşı ’nın kabulü ve İstiklâl Şairi Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Programı*” düzenlendi (2019)
- Tekirdağ Belediyesi. İstiklâl Marşı Kabulü ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Programı düzenledi (2019)
- İstanbul Bağcılar Belediyesi “*İstiklâl Marşı ’nın 99. Yıldönümü ve Mehmet Âkif’in Anma*” isimli bir konferans düzenlemiştir (2020).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Prof. Dr. Mustafa Şentop himayesinde; Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu bünyesindeki Türk Tarih Kurumu ile Trakya Üniversitesinin iş birliğiyle “*İstiklâl Marşı ’nın Kabulünün 100. Yılı Uluslararası Sempozyumu*” düzenlendi (2021)

Üniversitelerde Düzenlenen Sempozyum ve Kongreler

- İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Halkalı Merkez kampüsünde, “*Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Milli Birlik ve Bütünlük Sempozyumu*” düzenlenmiştir. Bu sempozyum Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Medeniyetler İttifakı Enstitüsü, Küçükçekmece Belediyesi, Türkiye Yazarlar Birliği İstanbul Şubesi işbirliğinde gerçekleştirilmiştir (2011).
- Isparta Valiliği ve Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi işbirliğinde “*Mehmet Âkif’te Millet ve Milliyet Kavramı*” konulu konferans düzenlenmiştir (2011).
- Mardin Artuklu Üniversitesi “*Mehmet Âkif Ersoy’u Anma*” konferansı düzenlenmiştir(2011).
- Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi bünyesinde bulunan Genç Vizyon Topluluğu tarafından “*İstiklâl Marşı ’nı Anlamak ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anmak*” isimli bir konferans düzenlemiştir (2013).
- Gazi Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı’nın 1.B.M.M.’de Kabul Edilişinin 93. Yıldönümü ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Programı*” düzenlenmiştir.(2014).
- Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi tarafından “*Sayesinde Yaşadıklarımızdan:*” Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı” isimli konferans düzenlenmiştir (2015).
- Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi İstatistik Bölümü tarafından Vefatının 80. Yılında Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı’ konulu konferans düzenlenmiştir (2016).

- Aydın Adnan Menderes Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı'nın Kabulü*” konulu konferans gerçekleştirilmiştir (2017)
- Kırıkkale Üniversitesi Sinerji Topluluğu tarafından “*İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ruhu*” adlı konferans düzenlenmiştir(2017).
- Kocaeli Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi'nde Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü tarafından İstiklâl Marşı'nın yazılışının 96. yılı sebebiyle “*İstiklâl Marşı'nın Temel Kavramları*” konulu konferans düzenlendi (2017).
- Marmara Üniversitesi tarafından “*Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı'nı Anlamak*” konulu sempozyum gerçekleştirilmiştir (2017).
- Halilîye Belediyesi ve Harran Üniversitesi işbirliği ile “Anadolu’ya Vurulan Mühür: İstiklâl Marşı Sempozyumu düzenlenmiştir (2017)
- Kayseri Erciyes Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı ve Çanakkale Zaferi Buluşması*” isimli bir konferans düzenlenmiştir (2017)
- Kapadokya Üniversitesi, “*İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy*” adlı konferans düzenlemiştir (2018).
- Giresun Üniversitesi Tirebolu İletişim Fakültesi tarafından İstiklâl Marşımızın Kabul Edilişinin 98. Yılı münasebetiyle “*Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı'nın Kabulü*” konulu konferans düzenlenmiştir(2019)
- Kayseri Erciyes Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi tarafından “*Milletin Sesi Mehmet Âkif Ersoy*” konulu bir konferans düzenlenmiştir (2019).
- Kayseri Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından “*Mehmet Âkif ve İstiklâl Marşı*” konulu konferans düzenlenmiştir.(2018).
- Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi tarafından İstiklâl Marşı’na Saygı adıyla bir konferans düzenlenmiştir (2019).
- Trakya Üniversitesi tarafından” İstiklâl Marşı’nın 99.Yılında Mehmet Âkif Ersoy” Konferansı düzenlenmiştir (2020).
- Afyon Kocatepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi tarafından “İstiklâl Marşı’nın Kabulü ve Hakkın Sesi Mehmet Âkif adlı bir konferans tertip edilmiştir (2020).
- Trakya Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı'nın 99. Yılında Mehmet Âkif Ersoy*” isimli bir konferans düzenlemiştir (2020)
- Akdeniz Üniversitesi tarafından “*Millî Marş*” olarak kabul edililişinin 100. Yılı anısına ‘Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı’ konulu Konferans düzenlenmiştir. (2021)
- Çankaya Üniversitesi, “*On Kıta Bir Vatan İlelebet İstiklâl*” resim temalı “*İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy*” Konferansı tertiplemiştir (2021).
- Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı'nın Kabulünün 100. Yılı ve Mehmet Âkif Ersoy’u Anma Günü*” programı düzenlenmiştir (2021)

- Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi tarafından “*Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*” adlı konferans düzenlenmiştir (2021)
  - Gaziantep Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı'nı Yeniden Okumak*” isimli bir konferans düzenlenmiştir (2021)
  - Gaziantep Üniversitesi “*Mehmet Âkif Ersoy'un Hayatı ve Eserleri*” adlı konferans düzenlenmiştir (2021)
  - Gaziantep Üniversitesi “*Son Demlerinde Mehmet Âkif Ersoy*” isimli bir konferans düzenlenmiştir.(2021)
  - Gazi Üniversitesi “*Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı Konferansları 1-2-3*” etkinliklerini düzenledi (2021).
  - Hasan Kalyoncu Üniversitesi tarafından “*Asım 'ın Nesli Âkif'in Sesi*” adlı Konferans ve Öğrenci Oratoryosu düzenlenmiştir (2021).
  - Kütahya Dumlupınar Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı'nın Kabulünün 100. Yılı Anısına Ulusal Lisansüstü Öğrenci Sempozyumu* düzenlenmiştir (2021)
  - Uşak Üniversitesi tarafından İstiklâl Marşı'nın kabulünün 100. Yılı ve Mehmet Âkif Ersoy'u Anma günü etkinliği düzenlenmiştir (2021).
- Van Yüzyüncü Yıl Üniversitesi tarafından “*İstiklâl Marşı'nın Kabulü Konuşma Programı*” düzenlenmiştir (2021)
- Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi tarafından “*On Kıta Bir Vatan, İlelebet İstiklâl*” başlıklı konferans düzenlendi (2021)

SONUÇ

İstiklâl Marşı mağlup bir milletin galip olma mücadelesini ihtiva eder. İstiklâl Marşı ve onu kaleme almış olan Mehmet Âkif Ersoy bu ülkenin en önemli değerleri arasındadır. Yukarıda çeşitli kurumların etkinlik programları, gazetelere yansıyan haberler dikkate alarak hazırladığımız liste aslında ülke genelinde düzenlenen konferans ve sempozyumların sadece küçük bir kısmını oluşturmaktadır.

Ülkemizin dört bir yanında çok çeşitli kurum ve kuruluşlar her yıl 12 Martta İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif temalı sempozyum ve konferanslar tertip etmektedir. Sadece küçük bir kısmını listeleyebildiğimiz konferans ve sempozyumların bize verdiği mesaj Türk Milleti olarak her daim değerlerimizi unutmadığımızdır. Türk Milleti inancı, şanlı tarihi, tüyleri ürperten İstiklâl Marşı ve kırmızı al bayrağı ile her zaman var olmuş ve ilelebet var olacaktır.

Bizlere düşen en önemli görev gelecek nesillere çekilen sıkıntıları anlatmak, bugünlere kolay gelmediğini hatırlatmak, onlardaki var olan Milli değerler duygusunu perçinlemektir. Artık pek çok sempozyum ve kongreye katılmak online(çevrimiçi) yapıldıklarından çok daha kolaydır Bu nedenle gençlerimizin İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif konulu sempozyum- konferans organizasyonlara katılmalarının teşvik edilmesi de hepimizin görevidir.

KAYNAKÇA

Bacanlı, Hakan(2018), Birinci TBMM’de Burdur Milletvekili Mehmet Âkif (Ersoy) ve Faaliyetleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34-1 Ankara.

Çetin Nurullah (2014), İstiklâl Marşı’mızı Anlamak, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21-2, Ankara.

Altınbaş Nihan (2016), *Milli Mücadele’de Mehmet Âkif Ersoy ve İstiklâl Marşı*, T.B.M.M. Yayını, Ankara.

Okay Orhan(2001), “İstiklâl Marşı” mad., *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.23, Ankara.

İnternet Siteleri

<http://adnanotuken.kutuphane.gov.tr/TR-84725/12-18-mart-2013-istiklal-marsinin-kabulu-ve-mehmet-akif-.html>

<https://www.tyb.org.tr/artvinde-mehmet-akif-ersoy-ve-istiklal-marsinin-yazilis-sureci-konulu-konferans-duzenl-5039h.htm>.

<https://aregem.ktb.gov.tr/TR-12228/mehmet-akif-ersoy-yili-etkinlikleri.html>.

<https://www.ufuk.edu.tr/uploads/page/basin-yayin/dokumanlar/2002-2018-yili-etkinlik-listeleri/2012.pdf>.

<https://www.atam.gov.tr/duyurular/istiklal-marsinin-kabulunun-98-yil-donumu>

https://acipayam.bel.tr/haberler_milli-sairimiz-mehmet-akif-vefatinin-98-yildonumunde-saygiyla-anildi_3151.html.

<https://www.haberler.com/akif-adiyaman-da-anildi-4422604-haberi/>.

<http://www.afyonsinanpasa.bel.tr/>

<https://www.bitlishaber13.net/bitlis-ve-ilcelerinde-istiklal-marsi-nin-kabulu-ve-mehmet-akif-ersoy-u-anma-programi-11226.html>.

<https://www.haberler.com/MEHMET-AKiF-ERSOY/>

<http://www.mustafakemalpasa.bel.tr/haberler/bizden-haberler/2662/mustafakemalpasalilar-fatih-akbabayi-ilmis-dinledi.html>

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“ŞEHİTLER TEPESİ OTURUMU”

13 Mart 2021 - Cumartesi

ŞEHİTLER TEPESİ OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. ERSEN ERSOY
-------------------------	---------------------------------------

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
10:00 - 11:00	ŞENOL DANIŞMAN	İSTİKLÂL MARŞI'NDA KULLANILAN DİNİ REFENASLARIN METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ
	HAMİYET CİNGÖZ CANGÜR	İKİ ŞAİR İKİ CAMİ
	SÜMEYYE ÖZDEMİR	MEHMET ÂKİF ERSOY'UN SAFAHAT'İNDE BİYOGRAFİK ELEŞTİRİLER
	DENİZ POLATER	MİLLİ MÜCADELE VE MEHMET ÂKİF

İSTİKLÂL MARŞI'NDA KULLANILAN DİNİ REFERANSLARIN METİNLERARASILIK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Şenol DANIŞMAN, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.
sdanisman95@gmail.com

ÖZET

Türk şiirinde önemli bir yere sahip olan Mehmet Âkif, *İstiklâl Marşı* adlı şiirinde dini referansları etkili bir şekilde kullanır. Türkiye Cumhuriyeti'nin geçirdiği sosyolojik, psikolojik çalkantılı yaşantısını fert ile cemiyeti bir bütünün içinde alarak bu şiirde sunmaya çalışır. *İstiklâl Marşı* gerek nazım tekniği gerekse muhteva bakımından Türk edebiyatının en önemli şiirlerinden biridir. Metinlerarasılık bağlamında *İstiklâl Marşı*'na bakıldığında şiirin arka fonunda dini referansların sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bu dini referanslar ışığında şiire bakıldığında *İstiklâl Marşı*'nın çok katmanlı bir metin olduğu anlaşılmaktadır.

Bu bildirinin amacı, Mehmet Âkif'in *İstiklâl Marşı* adlı şiirinin merkeze alınarak metinlerarasılık bağlamında incelenip dini referansların anlatıma kazandırdığı etkinin gösterilmesidir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı, Metinlerarasılık, Dini Referanslar, Tesirler.

AN INVESTIGATION OF RELIGIOUS REFENASES USED IN İSTIKLAL MARŞI IN THE CONTEXT OF INTERTEXTUALİTY

ABSTRACT

Mehmet Âkif who has an important place in Turkish poetry, effectively uses religious references in her poem titled *İstiklâl Marşı*. He tries to present the newborn Republic of Turkey sociological ,psychological, turbulent life by taking the individual and society in a whole. The *İstiklâl Marşı* is one of the most important poems of Turkish literature in terms of both verse technique and content. Looking at the Turkish *İstiklâl Marşı* in the context of intertextuality, it is seen that religious references are frequently used in the background of the poem. Looking at the poem in the light of these religious references, it is understood that the Turkish *İstiklâl Marşı* is a multi-layered text.

The purpose of this declaration is to put Mehmet Âkif's poem titled *İstiklâl Marşı* at the center and examine it in the context of intertextuality and to show the effect of religious references on expression.

Keywords: Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı, Intertextuality , Religious References, İnfluences.

GİRİŞ

Lise yıllarında şiirle meşgul olmaya başlayan Mehmet Âkif, Baytar Mektebi'nin son senele-
rinde bu kabiliyetini ilerletir. Türkçeye ve aruz veznine hâkim olan şair, önceleri Ziya Paşa,
Muallim Naci ve Namık Kemal gibi eski üstatlar tarzında şiirler nazmederken daha sonra
kendi üslûbunu bularak onların tesirinden uzaklaşır. 1908'de “*Sırâtülmüstakim*” dergisinde
şiirlerini yayınlan Mehmet Âkif, kendisinin de başyazarlığını yaptığı bu dergide son derece
akıcı, sade, halkın hayatını anlatan ve duygularını dile getiren, milli şiirler kaleme alır. Sanatçı
daha sonra “*Sebülür-reşad*” adını alan dergide yayınlanan bu şiirleri “*Safahat*” genel başlığı
altında küçük kitaplar halinde neşretmeye başlar. 1911–1924 yılları arasında “*Safahat*” ın ilk
altı kitabı çıkar, yedincisi ise 1933'te Kahire'de yayınlanır.

Mehmet Âkif, şiirlerinden başka Sebülürreşad' ta tefsir yazıları, makaleler ve tercümele-
r de yazar. “*Millî Şair*” ve “*İstiklâl Marşı Şairi*” olarak da anılan Mehmet Âkif, şiirlerinde ve
makalelerinde “*sadelik, millilik, din ve ahlaka bağlılık*” şeklinde özetlenebilecek olan bir
edebiyat görüşünü benimser.

“*Âkif'in en verimli şiir ve yayım faaliyetlerinin görüldüğü 1908-1922 arası Osmanlı Devleti'nin
en buhranlı, siyasi istikrarsızlığın ve savaşların en yoğun olduğu bir dönemdir. Aydınların bu
buhranı aşmak için gösterdikleri gayretlerin ürünü olan ve II. Meşrutiyet'in ardından geliş-
me alanı bulan siyasi ve ideolojik akımlar arasında Âkif, adına sonraları İslamcılık denilen
cereyanın içinde yer almıştır.*” (Düzdağ, 2003: 432-439) Âkif'in şiirlerinde bu cereyanın izleri
bazen net bir şekilde bazen de anımsılarak karşımıza çıkar. Dini referanslardan sıkça yararlanan
şair, İstiklâl Marşı şiirinde de bu etkilenmeyi gösterir. Dini referans olarak da Kur'an-ı Kerim,
hadis, siyer ve bazı İslami simgeleri kullanır. Şiirin arka fonunun bu kadar derin olması şiiri
daha güçlü hale getirir.

Millî mücadeleye verdiği destekle ön plana çıkan şair, Balıkesir ve Kastamonu'da yaptığı
konuşmalar ile halkın millî mücadelenin yanında yer almasını sağlamıştır. 12 Mart 1921'de
Meclis kararı ile “*İstiklâl Marşı*” olarak kabul edilen bu şiir, Millî Mücadele'de Türk milletine
manevi bir önder olmuştur. İstiklâl Marşı, bizim hem millî hem de dinî değerlerimizi koruma,
yaşatma ve geliştirerek devam ettirme azim ve kararlılığımızı yansıtan ve bir millet olarak
var olmamızı sağlayan bir başarıdır.

Bu çalışmada, öncelikle metinlerarası ilişkiler bağlamında İstiklâl Marşı okumaları yapılacak
ardından dinî referanslar öncülüğünde oluşan arka plan çözümlenmeye çalışılacak ve son
olarak da Mehmet Âkif'in hangi kaynaklardan beslendiği, etkilendiği ya da tepki duyduğu
tespit edilmeye çalışılacaktır.

İstiklâl Marşı'nı Metinlerarasılık Bağlamında Okumak

‘Metinlerarasılık’ sözlü ve yazılı oluşumun ilk zamanından itibaren aktarım yolu zorunlulu-
ğu ile kullanım alanı bulur. Metinlerarasılık, modern edebiyat kuramlarının itibara aldıkları
bir kavram olarak karşımıza çıkar. 1960'lı yıllardan itibaren postmodern romanlarda geniş
uygulama alanı bulan bu kavram, günümüzde ise pek çok sanat dalını ilgilendirir hâle gelir.

Julia Kristeva, postmodern eleştiri alanında, bir metnin başka metinlerle, başka söylemlerle kurduğu ilişkileri ve söylemin sürekli olarak başka söylemlere açık olduğu, her söylemin aynı zamanda başka söylemlere yer vererek bir çok seslilik özelliğiyle belirlediği olgusunu göstermek için “*metinlerarası*” kavramını ortaya atar.(Aktulum,1999:10) Onunla birlikte birçok eleştirmen, metinlerarasılık okumalarını, yazınsallığın bir ölçütü olarak görür.

“*Metinlerarası bakış, gelenekselleşen ve klasikleşen kültürel unsurları yeniden üretir. Olduğu gibi yinelemez, dönüştürmek için âdeta yeniden yaratır.*”(Aktulum, 2013:15) Bu dönüştürme süreci, yeni metni hem eskiye bağlı kılar hem de kendinden sonra yazılacak metinler için bir zemin metin olma vasfını üstlenir. Böylece metinler zaman içinde birbirinden etkilenip dönüşerek hayatıyetini sürdürür. Her söylem, başka söylemlerin, söylemlerarasılığın içinden geçerek kendi yolunu bulur. (Charaudeau- Maingueneau, 2002:324)

Alıntı, gönderme (atıf), anıştırma, öykünme (pastiş), montaj ve kolaj gibi farklı usullerin toplamından oluşan metinlerarasılık, yazınsal türler arasında bir akraba ilişkisine yol açmıştır. Kaynağını Mikhail Bakhtin’in “*söyleşimcilik*” (dialogism) kuramından alan bu kavram, onun, “*Saf metin yoktur.*” Söylemiyle de yakından ilişkilidir. (Alpaslan, 2006:128)

Gönderge; yapıtın başlığını ya da yazarın adını anmakla yetinen bir ilişkidir. (Aktulum, 1999:101) Etkilenen, etkileyenin etkisini ve ona hayranlığını belirtir. Bu bazen epigraf şeklinde de verilebilir. Parodi; kökensel anlamda parodia; bir şarkıyı başka bir tonda söylemek yani bir melodiyi başka bir ses perdesine geçirmek demektir. (Aktulum, 1999: 117) İfadeler aynı ama bazen daha sert bazen de daha yumuşak olabilir. Öykünme; (pastiş) yalnızca metnin biçimini taklit eder. “*Bir yazarın dil ve anlatım özellikleri, sözleri taklit edilerek gerçekleşir. Bir yazar bir başka yazarın biçimini kendi biçimiymiş gibi benimseyerek, okurun üzerinde oluşturmak istediği etkiye göre kendi metnine sokarak ya da özgün metnin içeriğini kendi metnine uyarlayarak yeni bir metin ortaya çıkarır.*” (Aktulum, 1999: 133) Şair, şiirine konu olan hikâyenin iskeletini ustasından ya da rakibinden alır ve kendi şiirinin vücudunu oluşturur. Gizli alıntı/ aşırma (plagia) ise başkalarının düşüncelerini, uğraş vererek ulaştıkları düşünsel sonuçları kendisininmiş gibi gösterme çabasıdır. (Aktulum, 1999: 103-104) Gizli alıntıya benzeyen ama biraz daha kapalı bir başka metinlerarası ilişki ise anıştırmadır (allusion). Açık seçik göndermede bulunmadan bir kişi ya da nesne konusunda düşünceyi uyarma biçimi olan anıştırmada söylenmesi gereken şey açıkça, doğrudan belirtilmek yerine yalnızca telkin edilir. Anıştırma örtülü söylemle eş anlamlıdır. (Aktulum, 1999:109) Metinlerarası ilişkiler ve matinlerarasılık konusu kuramsal olarak sadece Batı ya da Batı tesirinde gelişmiş edebiyatlara özgü değildir. Metinlerarasılığın klasik Türk edebiyatında da izlerine rastlamak mümkündür. Yukarıda sıraladığımız türden terimlerin benzeri klasik Türk şiirinde de kullanılmıştır. Bu hususa dikkat çeken Ferhat Korkmaz, kuramı yalnızca postmodern sürecin ürünü olarak görmenin yanlışlığına vurgu yapar ve metinlerarası uygulamaların klasik edebiyattaki varlığından bahseder:

Türk ve dünya edebiyatında metinlerarası tekniğin yeni olduğunu öne sürmek ve bu tekniği sadece postmodern edebiyat kuramlarına özgü kılmak, edebiyat teorisi bağlamında pek çok soruna neden olabilmektedir. Çünkü iktibas, telmih, irâd-ı mesel ve tazmîn gibi klasik belâgat ilminin öne sürdüğü edebî kavramları bir tarafa bırakmak gelenek ile modern/modern sonrası arasındaki bütün bağları ortadan kaldırmak anlamına gelir. Burada ne bir anakronizme neden olmak ne de kavram kargaşasına sebebiyet vermek gibi bir amaç güdülmektedir.(Korkmaz, 2017:71-72)

Metinlerarasılık esasen iki ayrı metin arasında bir köprü olmaktan ziyade metinlerin ortak DNA'larını tespit etmeye çalışır. Hâliyle metinlerarasılık, metni yıkmak değil; aynı zamanda yeniden kurmadır. (Coşkun, 2013:96) Palempsest tavrıda da bir metnin altından eskiden başka biri tarafından yazılmış ilk metnin çıkması (Alpaslan, 2006:128) söz konusudur.

Metinlerarası ilişkinin istemli olduğu bu yapıda, göndermeler, alıntılar ve diğer metinlerarası işlemler çoğunlukla belli bir amaca yöneliktir ve metnin başka bir formda daha doğru bir ifadeyle yeni bir bağlamda oluşabilmesi için gereklidir. Bir şairin diğer bir şairin şiirine nazire yazması veya onun şiirinin parodisini yapması metinlerarası ilişkiye dâhil olmakla birlikte büyük ölçüde planlı bir süreç içerebilir.

Metinlerarası aktarımda bulunmanın yazara sağladığı en önemli katkı 'üretimi ve üretim kalitesini arttırma'ya yöneliktir. Yazar, kurmaca eserini oluştururken hem iç hem de dış kaynaklı malzemeden yararlanmaktadır. Yazar, eser ve alımlayıcı üçgeninde sonuncusu sadece pasif bir parça, salt reaksiyonlar zinciri değil; aksine o, tekrar bir tarih oluşturucu enerjidir. Edebî eserin tarihsel yaşamı, alımlayıcılarının aktif katılımı olmaksızın düşünülemez. (Jauß,1970:3)

Yazar-okur ikileminde kalan, yazarı dışlayan, ama aynı zamanda okuru otorite bir merkez yapmak istemeyen postmodern söylem, metinlerarasılığın katkısıyla metin-yazar dengesini korumuştur. İstiklâl Marşı şiirinde de Mehmet Âkif, metinlerarasılık kavramı ile dini referanslar kullanır. Bu referanslar ile şair, şiiri daha anlaşılır hale getirir.

İstiklâl Marşı'ndaki Dini Referansların Metinlerarasılık Bağlamında İncelenmesi

“Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;

Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.”

O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;

O benimdir, o benim milletimindir ancak.”

İstiklâl Marşı “Korkma!” diye başlaması okuyucu için tuhaf karşılanabilir. Bu söz hem milli mücadelenin özünü hem de İslam kültüründe bir olaya metinlerarası ilişkileri de katarak bir göndermede bulunur. “Korkma” diye başlayan ilk mısra, Hz. Muhammed'in Hz. Ebubekir'le birlikte 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret ederken aralarında geçen bir konuşmaya telmihte bulunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında şair, önce metinlerarasılığın anıştırma tekniği ile bir olaya göndermede bulunur. Daha sonra da Kur'an'da geçen bir ayete göndermede bulunan şair, bu iki olayı da metinlerarasılık bağlamında referans alır.

Öncelikle birinci telmihte şair, Hz. Muhammed ve Hz. Ebubekir arasında geçen bir olaya göndermede bulunur. “Mekkeli kâfir Kureyşlilerin baskısından bunalan Hz. Muhammed, Hz. Ebubekir ile birlikte Mekke'den Medine'ye hicret etmeye karar verirler ve gizlice çıkıp yolda Sevr Mağarası'nda konaklarlar. Bu arada Müşrikler onların peşine düşmüşlerdir. Kâfirler, Hz. Muhammed'i veya Hz. Ebubekir'i bulup getirene veya öldürene 100 deve verme vaadinde bulunurlar. Bunu duyan bir kısım Mekkeli müşrikler, hemen yola koyulup Sevr Mağarası'nın önüne kadar gelirler. İçerden Hz. Muhammed'le Hz. Ebubekir onların geldiğini görürler. Fakat müşrikler onları görmezler. Bu durumda Hz. Ebubekir çok korkar, telaşlanır ve üzülür. Hz. Muhammed onu yatıştırmak üzere: “Korkma! Üzülme. Allah bizimle beraberdir.” diye teselli verir.”(Hamidullah,1980:172/176)

Bu hadiseye Kur'an-ı Kerim'de şöyle değinilir: “Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti. Hani onlar mağarada bulunuyorlardı. Hani o arkadaşına, “Üzülme, çünkü Allah bizimle beraber” diyordu. Allah da onun üzerine güven duygusu ve huzur indirmiş, sizin kendilerini görmediğiniz birtakım ordularla onu desteklemiş, böylece inkâr edenlerin sözünü alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise en yücedir. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” (Tevbe Suresi,38-40)

Mehmet Âkif de bu hadiseye telmihte bulunarak Türk'ün yok olması demek olan Sevr anlaşmasıyla kısıkrak kuşatıldığı sırada peygamberimizin Hz. Ebubekir'e söylediği gibi Âkif de; “Ey Türk milleti korkma! Allah bizimle beraberdir” mealinde teselli verir, bu şekilde Türk milletinin imanını güçlendirmeye çalışır. Dini referanslardan da yararlanan şair, günümüzdeki olaylar ile Hz. Muhammed dönemindeki olayları karşılaştırarak “Korkma” diye başlayan bu şiirin Türk milleti üzerindeki tesirini artırır.

Hicret sırasında Hz. Ebubekir korkar ama Hz. Muhammed peygamber olarak ona “korkma” diye seslenir. Millî Mücadele sürecinde Hz. Ebubekir'in karşılığı da Türk milleti olur. Şair, Türk milletinin de düşmanlardan korktuğunu düşünür ve kendisini bir peygamber varisi olarak gören Mehmet Âkif, “korkma!” diyerek bu sıkıntılı günlerde Türk milletine umut aşılar.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!

Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl?

Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl;

Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!”

“Hilâl” simgesi, teşhis sanatından da yararlanılarak millî bağımsızlığı temsil eder. Hilâl, yeni ay demektir ve yeni doğmuş, ince çatılmış kaşa benzer. Millî Mücadele bir yönüyle hilâl-salib (haç) yani Müslümanlık-Hristiyanlık savaşıdır. Dolayısıyla “hilâl” sözcüğüne metinlerarasılık bağlamında bakıldığında “anıştırma” tekniği ile aynı zamanda bu sözcük tüm İslam dünyasını, İslamlığı temsil eden bir simgedir. Ayrıca şair “Hilal” kelimesini oluşturan harflerle “Allah” kelimesin de aynı yazıldığını da düşünmüş olabilir. Dini referanslardan yararlanan sanatçı hem kelimenin yazılışı hem de kelimenin ihtiva ettiği anlam açısından okuyucuya dini göndermelerde bulunur.

“Kahraman ırkıma bir gül, ne bu şiddet, bu celâl?”

Metinlerarasılık bağlamında “Celâl” kelimesine bakıldığında şair hem doğrudan bir göndermede bulunur hem de okuyucunun zihninde bu kelime ile ilgili anıştırmalar yapar. Şair bu kelimenin okuyucu zihninde canlandıracağı anlamı bilerek sözcüğü çok boyutlu kullanır. “Celâl” kelimesi, Allah'ın sonsuz güzelliğinin tecellilerinden, yansımalarından biridir. Allah'ın en genel manada iki güzel sıfatı vardır: Cemal ve Celal. Allah'ın güzelliği lütufla, merhametle, yardımla, cennetle tecelli ederse buna “cemal”; kahırla, cezalandırmakla, cehennemle tecelli ederse buna da “celal” denir. Allah'ın “Celîl” ismi, “celal sahibi” anlamına gelir. Âkif, bu manadan hareketle “celal” sıfatını kullanır. Okuyucunun bu kelimeyi böyle yorumlayacağını bilerek dini referanslardan yararlanır. Bu durumda şiirin bir açıklaması da şöyle olur: Bayrağın şiddetle, celalli bir şekilde bakmasını ondaki ulu ata ruhunun millete ülkeyi düşmana niye teslim ettiniz, bayrağı niye yere düşürdünüz, diye kızması olarak yorumlanabilir.

“Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl”

Şairin burada “sana” hitabındaki “sen” ile “hilal” sözcüğünü kastetmektedir. Hilal ise millî değer bağlamında Türk milletinin bağımsızlığını, hürriyetini, siyasî bağımsızlığını temsil eder. Metinlerarasılık bağlamında şiire bakıldığında şair, dinî değerlerden yararlanarak “hilal” sözcüğü ile İslam dünyasını, İslami değerleri simgelemek ister. Ayrıca Batılıların zihninde “hilal” kelimesi bütün bir İslam dünyasını ve İslamî değerleri ifade eder. Şair bu kelimenin zihninde canlandığı anlam katmanlarını anırtırma yolu ile okuyucuya sunar. Dolayısıyla millî ve dinî değerleri korumanın ve bunlar için gerektiğinde şehit olmanın Türk milletinin temel vasıfları arasında yer alır aldığını Âkif, tîne dini referanslardan yararlanarak söylemek ister.

“Hakkıdır, Hakk’a tapan milletimin istiklâl!”

Bu mısradaki şair, Türk milletinin en temel hakkının bağımsızlık olduğunu söylemek ister. Ayrıca Allah’a tapan, haktan ve doğruluktan ayrılmayan Türk milletinin tam bağımsız bir millet olarak yaşamasının onun en temel haklarından birisi olduğu vurgular. “Tapmak” ve “Hakk” kelimelerini de dini referans olarak kullanan şair, metinlerarasılık bağlamında anırtırmalarda bulunur. “Hakk” sözcüğü yaratıcının isimlerinden biridir. Şair bu sözcüğün ihtiva ettiği anlamı da düşünerek “Allah” a inana bir topluluktan bahseder. Ayrıca “tapmak” kelimesi İslam dininde bir inanç meselesidir. Bu durumda şair Allah’a inanan bir topluluğun bağımsızlık istediğini söyler. Şaire göre bu topluluk, bağımsızlık aşkı ile yanan Türk milletidir.

*“Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,
“Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?”*

“Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.” Bu dizede Mehmet Âkif, “İman” sözcüğüyle Müslüman Türk milletine, Doğuya, İslam medeniyetine hem doğrudan hem de dolaylı olarak göndermede bulunur. Ayrıca “göğüs” kelimesi Arapçada kalbin içinde bulunan “gönül” anlamında da kullanılır. Bu açıdan bakıldığında şair, gönül ile iman kelimeleri arasında da bir bağ kurar. “Gönül” kelimesi de İslam dininde önemli bir yere sahip olana kelimelerden biridir. Şair, yine dini referanslardan yararlanarak şiirini çok katmanlı bir metin haline getirir.

*“Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın,
Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın.
Doğacaktır sana va’ d ettiği günler Hakk’ın.
Kim bilir belki yarın, belki yarından da yakın.”*

“Doğacaktır sana va’ d ettiği günler Hakk’ın” bu mısradaki Allah’tan hiçbir zaman ümit kesmeme inancı dille getirilir. Şair, ayetlere göndermede bulunarak metinlerarasılık bağlamında dini referanslardan yararlanır. “Allah’ın rahmetinden ümit kesmeyiniz. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah’ın rahmetinden umut kesmez.” (Yusuf / 87) Okuyucuya bu dizeler anlam bakımından sezdirilerek verilir. Bu durum metinlerarasılığın “anırtırma” tekniği ile okuyucuya sunulur. Ayrıca bu dize okuyucunun zihninde Müslüman kişiyi, en olumsuz ve kötü şartlarda bile Allah’tan ümidini kesmeyen biri olarak tanımlar. Allah her şeye kadirdir olduğu ve O isterse en kötü şartları bile tersine çevirebilir inancı verilmeye çalışılır. Türk milletinin yılmadan, ümidi kesmeden mücadeleye devam etmesi gerektiğini söyler. Bu mısradaki

dolaylı da olarak da başka bir ifadeyle “Müminlerden özür olmaksızın oturanlar ile Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenler eşit değildir. Allah mallarıyla ve canlarıyla cihad edenleri oturanlara göre derece olarak üstün kılmıştır. Tümüne güzelliği (cenneti) vaat etmiştir.” (Nisa/95) ayetinin içeriğini anımsatır. Dolayısıyla burada Allah’ın Türk milletine vaad ettiği şey, hem dünyada tam bağımsız ve bağlantısız hür bir vatan ve devlet, hem de cennettir.

“Bastiğın yerleri “toprak!” diyerek geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefansız yatanı.

Sen şehid oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.”

Şair, bu dörtlükte şehitlik kavramının önemine kuvvetli bir vurgu yapar. Yine dini referanslara göndermede bulunur. Metinlerarasılık bağlamında bu kelime okuyucunun zihninde farklı anlam katmanlarını anımsatır. Şehadet, kişinin kutsalları adına yapılabilecek en büyük fedakârlığı gözünü kırpmadan tam bir feragat ve fedakârlık içinde ortaya koyması yiğitliğinin son aşamasıdır. O hâlde İslam adına ve İslam’ı yaşama ve yaşatma azim ve kararlılığında olan millet ve topluluk adına, Müslümanların mallarını, canlarını, ırzlarını, vatanlarını, devletlerini, bayraklarını yani bayrağın temsilciliğinde tam bağımsız kendi idari tasarruflarını koruma adına ortaya konan fedakârlığın son aşamasıdır, hayattan vazgeçmektir, can vermektir ve şehitlik budur. Bu bağlamda İslam inancında ve tarihsel İslami toplumsal değerler hiyerarşisinde şehadet büyük bir öneme sahiptir. Kutsal kitabımız Kur’an-ı Kerim, şehadetin ne olduğunu hem tanım hem de değerler düzeyinde net olarak ortaya koyar: “Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler, Allah’ın lütuf ve kereminden kendilerine verdikleri ile sevinçli bir halde, Rableri katında rızıklandırılırlar: Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar. Onlar Allah’tan gelen nimet ve keremin Allah’ın müminlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindedirler.” (Al-i İmran Sûresi, 169-171).

“Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?

Şühedâ fişkıracak, toprağı sıksan, şühedâ!

Câni, cânânı, bütûn varımı alsın da Hüdü,

Emesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.”

Bu dizelerde şair, “Cennet” imgesi üzerinde durarak İslami inançlara göndermede bulunur. Yine Mehmet Âkif, anımsatırma tekniğini ile bu dörtlükte geçen “cennet, şüheda, Hüda” kavramları ile yaratıcının şehitler için bir cennet vaad ettiği ayetlere gönderme yapar. bir önceki dörtlüğü pekiştiren, destekleyen, kuvvetlendiren bir bölümdür. Her tarafı şehitlerle dolu olan bu cennet vatan için hiçbir fedakârlıktan kaçılmayacağını ifade eder.

“Rûhumun senden ilâhî şudur ancak emeli,

Değmesin mabedimin göğsüne nâmahrem eli,

Bu ezanlar ki şehâdetleri dinin temeli

Ebedî, yurdumun üstünde benim inlemeli.”

Bu dizelerde İslami değer ve simgelerin yabancılar tarafından aşağılanmaması ve yok edilmesi talebi vardır. Şair bu durumu bir dua ve temenni şeklinde sunmaya çalışır. Şiirde “ilahi, mabed, ezan, şehadet” kelimelerini kullanan Âkif, doğrudan İslamiyet’e ait unsurlara gönderme

yapar. Bu şekilde dini referanslardan yararlanan şair, Türk'ün haklı mücadelesine bir arka fon oluşturmaya çalışır. Millî mücadele bir anlamda Müslümanlık-Hıristiyanlık savaşı hâlinde cereyan etmiştir. Batılı işgal güçleri, haçlı saldırısı ruhuyla hareket etmişler, Türkiye'deki İslamî değer ve simgeleri kimi zaman aşağılamışlar, hakaret etmişler, çiğnemişler, ayaklar altına almışlar; kimi zaman yok etmişler ve etmeye çalışmışlardır. Âkif, düşmanların yaptığı bu hakaretleri halkın gözünde daha görünür hale getirmek için dini unsurlardan da faydalanır.

“Bu ezanlar ki şehâdetleri dinin temeli”

Mehmet Âkif, bu dizede yine dini referanslardan yararlanarak “Ezan” sözcüğü üzerinden bir anlam aktarması içerisine girer. Müslümanları ibadete, namaza çağırarak veya namaz vaktini bildirmek için müezzin tarafından cami ve minarede günde beş kez okunan tekbir, şehadet şeklinde söylenen ezan, dinin temelini oluşturan bir simgedir. Bir anlamda İslam'ı temsil eden bir unsurdur. Ayrıca ezan, İslam medeniyetinin hâkim oluşunun bir belirtisi ve alametidir. Şair burada “*şehadet*” kelimesi ile de ezanın içinde geçen “*Eşhedü en lâ ilâhe illallah, Eşhedü Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah*” sözlerine de gizli bir anıştırma ile göndermede bulunur. Vatan eğer işgalcilerden kurtarılmazsa ezan sesleri susacak, çan sesleri hâkim olacaktır. Yani İslam ortadan kalkacak onun yerine Hıristiyanlık hâkim olacaktır. Millî Mücadele, bir yönüyle Hıristiyanlığa karşı İslam'ı koruma savaşı gibi düşünülebilir. Âkif, hilal-haç savaşına gizli anıştırma yaparak okuyucunun zihninde milli mücadelenin dini yönüne gönderme yapar.

“O zaman vecd ile bin secde eder varsa taşım.

Her cerîhamdan ilâhî, boşanıp kanlı yaşım,

Fıskırır rûh-ı mücerred gibi yerden na'sım;

O zaman yükselerek arşa değer belki başım!”

Şair yukarıdaki mısralarda, “*vecd, secde, ilahi*” gibi sözcükleri dini referans olarak alıp vatanın bağımsızlığı karşısında şükür duygusunu zafer ve bağımsızlık sevincini anlatmak ister. Metinlerarasılık bağlamında mısralara bakıldığında, okuyucunun zihninde İslam'a ait birçok unsur verilerek bir fotoğraf çizilmek istenir. İslam'da çok istenilen bir şey elde edilince teşekkür etmek anlamında Allah'a şükür secdesi yapılır. Burada “*şükür secdesi*” ne dolaylı olarak göndermede bulunur. Şair, burada en büyük isteğinin vatanın kurtulması olduğunu, bu gerçekleşirse kendisi de hayatta ise bizzat kendisi; kendisi hayatta değilse onun yerine mezar taşının Allah'a coşkun bir şekilde binlerce şükür secdesi yapacağını belirtir.

“Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl

Ebedîyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:

Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;

Hakkıdır; Hakk'a tapan milletimin istiklâl!”

Şair şiirin son satırlarında “*hilal, helal, Hakk, tapmak*” sözcükleri ile İslami söyleme ait unsurları kullanarak okuyucuyu mutlu bir sona hazırlamaktadır. Kelimeler arası yaptığı doğrudan ya da dolaylı göndermeler ile Müslüman Türklerin dini yaşantısına da dikkat çekmektedir. Dini referansları etkili bir şekilde kullanan şair, Türk milletinin zihninde Milli Mücadelenin nasıl şekilleneceğini de göstermektedir. Diğer mısralardaki inanç unsurlarını da tekrar ederek Türk milletine umut aşılamaktadır. Ayrıca Türk milletini inanç noktasında belli bir konuma getirerek metinlerarasılık ile Türk tarihine de göndermelerde bulunur.

SONUÇ

Türk şiirinde önemli bir yere sahip olan Mehmet Âkif, dini referansları etkili bir şekilde kullanarak kaleme aldığı İstiklâl Marşı adlı şiirinde, doğrudan ya da dolaylı olarak birçok dini unsuru kullanır. Metinlerarasılık bağlamında şiire bakıldığında hem yazar hem de okuyucu metin içinde, pek çok yerde İslami unsurlar ile karşılaşır. Metinlerarasılık, bu şiirin mısralarında; anıştırma, doğrudan gönderme şeklinde karşımıza çıkar.

Yeni doğan Türkiye Cumhuriyeti'nin geçirdiği sosyolojik, psikolojik çalkantılı yaşantısını dini referanslar eşliğinde açıklamaya çalışan şair, bu şekilde sözünü hem etkili hem de daha güçlü hale getirir. İstiklâl Marşı gerek nazım tekniği gerekse muhteva bakımından Türk edebiyatının en önemli şiirlerinden biridir. İstiklâl Marşı hem milli mücadeleyi anlatan önemli bir şiir olması hem de arka fonunda dini referansların sıkça kullanılması şiirin anlam boyutunu artırır. Dini referans olarak da Kur'an-ı Kerim, hadis, siyer ve bazı İslami simgeleri kullanan şair, şiiri bu şekilde daha güçlü hale getirir. Bu dini referanslar ışığında şiire bakıldığında İstiklâl Marşı'nın çok katmanlı bir metin olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak İstiklâl Marşı milli mücadeleyi anlatan bir şiir olmanın yanı sıra içinde barındırdığı anlam katmanları açısından da önemli bir yere sahiptir. Zira dini referanslar eşliğinde bu şiire bakıldığında hem yazar hem de okuyucu zihninde çoklu okumalar yapılabilir. Ayrıca metinlerarasılık kavramı ile şiiri açıkladığımızda şiirin etkileycilik gücünün arttığını ve anlam katmalarının içinde şiirin daha bütüncül bir yapıya büründüğü görülebilir.

KAYNAKÇA

- Aktulum, Kubilay. (1999). Metinlerarası İlişkiler, Öteki Yayınevi, Ankara.
- Aktulum, Kubilay.(2013).Folklor ve Metinlerarasılık, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Alpaslan, G. Gonca Gökalp. (2006) “Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirine Genel Bir Bakış”, I. Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.
- Charaudeau, Patrick - Maingueneau Dominique.(2002). Dictionnaire d'Analyse du Discours, Paris.
- Coşkun, Betül, “Asaf Hâlet Çelebi'nin Şiirlerinde Metinlerarasılık Bağlamında Türk İslam Tarihi ve Kültürüne Göndermeler”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2013/2, Sayı: 18, s. 96.
- Düzdağ, Ertuğrul, Okay, M. Orhan. (2003) “Mehmet Âkif Ersoy”, T.D.V. İslam Ansiklopesi, c. 28, İstanbul
- Hamidullah, M.(1980). İslam Peygamberi, çev. Salih Tuğ, cilt I,s.172-176, İstanbul.Jauß, Hans Robert .(1970). Literaturgeschichte als Provokation, Frankfurt: Suhrkam Verlag.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, (2009).
- Korkmaz, Ferhat.(2017). Metinlerarası İlişkilerin Klasik Retorikteki Kökeni Üzerine Bir Araştırma, Hikmet- Akademik Edebiyat Dergisi, Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı, Yıl:3, s.71-72.

İKİ ŞAİR İKİ CAMİ

Hamiyet CİNGÖZ CANGÜR, DPÜ, Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi,
hamiyetcc2@gmail.com

ÖZET

Yaratılan her şeyin Yaradan'ı işaret ettiği gibi, eser de müessirini işaret etmektedir. Bu manada ortaya konan her sanat eseri, sanatçının ruh dünyasını, duygu iklimini ele veren emarelerle doludur. Bu emareler üzerinde iz sürerek sanatçıyı tanımaya ve anlamaya çalışırız. Ele alacağımız sanat dalı, lisanın zirvesi olan şiirler de şairin duygu ve düşünce dünyasını bize açan adeta “*tunç kanatlı*” kapılardır. Bu çalışmayla kapıları aralanmaya cüret edilecek olan iki büyük şair Mehmet Âkif Ersoy ve Yahya Kemal Beyatlı'dır. Hemen hemen aynı dönemde yaşamalarına rağmen tanışmamış olan ve birbirinden farklı anlayışla şiir yazan iki şairin hayatlarında önemli bir yer teşkil eden “*cami*” üzerine şiir yazmaları ilgi çekicidir. Bu bağlamda Mehmet Âkif Ersoy'un “*Fatih Camii*” şiiri ile Yahya Kemal Beyatlı'nın “*Süleymaniye'de Bayram Sabahı*” şiiri karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutularak, üzerine şiir yazdıkları camilere kendi iç âlemlerinden nasıl bir anlam atfettikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cami, Mehmet Âkif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Fatih Camii, Süleymaniye'de Bayram Sabahı

TWO POET TWO MOSQUE

ABSTRACT

Just as everything that is created points to the Creator, the work also points to its effect. Every work of art produced in this sense is full of signs that reveal the spirit world and the mood of the artist. We try to know and understand the artist by tracing these signs. Poems, which are the art branches and the apex of the language that we will be dealing with, are almost "bronze winged" doors that open the world of emotion and thought of the poet. Two great poets who will dare to open their doors with this work are Mehmet Âkif Ersoy and Yahya Kemal Beyatlı. It is interesting that two poets who had not met despite living in almost the same period and who wrote poems with a different understanding, wrote poems on "*mosque*", which has an important place in their lives. In this context, Mehmet Âkif Ersoy's poem "Fatih Mosque" and Yahya Kemal Beyatlı's "Bayram Sabahı in Süleymaniye" were subjected to a comparative reading and it was tried to reveal what kind of meaning they attributed to the mosques on which they wrote poems from their inner realms.

Keywords: Mosque, Mehmet Âkif Ersoy, Yahya Kemal Beyatlı, Fatih Mosque, Feast Morning in Süleymaniye

GİRİŞ

Arapça cem‘ kökünden türeyen, “*toplayan, bir araya getiren*” anlamındaki câmi‘ kelimesi, Türk Dil Kurumunun Güncel Türkçe Sözlük bölümünde “*Müslümanların ibadet etmek için toplandıkları yer. (sozluk.gov.tr)*” anlamında kullanılmaktadır. Camiler özellikle İslam’ın ilk yıllarında sadece günlük ibadetlerin yapıldığı yer olmanın ötesinde hayatın merkezinde olmuşlardır. Bu işlevini daha iyi yerine getirebilmesi için de şehrin merkezinde, herkesin rahat ulaşabileceği, topluma hâkim olunabilecek yerlere inşa edilmişlerdir. Bizim toplumumuz için de hem dini hem milli kültürümüzün ortak mekânı olan camiler, hayatın nabzını tutma işlevinde tek başına yapılar olarak değil, etrafındaki vakıf binalarla bir bütün oluşturmaktadırlar. Caminin etrafına ek olarak yapılan medrese, hazire, türbe, çarşı, darüşşifa, hamam, kütüphane, aşevi gibi pek çok birim, camileri çok çeşitli görevleri ifa etmesi bakımından önemli müesseseler hâline getirmektedir. Bu görevlerin şüphesiz en önemlisi olan insanı eğitme ve yetiştirme sürecinde camiler, iyiliği emreden kötülükten sakındıran fertlerin ve topluluğun inşasında başat rol oynamaktadır. İnsanlar arasında ayırım yapmadan herkesi bünyesinde toplayıp aynı safta buluşturan camiler, içimizdeki sevgi, saygı, hoşgörü, kardeşlik, birlik ve beraberlik duygularını güçlendirip pekiştirmektedir.

İslamiyet’i kabul ettikten sonra Türklerin cami ve çevresindeki yapıların inşasına son derece önem verdiği ve ecdadımızdan bu anlamda bize pek çok eser kaldığı görülmektedir. Bu eserlerden Fatih Camii ve Süleymaniye Camii hakkında bilgi vermek, ele alınan “*İki Şair İki Cami*” konusunun daha iyi ortaya konması adına yardımcı olacaktır.

Fatih Camii

İstanbul’un fethini müteakip Fatih Sultan Mehmet tarafından üzerinde Havariyyun Kilisesi’nin bulunduğu rivayet edilen İstanbul’un hâkim tepelerinden birine yaptırılan Fatih Cami çeşitli kaynaklarda da ifade edildiği gibi 1470 yılında tamamlanmıştır. “*Fatih ilçesine ve bulunduğu semte adını veren bu cami ve külliye, Fatih ilçesi Kirmastı Mahallesi sınırları içinde yer almaktadır. Medrese, dârüşşifa, tabhâne, imaret, kervansaray, hamam, sıbyan mektebi, kütüphane, muvakkithane ve türbelerden oluşan külliye ve cami, Fatih Sultân Mehmed Hân tarafından H.867-875/M.1463-1470 yıllarında kendi adına inşâ ettirilmiştir. (Ayverdi, 1953: 356)*” Fatih Camii, Osmanlı sultanları ve aileleri tarafından yaptırılan ilk selatin cami olma unvanını taşımaktadır. Bu sebeple de tarihi önemi çok büyüktür.

Caminin inşasında Fatih Sultan Mehmet, dönemin mimari faaliyetlerinin başta gelen isimlerinden Müslümanlığı sonradan kabul eden Sinâneddin Yûsuf b. Abdullah’ı, bilinen diğer adıyla Atik Sinan veya Azatlı Sinan’ı görevlendirmiştir. İstanbul’un ilk ve en büyük yapılar topluluğu olan Fatih Camii ve Külliyesi’nin Ayasofya’dan daha büyük olmasını isteyen Fatih Sultan Mehmet, tamamlandıktan sonra yapıyı beğenmemiş ve deprem gerekçesiyle sütunları kısaltan mimarı ellerini keserek cezalandırmıştır. Yapıldığı tarihten bu yana yüz yıllar içerisinde pek çok deprem nedeniyle büyük hasarlar almış ve 1766’daki büyük depremde neredeyse tamamen yıkılmış olan Fatih Cami, 1771’de Sultan III. Mustafa tarafından Mimar Mehmet Tahir Ağa’ya yeniden inşa ettirilmiştir.

Süleymaniye Cami

Osmanlı padişahlarının onuncusu olan Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mimar Sinan tarafından inşa edilen Süleymaniye Camii, dönemin gücünü ve ihtişamını yansıtmaktadır. *“Süleymaniye semtinde Beyazıt'tan Edirnekapı'ya uzanan eksenin kuzeyinde, bir sırt yapan arazinin Haliç'e doğru eğimli yamacının en uygun yerine yapılmış olan külliye bu konumuyla Galata kıyılarından, hatta Üsküdar'dan bakanlar için şehrin en etkili silüetini tamamlar. (islamansiklopedisi.org.tr)”* Mimar Sinan'ın kalfalık eserim dediği Süleymaniye Camii'nin 13 Haziran 1550 olarak kabul edilen, Kanuni Sultan Süleyman'ın da hazır bulunduğu temel atma töreninde Şeyhülislam Ebussuûd Efendi tarafından ilk temel taşı gelenek olduğu üzere mihrap duvarının yükseleceği kesime yerleştirilir. Başlangıcından bitimine inşasında beş binden fazla kişinin çalıştığı Süleymaniye Camii 1557'de tamamlanır.

Merkezdeki caminin etrafını U şeklinde saran yapılar arasında çeşitli kademelerde medreseler, sıbyan mektebi, kütüphane, çarşı, hamam, tabhane, hazire, aşevi, darüşşifa gibi pek çok bölüm bulunmaktadır.

Süleymaniye Camii'nin en önemli özelliklerinden biri, yapımından bugüne yüzden fazla deprem atlattmasına rağmen bir tek çatlağının dahi olmamasıdır. Klasik Osmanlı Mimarisinin nadide eserlerinden olan cami ve külliye, Mimar Sinan'ın yüzyılların mimari birikiminden damıttığı mirasın en sade ve aynı zamanda ihtişamlı eserlerinden biri olma özelliğini sürdürmeye devam etmektedir.

Haklarında kısaca bilgi verdiğimiz Fatih Camii'nin Mehmet Âkif Ersoy için, Süleymaniye Camii'nin de Yahya Kemal Beyatlı için ifade ettiği anlam, karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutularak bundan sonraki bölümlerde ortaya konmaya çalışılacaktır.

Cami ve Şair

Sanatçı gözüyle bakınca camilerin mimarisinden bile ilham alan şairlerimiz edebiyatımızın her döneminde camiler için pek çok şiir yazmışlardır. Her caminin kendisinin birer şubesi olduğu Kâbe'den Mescid-i Aksa'ya, sevgililer sevgilisinin ebedi istirahatgâhi Mescid-i Nebevi'den Eyüp Sultan Camii'ne, Ayasofya'dan Erzurum Çifte Minare Camii'ne, Bursa Ulu Camii'nden Edirne'deki Selimiye Camii'ne ve nihayet Fatih Camii'nden Süleymaniye Camii'ne kadar İslam coğrafyasındaki pek çok camiye dizelerine taşımıştır şairler. Kimi camilerin sahip olduğu dini atmosfer sayesinde kendini Allah'a daha yakın hissederek, kimi ruhunun akislerini bulur renkli çinilerde, kimi de toplumun içinde bulunduğu durumun yansımalarını aktarır cami üzerinden. Camilere şiirlerinde bolca yer veren şairlerden biri de Mehmet Âkif Ersoy'dur. Safahat'ında Fatih Camii, Süleymaniye Kürsüsünden, Fatih Kürsüsünde başlıklarını taşıyan şiirlere yer veren Mehmet Âkif, Milli Mücadele döneminde de Anadolu'da pek çok camide yapmış olduğu konuşmalarla camilerin hayatında ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat'ının Fatih Camii şiiri ile Yahya Kemal'in Kendi Gök Kubbemiz'i de Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiiri ile başlaması iki şairin ortak noktası olması açısından çalışmamıza temel oluşturmaktadır.

Fatih Camii ve Mehmet Âkif Ersoy

Fatih Camii Mehmet Âkif'in hayatında oldukça önemli bir yere sahip çünkü şairin çocukluğu hep onun etrafında geçmiştir. “*Hem babam, hem hocamdır. Ne biliyorsam kendisinden öğrendim.*” dediği babası Mehmet Tahir Efendi, Fatih Camii medrese hocalarındandır. Öğrenim hayatına Fatih'teki mahalle mektebinde başlayan ve ardından Fatih İbtidaisine giden Mehmet Âkif, aynı zamanda Fatih Camii'nde Gülistan ve Mesnevi okutan, Farsça dersleri veren Esat Dede'nin derslerini takip ederek İran edebiyatı hakkında malumat sahibi olur. Mehmet Âkif'in Fatih Camii ile olan ilişkisini daha iyi anlamak için kadim dostu Mithat Cemal'in anlattıkları önem arz etmektedir: “*Köprüden Sarıgül'deki evine giderken Âkif, beş caminin maneviyatında yürürdü; Yeni Camii'n kutsiyetine dalarak Mercan yokuşuna çıkar. Bayezid ve Süleymaniye camilerinin iki kanadına bürünür. Şehzade Camisi'nin nurundan uçar. Fatih Camisi'nin şümulünde evine inerdi. Zaten Fatih Camisi ve Âkif'in evi birbirinin müştemilatıydı; babası, namazdan sonra ahbablarıyla caminin maksurelerinde görüşürdü. Camisi evin selamlık dairesiydi, ev caminin harem tarafındaydı.* (Kuntay 2005: 278)”

1880'li yıllarda Âkif, Mülkiye İdadisindeyken maalesef Fatih Camii yanındaki evleri yanar ancak bir aile dostları tarafından yeniden yaptırılan bu küçük evde Âkif evlenip ilk çocukları oluncaya kadar ikametini sürdürür. Sonraki yıllarda da annesi bu evde yaşamaya devam ettiği için Âkif'in Fatih Camii ile yakınlığı hep canlı kalır.

Süleymaniye Camii ve Yahya Kemal Beyatlı

Süleymaniye Camii ile Yahya Kemal Beyatlı arasındaki ilişki Fatih Camii ile Mehmet Âkif Ersoy'un arasındaki ilişkiden farklıdır. Fatih Camii Mehmet Âkif için kendisiyle bütünleşerek içinde yaşanılan bir mekânken Yahya Kemal için Süleymaniye daha çok taşıdığı tarihi değerle ön plana çıkmaktadır. Süleymaniye'nin tarihsel değeri ile taşıdığı dini anlamı birleştirerek andan geçmişe ve geleceğe bakmayı başaran Yahya Kemal, “*Süleymaniye'ye bakınız. Onda İslam'dan ve Türk'ten başka bir iz göremezsiniz.* (Beyatlı, 1992: 225)” diyerek Süleymaniye'nin hem kendisi hem bizim için ne ifade ettiğini ortaya koymaktadır.

Aslında Yahya Kemal, bir zamanlar Süleymaniye Camii'nin değerinin farkında olmadığını, kendisinin onu sadece geometrik bir şekil, mimari bir yapı olarak gördüğünü, şiirinde adeta itiraf etmektedir:

*Ulu mâbed! Seni ancak bu sabâh anlıyorum;
Ben de bir vârisin olmakla bugün mağrûrum;
Bir zaman hendeseden âbide zannettimdi;
Kubben altında bu cumhûra bakarken şimdi,
Senelerden beri rü'yâda görüp özlediğim
Cedlerin mağfîret iklimine girmiş gibiyim.* (Beyatlı, 2004: 12)

diyerek caminin kubbesinin altında toplananlar sayesinde yıllardır özlediği, hayalini kurduğu bir atmosferi yakalar. Bu atmosfer, onun Süleymaniye Camii'nin bambaşka yönlerini keşfetmesini sağlar.

Yahya Kemal Beyatlı “*Aziz İstanbul*” adlı eserinde Süleymaniye Camii’nin kendisi ve milletimiz için büyük bir eser olmasının etkenlerini şu sözlerle belirtir:

“Milliyetimizin en büyük abidesi olan Süleymaniye’de kaderin her cihetten mehib ve güzel tecellisini görmemek muhaldir. Mimarı, Sinan gibi bir dâhi kemal yaşında olmasaydı bu eser vücut bulmazdı; lâkin bânisi Süleymân gibi fâtih ve zengin bir padişah, o mimara, bir şaheseri yaratmanın hudutsuz imkânlarını vermeseydi bu eser yine vücut bulmazdı. Genişleye genişleye, yükselse yükselse gitmiş uzun bir istilâ tarihinin gene kemal devrinde, bu sanat mucizesinin zuhur edişi de insanı ne kadar düşündürür” (Beyatlı, 2010: 44-45).

Fatih Camii ve Süleymaniye’de Bayram Sabahı Şiirlerinin Karşılaştırmalı Okunması Camiye Atfedilen Anlam

Safahat’ın ilk şiiri olan Fatih Camii’ni:

Yatarken yerde ilhâdıyla haşır olmuş sefil efkâr ,

Yarıp edvârı yükselmiş bu müdhiş heykel-i ikrâr. (Ersoy, 2017: 26)

dizeleriyle başlatan “*Mehmed Âkif, devirleri yarıp yükselen ‘bu müthiş heykel-i ikrar’ ı İslam medeniyetinin kudretini ve ulviyetini sembolize eden bir abide olarak yücelterek Fatih Camii ile İslam medeniyeti arasında ontolojik bir bağ kurar. Fatih Camii, sadece İslam estetiğini yansıtan bir mimari yapı olarak değil aynı zamanda geçmişin ve geleceğin aydınlık zamanlarını temsil eden ve bütün müminleri kucaklayan ruhani ve canlı bir mekân olarak da ele alınır.*” (Kanter, 2017: 214)”

Mehmet Âkif Ersoy, ilk üç dizede Fatih Camii’ni kişileştirerek hak-batıl, iman-küfür çatışmasında ona adeta canlı bir varlık hüviyeti kazandırmıştır. İlk iki beyitte gecenin sabaha ulaştığı noktadaki karanlık batılı, küfrü; sabahın ilk ışıklarıyla birlikte caminin ortaya çıkan görüntüsü ise hakkı, imanı temsil etmektedir. Camiler, insanları bünyesinde toplayıp hem ibadet etmelerini hem de onların eğitilmesine katkı sağladığı için “*geçmişin kapkara sapkınlığı, yerini geleceğin getireceği hakikat ışıklarına*” bırakacaktır.

Şiirin on ikinci beytine kadar Mehmet Âkif, Fatih Camii’nin minareleriyle ilahi güzelliği kucakladığını, pencerelerinin ilahi güzelliği seyre daldığını, Sina Dağı’ndaki “*yanan çalı*” gibi gökten yere inmiş ilahi güzelliğin yüzü olduğunu, âşığın coşkulu kalbi gibi sürekli Allah’ı zikrettiğini, bu zikirler sayesinde taşların yükselerek bir nur sembolü oluşturduğunu ifade etmektedir.

Asırlar geçti hâlâ bâtılın pîş-i hücumunda,

Göğüs germektedir, bir kerre olsun olmadan bîzâr. (Ersoy, 2017: 27)

Bu beyitte Fatih Camii’nin asırlardır batılın saldırısı altında olmasına rağmen bıkmadan, usanmadan bu saldırılara göğüs gerdiğini ifade eden Âkif, cami nezdinde Türklerin Batı ve Haçlılarla ne kadar çok mücadele ettiğini anlatmaya çalışmaktadır. Burada camiye atfedilen anlam, sebatla direnmek, pes etmemek, hakkı temsil etmekten asla bıkmamaktır.

Bu bir ma’bed değil, Ma’bûd’a yükselmiş ibâdettir;

Bu bir manzar değil, didâra vâsıl mevkib-i enzâr. (Ersoy, 2017: 27)

Âkif, on üçüncü beyitte bu caminin sadece bir mabet olmanın ötesinde Allah'ın katına yükselerek ilahi güzelliğin yüzüne vasıl olmuş bir bakışlar kafilesi olduğunu dile getirmektedir.

Semâdan inmemiştir, şüphesiz, lâkin semâvîdir:

Zemînî olmayan bir cilve-i feyyâzı hâvîdir. (Ersoy, 2017: 27)

Birinci beyitten itibaren cami için kullandığı ifadeler, yaptığı benzetmelerle belki de aşırıya kaçmış olmaktan imtina eden Âkif, bu bölümün son beyti olan on dördüncü beyitte caminin şüphesiz gökten inmediğini, ancak kaynağı dünyevi olmayan ilimlerin, irfanların tecellisine sahip olduğunu ifade ederek söyleyişine bir denge getirmeye çalışmıştır. Cami, nihayetinde somut cisimlerle, insan eliyle vücuda getirilen mimari bir yapıdır, ancak ihtiva ettiği mananın kaynağı ilahidir.

Mehmet Âkif Ersoy, on dört beyitlik bu bölümde, özellikle yaptığı benzetmelerle camiyi tanımlarken ona nasıl bir anlam yüklenmesi gerektiğini anlatmakta ve bu itibarla şiirin ilk bölümlerinde kendisine de okuyucuya da camiyi yaşatmaktan ziyade bir çerçeve çizmeye çalışmaktadır. Ancak yirmi birinci beyitte camiye vasıl olan şair öncesinde çizmiş olduğu bu teorik çerçeve ile aslında okuru camiye girmeye, camiyi de hayatın içine sokmaya hazırlamaktadır.

On beşinci beyitten itibaren Âkif dokuz beyit boyunca, sabah vaktinin en sevdiği zaman olduğunu, ezan sesi ile içinin dalga dalga coştuğunu, bu coşkuyla mabede ulaştığını, caminin aydınlık sinesine sokulduğunu ve caminin uyanık bir şekilde kendisini beklediğini ifade etmektedir. Burada cami için kullanılan “*uyanık*” ifadesi özellikle önemlidir. Çünkü cami, içinde yapılan bilinçli ibadetlerle uyanık kalabilmektedir. Bu uyanıklığı devamlı kılmak ve camiye gelenlere de sirayet etmesini sağlamak için cami ile olan ilişkimiz hep diri ve canlı olması gerektiğini vurgulayan Âkif, daha sonra caminin içindeki kandillerin kendisine çocukluk zamanlarını hatırlattığını söyleyerek sonraki bölümde bu hatırayı anlatmaktadır.

Nihad Sami Banarlı'nın, “*XX. asır Tür edebiyatının, engin destan ruhuyla söylenmiş muhteşem bir manzumesi de Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiiridir. 6 bölüm ve 86 mısra tutarındaki bu dini-milli manzume, bilhassa Malazgird'den bu yana, Anadolu ve Balkanlar Türkiyesi'nde yerleşen Türkiye Türklüğü'nün şiiridir. (Banarlı, 1964: 13)*” şeklinde ifade ettiği Kendi Gök Kubbemiz kitabının ilk şiiri olan Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiirine:

Artarak gönlümün aydınlığı her saniyede

Bir mehâbetli sabah oldu Süleymâniye`de

Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,

Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi (Beyatlı, 2004: 11)

dizeleriyle başlayan Yahya Kemal Beyatlı, Süleymaniye'de sabahın olmasıyla karanlığın aydınlanması gibi gönlünün de aydınlandığını söyleyerek başlamaktadır. Kendi gök kubbemiz ifadesiyle dokuz asırdır bu topraklarda yaşayanları bir araya toplamaktadır. “*Kendi gök kubbemiz*” imgesi, şairin aynı zamanda kendi şiir kitabının da adıdır. Şair, bu ifadenin mecazî anlamıyla hem Süleymaniye Camii'ni kastederek onun temsilciliğinde dinî, hem de Türk vatanını kastederek millî üst şemsiyemizi vurgular. (Çetin, 2008: 502)”

*Yer yer aksettiriyor mavileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her an aradan. (Beyatlı, 2004: 11)*

Çeşitli nedenlerle atalarından haberdar olmayan, onlarla olan kültürel bağları kopmuş olan o günkü nesiller, bayram namazında “*Tozlu zaman perdesinin her an aradan kalkması*” ile atalarıyla bir araya gelmekte böylece kendilerini millet yapan değerleri tekrar fark ederek inanç ve kültür dairesinde onlarla buluşmaktadırlar.

Yahya Kemal, dördüncü beyitten onuncu beyte kadar bayram namazı için camiye gelen Müslümanlardan bahsetmektedir. Eski seferlerde şehit ya da gazi olanların ruhu, “*bu geliş eski seferlerdendir*” denilerek camiye gelenlerin içine dâhil edilmektedir. Yahya Kemal, büyük devlet olmanın ancak millî ve manevî değerlerin çatısı altında birleşmekle mümkün olacağını vurgulamak istemektedir.

Yahya Kemal, onuncu beyitte “*Ordu milletlerin en çok dövüşen, en sarıp*” dizesiyle Türklerin İslam âleminin Batıyla temaslarında sınırlarda askerî güç olarak görev yaptığını ve yüzyıllar boyunca Batının Doğuyu sömürmesine engel olduğunu kastetmektedir. Benzer bir anlatımı on ikinci beyitte yapan Âkif, Fatih Camiinin bizzat kendisinin batıla göğüs gerdiğinden bahsederek Yahya Kemal’in Türk milletine verdiği payeyi o, camiye vermektedir.

Süleymaniye Camii, İstanbul’un her tarafına hâkim yedi büyük tepesinden biri üzerine yapılmıştır. Yahya Kemal, şiirinde buna değinirken aynı zamanda gazi, serdar ve binlerce işçinin taşı yenerek onu mimari bir şahesere çevirdiğinden, bu eserde gece gündüz ibadet edildiği için buradan gökyüzüne uhrevî bir kapı açıldığından ve bu kapıdan geçen ruh ordularının ebedî rahmete kavuşacağından bahsetmektedir.

“*Bu zafer mabedinin mimarı olan nefer, aynı zamanda yeniçeri olan Mimar Sinan’dır. O, Türk milletinin kültür, medeniyet, sanat, mimarlık ordusunun bir neferidir; Türk mimari dehasının bir simgesidir. (Çetin, 2008: 507)*” Yahya Kemal, on beşinci beyitte buna yer verirken Âkif, şiirinde Fatih Camii’nin mimarından bahsetmemektedir.

Yahya Kemal, on altıncı beyitten yirmi ikinci beyte kadarki bölümde; mabedi ancak o sabah anladığını, önceden onun sadece çok iyi hesaplanmış mimari bir eser olduğunu zannettiği için sadece maddî yönünü gördüğünü ifade etmektedir. Burada birleşen insanları görünce onları birleştiren gücü daha iyi anladığını yani yapının manevî yönünü de idrak ettiğini belirtmektedir. Bugüne kadar bunu fark etmediği için atalarının kendisini affetmesini istemektedir. Bu insan topluluğunu bir millet haline getiren dil ve din unsurlarına dikkat çekerek kendisine savaşları hatırlatan tekbir seslerinden bahsetmektedir.

Buraya kadarki bölümde yapılan açıklamalarla iki şairin camilere hangi mana çerçevesinden baktıkları ortay konmaya çalışılmıştır ve denebilir ki: “*Yahya Kemal, Mehmet Âkif gibi tamamen caminin içinde değildir, hatta daha çok dışındadır. Dışarıdan içeriye bu bakışta, millet vakıasını tabii haliyle, halkın inandığı ve yaşadığı din ve kültürle birlikte ele alır ve tarihle bugünü, yaşayanlarla geçmişleri bir bütün halinde tasvir eder... Mehmet Âkif imanının doğrularını tebliğ etmek isterken, Yahya Kemal İslâmın hayata geçmiş, kültür hâlinde halkın yaşadığı kimlik yapıcı, birleştirici tarafını tasvir eder. (Doğan, 2008: 124)*”

Şiir İçinde Hatıralar

“... Şiir-hikâye kavramını ilk defa ortaya atan kişi Behçet Necatigil’dir... öykü-şiir, şiirlerde sık rastlanan; fakat üzerinde pek durulmayan bir mevzudur. Bu türün manzum hikâyeden farkı, olayın şiirin içinde eritilmesidir. Yani vaka ön planda değildir. Şiirselliğin ön planda olduğu bu türde, satır aralarına bir hikâye sıkıştırılır. ‘... şair vermek istediği duygu veya düşüncüyü estetik bir yapıda sunmayı amaçlamış ve hikâyeyi şiir içinde eritmişse, hikâyenin ağırlığı / hâkimiyeti metinde güçlü bir şekilde hissedilmiyorsa o zaman da ortaya şiir-hikâye çıkar...” (Çıkla, 2009: 77). Çıkla’nın yapmış olduğu bu şiir-hikâye tanımına uygun beyitleri her iki şairin de şiirlerinde bulmak mümkündür. Şairler bununla camiye farklı görev ve anlamlar yüklerken aynı zamanda ona yeni çağrışım değerleri de kazandırmaktadırlar.

Yirmi dördüncü beyitten otuz beşinci beyte kadar Âkif, sekiz yaşındayken babasının kız kardeşi ile kendisini götürdüğü Fatih Camii’ndeki hatırasını anlatmaktadır. Babasının fiziksel özelliklerinden ve nasıl ediple namaz kıldığından, kardeşi ile camide nasıl koşturduklarından, fesinin imamesindeki boncuktan, yeşil sarığının sürekli bozulup nasıl bir bayrak gibi dalgalandığından ve namaz bitince eve dönüp derin bir uykuya dalışından bahsetmektedir.

Fatih Camii medrese hocalarından olan Âkif’in babası Tahir efendinin çocuklarını, bir külliyeye halinde medeniyetin hemen tüm unsurlarını içinde barındıran camiye götürmek istemesi oldukça manidardır. Bu muvazeneden bakıldığında Âkif, çocuğun eğitiminde caminin yeri ve önemini, çocuk ve cami ilişkisini kendi çocukluk hatırasının içine yedirerek okura anlatmaya çalışmaktadır.

Yirmi ikinci beyitten yirmi dokuzuncu beyte kadar Yahya Kemal, daha önce on beşinci beyitte bahsettiği neferin üzerinden Malazgirt Ovası’ndan yürüyen Türkoğlu’na vurgu yapıp bu büyük yurdu hem kuran hem koruyan yiğitleri anmaktadır. Bu yiğitler, vatanın hem sahibi hem varisidir ve bayram günlerinde hem bu topraklarda hem de kaybettiğimiz yerlerde varlıklarıyla güç verip halkı teselli etmektedirler.

Yirmi dokuzuncu beyitten kırk ikinci beyte kadar Yahya Kemal, şafak vaktinin kızılılığıyla başlayıp en yakından en uzağa yurdun her yerinde atılan bayram toplarının seslerini duyduğundan bahsetmektedir. Bu top sesleri ona eski zaferleri (Çaldıran, Mohaç, Kosava, Niğbolu, Varna, İstanbul’un Fethi) ve deniz aşırı fetihleri (Adalar, Tunus Cezayir) ve bu fetihleri yapan Barbaros’u hatırlatmaktadır.

Camideki tekbir ile birleşen bayram toplarının sesleri Yahya Kemal’i farklı bir iklimle taşımakta ve ona ta Malazgirt’ten itibaren eski fetih ve zaferleri hatırlatmaktadır. Şair şiirinde bu hatıraları coşkuyla anlatarak okuru da aynı iklimin içine sokmaya çalışmakta böylece caminin birleştirici ve bütünleştirici etkisini kullanmaktadır.

Eser ve Müessir

Sanat eseri ile sanatçı arasında sıkı bir münasebet olduğu muhakkaktır. Özellikle şiirlerde diğer türlere nispeten bu münasebet daha belirgindir. Şair ile şiirdeki “ben” arasında mevcut olan sıkı bağa diğer türlerdeki “ben”lerde rastlamak daha enderdir. O yüzden şiirlerin direkt şairlerin işaret etmeleri son derece olağandır. Bu bağlamda her iki şiirin son bölümlerinden ve şiirin genelinden hareketle şairlerin şiirlerinin içinde kendi seslerini nasıl yansıttıklarını ortaya koyacak olursak elbette benzer ve farklı noktalar karşımıza çıkacaktır.

Otuz beşinci beyitten şiirin sonuna kadar Âkif hatırasından sıyrılıp o ana döndüğünü ve namaz kılariken ayakta dağlar gibi dikilen safları, sonra Allah'ın huzurunda rükûya eğildiklerini ve saygı içerisinde secdeye kapandıklarını ifade ederek Allah'ın inayetiyle secdeden doğruluk ellerini semaya açtıklarını aktarmaktadır. Duanın coşkusuyla ortaya çıkan sesleri ve görüntüyü sonsuza kadar hatırlayacağını söyleyen Âkif, huzur verici bir ruhun kubbeden yüreklere serildiğini belirterek şiiri bitirmektedir.

Yahya Kemal, Fatih Camii şiirinde, namaz kılanların Âkif'te oluşturduğu coşkuyu, kendi şiirinde, bayram namazındaki tekbir ve top seslerinin hatırlattığı fetih ve zaferlerle oluşturmaktadır. Son iki beyitte de varlığının vatanın birliğine karıştığını, ruhları hissettiğini dile getirmektedir. Bunlar sayesinde gönlünün ışıklarla dolu olduğunu aktararak şiiri bitirmektedir.

Her iki şiirin son bölümleri şiirlerin en coşkulu bölümleridir. Ancak Âkif, bu coşkuyu iman-ibadet-namaz ile birleşen Müslümanların ortak duygu dünyasıyla ortaya koyarken Yahya Kemal, Türklerin zafer ve fetihlerle birleşerek oluşturdukları duygu dünyasıyla ortaya koymaktadır. Âkif'te insanları birleştirmek için İslam daha ön plandayken Yahya Kemal'de ise İslam ve Türklük beraberdir.

*Evet, huruş ederek işte rahmet-i Subbûh,
Bütün yüreklere serpildi kubbeden bir rûh:
Rûh-i itmînân. (Ersoy, 2017: 30)*

Âkif şiirin sonunda Allah'ın rahmetiyle coşan yüreklere caminin kubbesinden huzur verici bir ruh halinin serildiğini ifade etmektedir. Şair cami ile bir insanın ulaşabileceği coşkunluğun en yücesini yakalamasını sağlamaktadır.

*Ulu mâbedde karıştım vatanın birliğine.
Çok şükür Allaha, gördüm, bu saatlerde yine
Yaşayanlarla beraber bulunan ervâhi.
Doludur gönlüm ışıklarla bu bayram sabahı. (Beyatlı, 2004: 14)*

Yahya Kemal de şiirinin sonunda yaşayanlarla beraber atalarının ruhlarını da gördüğü için Tanrı'ya şükrederek vatanın birliğine karıştığını ve gönlünün ışıklarla dolu olduğunu dile getirmektedir. Kendisinin bu ruh haline ulaşmasının yegâne müsebbibi tıpkı Âkif'teki gibi camidir.

SONUÇ

Mehmet Âkif Ersoy'un "Fatih Camii" şiiri ile Yahya Kemal Beyatlı'nın "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiiri karşılaştırmalı bir okumaya tabi tutularak, üzerine şiir yazdıkları camilere kendi iç âlemlerinden nasıl bir anlam atfettiklerini inceleyen bu çalışmada, önce her iki cami hakkında kısaca verilmiş ve şairlerle bu camiler arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Mehmet Âkif'in cami ile olan içi içe hayatına istinaden Yahya Kemal'in cami ile olan ilişkisinin daha çok onun birleştirici ve bütünleştirici etkisi üzerinden yürüdüğü görülmüştür. Sonraki bölümde her iki şairin de camiye yükledikleri anlam, şiirlerinden verilen örnek beyitlerle ortaya konmaya çalışılmış, şiirlerinde değindikleri hatıraların camiye yükledikleri bu anlama olan katkısı üzerinde durulmuştur. Son olarak eserleri ile olan ilişkileri; İslam, Türklük, namaz, ibadet, fetih, zafer gibi kavramlar üzerinden değerlendirilerek ruh halleri yansıtılmaya çalışılmıştır.

Tüm bunlar göstermektedir ki Fatih Camii şiiri, Mehmet Âkif'in İslami duyarlılığını en iyi yansıtan şiirlerinden birisidir. Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiiri de Yahya Kemal'in İslami değerleri "*milli kültürümüzü oluşturan en güçlü parçalardan biri*" olarak gördüğünü en iyi kanıtlayan şiirlerinden birisidir. İki şairin de kitaplarının başına koydukları bu şiirler onların duygu dünyalarına girmemizi sağlayacak birer kapı gibi karşımızda durmakta ve her daim bizim ve neslimizin kapıyı açmamızı beklemektedirler.

KAYNAKÇA

- Ayverdi, E. H. (1953). Osmanlı Mimarisi Fatih Devri, C. III.
- Banarlı, N. S. (1964). Süleymaniye'de Bayram Sabahı. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi. Yüksek İslam Enstitüsü Dergisi, S.2, s. 13-46.
- Beyatlı, Y.K. (1992). Eğil Dağlar. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Beyatlı, Y.K. (2002). Kendi Gök Kubbemiz. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Beyatlı, Y.K. (2010). Aziz İstanbul. İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Çetin, N. (2008). Süleymaniye'de Bayram Sabahı Şiirini Tahlil. Merhaba gazetesi, Aydınlık Sayfalar, C. 8, S. 31, s. 499-512.
- Çıkla, S. (2009). Şiir ve Hikâye Çevresinde Oluşan İki Tür: Manzum Hikâye ve Öykü-Şiir. Tübar, XXV, s. 51-85.
- Doğan, D. M. (2008). Süleymaniye Kürsüsü'nden Süleymaniye'de Bayram Sabahı'na. 50 Yıl Sonra Yahya Kemal Bilgi Şöleni Bildiriler Kitabı. s. 116-128.
- Ersoy, M. E. (2017). Safahat. İstanbul: TÜRDAV Yayın Grubu.
- Kanter, B. (2017). Mehmed Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Mekânın Anlam Alanları. 80 Yıl Sonra Mehmed Âkif Ersoy Bilgi Şöleni. Ankara: TYB Yayınları. s. 213-221.
- Kuntay, M. C. (2005). Mehmed Âkif. İstanbul-L&M Kitaplığı.
- <https://sozluk.gov.tr/>
- <https://islamansiklopedisi.org.tr/suleymaniye-camii-ve-kulliyesi>

MEHMET ÂKİF ERSOY’UN SAFAHAT’İNDE BİYOGRAFİK ELEŞTİRİLER

Sümeyye ÖZDEMİR, Giresun Üniv. Türk Dili ve Edebiyatı ABD. Doktora Öğrencisi,
sumeyyee@outlook.com.tr

“Üç buçuk nazıma gömülmüş koca bir ömr-i heder!”

ÖZET

Edebî metinlerin önemli türlerinden birisi olan şiir, hemen her konuda yazılabilmektedir. Şiir, duyguların açık bir şekilde ifade edilmesinde önemli bir rol üstlenmektedir. Şairler, şiirlerini övgü ve eleştiri genel yapısı içerisinde çeşitli tematik kurgularda kaleme almaktadır. Bunlar arasında doğrudan kişinin varlığına, hayatına ve ailesine dair yazılanlar dikkat çekici veriler sağlamaktadır. Bu bakımdan Mehmet Âkif Ersoy’un şiirlerinde birçok bireyin izlerini görmek mümkündür. Mehmet Âkif Ersoy’un şiirlerinde ailesi, yakın arkadaşları, devrin önemli simaları, sanatçılar, din adamları ve çeşitli zümreler hakkında övgü ve eleştiriler bulunmaktadır. Sanatçı, bireyleri kimi zaman olumlu özellikleriyle kimi zaman ise eleştirel bir tavırla anlatmıştır. Bu bildiride Mehmet Âkif Ersoy’un şiirlerinde biyografik unsurlar tespit edilerek, şairin eleştirel tavrı, duygu dünyası, sosyal hayat içerisindeki insanın varlığı ve devrin edebiyat anlayışı hakkında bilgi verilmek istenmiştir. Şair, şiirlerinde kişilerin yaşamına dair bilgiler sunmasının yanı sıra toplumda yaşanan sıkıntılara da yer vermiştir. Bu açıdan bakıldığında Âkif, hayatına dokunan bireyleri mısralarına yansıtırken yaşanan dönemin sorunlarına da çözüm bulmak istemiştir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam, Biyografi, Eleştiri, Şiir, Şair

BIOGRAPHIC CRITICISMS IN MEHMET AKIF ERSOY'S SAFAHAT

ABSTRACT

Poetry, which is one of the important types of literary texts, can be written on almost any subject. Poetry plays an important role in expressing emotions clearly. Poets write their poems in various thematic fictions within the general structure of praise and criticism. Among these, the articles directly related to the existence, life and family of the person provide remarkable information. In this respect, it is possible to see the traces of many individuals in Mehmet Âkif Ersoy's poems. Mehmet Âkif Ersoy's poems contain praise and criticism about his family, close friends, important figures of the era, artists, clergymen and various groups. The artist has described individuals sometimes with their positive features and sometimes in a critical manner. In this paper, biographical elements were determined in Mehmet Âkif Ersoy's poems, and it was aimed to give information about the poet's critical attitude, emotional world, the existence of people in social life and the literary understanding of the era. In addition to providing information about the lives of people in his poems, the poet also included the problems experienced in the society. From this point of view, Âkif wanted to find solutions to the problems of the period while reflecting the individuals who touched his life in his verses.

Keywords: Life, Biography, Criticism, Poetry, Poet.

GİRİŞ

Geçmişten günümüze insan, birçok edebî esere konu olmuştur. Toplum içerisinde var olan birey, anlatma ve dinleme ihtiyacı hissetmektedir. Yaşadıklarını karşısındaki bireye aktarmak isteyen yazar söz ve yazı gibi birçok aktarım aracı seçmektedir. “*Yazmak, anlatma ihtiyacının tatmin edilmesi noktasında insanlığın vazgeçemediği, hemen herkesteki görüntüsü bir başka sözcükle karşılanan bir kavram olarak varlık gösterir*” (Türk, 2017: 230). Eski zamanlarda mektup dizelerine saklanan duygular insanlara gönderilen bir çeşit duygu aktarım aracı rolünü üstlenmiştir. Anlatmak, insanın psikolojik olarak rahatlamasını ve dış dünyadan kısa süreli arınmasını sağlarken, yaşananların yazılması hayatın kalıcılığını sağlamaktadır.

Yaşadığı zaman diliminde, biriken duygularını anlatamayan birey, kalem ve kâğıda yönelmiştir. “*Hayatın getirmiş olduğu fırsatları, zorlukları, mücadeleleri ve yaşadığı güzel zamanları yazarken her yeni tür yazarın ilk sıradaşı olmuştur*” (Özdemir, 2020: 286). Şair ve yazarlar, edebî türlerden faydalanarak hissettiklerini anlatma arzusuyla metne yansıtmıştır. Edebî türler içerisinde şiir, insanın kendisini ve duygularını iyi bir şekilde ifade edebilme biçimi olarak görülmektedir. Tek bir mısradaki ifade edilen duygularda kimi zaman bir ömür saklıdır.

Şiirde anlam aramak kimi zaman yazarın yaşamıyla bağlantılı olurken kimi zaman tamamen kurmaca dünyanın izlerini taşımaktadır. Devrinde anlaşılabilen şiir/şair yıllar sonra farklı yorumlara kapı aralamıştır. Tanpınar bu konuda birçok edebî türün kısa bir zaman diliminde şöhret kazandığını ancak şiirin değerinin sonralardan anlaşıldığını “*Şiir, hikâyedeki Melâmi dervişine benzer. Ateşe atılınca derviş sırolur, yalnız tacı ile hırkası kalır*” (Tanpınar, 1992: 39) diyerek açıklamaktadır. Tanpınar’a göre şiir; “*Bir milletin insanının, tarihinin, kültürünün ta kendisidir; köpüğüdür, çiçeğidir, tacıdır*” (Tanpınar, 1992: 40). Bu bakımdan şiir, insan yaşamında var olan birçok duygunun çok yönlü yapısını oluşturmaktadır.

Toplum içerisinde şiirin neye ve kime yazıldığı her zaman merak konusu olmuştur. Şiir içinden çıktığı koşullarla yani yazıldığı devir ve günümüzdeki algılanma biçimiyle çeşitli değerlendirmelere kapı aralamaktadır. Bu açıdan şiirin okunduğu zaman ve okuyucu değiştikçe ortaya çıkan anlam katmanları da çeşitlenmektedir. Yazılan şiirin yorumu zamana ve insana göre değişirken, kime yazıldığı sorusu çoğunlukla değişmeyen bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiirin ilham kaynağı her zaman merak konusudur. Şair yazdıklarının sorumlusu olarak bazen ilham kaynağını göstermektedir. Nazım Hikmet, bu konuda *Cevap no: 3* Bir Komik Adem şiirinin sonuna “*Bu yazının kâfi derecede kuvvetli olmadığını muterifim. Kabahat bende değil. İlham edende*” (Ran, 2008: 255) notunu düşerek şiire gelebilecek eleştirileri aslında yazılan kişiye yönlendirmektedir. Bu bir bakıma okuyucudan gelebilecek olumsuz düşünceler için şairin kendisini korumaya almasıdır.

Şairlerin şiirlerinde farklı konular ve bireyler yer almaktadır. Sanatçının dilinde kimi zaman sevilen bir dostu kimi zaman ise kendi dünyasına yabancı görülen bir yaşamın eleştirisi gizlidir. Şair, yazdıklarında hayatına dokunan insanlardan, ailesinden, şair ve yazar arkadaşlarından bahsetmektedir. Bu bakımdan geçmişten günümüze birçok yazar ve şair birbirlerine kimi zaman övgü dolu cümleler kurarken kimi zaman da eleştirel bir dil tutumu benimsemişlerdir.

Şairler şiirlerinde bir bireyi ön plana aldıklarında sadece kişinin biyografik özelliklerine yer vermeyip aynı zamanda o dönem içerisinde yaşanan sorunlara da dikkat çekmek istemektedir.

Edebiyat tarihine bakıldığında Tanzimat döneminin önemli şairleri arasında yer alan Şinasi'nin yazdığı kaside de “*Aceb midir medeniyet resûlü dense sana/ Vücûd-ı mu'cizin eyler ta'assubu tahzîr*” (Şinasi, 2005: 11) derken Reşit Paşa'yı şiirin merkezine taşır. Reşit Paşa'nın topluma medeniyet getiren bir anlayışa sahip olduğu, varlığının getirdiği yenilikler gibi birçok özelliği sıralamaktadır. Reşit Paşa'nın biyografisine dair bilgiler verilirken yaşanan dönemin eleştirisi de yapılmaktadır. Bu aynı zamanda bir yaşamın sosyal, dini ve politik eleştirisidir. Şiirde hâkim olan anlayış Reşit Paşa'nın biyografisine yer verilmesinin yanında toplumdaki aksaklıkları ön plana almak olmuştur.

Dönemin önemli şairleri arasında yer alan Ziya Paşa, *Şiir ve İnşa* adlı eserinde halk edebiyatını savunmuştur. Zamanla düşünceleri değişen Ziya Paşa, *Harabat*'ta divan edebiyatı cephesinde yer almıştır. Bu düşünce farklılığına tepki gösteren Namık Kemal, *Tahrib-i Harabat*'ı yazarak “*Maksad edebe olunca hizmet / Bunlar edemez mi ya kifâyyet / Ey câmi'-i mecma'-i kemâlât / Lâzım mı idi bize Harabât / Tarz-ı Acem'i niçündür ihyâ*” (Namık Kemal, 1303: 4) derken Ziya Paşa'nın fikirlerini eleştirmektedir. Bu bakımdan “*Gençliğe eski şiir örnekleri verdi diye Ziya Paşa'ya suçlandıran vatan şairi*” (Bilgegil, 2009: 160) Ziya Paşa'nın yazmış olduğu *Terkib-i Bent* ile *Terci-i Bent*'i överken *Harabat*'ı eleştirir. Bu açıdan bakıldığında şairler şiirlerinde bahsettikleri kişilerin özelliklerine yer verirken aynı zamanda yaşanan dönemin eleştirisini de yapmaktadır. Namık Kemal burada Ziya Paşa'yı eleştirerek bir bakıma edebiyat hayatının hangi yönde olması gerektiğine dair bilgi vermektedir.

Eleştiri, hemen hemen her dönemde şiirlerde kendisine yer bulmuştur. Cumhuriyet dönemi şairleri arasında olan Nazım Hikmet, Cevap No: 2 şiirinde, Ahmet Haşim'e yönelik çeşitli imalarda bulunmaktadır.

“*Anlaşılan Bağdadi şaklaban unutmuş, Mösyö bilmem kimle beraber Adana - Mersin hatında o kuşu yolduğunu... İki serseri var: Birinci serseri pencerelerden bir gölge gibi girer geceleri...*” (Ran, 2008: 226)

Nazım Hikmet bu şiiriyle eleştiri oklarını Ahmet Haşim'e çevirir. Ahmet Haşim'le özdeşleşen gece şairi kavramı ve Bağdatlı oluşu Nazım Hikmet'in dilinden eleştirel bir biyografi örneğidir. Bu bakımdan Ahmet Haşim'in farklı bir kültürden geldiğinin altını çizerek şairin yaşamına müdahale etmektedir. Ahmet Haşim ile Yahya Kemal atışması da bu konu üzerine olmuştur. Ahmet Haşim'in Yahya Kemal'e *Nişli Ağâh* eleştirisi *Arap Haşim* tavrıyla karşılığını almıştır. (Ayvazoğlu, 2019: 132)

Genel olarak bakıldığında birçok şair, arkadaşlarını, dostlarını, eşlerini, siyaset dünyasından simaları, yazar ve şairleri şiirlerinde anlatma yolunu seçmiştir. Şiire ilham eden kişiler kimi zaman olumlu kimi zaman ise olumsuz özellikleriyle dizeler arasında kendisine yer bulmuştur. Bu şiirlerde kişilerin yaşamını ve devrin eleştirisini görmek mümkündür. Bu bakımdan biyografik eleştiriler, şiirlerde dilin gizil ifade araçlarından yararlanmıştır. Bu şiirler bir bakıma dönemin panoramasını çizmektedir. Bu çalışmada söz konusu bakış açısından hareketle, “*Safahat*” örneğinde Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde biyografik eleştiriler incelenmektedir.

Mehmet Âkif Ersoy ve Biyografik Şiir Eleştirileri

Mehmet Âkif Ersoy, 20 Aralık 1873'de İstanbul'un Fatih semtindeki Sarıgözel mahallesinde doğmuştur. Eğitim hayatına Buhari mektebinde başlayan Âkif, ilköğrenimini Fatih İptidai Mektebi'nde okumuştur. 1888 yılında idadiyi bitiren Âkif'in aynı yıl içerisinde babası vefat etmiştir. Mülkiye eğitimini yarım bırakan Âkif, Baytar ve Ziraat Mektebine kaydolmuştur. Okulu bitirdikten sonra baytar müfettiş muavini olarak göreve başlamıştır. Şair aynı zamanda Halkalı Ziraat mektebinde resmi yazışma dersleri verip, kitabet hocalığı yapmıştır. (Kabaklı, 2002: 419-424).

Şairin 1893 yılından itibaren *Mektep ve Hazine-i Fünûn* gibi birçok dergide şiirleri yayımlanmıştır. Resimli Gazete'de yayımladığı şiirlerinden sonra bir müddet sessiz kalmıştır. Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra çıkan Sırat-ı Müstakim ile basın hayatında yer almaya başlamıştır. Derginin adı değişerek *Sebilürreşat* olurken şair burada hem şiirlerini hem de dini, edebi konularda yazılarını yayımlamıştır. 1911 yılında yayınlanan şiirleri *Safahat* adı altında toplanarak basılmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyetine katılan şair, bir müddet sonra oradan ayrılarak camilerde vaaz vermeye başlamıştır. Âkif, daha sonra millî mücadeleye katılmış ve çağrılılarıyla halkı da davet etmiştir. Burdur'dan milletvekili seçilen Âkif, 12 Mart tarihinde *Kahraman Ordumuza* adıyla ülkenin millî bağımsızlık şiirini yazmıştır. Mill mücadele başarıyla sonuçlanınca ailesiyle birlikte İstanbul'a dönmüştür. Kur'an Tercümesi göreviyle Mısır'a giden Âkif 1936 yılına kadar orada kalır ancak sağlık sebepleri dolayısıyla aynı yıl memleketine döner ve 27 Aralık 1936 yılında vefat etmiştir (Kabaklı, 2002: 418-424).

Âkif, şiirlerini düşüncelerini aktarmada bir araç olarak kullanmıştır. Şairin kendi dilinden “*Ne tasannu' bilirim, çünkü, ne san'atkarım!*” (Ersoy, 2009: 21) mısraı kendine dair ipucu vermektedir. Şair, yapmacılıktan uzak ve sadelikten yanadır. Kendini şair olarak bile görmez. Âkif şiirlerinde duygularını aktarırken “Şi'r için “*gözyaşı*” derler; onu bilmem, yalnız, / Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!” (Ersoy, 2009: 21) derken yazdıklarını hayat karşısındaki acizliğinin çaresizliği olarak ifade eder. Âkif, şiirlerinde yaşadığı duyguları anlatan bir şair olarak “*heyecanlı bir lisan, coşkun ve hazin bir ifade[ye]*” (Ertaylan, 2011: 1080) sahiptir.

Âkif'in şiire yansıttığı birçok durum ve duygu hali bulunmaktadır. “*Âkif toplumcu bir şairdir. İçinde yaşadığı toplumun meseleleri onu çok ilgilendirir. Ancak o, bunları yaparken çareler de önerir*” (Argunşah, 2009: 224). Toplumun sesi olan Mehmet Âkif “*gözleri sürdürülen hayatın problemlerinde, gönlü gelecekte kurulacak müreffeh hayatta, İslami değerlerin aslına bağlı, gerçek anlamda millî romantik bir şahsiyettir*” (Aktaş, 2008: 330). Genel olarak bakıldığında Âkif, toplumun sesine kulak veren ve sorunların çözümü için elinden geleni yapan bir insandır.

Şair, yaşadığı zamanları ayrıntılı bir şekilde şiirlerine yansıtır. Mehmet Kaplan, Âkif'in şiirlerinde “*Safahat, âdeta muayyen bir nokta-i nazardan tasvir edilen bir manzum romana benzer: Sokak, ev, kulübe, saray, meyhâne, câmi, köy, şehir, fakir, zengin, dindar, dinsiz, cılız, pehlivan, korkak, kahraman, halk, yüksek tabaka, münevver, cahil, yerli, yabancı, Avrupa, Asya, ticaret...*” (Kaplan, 2009: 174) gibi birçok konu olduğunu belirtmektedir.

Biyografik şiirler biyografiler gibi yazarların ve şairlerin hayatlarından izler taşımaktadır. Âkif, şiirlerinde başka bir yaşamı anlatırken birçok konuya değinmektedir. “*Tasvirler yapar, portreler çizer, hikâyeler söyler, fıkralar anlatır, konuşmalara başvurur, vaaz verir*” (Kaplan, 2009: 174). Şair, yaşantısını etkileyen insanları çoğu kez şiirinin merkezine yerleştirmiştir.

Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat adlı şiir kitabında biyografik unsurların ön planda olduğu şiirler tespit edebildiğimiz kadarıyla şunlardır: “*Selma, Mehmet Ali'ye, Bebek yahûd Hakk-ı Karâr, Köse İmam, Gece, Derviş Ahmed, Kör Neyzen, Süleymaniye Kürsüsünde, Hatıralar, Süleyman Nazif'e, Merhum İbrahim Bey, Bir Gece*”. Bunların dışında kalan birçok şiirde de farklı şahısların hayatlarından izler görmek mümkündür. Şair genel olarak ailesini, yakın dostlarını, tanıdığı şair ve yazarları şiirlerine konu etmektedir. Kimi zaman bir ölüm şiire yansıtılmış, kimi zaman ise edebiyat dünyasının eleştirisi yapılmıştır. Şairin, şiirlerine yansıyan birçok duygu ve konu bulunmaktadır. Merhamet, ölüm, yoksulluk, alkol, dini öğeler, toplumsal sorunlar, ideal insan, kadın ve erkek ilişkileri gibi birçok konu şiirlerinde kendisine yer bulmuştur.

Aileyle İlgili Biyografik Şiir Eleştirileri

Mehmet Âkif Ersoy, ailesinin birçok ferdi şiirlerine yansıtmıştır. Hayatında ailesi önemli bir yer tutan Âkif, satır aralarında bu duygularını dile getirmiştir. Şair, *Selma* adlı şiirini “*Hemşirezâdemdir. Dört yaşında öldü*” ithafıyla yazmıştır. Şiir, Selma'nın ölümü ve yaşadıkları üzerine kuruludur. Şiirde merhamet duygusu ve karamsar ruh hali hâkimdir. Şairin annesine olan eleştirisi şu şekilde mısralara dökülür:

*“Dedim: Nedir bu senin yaptığın, düşünsene bir..
Bırak şu hastayı artık biraz da kendisine.
Ne çare, hükm-i kader akıbet zuhfıra gelir;
Cenaze şekline girmekte böyle faide ne?
Senin bu yaptığın Allah' a karşı isyandır;
Asıl felakete sabreleyenler insandır...”*(Ersoy, 2009: 66).

Şiirde Selma'nın yaşadığı hastalık ve sıkıntılar duygusal bir dille ifade edilmiştir. Âkif, Selma'yı anlatırken birçok duyguya yer verip Selma'nın yaşadıklarına şahit olmaktadır. İnsanların sorunları, yaşam şartları ve hastaya karşı davranışın mutsuzluğu şiirde eleştirilen birçok duyguyu ön plana almaktadır. Sanatçı, annesinin hastalık karşısında aldığı tavrı eleştirerek, sabır duygusunun insan hayatındaki önemini altını çizmiştir.

Şiirlerinde birçok duyguya yer veren Âkif, *Mehmet Ali*'ye adlı şiirini evladı gibi gördüğü Mehmet Ali için yazar. Şair, şiirini yazdığı kişiye adeta duygularını aktarır ve bir bakıma Mehmet Ali ile dertleşir.

*“Bir nüsha-i kübra idin, oğlum, elimizde:
Sen benden okurdun seni, ben senden okurdum”* (Ersoy, 2009: 444).

Şair, kendisinden şikâyetini bir sohbet havasında vermektedir. Mehmet Ali'yi anlatmayla başlayan şiirde kendi hayatına dair ipucu yer almaktadır. Bu açıdan bakıldığında şiirde karamsar bir ruh haline bürünen şair, insanlar için güzel mısralar yazamamaktan şikâyet etmektedir.

*“Yıktım koca bir ömrü de, baykuş gibi, geçtim,
Kırk beş yılın eyyam-ı harabında oturdum.
Sen, başka ufuklar bularak, yükseledurdun;*

Ben, kendi harâbemde kalıp, çırpınadurdun

Mağmum iki üç nevha işittiyse işitti;

Bir hoşça sada duymadı benden hele yurdum” (Ersoy, 2009: 444).

Şair, yaşamının geçmişte kalan kısmından mutsuzluğunu dile getirdiği bu şiirinde kendi eleştirisini yapmaktadır. Bu aynı zamanda geçmişin sorgulanması ve pişmanlığıdır.

Mehmet Âkif'in üç kızı ve iki oğlu vardır. Bunlar yaş sırasıyla: Cemile, Feride, Suad, Emin ve Tahir'dir. *Bebek yahûd Hakk-ı Karâr* şiiri, Âkif'in kızları Cemile ve Feride'ye alınan bir bebek üzerine kuruludur. Feride oynarken bebeğini döverek kırar. Feride'nin bebeği eskir ve ablasının bebeği yeni kalır. Sürekli ablasından bebeğini isteyen Feride, bir müddet sonra o bebeğin kendisinin olduğunu düşünür. “*Feride'nin yaşı beş yok; Cemile'ninki yedi / Şu var ki, abla hanım pek hanım tavırlı idi*” (Ersoy, 2009: 152) diyen şair yaşanan zaman dilimini ortaya çıkarmaktadır. Bu bakımdan çocukların yaşları üzerinden şiire yön verilmektedir. Feride'nin bebeğini kırıp ablasının bebeğini istemesi genel olay örgüsüne yön vermektedir. Bir bakıma çocuklarının karakter özelliklerine yer veren Âkif, Feride'nin bebeğinin kendisinin olduğunu sanmasını eleştirir.

“Büyük kızın eziyordu gurur-i ma'sûmu,

Bebek elinde gezerken, şu tıfl-ı mahrûmu.

Ağır gelir ona elbette karşıdan bakmak.

Sokuldu bak yine, hiç şüphe yok ki: yalvaracak,

“Bebeğni ver” diye, lakin ben eylemem ibrâm.

Hayır, değil bu eda, bir edâ-yı istirham:

“Bebeğmi ver!” demesin mi üçüncüsünde kıza.

Meğer hukuk da bilirmiş bakın şu saygısız!..” (Ersoy, 2009: 155).

Âkif, burada küçük kızının yaptığı davranışı eleştirmektedir. Bir bakıma şairin biyografik eleştirisi kızı Feride'nin adalet ve hukuk kavramını yanlış algılaması yönünde olmuştur. Bu bakımdan şair, küçük kızı Feride üzerinden adalet kavramına dikkat çekerek bu davranışı eleştirmektedir.

Arkadaşlarıyla İlgili Biyografik Şiir Eleştirileri

Âkif'in şiirlerindeki konular arasında arkadaşları da yer almaktadır. *Köse İmam*, şiiri şairin üç yıldır görmediği arkadaşını ziyaretini ve orada şahit olduklarını anlatmaktadır. Şiir “- *Kardeşim Ali Şevki Efendi Hoca'ya*” ithafıyla yazılmıştır. Şiirde “*İlmi az, görgüsü çok, fıtratı yüksek bir imam / Tanırım ben ki hayatında tanıtmıştı babam*” (Ersoy, 2009: 126) diyerek tanıtılan Köse İmam'ın hayatı ve toplumsal eleştirileri söz konusudur.

Şairin imamı ziyaretiyle başlayan şiirde evli bir çift imamın yanına gelir. Evlilik hayatlarında sorun yaşayan karı/koca sorunlarını dile getirir. Yaşananlar karşısında kadının haklı olduğu hükmüne varan Köse imam adama sinirlenir.

“Ağzı meyhaneye rahmet okuturken, hele bak,

Bana gelmiş de şerîâtçi kesilmiş... Avanak!

Hangi bir seyyie yok defter-i a'mâlinde?

Seni dünyada gören var mı ayık halinde?

Müslümanlıkta şeriat bunu emretmiş imiş:

Hem alır, hem de boşarmış; ne kadar sade bir iş!" (Ersoy, 2009: 128-129).

Şiirde genel olarak hukuk, din, evlilik hayatı üzerinden eleştiriler yapılmaktadır. Bu bakımdan Köse İmam, insanların davranışlarını doğru bir terazide tartan konumdadır. Köse İmam şiirin genelinde dinin yanlış yönden değerlendirilmesi, kadının değersizleştirilmesi, çok evlilik, alkol gibi birçok konuya karşı eleştirel bir tutum sergilemektedir. Köse İmam kimi zamanda kendine dair ipuçları vermektedir.

"Bana sor memleketin halini ben söyleyeyim:

Bir imam çünkü bilir evleri... Hâ bir de, hekim.

Gel nikâh kıy, demesinler, diye ba'zen kaçarım...

Düğün olmaz mı, gelirler de bütün komşularım:

Yine kondun hoca! Derler, onu bilmezler ki,

Daha memnun olacaktım o düğünsüz belki" (Ersoy, 2009: 130).

Şiirde kendisini anlatan Köse İmam, aslında yaşamındaki aksaklıklardan şikâyet eder. Ona göre toplum, imamlık mesleğini hazıra konan ve insanlardan faydalanan bir meslek olarak değerlendirir. Evlilik için nikâh kıyan imam, sorunları olan kadın ve erkek için endişe içindedir. İnsanlar için merhamet duygusunun ön plana alan Köse İmam, bu duyguyu insanlıkla eş değer görür. Bu bakımdan Âkif, Köse İmam'ı anlatırken toplumun kanayan yaralarına çare olmak istemektedir. Köse İmamın yaşamı üzerinden anlatılan birçok sorun bu eleştirilere yön vermektedir.

Âkif'in yakın dostu Ferit Kam için yazılmış Gece şiirinde şair, dostunun ölümüne duyduğu acıyı dile getirmektedir. Ölüm, bilindik hikâyenin sonudur. Yaşama dair kurulan her cümle bireyin ölümüyle biyografide kendisine yer bulmaktadır. Sıkı dostlukları olan Ferit Kam ile Âkif bu durumu metinlerine yansıtmışlardır. Ferit Kam, Âkif'in kendisine "üstâd-ı hakîm" demesi üzerine şu mısraları yazar: "Bize üstâd-ı hakîm unvânı / Âkif'in bol keseden ihsânı" (Özalp, 2000: 57). Bu bakımdan Âkif Üstadım dediği Ferit Kam için yazdığı şiirde dostuna duyduğu özlemi dile getirmektedir.

"Ömürler geçti, sen yoksun, gel ey bir tanecik Ma'bûd,

Gel ey bir tanecik gâib, gel ey bir tanecik mevcûd!

Ya sıyrılınsın şu vahdet-gâhı vahşet-zar eden hicran,

Ya bir nefhanla serpilsin bu hâsir kal be itminan.

Hayır, imanla, itminanla dinmez ruhumun ye'si." (Ersoy, 2009: 471).

Yaşanılan zamanlar, insan hayatında kalıcı izler bırakmaktadır. Âkif dostuna olan özlemini mısralarda dile getirmiştir. "Âkif onun için enîs-i ruhum" (Çeltik, 2008: 319) demesindeki

yakınlık dostunun ölümüyle bu hissi hüzne bırakmıştır.

Yazar ve Şairlerle İlgili Biyografik Şiirler

Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde yer alan konular arasında meslektaşlarının yaşamları olumlu ve olumsuz özellikler bağlamında yer almaktadır. Bu şiirler kimi zaman dostlukların bir işareti kimi zaman ise eleştirel tavrın şiir diline yansımalarıdır. Âkif'in Süleymaniye Kürsüsünde şiirinde Tevfik Fikret için yazdığı bölümler şaire yönelik eleştiriler içermektedir.

*“Kimi, İran malı der; köhne alur, hurda satar!
Eski divanlarınız dopdolu oğlanla şarab;
Biradan, fahişeden başka nedir şi'r-i şebab?
Serseri: Hiçbirinin mesleği yok meşrebi yok;
Feylesof hepsi; fakat pek çoğunun mektebi yok!
Şimdi Allah'a söver... Sonra biraz bol para ver.
Hiç utanmaz, Protestanlara zangoçluk eder!” (Ersoy, 2009: 189).*

Mehmet Âkif ve Tevfik Fikret arasındaki tartışmalar şiirlerde kendisine yer bulmuştur. Âkif şiirinde, Tevfik Fikret'i eleştirerek şairin maddiyata önem verdiğini gözler önüne sermektedir. (Tuncer, 2008: 393). Söz konusu Protestanlara zangoçluk meselesi, Tevfik Fikret'in oğlu Haluk'un yurt dışına eğitime gittiğinde din değiştirip zangoç olmasına yapılan bir göndermedir. Bu bakımdan Âkif, Tevfik Fikret'i Allah'a ve peygambere sövdüğü gerekçesiyle şiirinde eleştirir. Bu eleştirel tavır şairin yaşamıyla bütünleşmekte ve fikir hayatına dair bilgi vermektedir. Âkif'in bu şiiri karşısında tavrı alan Fikret, *Tarih-i Kadim'e Zeyl* adlı şiirinde aynı tavırda yanıt verir. Âkif'in kendisine yönelttiği eleştirileri kabul etmez.

*“Molla Sırat'a
Ben ki üç beş pulu tercihindən
Protestanlara “zangoçluk” eden
Şâirim. Ziver-i kürsî-i yakîn,
Şâir-i müctehid-i dîn-i mübîn
Hazret-i Molla Sırat'a, edebî
İhtirâmâtımı takdîm ile bî,
Bî-tereddüd diyorum: Zangoçluk
Lütf-i tavsiline şâyân olduk
Lâkin aldanma sakın, üstâdım
Ben de bir parça muvahhid-zâdım
Bana anlatma o ra'na dinî
Bilirim bende senin bildiğini” (Tevfik Fikret, 2009: 271)*

Şiirin genelinde yapılan eleştirileri kabul etmeyen Tevfik Fikret, Âkif'i İslam yorumcusu olarak

eleştirir. Âkif'in kendi yaptığı putu kabul etmediğini dile getiren şair, Molla Sırat'a ithafıyla şiirini ironik bir dille kaleme almıştır.

Bu açıdan bakıldığında şairler karşılıklı atışmalarıyla birbirlerinin hayatına dair bilgi verirler. Bu bilgiler ekseninde kendi fikirlerine göre yanlış olanları şiire yansıtmaktan geri durmazlar. Bu tartışma bir müddet sonra Haluk ve Asım çatışmasına dönmektedir. Yusuf Ziya Ortaç bu konuda şu değerlendirmeyi yapar: “*Mehmet Âkif’le kavgasından bahsetmeyeceğim. İkinin de ruhu acı duyar. Âkif, bu acıyı sağlığında bile duymuştur; Yazdığı uzun hicviyesini Safahat’ın ikinci baskısına koymadı*” (Ortaç, 1963: 20). Âkif’in Tevfik Fikret’e yönelik eleştirisi aynı şekilde karşılık bulmuştur. Şairler kendi yaşam tarzları ve bakış açılarından ziyade ailevi durumları şiire malzeme yaparak bir anlamda eleştirinin sınırlarını aşmışlardır. Bu durum aile yaşamı konusundaki eleştirilerde şiirin önemli bir zaaf oluşturduğunu göstermektedir.

Âkif’in şiirlerinde eleştirilerini yönelttiği kişilerden birisi de Neyzen Tevfik’tir. Şair, Derviş Ahmed, adlı şiiri “*Neyzen Tevfik ’in üç bin dört yüzüncü tövbesinden isti’fası münasebetiyle*” (Ersoy, 2009: 486) yazmıştır. Neyzen Tevfik’in yaşamında alkol önemli bir yer tutmaktadır. Bu konuda verdiği bir röportajda şunları dile getirir: “*Ne şaşıyorsun, ben otuz seneden beri içiyorum. Bu müddetin yalnız altı yedi senesini akşamcılık ile geçirdim. Ondan sonra yalnız uyuduğum zamanlar dudaklarımdan kadeh ayrılırdı. Vasatî olarak günde iki okkadan fazla dem çekerdim*” (Türk, 2019: 239). Genel olarak şiirdeki çıkış noktası alkol olmuştur.

Âkif, Derviş Ahmed şiirinde Neyzen Tevfik’e şu şekilde seslenmektedir: “*Bir ömürdür içiyorsun, bırak artık şunu!*” der; / Derviş Ahmed bu hidayetle hemen tövbe eder” (Ersoy, 2009: 486). Âkif burada, Neyzen Tevfik’e mizahi, ironik ve şakacı bir üslupla imada bulunur. Şair, Neyzen Tevfik’in yaşamını anlatırken onun sıkılgan bir yapısı olduğunu ve mutluluğun kaynaklarını anlatırken zamanının hızlı geçtiğini dile getirir.

*“Bir kerametle dedem postu oturtup sedire,
Oradan, mest-i zafer, bakmaya başlar seyire.
Başlar amma, pek uzun boylu seyirden bıklır...
Derviş Ahmed de bizim, öğleye varmaz, sıkılır.
Kalkar, olmaz, yatar, olmaz, döner, olmaz dediği;
Neyle doldursa o bir türlü kapanmaz gediği?
Zikreder, vahdete girsem diye zorlar, giremez;
Hu çeker, sine döver, hiçbiri eğlendiremez.
Sa’atin ömrü soluktan da kısayken hani, dün,
O, ne yıllar devirir; saniye geçtikçe bugün!”* (Ersoy, 2009: 486).

Şair, bu şiiriyle Neyzen Tevfik’in yaşamına dair birçok bilgiyi vermektedir. Şiirde genel olarak mizahın eleştirel tavrı görülmektedir. Neyzen Tevfik ise Mehmet Âkif’ten *Tercüme-i Hâlim* adlı şiirinde şöyle bahseder:

*“...Hazret-i Âkif ki: Sahib-i Fazl u üstad-ı Güzin,
Her cihetle hal-i dervişaneme oldu muin.*

*Birçok üstadan-ı ilm-i musikiye intisab,
Eylemişdim saye-i lütfunda ki nime 'l-meab
Kendisi bizzat okutmuştur fakire Bostan
Hem Fransızca, Arapça, Farisi birçok zaman.
Mevkimde başkası olsaydı bi-şek daima,
Per açıp cevvi-i maarifte ederdi irtika.
Âdem etmek (i)çün beni pek çok yorulmuştur bu zat,
Kalmışım ruhumla minnetdari, madam 'ül hayat..." (Neyzen Tevfik, 2002: 67).*

Şair, Âkif'i anlatırken onunla tanıştığı anki mutluluğundan ve yaşamına etkisinden bahseder. Kendisi için çok çabaladığını dile getiren şair Âkif'in sanatı hakkında bilgi vermektedir. "Mehmet Âkif ve Neyzen Tevfik, kişilikleri ve yaşam biçimleri birbirlerine zıt iki insan olmalarına rağmen aralarında sıkı bir dostluk oluşmuştur. Âkif, Neyzen Tevfik gibi bir yeteneğin sorumluluk duygusundan yoksun, kendini içki ve uyuşturucuyla tüketmesine kızmakta ve ona acımaktadır. Neyzen'in içkiyi bırakması için çok çaba sarf etmiştir" (Yaşar, 2008: 723). Bu düşünceleri Neyzen Tevfik'in şiirlerinde de görmek mümkündür.

Kör Neyzen şiirinde Âkif, soğuk bir havada kıyafetleri eskimiş ve perişan halde olan bir neyzeni anlatır. Elindeki neyden gelen bir acının yüzüne yansıdığını düşünmektedir. Soğuk bir havada şadırvanın altında neyini üfleyerek para kazanmaya çalışır. Bu bakımdan şair yaşanan bir hayat karşısında neyzeni karamsar ve çaresiz olarak çizmektedir.

*"Elinde, nevha-i matem kadar acıklı sada
Veren, bir eski kamış; koltuğunda bir yedici
Şu kör dilenci, bakardım, olunca nale-sera,
Durup da merhameten dinleyen gelip gidici," (Ersoy, 2009: 83)*

Şair, tüm insanların neyzeneye baktığını ancak hiç kimsenin ona yardım etmediğini vurgular. Neyzen, alnına düşen her bir yağmur damlasını para sanarak mutlu olmaktadır. Ancak bu durumun bir yanılığının farkına varır.

*"O kendi kendine üfler mi yoksa inler mi?
Ne dinleyen, ne duran var... Bakıp geçer herkes.
Mezardan akseden âvâzi kimse dinler mi?" (Ersoy, 2009: 84).*

Bu şiirde neyzen yaşayan bir ölü olarak tasvir edilmektedir. Neyzen, varlığıyla kimse tarafından görülmemektedir. Dışlanan, yalnızlaştırılan biri olarak merhamet beklemekte ancak insanlar duyarsız bir şekilde yanından geçip gitmektedir. Âkif, şiirinde yalnız bir yaşamın altını çizerken toplumda yardıma muhtaç olanların insanlar tarafından görmezden gelinmesini de eleştirmektedir. Zira Mehmet Âkif'in şiirlerinde merhamet, hayat felsefesinin bir sonucu olarak öne çıkmakta ve önemli bir duygu olarak yer almaktadır.

Âkif'in şiirlerinde yer alan diğer bir meslektaş da *Süleyman Nazif* olmuştur. Şair, Süleyman Nazif'e adlı şiiri "*Ruhum benim oldukça bu imanla beraber / Üç yüz sene, dört yüz sene, beş*

yüz sene bekler / Malta-Süleyman Nazif" (Ersoy, 2009: 453) epigraf notuyla başlamaktadır. Şiirde yaşanan çağdan şikâyet ve gelecek kaygısı üzerinde durulur. Âkif, ilk mısraında şairle konuşmaya başlamaktadır.

"Beş yüz sene bekler mi? Nasıl bekleyeceksin?

Ruhun da asırlarca bu hüsranı mı çeksin?" (Ersoy, 2009: 453).

Âkif, şiirde *Süleyman Nazif*'in vatanın içinde bulunduğu durumdan kurtuluşu için yaptıklarını dile getirmektedir. Bu bakımdan şairi karagün dostu olarak görmektedir. Âkif'e göre Nazif, insanların fikirlerini dile getiren bir sestir.

"Ey, tek karagün dostu, bu hicran-zede yurdun!

Sen milletin alamını dünyaya duyurdun,

En korkulu günlerde o müdhiş kaleminle...

Takdis ederiz namını... Lakin beni dinle" (Ersoy, 2009: 453).

Şiirde aile ilişkileri, insanların değişmesi gibi birçok konu ele alınmıştır. Bu konuda ümitli olan şair dönemin eleştirisini yaparak, *"Saldırsa da kırk Ehl-i Salib ordusu, kol kol / Dört yüz bu kadar milyon esir olmaz, emin ol"* (Ersoy, 2009: 454) diyerek vatanın özgürlüğünü savunmaktadır.

Âkif, şiirlerinde eleştirdiği isimlerde bir diğeri de *Mehmet Rauf* tur. Şairin Hatıralar adlı şiirinin bir bölümünde *"Eylül"* yazarı Mehmet Rauf'un 1910'da gizlice yayınladığı *"Bir Zambağın Hikâyesi"* adlı müstehcen romanını konu edinmiştir. Şiirde Mehmet Rauf'un bu kitap sebebiyle ordudan atılması üzerine bir not bulunmaktadır. Mehmet Rauf'un bu eseri üzerinden dönemin sosyal hayat eleştirisi şiire yansıtılmıştır.

"Ne hükmü var?" diye üç beş hayâ züğürdü edib,

Bitirmek istedi ahlakı, arı, namusu;

Çıkardı ortaya, gezdirdi, saksılar dolusu,

Hevayı fuhşu kudurtan zehirli "Zambak"lar!" (Ersoy, 2009: 324).

Bu şiirde zambak, cinsel öğelerin işlendiği ve gizlendiği bir metafor olarak dikkat çekmektedir. Âkif, Mehmet Rauf'u söz konusu durumu açık seçik ortaya koymasıyla eleştirmektedir. Genel olarak bakıldığında birey üzerinden eleştirilen eser bir bakıma edebiyat hayatının eleştirisi olarak değerlendirilmektedir.

Bilim Adanı, Sanatçı, Peygamber ve Diğerleriyle İlgili Biyografik Şiirler

Mehmet Âkif Ersoy, şiirlerinde yakın arkadaşlarının dışında devrin önemli simaları, sanatçılar, din adamları ve çeşitli zümreler hakkında övgü ve eleştiri bulunmaktadır. Bu durum bir bakıma şairin duygusal anlamda şiiri bir aktarım aracı olarak görmesinden kaynaklandığı düşünülebilir. Âkif'in *Merhum İbrahim Bey* adlı şiiri Baytariye ulemasından olan İbrahim Bey'in ölümünden sonra yazılmıştır.

*“Ey yar-ı aziz-i gam-küsarım,
Mahvoldu Huda bilir karanın;
Sarsıldı olanca ıstırabım;
Bi-zar peyinde ruh-i zarım!
Gittin, beni kimsesiz bıraktın,
Yaktın beni hasretinle yaktın.” (Ersoy, 2009: 72)*

Âkif, bu şiirde İbrahim Bey'in ölümü ile kendi hayatı arasında bağlantı kurmaktadır. Duygularını üzgün bir dille ifade eden Âkif, şiirde karamsar bir tutum benimseyerek kimsesiz kaldığını belirtmektedir.

Bir Gece adlı şiir içerdiği motifler bakımından değerlendirildiğinde İslam peygamberi olan Hazreti Muhammed'e (sav.) yazıldığı görülmektedir. Doğum tarihi *“On dört asır evvel, yine bir böyle geceydi, / Kumdan, ayın ondördü; bir öksüz çıkıverdi!”* (Ersoy, 2009: 484) şeklinde yazılarak şiirde yerini almıştır. Zaman kavramı şiirde ilerleyerek kırk yaşına gelen bir bireyin portresi çizilmiştir.

*“Derken, büyümüş, kırkına gelmişti ki öksüz,
Başlarda gezen kanlı ayaklar suya erdi!
Bir nefhada insanlığı kurtardı o ma'sûm,
Bir hamlede kayserleri, kistrâları serdi!
Aczin ki, ezilmektî bütün hakkı, dirildi;
Zulmün ki, zeval aklına gelmezdi, geberdi!
Âlemlere, rahmetti, evet şer'-i mübîni,
Şehbalini adl isteyenin yurduna gerdi.
Dünya neye sahipse, onun vergisidir hep;” (Ersoy, 2009: 484)*

Bu şiirde hazreti peygamberin biyografisinden hareketle dönemin içinde bulunduğu çıkmazlara göndermeler yapılmaktadır. Mehmet Âkif Ersoy, âlemlere rahmet olarak gönderilen İslam peygamberini ümmetin kurtuluşu olarak kabul etmektedir.

SONUÇ

Edebî türler içerisinde yer alan şiir, duyguların farklı konular etrafında ifade edilmesidir. Şairler doğa, aşk, toplum, siyaset, aile gibi birçok alanı mısralarına yansıtmıştır. Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde birçok yaşamın izleri görülmektedir. Âkif ailesine, dostlarına, şair ve yazar arkadaşlarına, siyaset dünyasından simalara, bilim adamları gibi birçok şahsiyeti şiirlerinde anlatmaktadır.

Şiirlerinde anlatılan yaşamlar aynı zamanda yaşanan dönem hakkında bilgi vermektedir. Âkif'in biyografik şiirlerine ölüm, merhamet duygusu, kadın erkek arasındaki problemler, dini öğeler, toplumsal aksaklıklar gibi birçok konu yön vermektedir. Mehmet Âkif Ersoy, bu şiirlerinde kişilerin yaşamından izler sunarken arka planda toplumda var olan aksaklıklar eleştirilmektedir.

Bu bakımdan ailesi hakkında yazdığı biyografik şiir eleştirilerinde farklı konuları ele almıştır. *Selma* şiirinde annesinin bir hastalığa karşı yaptığı isyanı eleştirirken *Bebek Yahud Hakkı Karar* şiirinde kızı Feride'nin adalet anlayışını eleştirmektedir.

Şair dostu Ferit Kam için yazdığı *Gece* şiirinde ölüm duygusunu sorgularken, *Köse İmam* şiirinde toplum içerisinde yaşanan sorunlara dikkat çekerek evlilik kurumunun eleştirisini yapmaktadır. Şairin *Süleymaniye Kürsüsünde*, Tevfik Fikret'e karşı eleştirel tavrı ön plandadır. *Hatıralar* şiirinin bir bölümünde Mehmet Rauf'a gönderme yapan Âkif, dönemin edebî eserlerinin cinsel öğeler içermesini eleştirmektedir. Alkol alması sebebiyle Neyzen Tevfik'i mizahi bir dille eleştiren şair, Süleyman Nazif'e şiirinde vatanın bağımsızlığının altını çizerek şairin ülkesi için yaptıklarının önemini vurgulamaktadır. Mehmet Âkif, Hz. Muhammed'e yazdığı şiirle İslamiyet öncesi devrin eleştirisini yaparken İbrahim Bey'in ölümü üzerine yazdığı şiirinde kendine dair eleştirilere yer vererek kendini sorgulamıştır.

Genel olarak Âkif, şiirlerine birçok insanı misafir ederken aynı zamanda toplumun sorunlarına çözüm aramıştır. Bu bakımdan onun şiirlerinde insan, sosyal hayat içerisindeki aksaklıklara çözüm araması gereken bireyler olarak yer almıştır. Biyografik şiir eleştirileri ise kişilerin toplumla olan ilişkisini ele alırken aynı zamanda dönemin yaşantısı hakkında veriler sunmaktadır. Mehmet Âkif Ersoy, yaşadığı devrin problemlerine çözüm ararken düşüncelerini şiirine yansıtmıştır. Mehmet Âkif Ersoy, düşüncelerini kimi zaman bireylerin dilinden kimi zaman ise toplumun çığlıkları üzerinden duyurmak istemiştir.

KAYNAKÇA

Aktaş, Şerif, (2008), "Millî Edebiyat Dönemi", *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Ed. T. S. Halman vd.), Cilt: 3, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sayfa: 308-399.

Argunşah, Hülya (2009), "Millî Edebiyat", *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Ed. Ramazan Korkmaz), Ankara: Grafiker Yayınları, Sayfa: 183-233.

Ayvazoğlu, Beşir, (2019), *Ömrüm Benim Bir Ateşti*, İstanbul: Everest Yayınları.

Bilgegil, Kaya, (2009), *Harâbât Karşısında Nâmık Kemâl*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.

Çeltik, Halil, (2008), Mehmet Âkif Ersoy'un Yakın Dostlarından Ömer Ferit Kam, Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu, Burdur, Cilt:1, Sayfa: 319- 326.

Ersoy, Mehmet Âkif, (2009), *Safahat*, Ankara: Hece Yayınları.

Ertaylan, İsmail Hikmet, (2011), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Kabaklı, Ahmet, (2002), *Türk Edebiyatı III*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kaplan, Mehmet, (2009), *Şiir Tahlilleri I*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

[Namık] Kemal, (1303), *Tahrîb-i Hârâbat*, Kostantaniyye: Matbaa-i Ebuzziyâ.

Neyzen Tevfik, (2002), *Hiç*, (Haz: Ethem Coşkun), İstanbul: Mahmud Bey Matbaası.

Ortaç, Yusuf Ziya, (1963), *Portreler*, İstanbul: Akbaba Yayınları.

Özalp, M. Nazmi (2000), *Ömer Ferit Kam*, İstanbul: MEB Yayınları.

- Özdemir, Sümeyye, (2020), “Dijital Kültür ve Biyografinin Dönüşümü: Dijital Biyografi veya Netgrafi”, *Dijital Kültür 2*, (Ed. Fatih Balcı), İstanbul: Arı Sanat Yayınları, Sayfa: 285-320.
- Ran, Nazım Hikmet, (2008). *Bütün Şiirleri*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şinasi, (2005), *Bütün Eserleri*. (Haz. İ. Parlatur, N. Çetin), Ankara: Ekin Kitabevi.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi, (1992), *Edebiyat Üzerine Makaleler*, (Haz. Zeynep Kerman), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tevfik Fikret, (2009), *Rübâb-ı Şikeste*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.,
- Tuncer, Hüseyin, (2008), Fikret-Âkif Meselesine Nesnel Bir Bakış, *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu*, Burdur, Cilt:1, Sayfa: 393-398.
- Türk, Emine Bilgehan, (2017), Kendi Kaleminden Halit Ziya'nın Yazma Serüveni, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 59, Sayfa: 229-239.
- Türk, Emine Bilgehan, (2019), *Neyzen Tevfik ve Hakkı Süha Gezgin*, Yıl: 2, Sayı: 4, Sayfa: 229-242.
- Yaşar, Selman, (2008), Mehmet Âkif ve Neyzen Tevfik, *Uluslararası Mehmet Âkif Ersoy Sempozyumu*, Burdur, Cilt:2, Sayfa: 721-730.

MİLLÎ MÜCADELE VE MEHMET ÂKİF

Deniz POLATER, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı ABD Doktora Öğrencisi,
Bartın FSMAL TDE Öğretmeni
denizpolater@hotmail.com

ÖZET

I. Dünya Savaşı'ndan başlayarak Cumhuriyet'in kuruluşuna dek uzanan süreçte Osmanlı Devleti, var olmakla himaye olmak arasında bir çizgide bulunur. Tanzimat'tan beri süregelen yenileşme hareketleri ve ıslahatlar, devletin çöküşünün önüne geçemez ve Osmanlıcılık akımı İslâmcılık akımıyla beraber güç kaybetmeye başlar. Savaşlar dolayısıyla yorgun ve güç kaybetmiş bir orduyla devleti kurtarmanın mümkün olmadığı ortadadır. Kurtuluşu bizzat kendinde bulan halk, Anadolu'nun dört bir yanında direnişe başlar. Topyekûn mücadele ruhu taşıyan Millî Mücadele, böyle bir anlayışın ürünü olarak meydana çıkar. Millî Mücadele, yalnız cephede verilen mücadelelerin adı değil, aynı zamanda cephe ardındaki maddî ve manevî desteğin de adıdır. Mehmet Âkif Ersoy, bu topyekûn mücadelenin manevî gücünü sağlama ve Millî Mücadele azmini ayakta tutma görevini üstlenen önemli isimlerden biridir. O, Anadolu'nun dört bir yanında verdiği cuma vaazları ve kürsü konuşmalarıyla bir yandan milleti cepheye destek olmaya çağırırken öte yandan milletin göğsündeki iman ateşini diri tutmaya çalışır. Mehmet Âkif Ersoy, cephe gerisindeki icraatlarıyla Millî Mücadele ruhunu inşa eden şuur mimarlarından biri olur.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Mehmet Âkif Ersoy, Anadolu, Din, Hürriyet.

THE TURKISH WAR OF INDEPENDENCE AND MEHMET ÂKİF

ABSTRACT

In the period starting from World War-I until the foundation of the Republic, the Ottoman State has a line between existence and being a protector. The renewal movements and reforms that have been going on since the Tanzimat cannot prevent the collapse of the state and the Ottomanism trend begins to lose its power with the Islamism movement. It is obvious that it is not possible to save the state with a tired and weakened army due to wars. Finding the salvation themselves, the people start a resistance all over Anatolia. Turkish War of Independence, which carries the spirit of total struggle, emerges as the product of such an understanding. Turkish War of Independence is not only the name of the struggles at the front, but also the name of the material and moral support behind the front. Mehmet Âkif Ersoy is one of the important names who have undertaken the task of providing the spiritual power of this total struggle and keeping the determination of the Turkish War of Independence alive. While calling the nation to support the front, he tries to keep the fire of faith in the breasts of the nation alive, with his Friday sermons and lectures throughout Anatolia. Mehmet Âkif Ersoy becomes one of the architects of consciousness who built the spirit of the Turkish War of Independence with his actions behind the facade.

Keywords: The Turkish War of Independence, Mehmet Âkif Ersoy, Anatolia, Religion, Liberty.

GİRİŞ

Estetik zevk yaratma gayretini ön planda tutan edebiyatı şekillendiren ana unsur, toplumun ve dönemin zihniyet unsurlarıdır. Yazıldığı toplumun kültür ve yaşayışından, gelenek ve göreneklerinden, inanç değerleri ve gündelik yaşamından izler taşımayan bir yapının varlığından söz edilemez. Romandan hikâyeye, tiyatrodan şiire hemen her türde edebî eser, ait olduğu toplumun dönemsel hassasiyetlerinden ve toplumsal yapıyı şekillendiren zihniyet öğelerinden izler taşır.

Avrupa'da 19. yüzyılda ortaya çıkan Fransız Devrimi ve ihtilalin yarattığı milliyetçilik hareketleri, sadece bir kıtayı değil; dünyanın çeşitli yerlerindeki ulusları etkileyen evrensel bir forma dönüşür. Çok uluslu bir etnik yapıya sahip olan Osmanlı Devleti'nin bu hareketlerden etkilenmemesi olası değildir. Osmanlı İmparatorluğu için Avrupa kıtasında toprak kayıplarıyla başlayan bu süreç, Balkanlardaki ulusların ayaklanmaları ve ardından gelen I. Dünya Savaşı'yla iç ve dış mücadeleler şekline dönüşür. Etnik farklarla inanç farklılığının ilk kez bu derece kendini hissettirdiği bir dönemde, padişah ile halk arasındaki zımnî sözleşmeye rağmen ayaklanma kendiliğinden doğar.

Yüzyıllardır aynı toplumun birer ferdi olarak yaşayan uluslar, Osmanlı kimliğini terk ederek daha özerk, daha ulusal bir kimlik edinme düşüncesi içine girer. Böylece Osmanlıcılık fikri çöktüğü gibi, İmparatorluk'un varlığı ve geleceği de tehlike altında bulunur. İstanbul'un Anadolu'dan habersiz olduğu, Anadolu'nun İstanbul Hükümeti'ne güveninin kalmadığı Mütareke Dönemi'nin ilk yılları Atatürk tarafından şöyle aktarılır:

“1919 yılı Mayısının 19'uncu günü Samsun'a çıktım. Ülkenin genel durumu ve görünüşü şöyledir; Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu grup, I. Dünya Savaşı'nda yenilmiş, Osmanlı Ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir mütareke imzalanmış. Büyük Savaş'ın uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir durumda. Milleti ve memleketi I. Dünya Savaşı'na sürükleyenler, kendi hayatlarını kurtarma kaygısına düşerek memleketten kaçmışlar. Saltanat ve Hilafet makamında oturan Vahdettin soysuzlaşmış, şahsını ve bir de tahtını koruyabilmenin hayal ettiği alçakça tedbirler araştırmakta. Damat Ferid Paşa'nın başkanlığındaki hükümet âciz, haysiyetsiz ve korkak. Yalnız Padişahın iradesine boyun eğmekte ve onunla birlikte kendilerini koruyabilecekleri herhangi bir duruma râzı. Ordunun elinde silahları ve cephanesi alınmış ve alınmakta.”¹

Mütareke Dönemi olarak da adlandırılan bu dönem, toplumsal yapının parçalandığı; aynı mahallede birlikte büyüyen, aynı okulda okuyan farklı etnik yapıdaki çocukların birbirine düşman olduğu; birbirinin geleneklerine, sevinçlerine eşlik eden Müslüman ve Hristiyan komşuların, birbirlerinin evlerini yakmaya başladığı bir dönemi karşılar. Akıl ve sağduyunun yerini öfke ve milliyet duygusunun aldığı bu dönem; açlığı, tekinsizliği, salgın hastalıkları ve cinayetleri de kendisiyle birlikte getirir. 1920 İstanbul'u; bir yandan isimsiz cinayetlere, havaya uçan mühimmat depolarına ve büyük yangınlara sahne olurken diğer yandan fuhşa ve eğlenceye, karaborsaya ve vatan hainliğine tanık olur. Şehir, bir ihtilâl yangınıyla karşı karşıyadır.

¹ Atatürk, M. K., **Nutuk**, (Haz: Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları Ankara 2000, s.1.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan toplumsal çarpıklıklar bir yandan saraya, bir yandan Kuva-yı Milliyecilere destek çıkan topluluklar yaratır, öte yandan işgal kuvvetleri lehine çalışan jurnalcı ve hafiyeler nedeniyle toplumsal yapıda aynı din ve milliyetteki insanların bile birbirine itimadı kalmaz. Şehirdeki kaos artıkça Anadolu'daki bütünleşme o derece artar. İstanbul, önemini kaybetmekte; onun yerini bir Anadolu şehri olan Ankara doldurmaktadır. Bir yanda Osmanlı çökmekte, diğer yanda çöken imparatorluktan yeni bir devlet kurma fikri güçlenmektedir. İç savaşla dış mücadelenin, vatanseverlerle vatan hainlerinin, cepheye koşanlarla yurt dışına kaçanların tezatlarında çatışmalar yaşayan Anadolu'nun öncelikli gereksinimi inanç dirilişi ve mücadele edecek ruh gücüdür.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne çeşitli vazifelerle 10 yıldır hizmet etmekte olan Âkif, bu dönemde inancın yeniden dirilişine hizmet edecek ve halkın moralini yükseltip direniş gücünü yükseltecek hitabet yeteneğine sahip ender insanlardan biridir. Savaş'ın bitiminden itibaren bir yandan Sebilürreşad dergisindeki yazılarıyla Anadolu'nun çeşitli yerlerindeki insanlara ulaşmaya çalışan ve geniş bir kitlede direniş için kamuoyu oluşturmaya koyulan Âkif, diğer yandan çeşitli şehirlere gidip vaazlar vermekte; halkı, dinini ve devletini korumaya teşvik etmektedir. Millî Mücadele'nin fikir yönünde hizmet veren Mehmet Âkif, yurdun içinde bulunduğu durumu kurtaracak unsurun, milletin göğsündeki iman ateşi ve vatan sevgisi olduğunun bilincindedir. Âkif'in temel amacı, bu iman ateşini yeniden alevlendirmek, kabuk bağlamış yarayı yeniden kanatmaktır.

Millî Mücadele Döneminde İçinde Bulunulan Durum

Sosyal ve iktisadî yapı başta olmak üzere, birçok alanda düzensizlik ve kargaşanın hüküm sürdüğü Millî Mücadele Dönemi, hilafet sancağını taşıyan son devlet olan Osmanlı İmparatorluğu'nu ayakta tutma çabasıyla başlasa da zamanla Türklük bilinciyle var olma kaygısına dönüşür. 1918 yılı sonunda Mondros Ateşkes Antlaşması ile başlayıp 1923'te Lozan Barış Konferansı ile tamamlanan 5 yıllık süreci kapsayan Millî Mücadele, İstanbul'un çaresizliği ve vurdumduymazlığına tepki olarak Anadolu'da başlar. Çarlık rejiminin yıkılmasından sonra Rusya'dan kaçıp İstanbul'a sığınan Rus subayları ve orta halli Rus aileleri, Anadolu'daki sefalet nedeniyle İstanbul'a sığınmış Türk toplulukları ve Balkanlardaki karışıklık nedeniyle doğup büyüdüğü ata topraklarını bırakıp İstanbul'a sığınmış Rumeli göçmenleri, karmaşık bir şehir manzarasının ortaya çıkmasına neden olur.

Millî Edebiyat Dönemi yazarlarından Refik Halit Karay, "*Minelbab İlelmihrab*" adlı anı türündeki eserinde, I. Dünya Savaşı'nın biteceğinin, yeni ve millî bir mücadeleye girişme vakti geldiğinin ipuçlarını verir. İttihat ve Terakki Partisi genel merkezine giden Refik Halit'in; İttihat ve Terakki kurucularından Talat Müşkara Bey ve Yahya Kemal'in sohbetlerinden sonra içinde bulunduğumuz durumla ilgili tetkiki şu şekildedir:

"[D]emek Harbi Umuminin sonu gelmişti. Çözülüyoruzduk. Birden müthiş bir manzara tahayyül ettim: Makedonya'ya gelen Müttefikin ordusunun İstanbul'a girişi ve Beyoğlu'ndan geçişi... Mağlubiyetin binlerce feci neticeleri arasında, zihnim yalnızca bunu büyütüyor, bunu canlandırıyor. İnhizamımızın sanki yalnız bir neticesi vardır, o da bu idi. Avrupalıların, tarihî İstanbul'a milyarlar pahasına ve asırlardan sonra Fatih'ten intikam almaktan mütevellit bir şevk ve iftiharla coşkunu, başta mızık mazafferane girişi... Yarın bir galip zabıt şu odaya girecek,

*Frengin; değil düşmanlık zamanında, dostluğunda bile bize uzak, iğrenç gelen züppe tavrıyla, fare, kedi veya tavuk kovar gibi kurbacını sallayarak: 'Pist!..' diyecekti; derhal kaçışacaktık."*²

Karay'ın muhayyilesindeki kurgu, İstanbul'un işgaliyle gerçeğe dönüşür ve Millî Mücadele daha kararlı bir şekle bürünür. Millî Mücadele Dönemi, her şeyden önce siyasî iktidarın karar organı olmaktan çıktığı bir dönemi kapsar. İtilaf Devletleri tarafından İstanbul'un işgal edilmesiyle payitaht ile Anadolu arasındaki bağlantı kesilir, yeni bir çözüm yolu zorunlu hale gelir. Anadolu'nun dört bir yanında işgallerin başlaması ise ulusal mücadele duygusunu perçinler. "Müdafaa-i Hukuk" ve "Redd-i İlhak"la başlayan mahallî direniş faaliyetleri, daha genel ve çok yönlü bir hâl alır.

Millî Mücadele Dönemi'nde en büyük hareketlilik toplumsal yapıda görülür. Osmanlı halkı, Osmanlı tarihi boyunca padişahın yönetimi ve kararlarına koşulsuz uyar, toplumsal yaşamı düzenleyen kuralların gereğini yerine getirmeye çalışır. Türk-İslâm inancının bir gereği olarak padişahı, "Allah'ın yeryüzündeki gölgesi (zıllullah)" olarak kabul eden anlayış, zayıflamaya başlar. Tanzimat'la içerisine girilen medeniyet dairesinin bugün Osmanlı toplumunu yok etme planlarını tatbik etmeye başladığını gören toplumsal yapı, padişaha değil; padişahın bağımsız karar vermesini sınırlayan İtilaf Devletleri'ne karşı bir tutum sergiler. Öte yandan padişah ve tebaa arasındaki gayriresmî sözleşme hükmünü yitirir. Sosyal ve siyasî tabakalaşmanın yarattığı hoşnutsuzluk ilk defa büyük hareketler şeklinde kendini göstermeye başlar.

Bir "Cihan Harbi"nden çıkmış olmanın verdiği yorgunluğun üstüne halktan neredeyse zorla toplanan vergiler, yoksulluk ve başıboşluk eklenince Anadolu'da direniş faaliyetleri çeşitli millî oluşumlar vasıtasıyla silahlı direnişlere dönüşür. Böylece, Anadolu'da, Birinci Dünya Savaşı'ndan daha büyük ve daha kapsamlı bir savaşın ilk adımları atılmış olur. Bir tarafta Ali Kemal gibi bizden olmayanların, diğer tarafta Mehmet Âkif, Halide Edip Adıvar gibi bizden olanların yer aldığı ve halka kanaat önderliği ettiği Millî Mücadele; sosyal tabakalaşma olgusunun anlamını yitirdiği, yeni bir dönemini karşılamaktadır.

Şüphesiz, Millî Mücadele'nin başlangıç aşamasında ilk önemli rol, Kuva-yı Milliye birlikleridir. Düzenli ordunun kurulmasına kadar toplumsal örgütlenmeyi sağlayan ve askerî yapılanmanın temelinde yatan düzensiz kuvvetler, eşkıyalardan zeybeklere, dinî önderlerden cephe savaşmış gazilere dek çeşitli insan profillerinden oluşur. Zamanla bu birliklerin her yörede kendini göstermesi ve amacından saparak zorbalıklar yapması Kuva-yı Milliye birliklerini tartışmalı hale getirir. Yaptıkları işin niteliği tartışılrsa da silahlı direnişin ilk başlatıcıları olmaları yönüyle önem arz ettikleri söylenebilir. Asıl mücadele ise düzenli ordu birliklerinin kurulup Yunanlılar ve onların destekçisi olan Avrupalı kuvvetlerle İnönü, Dumlupınar ve Sakarya'da yapılan ve uzun süren muharebelerdir.

Âkif'in Şiirlerinde Savaş ve Millî Mücadele

Millî Mücadele Dönemi'nde ülkenin içinde bulunduğu zor duruma en hassas yaklaşan sanatçılardan biri Mehmet Âkif'tir. Sanatçı kişiliği yönüyle toplumsal meselelere daima duyarlı olan Âkif, topluma evinin penceresinden değil bizzat yaşadığı mahallenin sokaklarından bakmayı bilmiş ve gördüklerini realist bir anlayışla yansıtabilmiş ender şahsiyetlerden biridir.

² Karay, R. H, **Minelbab İlelmihrab**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 2009, s.52-53.

O, manzumelerindeki yoksul ve hasta insanları, eserlerine hisli bir yaklaşım sağlamak amacıyla değil, dönemin sosyal gerçekliklerine dikkat çekmek amacıyla konu edinir.

Mehmet Âkif'in manzumelerindeki şiirsel değerini yanı sıra tasvirler ve halk ağızları, dönemin toplumsal yapısını duyumsamak kadar çıplak gözle görmeyi de mümkün kılar. Kimi zaman bir cami kürsüsünde, kimi zaman hasta bir çocuğun evinde bulunan Mehmet Âkif, okurunu o cami kürsüsünün karşısına konumlandırır ya da hasta çocuğun başucunda misafir eder. Okur, kimi zaman Necid çöllерinin kızgın kumlarında onunla seyahat eder; kimi zaman da Çanakkale mahşerini, elinden hiçbir şey gelmeden, tepeden bakan bir kamera sessizliğiyle takip eder.

Âkif'in manzumelerinde devrin sosyal gerçekliğinin hemen tüm zihniyet unsurlarını bulmak mümkündür. Bu zihniyet unsurlarından biri de savaşlar ve mücadelelerdir. İlk iki şiir kitabı (Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde) dışındaki şiir kitaplarında yaşadığı denemdeki çeşitli savaşlara dair manzumeler ve göndermeler bulunduğu bilinmektedir. Ancak tarihsel dönem itibarıyla “*Altıncı Kitap: Âsım (1924)*” ve “*Yedinci Kitap: Gölgeleler (1933)*” bölümlerindeki şiirlerinin Millî Mücadele'yi konu edinebilmesi dolayısıyla bu kitaplardaki şiirler değerlendirilmeye alınmıştır.

1924 yılında ilk defa yayımlanan Âsım adlı şiir kitabı, çeşitli konuları ele alan ve bir bütün olarak yayımlanan tek şiirden oluşur. Manzum diyaloglar hainde tek manzum hikâyeden oluşan Âsım, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun içinde bulunduğu sefaletin peyzajı gibidir. Kartal'da bir dağ köyünde düğüne giden Hocazâde ve Köse İmam, tanık oldukları manzara karşısında hüzünlenirler. Zayıf öküzlerin çektiği eski bir öküz arabasının gelin arabası olarak kullanıldığını gören Hocazade, tanık olduğu durumu şöyle aktarır:

*“Şu bayırlarda -ki vaktiyle bütün bağlardı-
Sesi dünyâyı tutan bir bereket çağlardı.
Ya şu vâdi ki çırılçıplak uzanmış, bitâb,
Hiç yazın böyle fezâsında tüter miydi serâb?
Şimdi âfaka alev püskürüyor her çatlak,
Yarılp hasta dudaklar gibi, yer yer, toprak.”³*

Otuz kırk sene önce sözü edilen toprakların baştan başa mera olduğunu, ekili olan yerlerde iğne atsan yere düşmeyecek berekette bir ekin yığımlı olduğunu belirten Âkif; o dönem köylerinin tarımsal zenginliğini göstermeye çalışır. O dönemde buğday tarlaları atlı insanın boyunu aşacak yükseklikte başaklara sahiptir, otlakların bereketiyle semirilmiş olan mandalar âdeta bir fili andırmaktadır, gündüzün çocuklar dışında tüm yetişkinler tarlalarda çalışmaktadır. Akşamları ise ahali, ezan sesiyle toplanıp omuz omuza namaz kılmakta, ardından evlerine dağılmaktadır. Şimdi bu yalçın kayalar öyle sarsılmıştır ki tamiri mümkün değildir. Savaştan sonra köylünün ahlakı, sağlığı bitik duruma gelmiş; yarınını düşünmeden eğlence âlemlerine dalmıştır.

Savaşların şehirde ortaya çıkardığı durum daha da vahimdir. Bir tarafta “*harp vurguncuları*” olarak adlandırılan bencil ve çıkarıcı bir yeni grup ortaya çıkarken diğer yanda özellikle mahalle kültürünü yaşatanların yoksulluğu giderek artmaktadır. Halkın önemli bir kısmı ekmek

³ Ersoy, M. Â, *Safahat*, (Haz: Fatih Bayhan), Timaş Yayınları, İstanbul 2018, s.400.

bulamadığı için çavdar tohumlarıyla karışık atık maddeler tüketmektedir. Savaştan önce tüten ocaklar, şimdi birer kül yığınınna dönmüştür. Hangi virane eşilirse oradan çılgınlıklar kopmaktadır. İnsanların üstlerinde doğru dürüst kıyafet yoktur. Hastalar sayısız olduğu gibi bunlara bakabilecek sıhhatte kimseler çok azdır. Ölüler kaskatı kesilmiştir lâkin bunları gömecek yeter sayıda insan dahi bulunamamaktadır. Halk da memleket gibi sahipsiz kalmıştır.⁴ Bu sahipsizlik Hocazâde'nin ağzından şu dizelerle aktarılır:

*“O, demin ‘Harb-i Umûmî’ dediğin maskaralık,
Karagöz’den de beter; kıymeti yok beş paralık,
(...)
Şöyle bir bak: Ne harâb ortalığın manzarası...
Ama hiç deşme sakın, çünkü yürekler yarası.
Hani, insan sesi çağlardı şu vâdilerde..
Sor ki âfâka, o âlemler; o demler nerde?
Yemyeşil yurda çöken kapkara toprak rengi;
Dindi binlerce hayâtın ezeli âhengi.
Yok civârımda bugün aç yatanın pâyânı;
Her perişan yuva bir âile kabristânı!”⁵*

Mahalle halkının durumu böyle iken diğer yanda Âkif'in “elin doymaz kurdu” diye nitelendiği karaborsacı ve vurguncular, sırtlan gibi pençelerini bu yoksul halka geçirmiştir. Şehir, orantısızlıklarla dolu olduğu gibi hukuksuzluklarla da doludur. Altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu'nun payitahtını, artık İslâm ahlakı değil; Batı'nın ahlaksızlığı şekillendirmektedir. 1. Dünya Savaşı'ndan başlayarak Mütareke Dönemi'ne kadar İstanbul'un içinde bulunduğu durum böyle olduğu gibi Anadolu da pek farklı bir durumda değildir. Savaşın kanlı yüzü ise cephede gösterir kendini. Safahat'ta görüldüğü kadarıyla Âkif'in, şiirlerinde üzerinde önemle durduğu diğer bir mücadele, Çanakkale Cephesi'dir.

Mehmet Âkif'in “Çanakkale Şehitleri”ne adlı şiiri, sadece savaşın acımasız yüzünü tüm çıplaklığıyla yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda onun şiir kudretini de gösterir. Dünyada bir eşi bulunmayan bu Boğaz Harbi, Avrupa'nın, vahşetini gizlemeden ortaya koyduğu, “hayâsızca tehaşşüd”dür. Âkif'e göre, Osmanlı'yı parçalamak gayesiyle Avrupa devletlerinden oluşan “Medeniyet denilen kahbe”; Hindular, yamyamlar, Avusturyalılarla birlikte “ufacık bir karaya” saldırmaktadır. Gaye, Çanakkale'yi geçerek hilafetin kalbi İstanbul'a ulaşmak ve Osmanlı'nın varlığını fiilen sona erdirmektir. İtilaf Devletleri'nin, dolaylı olarak savaşın acımasızlığını Mehmet Âkif şu dizelerle aktarır:

*“Öteden sâikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'mâkı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;*

⁴ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.456-457.

⁵ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.457-458.

*Sönüyor göğsünün üstünde o arslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lağam ;
Atılan her lağamın yaktığı: Yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müdhiş tipidir: Savrulur enkâz-ı beşer..
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vâdilere, sağnak sağnak.”⁶*

Mehmet Âkif, bu manzarayı önceden tasavvur etmiş olmalı ki “*Beşinci, Kitap: Hatıralar*” isimli bölümde yer verdiği Berlin Hatıraları isimli şiirinde bunun benzeri bir manzaradan söz eder.

*“Şu karşıımızdaki mahşer kudursa, çıldırsa;
Denizler ordu, bulutlar donanma yağdırsa;”⁷*

Bu bölümde Mehmet Âkif; yürüdükleri yolun Hak yolu olduğu için neferlerimize korkmalarını gerektiğini söyler. Yer altından yanar dağlar fışkırarak gökyüzünü bir kızılık kaplasa dahi korkmamak gerektiğini bildirir. Çünkü Âkif bilir ki savaşa giden son nefer şehit olmadan bu ülke teslim olmaz. Cenge koşan Laz, Türk, Arap ve Kürt’ün göğsünde aynı sarsılmaz iman yatmaktadır. Allah’ın dinine kast eden bu dünya mecnunları, gün gelip gerçeğin nurlu imanı ile boğuşacak ve sonunda yenileceklerdir.

Her iki bölümde de savaşın acımasız yüzünü ortaya koymaya çalışır Âkif. Her taraftan önce bomba ve şarapnel parçaları sonra kol ve çeşitli uzuvlar yağmaktadır/yağacaktır. Mehmet Âkif bu noktada, Batı’nın medeniyet algısının vahşet boyutuna dikkat çekerek iman ve inancını korumanın mutlaka bizi zafere ulaştıracağına inandığını dile getirir. Epik ile lirizmin iç içe geçtiği bu şiir, aynı zamanda Âkif’in, İslâm ahlakının ve İslâm birliğinin üstünlüğünü gösterme çabasını da yansıtır.

Türk tarihinin dönüm noktalarından birini oluşturan Çanakkale, Batı’nın gelişmiş savaş silahlarına karşı iman kuvvetiyle savaşan Osmanlı askerinin destanıdır. Âkif, buradaki mücadeleye ve azmi, Millî Mücadele için örnek gösterir. Her şeyin bittiği, İslâm’ın boğulduğunun düşünüldüğü bir dönemde Batı’nın demir pençesini göğsünde parçalayıp kıran Türk askeri; Selahaddin Eyyubilerin, Kılıç Arslanların hayranlık duyacağı yiğitlikte bir destan yazmıştır. Âkif’e göre bu destan Millî Mücadele’ye de örnek olmalıdır.

Mehmet Âkif’in Millî Mücadele döneminde yazdığı ve onun şiir anlayışını iyi yansıtan şiirlerden biri, *Bülbül*’dür. 8 Temmuz 1920 tarihinde Yunanlıların Bursa’ya girmesi ve devamında yaşananlar hem Türk halkının hem Âkif’in yüreğinde büyük yaralar açılmasına neden olur. Yunan orduları Bursa’ya girdikten sonra Yunan başvekilinin orduda yer alan oğlu, Osman Gazi ve Orhan Gazi’nin türbelerinin bulunduğu tepeye çıkar. Osman Gazi türbesinde kendince bir zafer hatırası fotoğrafı çektirir ve dünya basınına gönderir. Bursa’nın işgal edilmiş olması ve Yunan Komutanının ecdadımızın türbesindeki saygısızlığı üzerine derinden etkilenen Âkif, bu şiiri yazar.

⁶ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.457-458.

⁷ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.367.

*“Teselliden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;
Bugün bir hânümansız serserîyim öz diyârımda!
Ne hüsrandır ki: Şark’ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ Garb’a çiğnettım de çıktım hâk-i ecdâdı!”⁸*

Asırlardır düşman taarruzlarına maruz kalan Anadolu, bir kez daha bu konumdadır. Ancak bu kez, düşman sadece teşebbüste kalmamış; Osmanlı’nın ilk başkentine girmiş, devletin kurucularının türbelerini taciz etmiş; kirli çizmeleriyle o kutsal mekânlarda dolaşmıştır. Âkif, bu şiirde sadece kendisinin değil, aynı zamanda tüm milletin duygularını dile getirir. Bu duygular şöyle devam eder:

*“Ne zillettir ki: Nâkûs inlesin beyni ’nde Osman ’ın;
Ezan sussun, fezâlardan silinsin yâdı Mevlâ ’nın!
Ne hicrandır ki: En şevketli bir mâzî serâb olsun;
O kudretler, o satvetler harâb olsun, türâb olsun!
Çökük bir kubbe kalsın ma ’bedinden Yıldırım Hân ’ın;
Şenâ ’atleri çiğnensin muazzam kabri Orhan ’ın!”⁹*

Bu sözler aslında Âkif’in dilekleri değil, olması beklenen durumun ifadesidir. Âkif burada, vatanının durumunu bülbüle sitemle dile getirir. Eğer bir Türk, kendi yurdunda evsiz bir serseri gibiyse, atalarının türbeleri düşman altında çiğneniyor ve o bir şey yapamıyorsa ezanlar susmuş, Mevla’nın adı göklerden silinmişse Yıldırım Han’ın camisinden yıkık bir kubbeden başka bir şey kalmamışsa insanların gövdesi paramparça edilmişse ve İslâm yurdunun kutsal mekânları yabancuların ayakları altında çiğneniyorsa yas tutmak, bülbülün değil; Âkif’in hakkıdır. Ankara’da Tâceddin Dergâhında bu şiiri yazan Âkif, şiirin sonuna da *“Bu manzûme yazılırken Yunan istîlâsı altındaki topraklarımıza, husûsiyle Bursa’ya dâir elîm haberler geliyordu; tedkikine de imkân yoktu.”*¹⁰ şeklinde bir not düşer. Şiirin yazıldığı geceye en yakın tanık, Âkif’in oğlu Emin Âkif’tir. Emin Âkif, bir yandan İstiklâl Marşı’nı yazan babasının o dönemlerde zaten dalgın ve hüznülyken Bursa’dan gelen habere çok içlendiğini ve Bülbül manzumesini, için için yanarak, derin derin hıçkırarak, gözyaşları içinde yazdığını söyler. Emin Âkif’e göre, *“(Bülbül) manzumesi işte o kararsız günlerin ve tehlikeli gecelerin tazallüm eden sitemkâr bir mahsulüdüdür.”*¹¹

Mehmet Âkif’in Millî Mücadele’yi en iyi anlatan şiiri, şüphesiz, İstiklâl Marşı’dır. 12 Mart 1921’de kabul edilen İstiklâl Marşı; bağımsızlık uğruna her türlü çabanın sarf edilmesi, yurdunu kaybetmektense canını kaybetmesi salık verilen, Türk milletinin ortak mutabakat metnidir. İstiklâl Marşı, herhangi bir ideolojik fikre özgü kalıplaşmış sloganlarla ya da kuru bir söylemle oluşmamıştır. İstiklâl Marşımızdaki sosyal ve millî duyarlılığın herhangi bir marşta bulunabil-

⁸ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.495.

⁹ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.495.

¹⁰ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.495.

¹¹ Ersoy, E. Â, **Babam Mehmet Âkif**, Kurtuba Yayınları, İstanbul 2017, s.72.

mesi pek mümkün değildir. Malazgirt'le Türk yurdu olan Anadolu'nun savaşıyla, kanla, büyük bedellerle yeniden vatan yapılmasının lirik, estetik ve epik ifadesidir. Marş'ın her bendi birbirinden önemli olmakla beraber içinde bulunulan durumun özeti dördüncü bentte verilmiştir:

*“Garb’ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
Benim îman dolu göğsüm gibi serhaddim var.
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imânı boğar,
‘Medeniyet!’ dediğin tek dişi kalmış canavar?”*

Batı, modern silahlarıyla yurdumuzu işgal etmiş olsa da Türk'ün iman dolu kalbi, tarih boyunca olduğu gibi bu dönemde de hiçbir güce baş eğmeyecek güçtedir. Türk milletinin ayakta kalma mücadelesinin en şiddetli döneminde yazılan Millî Marşımız, Türk milletini millet yapan temel bileşenlerden biri olarak inancı, mücadeleyi, tarihsel zaferleri, milleti millet yapan değerleri yansıtır. İstiklâl Marşı'ndan anlaşıldığı kadarıyla, Anadolu toprağı, bağrında, sıksan şüheda fişkırarak kadar çok şehit barındırmaktadır. Yurdun her yeri yıkık dökük binalarla doludur; âdeta taş üstünde taş kalmamıştır. Anadolu, kendisine hayâsızca saldıran alçakların elinde bulunsa da er geç zafer kazanılacaktır; Hakk'ın bize vaat ettiği günlere kavuşulacaktır. İstiklâl Marşımız, millî ve dinî değerlerimizi yaşatma azîm ve kararlılığımızın simgesidir.

Mehmet Âkif'in Millî Mücadele Algısı: Hürriyet, Milliyetçilik ve Din

Bir milleti millet yapan başat öğeler dil, din, ortak tarih, gelenek ve görenekler ile aidiyet duygusu gibi unsurlardır. Bu öğeler, aynı zamanda topluma millet olma bilinci aşıl原因, o toplumu alelade insan kalabalıkları olmaktan çıkarıp ortak bir gayenin unsurları durumuna yükselten değerler sistemini oluşturur. Türk milletinin kutsal değerlerinden biri de “vatan” olgusudur. Vatan, başlı başına bir toprak parçası olarak ifade edilemeyecek büyüklükte bir kavramdır. Bir milletin tarihsel geçmişi ile bugünü, ataları ile evlatları, gelenekselliği ile modernliği, bayrağıyla diğer ulusal simgeleri vatan olgusunun birer parçasıdır. Vatan, hür olmanın da simgesel karşılığıdır. Millî şairimiz Mehmet Âkif Ersoy, millet ve vatan kavramlarına şiirlerinde sık yer vermekle birlikte hürriyet kavramına da ayrı bir önem verir. Bu, Mehmet Âkif'in “millî mücadele” algısı içinde hürriyet anlayışının önemli bir yer tuttuğunu gösterir. Âkif'in hürriyet algısı, İstiklâl Marşı'nda şu dizelerle yer almaktadır:

*Ben ezelden beridir hür yaşadım hür yaşarım
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!*

İstiklâl Marşı'nda “hürriyet” kavramını Türk tarihiyle ilişkili bir kavram olarak kullanan Âkif'in hürriyet anlayışının özünde vatanın bağımsız olması yatmaktadır. Şiirdeki “hürriyet” kavramı, Mehmet Âkif'in kişisel duyarlılığını değil, aynı zamanda Türk milletinin yaşam prensibini temsil eder. Söz konusu yaşam prensibi, sadece bağımsız yaşama ilkesi üzerine kuruludur. Başkalarının egemenliği altında ya da baka uluslara bağımlı yaşamak seçenek dâhilinde değildir. Âkif'in ve Türk milletinin hürriyet anlayışı keskin sınırlarla belirlenmiştir: var olmak ya da yok olmak.

Milletin, dolayısıyla millete ait her bir ferdin hürriyeti ancak vatanın hür olmasıyla mümkündür. Âkif'e göre hürriyet hem İslâm dininin hem Türklük bilincinin temel şartlarındandır. İnsan,

vatan ve din, hür olduğu müddetçe misyonunu yerine getirebilir. Ezelden beri hür yaşamış bir milletin pranga altına alınması düşünülemeyeceği gibi, böyle bir girişim, kükremiş bir seli dizginlemeye çalışmak kadar çılgınca olacaktır.

Âkif'in hürriyet algısı, tam ve mutlak hürriyet üzerine kuruludur. Nurettin Topçu'ya göre Âkif, bu anlayışı, "[G]aye olan bu mutlak ve tam hürriyete kavuşmak için, onun terennüm tarihi uzun bir devre geçirmiş ve bir ömürlük araştırmadan sonra bulmuştur. Mehmet Âkif'in, nâ-mütenâhidten bize emanet olan mutlak ve hakiki hürriyeti buluncaya kadar geçirdiği safhaları, yâni onun hürriyetinin Safahat'ını"¹² inceleyerek anlamak mümkündür.

Hürriyet, Türk ulusuna İslâm dininin bir hediyesidir. Uğruna ölümün göze alınması gereken bu yüce değer, Türklük bilincinin ve Türk olarak yaşamının olmazsa olmazıdır. Millî Mücadele'nin arka planında vatani işgalden kurtarma, milleti, hak ettiği yaşama tekrar ulaştırma, kaybettiğimiz değerleri ulus olarak yeniden kazanma gayeleri yatar. Bunların temelinde yer alan duygu ise "hürriyet"tir. Nitekim Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı'nı bu gayeye yönelik bir söylemle bitirir:

Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyet

Hakkıdır hakka tapan milletimin istiklâl.

Mehmet Âkif'in "millî mücadele" anlayışının arka planında yatan diğer bir ilke "milliyetçilik" fikridir. Şiirlerinin önemli bir kısmını Millî Edebiyat Dönemi'nde yazan Âkif, bu edebî döneme anlayış bakımından katılmadığı gibi, milliyetçilik anlayışı yönüyle de dönem sanatçılarından ayrılır. Ziya Gökalp ve arkadaşlarının Türkçülük-Turancılık anlayışı üzerine kurulu milliyetçilik anlayışı ile Mehmet Âkif'in milliyetçilik algısının arasındaki fark, "temelde yatan olgu"dur. Ziya Gökalp ve arkadaşlarının milliyetçilik anlayışının temelinde "soy" kavramı yer alırken Âkif'in milliyetçilik anlayışının temelinde "din" olgusu yer alır.

İslâm anlayışı çerçevesinde şekillenen değerlere bağlı bir milliyetçi olan Âkif, Türk-İslâm sentezli bir millî irade yanlısıdır. O, İslâm kaidelerinin şekillendirdiği bir toplumsal yapıda, İslâm ahlakıyla ve İslâm kurallarıyla yönetilen bir siyasî yapıda yaşamak gerektiği fikrindedir. Tekrar eski günlere dönmenin, aynı ulustan, aynı ırktan olanların değil, aynı dinî hassasiyeti taşıyanların oluşturduğu bir milliyetçilik anlayışıyla mümkün olacağı inancındadır. Topçu'ya göre, milliyetçinin "ırkçı", dindarın ise "hurafeci" olarak anıldığı bir dönemde, "Ruhlarımızı aynı zamanda bir hezeyan teşkil eden bu safsatadan kurtaran Mehmet Âkif'tir. Türkün Müslümanlıktan, milliyetçiliğimizin İslâm'dan ayrılmayacağını bize öğreten o oldu."¹³ Bu aşamada, Âkif için dinî irade ile millî iradenin birbirinden ayrı iki kavram olmadığı, birbirini tamamlayan bir bütünün iki önemli parçası olduğu söylenebilir.

Millî Mücadele Dönemi'nde şehir şehir, kasaba kasaba dolaşan Âkif'in ruhunda iki büyük ateşin yandığı görülür: Müslümanlık ve Milliyetçilik. Âkif'in şiirlerinde Müslüman-Türk gençliğinin ideal tipi olarak görülen Âsım, onun milliyetçilik fikrinin somut bir göstergesidir. Âkif'in milliyetçiliğinin diğer yönlerini, tarih ve toprak bilincinden kopmama ile milletin mukaddes değerlerine bağlı bulunma ilkeleri oluşturur. Ertuğrul Düzdağ, Âkif ve arkadaşlarının siyasî

¹² Topçu, N, **Mehmet Âkif**, (Haz: Ezel Erverdi, İsmail Kara), Dergâh Yayınları, İstanbul 2016, s.84.

¹³ Topçu, N, **Mehmet Âkif**, s.46.

bir oluşumu karşılayan dönem milliyetçiliğine taraftar olmadığını dile getirir. “Çünkü böyle bir cereyanı, İslâmiyet'e aykırı bulmakla beraber, Osmanlı vatanında bulunan Müslüman fakat gayri Türk unsurların ayrılmasına sebep olacağı için tehlikeli de görmekte idiler.”¹⁴ der. Millî Mücadele Dönemi'ndeki eserlerinden de anlaşılacağı kadarıyla, Âkif'in “tarihsel ve manevî değerlerine bağlı bir İslâm milliyetçiliği” fikrini güttüğü söylenebilir.

Yaşamından, sanatçı kişiliğinden, şiirlerinden ve Âkif üzerine yazılan incelemelerden anlaşıldığı kadarıyla, Mehmet Âkif'e göre din olgusunun özünde sevgi ve samimiyet yatar. Gerçek bir Müslüman da İslâm dininin ruhuna uygun hükümlerle hareket eden insandır. Fergan, onun din algısını şöyle aktarır: “Mehmed Âkif'e göre din, sevgi ve şefkatin sonsuz bir kaynağı, dindarlık da riya-âmiz zühdden ziyade, faziletperestlik, doğruluk ve hayırhahlıktı. O her şeyde ibdadının nişanesini gördüğü, her seste kudretinin ihtizazını duyduğu önsüz ve sonsuz bir varlığa inanyordu.”¹⁵ Dindar bir insan olarak Âkif, muhafazakâr bir toplum yapısı içinde, gösterişten uzak bir yaşam sürer.

Hak dinlerin sonuncusu olan İslâmiyet; insanın, fitratı dolayısıyla sahip olması gereken değerlerle örtüşen bir yapıya sahiptir. Oysa Âkif'in *Safahat*'ında “*Hatıralar*” adlı kitabın neredeyse tüm şiirlerinde İslâm uygarlıklarının içinde bulunduğu gaflet ve zilletten söz edilir. Doğu ülkeleri ve Batı ülkelerinin birkaçını dolaşan, oralarda uzun süre gözlemlerde bulunan Âkif'e göre, Müslüman milletler Batı'ya göre çok gerilerdedir. Bu, bilim ve sanat geriliği kadar, çalışma ve anlayış geriliğidir. Âkif, bu aymazlığı şöyle aktarır:

“Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile...

Âlem aldatmaksada maksad, aldanana yok, nâfile!

Kaç hakîki müslüman gördümse, hep makberdedir;

Müslümanlık, bilmem amma, gâlibâ göklerde dir!

(...)

Böyle düşmüş müydü herkes ayrılık sevdâsına?

Benzeyip şîrâzesiz bir mushafın eczâsına,

Hiç görülmiş müydü olsun kayd-ı vahdet târûmâr?

Böyle olmuş muydu millet can evinden rahnedâr?

Böyle açlıktan boğazlar mıydı kardeş kardeşi?

Böyle âdet miydi bî-pervâ, yemek insan leşi?”¹⁶

Müslümanlar artık adaleti tepmiştir, zulme tapmaktadır, kuvvetin kulu durumuna düşmüştür. İkiyüzlülük, ayrımcılık, yalancılık İslâm uygarlıkları arasında yayılmış; Hak din, daha evvel görülmedik bir zilletin içine düşmüştür. İçinde bulunduğu tehlikenin farkında olmayan Müslümanlar, kol kol olup parçalara ayrılmış; iman kuvvetini kaybetmiş; dünyanın en cahil kavimleri konumuna düşmüştür. Çeşitli manzumelerinde sadece Osmanlıların değil, tüm İslâm âleminin tembelliğini, perişanlığını, hastalığını ve aymazlığını ortaya koyar. Oysa din, akliselim olmayı

¹⁴ Düzdağ, M. E, **Mehmed Âkif Ersoy**, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s.71.

¹⁵ Edib, E, **Mehmed Âkif**, (Haz: Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2011, s.565-566.

¹⁶ Ersoy, M. Â, **Safahat**, s.326.

emreder. Dindar bir insan, kanaatkâr olmalı; ahiret hayatının gereklerini yerine getirmeli ve iyi insan olma erdemi taşımalıdır.

Millî Mücadele Dönemi'nde Osmanlı'da dinin eski güçlü bağlayıcılığının olmaması halkın kendi çözülmesi kadar dış güçlerin de etkisiyle gerçekleşmiştir. Savaşın etkisini fırsat bilen misyonerler, Anadolu'nun dört bir yanında gizli faaliyetler yürütmekte; öte yandan çeşitli dinî oluşumlar baş göstermektedir. Bu gibi oluşumlara karşı olan Âkif, dönemin din konusunda en yetkili kurumlarından biri olan Dâru'l-Hikmeti'l-İslâmiyeye "*Başkâtip*" unvanıyla atanır.¹⁷ Kurumda bulunduğu süre içinde de hem bu dinî safsatalara karşı mücadele eder hem Anadolu'nun çeşitli yerlerinde vaazlar verir.

İnsanlık tarihinin seyrini etkileyen olayların başında yer alan savaşlar, aynı zamanda İslâm tarihinin de gelişimini etkiler. Müslümanlığın kabulünden Osmanlı'nın son dönemlerine kadar dünyanın en güçlü ordularına sahip olan, dünya tarihinin en parlak zaferlerine imza atan İslâm uygarlıkları; Avrupa'daki Rönesans ve Reform hareketlerinden sonra Batılı uygarlıkların gerisinde kalır. Batılılaşma anlayışını İslâm kaidelerinin önünde tutmak, İslâm uygarlıklarının değerlerini yitirmeye başlaması anlamına gelir. Bunun bilincinde olan Âkif, Millî Mücadele aşamasında bir yandan İslâm ülküsünü diriltmeye çalışırken, öte yandan Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumdan kurtulması için çözüm arayışlarına koyulur. Milletın kurtuluşunun ancak millî iradeyle mümkün olduğunu düşünen Âkif, yazdıkları kadar vaazlarıyla da Millî Mücadele Döneminde Türk ulusunun seslerinden biri olur. Anadolu'da 1920 yılında başlayan Millî Mücadele faaliyetlerine destek için Balıkesir'e gidip orada hutbe verir, Sebülürreşâd dergisini millî mücadele için bir haberleşme organı olarak kullanır, Atatürk'ün davetiyle Ankara'ya gider ve Hacı Bayram Camii'nde vaazlar verir. Burdur mebusu seçildikten sonra da önce Eskişehir'e gider, oradan Antalya'ya kadar gittiği her şehir ve kasabada verdiği vaazlarla halkı millî mücadeleye davet eder. Buradan döndükten sonra Kastamonu'da verdiği vaazlar, bastırılıp cephelelerdeki neferlerimize dağıtılır.¹⁸

SONUÇ

Yaşamı ve yaptıklarıyla bir dava adamı olan Mehmet Âkif, bu zorlu durumda, vatanın kurtuluşunu en büyük dava olarak görmüş; kendini, ilmini ve sanatını millî mücadeleye adanmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ulviyetini onun kadar canlı aktarabilen sayılı sanatçı vardır. Âkif bunu, sanatçı kişiliğiyle değil; yüreğinin sesiyle başarmıştır. Bu yüzdendir ki bu lirik ses, yediden yetmişe tüm Türk ulusunda az çok yankı bulmuş; onun şiirleri nesillerce ihtişamını hep korumuştur. Âkif'i Âkif yapan en önemli değerlerden biri, şüphesiz çağının zihniyet unsurlarını layıkıyla yansıtabilmiş olmasıdır. İstanbul'un fukara semtlerinden birinde, evinde hasta yatan kimsesiz bir adamın yoksulluğunu; mahalle kahvesindeki sefil hayatı; eski bayram coşkularını; Türk tarihinin şanlı kişilerinin yattığı mezarlık âlemini ve Millî Mücadele Dönemi'nin panoramasını onun şiirlerinde tüm canlılığıyla bulmak mümkündür. Sosyal yaşamdaki realizmi, okuru hislendiren bir lirizmle birleştiren Âkif, millî ve dinî duyarlığa sahip kimliğiyle, Türk şiirinin en azimli, en samimi, en mütevazı şairlerinden biri olmuştur.

¹⁷ Geniş bilgi için bkz. Albayrak, S, *Son Devrin İslam Akademisi Daru'l-Hikmeti'l-İslamiye*, İz Yayıncılık, İstanbul 2017.

¹⁸ Düzdağ, M. E, *Mehmed Âkif Ersoy*, s.84-104.

KAYNAKÇA

- Albayrak, S. (2017). *Son Devrin İslam Akademisi Daru'l-Hikmeti'l-İslamiye*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Atatürk, M. K. (2000). *Nutuk*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Düzdağ, M. E. (1997). *Mehmed Âkif Ersoy*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Edib, E. (2011). *Mehmed Âkif*. İstanbul: Beyan Yayınları.
- Ersoy, E. Â. (2011). *Babam Mehmet Âkif*. İstanbul: Kurtuba Yayınları.
- Ersoy, M. Â. (2018). *Safahat*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Karay, R. H. (2009). *Minelbab İlelmihrab*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Topçu, N. (2016). *Mehmet Âkif*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“SAKARYA MEYDAN SAVAŞI OTURUMU”

13 Mart 2021 - Cumartesi

SAKARYA MEYDAN SAVAŞI OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ ÖZLEM KAYABAŞI
----------------------------------	---

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
11:30 - 12:30	HÜSEYİN ÖZDEMİR	SAFAHAT'TA BİR METAFOR OLARAK YOL VE YOLCULUK
	ÖZGÜR ARSLANGÖRÜR	MEHMED ÂKİF ERSOY'UN ZAĞANOS PAŞA CAMİİ İLE NASRULLAH CAMİİ VAAZLARI IŞIĞINDA İSTİKLÂL MARŞI'NI ANLAMAK
	AYTEKİN ERKMEN	MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE LEYLÂ, MECNÛN, GÜL VE BÜLBÜL MAZMUNLARININ KULLANIMI
	ABDULLAH ATAY	İSTİKLÂL MARŞI'NIN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

SAFAHAT'TA BİR METAFOR OLARAK YOL VE YOLCULUK

Hüseyin ÖZDEMİR, Ahi Evran Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni
Türk Edebiyatı Doktora Öğrencisi,
Milli Eğitim Bakanlığı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Kırşehir,
ozdmrhsyn40@gmail.com

ÖZET

Yol kelime anlamı olarak bireyin bir yerden başka bir yere geçişi için aşılan uzaklık anlamına gelir. Yolculuk ise kişinin yer değişikliği için yaptığı eylemi nitelemektedir. Gündelik anlamının yanında yol ve yolculuk kavramları felsefe, sanat, tasavvuf ve edebiyat gibi birçok alanda ise bireyin belirli zaman sürecinde geçirdiği değişimleri, dönüşümleri, yönelimleri, iniş ve çıkışları ifade eden bir metafora dönüşmektedir. Felsefede insanoğlunun dünya ve insanın varlık nedenini öğrenmek amacıyla bilgi edinme sürecini ifade etmektedir. Edebiyatta ise somut anlamının yanında kişinin daha çok simgesel anlamda toplumun ya da bireyin değişim ve dönüşümünü, sevgiliye kavuşmayı, manevi yolculuğu, kaçışı, uzaklaşmayı ifade eden bir metafor olarak kullanılmıştır. Yol ve yolculuk edebiyatımızda bütün türlerde olduğu gibi şiir türünde de sıklıkla kullanılan temaların başında gelir.

Yol ve yolculuk Mehmet Âkif Ersoy'un hayatında önemli bir yer tutar. Mehmet Âkif Ersoy Osmanlı Devleti'nin yıkılış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarına denk gelen hayatında şiirlerinde yol ve yolculuk temasını hem somut anlamıyla hem de sembolik anlamda metaforik olarak sıklıkla kullanmıştır. Bir metafor olarak yol ve yolculuk Mehmet Âkif'te hem toplumun ahlaki anlamda değişim sürecini, İslam medeniyetinin geçmişten bugüne gelen dönüşümlerini hem de tasavvufi anlamda insanın dünya denilen ayrılık mekânından Allah'a yaklaşma, kavuşma, nefis ve benlikten uzaklaşma gibi manevi bir yolculuğu ifade eder. Bu çalışmada şairin Safahat adlı eserinde yol ve yolculuk temasının manevi yolculuk bağlamında kullanım şekilleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Yol, Yolculuk, Safahat, Manevi yolculuk.

ROAD AND JOURNEY AS A METAPHOR IN SAFAHAT

ABSTRACT

Road literally means the distance exceeded for the passage of the individual from one place to another. Journey, on the other hand, describes the action taken by the person to change place. In addition to its daily meaning, the concepts of road and travel turn into a metaphor that expresses the changes, transformations, tendencies, ups and downs of the individual in a certain period of time in many fields such as philosophy, art, Sufism and literature. In philosophy, it refers to the process of acquiring knowledge of human beings in order to learn the world and the reason for human existence. In literature, besides its concrete meaning, it has been used as a metaphor that expresses the change and transformation of the society or the individual in a symbolic sense, meeting the lover, spiritual journey, escape, and getting away. It is one of the most frequently used themes in poetry as in all genres in our road and travel literature.

Road and travel have an important place in Mehmet Âkif Ersoy's life. Mehmet Âkif Ersoy has used the fall of the Ottoman Empire and the Republic of Turkey in the founding years of his life to poetry and the corresponding road trip contact both literally and metaphorically concrete often symbolic. As a metaphor, road and travel, in Mehmet Âkif, expresses both the process of change in the moral sense of the society, the transformations of the Islamic civilization from the past to the present, and a spiritual journey such as approaching God from the place of separation, which is called the world, and getting away from the soul and the self. In this study, the ways of using the theme of road and travel in the context of spiritual journey will be determined in the poet's work Safahat.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, Road, Journey, Safahat, Spiritual Journey.

GİRİŞ

Yol ve yolculuk edebi türler içerisinde sıklıkla kullanılan temalardandır. Somut anlamda çıkarılan bir seyahati aktarmak için kullanılan bu tema çoğu zaman ise sembolik anlamda kişinin değişim sürecini imlemektedir. *“Yolculuk, insanlık tarihinin ana konularından biridir. Tarih, bir yönüyle göçlerin, seferlerin ve bir mekânı terk edişlerin hikâyesidir. Bu sebeple de yolculuk dini kıssalardan mitolojiye, mitolojiden efsaneye, hikâyeden şiire kadar edebiyat metinlerinin vazgeçilmez bir ana teması olmuştur.”*(Yalçınkaya,2007:251). Dilimizde de yol ve yolculuk kavramları etrafında onlarca kelime oluşturulmuştur. Türkçe Sözlükte yol kelimesinin 12 farklı anlamı ve yol kelimesi ile oluşturulmuş onlarca deyim ve atasözüne yer verilmiştir (Akalin,2011:2602).

Hayatında yol ve yolculuğun önemli bir yer tuttuğu Mehmet Âkif Ersoy'da bu kavramlar özellikle şiirlerinde önemli bir yer tutar. Safahat adlı eserde Mehmet Âkif Ersoy Osmanlı Devleti'nin son yıllarından Cumhuriyet'in ilk yıllarını kapsayan süreçte Müslüman bireyin ve İslam medeniyetinin içinde bulunduğu durumu ifade ederken yol ve yolculuk kavramını sıklıkla kullandığı görülür. Safahat'ta yer alan bazı şiirlerde kurgu yol ve yolculuk teması üzerine oluşturulmuştur. Mehmet Âkif'in şiirlerinde de yol kavramının toplumun bütün kesimlerini şiire taşıma, gündelik yaşama ait unsurlara şiirde yer verme, diyaloga dayalı şiirlerde olay örgüsünün gerçekleştiği mekânlar ve aynı zamanda bir metafor olarak bireyin ve toplumun hayat boyunca çıktığı manevi yolculuk olarak yer aldığı görülür.

Manevi Yolculuk Olarak Arayış

Tasavvuf düşüncesinde yol ve yolculuk kavramının önemli yer tuttuğu görülür. *“İnsanın yaratılışından yeryüzüne indirilmesine, rahimden mezara bütün varoluşunu, bir yolculuk çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Bu yolculuğun bütün aşamalarında bir değişimden/dönüşümden geçen ve sadece dünya hayatı olarak sınırlandırılan ömrü içerisinde bir 'yolcu' olduğunun farkında olabilen insan, kozmik anlamdaki dairesel yolculuğunu da bu 'uzun ince' yolda idrak eder.”*(Doğan,2013:7) Mehmet Âkif Ersoy'da da yol ve yolculuk kavramının tasavvufi bir anlayışla metafor olarak manevi yolculuğu işaret ettiği görülür.

Tasavvufi anlamda insanın dünyevi zevklerden ve nefsi duygulardan arınarak Allah'a ulaşarak onda yok olmasını ifade eden insan-ı kâmil olma süreci Mehmet Âkif Ersoy'da yol ve yolculuk kavramı üzerinden ifade edilir. Bu manevi anlamda çıkarılan bir yolculuktur. Bu yolculukta kişi manevi anlamda bir amacı gerçekleştirmek için içsel bir yolculuğa çıkar. Amaç mutlak varlık, sevgili, Allah'a kavuşmaktır. Kişi çıktığı yolculukta bilinçli hareket eder. Kişinin tasavvufi anlamda dünyaya geliş amacının farkında olmasını ve dünyada onu mutlak varlığa ulaşmak için çıktığı yolculuktan alıkoyacak engellerden uzak durmasını gerektirmektedir. Bu yolculukta kişinin yol arkadaşı ise gönlünde taşıdığı aşkı, azmi ve kararlılığıdır.

Mehmet Âkif Ersoy'a göre kişinin manevi yolculuğunun hareket noktasını insanın gerçeği bilme isteği oluşturur. İnsanoğlu dünyaya geldiği andan itibaren yaratılışının sırlarını bilmek ister. Dünyanın gelip geçiciliğinin farkında olan insan gerçek âlemi özlemektedir. Özlem ise insanın manevi yolculuğunu, arayışı beraberinde getirir. *“Yolculuk bir yere varmak, bir şeyleri*

aramak ya da kaçmak için yapılabildiği gibi bir serüven/macera da olabilir. Bazen sebeptir, bazen de sonuç. Doğunun yolculuklarında yolculuğun temel sebebi arayıştır. Aramak aktif, beklemek pasiftir. Godot beklenir, Simurg aranır. Hâl bu olunca da arayış yolculuğun bir parçası haline gelir. Çünkü klasik kültürün yolculuğu aktif bir arayıştır. Batınki ise daha çok buluş, yüzleşme veya kaçmadır.” (Yalçınkaya,2007:254) Bu durum İnsan şiirinde yol ve yolculuk bağlamında koşmak ve yerinde durmamak olarak şöyle ifade edilir;

“Bütün esrâr-ı hilkatten haberdâr olmak istersin,
Bu gaybistân-ı hiçâ-hiçten kurtulmak istersin!
Meâdın, mebdein, hâlin ki üç müthiş muammâdır..
Durur edvâr-ı müstakbel gibi karşında hep hâzır.
Koşarsın bunların sevdâ-yı idrâkiyle durmazsın,
Hakîkatten velev bir şemme duymazsan oturmazsın.” (Ersoy,2008:66).

Yaratılış sırrına ulaşmak isteyen kişi öncelikli olarak mutlak yaratıcı olan Allah ile birey arasındaki ayrımın farkına varmalı ve bütün beşeriyetten farklı olarak Muhalefetün-lilhavadis sıfatı ile Allah'ın bütün yaratılmışlardan farklı olduğunu kabullenmelidir. Tevhîd Yâhud Feryâd adlı şiirde bu durum şu şekilde dile getirilir;

“Takyîd zamanla seni ey Fâtır-ı Mutlak!
Bakîyi beşer her ne kadar etse de tenzîh,
Fânîyyeti îcâbî, eder kendine teşbîh!
İtlâka nasıl yol bulabilsin ki tefekkür?
Eşbâhı görür eyler iken rûhu tasavvur!” (2008:15).

Mehmet Âkif'e göre kişi çıktığı yolculukta sadece düşünceyle hareket ederse gerçek sevgiliyi hayatta gördüğü bedenlerle hayal eder. Akıl mutlak varlığın tasavvurunda yetersiz kalır. Sevgiliye ise sadece aşk ile varılır. Aşk her zaman sevgiliye kavuşma umudunu canlı tutmaktadır.

Tasavvufa göre insan Allah'ın yeryüzündeki bir yansımasından ibarettir. Asıl ve tek olan ise mutlak varlık olarak Allah'tır. Ve fani dünyada sevgilisinden ayrı düşmüştür. Tasavvufi olarak ayrılığın farkında olan insan Allah'a kavuşmak ister. Ayrılık sevgiliye kavuşma hasretini de beraberinde getirir. Mutlak varlık olan Allah'a kavuşma aşkı ile dolup taşan insan fani varlığını Allah'ta birleştirmek için bir arayışa çıkar. Mehmet Âkif Ersoy'a göre bu anlayıştan hareketle gönlüne gerçeği bulma aşkı düşen insan artık yerinde duramaz ve bir yolculuğa çıkar. Bu arayış insanın kalbine yaratılışında Allah'ın takdiri ile nakşedilmiştir. Sevgiliye kavuşmak için çıkılan yolda hiçbir şey engel olamaz. Bu arayışın tamamlanması Allah'ın takdiri altındadır.

“Ne zindanlar olur hâil, ne menfâlar, ne makteller..
Yürürsün sedd-i râhın olsa hatta âhenîn eller.
Yıkar bârû-yi istibdâdı bir âsûde tedbîrin;
Semâlardan inen te'yidisin gûyâ ki takdîrin!” (2008:66).

Arayış yolculuğunda insanın karşısına kişiyi yolundan vazgeçirtecek, ümitsizliğe boğacak birçok zorluk çıkmaktadır. Âkif'e göre bu zorlukların karşısında insanı amacına ulaştıracak olan ise yolculukta gösterdiği azim ve kararlılıktır.

Azim adlı şiirde Mehmet Âkif Ersoy şiirin ilk bölümde Sadi'den aldığı olayı bizlere nakleder. Bir kervanın yolculuğu esnasında gece kalmak için geldikleri konakta evladının kaybeden bir baba azimli arayışından sonra oğlunu bulmuştur. Şiirin ikinci bölümünde şair bu olayda manevi yolculuğun izlerini bulur. Evladını arayan baba gibi kişi de dünyada sevgilisini Allah'ı aramaktadır. Bu arayış şiirde yol kavramıyla şöyle ifade edilir;

*“Zîrâ bu şu'un-zâr-ı tecellîde, hakîkat,
Tevfîk, taharrîye; taharrî ona âşık;
Azmin de emel lâzımıdır, gayr-i müfârik .
Olsun da emel azm ü taharrîye mukârin ;
Tevfîk zuhûr eylesin sonra... Ne mümkün!
Ba'zen iki üç haybet olur rehzen-i ümmîd...”(2008:59).*

Mehmet Âkif Ersoy'a göre Allah'ın birliğine kavuşmak için insanoğlunun bir arayış içinde olması gerekmektedir. Allah'ın birliği arayışa arayış ise ona âşıktır. Çıkkılan yolda yolcu emeline kavuşmak ister. Sevgili ise aşğını kendine çekmektedir. İnsan ise gönlünde duyduğu aşk ateşi ile sevgilinin davetine nail olmak için yola düşmektedir. Kavuşmak ise en büyük umuttur. İnsanoğlunun sevgiliye kavuşma yolculuğu “*rehzen-i ümmîd*” umut yolu olarak nitelendirilir.

Manevi Anlamda Yolda Olmak

Felsefi anlamda yolda olmak insanın gerçek bilgiye ulaşmak için giriştiği çabayı niteler. Varlığın ve insanın gerçekte ne olduğunu anlamayı açıklamayı hedefleyen felsefe gerçeğin peşine düşer. Bütün hayatı boyunca gerçeği arayan felsefeci ise sembolik anlamda hep bir yolculukta, yolda olma halindedir. “ ‘Yolda olmak’ kavramı özellikle Türk İslâm Düşünce Tarihinde bir “*kök metafor*” olarak vardır. Ancak felsefenin tanımlanması açısından felsefe tarihinde ilk kez K. Jaspers tarafından dile getirilmiş olan “*Felsefe yolda olmaktır*” metaforik tanımı, özünde insanın zaman içindeki kaderini, kendine tatmin imkanını, yüksek alanlarda da bir yetkinliği gizler” (Aydın,2006;14).

İslami düşüncede bilginin gerçek kaynağı Allah'tır. Gerçek hakikate ulaşma çabasındaki insan ise hayatı boyunca hep bu yoldadır. Hakikate ulaşma yolunda insan yolda kalmaktan sakınmalı tüm hayatı boyunca yolda olmalıdır. Yolda olmak kavramının Safahat'ta da yer aldığı görülür. Yol ve yolculuk Âkif'e göre beraberinde birçok zorluğu da getirir. Amaca dikensiz yollardan gidilmez. Yolculuk esnasında insanı ümitsizliğe düşürecek, yolundan alıkoyacak birçok engel çıkar. Ona göre insan amacına ulaşamamaktan değil çıktığı yolculukta yolda kalmaktan korkmalıdır.

*“Varmak istersen -diyor Sa'dî- eğer bir maksada,
Tuttuğun yollar tükenmekten muarrâ olsa da;
Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!*

*Merd-i sâhib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?
Hangi müşkildir ki, himmet olsun, âsân olmasın?"(2008:23-24)*

Yolda olmak aynı zamanda sürekli olarak uyanık olmayı gerektirmektedir. İnsan çıktığı manevi yolculukta tembelliğe kapılmayarak sürekli olarak uyanık olmalıdır. Önüne çıkan engellere kapılmayan insan yoldan çıkmayarak, yolda durmayarak yoluna devam etmelidir.

*"Var mu bak, yollarda hiç bîdâr olanlardan eser?
İşte âtîdir o ser-menzil denen ârâmghâh;
Kârbân akvâm; çöl mâzî; atâlet sedd-i râh.
Durma, mâzî bir mugaylanzâr-ı dehşetnâktir;
Git ki, âtî korkusuzdur, hem de kudsî hâktir!
Çok şedâid iktihâm etmek gerekir, doğrudur...
Vehleten âvâre bir seyyâhı yollar korkutur;
Korku, lâkin azmi te'yîd eylemek îcâb eder:
Kurtulursun şedd-i rahl etmiş de gitmişsen eğer.
Çünkü düşmüşsün hayâtın -ezkazâ -feyfâsına,
Gitmen îcâb eyliyor tâ menzil-i aksâsına."(2008:24)*

Hayat Yolculuğu

Yol ve yolculuk metaforunun Safahat'ta yeryüzünün, toplumların, milletlerin geçirdiği devrimleri anlatmak amacıyla da kullanıldığı görülür. Dünyada her şey gibi hayat ve ölümden bir hareket halindedir. Fatih Kürsüsü'nde *Vaiz Kürsü*'de bölümünde Vaiz'in ağzından dünyada hayat ve ölümün yolculuğunu şöyle dile getirir;

*"Zevîl-hayâta bakın... Koşmuyor mu hakk-ı hayât
Peşinde cümle nebâtât, cümle hayvanât?
Müessirât-ı tabiatle dâim uğraşarak;
Bütün cihan gibi onlar da istiyor yaşamak."(2008:235)*

İnsanla birlikte bütün bitki ve hayvanlar bu dünyada hayat yolculuğunda koşmaktadır. Mehmet Âkif Ersoy'a göre bu koşuşturmaya yine varlığın benliğine ezelde nakşedilmiştir.

*"-Ezelde rûhuna mevdû'-i dest-i fitrat olan-
Güzîde bir emelin arkasında koşmaktan.
Değil visâli, ki bir gâyedir hayâtı için,
Hayâl-i vaslı da câzib o nâzenîn emelin!
Bu gâyenin, bu hayâlin ümîd-i idrâki
Dolaştırır gece gündüz o rûh-i çâlâki."(2008:236)*

Varlığa emanet edilen kavuşma emeli karşısında bütün hayat sürekli bir yolculuk halindedir. Asıl gaye ise bütün hayatın kaynağı yaratıcısı olan Allah'a kavuşmaktır.

Mehmet Âkif Ersoy'a göre insan, bitki ve hayvanlar gibi milletler de bu dünyada bir yolculuktur. Milletler eğer sonsuzluğu amaç edinirler ve çalışmayı elden bırakmazlarsa ilerleyeceklerdir. Doğu ve Batı medeniyeti bu yolculukta birbirinden ayrılmaktadır. Safahat'ın yedinci kitabı Gölgelede özellikle bu durum yol ve yolculuk metaforları üzerinden sıklıkla dile getirilir. Mehmet Âkif'e göre Batı sonsuzluğu amaç edinip bu yolda karşısına çıkan engelleri aştığı için başarılı olmaktadır. Doğu medeniyeti ise yolculukta yolda kalmış gibi görünmektedir. Doğu hareketsizdir.

*“Bekâyı gâye sayanlar koşup ilerlemede;
Yolunda zahmeti rahmet bilip müzâhemedede .
Terakkiyatını milletlerin gören, heyhât,
Zaman içinde zaman etse, haklıdır, isbât.*

*Bakın mücâhid olan Garb'a şimdi bir kerre:
Havâya hükmediyor kâni' olmuyor da yere.
Dönün de âtul olan Şark'ı seyredin: Ne geri!
Yakında kalmayacak yeryüzünde belki yeri!” (2008:237-238)*

Doğu medeniyetine ait benzer bir eleştiri Şark şiirinde yine yol kavramı üzerinden aktarılır.

*“Ne gördün, Şark'ı çok gezdin?” diyorlar. Gördüğüm: Yer yer
Harâb iller; serilmiş hânümanlar; başsız ümmetler;
Yıkılmış köprüler; çökmüş kanallar; yolcusuz yollar”(2008:439)*

“Yolcusuz yollar” tabiri ile şair Doğu medeniyetin hem somut anlamda bozuk olan sosyal hayatını hem de Allah yolunda, gelişme yolunda Müslüman âleminin içinde bulunduğu ataleti vurgulamaktadır. Doğu medeniyetine karşı benzer bir eleştiri Enfâl suresinin çevirisi mahiyetinde kaleme aldığı *Hâlâ mı Boğuşmak* adlı şiirde yürümek ve uyumak kavramları ile yolculuk teması etrafında dile getirilir.

*“Ey millet-i merhûme, güneş battı... Uyansan!
Hâlâ mı, hükümetleri, dünyâları sarsan,
Seylâbelerin sesleri, âfâkın enîni,
A'sâra süren uykun için gelmede ninni?
Efrâdı hemen milyar olur bir sürü akvâm,
Te'mîn-i bekâ nâmına eyler durur ikdâm.”(2008:447)*

SONUÇ

Hayatı yolculuklarla geçmiş, edebiyatımızın hisli ve güçlü sesi Mehmet Âkif Ersoy İslam medeniyetinin 19. Yüzyılda içinde bulunduğu durumu ve çözüm önerilerini Safahat adlı eserinde çeşitli şekillerde dile getirmiştir. Ona göre insan, millet, tabiat ve dünya bir yolculuk halindedir. Bu bakımdan şiirlerinde yol ve yolculuk kavramları gerçek ve mecazi çerçevede sıkça yer bulmuştur. Bu kullanımlarda bazen doğrudan yol ve yolculuk kavramları kullanılmış bazen de çeşitli kavramlarla yol ve yolculuk kavramları çağrıştırılmıştır. Şair kendi hayat serüvenini, ümmete ait eleştiri ve telkinlerini, Doğu ve Batı medeniyetlerinin karşılaştırmalarını yol ve yolculuk kavramları üzerinden aktarmıştır. Mehmet Âkif Ersoy şiirlerinde insanoğlunun gerçeği, Allah'ı aramasını, milletlerin geçmişten bugüne gelişimini ve mevcut durumunu, kişinin kendini keşfetmesini, yol ve yolculuk kavramları etrafında dile getirmiştir. Safahat'ın içerisinde yer alan yol ve yolculuk kavramları sadece burada örnekendirildiği gibi bir metafor olarak manevi yolculuğu imlememektedir. Tahkiyeye dayalı şiirlerin olay örgüsünden, sosyal hayatı aktaran manzumelere kadar birçok şiirde sıklıkla kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Ş. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aydın, İ. H. (2006). Bir felsefî metafor “Yolda Olmak” *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi VI*, S. 1. 9-22.
- Doğan, A. (2013). *Aşkın Kalbe Yolculuğu*, 1.Basım, İstanbul: Değişim Yayınları.
- Ersoy M.A. (2008) *Safahat* (8. Baskı), haz. M.Ertuğrul Düzdağ. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Yalçınkaya, Ş. (2007). "Yol metaforu ve klasik Türk edebiyatında arayış yolculukları", *Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, C.13, S.1, s.251-260.

MEHMED ÂKİF ERSOY'UN ZAĞANOS PAŞA CAMİİ İLE NASRULLAH CAMİİ VAAZLARI IŞIĞINDA İSTİKLÂL MARŞI'NI ANLAMAK

Özgür ARSLANGÖRÜR, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
ozgur.arslngorr@gmail.com

ÖZET

Türk milletinin var olma mücadelesi vererek şanlı zaferlere ulaştığı Millî Mücadele Dönemi'nin en dikkat çeken unsurlarından birisi de vatanperver Türk aydınlarıdır. Savaşın en çetin anlarında bile halkın ye'se düşmesini engelleyen, Anadolu'yu karış karış gezerek halkın işgale karşı direnç göstermesini sağlayan Türk münevveri, kurtuluş yolunda verilen mücadelelerin kazanılmasında büyük rol oynamışlardır.

Millî mücadele azminin yükseltilmesinde kuşkusuz en çok dikkat çeken isim, millî şairimiz Mehmed Âkif Ersoy'dur. Özellikle Avrupa'yı görmüş ve Batı medeniyetini yakından inceleme fırsatı yakalamış olan Mehmed Âkif'in Batı medeniyetine ilişkin tespitleri ve bu tespitleri Anadolu insanına aktarması, millî mücadele ruhunun güçlenmesine katkı sağlamıştır. Özellikle görev için gittiği Berlin'de, Batı'nın medeniyetinin ilim ve fende oldukça ileri olduğunu gören Mehmed Âkif; Batı'nın maddeten gelişmiş olmasına rağmen manevi olarak bir çöküntü içerisinde olduklarını tespit eder. Bu tespit Anadolu'da millî mücadele azminin yükseltilmesi hususunda Mehmed Âkif'in üzerinde sıkça durduğu bir husus olması sebebiyle dikkat çekicidir.

Bu çalışmada; Mehmed Âkif Ersoy'un, millî mücadele döneminin başlangıcı sayılabilecek bir dönemde, Balıkesir ve Kastamonu'da verdiği vaazların millî mücadele ruhuna tesiri ortaya konmaya çalışılacak ve bu tespitler ışığında İstiklâl Marşı'nın daha iyi kavranabilmesine katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı, Vaaz, Millî Mücadele, Medeniyet

UNDERSTANDING MEHMED AKIF ERSOY'S INDEPENDENCE MARCH IN THE LIGHT OF ZAĞANOS PASHA MOSQUE AND NASRULLAH MOSQUE SERMONS

ABSTRACT

One of the most striking elements of the National Struggle Period, in which the Turkish nation reached glorious victories by struggling for existence, is the patriotic intellectuals. The Turkish envoy, who prevented the people from falling to the ground even in the most difficult moments of the war, toured Anatolia and resisted the occupation, played a great role in winning the struggles for liberation.

Undoubtedly, the most striking name in the increase of the national struggle determination is our national poet Mehmed Âkif Ersoy. Mehmed Âkif, who saw Europe in particular and had the opportunity to examine the Western civilization closely, conveyed these findings to the Anatolian people and the determinations of Western civilization contributed to the strengthening of the spirit of national struggle. Mehmed Âkif, who saw that the civilization of the West was very advanced in science and science, especially in Berlin, where he went for a mission, finds that the West is in a spiritual collapse even though it has developed materially. This determination is remarkable because it is an issue that Mehmed Âkif frequently emphasizes in terms of increasing the national struggle determination in Anatolia.

In this study; In a period that can be regarded as the beginning of the national struggle period, Mehmed Âkif Ersoy will try to reveal the effect of the sermons he gave in Balıkesir and Kastamonu on the spirit of the national struggle and in the light of these determinations, it will be tried to contribute to the better understanding of the Turkish National Anthem.

Keywords: Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı, Vaaz, Millî Mücadele, Medeniyet.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, uzun ve çalkantılı geçen bir sürecin sonunda Birinci Dünya Savaşı'na, İttifak Devletleri safında yer almak üzere katıldı. Birçok cephede savaştan Türk askeri kazandığı birçok zafere rağmen savaştan mağlup ayrılan taraflardan biri oldu. Bu sonuçla, Osmanlı Devleti'nin topraklarının İtilaf Devletlerince bölünmesi ve paylaşılması süreci başladı. İmzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hükümleri oldukça ağırdı. Bu hükümler neticesinde de Anadolu'nun neredeyse her yeri tehlike altındaydı ve işgaller de kısa sürede başladı.

Son dönemlerde üst üste yaşanan savaşlar ve alınan mağlubiyetler sonrası Osmanlı Devleti ve Anadolu insanı çok yorgun ve ümitsizdi. Ancak başlatılan işgal Osmanlı Devleti'nin sonunu getirmekle beraber Anadolu halkının özgürlüğünü de tehdit etmekteydi. Bu nedenle son bir gayretle direniş grupları oluşturuldu. 19 Aralık 1918'de Güney Cephesi Dörtöl'ü'de Fransız birliklerine karşı ilk kıvılcımı ateşleyen Kuvâ-yi Milliye, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in işgal edilmesi neticesinde daha örgütlü bir görünüm sergileyerek Batı Cephesi'nde kendini göstermiştir.

Halkın işgale karşı direniş azmi gösterebilmesinin bir ürünü olan Kuvâ-yi Milliye, Millî Mücadelemizin şekillenmesi bakımından oldukça mühimdir. Ancak Millî Mücadele, topyekûn bir direniş ve örgütlenmeyi kapsamak zorundadır. Bu nedenle tam bağımsızlığı savunan Mehmed Âkif gibi münevverlerin Millî Mücadele'ye etkin bir şekilde katılmaları kaçınılmaz bir hâl almıştır. Halkın birleşmesi, işgale ortak bir tepki göstermesi adına Türk münevverinin sorumlulukları vardı. Bu sorumluluğu yürekten hissederek Anadolu'nun her yerine gitmeye çalışan ve halkı bilgilendiren ilk önemli şahsiyetlerden birisi de kuşkusuz Mehmed Âkif Ersoy'dur.

Mehmed Âkif'in desteği ve Eşref Edip'in öncülüğünde 1908'de İslamcılık anlayışını yayma amacı ile çıkarılmaya başlayan ve ilk olarak Sırat-ı Müstakim adını kullanan dergi; ilerleyen yıllarda Sebülürreşâd adı ile Millî Mücadele'nin sesi olmayı başarabilmiştir. Sebülürreşâd'ın yayınlarında sadece bilgilendirmeye yönelik yayınlar yoktur. Derginin ana muhtevası işlediği konu ne olursa olsun Batı medeniyetinin İslam toplumuna yönelik dejenerasyonunun önüne geçme temel esastır. Bunu bazen Batı ve İslam toplumlarının sosyal ve siyasi sistemlerinin karşılaştırılması şeklinde, bazen de ahlak ve kültür ağırlıklı ders ve nasihat verici bir metotla yapmıştır. Dolayısıyla Sebülürreşâd, aslında Batılılaşmanın siyasi, sosyal, kültürel, bilimsel ve teknolojik her yönüyle ilgilenecek topluma adeta bir fikir babalığı rolünü oynamıştır. (Gül, 2006: 80) Batıyı yanlış tanıyan ve bu kültüre sahip çıkan insanlar için bir uyarı niteliği taşıyan dergi, Mehmed Âkif'in ünlü şiirleri ile Millî Mücadele azmini yükseltmek adına çeşitli Anadolu illerinde verdiği vaazlara da yer vererek, tüm vatanseverlerin bilinçlenmesi için emek sarf etmiştir.

İstiklâli için savaştan bir milletin, kenetlenerek ölümüne mücadele edebilmesinin arkasında yatan inancı ve psikolojik gücü ortaya çıkarmaya katkıda bulunduğu için Sebülürreşâd, Millî Mücadele döneminin en önemli yayın organlarından birisi olarak değerlendirilmelidir. Kur'an-ı Kerim'i ve Hz. Muhammed Peygamber efendimizin hadislerini rehber alarak, Anadolu halkına ve tüm Müslümanlara birlik olma çağrısı yapan bu dergi, Millî Mücadele esnasında ye'se düşen, başka milletlerin ipine dolanan Müslümanları da şiddetle uyarılmış ve kurtuluşun sadece

ve sadece birlik olmaktan geçtiğini defaten dile getirmiştir. Bu yönüyle özellikle İslam dinini kullanarak Anadolu insanını bölmek isteyen düşmanlar hususunda halkın bilinçlenmesine ve Millî Mücadele'ye destek vermelerine öncülük etmiştir.

Mehmed Âkif'in Zağanos Paşa Camii ile Nasrullah Paşa Camii Vaazlarının Özü

Mehmed Âkif, 6 Şubat 1920 tarihinde Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde halka Millî Mücadele hakkında çok mühim bir vaaz verir. Âl-i İmran Suresi'ni merkeze alarak vaazını bu minvalde veren Mehmed Âkif, Müslümanları bekleyen en büyük tehlikenin birlik olamayışında yattığını ifade etmeye çalışmıştır. Âkif, Safahat'ta yer alan "Alınlar Terlemeli" şiirini de vaazının başında okuyarak, birlik olarak beraberce çalışarak özgürlüğümüzü koruyabiliriz demektedir.

Özellikle düşmanlar tarafından Anadolu'nun neredeyse her yerinde ekilmeye çalışılan nifak tohumlarının yeşermemesi için tüm Müslümanların ayrılığa gayrılığa düşmemesi gerektiğini ifade etmektedir. Son yıllarda Batı'nın ilerleyişine aldırış etmeyerek iyice geri düşüldüğü hususunu altını çizen Âkif, bir de bu olumsuzluğu fitne ve nifakla taçlandırmaya çalışan düşmana fırsat verilmemesi gerektiği hususunu vurgulamaktadır:

"Evet biz Müslümanlar cihân çalışırken, didinirken, uğraşırken, nâ-mütenâhî terakkiyât, nâ-mütenâhî inkılâblar geçirirken uzaktan seyirci sıfatıyla baktık. Bilhâssa şu son senelerde başımıza birçok felâketler yağdı. El-ân çilemizi doldurmadık. Sebebi hep seyirci kalmamız, umûr-ı dünyaya bigâne durmamızdır." (Sebilürreşad, C18, s. 196)

Mehmed Âkif'in bu tespitleri, Osmanlı Devleti'nin son döneminde Müslümanların ne denli geri kaldığını gösterebilmesi açısından oldukça kıymetlidir. Çeşitli görevler sebebiyle birçok ülkeyi gezip görmüş olan Mehmed Âkif'in özellikle Berlin'de iken gördüğü maddî gelişmeler ve bu gelişmelerden Müslüman toplumların geri kalmışlığı, tüm Müslüman coğrafyaları için bir tehlike arz etmektedir. Bu nedenle vaazına böyle bir giriş yaparak bu durumu gözler önüne sermeye çalışır.

"Hayât herkesin hakkıdır. Evet, bütün mahlûkât-ı İlâhiyye hakk-ı hayâta mâliktir. O halde Allah'ın diğer mahlûkları arasında biz de yaşamakta haklıyız. Lakin bilirsiniz ki haklı olmak başka, haklı çıkmak başkadır. Herhangi hak olursa olsun ihkâk olunmadıkça sâhibine hiçbir menfa'at te'mîn etmez. Bugün hangi milletin mahkeme-i adâletine koşsanız elinizde kuvvetiniz varsa derdinizi duyurabilirsiniz. Yok, böyle yapmaz da ağlarsanız; onun hiss-i insâniyyetine, hiss-i medeniyetine ilticaya kalkışırsanız hüsrandan başka bir netîce elde edemezsiniz." (Sebilürreşad, c.18 s.196)

Mehmed Âkif'in bu tespitleri, esasında, Batı medeniyetinin görünürde insan haklarını ve medeniyeti savunduğunun ancak fiiliyatta böyle bir şeyin asla olmayacağını ifadesi şeklinde algılanmalıdır. Batı her ne kadar maddi olarak gelişmiş olsa da manevi açıdan çöküntü içerisindedir. Dolayısıyla kendinden olmayan insanlara, zulmetmekte bir beis görmeyeceklerini aktarır. Bu durumda insan kendi hakkını kendi savunmalıdır düşüncesini nakletmeye çalışan Âkif; milletlerin de aynı yolu takip etmesi ve birlik olunması zarureti de defaten vurgular.

Zağanos Paşa Camii vaazının temeli birlik ve beraberlik anlayışı üzerine inşa edilir. Mehmed Âkif; "Elhâsıl hiçbir şey ferdî sa'y ile, ya'ni tek başına çalışmakla kâbil olmuyor. Bugün hayât öyle bir şekil almış ki tek başına çalışan bir adamın alnından damlayan terler tıpkı göz yaşı

gibi dökülüp gidiyor, hiçbir fâide te'min etmiyor.” (Sebilürreşad, c.18 s.197) diyerek tek başına çalışmanın beyhudeliğine dem vuruyor. Eğer birlik beraberlik oluşturulamazsa Batıların; biz sığırlarımızı, beygirlerimizi nasıl kullanıyorsak onlar da bizi öylece kullan-acaklarını ifade ediyor.

Vaazının sonlarına doğru özellikle gündemde tutulan bir meseleye dikkat çeken Mehmed Âkif; birlik ve beraberliğin oluşmasına engel olacak olan partilileşme, komitecilik, Mandacılık gibi fikri oluşumların getirebileceği tehlikelere değiniyor:

“Ey cemâ'at-i müslimîn! Memleketlerimizi kurtarmak için devâm eden mücâhedâtımızda bir noktaya son derece dikkat etmelisiniz. Bu hareketin, bu himmetlerin sırf müdâfa'a-i dîn ü vatan gâyesine müteveccih olduğu yâr ü ağyâr nazarında tamâmiyle anlaşılmalıdır. Fırkacılık, menf'atçılık, komitecilik gibi hislerden külliyen müberrâ olduğuna yakındakilere, uzakdakilere tamâmiyle kanâ'at gelmelidir. Bu kanâ'ati zerre kadar sarsacak bir harekete, bir söze kimse tarafından meydân verilmemelidir. Husûsî emeller, husûsî ictihâdlar yine husûsî olarak sâhiblerinin kafasında, kalbinde kalmalıdır. Çünkü gâye birdir. Efrâd tarafından o müşterek gayeye karşı gösterilecek bir inhirâf son derece muhtâc olduğumuz vahdeti temelinden sarsmaya kâfidir. Onun için bundan son derece sakınılmalıdır.” (Sebilürreşad, c.18, s. 199)

Bu tespitler ile Batılı düşmanların lehine gelişebilecek hiçbir düşünceye mahal verilmemesi gerektiğinin halka bildirilmesi ve Millî Mücadele azminin yükseltilmesi hedeflenmektedir.

Zağanos Paşa Camii'ndeki söyledikleri Âkif'in yerini tâyin etmişti. Orası Anadolu'da başlayan 'Kuvvay-ı Milliye Hareketi' idi. Sözün özü Mehmet Âkif Ersoy mücadelesini sürdürmek için artık Anadolu'dadır. (Arslan, 2014;143) Zağanos Paşa Camii'nden sonra artık tarafını belli etmiş olan Mehmed Âkif, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde milli mücadele hareketinin kuvvetlenmesi için çalışmalara devam eder. Bu çalışmalar ve geziler arasında Kastamonu ziyareti en çok dikkat çeken ziyaretlerdendir. Kastamonu'da büyük bir ilgiyle karşılanan Mehmed Âkif, yine milli mücadele azminin önemine ilişkin çalışmalarda bulunur. Bu çalışmalardan en mühimi kuşkusuz Nasrullah Camii'nde verdiği vaazdır.

Mehmed Âkif Ersoy, 19 Kasım 1920 Cuma günü verdiği vaaza Âl-i İmran Sûresi (3/118) ile başlar ve Müslüman Türk halkının bu ayete sıkı sıkıya sarılmaktan başka bir çaresi olmadığını ifade eder. *“Takip edilecek hatt-ı hareket, düstûr-i siyâset tamamiyle bu âyet-i celîlede mündemidir.”* (Sebilürreşad, c.18, s.265) demektedir.

Konuşmanın devamında yine Batı medeniyetinin esas amacını ortaya koymaya çalışan Mehmed Âkif, *“Onların (Batının) gece gündüz isteyip durdukları, sizin felâketinizden, izmihlâlinizden, esaretinizden başka bir şey değildir.”* (Sebilürreşad, c.18, s.265) diyerek nasıl bir tehlike ile karşı karşıya kalındığını ispata çalışır.

Batı'nın ilimde, fende, sanayideki gelişmelerinin Müslümanları kandırmaması gerektiği hususunu da sürekli vurgular, vaazında Mehmed Âkif. Çünkü maddeyi merkeze alarak gelişen ve madde dışında neredeyse hiçbir hususu gerekli görmeyen bir anlayışın yaşamış olduğu manevi erozyona dikkat etmek gerekmektedir. Bu bahisle Mehmed Âkif, Batının insanlara zulmetme noktasında geri adım atmayacaklarını ve bu hususu özellikle yapacaklarını izaha çalışır. *“Avrupalıların ilimleri, irfânları, medeniyetteki, sanayideki terakkileri inkâr olunacak şey değildir. Ancak insâniyetlerini, insanlara karşı olan muâmelerini, kendilerinin maddiyat-*

taki bu terâkkileriyle ölçmek kat'iyen doğru değildir. Heriflerin ilimlerini, fenlerini almalı fakat kendilerine asla inanmamalı, asla kapılmamalıdır.” (Sebilüreşâd, c.18, s.266) diyerek halkı uyarmaktadır.

Daha sonra Almanlarla ilgili bir durumu ortaya koyma gayretine giren Mehmed Âkif, savaşta müttefik olduğumuz, beraber savaştığımız Almanların Türkleri birer vahşi olarak gördüğünü, Müslümanlıkla vahşiliğin aynı değerlendirildiğini vurgulaması da oldukça önemlidir. Ayrıca yine Almanların ve Avusturyalıların, Kudüs'ün İngilizler tarafından ele geçirilmesinde gösterdikleri memnuniyeti de eleştirir ve halka anlatmaya gayret gösterir. Yine vaazın devamında Avrupalı ve Amerikalı Hristiyanların dinlerine ne derece düşkün oldukları da vurgulanır. Bu söylemin bir amacı da savaşın sadece ekonomik ve siyasi sebeplerinin olmadığı ayrıca dini bir hüviyetinin de olduğunun izahıdır. Çünkü bu coğrafya Müslümanlığın son kalesi durumundadır. Bağımsız tek Müslüman devlet konumunda olan Osmanlı Devleti'nin bu durumu tehdit altındadır. Açıkça lanse edilmese de bu savaş bir taraftan din savaşı hüviyeti taşımaktadır. Bunun da halka doğru anlatılması gerekmektedir.

Mehmed Âkif, Nasrullah Camii vaazında üzerinde durduğu en mühim konulardan birisi de Batı medeniyetinin sanayi ve teknolojide yaptığı atılımlar ve Müslüman coğrafyanın bu hususta geri kalmışlığı meselesidir. Bu yönüyle özellikle Batının ulaştığı teknoloji seviyesine ulaşılması hususunu elzem olarak değerlendirir. Bunun herkes tarafından bilinmesi gerektiği ve bu uğurda herkesin çalışması lüzumunu vurgular.

“Lakin bu heriflere karşı olan buğzumuzu hiçbir vakit onların ilimlerine, fenlerine, san'atlarına sıçratmamalıyız. Çünkü medeniyetin bu kısımlarında onlara yetişmezsek yaşamamıza, bize emânetullah olan dîn-i İslâm'ı yaşatmamıza imkân yoktur.

Biz Müslümanlar bin tarihten itibaren çalışmayı bıraktık. Atâlete, sefâlete, ahlâksızlığa döküldük. Avrupalılar ise gözlerini açtılar; alabildiğine terakkî ettiler. Görüyorsunuz ki denizlerinden dibinde gemi yüzdürüyorlar. Göklerde ordu dolaştırıyorlar.

Mâdem ki dinin müdâfa'ası farz-ı ayındır; mâdem ki edâ-yı farzın mütevakkıf olduğu esbâbi elde etmek farzdır; o halde düşmanlarımızın kuvvet nâmına neleri varsa neleri varsa hepsini elde etmek için çalışmak, efrâd-ı müsliminin her birine farz-ı ayındır. Ne hâcet!” (Sebilüreşâd, c.18, s.268)

Nasrullah Camii vaazında üzerinde durulan bir diğer mesele ise memleket içerisinde bulunan ve manda-himaye anlayışını savunan Müslümanlara inanılmaması hususudur. Tam bağımsızlığın tek kurtuluş çaresi olduğunu ifade eden Mehmed Âkif, Manda-himaye düşüncesinin tam anlamıyla reddini savunmaktadır. Âkif'e göre tam bağımsız olmayan Müslüman bir devletin varlığını devam ettirebilmesi mümkün değildir. Bu nedenle de sürekli olarak birlik ve beraberlikten bahseden Âkif, bunu hem ayet ve surelerle hem de hadislerle ortaya koymaya çalışır.

Mehmed Âkif'in özellikle Osmanlı Devleti'nin zayıflamasında büyük rol oynayan Kapitülasyonlar meselesini de halka açıklama gayreti duyması, savaşın ekonomik yönünü de göstermesi bağlamında önemlidir. Halkın anlayabileceği en sade hali ile anlatmaya gayret gösterdiği kapitülasyonlar meselesi ile Müslümanların ekonomik yapılarının nasıl esir alındığını ve nasıl güçsüz kalındığını izah için dikkat çekicidir. Keza toplumlari yok etmek için başvuru en

sert ve en acımasız yöntemlerden birisi olarak ekonomik özgürlüğü kısıtlama, Batının sıkça kullandığı bir yöntemdir. Bu yönüyle de Nasrullah Camii vaazı milli mücadeleye çok anlamlı katkılarda bulunmuştur.

Hem Zağanos Paşa Camii hem de Nasrullah Camii'nde verilen vaazlarda Mehmed Âkif, birlik ve beraberliğin altını kalın çizgilerle çizmekte; kurtuluşun tek çaresinin Allah'a güvenerek ümidi kesmemekte ve çalışmaya devam etmekte olduğunu ifade eder. Bu savaşın birçok yönü ve sonucu olacağına dikkat çeken Âkif, ekonomik, sosyal, siyasi ve dinî sonuçları dillendirerek milli mücadele azminin yükseltilmesini hedefler. Tüm bu söylemlerin İstiklâl Marşı'nda da izleri rahatça görülebilir. Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı'nda vurguladığı bağımsızlık fikrinin temellerini, bu vaazlarda da halka alenen açıklamıştır.

İstiklâl Marşı'nda Zağanos Paşa Camii ve Nasrullah Camii Vaazlarının İzleri

Birinci Dünya Savaşı sonunda yenilenlerin tarafında olan Osmanlı Devleti imzaladığı Mondros Ateşkes Antlaşması sonucunda düşman devletlerin işgal tehdidini şiddetli bir biçimde hissetmiş ve bu tehdit son evrede gerçeğe dönüşerek işgaller başlamıştır. Bu mühim olayın ardından Anadolu'da Kuvâ-yi Milliye adı ile başlayan işgallere direniş hareketi, Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde bir bağımsızlık hareketine evrilir. Artık Osmanlı Devleti'nin bağımsız bir devlet olarak ayakta durabilmesi olanaksız bir duruma gelmiş, yeni ve tam bağımsız bir Türk devletinin kurulması gerektiği anlaşılmıştır.

Yeni kurulacak bu tam bağımsız, egemen Türk devletinin öncelikli ihtiyaçlarından birisi de milli bir marşa sahip olmasıdır. Hem kurtuluş mücadelesinde kenetlenmeyi arttıracak hem de işgalci devletlere bağımsız bir Türk devletinin kurulacağını ilan etmek maksadıyla bir milli marşın ortaya çıkarılması tüm bu sebeplerden ötürü kaçınılmazdır. Mehmed Âkif Ersoy tarafından yazılan İstiklâl Marşı, tam da bu noktada Türk milletinin bağımsızlığının ve mücadele azminin nişanesi olmuştur.

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak; mısraı ile başlayan İstiklâl Marşı'mızda, Mehmed Âkif'in Anadolu'da verdiği vaazların izlerini net bir biçimde görebilmek mümkündür. Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde halka seslenirken, ümitsizliğe düşülmemesi, Allah'a inanılması ve bağımsızlık uğruna mücadele edilmesi gerekliliğini bildiren Mehmed Âkif, İstiklâl Marşı'na da 'korkma' diyerek başlar. Bu kelime esasında ümitsizliğe kapılan, mutsuz bir halkın yeniden ayağa kalkması için seçilmiş önemli bir kelime olarak değerlendirilebilir. Çünkü Mehmed Âkif, Âl-i İmran sûresi ile başladığı vaazlarında, Allah'a güvenmek ve ümitsizliğe düşmemekten başka çare yoktur der. Böylece ye'se düşmeden mücadele edilmesi gerektiği inancı milli marşımıza da sirayet etmiştir. "*Şairimiz, Balkan Savaşlarından Çanak-kale direnişine kadar olan dönemde büyük bir karamsarlık içerisindeydi ve âdeta milletten umudunu kesmiştir. Bunda kuşkusuz Rumeli ve Balkanlardaki Osmanlı topraklarının kaybedilmesi ve bu duruma yeterince karşı konulamamasına duyduğu tepkinin belirleyici bir rolü vardır.*" (Mithat Durmuş, 2011: 292) Ancak milli mücadele hareketi ile karamsarlığa düşmenin işgalci devletlerin en çok arzuladığı şey olacağını düşünen Âkif, bu durumu bertaraf etmek ve halkı düştüğü ümitsizlikten kurtarmak için çabalar. Anadolu'yu gezmesindeki esas gayede bu ümitsizliği ve korkuyu yenip milli mücadele azmini yükseltmeye çalışmaktır.

Nurullah Çetin, Mehmed Âkif'in; bu mısra ile Hz. Muhammed'in Hz. Ebubekir'le birlikte 622 yılında Mekke'den Medine'ye hicret ederken aralarında geçen bir konuşmaya telmihte bulunduğunu ifade ederek, Sevr mağarasında sıkıştırılan peygamber efendimizin Hz. Ebubekir'e "*Korkma! Üzülme. Allah bizimle beraberdir.*" demesinin İstiklâl Marşı'ndaki karşılığı olduğunu belirtmektedir. (Çetin, 2014: 41) Hem Hz. Muhammed'in Hz. Ebubekir'e korkma demesi hem de sıkıştırıldıkları Sevr mağarası ile Osmanlı Devleti'nin imzalamak zorunda kaldığı Sevr Antlaşmasının isim benzerliklerini ortaya koyması bakımından da bu mısra oldukça dikkat çekicidir.

Mehmed Âkif, Anadolu'da verdiği vaazlarda üzerinde en çok durduğu hususlardan birisi de ümitsizliğe düşülmemesidir. Çünkü korku ve ümitsizlik, işgalci devletlerin işine yarayacak, milli mücadeleye zarar verecektir. Bu sebeplerle İstiklâl Marşı'nın bu mısra ile başlaması, milli mücadelenin başladığı andan itibaren Mehmed Âkif'in en çok önemseydiği meselelerden birisinin İstiklâl Marşı'na doğrudan nakşedilmesine sebep olur.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl! Mısra ile başlayan ikinci kıt'ada, özellikle hilâl'in altının çizilmesi de oldukça önemlidir. Çünkü hilâl Müslümanlığın sembolüdür. Yıllarca Haç-Hilâl savaşları olmuş, Hristiyanlar ile Müslümanlar mücadele etmiştir. Mehmed Âkif, Kastamonu Nasrullah Camii'ndeki vaazında, Avusturyalı ve Alman müttefiklerimizin Kudüs'ün işgaline gösterdikleri tepkiyi de örnek vererek, bu savaşın dini boyutuna dikkat çekmeye çalışmıştır. Müslüman coğrafyada bağımsız bir devlet olarak kalabilen tek örnek Türk Devleti'dir. Böyle Müslüman ve bağımsız bir devlet, işgalci devletleri daha da motive etmiş ve Müslüman birliğinin dağıtılması da bu işgallerle hedeflenmiştir. Dolayısıyla bu işgallerin dini yönü de kesinlikle unutulmamalıdır. Bu durum kıt'anın son mısraında da perçinlenir: **Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!** Mısra Müslümanların Allah'ın yardımı ile istiklallerine kavuşacağını da müjdelemektedir. Bu inanç milli mücadele azminin güçlenmesine de ciddi rol oynamıştır.

Yine Müslüman coğrafyada bağımsız kalabilen tek devletin Türk devleti olduğu ve bu bağımsızlığın da tehdit altında olduğu bu dönemde geçmişten güç alması gerektiği inancına sahip olan Mehmed Âkif, Balıkesir Zağanos Paşa Camii'nde halka seslenirken atalarının yiğitliklerinden bahseder. Bu süreçte atalarımıza layık olmalı ve sonuna kadar mücadele etmeliyiz mesajı veren Âkif, İstiklâl Marşı'nda da bu duruma "*Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.*" mısra ile yer verir. Böylece geçmişinden güç alacak olan Türk milletinin işgallere boyun eğmeyeceğini de ilan etmiş olur. Geçmiş böyle kudretli bir millete zincir vurmaya çalışan işgalci devletleri çılgın olarak değerlendiren Âkif, bu emellerinin başarısız olacağını da yine İstiklâl Marşı'nda ifade eder.

Mehmed Âkif'in Anadolu'da verdiği vaazlarda en çok dikkat çektiği mesele, Batı medeniyetinin teknoloji ve sanayide elde ettiği başarılar ve bu durumu Müslüman Türklerin nasıl görmesi gerektiği hususudur. Hem Zağanos Paşa Camii hem de Nasrullah Camii'nde verdiği vaazlarda Batı medeniyetinin teknolojik üstünlüğü vurgulanır. Bu durumda Batıyı takip etmeyen Müslümanların da artık gözünü açması gerektiği üzerinde durulurken, 1000 yılından bu yana tembellik ettiğimiz ve çalışmadığımız ifade edilir. Ancak maddi olarak gelişen Batı, manevi açıdan oldukça zayıflamıştır, Âkif'e göre. Bu zayıflıkta işgalden kurtulmak, bağımsızlığı korumak için tek tutar daldır, Müslüman Türkler için. "*Materyalizm, mekanizm, pozitivizm anlayışları maddeyi yani görüneni esas alır. Pozitivizme göre hayatta, sosyal ve doğal olaylar-*

da geçerli olan determinizm ilkesidir. Bunu savaşa uyarlayacak olursak savaşan taraflardan hangisi sayı ve silah üstünlüğüne sahipse o galip gelir. İstiklâl mücadelemizde emperyalist işgalci batılı güçler, silah teknolojisi bakımından bizden kat kat üstündüler.” (Çetin; 59) Batının bu üstünlüğü karşısında sahip olunan gücün İman gücü olduğunu ifade eden Âkif, Müslüman Türklerin sahip oldukları iman, Batının sahip oldukları teknolojileri karşısında güvenebileceğimiz tek savunma sistemimiz olduğunu belirtir. Bu görüş İstiklâl Marşı'nda da kendini gösterir. **Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar/ Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.** Mısraları bu inanışın kelimelere dökülmüş hali olarak değerlendirilmelidir. Hem Zağanos Paşa Camii hem de Kastamonu Nasrullah Camii'ndeki vaazlarda, sunduğu bir örnek, bu durumu izaha oldukça elverişlidir:

“Sahâbe-i kirâm efendilerimizin giydikleri لباسlar nereden eskirdi, bilir misiniz? Omuzlarından. Çünkü dâimâ cemâ'atle kıldıkları namazda saflar âdetâ sabun kalıpları gibi idi. O ayrı ayrı vücûdlar yek pâre bir duvar kesilirdi. Aralarından su sızmaz, hava geçmezdi. Görüyorsunuz ya, Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz'in safları düzeltmeye atf buyurdıkları ehemmiyet neden dolayı imiş. Hep ceâ'ati müslimîn arasındaki vahdeti te'mîn.” (Sebilüreşad, c.18, s. 198)

Mehmed Âkif, sürekli olarak dile getirdiği bu örneği, İstiklâl Marşı'na da işlemiş ve Batı karşısında yekvücut olunduğu takdirde mücadelenin kazanılacağını muştulamıştır. Sınırlarımızı tevhit içinde savunursak işgalcileri yurdumuzdan defedeceğiz demektedir. Bu durumu devam eden kıtada da vurgulayan Âkif, Müslüman Anadolu halkına seslenerek, **'Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın,/ Siper et gövdeni dursun bu hayâsızca akın.'** demekte ve birliğin önemine değinmektedir.

Mehmed Âkif, Anadolu'da çeşitli faaliyetlerde bulunan ve halkı manda/himaye anlayışına sevk etmeye çalışanlara karşı da oldukça çetin mücadelelere girişmiştir. Her konuşmasında bu düşüncenin fenalığını vurgulayan Âkif, tam bağımsızlıktan başka çare olmadığını defaten vurgular. Bu kötü düşüncelere ve emellere sahip kimselere inanılmaması gerektiğini anlatan Âkif, İstiklâl Marşı'nda da bu felsefesine yer verir. Halka yönelik olarak;

“Bastiğın yerleri 'toprak!' diyerek geçme, tanı!

Düşün altında binlerce kefesiz yatanı.

Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:

Verme, dünyaları alsan da, bu cennet vatanı.”

Mısraları ile uyarmaktadır. Geçmişini hatırlayan her yurtsever, böyle bir düşünce yapısının yanlış olduğunu kavrayacağına inanan Mehmed Âkif, bu sözleri ile de inancını ölümsüzleştirir.

Milli şairimiz, Türk-İslam anlayışı çatısının altında milli mücadelenin kazanılacağına olan inancı devam eden mısralarda da kendine yer bulur. Özellikle şehit olma hususu üzerinde sıkça durması, bu uğurda mücadele edecek olan Anadolu insanını motive etmiş, tam bağımsızlığın hedeflenmesinde ciddi paya sahip olmuştur. Sıkça Ergenekon destanı başta olmak üzere Türk geçmişini, bir taraftan da Hz. Muhammed'in hayatından örnekler vererek Müslümanlığın geçmişini hatırlatan Âkif, atalarına yakışır bir biçimde mücadele edilmesi gerektiği hususunu vurgular. Bu yolda şehit düşen atalarımızdan örnek alarak, bağımsızlığımızı dolayısı ile de namusumuzu, geleceğimizi, imanımızı korumamız gerektiği hususunu telkin eder. Bu yolda kendisinin de şehit olmayı arzuladığını da yine ilerleyen mısralarda görebilmekteyiz.

Müslüman Anadolu insanının birlik ve beraberlik içerisinde, iman çatısı altında milli mücadele ruhu göstererek direnmesi karşılığında tam bağımsızlığın kazanılacağı muştusu da son kıt'ada verilir. Anadolu halkı verdiği mücadelenin karşılığını alacak, hür yaşamaya devam edecektir.

SONUÇ

Mehmed Âkif Ersoy, Birinci Dünya Savaşı sonunda Anadolu'yu işgal etmeye kalkışan Batı karşısında, milli mücadele ruhunun güçlenmesi gerektiği savunan ve bu uğurda Anadolu'yu karış karış gezerek halkı bilinçlendiren çok önemli bir figür olarak dikkat çekmektedir. Millî Mücadele adına Anadolu'nun çeşitli illerinde vermiş olduğu vaazlarda, ele aldığı konular ve bu konuların halka anlatılması oldukça önemlidir. Çünkü bu mücadelenin kaybeden tarafı olmamak için birliğe ve beraberliğe ihtiyaç duyulmaktadır. Bu birlik ve beraberlik, İslam çatısı altında, Türklük bilinciyle gerçekleşmelidir. Birlik ve beraberliğin yanı sıra halkın içine düştüğü ümitsizlik ve korku girdabını da kırmak gerekmektedir. Bu nedenle Âkif'in tespitlerini halka doğrudan sunması, milli mücadelenin seyrini belirlemek adına değerlidir.

Millî Mücadeleye mühim katkılar sunan Sebilürreşad Mecmua'sı ve bu mecmua vasıtası ile Mehmed Âkif'in Anadolu'da verdiği vaazların tüm ulusa iletilme çabaları, kurtuluş mücadelesinin önemli noktalarındandır. Özellikle Zağanos Paşa Camii ve Nasrullah Camii vaazları milli mücadele ruhunun ve azminin artırılmasında dikkat çekicidir.

Hem Zağanos Paşa Camii hem de Nasrullah Camii vaazlarında ifade bulan hususlar, Mehmed Âkif'in kaleme aldığı İstiklâl Marşı'nda da kendisine yer bulmaktadır. Şairane yönü ile bu hususları oldukça etkili bir biçimde işleyen Mehmed Âkif, geçmişinden güç alan Anadolu insanının geleceğini de kurtaracağını ve böylece bağımsızlığına gölge düşürmeyeceğini ifade etmiştir.

Sonuç olarak Mehmed Âkif'in hem Zağanos Paşa Camii hem de Nasrullah Camii'ndeki vaazlarını okumak ve anlamak, İstiklâl Marşı'nın tüm boyutları ile kavranması açısından oldukça önemlidir. İstiklâl Marşı'nda vurgulanan birçok husus, daha önceki süreçlerde halka vaazlar yoluyla açıklanmıştır. Bu nedenle Âkif'in Anadolu'da verdiği vaazların ışığında İstiklâl Marşı'nın okunması ve anlaşılması hususu oldukça kıymetlidir.

KAYNAKÇA

Arslan, Hasan. (2014). Mehmet Âkif Ersoy'un Şahsiyeti ve Millî Mücadeledeki Rolü, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.

Çetin, Nurullah. (2014). İstiklâl Marşı'mızı Anlamak. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi (25-97)

Gül, Adnan. (2006). Sebilürreşad (Sırat-ı Mustakim) Dergisi'ne Göre Batılılaşma Problemi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.

Sebilürreşad M. (2020). Mev'iza. Bağcılar Belediyesi Sırâtmüstakim- Sebilürreşad Külliyyâtı Neşri: c.18 s.458.

Sebilürreşad M. (2020). Nasrullah Kürsüsünde. Bağcılar Belediyesi Sırâtmüstakim- Sebilürreşad Külliyyâtı Neşri: c.18 s. 464.

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN ŞİİRLERİNDE LEYLÂ, MECNÛN, GÛL VE BÛLBÛL MAZMUNLARININ KULLANIMI

Aytekin ERKMEN, Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.
aytekinerkmen25@hotmail.com

ÖZET

Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936), İstiklâl Marşı'mızın ve Safahat'ın şairi olmasının yanında düşünce dünyasının özgünlüğü ve şiir dilindeki güçlü üslubu ile 20.yüzyıl Türk Edebiyatı'nın önde gelen şairleri arasında yer alır. Şiirinin kendine has özellikleri, devrinin birçok şairi arasında Âkif'in özel biri haline gelmesini sağlamıştır. Mehmet Âkif, karakteri ve şairliği yanında kültür adamlığıyla da toplumun bilinçlenmesine katkıda bulunmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde şiir dilinin önemli bir anlatım araçlarından biri olan mazmun, Cumhuriyetten sonra gelişen Türk şiiri içinde bir kimlik değişimi geçirerek de olsa varlığını dolaylı bir şekilde devam ettirmiştir. Bu dönemin en önemli şairlerinden olan Mehmet Âkif de sırtını geleneğe dönmemiş, geleneğin izlerini yer yer şiirlerine yansıtmıştır.

Her dönem en güzel aşk hikâyeleri olarak kabul gören Gül ile Bülbül ve Leylâ ile Mecnûn hikâyelerinin Bülbül'ü ve Leylâ'sı klâsik Türk şiirinden modern Türk şiirine birçok şaire ilham kaynağı olmuştur. Geleneksel Türk şiirinden büyük oranda istifade eden modern Türk şairleri, klâsik Türk şiirindeki Leylâ, bülbül ve gül mazmunlarını şiirlerinde farklı şekillerde kullanmışlardır. Çalışmamızın ilk bölümünde klâsik Türk şiirinde mazmun kavramı üzerinde durduktan sonra, Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerindeki Mecnûn, Leylâ, bülbül ve gül mazmunlarının nasıl kullanıldığı incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mazmun, Safahat, Leyla, gül, bülbül.

THE USE OF LEYLÂ AND MECNÛN, ROSE AND NIGHTINGALE MAZMUNS IN MEHMET ÂKİF ERSOY'S POEMS

ABSTRACT

Mehmet Âkif Ersoy (1873-1936), besides being the poet of our Turkish National Anthem and Safahat is among the leading poets of 20th century Turkish Literature with her originality of thought and her strong style of poetry. The special features of her poetry made Âkif a special person among many poets of her era. In addition to her character and poetry, Mehmet Âkif contributed to the awareness of the society with her culture manhood. Being one of the important means of expression of poetry language in the pre-Republic period, mazmun continued its existence indirectly, albeit by undergoing an identity change in Turkish poetry that developed after the Republic. Mehmet Âkif, one of the most important poets of this period, did not turn her back on tradition, and reflected the traces of tradition in her poems.

The Bûlbûl and Leylâ of Gül, Bûlbûl and Leylâ and Mecnûn stories, which are regarded as the most beautiful love stories of all times, have inspired many poets from classical Turkish poetry to modern Turkish poetry. Modern Turkish poets, who make great use of traditional Turkish poetry, used Leyla, nightingale and rose mazmuns in classical Turkish poetry in different ways. In the first part of our study, after emphasizing the concept of mazmun in classical Turkish poetry, how Mecnûn, Leyla, nightingale and rose mazmun are used in Mehmet Âkif Ersoy's poems are examined.

Keywords: Mazmun, Safahat, Leyla, rose, nightingale.

GİRİŞ

Edebi metinler ve özellikle de şiir çok katmanlı bir yapıya sahip olan ve anlamsal çağrışımları ile göstergesel karşılıkları farklı uçlarda yer alabilen zengin bir boyuta sahiptir. Her dönem edebiyat türleri içinde tahtından inmeyen bir sultan edasında olan şiir, kendisini meydana getiren anlatıya dair çağrışımları karşılamak üzere döneminde benimsenen çeşitli estetik araçları kullanır. Güzel şiirlerin çoğu hayal ürünü olarak ortaya çıkar. Şair, yaşamdan ve doğadan aldığı malzemeyi çoğunlukla hayal dünyasında yorumlayarak okurun beğenisine sunar. Klâsik Türk Şiir geleneğinin okura sunduğu sözcük ve ifadelerde birçok edebiyat araştırmacısının da hem fikir olduğu, klasikleşen bir tarzda ve açık ama kapalı bir mana havasının alışkanlığı hem şairlerimizde hem de Klâsik şiirimizde gizemli bir hal yaratır.

Klasik edebiyata yöneltilen “*kelime oyunculuğu*” suçlamasının arkasında edebî sanatların eleştirisi veya fazlalığı düşüncesi yatmaktadır. Bu konudaki suçlamalara göre klasik şiirimiz bir şey anlatamamıştır. Klasik şairlerimiz kelime oyunlarını ön plana çıkarıp manadan uzaklaşmışlardır. Bu suçlamaların benimsemeyenler ise söze güzelliği verenin bu kelime oyunları olduğunu belirtmişlerdir(Kahraman, 1996,s.291-296).

Klâsik Türk Şiirinin özelliklerinden en önemlisi olma özelliği taşıyan mazmun, insanların neleri daha fazla önemseyip nelerin etkisinde kaldıklarını gözlemleyen şairlerin bakış açısının yansımaları ifade eder. “*Güzel bir yüz karşısında sarsılan sanatkârın dimağı, tabii bir tedâî yapacaktır. Tedâînin şuur sathına çıkaracağı şey nazari olarak her sanatkârda ayrı bir mahiyet gösterir. Heyecanın bu ilk hamlesinden doğan tabii tedâî, onun asıl şahsiyetini taşıyacaktır. Lâkin bu böyle olmuyor. Tedâî unsurları evvelce hazırlanmıştır. Ay, güneş, gül...ilh. Bunlar parlaklık, tazelik vasıflarını kemal derecesinde gösteren timsallerdir. Fakat bir yüz bunlardan başka bir şeyler tedâî ettiremez mi? Sanatkâr hususi tedâîler yapsa bile onlara kıymet vermez. İşte divan edebiyatında sanat telakkîsi ve bu telakkînin en sakat ciheti.*”(Tarlın, 1964;52). Böylece her sanatçının ruh hali onda bir hayal âlemi meydana getirir. Gelenek şiirinin ruhuna sinen mazmunlar neredeyse, sözün kutsiyetiyle özdeş bir durum olarak düşünülür.

Mazmunu Tanımı ve Değerlendirilmesi

Anlam ve kavram şeklinde izah edilen mazmun sözcüğünün kökü “zımn” (Sâmî 1978; 1361) olarak ifade edilmiştir. Zımn ise Arapça'da "bir nesnenin içi, iç bölümü " anlamında kullanılır. Sözlüklerdeki sözcük kelime anlamıyla; 1. Henüz babanın sulbünde olan zürriyet; 2. Hamile bir devenin karnında bulunan doğmamış yavru; 3. Ödenmeyen, ödenmesi gereken şey demek olan mazmûn, edebî terim olarak ise; Mefhûm, mânâ, anlaşılır (Deniz 2008; 207-220).

Mazmun sözlük anlamı olarak, ‘mana, kavram, nükteli veya cinaslı söz, dolaylı anlatım, sözün içindeki gizli anlam, mefhum’(Pala,2004,s.20) gibi anlamlara gelmektedir. Mazmunun, bu anlamların dışında birincil anlam olarak Arapça kökünden gelen değişik anlamları da bulunmasına rağmen biz bu ayrıntılara girmeden sadece edebî olarak kazandığı anlamları vermekte yetindik. (Mengi,2004, s.388-389)

Mazmun genel olarak okuyucuyu, ilk bakışta şiirden anladığı mananın ötesinde bir mana ortaya koyarak söz cevherinin derinlerinde gizli bir hayret katmanına ulaştırır. Divan şiirinin diğer

şiiirlerden farkı da kelimelerin zaman içerisinde yüklendikleri gizli manalar sayesinde, görünen anlamların ardında nükteli ve sürpriz yeni anlamlar bulundurmasıdır.(Pala,2004,s.25) şekliyle ifade eden İskender Pala, mazmun kavramı ile Klasik Türk şiiri geleneğindeki kalıplaşmış, klişeleşmiş söz ya da söz öbeklerini ifade eder.

Mengi'nin "*Mazmun ile edebi sanatlar arasında çok kuvvetli bir bağ vardır. Her edebi sanat bizi mazmuna götürmez ama her mazmunda birden fazla edebi sanatın varlığı söz konusu olabilir.*" (Mengi,2000, s.53) Mengi, "*Divan şiirinde rastladığımız açık isti'arelerin kalıplaşmış olanları mazmûn olarak kabul görmüştür.*" (Mengi, 2000,s; 53) ve "*İnsan güzelliğinin tanıtımında kullanılan bildiğimiz servi, gül, güneş ya da ay kalıp benzetmelerdir*" (Mengi,2000, s. 51) söylemlerinde mazmunu bir kalıp benzetme ve klişeleşmiş mecaz olarak niteleyerek görüşünü paylaşıyor.

J.C. Carlau ve J.C. Fillox'un, "*Şairin hayal ve istiarelerinin okuyucuya erişmesi için bunların derin bir düşsel gerçekliğe dalmaları gerekir. Bizimle konuşmak için gerçekliğe uygun bir mağara, bizde, evrensel örnek olan mağara düşüne bağlı bu maddi olmayan sevinçleri oluşturacaktır.*"(Carlau-Fillox,1985:91) görüldüğü üzere, mazmun Platon'un ünlü mağara metaforu ile ilişkilendiriliyor. Mağaradakiler nasıl sadece önlerindeki duvarı ve üzerindeki imgeleri görüyorlar, var olan tüm gerçekliğin de bu imgelerden oluştuğunu düşünüyorlar; fakat sonradan gördüklerinin sadece ise kurgu ve birer yansıma olduğunu fark ediyorlarsa, mazmunlar da birer kurgu ve hayalden başka bir şey değildir.

Banarlı'nın, "*sevenin sevilende fark ettiği çizgileri bulması, bu çizgileri görebilmekten doğan sııcak ve sanatsal heyecan ile sathî görünüştten daha derinlere doğru giderek, üçüncü buudu ve en karakteristik çizgiyi yakalayabilmesi*"(Banarlı,2004:180) ifadesindeki bu üçüncü çizginin, klasik şiirimizdeki mazmun olduğunu söyleyebiliriz.

Mazmunun terim anlamıyla ilgili olarak, "*beyitler içerisindeki gizli olan sanatlı anlam, divan edebiyatının kendine mahsus dünyası içindeki bilinen hayal, inanış ve düşüncelerin beyit ya da beyitlerdeki dolaylı ve gizli anlatımı, benzeri az olan söz, sanatçının hüner gösterme isteğinin sonucunda ortaya çıkan söz ustalığı*" şeklinde çeşitli görüşler ileri sürüldüğü görülür. Klasik Türk şiirinde ilk dönemlerden itibaren, sevgilinin boyu için selvi, elif, şimşâd, tûbâ, ar'ar, fitne, kıyamet; dudağı (aynı zamanda vahdet) için lâ'l, câm, şirin, hokka, mühr-i Süleymân, ateş, gonca, kan, gül, âb-ı hayat, Kevser (aynı zamanda kesret) ve yüzü için de şems, ayine, ıyd, âyet, kible, gülşen ve mâh gibi mazmunların kullanıldığı bilinir. Gelişen süreç içerisinde, la'l ve gonca denildiği zaman, bundan sevgilinin dudak ve ağzı anlaşılır hâle gelmiştir. Çünkü her okuyucu, bu kelimelerin sevgilinin güzellik unsurlarından dudak ve ağız olduğunu anlar hâle gelmiştir(Pala, 1999,s.172).

Klâsik Türk Şiirinde Leylâ ve Mecnûn Mazmunu

Şairler, çoğu zaman Leylâ'nın lügat anlamı yani ,karanlık ve gece' sözcükleri üzerinde sanat yapmışlar; sevgilinin saçını bir mazmun hâline getirmişler; tenasüp, tevriye, telmih gibi sanatlarla da Leylâ ve Mecnûn hikâyesinden bahsetmişlerdir. Mecnûn, sevgiliye olan aşırı düşkünlüğü; ızdıraba, cevriye ü cefaya olan sabrı; aşkı nedeniyle içinde bulunduğu cünûn hâli; aşk ve cünûn içinde çöllerde dolaşması ve vahşi hayvanlarla arkadaşlık etmesi gibi birtakım

özellikleriyle şiire girmiştir. Leylâ'da olduğu gibi Mecnûn kelimesi üzerinde de lûgat manası kastedilerek tevriye veya iham-ı tenasüp yapılmış; âşık veya gönül için benzetilen olmuştur.

Gece ile ilgi kuran şair, saçın hem siyah rengini hem de uzunluğunu ele alır ve Leylâ'nın saçını geceye nasıl benzettiler. Hangi gerekçeyle bu benzetme yapıldı ve onun saçına Leylâ denildi.' anlamında şöyle seslenir:

*"Neçe benzettiler anun saçına şâmı ne aceb
Şol sebebden kim anun saçına Leylâ dediler"* (Nesîmî, G.154/6)

Leylâ, Mecnûn'un ona duyduğu aşk çerçevesi içinde anlatılır. Saçı Leylâ, güzelliği ve çekiciliğinin yanı sıra âşığın Mecnûn gibi çöllere düşmesine sebep olandır:

*"Ey saçı Leylâm elin çeksün ya zabt it şâneni
Yâ hemân Mecnûn ile sahrâda bil dîvâneni"* (Behîştî, G.547/1)

Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirinde Leylâ ve Mecnûn Mazmunu

Mehmet Âkif'in Safahat'ında yer alan Leylâ şiirindeki şiirin başlığı, Leylâ ve Mecnûn hikâyesinden esinlenerek seçilmiş; hikâyenin kadın kahramanı olan Leylâ, Mehmet Âkif'in şiirinin adı olmuştur. Aydınlık ve ışık arayışı içinde gezinen şair bu ışığı Leylâ ve Mecnûn mazmununda görür. Mehmet Âkif, Leylâ ve Mecnûn hikâyesini sembolik hale getirip milleti, bir Mecnûn gibi bir arayış içine sokar. Leylâ, kurtuluşun sembolü; Mecnûn ise kurtuluşu bekleyen İslâm âlemidir. Öte yandan Mehmet Âkif, Mecnûn'dur ve onun bütün özlemi ve İslâm'ın geleceği Leylâ'dır. Şiirde Şark'ın içinde bulunduğu durum, uzun ve karanlık bir gece gibi düşünülür. Bu geceyi aydınlatacak olan nur ise Leylâ'dan beklenir.

Leylâ'nın kelime anlamı olan karanlık, gece, gölge ile hikâyenin kahramanı olan Leylâ arasında ilgi kurar ve Leylâ şiirinin isminden başlayarak gölge figürünün değişik yansımalarını içeren bir metin olduğunu; Leylâ'nın, şiirde yüzyıllardır karanlıklar içinde boğulmuş bir milletin aydınlık tutkusu olarak anıldığını ve aydınlığa geçiş yolu olduğunu anlatır (2014: 72). Görüldüğü üzere Divan şiirinin Leylâ ve Mecnûn'u Mehmet Âkif'in kaleminde şekil değiştirerek bir taraftan mazmun olurken bir taraftan da imaja dönüştürülmüştür:

Leylâ

*"Barındırmaz mısın koynunda, ey toprak?" derim, "yer pek",
Döner; imdâdı gökten beklerim, heyhât, "gök yüksek".
Bunaldım kendi kendimden, zamân ıssız, mekân ıssız;
Ne vahşetlerde bir yoldaş, ne zulmetlerde tek yıldız!*

(...)

*Hayır! Şark'ın, o hodgâm olmayan Mecnûn-i nâ-kâmın,
Bütün dünyâda bir Leylâ'sı var: Âtîsi İslâm'ın.
Nasıldır mâsivâ, bilmez; onun fânîsidir ancak;
Bugün, yâdıyle müstağrak yarın, yâdında müstağrak!
Gel ey Leylâ, gel ey candan yakın cânan, uzaklaşma!
Senin derdinle canlardan geçen Mecnûn'la uğraşma!"* (Uçman, 2013,s.1250-52)

Leylâ ile Mecnûn hikâyesinden hareketle ilham alındığı şiirde Leylâ mazmununu ile Peygamber Efendimiz Hz. Muhammed ve onun mübarek mekânını, Mecnûn mazmunu ile de bu mekâna gelebilmek için çaba harcayan, yollarda cefa çeken peygamber âşıklarını anlatılırken Mehmet Âkif de kendisini bu âşıklar kervanında bulunan Mecnûnlardan birisi olarak gördüğünü anlatmıştır. Böylece Şairin şiirinde mazmunun şiire kattığı anlamsal değerini yüceltiğini görüyoruz.

*“Yok mu, ey bağıryanık çöl! Ebedî pâyanın?
Nerededir vâhası, yâ Rab, bu serâbistânın?
Necd'in a 'mâkına dalmış, iki aydan beridir,
Koca bir kafile Mecnûn gibi hâib, hâsir,
Koşuyor, merhamet et, bâdiyeden bâdiyeye,
Görürüm, bir gün olur ,Hayme-i Leylâ'yı diye!” (Uçman,2013, s.900)*

Âkif, “Gece”şiirinde Leylâ manzumu nu sevgili olarak kullanılmıştır. Buradaki aşk İlâhi aşk olduğundan sevgili Allah'tır. Her şeyin Leylâ olması da Allah'tan dolayıdır ki Allah'ın sevgili olması bizatihi, diğerlerinininki bilvasıtaadır. Dolayısıyla Şairde Leylâ ile vuslatı arayan, Mecnun konumundadır.

*“Senin mecnûnunum, bir sensin ancak taptığım Leylâ;
Ezelden sunduğun şehlâ-nigâhın mestiyim hâlâ!
Gel ey sâkî-i bâkî, gel, Elest'in yâdı şâd olsun:
Yarım peymâne sun, bir cür'a sun, tek aynı meyden sun!
O lâhûtî şarâbın vahyi her zerremden inlerken,
Bütün âheng-i hilkat bir zaman dinsin enînimden.
Gel ey dünyaların Mevlâsı, Leylâ-yı vicdanım
Senin yâd olduğum sînende olsun, varsa, pâyanım” (Uçman,2013, s.1290-92)*

Klâsik Türk Şiirinde Gül ve Bülbül Mazmunu

Mazmunlar dünyasında sıkça kullanılan mazmunlardan birisi de bülbül mazmunudur. Divan Edebiyatı'nın en çok rağbet gören mazmunu gül ve bülbüldür. Gül sevgiliyi, bülbül ise sevgili uğruna canını hiç düşünmeden feda edebilecek aşığı temsil eder. Bütün çiçekler bülbüle âşıktır ama bülbül yalnızca güle âşıktır. Bülbülle gül ise hiçbir zaman bir araya gelmez. Çünkü bülbül gülden bir karşılık alamaz. Gül nazlıdır. Bülbül ısrarcıdır. Bülbül, güle olan aşkı sebebiyle durmadan ağlayan, inleyen, feryat ve figan eden zavallı bir âşık konumundadır. Bülbül sadık bir âşık, gül dikenli bir maşuktur. “Teşhis yoluyla aşığın bütün özelliklerinin izafe edildiği bülbül, gülün daha kırmızı ve güzel olması için ona kanını vermiş veya gül hile ile onun kanını içmiş, yüzüne sürmüş yahut allık (gül-güne) olarak kullanmıştır” (Kurnaz, 1987: 580). Bülbül, bazen âşığın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur (Pala, 2017: 87).

Genellikle âşık-mâşuk bağlamında güzellik, aşk ve sevgi sembolü olarak kullanılan gül, Modern şiirle birlikte değişime ve dönüşüme uğramış modern şairlerin dışında daha birçok şair “gül”ü farklı yaklaşımlarla ele almışlardır. Yazılan şiir metinleri bize gösteriyor ki, “gül”, bu bakımdan bir çiçek olmasının dışında şiirin vazgeçilmez unsurlarından biri hâline gelmiştir.

“Kulağuma gülşende bir âvâze irişdi

Bülbülden ü bildüm ki cânım yaza irişdi.” K. Burhâneddin, 366/1

Gül bahçesinde kulağıma bir ses ilişti. Bülbülden bildim ki canım yaza erişti. Bülbülün ötü-şü baharın geldiğinin habercisidir. Çünkü o, “*mevsîm-i gül*”de gül bahçelerinde öter. Kadı Burhâneddin, onun ötmeye başlamasının baharın geldiğinin ve güllerin açtığına habercisi olduğunu ifade ediyor.

Mehmet Âkif Ersoy’un Şiirinde Gül ve Bülbül Mazmunu

“Konduğu her gusn-i ter minberidir bülbülün,

Zemzeme addettiğin hutbesi, faslu’l-hitâb.

Reng-i hakikat nedir, fark eden ebsâr için,

Goncada matvî duran her varak ümmü’l-kitâb.” (Uçman,2013, s.338)

Şair, “*Gül, Bülbül*” dörtlüğünde şair, goncadaki her yaprağı Kurân-ı Kerîm’e benzetmiştir. “*Gonca*” tasavvufi anlamda vahdeti sembolize eder. Goncadaki bu İlâhî güzelliğini gören, onun yapraklarında âdetâ Kurân’ı (hakîkati) okur. Bu, gören gözün işidir. Yâni, Cenâb- Hakk’ın tabiattaki tecellilerinden biri olan “*gül*” ve “*bülbül*” İlâhî nazarlar için tasavvufi bağlamda çok şey ifade etmektedir. Goncanın bu imajına karşılık, Bülbül de minbere çıkmış hutbe okuyan bir âlim suretinde görünür.

“Güneş mağrib-güzîn olmuş semâ esmer, ufuk gülgün;274

Zaman durgun, zemin muğber, cihan dembeste, can mahzûn;

Gariblik rû-nümâ yer yer, sükûnet dembedem eفزûn...”(Uçman,2013, s.250)

Âkif, “*Ezanlar*” adlı şiirinde gül mazmunu, mazmun özelliğinden imge haline dönüşmüştür. Güneşin gurup vaktinde şafak kararmış, ufuk da gül renkli olmuştur. Şair bize ufuğun gül renkli olması ve akşam vakti tablosu şeklinde sunarak Şiir, Eski şiirdeki Leff ü Neşr sanatının modern şiirdeki kullanımlarına en güzel örneği teşkil etmektedir.

“Eşin var âşîyanın var, bahârın var ki beklerdin.

Kıyâmetler koparmak neydi ey bülbül, nedir derdin?

O zümrüt tahta kondun, bir semâvî saltanat kurdun,

Cihânın yurdu hep çiğnense, çiğnenmez senin yurdun!

Bugün bir yemyeşil vâdi, yarın bir kıpkızıl gülşen,

Gezersin hânûmânın şen, için şen, kâinatın şen!

Hazansız bir zemîn isterse, şayet rûh-ı serbâzın,

Ufuklar, bu’ d-i mutlaklar bütün mahkûm-ı pervâzın.

Değil bir kayda, sığmazsın - kanatlandın mı - eb’âda”

Bülbül” şiiri, Âkif’in daha önce yazıp Mısır’da kitaplaştırdığı şiirleri arasında yer alır (Durkaya, 2013: 850). Akşam vaktinde ümitsizlik hisleriyle çıkılan bir yürüyüşte bülbül sesinin işitilmesiyle gelişen şiirde manzum hikâye özellikleri vardır. Şiirin ayrı bir önemli hususiyeti

de Âkif'in diğer şiiirlerden farklı olarak burada bizzat kendi benini anlatmasıdır (Gökçek, 2014: 206-207).

Bülbül şiiiri, Âkif'in geleneksel bir imge/mazmun olan bülbülü klasik kullanımından farklı bir bağlamda işleme bakımından önemlidir. Âkif bülbülü vatan ve hürriyet fikri ile birlikte işleyerek klasik kullanımın dışına çıkmıştır. Âkif, vatan temiiyle birlikte andığı hürriyet kavramını bir değer olarak sürekli yüceltmıştır. Şairin, bülbülün yaşadığı yerleri tasvir ederken kullandığı “*âşiyân, bahâr, zümrüt taht, saltanat, hânumân, hazansız bir zemin, rûh-ı serbâz*” gibi kelime ve terkipleri, istiklalini muhafaza eden ve üzerinde hür bir milletin yaşadığı vatan idesini imâ eden semboller olarak düşünmek gerekir.

Âkif'in şiiirinde bülbül imgesi ile vatan-hürriyet fikirlerinin bir arada kullanılması bir ilk olmamakla birlikte geleneksel mazmunun değişmesi ve yeniden yorumlanmasında edebiyat tarihi içerisinde başka bir adım olması münasebetiyle dikkate değerdir.

SONUÇ

Mehmet Âkif'in Türk şiiirine getirdiği en önemli yenilik muhteva ve üslupta kendisini gösterir. Muhtevanın yeni bir anlayış ile ele alınması aynı zamanda klasik şiiirin mazmun dünyası, hayal sistemi ve tabiat algısını değiştirir. Bu durum şairin şiiirinde yeni hayaller, kavram ve imajlar kullanmasının yolunu açar.

Schneider; “*Düşler gibi, kitaplar da bütünüyle bize ait değildirlir ve belki de onları kendimiz yazsak bile hep bilmediğimiz varlıklar, alıntılanmış sözlerle doludurlar*” der. Bülbül mazmunu da yıllar öncesinde kullanılan bir mazmun olmasına rağmen 20. yy'da yeniden Bülbül şiiirine konu olmuştur. Mazmunlar, divan edebiyatında en fazla kullanılan ve zamanla klasikleşerek kalıplaşmış bir hale gelen bir kelime oyunudur. Güle olan aşkından dolayı bilinen bülbül mazmunu da bu mazmunlardan biridir. Şiiirlerini gelenek üzerine kuran şairler bu mazmunları imge başlığı altına kullanmaya devam etmişlerdir. Mehmet Âkif Ersoy da şiiirinde bülbül mazmununu kullanmış ve kendini âdeta vatan için feryat eden bir bülbüle benzetmiştir.

Mehmet Âkif de, diğer pek çok manzumesinde olduğu gibi Bülbül şiiirinde değerlerle ilgili düşüncelerini doğrudan veya hayâl (imaj) yoluyla ifade etmiştir. Şair aslında eskinin içinde yeniği aramıştır.

Leylâ bir taraftan mazmun olurken bir taraftan da imaja dönüştürülmüştür. Her şairin Leylâ'sı farklı farklıdır. Mehmet Âkif, kendi Leylâ'sını, peşinden koştuğu şeyleri anlatmaktadır. Mehmet Âkif'in bir başka deyişle Mecnûn'un Leylâsı millettir. Mecnûn, Leylâ'nın gelişini beklemektedir. Leylâ'nın gelmesi demek, Müslümanların kurtuluşu, İslâm birliğinin yeniden kurulması, İslâm'ın geleceği demektir.

KAYNAKÇA

- AYDEMİR, Yaşar (2000), Behiştî Divanı, Ankara: MEB Yay.
- BANARLI, Nihad Sami, Edebiyat Sohbetleri, 2. Baskı (İstanbul: Kubbealtı Neşriyat, 2004), 180.
- CARLAUI, J.C- J.C Fillox, Edebi Eleştiri, trc. Ayşe Hümeyra Çakmaklı (Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, 1985), 91.
- DURKAYA, Hayriye, Metinlerarasılık Ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bağlamında Bülbül Mazmunu Ve Mehmet Âkif Ersoy'un Bülbül Şiiri, Turkish Studies, Volume 8/13 Fall 2013, p.847-856.
- ERGİN, Muharrem (1980). Kadı Burhaneddin Dîvânı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- GÖKÇEK, Fazıl, Mehmet Âkif'in Şiir Dünyası, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.
- KAHRAMAN, Mehmet (1996), Divan Edebiyatı Üzerine Tartışmalar, İstanbul, Beyan Kurnaz, Cemal, Divan Edebiyatı Yazıları,1992,s.421, Akçay yayınları, İstanbul
- KURNAZ, Cemal, TDV İslam Ansiklopedisi "Bülbül" Maddesi, TDV Yayınları, Ankara, 1987.
- PALA, İskender, "Mazmunun Mazmunu", Müstesna Güzeller, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999, s. 172
- MENGİ, Mine, "Mazmun Üzerine Düşünceler", Divan Şiiri Yazıları, Akçağ Yayınları, Ankara, 2000, s. 47.
- MENGİ, Mine, Nesimi Divanı, AKM Yay., Ank.,1995,s.192
- PALA, İskender, Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Kapı Yayınları, İstanbul, 2017.
- SAMİ, Şemsettin, (1978), Kamus-ı Türkî, Çağrı Yay. İstanbul.
- SARIÇİÇEK, Mümtaz (2014), Gölgele'de ,Gölge' Arketipi, Mehmet Âkif ve Gölgeleler, Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği Yay.
- TARHAN, Abdülhak Hâmid, Bütün Şiirleri I/ Sahra, Divaneliklerim, Bunlar O'dur", İstanbul, Dergâh Yayınları, 1979, s. 84.
- Uçman, Abdullah (2013), Mehmet Âkif Ersoy Safahat, İstanbul, Çağrı Yayınları, s.1250-51-52

İSTİKLÂL MARŞI'NIN DİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Abdullah ATAY, Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Tezli Yüksek Lisans.
sessiz43@gmail.com

ÖZET

İstiklâl Marşımız Mehmet Âkif Ersoy tarafından yazılan ve kahraman Türk ordusuna armağan edilen bir şaheserdir. İstiklâl Savaşı mücadelesine katılmadan bu şiiri yazan Mehmet Âkif adeta savaş alanlarındaymış gibi canlı bir sahnede Türk milletine seslenmektedir. Savaşa katılmadığı halde manevi olarak her şeyi hissettiğini sezdirmekte ve hiçbir korkunun olmaması gerektiğini, zaferin elbette Hakk'ın izniyle Türk milletinin olacağını anlatmaktadır. Eserde kullanmış olduğu dil –içinde Arapça ve Farsça kelimeler olmasına rağmen- günlük yaşamda kullanılan ancak oldukça işlek olan edebi bir Türkçedir. Süslü, sanatlı bir üslup kullanılmış olmasına rağmen oldukça anlaşılır durumdadır. İstiklâl Marşı Arap alfabesiyle yazılmış ve Türk milleti için çok önemli olan İstanbul'un fethini çağrıştıracak sayıda harf kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: İstiklâl Marşı, Mehmet Âkif, Dil, Üslup, Dil varlığı, Alfabe

A REVIEW ON THE STYLISTIC FEATURES OF THE TURKISH NATIONAL ANTHEM

ABSTRACT

Our National Anthem is a masterpiece written by Mehmet Âkif Ersoy and dedicated to the Heroic Turkish army. Mehmet Âkif who wrote this poem before the start of the Turkish War of Independence, addresses to the Turkish Nation on a scene as on the battle field. Although he didn't participate to the war, he shadows out that he feels everything spiritually and explains that there must be no fear, and that victory will certainly belong to the Turkish Nation by Allah's leave. The language of the text –despite the use Arabic and Persian words- is a colloquial Turkish which is also a fluent literary language. In spite of the ornate, artistic style, it is quite comprehensible. The National Anthem was written with Arabic alphabet and contains a number of letters running through the minds the Conquest of İstanbul which is very important for the Turkish Nation.

Keywords: The Turkish National Anthem, Mehmet Âkif, vocabulary, literary, language asset, style

GİRİŞ

Mehmet Âkif Ersoy yaşadığı dönemde I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı'nı görmüş ve İstiklâl Marşımızın yazarı olması nedeniyle de millî şairimiz unvanını almış büyük bir tarihi şahsiyettir. İstiklâl Marşımız, bütün Türk milletinin ortak mutabakat metnidir. Bizi millet yapan temel bileşenlerimizden biridir. Marşımız, Türkiye Cumhuriyeti Devletimizin üzerinde kurulduğu toprakların savaşa tekrar vatan yapılmasının bir belgesidir. Bu metin, Türk milletinin ayakta kalma mücadelesinin en kızıştığı bir dönemde, Türk'ün tarihe karşı direniş kararlılığının zirvede olduğu bir sırada yazılmış Türk millî ruhunun ortak heyecanının, ortak iradesinin bir ürünüdür.

Türk milletinin tam bağımsız bir millet ve devlet olarak var olma iradesinin toplumsal bir sözleşme metni olan İstiklâl Marşımız, Millî Mücadelemizi verdiğimiz kurtuluş savaşının tam ortasında yazıldı. Böylesine olumsuz bir zeminde, en zor şartlarda ve pek çok kişinin ümitsiz olduğu bir ortamda Mehmet Âkif çıktı ve milletini “*korkma!*” diye uyardı, ümit telkin etti. İstiklâl Marşı, Türk milletinin sonsuza kadar hür ve bağımsız bir millet olarak yaşama iradesini terennüm ediyor. İstiklâl Marşı, bizim hem millî hem de dinî değerlerimizi koruma, yaşatma ve geliştirerek devam ettirme azim ve kararlılığımızı yansıtır.

12 Mart 1921'de Türk'ün millî iradesinin temsil edildiği yer olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde çok büyük bir heyecanla kabul edilen İstiklâl Marşımız, o zamandan beri Türk'ün özgürlük manifestosu olarak milletçe hep bir ağızdan okunmaktadır.

İstiklâl Marşımızın kabulünün 100. yılına geldiğimiz şu günlerde ben, bu çalışmamda İstiklâl Marşımızın dili ve Mehmet Âkif'in üslubu üzerinde durdum. Genel olarak İstiklâl Marşı'nın yazıldığı ortamdan ve yazıldıktan sonra ortaya çıkan etkiden bahsettim. Mehmet Âkif'in Türk milleti üzerindeki tesirine değindim. İstiklâl Marşı'nda kullanılan dilin Türkçe, alfabenin Arap alfabesi olması hasebiyle kullanılan harflerin dökümünü yaptım ve ulaştığım sonucu belirttim. Bir bakıma İstiklâl Marşı'nın bizim için taşıdığı öneme vurgu yaptım. Bu bağlamda yaptığım incelemenin İstiklâl Marşı'nın ruhunu ve içeriğini daha iyi yansıtmaya çabası olduğunu ifade ediyorum.

Edebi dil ve üslup

Edebi dil, edebiyat eserlerinde karşımıza çıkan gündelik dilden farklı derin anlamlar taşıyan bir dildir. Edebi dil, bir milletin konuşma dili ve yazı dili teşekkül ettikten sonra kültür dili diyebileceğimiz bir söyleyiş zemininde daha fazla hissedilen, bir tarafı ile itibari ve uçucu, bir tarafı ile hayatın gerçek değerleriyle kaynaşan estetik ve orijinal bir ifade yoludur.

*“Edebi dil, tıp dili gibi, hukuk dili gibi, matematik dili gibi hususi bir dildir. Bunları anlamak için her bir ihtisasa ait hususi bir kültüre ihtiyaç vardır. Yazı dili (mesela alelade bir mektubun dili) müşterek dildir ve bir ihtisasin ifadesi değildir.”*¹

¹ Peyami Safa, Sanat, Edebiyat, Tenkit, s.78-80.

Edebî dil, yazı dili içinde takip edilmekle ve zaman zaman yazı dili anlamıyla kullanılmakla beraber, ondan farklı bir terimdir. Edebî dil hakkında yazdığı makalede, ayrıntılı bilgiler veren İsmail Çetişli, edebî dil'in özelliklerini şöyle sıralar;

“1- Edebî dilin kaynağı, milletin ortak dil hazinesidir; 2- Edebî dil, günlük hayatta kullanılan dil değildir; 3- Edebî dil, ilmî hayatta kullanılan dil değildir; 4- Edebî dil, ortak yazı dilini esas alır; 5- Edebî dil, işlenmiştir; 6- Edebî dil, zengindir; 7- Edebî dil, ferdidir; 8- Edebî dil, “söz”dür; 9- Edebî dil, ortak/tabii dile göre sapmadır; 10- Edebî dil, muğlak ve kapalıdır; 11- Edebî dilin varlık amacı güzelliiktir; 12- Edebî dil, bire bir tercüme edilemez...”²

Üslup, bir yazarın ana dilini kullanarak yazdığı edebi metinde kendine has bir yol çizmesidir. Üslup, şairin veya yazarın mensubu olduğu milletin genel dilini, “kendine özgü” bir tarzda kullanmasıdır. Buradaki kendine özgülük, yazarın/şairin, kelimeleri seçmesi, sözlükteki temel anlamlarının yanında, kendisinin özgün duygu ve düşüncelerini de içerecek biçimde yan anlamlarıyla da kullanması, kelime grupları ve cümlelerin yine yazarın/şairin özgün mizacı ile deneyimlerini yansıtacak tarzda kullanılmasıyla sağlanır. Üslup, bir edebi metni benzerlerinden farklı kılan en önemli ayırıcı özelliğidir. Bir metni, edebi metin düzeyine yükselten en önemli özelliği üslubudur.

“Üslup; belli bir duyuş, görüş ve birikime sahip olan sanatçının hayatı boyunca edindiği tecrübe ve tavırlarla seçtiği konuyu, biçim ve içeriğin belirlediği vasıta ve yöntemler kullanarak kendisine has bir biçimde ördüğü kelimelerle anlatmasından doğan bir edebî değer unsuru ve ölçüsüdür.”³

Üslup, sanatkârın mizacı, deneyimleri ve eserinin içeriğinden kaynaklanarak zamanla oluşur ve “yazarın eserindeki damgası” durumuna gelir. Mecazlar, sapmalar ve söz sanatları, üslubun metinde görülen unsurlarıdır. Yazar/şair, bütün bunlara, kuşkusuz estetik bir endişeyle başvurur. Bu endişenin esası, anlatımı “güzelleştirmek” arzusudur. Edebiyat tarihimizde Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Ahmet Hamdi Tanpınar, Necip Fazıl Kısakürek.. üslup sahibi yazarlarımızdan sadece birkaçıdır.

Mehmet Âkif Ersoy da üslup sahibi yazarlarımızdan biridir. İstiklâl Marşımızın dil ve üslubu, Mehmet Âkif'in bütün eserlerindeki dil ve üslubunun içinde yer alır ve onun küçük bir örneğini oluşturur.

Edebiyat biliminde bir sanatkârın dil ve üslubunu araştırmak, ait olduğu milletin genel dilini, eserlerinde kendisine özgü bir tarzda özel olarak nasıl kullandığını metinlere dayalı olarak saptamak işlemdir. Dil ve üslup araştırmacı, edebiyat biliminin en ince, dikkat ve titizlik gerektiren bir çalışma alanıdır. Dil ve üslup araştırmacısı, hem genel dili, hem yazarın o genel dilden devşirdiği kelimelerle oluşturduğu kendisine özgü dili, incelikleriyle tanıyabilmelidir. Bir sanatkârın üslubu, genel dildeki kelime, tamlama ve cümle gibi gittikçe büyüyen dil birliklerini, eserlerinde kendine özgü bir tarzda kullanması olduğuna göre, bir yazarın dil ve üslubunu araştırmaya kullandığı kelimelerden başlamak en uygun yoldur.

Biz burada Mehmet Âkif Ersoy'un üslubundan ziyade, o üslubun İstiklâl Marşı'na yansıyan bazı özelliklerini göstermekle yetineceğiz.

² İsmail Çetişli, Edebiyat Dili / Edebî Dil, Türk Yurdu Dergisi, Şubat-Mart, nu.162-163, s.116- 124.

³ Ahmet Çoban, Edebiyatta Üslup Üzerine, s. 10.

Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı'nı, duygusal bir zaman ve mekânda, Taceddin Dergahı'nda, yazmıştır. Bu duygusallığın kaynağında, şairin mizacı olmasının yanında, devam etmekte olan Millî Mücadele ve Türk milletinin içinde bulunduğu sıkıntılı durum vardır. İstiklâl Marşımızın yazıldığı günlerde cephelelerden Ankara'ya gelen her zafer veya yenilgi haberi, büyük bir sevinç veya endişe havası oluşturmakta ve o hava dalga dalga Ankara'ya, hatta bütün memlekete yayılmaktadır. Bu duygusal hava, genelde zafer-yenilgi, umut-umutsuzluk, iyimserlik-kötümserlik, cesaret-korku kutupları arasında gidip gelmekle beraber, Mehmet Âkif'te, Millî Mücadele'nin başından sonuna kadar, zafere doğru ilerleyen kesintisiz bir umut çizgisi halinde görülmektedir. Onun umudu, zaferi kazanacağımıza dair imanı, şiirin bu içeriğe dayanması, İstiklâl Marşı'nın hangi kelimelerle başlayacağını, hangi kelimelerle devam edeceğini ve sona ereceğini, daha doğrusu adeta üslubunu belirlemiştir.

İstiklâl Marşı, "korkma!" diyerek başlar. Şair, bu kelimeyi, sözlükteki temel anlamının dışında daha dar bir anlamda, "endişe" anlamında kullanmakla, dili, daha ilk kelimeye gerçek bir sanatkar olarak kullanmaya başlamıştır. "Şafak" kelimesi de bunun gibidir. Bu kelime de birinci ve sonuncu kıtalarda farklı anlamlarda kullanılmıştır. İlk dörtlükteki "yüzen" kelimesi de sözlükteki anlamından çok, metindeki anlamıyla önemlidir. "Al sancak" ile "ocak" arasında bir ilişki kurmak, sancaktaki allığın sona ermesini, yurttan tüten en son ocağın sönmeye şartına dayandırmak, Âkif'in, dili yine kendisine özgü bir anlatım biçimiyle kullandığının göstergeleridir. "Yıldızı parlamak" deyimini, genel dilde daha ziyade kişiler için kullanılır. Âkif, bu deyim buradan millet için de kullanmak suretiyle yine bir kişisel tasarrufla bulunmuştur. Bütün bunlar Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı'mızın daha ilk dörtlüğünde dilimizdeki bazı kelime ve deyimleri, kendine özgü kullanmak suretiyle anlatımı zenginleştirmek, metnin anlamını derinleştirmek, hepsinden daha önemlisi güzelleştirmek suretiyle üslubunun unsurlarını göstermeye başlamıştır.

İlk dörtlük üzerinde yapılan bu kısa üslup araştırması, derinleştirilerek bütün dörtlüklerde yapıldığında, Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı'mızın bütünündeki üslubunun özellikleri ortaya konulabilir. Bu özelliklerin başında kelimelerin sözlük anlamlarının yanında mecaz, yan anlam, sapma ve alışılmamış bağdaştırmalar şeklinde de kullanılmaları gelir. Bunların yanında bazı duygu ve düşünceler, çeşitli imge ve simgelerle anlatılmıştır. Bütün bunlar, edebiyat metnindeki anlatımı sanatlı duruma getiren güzel özelliklerdir. Buna göre İstiklâl Marşı'mız, hem içerik, hem biçim özellikleriyle tam bir sanat eseridir.

"İstiklâl Marşı, bir bütün olarak, İstiklâl Savaşı'nın manasına, Türk halkının ruhuna uygun ve bir milleti yaşatan temel kıymetleri heyecanlı olmakla beraber sade ve açık bir üslupla anlatan güzel bir şiirdir. Böyle bir şiiri ancak o büyük tarihî günleri yaşayan, Âkif'in mizaç ve karakterinde bir şair yazabilirdi. O, bizim için İstiklâl Savaşı'nın hatırasına sınıksız bağlı ve doğrudan doğruya onun mahsulü olan tarihî bir eserdir. Onu, bayrağımız gibi millî ruhun mukaddes bir sembolü olarak hiç bozmadan ebediyete kadar muhafaza edelim ve üzerinde titreyelim"⁴

"Artık burada, Anadolu'nun göbeğinde yazdığı bu şiirde artık tamamen milliyetçidir, Müslüman Türk milliyetçisidir. 'Millet' ve 'ırk' kelimesinden Müslüman Türk milletini, Türk ırkını

⁴ Muhittin Nalbantoğlu, İstiklâl Marşımızın Tarihi, Cem Yayınları, İstanbul 1964, s. 200.

kastettiği meydandadır. Büyük bir iftihar ve şerefle 'milletim', 'ırkım' dediği Türk milletidir, asil Türk ırkıdır”⁵

Millî Mücadele'miz ile İstiklâl Marşı'mızın kaynaşmış bir bütünlük meydana getirdikleri düşüncesi, dönemin aydınlarınca da ifade edilmiştir:

“Türk'ün İstiklâl Harbi, bir harikadır; İstiklâl Marşı da o harikanın harikalı şiiri ve 10 kuta içine sığdırılmış tarihidir”⁶

İstiklâl Marşı'mızın bu yönüne Mehmet Kaplan da dikkatleri çekmiştir:

“İstiklâl Marşı'nın en büyük değeri, hiç şüphesiz “*tarihi*” oluşundandır. Yukarıda da belirttiğim gibi, o “*büyük tarihî bir an*”ın eseridir. O anın ruhunu ve havasını ifade eder. Fakat bu an, taşıdığı mana ile “*ebedî*” bir andır. Kimse o anı tekrar yaşayamaz ve yaşatamaz. Bu, “*tarihîlik*” kavramına aykırı olur.”⁷

İstiklâl Marşı'mızın, vücuda getirildiği devirle, Millî Mücadele'mizle münasebetini, edebiyat bilimcilerinin yanında sanatkarlar da tespit etmiştir. Onlardan biri olan Sezai Karakoç, Mehmet Âkif'in şiirini, bir nehrin akışına benzettikten, 1908'de hürriyet adı altında ne kadar kof bir hareket yapıldığını çığlık ve feryatlarla anlattığını söyledikten sonra şu görüşleri dile getirir: *“Sonra savaş yılları gelir. Artık toplum günlük yaşayışını bırakmış, destan çığırına girmiştir. İşte o zaman Âkif'in şiiri de birden destanlaşır ve safha safha Birinci Cihan Savaşı'nın ve İstiklâl Savaşı'nın destanı haline gelir.”⁸*

İstiklâl Marşı'na dair

Türk edebiyatının en güzel lirik-hamasi şiirlerinden olan millî marşımız son kıtası 5 dize olmak üzere dörder dizelik 10 kıtadan oluşmaktadır ve aruz ölçüsüyle yazılmıştır.

İstiklâl Marşı'nda en çok ortaya konan değerler istiklal fikrine bağlılık, Hakka tapma, hürriyet ve imandır. Bayrak bağımsızlığın sembolüdür. O, her evin ocağında alev alev parlayan bir ateş gibidir. Evlerde tüten ocakla al sancak arasında ilişki kurulmuştur. Dolayısıyla aile ile vatan arasında derin bir bağın varlığı bu marşta ortaya konulmuştur.

Kurtuluş Savaşı, Türk milletini sömürge ve köle yapmak isteyen Batılı saldırgan devletlerin saldırılarını püskürtmek için yapılmış bir dizi savaştır. Bu devletler bugün de vardır ve aynı emellerini çok değişik yöntemlerle Türk milleti üzerinde gerçekleştirmek istemektedirler. Halbuki Türkler yüzyıllar boyunca hür ve müstakil yaşamak için büyük savaşlar yapmış, esaret kabul etmeyecek bir millet olduğunu defalarca ispat etmiştir.

İstiklâl Marşı bir ümit ve cesaret şiiridir de. İlk dizeden başlayan bu özellik, şiirin sonuna kadar dozu artarak devam eder ve en sonunda Türk milletini kayıtsız şartsız zafere ulaştırır. Kıtalar arasındaki duygu bağlantısı çok kuvvetli ve istikrarlıdır. Cephede verilen savaşın stratejisi adeta şiirde de uygulanır. Cephedeki askerin zafere emin psikolojisi marşın duygu yönünü

⁵ Abidin Daver, “*Mekteplerde İstiklal Marşı*”, Cumhuriyet, 29.12.1938; Eşref Edip, age, c. 2, s. 95 – 97.

⁶ Abidin Daver, “*Mekteplerde İstiklal Marşı*”, Cumhuriyet, 29.12.1938; Eşref Edip, age, c. 2, s. 95 – 97.

⁷ Mehmet Kaplan, “*Türk İstiklal Marşı*”, Edebiyatımızın İçinden, Dergâh Yayınları, İstanbul 1978, s. 84.

⁸ Sezai Karakoç, *Mehmet Âkif*, 4. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul 1979, s. 38 – 39.

meydana getirir.⁹ Millî mücadelede Türk milletinin duyduğu heyecan, taşıdığı ümit ve imanı İstiklâl Marşı'ndan daha güzel dile getiren başka bir şiir yoktur. Türkün ölüm kalım savaşının hatırası olan bu marş, aynı zamanda o eşsiz kahramanlığı en iyi aksettiren bir destan olarak da kabul edilebilir.

*“Hiçbir marş İstiklâl Marşı'nın yerine konamaz, ancak yanına konabilir.”*¹⁰ diyen Nihat Sami Banarlı; onun, büyük bir milleti asırlarca ayakta tutacak kadar sağlam bir dini ve millî inanış abidesi olduğunu, Mehmet Âkif'in Türklükle Müslümanlığı temiz vicdanında birleştirdiğini ifade etmektedir.¹¹

Mehmet Âkif Ersoy'un kahraman ordumuza ithaf ettiği; kendisine değil, millete ait olduğunu söyleyerek Safahat adlı şiir kitabına almadığı İstiklâl Marşımız, millî marş olmanın yanında aynı zamanda bir edebî metindir.

İstiklâl Marşı'nın dil varlığı

Mehmet Âkif İstiklâl Marşımızı o günkü yaşayan Türkçeyle ve Arap alfabesi ile yazmıştır. Toplamda 257 kelimenin kullanıldığı İstiklâl Marşı'nda tekrarlanan kelimelerin olduğu görülmektedir. Kullanılan 174 farklı kelimedenden 114'ü Türkçe kökenli, 60'ı ise alıntıdır.

- Alıntı kelimelerin 67 (toplam) tanesi Arapçadır: âfâk, arş, celâl, cennet, ceriha, din, dünya, ebed, emel, ezan, ezel, feda, garp, hak, Hakk, hayâ, helâl, hilâl, hür, hürriyet ırk, ilâhi, iman, istiklal, izmihlâl, kefen, kurban, mabed, medeniyet, millet, mücerred, na's, naz, ruh, sel secde, şafak, şahadet, şan, şehit, şiddet, şüheda, va'd, vatan, veed, zaman.

- 12 tanesi Farsçadır: bend, can, canan, canavar, cüda, çehre, duvar, Hüda, kahraman, siper, zırh, zincir.

- 2 tanesi Farsça +Arapça terkiptir: nâ-mahrem, serhad.

- 1 kelime ise Rumcadır: temel.

İstiklâl Marşı'nın dil varlığına köken açısından bakıldığında, Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı'nda kullandığı kelimelerin çoğunluğunun köken itibarıyla Türkçe olması, onun halkına halkının diliyle seslenen bir şair olduğunu göstermektedir. Bu hem marş mantığına hem de Âkif'in Safahat'tan bildiğimiz günlük dil kullanma tutumuna uygundur. Öte yandan alıntı kelimelerin çoğunluğunun Arapça olması da sadece şairin dindarlığı ile açıklanamaz. Alıntı kelimelerin içinde sadece birinin Batı kökenli olması ise onun kendi ifadesiyle *“Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar”*a yani müstemlekeci, bugünün ifadesiyle emperyalist Batı dünyasına olan tepkisinin dile yansımasıdır. Yoksa Âkif'in kendi dönemindeki Batılı kelimelerden habersiz olduğu söylenemez.

İstiklâl Marşı'nın dil varlığına tekrarlar açısından bakıldığında ise durum şudur: İstiklâl Marşı'nda 15 ayrı kelime ya da ibare birden fazla kullanılmış, yani tekrarlanmıştır. Bunlar *“o zaman, bu cennet vatan, sönme-, ırkıma, yok, yarın, korkma, o benim, milletimin, hakkıdır,*

⁹ İsa Kocakaplan, İstiklal Marşının Tahlili, Türk Edebiyatı, sy. 113, Mart 1983 s.17

¹⁰ N.Sami Banarlı, Kültür Köprüsü;Süleyman Çelebi'den Mehmet Âkif'e, İstanbul,1985, s.335

¹¹ A.g.e, s. 337-338

Aşağıdaki tabloda İstiklâl Marşı'nın orijinalinde kullanılan okutucu harflerin dökümü yapılmıştır.

Kullanılan harf	Latince karşılığı	Kaç kez kullanıldığı
ا	a-e	96
و	u-ü	68
ي	ı-i	88

Kullanılan harf	Latince karşılığı	Kaç kez kullanıldığı
ه	e	45
Toplam		297

İstiklâl Marşı'nda Peygamber Efendimizin doğumuna ithafen 571 hece, İstanbul'un fethine ithafen 1453 harf kullanıldığı ile ilgili yazılar çıkmış ancak bunların yanlış olduğu belirtilmiştir. İstiklâl Marşı'nın yazıldığı dönemde Latin alfabesinin ve Miladi takvimin Osmanlı Devleti'nde kullanılmıyor olduğu göz önünde bulundurulduğunda bunların doğruluğunun çürütülmesinin haklılık payı vardır. Ancak harekeli harfler dökümüne baktığımızda 857 harfin kullanıldığını görüyoruz. Hicri takvime göre hesaplama yapıldığında İstanbul'un Fethi'nin gerçekleştiği 1453 yılının 857 yılına denk geldiği görülmektedir. Bu da İstiklâl Marşımızın bizim için taşımış olduğu anlamı daha da arttırmaktadır.

SONUÇ

İstiklâl Marşı son derece etkili ve güzel bir edebi dile ve gönüllere tesir eden süslü bir üsluba sahiptir. Bir sanat eserinin sahip olması gereken tüm özelliklere sahiptir. Ancak istiklal Marşı sadece bir şiir, sadece bir marş değildir. İstiklâl Marşı bir milletin ölüm kalım savaşının dizelere dökülmüş hali, gönüllerden dökülen feryatların usta bir kalemin dilinden tezahürüdür. İstiklâl Marşı bir milletin bütün zorluklara, bütün yokluklara, son derece güçlü düşmanlara karşı canla, başla, imanla ve umutla mücadele edişinin dizelerde vücut bulmuş halidir. İstiklâl Marşı Hakk'a sığınan, hakkını arayan Türk milletinin ilelebet payidar kalacağına tüm dünyaya ilanidir.

Bildiriyi Mehmet Âkif'in İstiklâl Marşı ile ilgili şu sözleriyle bitirmek uygun olacaktır. *"Binbir fecayi karşısında bunalan ruhların ıstıraplar içinde halas dakikalarını beklediği bir zamanda yazılan o marş, o günlerin kıymetli bir hatırasıdır. O şiir bir daha yazılmaz. Onu kimse yazamaz. Onu ben de yazamam. Onu yazmak için o günleri yaşamak lazım. O şiir artık benim değildir. O, milletin malıdır. Benim millete karşı en kıymetli hediyem budur. Allah bir daha bu millete bir İstiklâl Marşı yazdırmazın!"*

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif, *Edebiyatta Üslup Ve Problemleri*, Akçağ Yay, Ank., 1988.
- Çetin, Nurullah, *İstiklâl Marşımızı Anlamak, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi 21, 2 (2014) 25-92*
- Çetişli, İsmail, “*Edebiyat Dili / Edebî Dil*”, Türk Yurdu Dergisi, Şubat-Mart, 2001.
- Çoban, Ahmet, *Edebiyatta Üslup Üzerine*, Akçağ Yay., Ank., 2004.
- Duymaz, Recep, “*Millî Mücadelemiz Ve İstiklâl Marşımız*”, İstanbul: 3f Yayınları. 2008
- Seraslan, Halim, "Türk İstiklâl Marşı'nın Doğuşu", *Türk Kültürü*, Sayı: 335, Mart 1991, S.129
- Eşref Edip, *Mehmet Âkif Hayatı, Eserleri Ve 70 Muharririn Yazıları*, Asar-I İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938.
- Kaplan, Mehmet, *Kültür Ve Dil*, Dergah Yay., İst., 1982.
- Karakoç, Sezai, *Mehmet Âkif*, 4. Baskı, Diriliş Yayınları, İstanbul 1979.
- Kocakaplan, İsa, *İstiklâl Marşımız Ve Mehmet Âkif Ersoy*, İstanbul 1999.
- Nalbantoğlu, Muhittin, *İstiklâl Marşımızın Tarihi*, Cem Yayınları İstanbul 1964.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2005.
- “Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı”, *Millî Kültür Dergisi*, Aralık 1986
- Safa, Peyami, *Sanat, Edebiyat, Tenkit*, Ötüken Yay., İst., 1970.

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“DUMLUPINAR OTURUMU”

13 Mart 2021 - Cumartesi

DUMLUPINAR OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. TUNCAY BÜLBÜL
--------------------	---

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
13:00 - 14:00	ESMA KOCABAŞ	MEHMET ÂKİF ERSOY: İSTİKLÂL MARŞI'NDA GEÇEN HALKBİLİMSEL UNSURLAR
	ŞEVKET TÜLEN	KELİME GRUPLARI BAĞLAMINDA İSTİKLÂL MARŞI'NA BİR BAKIŞ
	FİLİZ CANGÜR, ALİ TELLİ	TÜRK CUMHURİYETLERİ MARŞLARININ VE İSTİKLÂL MARŞIMIZIN ANLAMSAL BENZERLİKLERİ
	ÖZLEM KALE, AYŞENUR KEÇEL	MEHMET ÂKİF ERSOY'UN GÖLGELER KİTABINDA YER ALAN ŞİİRLERDE ÜMİT VE BEKLEYİŞ KAVRAMI

MEHMET ÂKİF ERSOY: İSTİKLÂL MARŞI'NDA GEÇEN HALK BİLİMSEL UNSURLAR

Esmâ KOCABAŞ, Bartın Üniversitesi.
esmakcbs06@gmail.com

ÖZET

Kültür, geçmişten geleceğe aktarılan bir bütündür. Sözlü kültürde var olan gelenek ve görenekler her çağın gereğine uygun şekilde değişmiş, dönüşmüş ve kuşaklar arasında aktararak devam etmiştir. Türk kültürü zengin ve köklü bir geleneğe sahiptir. Sözlü gelenekten yazılı geleneğe aktarılan bu zengin halk kültürü ve unsurları sadece belli dönemlerde değil günümüzde de şair ve yazarlar tarafından kullanılmaktadır. Mehmet Âkif Ersoy da eserlerinde Türk kültüründen faydalanmıştır. Âkif, eserlerinde kullandığı halk kültürü ve halk bilimsel unsurları İstiklâl Marşı'nda da kullanmaktadır. Âkif, yazdığı şiirleri bilgilendirme, toplumu eğitme ve yeniden diriltme aracı olarak görmektedir. Onun yazdığı şiirlere yüklediği anlam, ideal insan tipinin alması gereken ve yapması gereken mesajlar içermektedir. Âkif, İstiklâl Marşı'nda ilk kıtadan son kıtaya kadar bize mesaj vermektedir. Milli marşlar, bir milletin sahip olduğu tarihini ve destanlarını da ifade eder. İstiklâl Marşı da Türk milletinin bağımsızlığını ifade eden milli bir marştır. Çalışmada İstiklâl Marşı'nda geçen halk kültürüne ait halk bilimsel unsurlar tespit edilecektir.

Anahtar kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı, Kültür, Gelenek, Halk bilimsel unsurlar.

MEHMET ÂKİF ERSOY: İSTİKLÂL MARŞI AND FOLKLORE SCIENTİFİCS ELEMENTS

ABSTRACT

Culture is a whole that is transferred from the past to the future. The traditions and customs that exist in oral culture have changed, transformed and continued by transferring them between generations according to the needs of each age. Turkish culture has a rich and deep-rooted tradition. These rich folk culture and elements, which were transferred from oral tradition to written tradition, are used not only in certain periods but also by poets and writers. Mehmet Âkif Ersoy also benefited from Turkish culture in his works. Âkif used folk culture and folklore elements in the Turkish National Anthem. Âkif saw his poems as a tool to inform, educate and enliven the society. The meaning he attributed to the poems he wrote contained messages that the ideal human type should receive and have to do. Âkif gives us a message from the first continent to the last continent in the Turkish National Anthem. National anthems also express the history and epics of a nation. The Independence Anthem is also a national anthem that expresses the independence of the Turkish nation. Folklore elements of folk culture in the Turkish National Anthem will be determined in the study.

Key Words: Mehmet Âkif Ersoy, İstiklâl Marşı, Culture, Tradition, Folklore Elements.

GİRİŞ

Kültür, her toplumun sahip olduğu ve nesilden nesile aktardığı değerler sistemini ifade eder. Toplumun tarihsel süreç içinde ürettiği her türlü maddi ve manevi ürünlerin bütününe kültür denir. Türk halk kültürü ise, sözlü kültür içinde var olmuş, yazılı kültür ile devam etmiş Anadolu'da yaşamış toplulukların sahip olduğu dil, din ve kültürel yaşantılarını ifade eder. Her milletin sahip olduğu kültürel bir mirası vardır. Bireyin sahip olduğu kültürel kimlik ise bu mirasın içinde şekillenir. “*Türkler İslamiyet'ten önce o günkü inanç sistemlerine, kültür ve geleneklerine bağlı halk kültürü ürünlerine sahiptirler. İnanç kültürü, kültür de halk kültürü ürünlerini etkiler. Bugünkü halk kültürü ürünlerinde, eski inanış ve geleneklerin izlerini bulmak mümkündür. Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra halk kültürü ürünleri yeni özle İslami renge bürünerek varlıklarını sürdürmüşlerdir*” (Artun, 2006:1). Türk kültürü zengin ve köklü bir geleneğe sahiptir. Sözlü gelenekten yazılı geleneğe aktarılan bu zengin halk kültürü ve unsurları sadece belli dönemlerde değil günümüzde de şair ve yazarlar tarafından kullanılmaktadır

Kuşaktan kuşağa aktarılan halk kültürüne ait unsurları bünyesinde barındıran ortak kültür birliğinin sağlanmasında önemli işlevleri olan edebi eserler, sözlü kültürel öğelerle kalıcılığını pekiştirir. Halk kültürüne ait halk bilimsel unsurlar her dönemde farklı kişiler tarafından tekrarlanır. Tekrarlanan unsurlar kalıcılığını da korumuş olur. “*Edebiyatımızın her döneminde, Ahmet Mithat Efendi, Ömer Seyfettin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Tarık Buğra, Yaşar Kemal, Kemal Tahir gibi daha birçok sanatçı, şair ve yazar halk kültürünün hemen her ögesiyle eserini irtibatlandırma çabası içerisinde olmuştur*” (Yılmaz, 2012: 164). Sözlü kültürün gelenek ve görenekleri her çağın gereğine uygun şekilde değişmiş, dönüşmüş ve kuşaklar arasında aktararak devam etmiştir. “*19. yüzyılın sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreği, Türk tarihinde hemen her bakımdan büyük çalkantıların ve önemli değişmelerin meydana geldiği bir dönemdir. II. Meşrutiyet'in ilanı, Trablusgarp ve Balkan Savaşları, siyasi iç çekişme ve karmaşalar, I. Dünya Savaşı, Milli Mücadele, yeni Türk Devleti'nin kurulması ve Cumhuriyet'in ilanı gibi büyük hadiseler hep bu süreçte meydana gelmiştir. Bu sürecin önemli tanıklarından biri, kuşkusuz Mehmet Âkiftir*” (Topaloğlu, 2013: 77). Mehmet Âkif, Türk kültürüne, siyasetine ve edebiyat tarihine derin izler bırakmış, hayatında ve ölümünden sonra yayınlanan edebiyat tarihinde her yönüyle geniş ilgi görmüş ve tartışılmıştır.

Mehmet Âkif, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ve Milli Mücadele yıllarında yaşamış, bu zorlu süreçte milletini yalnız bırakmamış ve geleceğine yön vermeye çalışmış önemli bir aydındır. Âkif, edebiyatçı ve şair kimliğiyle tanınmakla beraber o, din adamı kimliğine de sahip bir şahsiyettir. Âkif'in manevi kişiliğinin oluşumundaki en büyük etki anne babası tarafından olmuştur. Ailesinin iman ve ibadete verdiği önem, onun kişiliğinin oluşmasındaki en büyük rol modelleri oldu. Dini eğitimi de çok küçük yaşlarda babasından almıştır. “*Âkif'in sağlam bir dini eğitim gördüğü, öğrenim hayatında babasının önemli bir yere sahip olduğu, ondan çok şey öğrendiği; onun öncelikle Doğu ilimleriyle donanmaya başladığı, ancak zaman içinde bunlarla iktifa etmeyip modern ve Batılı ilimlere de yönelerek gerekli dengelemeyi yaptığı;*

Arapça ve Farsçanın yanında Fransızca'yı da öğrenerek Batıyı izlediği belirtilir” (Topaloğlu, 2013: 79). Âkif, Türk ve İslam terbiyesi almış, halkının gelenekleri ve göreneklere içerisindedir. Bu bakımdan Mehmet Âkif'in şahsiyetinin oluşmasında Kur'an ve sünnet, Türk-İslam yaşamının hüküm sürdüğü Fatih ve çevresinin büyük etkisi vardır.

Âkif'e göre eski, eski olduğu için atılmaz, fena olursa atılır. Yeni, yeni olduğu için alınmaz, iyi olursa alınır. Mehmet Âkif insanların büsbütün değerlerini modernleşme adı altında kaybedilmesine karşıdır. Ona göre geleceğin teminatı, geçmişin olumlu değerlerini kaybetmemenin, millet denilen varlığın mazi ile ilgisinin devam etmesine bağlıdır. Eski, eski olduğu için atılmaz, fena olursa atılır. Yeni olanın alınması ise tamamen bilim ve ilim ile ilgili bir husustur. Türk toplumunun ilerlemesi ve çağına ayak uydurması için dışarıdan alınacak olan unsurların, milletin milli ruhuna uygun olmasının doğru olduğunu savunmaktadır. Milletine faydası olmayan hiçbir şeyin alınmasını istememektedir. Batının bilim ve tekniğini öğrenmenin, sadece bilim ve teknikteki atılımlarla sömürülmekten kaçınmanın gerekli olduğunu, tembellik ve cehalete karşı çıkarak, bununda gelecek için kararlılık ve çaba göstermekle mümkün olduğunu savunmuştur. Mehmet Âkif, Milli mücadelenin en büyük destekçilerinden biri olmuştur. Milleti için hem sahada hem de eline aldığı kalemi ile mücadelesini sürdürmüştür. Vaazlarında onu dinlemeye gelen insanları birlik ve beraberlik içinde olmalarını anlatırken, yazdıkları ile de söylediklerini yaymaya çalışmıştır. *“Türk milletinin tam bağımsız bir millet ve devlet olarak var olma iradesinin toplumsal bir sözleşme (millî mutabakat) metni olan İstiklâl Marşımız, Millî Mücadelemizi verdiğimiz kurtuluş savaşının tam ortasında yazıldı”* (Çetin, 2014: 26). O, yaşadığı dönemin olumsuzluklarını ve mücadelesini eserlerinde de işlemiştir. Tam da bu noktada onun eserleri yakın geçmişimizin sesi olması açısından çok önemlidir. Onun eserlerinde milli mücadelenin ayak sesleri duyulur.

Kendi devletlerini kurmuş özgür milletlerin, bayrakları gibi milli marşlar da bağımsızlık sembolleri arasındadır. Her ülkenin bağımsızlığının sembolü bir bayrağı ve marşı vardır. Bizim İstiklâlimizin sembolü ise İstiklâl Marşı'dır. Milli mücadele yıllarında hükümetin kurulmasının ardından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, özellikle Batılı ülke temsilcileri, Ankara'ya geldiklerinde kendilerine ait olan milli marşlarını söylemekteydiler. Bu durum ülkemizde resmi bir milli marş ihtiyacına yol açmıştır. Ülkenin resmi sembolü haline gelecek milli marş önerisi, milli mücadelenin itici gücü olan ordudan gelmiştir.

"Erkân-ı Harbiye'nin isteği üzerine, Maarif Vekâleti 7 Kasım 1920'de gazetelere verdiği bir ilân ile "İstiklâl Marşı için müsabaka açıldığını, güfte ve beste için beş-yüzer lira mükâfat konulduğunu" bildiriyordu. Müsabaka haberi ayrıca vekâletin bir genelgesi ile bütün okullara duyurulmuştu" (Düzdağ, 1997: 106). Yarışmanın tek şartı vardı, o da yazılacak şiirin Millî Mücadele ruhunu ifade etmesidir. Birinciliği kazanacak olan şaire beş yüz lira verilecektir. Yarışmaya birçok şair katılmıştır. *“Orta Tedrisat Müdürü Kâzım Nazmi Bey, gelen şiirleri bir zarf içinde biriktiriyordu. Hamdullah Suphi Bey sonuçtan hiç memnun değildi, gelen 724 şiirden hiçbirini Millî Mücadele'nin ruhunu ifade edecek güçte değildi. Asıl beklediği şiir, Âkif'in şiiri idi, fakat o da bir türlü gelmiyordu”* (Ayvazoğlu, 1986: 22). Mehmet Âkif ise yarışmaya para ödülü konulduğu için girmek istemiyordu. Hamdullah Suphi, Âkif'in en yakın arkadaşı olan Hasan Basri Bey'e durumu izah etmiş ve Âkif'in yarışmaya katılması için kendisine yardımcı olmasını istemiştir. Hasan Basri Bey de bu doğrultuda hareket ederek arkadaşını ikna etmiş-

tir. Âkif alacağı parayı başış yapılması şartıyla kabul etmiştir ve çok kısa bir sürede İstiklâl Marşı'nı yazmaya çalışmıştır. Onun bu çabasını arkadaşları şöyle ifade etmektedir, “Âkif”in evde, sokakta, camide, Meclis’te, uyurken, yürürken, yemek yerken, âdeta bütün hücreleriyle İstiklâl Marşı'nı düşündüğünü, yazıp bitirinceye kadar tam bir “*istiğrak*” halini yaşadığını söylemektedirler” (1986: 27). Âkif’in yazdığı marş mecliste Hamdullah Suphi tarafından coşkulu ve alkışlar eşliğinde okunmuştur. Marşın kabul süreci de birtakım insanlar tarafından olumsuz karşılanmıştır. Fakat çoğunluk, Âkif’in yazdığı şiiri beğenmiştir. Böylelikle yazılan şiir, 12 Mart 1921’de Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından İstiklâl Marşı olarak kabul edilmiştir. Marşın bestesi ise 1930’lu yıllarda Osman Zeki Üngör tarafından yapılmıştır. Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı’nı Safahat’ın içine almamıştır, İstiklâl Marşı’nın Türk milletine ait olduğunu belirterek, şiiri milletin ortak ruhunu temsil ettiği inancıyla Türk milletine ve kahraman ordumuza armağan etmiştir.

Milli mücadelenin ruhunu, Türk milletinin heyecanını, umudunu ve inancını Türk milli marşından daha iyi ifade eden başka hiçbir şiir yoktur. İstiklâl Marşı bu bakımdan Türk milletinin kahramanlığını yansıtan destan olarak kabul edilebilir. Âkif’in şiirlerinde sanat yapma kaygısı yoktur. O şiirlerini milleti eğitmek, bilgilendirmek, milli mücadelede yol göstermek için bir araç olarak kullanmıştır. Şiirini toplumun hizmeti için kullanmıştır. Onun yazdığı şiirlere yüklediği anlam ideal insan tipinin alması gereken ve yapması gereken mesajlar içermektedir. Bu noktada onun her şiirinde bir bilgi mesajı ve hatırlatma vardır.

“Âkif, çağdaşlarından farklı olarak çağının tanıklığını yapmıştır. Bu sebepten ‘İstiklâl Marşı’ Âkif için yeni bir metin değil Safahat’ta damla damla birikmiş olan bu dertlerin bir öz olarak toplandığı cümle kapısıdır. Bu kapıdan içeri girmek için onun zihniyet bağlamında sırtını yasladığı kültürel kodların farkında olmak, belki de onunla aynı heyecanı paylaşmak gerekir. O zaman ‘İstiklâl Marşı’ bir marş olmaktan öteye geçer ve okura kendini sayfa sayfa açar” (Alev, 2014: 14). Mehmet Âkif Ersoy, eserlerinde Türk kültüründen faydalanmıştır. Âkif, eserlerinde kullandığı halk kültürü ve halk bilimsel unsurları İstiklâl Marşı’nda da kullanmıştır. İstiklâl Marşı’nda ilk kıtadan son kıtaya kadar bize mesaj vermektedir. Milli marşlar, bir milletin sahip olduğu tarihini ve destanlarını da ifade eder. İstiklâl Marşı da Türk milletinin bağımsızlığını ifade eden milli bir marştır. Çalışmada İstiklâl Marşı’nda geçen halk kültürüne ait halk bilimsel unsurlar tespit edilecektir.

Halk Bilimsel Unsurlar

Deyimler

Deyimler, bize bir dilin ifadesini, tarihini, yaşam tarzını, geleneklerini ve dilin kullanıldığı toplumun çeşitli özelliklerini gösteren önemli ipuçları verirler. Toplumun bir parçası haline gelen deyimler, kalıplaşmış sözlerdir ve genellikle de gerçek anlamdan koparak farklı bir ifade biçimine bürünen mecazlı söyleyişlerdir. “*Deyimler, ulusal damga taşıyan dil varlıklarıdır. Ulusun söz yaratma gücünden doğarlar. Her deyim hoş bir buluştur. Bir küçük söz dağarcığına koca bir âlem sığdırılmıştır. En uçucu kavramlar, en ince hayaller, en güzel benzetmeler, çeşit çeşit mecazlar ve söz ustalıkları mini mini bir deyim yapı harçları arasında parlar*” (Aksoy, 1993: 25). Şükrü Elçin deyim tanımını “*deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözler*”, olarak ifade eder (Elçin, 2004: 326).

Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı'nı yazarken deyimlerden çokça faydalanmıştır.

Birinci kıta. “*Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak” (ocağı tütme).*

“*O, benim milletimin yıldızıdır, parlayacak” (yıldızı parlamak).*

İkinci kıta. “*Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl” (çehresi bozulmak, kaşlarını çatmak, kurban olmak). Bu mısradan birden fazla deyim kullanılmıştır.*

“*Sana olmaz, dökülen kanlarımız sonra helâl” (kan dökmek/can vermek).*

“*Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin İstiklâl” (İstiklâl ilan etmek).*

Üçüncü kıta. “*Hangi çılgın, bana zincir vuracakmış şaşarım” (zincire vurmak).*

“*Kükremiş sel gibiyim, bendimi çığner, aşarım” (sel gibi akmak).*

Dördüncü kıtada deyimde rastlanmamaktadır.

Beşinci kıta. “*Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın” (siper etmek).*

Altıncı kıta. “*Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı” (dünyalara değışmemek).*

Yedinci kıta. “*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda” (feda olmak).*

Sekizinci kıtada da deyimde rastlanmamaktadır.

Dokuzuncu kıta. “*O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım” (secde etmek).*

Onuncu kıta. “*Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl” (kan dökmek, helal etmek).*

Mehmet Âkif, şiirde zengin bir deyim ve kelime kadrosu kullanmıştır. Çoğunlukla deyimleri dolaylı bir ifade tarzı ile kullanmaya çalışmıştır.

Argo İfadeler

Argo her zaman her yerde kullanılmayan ve kullanıldığı takdirde hoşla gitmeyen kelimelerin bütünüdür. “*Âkif'i, milliyetçi ve halkçı bir şair yapan yalnız milletin dertleri ile yanıp tutuşması değil, onun anlayacağı dil ve zihniyeti temsil eden bir mantıkla da konuşmuş olmasıdır. Denebilir ki Âkif'in sözleri evlerde, kahvelerde, tramvaylarda her zaman konuşulan, istenen, tenkit edilen fikirler ve hallerle ileri sürülen tedbirler, çarelerdir*” (Yılmaz, 2009: 67). Âkif, şiirde yalın ve rahat, çağının çok ilerisinde olan bir dil kullanmıştır. Şiire halk ağzı ve sokak konuşmasını sokmuştur.

Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım! (3)

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imânı boğar, (4)

"Medeniyet!" dediğin tek dişi kalmış canavar? (*)

Arkadaş! Yurduma alcakları uğratma sakın; (5)

Siper et gövdeni, dursun bu hayasızca akın. (*)

Âkif şiirde birçok argo ifade kullanmıştır. Bu argo ifadeler ise çoğunlukla halk arasında kullanılan argo ifadelerdir. Burada kullanılan argo ifadeler ile şair adeta halkın hislerine tercüman olmaktadır. Milletinin söylemek istediklerini, o şiiri vasıtasıyla ifade etmektedir. “*Devrine kadar, hatta belki ondan sonrada, Âkif kadar şiiri sokağa, kalabalıklar arasında,*

alelade insanlar arasına sokan bir şair bulunamaz. Âkif, sokaktaki şairdir. Bu sebeple şiiri, sosyal gerçekçilikle beraber romantizm ve idealizm gibi birbirine zıt görünen vasıfları da bir arada taşır” (Yılmaz, 2009: 68).

Destanlar

Destan, bir milletin tarihinde derin izler bırakmış, olağanüstü kişiler ve olağanüstü olaylardan meydana gelmiş, sözlü kültürden yazılı kültüre aktarılmış ürünlerdir. Destanlarla ilgili pek çok tanım yapılmıştır. “*Destan (epos), bir boy, ulus (kavim) veya millet hayatında tam estetik hüviyet kazanmamış eser sayılan efsanelerden sonra nazım şeklinde ortaya çıkan en eski halk edebiyatı mahsullerinden biridir*” (Elçin, 2004: 72). “*Destanlar, bütün dünya edebiyatlarının en eski ürünleridir. Bu sebeple her millet, destanlarına her yönüyle milli eser gözüyle bakar. Destan, edebi eserler içerisinde en uzun, en milli ve oluşması en zor olanıdır. Bu nedenle her milletin milli destanı yoktur*” (Güzel ve Torun, 2003: 44-45). Türk tarihi destansı olaylar ve kahramanlıklarla doludur. Özellikle İslamiyet öncesi Türk edebiyatı zengin bir destan geleneğine sahiptir. Mehmet Âkif, İstiklâl Marşı'nda İslamiyet öncesi destanlara atıf yapar.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım;

Hangi çulgin, bana zincir vuracakmış? Şaşarım.

Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.

Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Şiirin üçüncü kıtasında geçen, “*ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım*”, ifadesi, Türk- lüğün kökeni ile ilgilidir. Türkler tarih boyunca bağımsızlığı için mücadele etmişlerdir. Hiçbir zaman esaret altında yaşamayan Türkler, bilinen ilk ayaklanmayı da yine özgürlükleri için yapmışlardır. Çinlilere karşı yapılan bu ayaklanma Türklerin tarihte bilinen ilk ayaklanmasıdır. Ayaklanmayı ise Kürşat ve arkadaşları yapmıştır. Ayaklanmadan sonra Çin, esaret altındaki Türkleri serbest bırakmıştır. Âkif'in ‘ezelden beri’ ifadesi tam da burada başlamaktadır. Şiirde geçen bir diğer önemli unsur ise, “*dağları yırtma*” motifidir. Düşmanlardan kaçıp “*Ergenekon*” denilen bir dağı yurt edinen Türkler, burada çoğaldıktan sonra tekrardan hürriyetlerine kavuşmak için dağı eritmişlerdir. Dağları yırtma motifi Türklerle ait olan Ergenekon destanını çağrıştırmaktadır. Mehmet Âkif, kültürlü ve eğitimli biridir. Türk-İslam tarihini iyi bildiği gibi Türk milletinin tarihini ve karakterini de iyi bilir. Bu bakımdan Türk mitolojisini en iyi ifade eden ve ustalıkla kullanan şairdir.

Bastığın yerleri toprak “diyerek” geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefansız yatanı.

Sen şehid oğlusun, incitme yazıktır atanı,

Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Türk kültüründe vatan her zaman kutsal sayılmıştır. Bu yüzden vatan toprağının her karışı bir hazinedir ve çok kıymetlidir. Âkif bir diğer atfı Göç destanına yapmaktadır. Göç destanında geçen, “*Gali Tigin, bir Çin prensesiyle evlenmek suretiyle Çin düşmanlığını ortadan kaldırmak istedi. Prenses sarayını Hatun dağına kurdurdu. Bu dağda kutlu bir kaya vardı. Hatun dağımın*

saadeti bu kayaya bağlı idi. Çinliler bu kayayı istediler. Gali Tigin kayayı verdi. Çinliler kayayı ısıtıp üzerine sirke döktüler. Parçalanan kayayı ülkelerine taşıdılar. Bu hadiseye kuşlar, hayvanlar ağladılar. Memleketi felaket kapladı” (Elçin, 2004: 79). Türk kültüründe vatanın taşı ayrı toprağı ayrı kutsal sayılmıştır. Kurdun, kuşun vatan toprağı için ağlaması onun çok kıymetli olduğunu ve felaketlerin de habercisi olduğunu gösterir. Nitekim taşın verilmesi Türklerin yurt tuttıkları yeri felakete sürüklemiştir. Toprakların ürün vermemesi, akarsuların kuruması, halkın gün yüzü görmemesi gibi felaketler yaşanmıştır. Vatanın tek bir taşı onları yerinden etmiştir. Âkif, ne olursa olsun, vatanın hangi koşulda olursa olsun hiçbir şeye değişmememiz gerektiğini ifade ediyor. Vatan kutsaldır, hiçbir şeye değiştirilemez. Vatanın kutsal oluşu Türklerin kültür kökenlerine dayanmaktadır.

İnançlar/İnanışlar

Türkler tarih boyunca farklı inanç sistemlerini benimsemişlerdir. Eski Türk inanç sistemindeki bu inançlar, çeşitli şekillerde insanların düşüncelerinde ve sözlü kültürel ürünlerinde var olmaya devam etmektedir. Kültürel beekte bu inanmaların kültürel kalıntıları görmek mümkündür. Mehmet Âkif, Türk kültürünü iyi bilen ve bunu eserlerinde ustalıklı ilmek ilmek işleyen bir şahsiyettir. Âkif, İstiklâl Marşı'nda Türklerin en eski inançlarına da atıf yapar. Türkler tarihin farklı dönemlerinde farklı inançları benimsemişlerdir. Bu bağlamda Türklerin sahip olduğu inanç kültürü oldukça zengin kültürel unsurlara sahiptir.

*Korkma! Sönmez bu şafaklarda yüzen **al sancak**;*

*Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son **ocak**.*

*O, benim milletimin **yıldız**ıdır, parlayacak,*

O, benimdir; o, benim milletimindir ancak!

Âkif, şiirin ilk kıtasında üç tane kültür varlığına atıf yapmaktadır. Kült, TDK sözlüğünde din ve yerel özellikler taşıyan dini törenler, şeklinde açıklanmaktadır. Kült, eski kültürlerdeki dini inançlarla ilgilidir. Bu nedenle kültürler, kutsal kabul edilen ve dini inançlardan türetilen değerlere atıfta bulunur. “*Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı, onlara tapınış. Bu saygı ve tapınış duayı, kurbanı, belli ritleri gerektirmektedir*” (Örnek, 1971: 147). Sedat Veyis, kültürü bu açıdan kutsal kabul edilen varlıklara bir tapma olarak görmektedir. Bu tapmaların da belli ritlerle yapıldığını söylemektedir. Türklerin eski inançlarını ifade eden bu kültürler kutsal kabul edilmiştir. Fakat “kült, bu varlıkların “*din*” olduğunu, bu varlıklar etrafındaki inanış ve uygulamaların da “*tapınma*” olduğunu anlatmaz. Kült, bir varlığın Tanrı değil, tanrısal olduğunu anlatır. Dolayısıyla etrafında bir kültür oluşun ya da etrafında bir inanış ve uygulama sistemi olan varlıklar, tanrı değil, tanrısal ve kutsal varlıklardır” (Kumartaşlıoğlu, 2012: 7).

Kült, inanç ile iç içe geçmiş bir tapınma olarak görülmektedir. Ancak bu kutsal varlıkların etrafında kurulan inanç ve uygulama sisteminin "tapınma" ile ifade edilmesi Türk inanç sistemiyle çelişmektedir. Çünkü Türk inancında tek tanrı inancı vardır. Bu yüzden bir tapınma söz konusu değildir. Buradaki amaç tanrıya ulaşmadır. Kült oluşturan bu varlıklar tanrının bir nevi yansımasıdır, tanrıya ulaşma aracıdır. Bu kültürler tanrısal ve kutsaldır. Ateş, Ocak ve Yıldız kültürü, Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Ateş ve Ocak kültürüne sözlü kültürel beekte çokça rastlanmaktadır. Kültler, Gök-Tanrı ve Şamanist inancın kültürel bellekte kalan kalıntılarıdır.

İlk dizede yer alan “al” kelimesi eski Türk inanışlarında **Ateş Kültü** ile beraber kullanılmıştır. “*Ateş’in rengi olan Al (kırmızı) en eski Türk geleneklerinde Ateş Kültü ile ilişkilendirilmiş ve arınmanın, aydınlanmanın göstergesi olarak değerlendirilmiştir*” (Candan, 2011: 139). Ateş, Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Türk kültüründe ateşin bir ruhu olduğuna inanılır. Bu yüzden ateş için kanlı ya da kansız kurbanlar kesilir çeşitli ritüeller düzenlenir. Ateşe atılan kurbanın ölmediğine inanılır ve onun ruhunun tanrıya ulaştırıldığı düşünülür ve Ateşe saygı duyulur. “*Ateşle arınma ayinleri (alazlama) Türkler de Al renginin önemine işaret eden en önemli delillerden biridir. Al Ruhunun kutsallığını Türkler hep bayraklarına da taşımışlardır. Bu günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir*” (2011: 139-140). Âkif, iki dize arasındaki Ateş ve Ocak kültüne dikkat çekmektedir. Bu iki unsur Türk kültür tarihinde birlikte kullanılan önemli iyelerdir. Türk ocağının sönmeyecek ateşini de bayrağımız ile sembolleştirmektedir. Türk milletinin kanı, bayrak için feda edilir ve vatan uğrunda kurban olarak verilir. Mehmet Âkif, “*sönmez*” kelimesini de kasıtlı olarak kullanmaktadır. Türk ocağı var oldukça, Türk milletinin içindeki özgürlük ateşi (ruhu) sönmekççe, vatanın bütünlüğünün bozulması söz konusu olmayacaktır. Ateşin göksel bir varlık olarak değerlendirilmesi ve onun yeryüzünde güneşin simgesi olarak görülmesi, al bayrağımızın Türk milletinin daima bir güneş misali aydınlatacak ve her gün yeniden umutla doğacağı günlerin olacağını ifade etmiştir.

Ocak, gerçek anlamı dışında mecazi anlamlarda taşımaktadır. Ocak sözlük anlamı olarak ev, aile, soy anlamlarına gelmektedir. “*Evin ortasında yakılan ‘ocak’, ‘ev’i ve evde yaşayan ‘aile’yi, bunun yanı sıra bu ailenin geçmişte yaşamış ve gelecekte yaşayacak bireylerini, yani ‘soy’u da kapsayacak mahiyette kullanılagelmiştir. Yine soy silsilesini gerektiren dini kurumlar olan ocaklar ile soy silsilesine dayanan sağıltma ocakları, ‘ocak’ kavramı etrafında yerini almıştır*” (Kumartaşlıoğlu, 2012: 12). Türk kültüründe ocak kelimesi farklı alanlarda terim olarak kullanılmaktadır. Âkif’in “*Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak*”, dizesinde anlatmak istediği de vatanın bir ocağa benzetilmesidir. Onun için vatan, milletinin evidir, yuvasıdır. İçinde yaşayan milleti bir ailedir, kardeş gibidir. Türk milleti yan yana ve birlik oldukça Türk soyu ebediyete kadar sürecektir. Âkif’in “*ocak*” kelimesini bu dizede bilinçli ve Türk kültüründeki yerini ve önemini bildiğini gösterir. İslâmiyetten önceki Türk inanışlarında ocak kültüne çokça rastlamaktayız. Ocak, bütün soyu bir arada tutan bir güçtür. Âkif bu gücün farkındadır. Ocak, ailenin varlığının, birlik ve beraberliğinin sembolüdür. Bu yüzden tek bir ocak kalsa bile Türk soyu, evi var olduğu ve dumanı tüttüğü sürece Türk milletine hiçbir şey olmaz.

Bir diğer inanış ise “**Yıldız Kültü**”dür. Yıldız, baht, talih ve şans anlamlarına gelmektedir. Türk kültüründe yıldızlar önemli bir yere sahiptir. “Eski Türklerin inanç sisteminde yıldızlar, ay ve gün birer koruyucu iye idi. Onlar günün çekildiği anda yeryüzüne Tanrı’nın insanoğluna gönderdiği ışığı bildirmekteydi. Bu düşünceden hareketle Türkler de çadırın ortası, tepe noktasında delik bırakırdı Karanlıkların içinde iyiliği taşıyan ışık, “*Tendük*” adı verilen bu yerden içeri dolardı” (Kıyak, 2010:192). Yıldızların insan yaşamını ve doğa olaylarını etkilediğine inanılır. Bu yüzden onların koruyucu oldukları düşünülür. Eski Türk kültüründe ise gökyüzünde herkesin bir yıldızı olduğuna inanılırdı. Buna göre kişi öldüğünde gökyüzündeki yıldızı da kayarak sönmektedir. İnsanlar dünyaya yıldızı ile gelir ve yine yıldızı ile gitmektedir. Âkif’in “*milletimin yıldızı*” diye tabir ettiği, bayrağımızdır. Türk milletini tek bir çatı altında toplayarak, onların birlik ve beraberliğini tek bir yıldız ile ifade etmektedir. O öyle bir yıldız ki

sahip çıkılmadığı, onun için mücadele edilmediği zaman sönüverir. Onun göklerde parlaması, dalgalanması, Türk milletinin özgürce yaşaması demektir. Ay yıldızlı bayrak, Türk milletinin göklerde parlayan istikbalidir, milletini koruyan bir ruhtur. Türk ocağı var oldukça özgürlük ateşi sönmedikçe yıldızımız gökyüzünde daima parlamaya devam edecektir.

Bastığın yerleri toprak “diyerek” geçme, tanı!

Düşün altındaki binlerce kefansız vatani.

Sen şehid oğlusun, incitme yazıktır atanı.

Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatani.

Şiirin bu dizesinde geçen ise, Atalar Kültü'dür. Atalar kültürü, eski Türk inançları arasında en köklü ve en eski olduğu düşünülen inançlardan biridir. “Ölümden sonra hayatın sürdüğü ve ölenin öldükten sonra da mensup olduğu toplumla ilişkisi bulunduğu inancı. Özellikle tarımla uğraşan ilkel toplumalarda çok yaygın olan atalar ibadetine göre; ölen atanın manevî varlığı yeryüzünde kalmakta, geride bıraktıkları kimselerin hayatlarını olumlu ya da olumsuz yönden etkiliye bilmektedir; örneğin ürünlerin ve hayvanların verimli olmasında, insan soyunun çoğalmasında önemli rol oynamaktadır” (Örnek, 1971:23). Ataların ruhları kutsal sayılmıştır ve kurbanlar sunulmuştur. Şamanist inanca göre, görünen dünya ile görünmeyenin dünyası İslami dünyanın karşılığı ahiret kavramını karşılamamaktadır. Öteki dünya denilen dünya eski inançlarda farklı bir anlam taşımaktadır. Görünmeyenin dünyası, yani öteki dünya ile görünen dünya aynı anda varlığını sürdürmektedir. Buna göre, “Öteki dünya kutsal dünyadır ve içerisinde Tanrılar, Tanrıların aracıları, kötü ve iyi ruhlar, hayvanların ve bitkilerin efendileri, atalar, ölümler ve hayaletler yaşamaktadır. Şamanist inanca göre bu dünyanın başına gelen her türlü felaketin kaynağı öteki dünya ve onun mensuplarıdır” (Perrin 2015; akt. Yeşildal, 2018: 52). Türklerin ölüm sonrasında yaptıkları başlıca adetler İslam kültüründe devam etmiştir. Ataların ruhunun hala insanlar arasında dolaştığına inanılır ve onları anmamak ve arkasından kurban kesmemek onlara saygısızlık yapıldığı düşüncesi taşımaktadır. Ataların huzursuz olması kişiye huzur vermeyeceği düşüncesi taşımaktadır. Bu yüzden ataların ruhuna birtakım ritüellerle kurbanlar kesilir ve yâd edilir. Böylelikle Atanın onlara iyi davranacağına ve koruyacağına inanılır.

“Bu bağlamda atalar kültürü, ulus, boy, kabile, köy, kasaba veya ailenin yaşayan ve/veya ölmüş belli bir tecrübeye, birikime ve yaşa sahip olup sözleri dinlenen; söz konusu nitelikler bakımından diğerleri arasında ayrılan ve toplumda özel bir statüye, konuma sahip olan; genellikle kendinden sonra gelen neslin hatırlama ve anmalarına bağlı olarak güçlenip zayıflayan; güç odağı olup kutsallık, etkililik ve süreklilik arz eden; köklerini mitik ve mistik zamanlardan alan; maddi, manevi ve sosyal açıdan işlevleri bulunan; farklı grupları birleştirebilecek birtakım ortaklıklar yaratan; bugün ve gelecekle ilişkili olmasından dolayı sıradan ölümlerden ayrılan ve kahramanlarla organik bağı bulunması sebebiyle belli istendik özelliklere sahip kültürel faktörlere ilişkin inanç ve uygulamaların bütünü olarak tanımlanabilir” (Altın, 2018:481).

Âkif bu kitada geçen Ata kelimesi ile atalarımızı gücendirmememiz ve kızdırmamız gerektiğini vurgulamaktadır. Üzerinde yaşadığımız bu topraklar sıradan değildir. Onu değerli kılan bize bırakılan manevi değeridir. Bu topraklar üzerinde gezerken onun asıl sahipleri olan ve bu vatani bize bırakan atalarımızı unutmamız, unutup onları kırmamamız ve kızdırmamamız

gerektiğini ifade etmektedir. Âkif, bu kıtada hem Türklerin eski inanışlarında önemli olan Atalar kültürüne değinmektedir hem de bu kavramın İslamiyet ile büründüğü anlamı üzerine dikkat çekmektedir. Çünkü Türk inanışları İslamiyet'in kabulü ile birlikte farklı bir renge bürünmüştür. Fakat kültürel bellekteki yerini de korumuştur. Sadece kavramsal değişikliklere uğramıştır.

*Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı **hilâl!**
Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet bu celâl?
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
Hakkıdır, **Hakk'a tapan**, milletimin istiklâl.*

Türkler tarih boyunca farklı inançlar benimsediler. En son benimsedikleri inanç ise İslamiyet olmuştur. Kurban kesmek ya da kurban vermek, ölünün arkasından yapılan ritüeller İslami kültürde de devam etmektedir. İslami kültürde devam eden bu unsurlar ise Türklerin en eski inanışlarının kalıntılarıdır. İlk dizede geçen “*hilal*” kelimesi, İslami kültürün bir sembolüdür. Hilal kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de daha çok ibadetlerin başlangıç ve bitişlerini bildirmek için ifade edilmektedir. “*Sana hilâlleri soruyorlar. De ki: "Onlar insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. Erdemlilik asla evlere arkalarından gelip girmeniz değildir; fakat erdemlilik kişinin Allah'a saygılı olmasıdır. Evlere kapılarından gelin; Allah'a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz"*” (Bakara 2/189). Şairin burada söylemek istediği bir diğer anlam ise hilali sevgiliye benzetmesidir. Edebiyatımızda sevgilinin kaşları hilale benzetilir. Şair bayrağı nazlı bir sevgiliye benzetmektedir. Yüzünü asmaması ve ümitsizliğe kapılmaması, milletine gülmesini söylemektedir. Eğer gülmezse uğruna dökülen kanların helal olmayacağını ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de Hakk'a tapma ile ilgili birçok ayet vardır. “*Göklerde ve yerde bulunan her şey ve bunların gölgeleri sabah akşam, isteseler de istemeseler de Allah'a secde ederler*”(Ra'd 13/15). “*Göklerdekiler, yerdeki canlılar ve melekler büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler. Onlar, yüceler yücesi bildikleri rablerinden korkar, kendilerine buyurulanı yerine getirirler*” (Nahl 16/49-50). Allah'a secde etmek Türk milletinin İstiklâli hak ettiğini gösterir. Allah adildir, kulunun ona yönelmesi ve ona secde etmesinin muhakkak bir karşılığı vardır. Türk milleti Hakk'a inanmaya devam ettiği sürece onun adaleti muhakkak tecelli edecektir.

*Garbî âfâkı sarmışsa çelik zırhlı duvar,
Benim **iman** dolu göğsüm gibi serhaddim var.*

Burada geçen “*iman dolu göğüs*” yine inançla ve iman etmek ile ilgilidir. Âkif, Batı'nın mad-di/teknik üstünlüğüne karşı, Türk milletinin manevi gücünü, Allah'a iman etmekten aldığını ifade eder. “*İman edenler Allah yolunda savaşır, inanmayanlar ise bâtıl dava uğrunda savaşır. Şu halde şeytanın dostlarına karşı savaşın. Şüphesiz yok ki şeytanın planı (tuzağı) daima zayıftır*” (Nisa 4/76). Allah, Kuran'da inanların üstün olduğunu söylemektedir. Batı'nın da manevi güce karşı başarılı olamayacağını belirtir. Âkif'in, Batı'nın medeniyetini “*tek dışı kalmış canavara*” benzetmesi, onun bilim ve tekniğine karşı olduğunu göstermez, onun şiirde söylemek istediği asıl mesele Batı'nın sömürgeci ve saldırgan olmasından kaynaklanmaktadır.

*Doğacaktır sana **va'dettiği günler Hakk**'ın...
Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.*

Bu kıtada geçen Hakk'ın vadettiği, ona secde edenlerin ondan ümit kesmeyenlerin güzel bir mükâfatını olacağını ifade etmektedir. "...Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü inkâr edenlerden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez!" (Yûsuf 12/87). Âkif, Allah'a yönelenlerin ve ondan ümit kesmeyenlerin er ya da geç güzel günlere ulaşacağını söylemektedir.

*Sen **sehîd** oğlusun, incitme, yazıktır atanı;*

Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

...

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?

***Sühedâ** fışkıracak, toprağı sıksan şühedâ!*

Her iki kıtada geçen "Şehit" kavramı da İslami kültüre ait bir kavramdır. Şehitlik İslami kültürde en üst mertebedir. "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölüler sanma! Bilâkis onlar diridirler; Allah'ın, lütuf ve kereminden kendilerine verdikleriyle sevinçli bir halde rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadırlar. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehid kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesinin sevincini duymaktadırlar" (Âl-i İmrân 3/169-170). Allah yolunda ölenler şehit sayılmaktadır. Vatan sevgisinin imandan oluşu Allah'a olan bağlılık ve sevgiden kaynaklanmaktadır. "Allah yolunda öldürülenler için "ölüler" demeyin. Hayır, onlar diridirler; fakat siz bilemezsiniz" (Bakara 2/154).

*Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak **emeli**:*

*Değmesin **ma'bedim** göğsüne nâ-mahrem eli!*

*Bu **ezan**lar-ki **sehâdet**leri dînin temeli,*

Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

Sekizinci kıtada bir dilek ve niyaz söz konusudur. Âkif'in Allah'tan tek isteği mabedine yabancı kimsenin elinin değmemesidir. Âkif'in burada ma'bed kelimesi ile söylemek istediği Müslüman halkının ibadet yeri olan camilerdir. "Şehadet" kelimesinin "şahitlik" anlamı yanında İslâmî bir terim olarak da bir anlamı vardır. Namaz vakitlerinde, namaza ve ibadete davet demek olan ezanın sözleri içinde, bir kimsenin Müslüman olabilmesi için kalbiyle inanıp kabul etmesi (ve diliyle söylemesi) gereken ve Müslümanlarca "şehadet" veya "Kelime-i Şehadet" diye adlandırılan cümleler yer almaktadır" (Acar, 2005: 107). Ezan ise ibadete bir çağrıdır, yani İslami inancın bir sembolüdür. Günde beş defa okunur. Âkif'in tek dileği ezanın susmamasıdır. Ezanın susmaması da Türk milletinin istiklâl ve istikbâli ile mümkündür.

İstiklâl Marşı'nda hem eski Türk kültürüne ait inanışların kalıntıları vardır hem de kültürel beekte kalan İslami inançla değişen ve devam eden bu kalıntıların izleri vardır. Türklerin en eski kültürleri İslami inançla farklı bir şekle bürünmüştür. Kutsal sayılan bu kültürler, bazı değişimlere uğrasa da Türk milleti için önemini devam ettirmiştir. Âkif şiirde bu kültürlerin koruyucu ve kutsal oluşlarına atıf yapmaktadır. "İstiklâl Marşı'nın, kapalı hatta manasız sanılan nice mısraları, güneş ışığında parıldar: Bir mektepte okumadıkları hâlde, Türk saz şiirinden, mâni, koşma, destan ve türkülerden yükselen sesi duymaya alışık oldukları için, okumamış Türk halkının böyle sözlerdeki manayı sezmeleri çok defa okumuşlardan daha sağlam bir irfan temeline dayanır" (Ayvazoğlu, 1986: 55). Bu yüzden Mehmet Âkif gibi büyük bir şairin, dilin ruhu mantığına derinlemesine nüfuz ettiğini ve bu nedenle bu kadar ciddi ve karşılıklı söylemde boş ve anlamsız bir söz kullanamayacağını düşünmek gerekir.

SONUÇ

Mehmet Âkif, şiirlerinde milletinin sesiyle seslenmiştir. Onun şiirlerinde yaşadığı dönemin sosyal, kültürel, tarihi ve siyasi arka perdesini görmek mümkündür. O, milletinin diline ve dinine saygı duymakta ve bunu da şiirlerine özenle yansıtmaktadır. Halk dilini saf, süssüz ve ustaca kullanmıştır. Türk-İslam tarihine hakim, gelenek ve göreneklerine bağlı, İslami kültürünü bilen, toplumcu bir aydındır. Eserlerinde Türk halk kültürünü ustalıklı kullanmaktadır. O, hem dününün hem de bugününün arasında köprüyü çok iyi kurmaktadır.

Âkif, İstiklâl Marşı'nı çok kısa sürede yazacak kadar da vatan sevdalısı biridir. Onun vatan sevgisi kalbindeki imanın büyüklüğünden gelir. Vatanına, bayrağına ve milletine bağlı, Marşın her kıtasında birlik ve beraberliğin önemine değinir. Âkif, halk kültürünün zengin tarihini de çok iyi bilen biridir. İstiklâl Marşı'nın her kıtasında bu kültürel unsurları göstermektedir. Şiirde zengin bir deyim kadrosu kullanılmaktadır. Milletinin hislerine tercüman olan Âkif, yine şiirde argo ifadelerle yer vermektedir. Onun kullandığı argo, halk ağzında kullanılan argolardır. Sokak dilini ustalıklı kullanmıştır. O, Türk tarihini çok iyi bilen, nerden geldiğini unutmayan ve köklerine de sahip çıkan biri olmuştur. İstiklâl Marşı'nda Türk kültür tarihinde önemli yere sahip olan Ergenekon, Göç destanlarına atıf yapmaktadır. Ona göre, Türklerin bağımsız ve özgür ruhları, tarihin köklerinden gelmektedir.

Âkif, Tarih boyunca farklı inanışları benimseyen Türk milletinin kültürlerini, iyelerini ve İslami inançla değişen bu kültürel kalıntıları şiirinin içine başarılı bir şekilde yerleştirerek hem Türk kültür tarihini hem de İslami kültürü birlikte harmanlamaktadır. Kısaca ne tarihini ne de bugününü görmezden gelmektedir. Türk-İslam kültürünü bir arada kullanmayı ve bunu da Türk milletine göstermeye çalışmaktadır. Sahip olduğumuz vatan topraklarının ata yadigarı olduğunu ve geçmişten Milli Mücadeleye kadar olan bağımsızlık ateşini, tarihin en eski çağlarından beri içimizde olduğunu bize göstermektedir. Şair İstiklâl Marşı'nda halk bilimsel unsurları zengin ve bilinçli bir şekilde kullanmıştır. Âkif, hiçbir kelimeyi öylesine kullanmamıştır. İstiklâl Marşımız bu bakımdan halk kültürünün zenginliklerini ihtiva etmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. (2005). *Açıklamalı İstiklâl Marşı ve Gençliğe Hitabe*. İstanbul: Liva Yayınevi.
- Aksoy, Ö. A. (1993). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü* (7. Baskı). İstanbul: İnkılap.
- Artun, E. (2006). Halk Kültüründe Değişimin Topluma Etkisi ve Sonuçları. *Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, s.1-8.
- Ayvazoğlu, B. (1986). *İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası*. İstanbul: Tercüman Aile ve Kültür Kitaplığı Yayınları.
- Alev, K. (2014). İstiklâl Marşı'nın Kültürel Kodları ve Metinlerarası İlişkiler. *FSM İlmî Araştırmalar*, Sayı 3, 12-25.
- Candan, E. (2011). *Türklerin Kültür Kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Çetin, N. (2014). İstiklâl Marşımızı Anlamak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, 21(2), 25-92.

- Düzdağ, M. E. (1997). *Mehmet Âkif Ersoy*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (2004). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ.
- Güzel, A. Torun, A. (2003). *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Akçağ.
- Örnek, S. V. (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Cografya Fakültesi Yayınları.
- Topaloğlu, Y. (2013). Türk Edebiyatı Tarihlerinde Mehmet Âkif Algısı, *Türköz*, 4(19), 77-90.
- Kıyak, A. (2010). İslam Öncesi Türk Kültüründe Yıldızlarla İlgili İnanışlar. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15(2), 189-197.
- Kumartaşhoğlu, S. (2012). *Türk Kültüründe Ateş ve Ocak. (Doktora Tezi)*. Balıkesir Üniversitesi, Balıkesir.
- Yeşildal, Ü. Y. (2018). Atalar Kültüne Dair İnanmaların Türklerin Ad Verme İnanç ve Gelenekleri Üzerindeki Tesiri. *Millî Folklor*, 119, 48-59.
- Yıldız Altın, K. (2018). *Türk Kültüründe Atalar Kültü. (Doktora Tezi)*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Yılmaz, A. (2012). Mehmet Âkif Ersoy'un Şiirlerinde Halk Kültürü Öğeleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 163-194.
- Yılmaz, B. (2009). *Mehmet Âkif Ersoy'un Eserlerinde Halk Kültürü ve Halk Edebiyatı Materyallerinden İstifade. (Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

İnternet Kaynakları

- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/196/189-ayet-tefsiri> (Erişim 26.02.2021 14:41)
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Ra'd-suresi/1722/15-ayet-tefsiri> (Erişim 26.02.2021 15:05)
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nahl-suresi/1950/49-50-ayet-tefsiri> (Erişim 26.02.2021 15:08)
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Nis%C3%A2-suresi/568/75-76-ayet-tefsiri> (Erişim 26.02.2021 15:32)
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Y%C3%BBSuf-suresi/1683/87-ayet-tefsiri> (Erişim 26.02.2021 15:48)
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/%C3%821-i%20%C4%B0mr%C3%A2n-suresi/462/169-171-ayet-tefsiri> (Erişim 26.02.2021 116:01)
- <https://kuran.diyaret.gov.tr/tefsir/Bakara-suresi/161/154-ayet-tefsiri> (Erişim 26.02.2021 16:06)

KELİME GRUPLARI BAĞLAMINDA İSTİKLÂL MARŞI'NA BİR BAKIŞ

Şevket TÜLEN, Mustafa Kemal Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi.
2093121907@ogr.mku.edu.tr

ÖZET

Anlatımın en küçük yapı birimi cümledir. Cümle yargı bildiren kelime veya kelime grubundan oluşur. Bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelemek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğuna da kelime grubu denir. Yazılı veya sözlü her anlatıda kelime gruplarını kullanmak dilin doğal bir gereğidir. Bu doğal gereğe uygun olarak İstiklâl Marşı'nda da çeşitli kelime grupları kullanılmıştır. Mehmet Âkif kelime gruplarını kullanarak daha geniş ve yeni anlamlara ulaşmış, anlatımın sınırlarını genişletmiştir. Bu çalışmada İstiklâl Marşı'nın kelime grupları belirlenmiştir. Buna göre İstiklâl Marşı'nda 85 kelime grubu kullanılmıştır. Bunların 18'i isim tamlaması, 38'i sıfat tamlaması, 9'u sıfat-fiil grubu, 4ü zarf-fiil grubu, 6'sı edat grubu, 2'si ünlem grubu, 8'i birleşik fiildir. Marşta en çok kullanılan kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Mehmet Âkif, vatan, bayrak ve millet tasvirlerinde sıfat tamlamalarından yararlanarak bu üç değeri yüceltmıştır. Söz konusu değerlere karşı sahiplik duygusu uyandırmak için de 16 belirtili isim tamlaması kullanmıştır. Sadece iki kez kullanılmış ünlem grubu da marşın üslubu için oldukça önemlidir. Bunların dışında sıfat-fiil, zarf-fiil, edat grubu ve birleşik fiiller de çeşitli görevlerle marşta kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Marşı, anlatım, cümle, kelime, kelime grupları.

AN OVERVIEW OF THE TURKISH NATIONAL ANTHEM IN THE CONTEXT OF WORD GROUPS

ABSTRACT

The sentence is the smallest part of expression. The sentence consists of word or wordgroup that inform judgment. Group of words consisting of words lined up side by side within certain rules in order to meet or indicate, reinforce and characterize an entity, a concept, a feature, a situation, a movement is called a wordgroup. Using wordgroup in every written or oral narrative is a natural requirement of language. In accordance with this natural requirement various wordgroups are used in the Turkish National Anthem. Mehmet Âkif, has reached wider and new meanings by using wordgroups and he has expanded the boundaries of expression. In this article the Turkish National Anthem's wordgroups are determined. Accordingly, 85 wordgroups are used in the Turkish National Anthem. There are 18 possessive construction, 38 adjective clauses, 9 participles, 4 gerindiums, 6 postpositions, 2 exclamations, 8 compound verbs. The most used wordgroup in the anthem is adjective clause. Mehmet Âkif, used adjective clauses when he describe homeland, flag, nation. So he glorified these three values. He also used 16 definite noun phrases to evoke a sense of ownership towards these values. The exclamation group, which is used only twice, is also very important for the style of the anthem. Participle, gerindium, postposition and compound verb is used with various tasks in the anthem.

Keywords: Turkish National Anthem, expression, sentence, word, word groups.

GİRİŞ

Anlatımın temel yapı taşları kelimelerdir. Kelimeler tek başlarına da bir anlam ifade etmekle birlikte, tek başlarına duygu, düşünce ve istekleri tam olarak anlatmaya yetmez. Kelimeler teker teker yalnız birtakım nesnelere, hareketlerin karşılığı olurlar, tam bir dilek, duygu ve düşünce ifade etmezler. Biz tek tek kelimelerle konuşup yazamayız. İsteklerimizi anlatmak istediğimiz zaman, kelimeleri bir düzen içinde birleştiririz. Onları dilin belli kuralları çerçevesinde, aralarındaki ilişkilere göre yan yana getirerek daha geniş kapsamlı birlikler hâline koyarız. Kelimeler ancak söz içinde ilişkileri belirlenmiş olarak kullanıldıkları zaman anlatım aracı olurlar. Kelimeler böylece birtakım kurallara bağlı olarak bir dil örgüsü oluştururlar. Düşüncelerimizi, duygularımızı, bilgilerimizi, yaşantı ve deneyimlerimizi ifade etmeye yarayan bu dil örgüsüne de anlatım deriz (Özkan ve Sevinçli, 2009: 9). Anlatımın en küçük birimi cümledir (Karahan, 2007: 9). Dilin temel ve kurucu birimi olan cümle (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 11) bir düşünceyi, bir duyguyu, bir durumu, bir olayı yargı bildiren kelime veya kelime dizisidir (Karahan, 2007: 9). Cümle yargı bildiren kelime veya kelime grubundan oluşur (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 12). Yani kelime ve kelime grupları da bir araya gelerek cümle denilen anlatım birimlerini oluşturur. Böylelikle anlatım sağlanmış olur.

Cümle kuruluşunda dolayısıyla anlatımın sağlanmasında kullanılan kelime grupları ise terim olarak bir varlığı, bir kavramı, bir niteliği, bir durumu, bir hareketi karşılamak veya belirtmek, pekiştirmek ve nitelenmek üzere, belirli kurallar içinde yan yana dizilmiş kelimelerden oluşan (Karahan, 2007: 39) ve herhangi bir yargı bildirmeyen kelimeler topluluğu (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 45) şeklinde tanımlanabilir.

Bazı varlıkları karşılamak için tek kelime yeterli olmaz. Sözü geliştirmek üzere kelimeler gruplandırılır. Böylece kavramlar arasında derece derece ilişkiler kurarak tek kavramdan anlatıma doğru gidilir. Tek kelime ile karşılanan varlıkları, hareketleri ve kavramları daha geniş olarak belirtmek veya tek kelimeyle ifade edilemeyen varlıkları, kavramları ve hareketleri karşılamak üzere birden fazla kelimeyle kurulan dil birliklerine (Özkan ve Sevinçli, 2009: 11) ya da birimlerine ihtiyaç duyulur. Bu durumda da tek kelime ile karşılanabilen nesnelere ve hareketleri daha geniş olarak ifade etmek, tek kelimenin karşıladığı nesnelere ve hareketlerden daha geniş nesnelere ve hareketleri karşılamak (Ergin, 2009: 374) veya tek kelime ile karşılanamayan nesne ve hareketleri karşılamak için kelimedenden daha geniş dil birlikleri olan ve kelime grubu olarak adlandırılan dil birliklerine başvurulur.

Başka bir deyişle kelime grupları anlatımın sınırlarını genişletmeye yarayan dil birlikleridir. Kelimelerin tek başlarına açıklayamadığı bazı durumlar vardır. Burada kelime grupları devreye girer ve birden fazla kelime bir araya gelir ve kelimelerin tek başlarına ifade ettiklerinden daha geniş ya da yeni anlamlar ifade eder. Böylece anlatımın sınırları genişletilmiş olur. Sözlü veya yazılı her anlatıda kelime gruplarından faydalanılır. Özellikle edebi metinlerde kelime grupları ile ulaşılan geniş veya yeni anlamlar metnin anlam alanını genişletir.

Bağımsızlığımızın söz bayrağı olan İstiklâl Marşı'mız dil bilgisi açısından da incelenmeye değer bir şaheserdir. On bent ve 41 dizeden oluşan İstiklâl Marşı hem edebiyat hem de dil tarihimizde önemli bir yere sahiptir. Anlatılan duygular ve verilen mesajların dışında marş,

içerdiği dil bilgisel özelliklerle yazıldığı dönemdeki dil bilgisi kurallarını en iyi şekilde yansıtmaktadır. Kelime grupları da marşın içerdiği dil bilgisel özelliklerden bir tanesidir. Mehmet Âkif Ersoy, Türk ordusunun kahramanlıklarını; milletinin bağımsızlığa, vatanına ve bayrağına olan sevgi ve tutkusunu anlatırken kelime gruplarını kullanarak daha geniş ve yeni anlamlara ulaşmıştır. Kelime gruplarından yararlanmak İstiklâl Şairi'miz için hem dilin yapısı hem de anlattığı kahramanlık ve tutkunun büyüklüğü gereği doğal bir durumdur.

Bu çalışmada da İstiklâl Marşı'mızda kullanılan kelime grupları üzerinde durulmuştur. Çalışma, İstiklâl Marşı'nda hangi kelime gruplarının kullanıldığının belirlenmesi ile sınırlı tutulmuştur. Kelime grupları ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmemiş, kelime grupları ve kelime gruplarının sınıflandırılması gibi konular üzerine herhangi bir değerlendirme veya yorum yapılmamıştır. Bu durum yukarıda belirtilen “*çalışmanın amacı*” ile ilgili olup bu konular çalışmanın amacı dışındadır. Bu çalışma sadece İstiklâl Marşı'nda kullanılan kelime gruplarının belirlenmesi ile ilgilidir.

Buna göre İstiklâl Marşı'nda isim tamlaması, sıfat tamlaması; sıfat-fiil, zarf- fiil, edat ve ünlem grubu ile birleşik fiilden oluşan 85 kelime grubu kullanılmıştır. Bu gruplar çeşitli görevlerle marşta kullanılmış, marşın anlam alanını genişletmiştir.

İstiklâl Marşı'ndaki kelime grupları belirlenmeden önce İstiklâl Marşı, dizeleri numaralandırılmış bir biçimde verilmiştir. Daha sonra belirlenen kelime grupları, haklarında genel bir bilgi ile birlikte, sırayla verilmiştir. Belirlenip açıklaması yapılan her kelime grubu ile ilgili örnekler de dize numaraları ile gösterilmiştir.

2. Metin (Dizeler Numaralandırılmış Şekilde)

İSTİKLÂL MARŞI¹

-Kahraman Ordumuza-

1. Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;
2. Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
3. O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;
4. O benimdir, o benim milletimindir ancak.
5. Çatma, kurban olayım çehreni ey nazlı hilâl!
6. Kahraman ırkıma bir gül... ne bu şiddet bu celâl?
7. Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl,
8. Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin istiklâl.
9. Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.
10. Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!
11. Kükremiş sel gibiyim; bendimi çiğner, aşarım;
12. Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

¹ Metin https://www.tccb.gov.tr/assets/dosya/istiklalmarsi_metin.pdf adresinden alınmıştır.

13. Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;
14. Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var.
15. Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir îmânı boğar,
16. “Medeniyet!” dediğin tek dişi kalmış canavar?
17. Arkadaş! Yurduma alçakları uğratma sakın;
18. Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.
19. Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın...
20. Kim bilir, belki yarın... belki yarından da yakın.
21. Bastığın yerleri “*toprak!*” diyerek geçme, tanı!
22. Düşün altındaki binlerce kefensiz yatani.
23. Sen şehîd oğlusun, incitme, yazıktır atanı;
24. Verme, dünyâları alsan da, bu cennet vatanı.
25. Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
26. Şühedâ fışkıracak, toprağı sıksan şühedâ!
27. Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
28. Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ.
29. Ruhumun senden, İlâhî, şudur ancak emeli:
30. Değmesin ma'bedimin göğsüne nâ-mahrem eli!
31. Bu ezanlar-ki şehâdetleri dînin temeli
32. Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli
33. O zaman vecd ile bin secde eder –varsa- taşım;
34. Her cerîhamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,
35. Fışkırır rûh-i mücerred gibi yerden na'şım;
36. O zaman yükselerek Arş'a değer, belki başım.
37. Dalgalan sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl;
38. Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.
39. Ebediyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:
40. Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın hürriyet;
41. Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

İstiklâl Marşı'nda Kullanılan Kelime Grupları

İsim Tamlamaları

İyelik ekli bir isim unsurunun, iyeliğin işaret ettiği bir başka isim unsuruyla kurduğu kelime grubudur. Bu kelime grubunda iki isim unsuru aitlik, içinde bulunma, sınırlandırma, belirtme vb. anlam ilgileri çerçevesinde birbirine bağlanır (Karahana, 2007: 42). İsmın başka bir isimle tamlama kurması ek aracılığıyla sağlanır. İsim tamlamasında birinci unsur yani yardımcı unsur tamlayan, ikinci unsur yani asıl unsur ise tamlanan durumundadır. Tamlayan unsur zamirlerde ekli, isimlerde ekli veya eksiz ilgi durumundadır. Tamlanan unsur ise sürekli iyelik eki alır (Özkan, Tokar ve Aşçı, 2020: 51).

Hem tamlayanın hem tamlananın ek aldığı isim tamlamalarına belirtili isim tamlaması denir. Bu tamlamalarda tamlayan ekli ilgi durumundadır ve belirli bir nesneyi gösterir (Özkan, Tokar ve Aşçı, 2020: 54). Tamlayanı ilgi durumu eki almayan tamlamaya ise belirtisiz isim tamlaması denir (Özkan ve Sevinçli, 2009: 25). Eksiz tamlayan belirsiz durumdadır, fakat tamlanana bağlanması daha kuvvetlidir. Belirtisiz isim tamlamasında tamlayan belirsiz, genel bir nesneyi karşılar (Özkan, Tokar ve Aşçı, 2020: 55).

İstiklâl Marşı'mızda toplam 18 isim tamlaması kullanılmış olup bunların 16'sı belirtili, 2'si ise belirtisiz isim tamlamasıdır. Belirtili isim tamlamalarının bu kadar çok kullanılmasının nedeni Mehmet Âkif'in uğruna savaşılan yurt, bayrak, millet gibi değerleri belirginleştirerek marşı okuyanda bu değerlere karşı sahiplenme duygusu uyandırmak istemesinden kaynaklanmalıdır.

Belirtili İsim Tamlamaları:

- yurdumun üstünde (2)< tamlayan: yurdumun, tamlanan: üstü
- benim milletimin yıldızıdır (3)< tamlayan: benim milletimin, tamlanan: yıldızı
- benim milletim(3)< tamlayan: benim, tamlanan: milletim
- benim milletimindir (4)< tamlayan: benim, tamlanan: milletim
- Hakkıdır, Hakk'a tapan, milletimin (8)< Hakk'a tapan, milletimin hakkıdır< tamlayan: Hakka tapan milletimin, tamlanan: hakkı
- Garb'ın âfâkını (13)< tamlayan: Garb'ın, tamlanan: âfâkı
- Benim î mân dolu göğsüm (14)< tamlayan: benim, tamlanan: î mân dolu göğsüm
- va'dettiği günler Hakk'ın (19)< Hakk'ın va'dettiği< tamlayan: Hakk'ın, tamlanan: va'dettiği
- bu cennet vatanın uğruna (25)< tamlayan: bu cennet vatanın, tamlanan: uğru
- Ruhumun senden, İlahî, şudur ancak emeli (29)< tamlayan: ruhumun, tamlanan: emeli
- ma'bedimin göğsüne (30)< tamlayan: ma'bedimin, tamlanan: göğsü
- dînin temeli (31)< tamlayan: dînin, tamlanan: temeli
- yurdumun üstünde (32)< tamlayan: yurdumun, tamlanan: üstü
- kanlarımın hepsi (38)< tamlayan: kanlarımın, tamlanan: hepsi

- Hakkıdır, hür yaşamış bayrağımın (40)< hür yaşamış bayrağımın hakkı< tamlayan: hür yaşamış bayrağımın, tamlanan: hakkı
- Hakkıdır, Hakk'a tapan milletimin (41)<Hakk'a tapan milletimin hakkı< tamlayan: Hakk'a tapan milletimin, tamlanan: hakkı

Belirtisiz İsim Tamlamaları:

- şehid oğlu (23)< tamlayan: şehid, tamlanan: oğlu
- nâ-mahrem eli (30)< tamlayan: nâ-mahrem, tamlanan: eli

Sıfat Tamlamaları

Bir isim unsurunun bir sıfat unsuruyla nitelendiği veya belirtildiği kelime grubudur (Karahan, 2007: 48). Sıfat unsuru isimin önünde niteleme ya da belirtme görevinde bulunur. Sıfat tamlaması eksiz bir birleşmedir. Sıfat unsuru, bir kelime olabileceği gibi, bu görevi üstlenen bir kelime grubu da olabilir. Bu kelime grubunda sıfat, tamlayan; isim, tamlanan unsurdur. Asıl unsur olan isim, sonda bulunur (Özkan ve Sevinçli, 2009: 30)

İstiklâl Marşı'nda tam 38 sıfat tamlaması kullanılmıştır. Bu haliyle İstiklâl Marşı'nda en çok kullanılan kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Mehmet Âkif özellikle yurt, bayrak ve milleti tasvir ederken sıfat tamlamalarını kullanmıştır. Âkif kullandığı sıfat tamlamalarıyla bu üç değeri yücelterek bu değerler uğrunda savaşmayı elzem kılmıştır. Düşmanın durumunu da sıfat tamlamalarıyla anlatan şair, düşman her ne kadar olağanüstü güçte olsa da milletin özündeki kahramanlıkla düşmanı yeneceğini vurgulamıştır. Marşta kullanılan sıfat tamlamaları şu şekildedir:

- bu şafaklarda yüzen al sancak (1)< tamlayan: bu şafaklarda yüzen, tamlanan: al sancak
- bu şafaklar (1)< tamlayan: bu, tamlanan: şafaklar
- al sancak (1)< tamlayan: al, tamlanan: sancak
- yurdumun üstünde tüten en son ocak (2)< tamlayan: yurdumun üstünde tüten, tamlanan: en son ocak
- en son ocak (2)< tamlayan: en son, tamlanan: ocak
- nazlı hilâl (5)< tamlayan: nazlı, tamlanan: hilâl
- Kahraman ırkım (6) tamlayan: kahraman, tamlanan: ırk
- bu şiddet (6) tamlayan: bu, tamlanan: şiddet
- bu celâl (6)< tamlayan: bu, tamlanan: celâl
- dökülen kanlarımız (7)< tamlayan: dökülen, tamlanan: kanlar
- Hakk'a tapan, milletimin (8)< tamlayan: Hakk'a tapan, tamlanan: millet
- Hangi çılgın (10)< tamlayan: hangi, tamlanan: çılgın
- Kükremiş sel (11)< tamlayan: kükremiş, tamlanan: sel
- çelik zırhlı duvar (13)< tamlayan: çelik zırhlı, tamlanan: duvar

- çelik zırh (13)< tamlayan: çelik, tamlanan: zırh
- î mân dolu göğsüm (14)< tamlayan: î mân dolu, tamlanan: göğüs
- böyle bir î mânı (15)< tamlayan: böyle, tamlanan: bir î mân
- bir î mân (15)< tamlayan: bir, tamlanan: î mân
- tek dişi kalmış canavar (16)< tamlayan: tek dişi kalmış, tamlanan: canavar
- bu hayâsızca akın (18)< tamlayan: bu, tamlanan: hayâsızca akın
- hayâsızca akın (18)< tamlayan: hayâsızca, tamlanan: akın
- sana va'dettiği günler Hakk'ın...(19)< Hakk'ın sana va'dettiği günler< tamlayan: Hakkın sana vadettiği, tamlanan: günler.
- Bastığın yerleri (21)< tamlayan: bastığın, tamlanan: yerler
- bu cennet vatanı (24)< tamlayan: bu, tamlanan: cennet vatan
- cennet vatan (24)< tamlayan: cennet, tamlanan: vatan
- bu cennet vatanın (25)< tamlayan: bu, tamlanan: cennet vatan
- cennet vatan (25)< tamlayan: cennet, tamlanan: vatan
- bütün varımı (27)< tamlayan: bütün, tamlanan: var
- Bu ezanlar (31)< tamlayan: bu, tamlanan: ezanlar
- O zaman (33)< tamlayan: o, tamlanan: zaman
- bin secde (33)< tamlayan: bin, tamlanan: secde
- Her cerihamdan (34)< tamlayan: her, tamlanan: ceriha
- kanlı yaşım (34)< tamlayan: kanlı, tamlanan: yaş
- zaman (36)< tamlayan: o, tamlanan: zaman
- şanlı hilâl (37)< tamlayan: şanlı, tamlanan: hilâl
- dökülen kanlarımın (38)< tamlayan: dökülen, tamlanan: kanlar
- hür yaşamış bayrağımın (40)< tamlayan: hür yaşamış, tamlanan: bayrak
- Hakk'a tapan milletimin (41)< tamlayan: Hakk'a tapan, tamlanan: millet

Sıfat-Fiil Grupları

Bir sıfat-fiil ile bu sıfat-fiile bağlı tanılayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur (Karahan, 2007: 53). Sıfat-fiiller, fiillere -An, -(I)r/-(U)r/-Ar, -mAz, -Dik/-DUk, -mİş/-mUş, -AcAk, -Ası ekleri getirilerek yapılır. Sıfat-fiil eki alan unsur grubun sonunda yer alır, ancak sıfat-fiil eki alan unsurun sonda bulunmadığı da olur. Sıfat-fiil grubunda yüklem görevi yapan sıfat-fiilin anlamı özne, yer tamlayıcısı, zarf ve nesne adı verilen öğelerle tamamlanır. Sıfat- fiil eki almış olan kelime, grupta yüklem görevinde olup (Özkan, Toker ve Aşçı, 2020: 87) yargı bildirmez.

İstiklâl Marşı'nda dokuz sıfat-fiil grubu kullanılmış olup bunlar ile genellikle sıfat tamlaması kurulmuştur. Sıfat tamlamalarının marşa olan katkısı daha önce belirtilmiştir. Marştaki sıfat-fiil grubu örnekleri şunlardır:

- bu şafaklarda yüzen (1)< bu şafaklarda (yer tamlayıcısı) / yüzen (yüklem)
- yurdumun üstünde tüten (2)< yurdumun üstünde (yer tamlayıcısı) / tüten (yüklem)
- Hakk'a tapan (8)< Hakk'a (yer tamlayıcısı) / tapan (yüklem)
- “Medeniyet!” dediğin (16)< “Medeniyet!” (nesne) / dediğin (yüklem)
- tek dişi kalmış (16)< tek dişi (zarf) / kalmış (yüklem)
- sana va'dettiği günler Hakk'ın (19)< Hakk'ın sana va'dettiği (yüklem)
- altındaki binlerce kefensiz yatana (22) altındaki (zarf) / binlerce kefensiz yatana (yüklem)
- hür yaşamış (40)< hür (zarf) yaşamış (yüklem)
- Hakk'a tapan (41)< Hakk'a (yer tamlayıcısı) / tapan (yüklem)

Zarf-Fiil Grupları

Bir zarf-fiil ile bu zarf-fiile bağlı tanılayıcı veya tamlayıcılardan kurulan kelime grubudur (Karahan, 2007: 57). Zarf-fiil unsuru genellikle sonda bulunur. Diğer fiilimsilerde olduğu gibi (sıfat-fiil ve isim fiil) zarf-fiiller de yargı bildirmezler. Zarf-fiiller bir fiilimsi olduğu için fiilin gerektirdiği diğer unsurlar da grupta bulunabilir (Özkan ve Sevinçli, 2009: 77).

İstiklâl Marşı'nda dört zarf-fiil gurubu kullanılmıştır. Bunlar kullanıldıkları cümlelerde zarf görevi yapmaktadır. Kullanılan zarf fiiller ile zaman ve dururum zarfları elde edilmiştir. Marşta kullanılan zarf-fiil grupları şunlardır:

- Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak. (2)< yurdumun üstünde tüten en son ocak (özne) / sönmeden (yüklem)
- Bastığın yerleri “toprak!” diyerek (21)< Bastığın yerleri “toprak!” (nesne) / diyerek (yüklem)
- Her cerihamdan, İlâhî, boşanıp kanlı yaşım (34)< her cerihamdan (yer tamlayıcısı) / kanlı yaşım (özne) / boşanıp / (yüklem)
- O zaman yükselerek (36)< o zaman (zarf) / yükselerek (yüklem)

Edat Grupları

Bir isim unsuru ile bir çekim edatından oluşan kelime grubuna edat grubu denir. Grupta isim unsuru başta çekim edatı sonda bulunur. Bu edatlar (için, gibi, göre, kadar, değin, sonra, ile, doğru, beri, üzere vb.) sonuna geldiği isimlerle fiiller arasında ilişki kurarak söz diziminde önemli bir rol üstlenir. Gruptaki isim unsuru tek bir kelime olabileceği gibi, isim yerine geçen bir kelime grubu veya cümle de olabilir. Edatın isimle birleşmesi ekli ya da eksiz olabilir. Ancak zamirler çekim edatlarına mutlaka ilgi durumunda bağlanırlar. Vurgu isim unsuru üzerindedir. Edat grupları anlamca kaynaşarak birleşik kelime durumuna da gelebilirler, ama herhangi bir kavramı karşılamazlar ve çekim eki de almazlar (Özkan ve Sevinçli, 2009: 52).

İstiklâl Marşı'nda altı edat grubu kullanılmıştır. Marştaki edat grubu örnekleri şunlardır:

- Ben ezelden beridir (9)
- Kükremiş sel gibi (11)

- îmân dolu göğsüm gibi (14)
- vecd ile (33)
- rûh-i mücerred gibi (35)
- şafaklar gibi (37)

Ünlem Grupları

Bir ünlem ile bir isim unsurundan meydana gelen kelime grubudur (Karahan, 2007: 70). Ünlem (a, ey, ah, hey, hay, bre, mere, yâ, yâhu, be, ayol vb) başta, isim unsuru sonda bulunur. Kısaca ünlem, tamlayan; isim, tamlanan durumundadır. İsim unsuru tek kelimedenden olabileceği gibi kelime grubundan da olabilir. Grubu oluşturan unsurlar araya herhangi bir ek almazlar (Özkan ve Sevinçli, 2009: 86).

Marşta iki ünlem grubu kullanılmıştır. Sadece iki kez kullanılmış olsa dahi ünlem grubu marşın üslubu açısından oldukça önemlidir. İkinci ve son bentte bayrağa seslenmek için kullanılan ünlem grubu ile etkili bir söyleyişe ve çarpıcı bir üsluba ulaşılmıştır. Buna göre marşta kullanılan ünlem grupları şunlardır:

- ey nazlı hilâl (5)
- ey şanlı hilâl (37)

Birleşik Fiil Grupları

Bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğudur. Bu işlevlerinden dolayı birleşik fiiller, “*bir hareketi karşılayan birleşik fiiller*” ve “*bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller*” olmak üzere iki grupta incelenebilir (Karahan, 2007: 73).

İstiklâl Marşı’nda sadece bir hareketi karşılayan birleşik fiillerin örnekleri bulunmaktadır. Bulunan birleşik fiil örnekleri de ana yardımcı fiillerle kurulmuş birleşik fiillerdir.

Bu tip birleşik fiillerde “*et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-*” yardımcı fiilleri kullanılır. Asıl unsur olan isim başta, yardımcı fiil sonda bulunur. Yardımcı fiil, bir çekim görevi yaparak anlamı üzerinde bulunduran isim unsurunu fiilleştirir (Karahan, 2007: 73).

Marşta kullanılan birleşik fiil örnekleri sekiz tane olup şu şekildedir:

- kurban olayım (5)< kurban ol-
- olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl (7)< helâl ol-
- Siper et (18)< siper et-
- va’dettiği (19)< va’ad et-
- olmaz ki fedâ (25)< fedâ ol-
- Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ (28)< cüdâ et-
- bin secde eder (33)< secde et-
- Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl (38)< helâl ol-

SONUÇ

On bent ve 41 dizeden oluşan İstiklâl Marşı'nda başlık ve ithaf sözü dışında 256 kelime bulunmaktadır. İsim tamlaması, sıfat tamlaması, sıfat-fiil grubu, zarf-fiil grubu, edat grubu, ünlem grubu ve birleşik fiilden oluşan kelime gruplarının sayısı ise 85'tir. Marşta kullanılan kelime gruplarının sayısal olarak türlere dağılımı şu şekildedir:

↓ Kelime Grubu ↓	↓ Sayısı ↓
İsim Tamlaması	18
Sıfat Tamlaması	38
Sıfat-Fiil Grubu	9
Zarf-Fiil Grubu	4
Edat Grubu	6
Ünlem Grubu	2
Birleşik Fiil	8
Toplam	85

Burada dikkat çeken durum isim ve sıfat tamlamalarının bolca kullanılmasıdır. İstiklâl Marşı'nda tam 38 tane sıfat tamlaması kullanılmıştır. Bu haliyle İstiklâl Marşı'nda en çok kullanılan kelime grubu sıfat tamlamasıdır. Mehmet Âkif özellikle yurt, bayrak ve millet tasvirlerinde sıfat tamlamalarını kullanmıştır. Âkif kullandığı sıfat tamlamalarıyla bu üç değeri yücelterek bu değerler uğrunda savaşmayı elzem kılmıştır. Düşmanın durumunu da sıfat tamlamalarıyla anlatan şair, düşman her ne kadar olağanüstü güçte olsa da milletin özündeki kahramanlıkla düşmanı yeneceğini vurgulamıştır. İsim tamlamalarına da bolca yer veren şair, toplam 18 isim tamlaması kullanmıştır. Bunlardan 16'sı belirtili, 2'si ise belirtisiz isim tamlaması durumundadır. Belirtili isim tamlamalarının belirtisiz isim tamlamalarına göre bu kadar çok kullanılmasının nedeni de uğruna savaşılan vatan, bayrak, millet gibi değerlerin belirginleştirilip bu değerlere karşı marşı okuyanda sahiplik duygusu uyandırmak istenmesindedir. Marşın üslubu için oldukça önemli olan ünlem grubu ile iki kez bayrağa seslenen Âkif böylece İstiklâl Marşı'nın etkileyiciliğini arttırmış, çarpıcı bir üslup yakalamıştır. Bu grupların dışında marşta, sözün akışına göre sıfat-fiil, zarf-fiil, edat grubu ve birleşik fiiller de kullanılmıştır. Bu gruplar da üstlendikleri çeşitli görevlerle marşta kullanılmış, marşın anlam alanını genişletmiştir.

KAYNAKÇA

Karahan, L. (2007). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.

Özkan, M. ve Sevinçli, V. (2009). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. İstanbul: Akademik Kitaplar.

Özkan, A., Tokar, M. ve Aşçı, U.D. (2020). *Türkiye Türkçesi Söz Dizimi*. Konya: Palet Yayınları.

TÜRK CUMHURİYETLERİ MARŞLARININ VE İSTİKLÂL MARŞIMIZIN ANLAMSAL BENZERLİKLERİ

Filiz CANGÜR - Ali TELLİ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
ali.telli@dpu.edu.tr

ÖZET

Marşlar, ulusların manevi değerlerinde farklı bir yere sahip olan, "bayrak" gibi simgesel bir özellik taşıyan, ortak duyguları, heyecanları, birlik ve beraberliği, geleneklerle oluşan kültürel zenginlikleri ortaya çıkartan sözlü ve müzikli eserlerdir. Toplumların kimliklerini yansıtıcı özellikler taşımakta ve pek çok açıdan milli karakteri yansıtmaktadır. Tarih, kültür, dil bağıllığı olan Türk Cumhuriyetlerinde de İstiklâl Marşı aynı ruhla oluşmuştur. Türkler yüzyıllarca değişik coğrafyalarda yeni topraklar arayarak geçmişlerini yazmışlardır. İşte çok geniş bir coğrafyaya dağılan Türk adı; ortak değerleriyle, bağımsızlıklarının ifadesi milli marşlarıyla, özlerinin tarihiyle var olmuştur. Bu makalede giriş kısmında, marşların amacı ve konusu hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra Türk Cumhuriyetleri milli marşıyla İstiklâl Marşımız belirli anlam özelliklerine göre benzerliklere ayrılmıştır. Çalışmada bu benzerlikler; şekil yapısı, ulusal marş şairlerinin milli mücadeledeki yeri, dini unsur, vatan ve hürriyet şeklinde gruplandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marş, Manevi Değer, Toplum, Türk Cumhuriyetleri

SIGNIFICANT SIMILARITY OF TURKISH REPUBLIC ANTHEMS AND OUR INDEPENDENCE ANTHEM

ABSTRACT

National anthems, which take an important place in sentimental value of nations, have a iconic feature like “*flag*”, consist of mutual emotions, thrills, unity and solidarity with traditions, reveal cultural wealth, is literal and music works. This anthems have the characteristics of reflective of societies identity and most of time reflect national character. Turkish Republics that depend history, culture and language occur same spirit. Turkish People have made their history in different regions by searching for different climates and new homes for centuries. So the Turkish name, which is scattered a wide geography, have existed common values and national anthem that is expression of their independence and history of their essence. In this article, was informed about anthems goal and topic in the introduction. Later, the Turkish Republics national anthem and our Turkish national anthem were divided into similarities according to certain meaning features. In this study, these elements are grouped as external structure, the place of national anthem poets in the national struggle, religious element, homeland, martyrdom and freedom.

Keywords: Anthem, Sentimental Value, Society, Turkish Republics

GİRİŞ

Milli marşlar XIX. yy dan beri ülkelerin değerlerini, tarihi birikimlerini temsil eden semboller olmuştur. Marşlar, bu yüzyılda ortaya çıkan milliyetçilik akımıyla ve bağımsızlık hareketleri doğrultusunda ortaya çıkmış ve yaygınlaşmıştır. Resmi törenlerde ve uluslararası bilimsel ve sosyal faaliyetlerde müzik eşliğinde okunmaktadır Milli bağımsızlığı, ülkelerin birlik ve bütünlüğünü, milleti millet yapan unsurları ifade ederler.

Milli Marşlar, bulunduğu topraklardaki tarihi yansıtırlar. Özellikle dünyadaki milli marşlarda “*milliyetçilik*” kavramından daha çok “*yurtseverlik ve vatan*” kavramlarının yer aldığını görüyoruz. Çünkü “*milliyetçilik*” XIX. yy. da dünyada var olmaya başlarken “*vatan, yurtseverlik*” duyguları insanlık tarihi kadar eskidir. Bütün bağımsız devletlerin milli marşı vardır. (Sarhan, 2002)Türk Cumhuriyetleri’nin milli marşlarının sözleri, yazıldığı dönemdeki milli mücadelenin, ayrılık acılarının, bağımsızlık ve vatan hasretlerinin aynasıdır. Allah inancı, adalet, hak, istiklal, hürriyet, ana dil, ana vatan kavramları şiirle duygulara söz olmuştur.

İstiklâl Marşı Kurtuluş Savaşı’nın yapıldığı dönemde yazılmıştır. Bir tarafta hüznü, korku ve ümitsizlik diğer tarafta ise Kurtuluş Mücadelesiyle kazanılan zafer ve sevinç. İşte bu marş ,bu manzume yaşananın hikayesi olmuştur. (Okay, 1990)Türk Cumhuriyetleri şairleri Milli Edebiyatımızdan çok etkilenmiş hatta birçok şairimizi de örnek almışlardır. (Cevad, 2010) Bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerimiz ait oldukları milletlerinin aynası olan milli marşlarını şükür ve dua ile yazmışlardır.

Marşların Şekil Yapısı

Azerbaycan Milli Marşı: Bestecisi Uzeir Hajebayov, söz yazarı Ahmed Cevad olan Azerbaycan ulusal marşı 18 mısradan, 4+4 lük ölçüden meydana gelen, vatan aşkı teması üzerine yazılan marşımızdır. (Köşker, 2014)

Kırgızistan Milli Marşı: Ülkede iki milli marş vardır. İlk milli marşı Numan Çelebi Cihan tarafından yazılmıştır. 3 dörtlük, 12 mısra, 73 kelimedenden ibarettir. Durakları 4+4+4+3 şeklindedir. Marş olarak söylenişinde 4+4 duraklarından sonra kısa bir ara verilip sonraki 4+3 lük kısım seslendirilir. (Ranetta, 2019)İkinci milli marşları ise 16 mısradan oluşmuştur. Kırgızistan Bestecileri Nasır Davlesov ve Kalyi Moldobasanov; söz yazarları Djamil Sadykov ve Eshmambet Kuluev olan 1992’de kabul edilen milli marştır. (Köşker, 2014)

Özbekistan Milli Marşı: Milli Marş Abdulla Oripov tarafından kaleme alınan Mutal Burhonov’un güftesini yaptığı “*O’zbekiston Respublikasining Davlat Madhiyasi*” Özbekistan Cumhuriyeti Yüksek Meclisinde kabul edildi. (Açık, 2018) Milli marşın sözleri 12 mısra ve 4+4+4 duraklardan meydana gelmiştir. (Köşker, 2014) Bağımsızlığı, özgürlüğü, vatan duygusunu ifade etmek için yazılarak,1992 yılında kabul edildi.

Kazakistan Milli Marşı: Kazakistan 1991’de bağımsızlığını kazandıktan sonra milli marşları için bir yarışma düzenlenir. 1992 yılında düzenlenen yarışmada Muzafer Alimbayev, Kadır Mirzaliyev, Tumanbay Moldagaliyev ve Jadıra Darıbayeva’nın ortak yazdığı şiir birinci seçilerek milli marşları olur. Ancak sonraki yıllarda var olan marşın değiştirilmesi gündeme gelir.

Çünkü devleti temsil eden semboller halk arasında sürekli kullanılmaya başlanmıştır ve bu semboller marşın içinde geçmemektedir. Sözlerini Jumeken Nejimededov'un yazdığı, bestesini ise Şemşi Koldayakov'un hazırladığı "*Benim Kazakistan'ım*" adlı şarkı seçilir. Daha sonra, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in şarkının üzerinde bazı eklemeler yaparak beş kıtalık marş ortaya çıkar ve bu marş Kazak parlamentosunca kabul edilir. (Kaya, 2012) Milli marşın mısra sayısı yirmidir. (Köşker, 2014)

Türkmenistan Milli Marşı: Türkmenistan bağımsızlığını 1991'de ilan ettikten sonra ilk Cumhurbaşkanı seçilen Saparmurat Niyazov, milli marşlarının söz yazarı olmuştur. Veli Muhatov tarafından bestelenmiş, 12 mısra ve 4+4+4 duraklardan meydana gelmiştir. (Köşker, 2014) Bağımsızlığını ilan eden Türkmenistan yeni bir devir açmıştır tarihinde. Bu devirle beraber milli uyanış ve bağımsızlık edebiyatı doğmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Milli Marşı: İstiklâl Marşımız TBMM'nin 12 Mart 1921 tarihinde bütün vekillerin katılımıyla kabul edilir. Kabul edilen milli marş, Ceride-i Resmîye gazetesinin yedinci sayısında yayınlanır. (Karanlıkagezer, 1986) Türkiye Cumhuriyeti'nin milli marşı çok kültürlülüğün göstergesi olarak Türkçe, Arapça, Farsça, Rumca ve tek kelimedede olsa Fransızca kelimelerinden oluşmuştur. Kırk iki mısradır, aruz vezniyle yazılmıştır. (Karanlıkagezer, 1986, s. 56) Marşın bestesi için birçok seçenek sunulmuştur. Ancak tam seçimi yapılmadığı için değişik illerde değişik bestelerde söylenmeye başlamıştır. Bu karışıklığı gidermek için Maarif Kongresi 1924'te Ali Rıza Çağatay'ın bestesini kabul eder ve 1930'a kadar bu beste kullanılır. 1930'dan sonra ve günümüzde de Zeki Üngör'ün bestesiyle İstiklâl Marşımız söylenmektedir.

Milli Marş Şairlerinin Milli Mücadeledeki Yeri:

Azerbaycan Milli Şairi Ahmed CEVAD

Ahmed Cevad Azerbaycan'ın vatan, bayrak şairidir. Özellikle çocukluk yıllarından itibaren kazandığı Türklük bilincini en iyi şekilde özümseyerek, Osmanlı imp. her bölgesini, her köşesini içinde yaşıyordu. Bu duygularla bağımsızlık mücadelesine başladı. Şairimiz İstanbuldayken Türk ordusuna destek olmak için "*Kafkas Gönüllü Hissesine*" katılmıştır. (Baykara, 1975) Ahmed Cevad bir konuşmasında: "*Evet, ben 1912 yılında Türkiye'ye Balkan Savaşında onlara yardım etmek için gittim. Hatta Bulgarlara karşı savaştık. 1913'te Rusya'ya döndüm*" demektedir. (Kasimov, 1997)

Ahmed Cevad Anadolu'daki Harpzedelere yardım şubesinin üyesi olarak 1915'te Kars'a gelmiştir. Resulzade, bu dönemi "*Kars ve Ardahan felaketi, Rusya'daki Türklerin büyük bir vücut olduklarını tasdik etti*" (Gazete, 1916) diyerek dayanışmayı vermek istemiştir. Ahmed Cevad Azerbaycan ileri gelenlerinden topladığı yardımları güç durumda olan Ardahan'dan Kars'a halka ulaştırmıştır. Hatta Husrev Paşa Bey Sultanov'un makalesinde Ahudzade olarak anlatılan kişi (Erdoğan, 2002) Ahmed Cevad'dır.

Ahmed Cevad, çalıştığı cemiyette oldukça etkindir. Türk askerlerinin ihtiyaçlarını özellikle yanlarına giderek belirler ve cemiyetteki organizasyonu sağlayarak yardımların her kesime ulaşması için çabalar. (Kırzioğlu, 1958)

Ahmed Cevad I.Dünya Savaşında Osmanlı topraklarında bulunduğu yıllarda yaşadıklarını, halkın çilesini ve nasıl zor günler geçirdiklerini, Türk halkının dününü, yarınını ve bugününü anlatan makalelerini Bakü'ye göndererek orayı habersiz bırakmaz..Bu çalışmaları ” Birinci Cihan Muharebesinin inkâr edilmez gerçek salnamesi” olarak bilinir. (Cevad, 1992) Artık şairimiz o yıllarda tanınan bir gazeteci ve usta bir muhabir olarak hem Azerbaycan ‘da hem de Türk dünyasında tanınmıştır. (Selahaddin, 1992) Şairimiz yılların verdiği birikimi, Türk dünyasının bağımsızlık özlemini, coşkusunun yüce kelimelerini şiirlerine aksettirmiştir. Böylece yüzlerce şiiri dilden dile dolanır olmuştur. İşte bu şiirlerinden biri de milli marşının şiiridir.

İşte bu marş, ideolojisiyle var olup marş olmadan önce bayrağının rengini de mısralarından almıştır. Yaşar Karayev bu milli marş için: “*Poetikann (şiirin) Resulzade'si*”, bana göre Ahmed Cevad'a verilen en doğru değerlerden biridir... Üç renkli şiir, bedii hafızaya herkesten önce Ahmed Cevad'ın kalemiyle yazılmıştır... Ambleminiz rengini, Marşımız müziğini ve ritmini Ahmed Cevad'ın şiirinden almıştır” demektedir. (Karayev, 1999)

Kırgızistan Milli Şairi Numan Çelebi CİHAN

Numan Çelebi Cihan İstanbul'da kaldığı sürede “Genç Türkler “ grubu ile tanışır. Bu grupla geçirdiği zamanlarda bağımsızlık,hürriyet ve vatan konusuyla ilgili görüşünü geliştirmeye başlar. 1908'de İstanbul'da “*Kırım Talebe Cemiyeti*” kurarak başına geçmiştir. Kurulan bu cemiyetin amacı gençleri vatan sevgisi,,milli ve manevi birlik konusunda bilinçlendirmektir. (Otar, 1961)

Bu cemiyetin oluşturduğu Nizamnamenin giriş kısmı bildiriye benzemektedir. Amacı Kırım toplumunun hem siyasi hem de gelişmişlik düzeyini yükseltmek, gelecekle için ayakta kalmayı başarmalarını sağlamaktır. (Kırımlı, 1996)

Cemiyettekiler tarafından yazılan beyannameler gizli olarak Kırım'a gönderiliyor, halk arasında yayılıyordu. Artık Kırım halkı için fiilen mücadeleye başlanmıştı. (Otar,1960) I.Dünya Savaşı'nın 1914 'te başlaması ve bu yılların uzantısında Çarlık Rusya'sında çıkan ihtilaller Kırım Tatarlarının bir kısmını göç etmeye yönlendirmiştir. Bir bölümü Çarlık Rusya'sındaki askerlerin arasına diğer bölümü Bolşevikler arasına katılmaya başladılar. Parçalanmalar birlik ve beraberliği bozuyordu. İşte vatanın askerlerinin böyle dağılması ve halkın birlik beraberliğinin zayıflaması milli şairi şu mısraları yazmaya yöneltti:” Daha ne zamana kadar kardeş kardeşini anlayamaz ve görüşemez olacak?” diye düşünen şair, yaraları sarmaya, toprakları bağımsızlık çiçekleriyle donatmaya ant içmiştir.

I.Dünya Savaşının çıkışı,Rusyadaki karışıklıklar Kırım halkının yalnızlığa itti..Halk bu arada birlik ve beraberliğini kuvvetlendiren Milli Demokrasi Hareketini başlattı. Daha sonra Tatar Taburunu kurarak milli ordularının temellerini atmıştır. (Vozgrin, 1992) Artık askeri yönden birlikteliği sağlamaya çalışan Kırım Tatarlarının manevi yönden millet olma gücünü mısralarla verme zamanı gelmiştir. Şair vatan, millet, bayrak, kardeşlik ve bağımsızlık sevgisini duygu dolu mısralarına yansıtarak milli marş yazmıştır.

Özbekistan Milli Şairi Abdullah Aripov:

Milli şairimiz Abdullah Aripov ‘un öğrencilik yıllarında başladığı şiir yazma sevdasına Taşkent Üniversitesi Gazetecilik bölümünü bitirerek devam etmiştir. Üniversiteden sonra “*Yaş*

Gvardiya” ve “*Gafur Glam*” neşriyatlarında muharrir,”Şark Yıldızı “dergisinde baş muharrir olarak başladı.İlk adımı duyurduğu şiir 1960’da yazdığı “*Münacatı Tinglep*”adlı eseridir.Bu şiir Sovyet şiirlerini övmek için yazılan şiirlere tepki olarak doğan bir eserdir.Daha sonraki yıllarda da “*Men Neçün Sevemem Özbekistan*”, “*Yüzme Yüz*”, “*Tille Balıkçe*”, “*Temir Adam*” gibi şiirleriyle sistemi eleştiren şiirler yazmıştır. (Yaman, 1998) Ancak uzun süre Sovyetler Birliği'nin baskılarına, eleştirilerine maruz kalmıştır.

Ming yillerkim, bülbül kelami
Özgermeydi, yahlit hep.
Ama şorlik totining hali
Özgelerge taklid hep.
Ana tilim, sen barsen, şeक्सiz
Bülbül gürlütünün şe'рге salamen.
Sen yokalgen kuning, şubhesiz,
Men hem toti bolib kalemen ... (Koçoğlu, 1996)

Şair,bu mısralarda kendi dilinde konuşamayanları papağana benzetmektedir.Dil tarihiyle toprağıyla var olan milletin simgesidir.

Aripov’a göre Özbekistan ne ise Azerbaycan’da o’dur.”Aynı” adlı şiirinde bir satırla Azerbaycan’ diğeri bir satırla Özbekistan’ı anlatır..Aslında şiir bize aynı kökten gelen iki evladın umudunu anlatmaktadır.

Nizami balından helva pişirdi,
Nevai türk şiiri tuttu cihanı.
Özbek tek lehze elden verdi,
Fizuli elinden çıkan divanı?
Daşkent`im Vurğun`a can kurban eyler,
Bakü asirgermi Gafur canı? (Binnetova, 2015)

İlk şiir kitabını “*Mitti Yulduz*”1965 ‘te çıkardı..Daha sonraki yıllarda ise hem şiir kitaplarıyla hem de piyesleriyle ses getirmiştir.Şiirlerine duygu vermeyi başaran, yaşadığı zorlukları hissettiren bir şairdir.Hem hece veznini hem de aruz veznini kullanarak, nazik nükteleri ve sert hicivleri tercih etmiştir.Bu çalışmalarının yanında tercümelemlerle de uğraşmış. Hatta Dante’nin İlahi Komedyası’nı çevirmiştir.Bağımsızlığını ilan eden Özbekistan” Milli Marş” yarışması düzenler.Birinciliği kazanan Abdullah Aripov’un şiiri 10 Aralık 1992’de Özbekistan milli marşı olarak kabul edilir. (Yaman, 1998)

Kazakistan Milli Şairi Cumuken Nacimedenov:

Jumuken Nacimedenov, şiirleriyle halkın manevi ve milli değerlerinin sesi olup Kazakistan edebiyatını yücelten bir şair olmuştur. Aşak köyünde doğan,çocukluğunu annesi ve evdeki büyüklerle geçiren, aile bağlarıyla milli manevi değerleri kuvvetlenen bir şairimizdir.Diğeri şair arkadaşlarıyla birlikte “Jas Qonat “adlı bir şiir kitabı çıkartırlar. Kendisi daha sonra “*Balaysa*”

ve “Genç” isimli şiir kitaplarını çıkartır. Jumuken’in şiirlerinde çocukluk yıllarında yaşadığı savaşın izlerini görmek mümkündür. Ayrıca bağımsızlık kazanılncaya kadar yaşanan yokluk ve acı kelimelerdeki anlamın içinde sızlar.

*Yıllar önce olmuştu
Kurudu gök ağlayan yurt sesini
Yurt korudu babası yok çocuğu,
Dede korudu dul kalmış gelinini,
Korudu ana bebezsiz bir beşiğini
Eşi korudu kocasının ismini
Gece gece ,gece gibi yaşlı çaldı
Bazı dulun kapısını kiltli
Ar korudu memleketin toprağını
Gölünü,dağını,dullarını,kayasını,
Korudu kardeş eyer takımını abisinin
Ay korudu yaşlı göğün huyunu
Ve böyle geçiyordu yazı da işte kışı da
Geçiyordu bu dünya birbirini koruyup (Toltay, 2020)*

Yazmış olduğu şiirlerle Kazak şairlerinin öncüsü olmuştur. O dönemdeki şairlerden Abzal Bökен “*eşanelerdeki bidayık kuşu nasıl önder ise Jumuken’de bizim sürdürüğümüz gerçek hayatın önderidir*” diye düşünür. (Türkistan , 17 Ocak 1996)

Kazakistan uzun yıllar Rus işgalinin,Rus sömürgesini yaşamak zorunda kalır.19.yy sonu ile 20.yy başlarında Rusyadaki siyasi ve sosyal değişiklikler sonucunda,bundan güç alan Kazak halkının bazı aydınları “*Ahkap*” dergisinin ve “*Kazak*”gazetesinin etrafında toplanarak ilk milli kurtuluş hareketinin oluşumlarını başlatırlar.Hatta bu topluluk “*Alaşçılar*”adı altında bir siyasi parti kurmuştur.Gerek partinin gerekse milli kurtuluş hareketinin amacı Kazak halkına bağımsızlığını kazandırmaktır.1918’de Ekim İhtilalinde Bolşeviklere karşı savaşmışlar, Bolşeviklerin kazanmasıyla hem siyasi hem de ordu birliktelikleri bozulmuştur. Ancak Alaş Hareketinin bu yenilgisi Kazak halkının bağımsızlık inancını kamçılammış, milli ve vatan ilkesini pekiştirmiştir. (Sakenova, 2002)

1991’de bağımsızlığını kazanan Kazakistan, milli marşı seçimi için bir yarışma düzenler. Bu yarışmada; Muzaffer Alimbayev, Kadır Mirzaliyev, Tumanbay Moldagaliev ve Jadıra Darıbayeva’nın ortak çalışması ile meydana gelen eser birinci seçilip milli marş olarak kabul edilir. (Enver Kapağan, 2018) Devleti temsil eden sembollerin halk arasında söylenmesi yaygınlaşması ve bu sembollerin marş içinde geçmemesi yeni bir marş yapılması gündeme getirilir. Jumeken Nejimededov’un yazdığı, bestesini ise Şemşi, Koldayakov’un hazırladığı “*Benim Kazakistan’ım*”adlı şarkı milli marş olarak seçilir.Dönemin Cumhurbaşkanı tarafından da bazı eklemeler yapılan şarkı beş kıtadan oluşur. (Kaya, 2012)

Türkmenistan Milli Şairi Saparmurat Niyazov:

Saparmurat Niyazov, Aşkabat yakınlarındaki Gypiak kasabasında dünyaya gelen işçi bir ailenin çocuğudur.Önce babasını savaşta kaybeden Niyazov depremde kaybettiği bütün ailenin yalnızlığını yetimhanede büyürerek gidermeye çalışır.Üniversite'den Enerji Mühendisi olarak ayrılan Niyazov ,çeşitli görevlerden sonra yüksek yargı organı olan “*Yüksek Sovyet Başkanlığına*” seçilir. (tr.wikipedia.org)Niyazov,Türkmenistan'nın bağımsızlığını ilan etmek için darbenin kesin olarak başarısızlıkla sonuçlanmasını beklemiştir.24 Şubat 1991'de darbeyi kınadığını belirtmiş,bağımsızlığı halk oylamasına sunarak 27 Ekim 1991 'de bağımsızlık ilan edilmiştir.Daha sonraki yıllarda Türkmenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilk cumhurbaşkanı olur. Suudi Arabistan 'a hac ziyaretine gittiğinde ona bir vatandaşın “*Türkmenbaşı*” diye seslenmesiyle bu ismi kendine soyadı olarak verir.Türkmenistan'ın bağımsızlığından sonra milliyetçi politikalar izlemeye çalışmıştır .Fakat Sovyet Rusya'dan kendine kalan kült hissiyatını halkına hissettirir.Her yere kendi resmini astırır,paraların üstüne kendi resimleri koyar. (Yıldırım E. , 2012)

Türkmenistan Edebiyatı bağımsızlıktan sonra kendi kültürünü,manevi duygularını , öz dilini kullanarak şiirlerinde dile getirmeye başlar. İz bırakan önemli şairler; vatan ve istiklal konusunu şiirlerini alan, Mahtumkulu'nun eserlerini inceleyen Seydi, Türkmen edebiyatındaki destan geleneğini devam ettiren Mollanepes, kahramanlık ve bağımsızlık temalarıyla öne çıkan Zelilidir. (Yazımov O, 1995)

Bu şairlerimiz yeni bir doğuş yaşayan Türkmenistan için yeni bir edebiyat oluşturmuşlardır. Hatta “Yürü Ayvaz’ım dönemim dağlara diyen “şair Sureyev’in sözlerinde de gizli olan değerlere,kültüre, bağımsızlığa özlem mısralara sığdırılmaya çalışılır.Çünkü özlem o kadar derin o kadar uzun yol almıştır ki köklerdeki tarihle birleşir. (Sarıyev, 2002)Türkmenistan Cumhurbaşkanı Saparmurat Niyazov tarafından sözleri yazılan milli marş Veli Muhatov tarafından bestelenmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti Milli Şairi Mehmet Âkif ERSOY:

Millî Mücadele, bütün Türk milletinin bağımsızlık mücadelesiydi. Hem asker hem de sivil bu mücadelenin içindeydi. Çünkü şartlar çetin, düşmanın cephesi çoktu. Sivil, asker, milletvekili, devlet memurları, din adamları, tüccarlar, çiftçiler, aydınlar bu birlikteliğin simgesi, gücün tek sesi olmuşlardı. Bu isimlerden her biri milli mücadelede canla başla çalışmıştı. Ancak içlerinden bazıları sadece vatan için yaşamış bağımsızlık için nefes almıştır. Hayalini değil yaşadıklarını anlatan, samimiyetiyle toplumun sıkıntılarını içine çekiveren, mısralarıyla milleti duyup onunla yaşayan şairimiz Mehmet Âkif Ersoy düşünceleri ve inançlarıyla milli mücadelede büyük güç olmuştur.

M.Âkif milletin bu zor zamanlarında bir taraftan memuriyet yapıyor diğer taraftan ise İstanbul'da büyük camilerde vaazlar vererek halkı mücadele için bilinçlendiriyordu. Osmanlı devletinin son yüzyılda yaşadığı olaylar, millet ve devlet olarak hep aleyhimize cereyan etmekteydi. Girdiği savaşları kaybediyor, her bakımdan bir çözüme ve çöküntü içerisine giriyordu. Azınlıkların isyanları içte de huzur ve düzeni bozmuştu. Bu olaylar bütün kurumlarda yozlaşma ve bozulma meydana getirirken halkın ahlakı da aynı durumu yaşamaktaydı. Özellikle tefrika

ve nifak o gün için en ciddi problem durumundaydı. Özellikle Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile Osmanlı devleti tarihinin en ağır yenilgisini yaşadı. Rumeli topraklarını terk etti. Böylece I.Dünya savaşına giden talihsiz süreç başlamış oldu. Âkif Sırat-i Müstakim dergisinin baş yazarı olarak da yazdığı makaleler ve şiirlerle halkı bilinçlendirmeye çalışıyordu. İstanbul’da bulunduğu yıllarda camilerde vaaz vererek halkı milli birlik ve beraberlik için bilgilendiriyordu. Mehmet Âkif artık Anadolu’ya geçip Kuva-i Milliye’ye girmek istiyordu. Osmanlı hükümetinde yer aldığı Darul u Hikme baş katipliğinden tutuklanmayı göze alarak ayrılıp dergideki arkadaşı Eşref Edip ile Balıkesir’e yola çıktılar. (Özçelik, 2014)

O yıllarda vatanına, milletine ve imanına büyük bir saldırı başlamıştı. Sadece kendi topraklarında değil bütün topraklardaki Müslümanlar acı içindeydi. Batı yani Haçlı dünyasının karşısında duran Osmanlı’nın zayıflamasıyla İslam dünyası hak ettiği yerde duramamıştı. Âkif, Müslüman toplumunu uyandırmak, manevi ve milli birliği sağlamak için harekete geçer. İnanıcı, imanı, camiye Türk şiirine kazandırarak çizdiği yolda ilerler.

Balıkesir Zağanos Paşa camiinde bir Cuma namazı sonrasında ünlü vaazını verir.. Bu konuşmanın özeti 12 Şubat 1918’de Sebülürreşat dergisinde basılarak durumdan herkes haberdar edilir. Bu vaaz, onun Milli kurtuluş yolunda Anadolu’daki ilk adımı olur..Elindeki kalemiyle bilgisini birleştirip İngilizlerin yaptıklarını Anadolu halkıyla paylaşır. Ayrıca İngiliz ordusu içindeki Müslüman askerler kaçıp İstanbul’da saklanınca Âkif onlara da destek olur. (Erişgil, 2017) Eşref Edib’e : *“Artık burada duracak zaman değildir. Gidip çalışmak lâzım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar, mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara’ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle, topla. Sebülürreşad klişesini al, arkamdan gel. Şeyhülislâmlıktakilerle de temas et. Milli Hareket aleyhine bir faaliyette bulunmasınlar.”* (Özçelik, 2014) diyerek hazırlıklara başlanır.

Mehmet Âkif, 1920 yılının 10 Nisan’ında İstanbul’dan ayrılır. Yola çıktığında kesesinde 36 kuruş bulunmaktadır. (Çantay, 2020). Mehmet Âkif ve beraberindekiler, Ankara’ya ulaştıklarında sevinçle karşılanırlar. (Doğan, 2009) Âkif yazdığı tüm şiirlerde devrinin gerçeğini belki de resmini çizmeye çalışmıştır. Çünkü şiir de manzume de hikaye de hep toplumu anlatmalıdır. O gördüklerini, yaşadıklarını anlatırken Âkif değil de sanki millet yazar. İşte savaş kazanılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanına çok az bir süre kalmıştır. Bu kutsal mücadelenin marşını yani İstiklâl Marşı’nı yazmak şahsiyet mücadelesinin şairi olan Âkif’e nasip olmuştur.

Milli Marşlarda “Dini Unsur”

Azerbaycan Milli Şiirinde Dini Unsur:

Ey, kahraman evladın şanlı vatanı!

Senin için can vermeye hepimiz hazırız!

Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz!

Türkiye dışındaki Türk boyları dünyanın hemen her yerinde geçmişte ve günümüzde Osmanlı Devleti’nin yıkılışından beri büyük zulümlere, işkencelere, asimile çalışmalarına, yurtlarından sürülmelere maruz kalmışlardır. Ancak her şeye rağmen, dillerini, örf ve adetlerini, kimliklerini ve en zor olan inançlarını korumayı başarmışlardır. Bu zorlu mücadeleyi mısralarında

yaşatan edebiyat dünyasına sokan şairler toplumun aynası olmuştur. Türk milletinin maddi ve manevi devamlılığını sağlamak için birleştirici olan” din “unsurunu dile getirmiştir, bundan güç almıştır..Milli marşlarının üçüncü mısrasında “*kadiriz*” ifadesi Cenab-ı Hakk’ın sınırsız bir kuvvetini ifade eden Yunus suresinin 10.ayetinde, İsa suresinin 17.ayetinde yer alan bir kavramdır. Ahmet Cevad’ın milli marş dışında kaleme aldığı “*Bismillah*” adlı şiiri bunun en güzel göstergesidir.

*“Atıldı dağlardan zefer topları,
Bürüdü elleri esger, bismillah!
O kan sarayında çiçekli bir kız
Bekliyor bizleri zafer, bismillah!”*
(Özbay, 2019)

Besmele Türk edebiyatındaki şiirlerde görüldüğü gibi Azeri edebiyatı şiirlerinde de görülen önemli kavramlardandır. Besmele sure başlarında yer alır. Sadece Neml Suresi’nin “*Gerçek şu ki, bu, Süleyman’ dandır ve şüphesiz Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla*” 30. Ayetinde sondadır.. Besmeledeki “*Allah*”, “*rahman*” ve “*rahim*” bu üç kelimeyle anlam, özelden genele doğru gelişmiştir.. (Yazır, 1995)

*“Senin için can vermeye hepimiz hazırız!
Senin için kan dökmeye hepimiz kâdiriz.”*

Şiirlerinde sıklıkla millî unsurları kullanmış, halkın kültüründen ve inançlarından beslenmiştir. Türklerinin manevi duygularına da hitap etmiştir.

Yine bir başka şiirinde Kâbe’nin bânisi olduğuna inanılan Hz. İbrahim’den ve sabrı ile inananlara örnek olan Hz. Eyyüb’den bahsederek mısralarında şairin din duygularından aldığı gücü kelimelere işlediğini görürüz.

*Zulm taşı döver zulmün havası,
Azgınlarla doldu Allah yuvası.
Halil’e söylesin: Kâbe binası
Yıkıldı Haccacın murdar elinden!
Yanık bir ses gelir Zemzem ilinden!
Hakk görmedim ben onunçin saraldım
Boş yere değildir gamım ve ahım.
Sınasın Eyyüb’ü şimdi Allah’ım,
Mal, can derdi değil, vicdan esirdi,
Hasta değil, yazık insan esirdi! (Kurban, 2020)*

Kırım Tatarlarının Milli Marşı’nda Dini Unsur:

Milli marşın ikinci dördlüğünün ilk satırı Kırım Tatar tarihindeki dini birlikteliği halkı ayakta tutacak manevi gücün rolünü ifade eder. “*Ant etkemen şu qarangı yurtka şavle serpmeğe*” mısrasında verilmek istenen düşünce “*nur*” kelimesinde gizlidir. Hz. Peygamber’in gece du-

alarında Allah'tan nur istemesi oldukça dikkat çeken bir husustur.. (Buhari) İslâmî gelenekte nur, çoğunlukla hidâyet ve bu hidâyeti elde etmeye vesile olan peygamberler, kutsal kitaplar ve öz itibarıyla de müminin kalbindeki îmân diye açıklanmaktadır. (Karlıağa, 1987) Ayrıca şair Numan Çelebi her zaman Kırım halkının diktatörlüğün zulmünden kurtulmasını istemiştir. (Otar, 1961) Kırım halkı savaş yıllarında milli birlik ve bağımsızlık mücadelelerinde dini unsurlardan güç almış ve ayakta kalabilmiştir.

Özbekistan Milli Şiirinde Dini Unsur:

*Göğsü geniş Özbek'in sönmez imanı,
Özgür, genç evlatlar sana güçlü kanat!
İstiklâl meşalesi, barış koruyucusu,
Haksever, ana yurt, ebediyen ol abat!*

Özbekistan milli marşının dördüncü kıtası birinci mısrasında halkın sönmeyen imanına dikkat çekilmiştir. Özbekistan'ın önemli dini bilgini Ebu Mansur Matürîdi "*iman kalbin bir fiili olan tasdiktir*" der. (Özcan, 1994) İman kelimesi anlam olarak bakıldığında "*inanmaktır*". Çünkü iman etmek koşulsuz şartsız görünmeyen şeye karşı inançla ilgilidir. Bağımsızlığını kazanıncaya kadar halkın yaşadıklarına dayanmak ancak bir inançla bir imanla sağlanabilir. İmanı bazen kalple bazen dille söyleriz. Abdullah Aripov'un yazdığı diğer şiirlerinde de "*hızır*", "iman" ve "*hikmet*" kavramlarına rastlanır.

*"Niyet her ne kadar cazip olsa da Timur,
Kılıçla muradın gerçekleşmesi şüpheli...
Dilimiz bir, dinimiz bir, imanımız bir.
Aynı iş yüklenmiştir ikimize de...
Sen kılıçla, ben söz ile yaptık bunu.
Ancak, senin yöntemini savunamam". (Yaman, 1998)*

"*Sahipkiran*" adlı eserin bir bölümünden alınan bu şiirde tarihteki hükümdar Emir Timur ile Yıldırım Beyazıt arasındaki anlaşmazlıkları ve hükümdar olarak Emir Timur'un yaptığı hataları aktarmaya çalışmıştır. Vurgulamak istediği şey yine iman gücünün, dil ve din birlik-teliğinin önemidir.

Kazakistan Milli Şiirinde Dini Unsur:

*"Ezelden er diye,
Şanımız çıkmıştır
Boyun eğmeyen
Kazağımız güçlüdür."*

Kazakistan Milli marşının mısralarındaki "*ezel*" kavramı İslami Tasavvuf düşünürlerinden Razi'ye göre zamanın özü yani kendisidir. Ezelin ne başlangıcı ne de sonu vardır. Çünkü ezelin başlangıcı, bir başlangıcı bulunmayan vahdet i vücudu olan Allah'ın varlığına bağlıdır. (Özdemir, 2003)

Milli Marş şairimiz Jumuken Necimedov'un bazı şiirlerinde de dini kavramları görebilmekteyiz. Şairimiz İkinci Dünya Savaşından sonra şiirlerini yazmaya başlamıştır. Çocukluk ve gençlik döneminde yaşadığı acı ve ölümler onu manevi güce, ana vatanın sahipliğine yöneltmiştir. “Çiçeğin Derdi” şiirinde insan ömrü ile ölüm arasındaki kısa çizgiden, son olarak gördüğümüz ölümün aslında bir başlangıç olduğunu ifade eder. İslam dininde de ölüm bir kapıdan diğer kapıya geçiş değil midir?

*Aşk olsa birisi –ona da ben suçluyum
Ayrılrsa bile aşklar –ben olacağım ayakaltında
İki düşman dostlaşsa –korunacağım onlardan
Severse birisi –“Çiçeğim” der mi onun için,
Dokunursa vücuduma titreyeceğim onun için.
Gün geçtikçe korkarım–senden bir şey gelecek
Kondukça da korkarım –gölgeler tepeme:
Neler hafif bugün –yassın battığı gibi,
Tepemde ömür,
Dibimde –ecel yatmış gibidir. (Toltay, 2020)*

Türkmenistan Milli Marşında Dini Unsur :

*“Canım kurban sana, özgür yurdum,
Mert atalarının ruhu vardır gönülde,
Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,
Bayrağın yüksektir dünya önünde.”*

Saparmurat Niyazov tarafından yazılan Milli Marşın bu dördlüklerinde “nur” kavramlarından bahsedilmiştir. Kuran'ı Kerimde birçok ayette “nur” kelimesi geçmektedir. Maide 5/ 15 , İbrahim 14/ 1, Hadid 57/9, Tegabün 64/8, Yunus 10/5 sureleridir. Allah'ın yolunu gösteren ilahi ışık olarak anlatılır. Allahın'ın yerin ve göklerin nuru olduğunu anlatan ise” Nur ayetidir”. (K.Mustafa, 1986) Dördlüklerin genel temasında hür,bağımsız Türkistan'nın gücü verilmeye çalışılmıştır.Halkın gücüyle kazandığı bağımsızlık, topraklarından geçmiş kahramanlarının parlayan nuruyla yükselmiştir.

Saparmurat Niyazov Türkmenistan bağımsızlığa ulaştıktan sonra halkının manevi değerlerini canlandırmayı amaçladığı,Kuran'dan sonra halkının başucu kitabı olarak gördüğü “Ruzname “adlı eseri yazmıştır.Niyazov' a göre bu kitap milletin onur ve güveninin isbatı olmuştur. Kitapta Nuh Peygamberin öğütlerine ayrı bir yer vermiştir.Bunun sebebi ise Türkistan halkının geçmişinin Nuh Peygamberin oğlu Yafes'e kadar dayandığı düşünülmektedir. (Uysal, 2003)

Türkiye Cumhuriyeti Milli Şiirinde Dini Unsur:

Mehmet Âkif' in şiirlerinde vatanın ıstıraplarını, çektiklerini, perişanlığını, düşman tarafından nasıl ezildiğini görebiliriz. Ancak bir o kadar da halkın manevi güçle nasıl ayağa kalkabildiğini de görür, hissederiz yaşayan mısralarında. Güçlünün yanında değil doğrunun yanında olan

vatanseverliğin, samimi dindarlığın en gerçekçi kişisidir Mehmet Âkif. Şairimizin yazdığı destansı marşla ilgili görüşlerini dile getiren yazarımız Yurtgezen'in "*İstiklâl Marşı*'nda dört önemli kavrama rastlarız.. Bunlar, ilki 'din ü devlet' kavramlarıdır. İkinci önemli kavramları ise 'Hak, Hüda, İlahi, iman, cennet, mabed, ezan, şehadet, şehitlik.' kelimeleridir. Üçüncü üstünde durulan kavramlar ise 'Bayrak, asker, hürriyet ve bağımsızlık, yurt toprak'dır. Vatan kavramını dile getirir. Dördüncü unsur ise millettir. 'Ben, arkadaş, millet, ırk, aile...' kelimeleriyle hissettirilir. Marşımız İslami değerlerin içindeki ruhla yoğrulmuştur. Bu yüzden bu değerden ayırdığımızda 'hürriyet, istiklâl vatan ve millet aşkı gibi ahlaki değerler dayanaksız kalır.'" düşüncesi (Yurtgezen, 1986)

"Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;

Benim îmân dolu göğsüm gibi serhaddim var."

mısralarında kendini göstermiştir. Türk milleti de Millî Mücadelesindeki amacı başka millete ait toprakları ele geçirmek değil vatan topraklarımızı korumaktır. Şair, yine bu dörtlükte düşman ordusunun maddi gücü ile Türk ordusunun manevi gücünü karşılaştırmıştır.. İstiklâl Marşı'nda iki defa "*Hakk*", üç defa da "*hak*" kavramı geçer.

Kur'an'da geçen "*hak*" kavramının ifadesi Allah'ın en başta gelen isimlerinden olan Yunus suresi 8.ayetinde geçen "*Hakk*"tır. İşte şiirde de görüldüğü gibi iman en büyük manevi güç olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa konuşmasında: "*Gittiğimiz yol bir iman yoludur.. Bizde iman kuvveti vardır. Zaten bu mücadelede bir iman işidir. İmanı kavi olan buraya gelir çalışır. İmanı zayıf olana ihtiyacımız yoktur.*" (İleri Gazetesi, 1921) demiştir.

Ulusal Marşlarda Vatan Ve Hürriyet

Azerbaycan Millî Şiirinde Vatan ve Hürriyet:

Namusunu hıfz etmeye,

Bayrağını yükseltmeye

Cümle gençler müştaktır.

Şair için vatan kavramı sadece Azeri toprakları değil millî mücadelenin yapıldığı her karış toprak için vatan olmuştur. Ahmed Cevad, Azerbaycan Türklüğünün vatan şairidir. Şaire göre mısralarında da bize yaşattığı gibi Türkler yaşadığı müddetçe hürriyetleriyle devletleriyle ve vatanlarıyla yaşayacaklardır. Millî şiirdeki söyleyişle "*şanlı vatan*" toprağın, namusun, Türk 'e ait olanın vatan dili olmuştur. Türk dünyasının acısını, sevincini oluşturan bu ruh sanki vatana adanmış bedeldir.

Yaşar Karayev'in şu sözleri millî şairin vatan aşkını anlatır: "*Millî Azerbaycan devletten ve cemiyetten önce ideolojide var olmuştur. Memmed Emin Resulzade'yi, Yusufbey Nesibbeyov'u, Han Hoyski'yi bedii fikir, içtimai düşünceden önce yaratmıştır. Onlardan biri – belki de birincisi – Ahmed Cevad'dır.*" (Karayev , 1999)

Üç renkli bayrağınla mesut yaşa!

Binlerle can kurban oldu,

Sinen harbe meydan oldu.

Ahmed Cevad yazdığı bu mısralarla devletine ve hürriyetine sahip çıkmaya çalışan bir Türk şairidir. Türk ve dünya edebiyatında ortak bir sembol olarak karşımıza çıkan “*hürriyet*”, genellikle zulmün, baskının ve esaretin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu şiirinde, hürriyet duygusunu özlemle bekleyenlerin göğüslerini kölelik, baskı ve zulüm altında yaşayan Türkler’in kurtulması için siper ettiklerini vurgular. Türk dünyası büyük bir ağaca benzetilir. Bu ağacın hem kökü hem dalı hem de toprağı birbirinden ayrı düşünülemez. Çünkü onlar hürriyet denen suyla beslenirler Saf temiz ve kökleri berrak. Şairinde söylediği gibi “*bin bir canın kurban olduğu toprakların alın teri berraklığı...*”

Kırım Tatarlarının Milli Şiirinde Vatan ve Hürriyet :

*Ant etkenmen, söz bergenmen millet için ölmege,
Bilip, körüp milletimniñ köz yaşını silmege.
Bilmey, körmey biñ yaşasam, Qurultaylı han olsam,
Kene bir kün mezarcular kelir meni kömmege. (Kırimer, 1993)*

Şair milli marşında bu topraklar için dökülen kanların Kırım Tatar halkının vatan toprağının hamurunun harcı olduğunu belirtir. Tatar milleti eğer vatanıyla var olmazsa bu hamurun kahramanları yani atalarımız huzur bulamayacaklardır. Başka milletler ne vaad ederlerse etsinler, bu vatan verilmeyecektir. Bu duyguları yaşayan şair, “*Gözlerimden akan gözyaşlarım derya deniz kan olsun*” mısrasındaki gibi bir karış toprak için yerine ölmeye, ölenlerin arkasından ağlayanların da gözyaşlarını silmeye yemin etmektedir. Mısralar şiirin duygu yükünü ve mücadele azmini açıkça göstermektedir.

*Nasıl olsun bu zavallı qardaşlarım çürüsin?
Onlar için ökünmesem, qayğırmasam, yaşasam,
Yüregimde qara qanlar qaynamasın, qurusın!
Ant etkenmen, şu qaranğı yurtqa şavle sepmege,*

Milli marşın ikinci cümlesinde şair “*Nasıl bolsun eki qardaş birbirini körmesin*”? mısrasıyla birbirini görmeyen, birbirinden ayrı düşmüş, parçalanmış Kırım halkını birleştirmek için çırpınıyordu. Çünkü yıllardır savaştan ve ayrı kalan aynı milletten kardeşlerin ne zaman birlik olacağını sormaktadır. Yine mısralarında haksızlığa karşı öfke, alınmış hürriyetlerine karşı üzüntü, çaresizlik vardır. Ancak millet olarak ant içip bu hürriyeti getirmeyi namus bilmişlerdir.

Doğruluk, hak ve adaletten başka hiçbir kuralı kabul etmeyen tek şey hürriyettir. Türk’ün yüce gönlü ve tarihteki ruhu hep hürriyetle yaşamıştır. I.Dünya Savaşından beri yaşatılan zorluklar onların dilini, örflerini ve manevi unsurlarını almıştır. Kabaran bu duyguları mısralara dökken şiir bağımsızlık yolunda ışık tutmayı başarmıştır. Türk aydınları ve şairler oluşturdukları eserlerle milli ve manevi birliği korumuşlardır. Kırgızistan milli marşında da şair yüreğinde ne kadar kara kanlar kaynasa da hürriyet ışığını serpmeye hazırdır.

Özbekistan Milli Marşında Vatan ve Hürriyet :

*Göğsü geniş Özbek’in sönmez iman
Ataların kahraman ruhu sana yar!*

*Ulu halk kudreti coştuğu zaman
Âlemi büyüleyen diyar*

*Altın bu vadiler, can Özbekistan,
Özgür, genç evlatlar sana güçlü kanat!
İstiklâl meşalesi, barış koruyucusu,
Haksever, ana yurt, ebediyen ol abat!*

Abdullah Aripov tarafından yazılan Milli Marşın ikinci dörtlük ve nakaratında “vatan” kavramı üzerinde oldukça fazla durulmuştur. Edebiyat ve şiir toplumlara milli kimlik verirmede en önemli araçtır. Özbekistan edebiyatında da hem destanlar hem de şiirler vatan, ortak dil ve bağımsızlık ilkelerini her zaman kullanmıştır. Özbekistanı var eden şey bu güçtür. Şairimiz Aripov ‘un diğer şiirlerinde de milli ve manevi kavramları görmek mümkündür. “İzhar” adlı şiirinde vatani kız kardeşine, annesine, şanına, şerefine benzeterek vazgeçilmezi olarak dile getirmiştir.

İZHAR

*Qançä däryalärdä säyr etip yürdüm,
Qançä mänzillärdä tüzdim aşyan.
Vä büyük hikmätgä axir yüz burdim,
Siylängän cayidä äzizdir insan.
Yurtim, sendä ekän nasibäm tügäl
Sen öziñ mäskänim, sen öziñ şanim.
Sen anäm sen siñlim, yarimsän äzäl,
Ey canim, cähanim, Özbekistanim. (Oba, 2014)*

“Vatan” şiirinde ise milletin özgürlük bağımsızlık sevincini hürriyet, dil, toprak, bayrak birlikteliğiyle gurura ulaştırmıştır. Allah tarafından Özbek halkına verilen bu topraklar bu halkı yüceltmıştır.

VATAN

*Diyorim O'zbekistondur, ki andin iftixorim bor,
Demakkim, hur adolatlig', davlati barqarorim bor,
Onamdek mehribon, munis Vatan bor, g'amguzorim bor,
Vatandan ayri ko'ngilni bilingki, yayratib bo'lmas.
Baayni bandi bulbulni chamansiz sayratib bo'lmas. (Açık, 2013)*

Kazakistan Milli Marşında Vatan ve Millet :

*Benim Ülkem, Benim Ülkem,
Gülün olur ekilirim,
Şarkın olup (dillerden) döküleyim, ülkem!
Vatanım Benim - Kazakistanım!*

Jumuken Nacimedenov tarafından yazılan Miili Marşın nakarat kısmında “vatan” kavramı geçer. Ancak marşın genelinde hürriyetin, toprağın, bağımsızlık ve dil birlikteliğindeki gücü hissettirilmiştir. Özellikle çocukluğunda ve gençlik yıllarında yaşadığı kayıpları vatan sevgisini nasıl ısıttığını şu mısralara sığdırmıştır.

Yıllar önce olmuştu...

Kurudu gök ağlayan yurt sesini,

Yurt korudu babası yok çocuğu,

Dede korudu dul kalmış gelinini,

Korudu ana bebedsiz bir beşiğini,

Eşi korudu kocasının ismini.

Gece gece, gece gibi yaşlı çaldı

Bazı dulun kapısını, kilitli.

Ar korudu, memleketin toprağını

Gölünü, dağını, dullarını, kayasını.

Korudu kardeş eyer takımını abisinin

Ay korudu yaşlı göğün huyunu

Ve böylece geçiyordu yazı da işte kışı da

Geçiyordu bu dünya birbirini koruyup...(Toltay,2020)

Türkmenistan Milli Marşında Vatan ve Hürriyet :

Canım kurban sana, özgür yurdum,

Mert atalarının ruhu vardır gönülde,

Tarafsız, bağımsız toprağın nurdur,

Bayrağın yüksektir dünya önünde

Mısralarında özgür vatan, özgür yurt, hürriyet kavramları vurgulanmıştır. Bayrak hürriyetin, toprak mert geçmişin, can ise feda edilecek bağımsızlığın sembolü olmuştur.

Türkmenistan şairlerinden Seyhi vatan ve millet sevgisini en iyi yaşayan ve yaşatan şair olmuştur. Türkmenistan halkının vatan sevgisinin dili olan şair; Türkmen birliğini şiirleriyle sağlamaya çalışan Mahtumkulu'nun başlattığı milli şiir geleneğini devam ettirir.

Vatan için çıkdım gır at üstüne,

Te canım çikyança dönmenem, begler:

Dikdir serim, düşmen düşman astına.

Sil dek aksa. gandan doymanam, begler.

İlim için şirin candan geçermen.

Düldül münüp, ganat baglap uçarmen.

Namart deleni, hakdau kasam içer men.

Yanıp duran nar men, sönmenem, begler.”

*Vatan için çıktım kır al üstüne
Canım çıkıncaya kadar dönmezem begler
Diktir başını düşman düşman duna
Sel gibi aksa kana kanmazan begler
İlim için şirin candan geçerim
Düldül binip kanatlanıp uçarım
Namert değilim Hak'tan andım içerim,
Yanıp duran ateşim sönmese begler. (Giray, 1997)*

Türkmenistanlı bir başka vatan şairi ise Gurbandurdı Zelilidir. Vatan hasretini ve birliğini dile getirir.

*“Yürek talfas ider, göterler serim,
Köñül arzû eyler, vaţanım, seni.
Etrek, Gürgen yurdım, gezen yerlerim,
Köñül arzû eyler, vaţanım, seni.”*

*“Meyvesi bî-hesâb, baqçalı bağlar,
Avı bî-nihâyet, ulı avlağlar,
Yâda düşer ‘aceb devrânlı çağlar,
Köñül arzû eyler, vaţanım, seni.” (Yıldırım H. , 2017)*

Türkiye Cumhuriyeti Milli Marşında Vatan ve Hürriyet:

*Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki fedâ?
Şühedâ fişkıracak toprağı sıksan şühedâ!
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Hudâ,
Etmesin tek vatanımdan beni dünyâda cüdâ. (Durmaz, 2014)*

Âkif mısralarında vatanın, insanoğlu için ne anlama geldiğini hissettirmeye çalışıyor. Bir insanın sahip olduğu en değerli varlığı canıdır. Bu güzel olan vatan için, canını vermeyecek bir Türk evladının olmayacağını mısralarında dile getiriyor. Dörtlüğün son iki mısrası bir duadır. Bu dua, ahiretle ilgili olmaktan çok, dünyayla ilgilidir.

Mehmet Âkif, vatani için: “*Şu, cennet gibi yurtta yaşayan insanın canını almaya Azrail bile kıyamaz!*”. (Sander, 1936) demiştir. Gerçekten de manevi olarak beslenen kaynak vatan sevgisi ve bu sevgiyle aşılana ruhtur. Bu ruh varsa şehadet de vardır. Mehmet Âkif, vatan ve millet için mücadele etmeyi, gerekirse bu mücadeleyi canıyla ödemeyi kaçınılmaz görmektedir. Birçok ayette önemine vurgu yapılan şehitlik kavramı İslamiyet açısından en yüksek makamlardan biridir. Kur’an-ı Kerim’de otuz beş kez tekil ve yirmi kez çoğul olarak kullanılan şehit kelimesi “*genellikle tanıklık yapma manasında kullanılırken bazen Allah’ın iradesine uygun yaşayan kâmil insan ve örnek şahsiyet olma anlamında bazen de esma-i hüsnadan biri olarak geçmektedir.*” (Can, 2015) .Allah’ın ayetle iltifatta bulunduğu şehit, milli şiirimizde de Âkif’in kalemiyle yüceltilmiştir.

Dalgalan sen de şafaklar gibi ey nazlı hilâl!

Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl

Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl:

Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyyet;

Hakk'ıdır, Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Son mısralarda da her şeyin temsilcisi bayrağa seslenilir. Güç Hak'tan doğar, haklılığın üstünde bir kuvvet yoktur. (Bilgin, 2012) Dalgalanan bayrak hür olan milletimin simgesidir. Marşın ikinci kıtasındaki: “*Ey nazlı hilal! Kurban olayım, çehreni çatma. Kahraman ırkıma bir gül!*” istekleri marşın son kıtasında hürriyetle son bulmuştur, zafer kazanılmıştır. Toprak HÜRDÜR, bayrak HÜRDÜR, gelecek HÜRDÜR.

SONUÇ

Milli marşlar bir milletin nasıl bir mücadeleden çıktığını gösteren belgelerdir. Eğer millet bağımsızlık için çok acılar çektiyse milletin mağrur, mücadelecı tavrını gösteren, halkı harekete geçiren üsluplarla milli marşın yazıldığını görürüz. Eğer ülkeler barış dönemindeyse temalar zenginliği, mutluluğu konu alır. Türk Cumhuriyetleri Marşları ise milletin zor mücadelesinin kazandığı taraftaki mısraları olmuştur. Şairlerimiz yaşamışlıkları, var olan halkın duygularını soyut ifadeden ayırıp somutlaştırmışlar; manevi değerlerimizi, bağımsızlık ve vatan sevgisini sonraki nesillere aktarılmasını kolaylaştırmaya çalışmışlardır. Ancak bir gerçek vardır ki hiçbir marş Âkif'in milli şiirimize verdiği o destansı gerçekliliği verememiştir. Çünkü İstiklâl Marşı'nda konuşan Âkif değil millettir. Ayrıca İstiklâl Marşın'daki her sözcükte anlamın derinliklerinde Kur'an ayetlerinin göz izini hissederiz. Bu his hem şiire hem de marşa nüfuz eder. Sezai Karakoç Âkif için; “*Baba soyu Rumelili, ana soyu Buharalı, doğuş yeri Fatih. Yani tam bir Doğu İslâmlığının, Batı İslâmlığının ve Merkez İslâmlığının bir sentezi bir çocuktur*” derken onu Türk dünyasına bağlayan tarafını kelimelerle göstermiştir. Milletimizin kurtuluş ve bağımsızlık adına verdiği Millî Mücadele'nin ruhunu yansıtan İstiklâl Marşı, Türk Cumhuriyetleri'nin milli şiirlerinin de ruhunu çizmiştir. Türk dünyası da bağımsızlıklarının sembollerine bir yenisini daha eklemiştir. İnsanoğlu bazen zamanın getireceklerini beklemek zorunda kalır. İstanbul'un fethi için kişiliği ve manevi zenginliğiyle dört dörtlük olan Fatih Sultan Mehmet beklenmiş; Millî Mücadele'nin akışını hızlandıracak, askerlere esaslı bir güç verecek “*İstiklâl Marşı'nı*” da mısraya dökcek Âkif özlemlerle dualarda istenmiştir.

KAYNAKÇA

- Açık, F. (2013). Abdullah Aripovun Şiirlerinde Özbek Kimliği. *Gazi Türkiye* , 45-58.
- Açık, F. (2018). Özbekistan Cumhuriyetinin Milli Marşı ve Ekim İhtilali Sonrası Özbekistan'da Şiir., (s. 619-631). Ankara.
- Baykara, H. (1975). *Azerbaycan İstiklâl Mücadelesi Tarihi*. İstanbul.
- Bilgin, A. (2012). İstiklâl Marşı Üzerine Yapılan Çalışmalar. İstanbul Üniversitesi *Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, 23-34.
- Binnetova, A. (2015). Özbek Şiirinde Samet Vurgun Konusu. *Dergi Park*, 1.

- Buhari. (tarih yok). *Kitab-ı Zikir Müslim Hadisleri*.
- Can, A. (2015). Kuran ve Yeni Ahite Göre Şehitlik. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8,37.
- Cevad, A. (1992). *Seçilmiş Eserler*. Bakü: Azereş Yayınları.
- Cevad, A. (2010). *Elm ve Tahsil*. Bakü.
- Çantay, H. (2020). *Âkıfname*. Erguvan Yayınevi.
- Doğan, M. (2009). *Camidaki Şair*. İz Yayıncılık.
- Durmaz, R. (2014). Çanakkale Destanından İstiklâl Marşı'na. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1-40.
- Enver Kapağan, M. K. (2018). Bağımsız Türk Cumhuriyetlerinde Öne Çıkan Temalar. *Uluslararası Çağdaş Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu*. Karabük Üniversitesi.
- Erdoğan, F. (2002). Kardeş KöMEĞİ. *Uluslararası Bildiriler*, (s. 110). Bakü.
- Erişgil, E. (2017). *İslamcı Bir Şairin Romanı Mehmet Âkif*. İstanbul : s.338.
- Gazete, A. (1916). Bakü.
- Giray, N. (1997). Türkmen Edebiyatı Tarihi. *Paü Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17.
- İleri Gazetesi. (1921).
- K.Mustafa. (1986). *İslam Ansiklopedisi*. Kahire.
- Karanlıktagezer, N. (1986). *İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy*. Ankara.
- Karayev, Y. (1999). *Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan Edebiyatı*. İstanbul: Ötüken.
- Karayev, Y. (1999). *Belli Başlı Dönemleri Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan Edebiyatı*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Karlığa, B. (1987). *Kur'an Kerim Tefsiri*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Kasimov, C. (1997). *Asrın Kıyamet Çağı*. Bakü: Azerbaycan Ansiklopedisi.
- Kaya, A. (2012). SSCB Sonrası Coğrafyada Ulus İnşa Süreci Kazakistan Örneği. *Alternatif Politika Dergisi*, 354-378.
- Kırimer, C. (1993). *Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı*. İstanbul.
- Kırımlı, H. (1996). *Kırım Tatarlarında Milli ve Milli Hareketler*. Ankara.
- Kırzioğlu, F. (1958). *Edebiyatımızda Kars*. İstanbul.
- Koçoğlu, T. (1996). *Çağdaş Özbek Şiiri*.
- Köşker, M. (2014). Ulusal Marşların Söz ve Müzik Olarak İncelenmesi. *Dergi Park*, 10-85.
- Köşker, M. (2014). Ulusal Marşların Söz ve Müzik Olarak İncelenmesi. 10-85.
- Kurban, E. (2020). Milli Edebiyat Akımının Azerbaycanlı Şair Ahmed Cevad Şiirine Etkisi . *Uluslararası Araştırma Dergisi*, 492.

- Oba, E. (2014). *Bağımsızlık Devri Özbek Edebiyatı*. Ankara.
- Okay, O. (1990). *İstiklâl Marşı ve Âkif*. Ankara: Diyanet İşleri.
- Otar, İ. (1960). Cafer Saydemet. *Emel*, sayı 1.
- Otar, İ. (1961). Çelebi Cihan. *Emel*.
- Özbay, E. (2019). *Türkmen Tarihinde Eğitim, Bağımsızlık*. İstanbul.
- Özcan, H. (1994). *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 179-205.
- Özçelik, M. (2014). *M.Âkif Ve İstiklâl Marşı*. İstanbul: Nar Yayınları Eşref Edip,a.g.e s.138.
- Özdemir, M. (2003). Fahrüddin Errazide Zaman Kavramı ve Allah'ın Ezeliliği ile İlişkisi. *Cum.Üni.İlahiyat Fakültesi Dergisi* , 297.
- Ranetta, G. (2019). Kırım Tatar Milli Marşının Tarihi,Anlam İncelemesi. *Uluslararası Bilimsel Dergi*, 223-234.
- Sakenova, G. (2002). *Kazakistandaki Alaş Milli Kurtuluş Hareketi ve Türkiye'deki Milli Kurtuluş Mukayesesi*.
- Sander, N. S. (1936). Son Posta. *Kanunevvel*, 368.
- Sarıhan, Z. (2002). *Vatan Türküsü İstiklâl Marşı Tarihi ve Anlamı*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Sarıyev, B. (2002). *Yeni Türkmen Edebiyatı*. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Selahaddin, A. (1992). *Ahmed Cevad*. Bakü: Gençlik Yayınları.
- Toltay, F. (2020). *Jumuken Najimedovun Eserlerinde Genel Beşeri Milli Kavramların İdrak Bilimsel Niteliği*. Denizli: Yüksek Lisans Tezi.
- tr.wikipedia.org. (tarih yok).
- Türkistan , G. (17 Ocak 1996).
- Uysal, E. (2003). *Ruhname ve Ahlaki Boyutu*. Bursa: Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
- Vozgrin, V. (1992). *İstoriçeskiye Sudbı Kırmskäh Tatar*. Moskova.
- Yaman, E. (1998). Özbek Türklerinin Şairi Abdullah Aripov . *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi* s.6.
- Yazımov O, B. D. (1995). *Türkmen Edebiyatı*. Aşgabat.
- Yazır, M. (1995). *Hak Dini Kur'an Dili*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yıldırım, E. (2012). *Türkmenistan Aşiretinden Ulusa*. Academia.
- Yıldırım, H. (2017). Türkmen Şairi Zelilinin Edebi Kişiliği Şiirleri İmla Özellikleri. 16.
- Yurtgezen, A. (1986). İstiklâl Marşı Tahlilleri. *Dolunay Dergisi*, 15.

MEHMET ÂKİF ERSOY'UN GÖLGELER KİTABINDA YER ALAN ŞİİRLERDE ÜMİT VE BEKLEYİŞ KAVRAMI

Özlem KALE, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.
ozlem.kale@ogr.dpu.edu.tr

Ayşenur KEÇELİ, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.
keceli2015@outlook.com

ÖZET

Edebiyat konusu insan olan güzel sanatların bir dalıdır. Edebi bir eser ortaya çıkarken çevre ve şartlarının yazar üzerindeki etkisinin dışı yansımalarıyla meydana gelir. Toplum üzerindeki değişim ve farklılaşmalar eseri doğrudan etkilemektedir. Eserin ortaya çıktığı toplumun değer yargıları, inanışları, düşünce tarzı, kültürel özellikleri eserin meydana gelişimde oldukça önemlidir.

Mehmet Âkif Ersoy, Savaşlarla dolu bir dönemde edebiyatla ilgilenmiş olan bir şahsiyettir. O yapısı gereği yaşadığı çağdaki hiçbir sorunu görmezden gelebilecek biri değildir. Eserlerinde halkı bilinçlendirme ve uyandırma gayretiyle hareket etmiştir. Onun bu gayretle sarf ettiği Safahat ana başlığında toplanan kitapları içeriğinde pek çok temada halka yalnızca gerçeği gösterebilmek gayretiyle kaleme aldığı şiirlerle bezelidir.

Safahat, Mehmet Âkif'in şiirlerinin toplandığı yedi kitaplık şiir külliyyatının adıdır. Safahat safhalar, dönemeler, devreler ve görünüşler, manzaralar anlamına gelmektedir. Bu külliyyat, içerisinde 7 kitaptan meydana gelir. Birinci kitap külliyyatın da adı olan *Safahat*'tır. İkinci kitap *Süleymaniye Kürsüsünde* ismini taşır. Üçüncü kitabı *Hakkın Sesleri* oluşturur. Dördüncü kitap *Fatih Kürsüsünde*, beşinci kitap *Hatıralar*, altıncı kitap *Asım* ismini taşır. Âkif'in son kitabı ise *Gölgeler* ismiyle yayınlanmıştır.

Gölgeler içerisinde yer alan şiirler milli mücadele ve sonrasında şairin Mısır'a gittiği döneme aittir. Şiirlerin bir kısmı Mehmet Âkif'in Taceddin dergahında bulunduğu zaman diliminde, bir kısmı İstanbul'da ve bir kısmı da Mısır seyahatindeyken kaleme alınmıştır. Anadolu'nun işgal

edildiği yıllarda Mehmet Âkif Ankara'ya geçerek milli mücadeleye katılır. Bu süre içerisinde gerek Anadolu'da verdiği vaazlarla gerek şiirleriyle milli mücadeleye moral olmaya çalışır. Anadolu'nun işgali karşısında fakruzaruret içerisindeki halkın ümitsizliğini kırmak amacıyla kaleme alınan şiirlerinde hem Anadolu'nun haline hem de İslam aleminin çaresizliğine birer çığlık olur. *Gölgeler*, milli mücadele ve sonrasında yaşanan olayların bir görüntüsüdür.

Bu çalışmada Mehmet Âkif Ersoy'un hayatı, şahsiyeti üzerinde değerlendirmelerde bulunularak onun *Gölgeler* kitabında yer alan şiirleri tarihi olaylar çerçevesinde ele alınarak ümit, ümitsizlik, bekleyiş gibi ifadeler tespit edilecektir. Safahat'ın tamamında bu kavramlar hâkim olmakla beraber *Gölgeler* hem en son yayınlanan şiirleri barındırması hem de şairin bedbin bir ruh halinde olduğu dönemde bile halkı ümit ve bekleyişe sevk etmesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Gölgeler, Korku, Bekleyiş.

THE CONCEPT OF HOPE AND EXPECTATION IN THE POEMS OF MEHMET AKIF ERSOY IN THE BOOK OF GÖLGELER

ABSTRACT

Literature is a type of fine arts whose subject is the human. When they found out a literary work, it effect with the environment and its conditions on the author.

Mehmet Âkif Ersoy is a person who was interested in literature in a age full of wars. He worked so hard to raise realization and awaken the people in his works. The books collected under the main title of “*Safahat*”, are decorated with poems he wrote in many themes with the effort of showing only the truth to the public.

Safahat is the name of Mehmet Âkif Ersoy's poetry collection in seven books Safahat means pages, Periods, time and scenes. The first of book is the Safahat. The second of book is named Süleymaniye Kürsüsünde. The third of book is Hakkın Sesleri. The fourth of book is on the Fatih Kürsüsünde, the fifth of book is called Hatıralar, and the sixth of book is called Asım. Âkif of last book was published under the name of Gölgeler.

In this study, Mehmet Âkif Ersoy's life and personality will be evaluated and his poems in his book will be considered within the framework of historical events and expressions such as hope, despair, anticipation will be determined. Although these concepts prevail throughout Safahat, Gölgeler are important both in terms of harboring the most recently published poems and in terms of leading the people to hope and wait, even when the poet is in a terrible mood.

Keywords: Mehmet Âkif Ersoy, Safahat, Gölgeler, fear, hope.

GİRİŞ

Mehmet Âkif Ersoyun Yaşadığı Dönemde Tarihi Arka Plan

Osmanlı Devleti'nin XVII. yüzyıldan itibaren eğitim, ekonomi, ticaret, hâkimiyet, yönetim gibi birçok alanda zayıflaması, bozulması ve yozlaşması Osmanlı devletinin gücünün kırılmasına, yeteneksiz devlet adamlarının görev almasına sebep olmuştur. Bu tarihten önceleri Osmanlı gücü karşısında ezilen Batılı devletler, ticari, ekonomik, askeri ve kültürel alanlarda Osmanlı devletinden geride iken coğrafi keşifler, Reform, Rönesans vb. gibi adımlarla Osmanlı'nın ötesinde bir döneme adım atmışlardır. Pozitif bilimlerin gelişmesiyle de Sanayi Devrimi yaşayan Batı daha da ileriye ulaşmıştır.

1789 Fransız İhtilali sonrasında ulusçuluk, milliyetçilik gibi kavramların ortaya çıkmasıyla her milletin farklı bir kimliğe bürünmeye başlaması Osmanlı için büyük bir felakete dönüşmüştür. Çünkü Osmanlı devleti o dönemlerde birçok ulusu bünyesinde barındıran geniş topraklara sahip bir imparatorluktu. Fransız İhtilali çok geçmeden kendini hissettirmeye başlarken 1808 yılında eski gücü kalmayan Osmanlı Ayanlardan yardım istemiş ve aralarında Senedi İttifak imzalanmıştır. Tahtta olan II. Mahmut Yeniçerileri kontrol altına almakta güçlük çekmiş ve 1826 yılında Vakayı Hayriye olayı ile Yeniçeri Ocağını kaldırıp yerine Asakari Mansure-i Muhammeye ordusunu kurmuştur. Abdülmecid döneminde Fransız İhtilalinin etkisi azaltmak için 1839'da Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Ayrıca Sanayi İnkılabını gerçekleştirmiş olan İngiltere ile de 1838'de Balta Limanı antlaşması imzalanmış ve Osmanlı devleti açık pazar haline gelmiştir. Ekonomisi de iyice zayıflayan Osmanlı Tanzimat Ferman'ından sonra Müslümanlar, Gayri Müslümlere verilen hakları protesto etmişlerdir. Bunun üzerine 1856 senesinde iki kutbunda eşit haklarda olması gerektiğini öngören Islahat Fermanını ilan etmişlerdir. Yapılan bu gelişmeler sırasında ilk resmî gazete olan “*Takvim-i Vekâyi*”, ilk özel gazete olan “*Tercüman-ı Ahval*”, yarı resmî gazete olan “*Ceride-i Havadis*” çıkarılmıştır. Yaşanan bu gelişmelerin ardından tahta II. Abdülhamit çıkmış ve Genç Osmanlıların baskısıyla 1876'da Meşrutiyet'i ilan etmiş *Kanunuesasiye*'yi kabul etmiştir. Bu sayede halk meclis vasıtası ile devlet yönetimine girmiş ve *Kanunuesasiye* Türk tarihinde ilk yazılı anayasa olmuştur. Bu esnada çıkan Osmanlı-Rus harbinden sonra padişah 1878'de Meşrutiyeti fes etmiştir ve Osmanlı 1908 yılına kadar baskı dönemine (İstibdat Dönemi) girmiştir. O yüzden bu dönemde yazılanlar, söylenenler ve sahnelenenler her daim sansürlenmiştir. 1908'de başlayan Reval Görüşmeleri (Rusya-İngiltere) Osmanlı devleti kâğıt üzerinde parçalanmıştır. Bunun üzerine Selanik ve Makedonya'da II. Abdülhamit'e karşı kurulan İttihat ve Terakki parçalanmanın önüne geçmek için kuruldukları yer başta olmak üzere bir isyan başlatmışlardır. İsyanı engelleyemeyen Padişah II. Abdülhamit, Meşrutiyet'i ikinci kez ilan etmiştir. 1909'da ise Abdülhamit taraftarınca monarşiyi geri getirmek için bir isyan başlatılmıştır. Bu isyana “*31 Mart Vakası*” denmektedir. II. Abdülhamit bu isyana ses çıkarmayınca hareket ordusu harekete geçmiş ve isyanı bastırmıştır. 31 Mart Vakası Osmanlı tarihinde rejim değişikliğine yönelik ilk isyan olarak tarihe geçmiştir. II. Abdülhamit isyandan sonra meclis kararı ile tahttan indirilip Selanik'e sürgün edilmiştir.

Osmanlı devleti eski gücünde olmadığını farkındadır. Özellikle Osmanlı aydınları olarak bilinen kesim yaşananların bir sona yaklaşmak olduğunu anlamışlardır. Bunun için birtakım

fikirler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlar; Osmanlılık, Türkçülük, Batıcılık, İslamcılık ve Ademimerkeziyetçilik'tir. Bu akımlar dönem dönem etkili olsalar da tam manasıyla bir kurtuluş olmamışlardır. Birçok önemli yazar, şair ve araştırmacı tarafından destek gören bu akımlar yeni bir edebiyat, yazı dili, kültür, eğitim metodu ve düşünce yapısı kazandırmıştır. Bu sayede Osmanlı halkı yeni bir Türk-Müslüman kimliği kazanmıştır.

1911'de başlayan Trablusgarp Savaşı ile toprak kayıpları başlamıştır. Sonrasında Balkanlarda yaşayan uluslar kendi devletlerini kurmak için birleşip Osmanlı'ya Savaş açmışlardır. Osmanlı bu savaşlarla önemli bir toprak kaybına uğramıştır. Bu sebeple 1914'de başlayan I. Dünya Savaşı'na kaybettiği toprakları tekrar almak için katılmıştır. Ancak istediği olmamış hatta bulunduğu konumdan daha da kötü bir duruma düşmüştür. Savaş sonunda imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması Osmanlı'nın ölüm fermanı olmuştur.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile işgallere açık hale gelen Osmanlı toprakları korunmasız kalmıştır. Mustafa Kemal bu işgalleri önlemek ve yurdu kurtarmak için özel bir çaba içerisinde olmuştur. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a geçen Mustafa Kemal oradan Havza'ya geçip bir genelge yayınlamıştır. Genelgenin amacı işgalleri protesto etmek ve milli bilinci uyandırmaktır. Sırasıyla Amasya'da genelgesi, Erzurum ve Sivas'ta Kongreler düzenleyen Mustafa Kemal halkın da desteğini almayı hedeflemiş ve milli bir direniş gücü oluşturmuştur. Kongrelerden sonra etkisini gösteren bu direniş Amasya Görüşmeleri ile dikkate alınmıştır. Ancak amacına ulaşamayan Mustafa Kemal Misakımilli'yi yayınlayarak Osmanlı topraklarının hayalini kuran Batılı devletleri rahatsız etmiştir. Bunun üzerine 16 Mart 1920'de İstanbul resmen işgal edilmiş Padişah sindirilmiştir. Olay üzerine Mustafa Kemal TBMM'yi kurmuştur. Mustafa Kemal'in bu teşebbüsü gelecekte yeni bir rejim kuracağına bir göstergesi olmuştur. I. Dünya Savaşı bitiminde barış antlaşması imzalanmadığı için Sevr Barış Antlaşması 10 Ağustos 1920 yılında imzalanmıştır. Bu antlaşmayı imzalayan Saltanat Şurası, TBMM tarafından vatan haini ilan edilmiş ve Sevr Barış Antlaşması reddedilmiştir. Bunu duyan Batılı devletler antlaşmayı imzalatmak için işgalleri genişletmeye başlamıştır. Buradan sonra Anadolu'nun dört bir yanında savaşlar yaşanmış vatan toprağı korunmuştur. En önemli savaşlar Batı cephesinde olmuştur. Yunanlılara karşı I. İnönü zaferinden sonra 1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye) kabul edilmiştir. Aynı zamanda Londra Konferansı ile Sevr Antlaşması TBMM'ye kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Ancak TBMM bunu kabul etmemiştir. Bunun üzerine ikinci saldırıya geçen Yunanlılar tekrar geri püskürtülmüştür. İkinci darbeden sonra Yunan Ordusu tekrar saldırıya geçmiştir ve Türk birliklerini Kütahya- Eskişehir'de mağlup etmiştir. Bu yenilginin üzerine Mustafa Kemal komutayı İsmet Paşa'dan devralmıştır. Bu yenilgi ayrıca Yunanlara şevk vermiş tekrar saldırıya geçip Ankara'yı alarak savaşa son vermek istemişlerdir. Ancak umdukları gibi savaşı kazanamamışlardır. Mustafa Kemal artık savunmadan çıkıp son darbeyi vurmanın gerektiğini belirtip hazırlıkları yapıp 26 Ağustos 1922'de Büyük Taarruza başlamıştır. 9 Eylül 1922 de savaş tamamen bitmiş ve yurt kurtulmuştur. Bunun üzerine Mudanya Ateşkes Antlaşması İmzalanmıştır. Bir yıl sonra ise Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır.

Bir edebi eserin oluşumunda yazarın hangi şartlarda yaşadığı ve dönem içerisindeki sıkıntılar veya gelişimler etkilidir. Mehmet Âkif Ersoy böyle bir dönemde yaşamış, yaşanan sıkıntılarla hemhâl olarak sanatını icra etmiştir.

Mehmet Âkif Ersoy Hayatı

Mehmet Âkif Ersoy, Kazım Yetiş' in naklettiğine göre; 1873 yılında İstanbul'un Fatih semtinde dünyaya gelmiştir. Babası Tahir Efendi “*temiz*” lakabıyla tanınan medrese eğitimi görmüş bir kimsedir. Âkif on beş yaşlarında iken vefat eden Tahir Efendi, oğluna Arapça ve fıkıh alanlarında eğitim vererek gelişimini sağlamıştır. Âkif'in çocukluğu babası dolayısıyla Fatih Camii çevresinde geçmiştir. Onun bu çevrede yetişmiş olması yazdığı şiirlerde de kendisini hissettirmektedir. Mehmet Âkif'in Annesi 90 yaşına kadar yaşamış, 1926'da vefat etmiştir. Babasının vefatından bir süre sonra Fatih yangını maddi sıkıntılar yaşamalarına sebep olmuş, daha rahat memuriyet bulabilme ümidiyle eğitimini Mülkiye Baytar Mektebinde devam ettirme kararı almıştır.

Mehmet Âkif Ersoy Halkalı Ziraat ve Baytar Mektebi'nden mezun olduktan sonra memurluk görevi boyunca çeşitli şehirlere seyahatler etmiştir. Bu seyahatleri sırasında halkla iç içe olup, onların sıkıntılarını daha yakından görme imkânı bulmuştur. Onun hayatı boyunca yaşadığı tecrübeler, iyi bir eğitime sahip olması, milletin refah seviyesini yükseltmek istemesi onun şiirlerinin konusunu ve üslubunu belirler. Çalıştığı kurumun müdür yardımcılığı görevinden müdür haksız yere görevden alındığında istifa eder. Bu yıllarda atanın içerden ve dışardan uğradığı saldırılar karşısında sessiz kalamayarak halkın sesi olmaya gayret eder. Millî mücadeleye bizzat sahada destek verir. O kendisine ihtiyaç duyulduğuna inanarak Ankara'da Taceddin Dergahına yerleşir. Bu dergâh çevresinde halkı aydınlatacak halkı müdafaa konusunda bilinçlendirecektir. TBMM'ne Burdur mebusu olarak seçilerek Eskişehir, Burdur, Kastamonu ve civarına, Afyon, Antalya ve Konya'ya giderek halkı yüreklendirici konuşmalar yapar. Özellikle Kastamonu Nasrullah Camiinde yaptığı konuşma halkın üzerinde derin etkiler yaratmıştır. Onun bu konuşması ve yazıları yerel basın olan Açık Söz gazetesinde de yayınlanarak en ücraya kadar ulaşmıştır. O, bu ve buna benzer vaazlarını *Sebilürreşad*'da da yayınlamaya halkı irşat etmeye çalışır.

Mehmet Âkif'in Ankara'ya döndüğü sırada Bursa'nın Yunanlılar tarafından işgal edilmiş olması onu derinden üzer. Mehmet Âkif Ersoy bu üzüntüsünü *Bülbül* şiirini yazarak ifade eder. Ankara'da bulunduğu sırada İstiklâl Marşı'nı da kaleme alan şair, verilecek olan ödülü yoksul ve zor durumda olmasına rağmen kabul etmez. Ona göre İstiklâl Marşı milletin marşüdür bu sebeple Safahat'a İstiklâl Marşı'nı dahil etmemiştir. Zafer kazanılıp birinci meclisin görevi bittikten sonra ikinci mecliste kendisinin yer almaması üzerine İstanbul'a döner. İstanbul'da beş altı ay kalarak Mısır' gider. Mısır'ın havası onu hasta eder. Hava değişimi için gittiği Lübnan'da sıtma hastalığına yakalanır. Daha sonra İstanbul'a getirilerek iyileşmesi için tedaviler uygulanmaya başlanır. İstanbul'daki tedavisi sırasında Mısır'da uzun süre bulunan hastalarda görülen Siroz hastalığının teşhisi konulur. Oldukça bitap düşen Âkif, 27 Aralık 1936'da hakkın rahmetine kavuşur.

Mehmet Âkif Ersoy Şahsiyeti

Mehmet Âkif Ersoy Safahat'ına başlarken “*Bir yığın söz ki, samimiyeti ancak hüneri*” diye başlar. Samimiyet onun hayatının özeti gibidir. Samimiyetle insanlığa adanmış bir hayat bina eden şair hayatının bütün safhalarında toplumun derdini dert edinir sevinciyle sevinir. Halkın dönem içerisinde yaşadığı sıkıntıları şiirlerine nakış nakış işlemiştir. Yaşadığı dönem Osmanlı

devleti için sıkıntılı bir döneme tekabül etmektedir. Bu dönemde Osmanlı'nın geri kalışının sebebi olarak din gösterilmektedir. Âkif özellikle bu konu üzerinde durup, Müslümanları uarmayı vazife bilmıştır. Onu şiirlerinde bağı kanayan insanların sıkıntıları zuhur eder. Onun şiirlerinin diğer şiirlerden farklı olmasını ve şiirlerinde insanları uyan ve selamete götürmeye gayret etmesini Kazım Yetiş şu şekilde izah eder:

“Belki köşesine çekilip aşk, hikmet şiirleri yazabilirdi. Bu onun da arzu ettiği bir yoldu. Ama o, bir milletin, bir imanın sonunun getirilmek istendiğinin farkındaydı. Bunun için de o şiirleriyle kalabalıklara hitap eden bir hatip, bir dava adamı olmayı tercih edecektir.” (Yetiş, 2011, s.63)

“Âkif, ıstırapı, çileyi, yoksulluğu, kimsesizliği, fakirliği, sıkıntıları gören; gördüklerinin acısını evvelâ kendi içinde hisseden sonra onları hem paylaşmak hem de belki düzelir diye anlatmak yolunu seçen bir şahsiyettir. Küfe, Hasır, Meyhane, Bayram, Seyfi Baba, Kocakarı ile Ömer, Mahalle Kahvesi, Köse İmam bu seriden kabul edilebilecek olan şiirlerdir. O, bu şiirleri kendi ifadesi ile ‘rezâil-i ictimaiyyemizi’ gösterebilmek için yazmıştır. Bu bakımdan o, kişilere ve topluma ayna tutarak gerçekleri onlara göstermek ister. Bunu yaparken teşhirci, müzevvir, münekkit, müstezhi değil; ıstırap çeken, onların ıstırapına ortak olan bir şahsiyet olarak karşımıza çıkar.” (Yetiş, 2011, S.41)

Mehmet Âkif sözünün arkasında duran, daima doğruların tarafında olmayı kendine ödev bilen bir kişiliğe sahiptir. Prof. Dr. Orhan Okay, Mehmet Âkif'i bir karakter abidesi olarak tanımlar. Hayatı boyunca ahlaklı, bilinçli ve bilgili bir birey olmaya gayret etmiştir. Onun inancı ve yaşayışı arasında bir ayrım yoktur. Düşündüğünü uygulayan bir şahsiyettir. Bir mümin olarak Müslümanların içinde buldukları sıkıntıları şiirlerinde işler. O Müslümanların sıkıntılarını ruhunda hissedemeyen Müslüman değildir düşüncesiyle hareket etmiştir.

“İnançları ile düşünceleri ve yaşayışı arasında fark görülmez. Düşündüğünü söylemekten çekinmez. Haksızlıklar, karşısında susmaz, susamaz; mutlaka şu veya bu şekilde tepkisini gösterir. İnsanımızın çektiği sıkıntıları, acıları, ıstırapları, kendisi çekiyormuş gibi hisseder. Bütün Müslümanların acılarını içinde duyar. Müslümanları bir bütün olarak düşünür; bir vücudun parçaları gibi görür. O, bir Müslüman olarak bunları duyar.” (Yetiş, 2011, s.42)

Necip Fazıl Kısakürek, Mehmet Âkif Ersoy için şunları söylemektedir:

“Âkif'in harb arabasını iki at çeker: Biri iman ve İslâm savaşçısı, öbürü şâir... Esas olan birincisi... Dava, Âkif'i anma vesilesiyle, yarın arkasından muhteşem bir tulû, birdenbire bir tepcek üzerinde peydahlanacak şanlı süvari gibi o büyük adamı ve ardında ovalar dolusu yeni gençliği gözlemlemekten ibarettir. Ne zaman? 'Kim bilir belki yarın belki yarından da yakın...'”¹

Safahat

Orhan Okay'ın aktardığı üzere Safahat'ın yedi kitabı içinde, hacimce en geniş olanı birinci kitaptır. 44 parça manzumeden oluşan bu kitap, Âkif'in o tarihe kadar yazdığı şiirleri arasında belirli bir kompozisyona göre tertip etmesi bakımından önemlidir. Safahat'ın diğer kitaplarında şiirler kronolojik bir sırayla tertip edilmiştir. Âkif, birinci kitabında şiir ve yöntem bilgisinin

¹ Kısakürek, N. Fazıl, “Âkif'in 101. Doğum Yılında”, Yeni Türk Edebiyatı Dergisi 'Doğumunun 110. Ve İstiklal Marşının Kabulününün 62. Yıldönümünde Mehmet Âkif Hatırasına', 1983

derinliğini göstermektedir. Ayrıca roman sanatının tekniklerini de bu kitapta uygulayarak edebi kabiliyetini de göstermiştir. Bu sebeple Safahat'ın birinci kitabı diğer kitaplara göre dil açısından daha ağır görülmektedir. Nitekim Âkif, Sebülü'r-Reşad dergisinde yayınlanan Edebiyat isimli yazısında şunları söylemektedir:

*Şiir için, edebiyat için “süs”, “çerez” diyenler var. Karnı tok, sırtı pek milletlere göre bu söz belki doğrudur. Lâkin bizim gibi aç, çıplak milletlere süsten, çerezden evvel giyecek, yiyecek lâzım. Onun için ne kadar süslü ne kadar tatlı olursa olsun, libas hizmetini, gıda vazifesini görmeyen edebiyat bize hiç söylemez.*²

Safahat'ın yedi kitabına bütünüyle baktığımızda Âkif'in birinci kitapla devrinin şairlerine karşı istihza ettiğini görürüz. Âkif bir dava damıdır. O adanmışlıkla sanat gösterisi yapmaktan ziyade manzum hikayeleriyle fakruzaruret içerisindeki halkın halini resmetmeye çalışmıştır.

Safahat'ın birinci kitabı onun poetikasını da oluşturan şu dizelerle başlar:

*“Bana sor sevgili kâri 'sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş 'ârım:
Bir yığın söz ki, samîmiyyeti ancak hüneri;
Ne tasannu 'bilirim, çünkü, ne san 'atkârım.
Şi'r için “göz yaşı” derler, onu bilmem, yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün âsârım!
Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizârım!
Oku, şâyed sana bir hisli yürek lâzımsa;
Oku, zirâ onu yazdım, iki söz yazdımsa.”*³

Âkif şiirlerinin başında teorik bilgilere yer vererek şiirlerini bir çerçeve içerisine alarak başlar. Bu teorik bilgileri verip genel hatlarını çizdiği şiirinin bu kısmında Arapça ve Farsça kelimelere sıkça yer verir. Böylelikle anlatımında genelden özele doğru bir tutum sergiler. Genelden özele gidildikçe yani konu genel konulardan gündelik hayata gidildikçe kullandığı dil de daha açık ve anlaşılır olmaya başlar.

Mehmet Âkif Ersoy, şiirlerinde genel olarak beş problem üzerinde durmuştur.

1. Birey Problemleri

2. Aile Problemleri

3. Toplum Problemleri

4. Millet Problemleri

5. Ümmet Problemleri

² Abdülkâdiroğlu, Abdülkerim ve Nuran Abdülkâdiroğlu (1987), Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri “Sırat-ı Müstakim ve Sebülü'r-Reşad Mecmualarında Çıkan”, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları

³ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.3

Safahat (Birinci Kitap)

Bu kitapta insâni ve sosyal meseleler ele alınır. Halkın fakruzaruret içerisinde bulunması resmedilerek yardımın, iyiliğin ve ümit etmenin yolları aranır. Kötü haller ve kötü mekanlar tasvir edilerek sakınılması gerektiği vurgulanır. İnsanların bir arada bulunduğu Camii gibi mekanlar resmedilerek halkın iman gücünü kuvvetlendirmeye çalışır. Cemiyetteki bozukluklara kendi lisanıyla karşı müdafaada bulunarak o günün şartlarını şiirine taşır.

Süleymaniye Kürsüsünde

Mehmet Âkif Ersoy, bu kitapta onca zaman beklenen hürriyetin yanlış anlaşıldığından, aydın kimselerin dine karşı yanlış tutumundan ve halkı kötüye sevk ettiklerinden dem vurur.

Hakkın Sesleri

Bu kitapta yer alan şiirler ayet ve hadislerden ilham alınarak yazılmıştır. Balkan Harbi'nin başlamasının ardından ortaya çıkan arbede Âkif'i ıstıraba sürüklemiştir.

Fatih Kürsüsünde

Bu kitap "*İki Arkadaş Fatih Yolunda*" ve "*Vaiz Kürsüde*" olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk kısmı ikinci kısmı için bir hazırlayıcı görevi görmüş, asıl konuya hazırlamıştır. İkinci bölümü oluşturan vaizin konuşmasını M. Ertuğrul Düzdağ, Âkif'in Balkan Harbi günlerinde bu camiin kürsüsündeki konuşmasına benzetir.

Hatıralar

Bu kitap şairin 1. Dünya Savaşı yıllarında yaptığı Berlin, Mısır ve Necit seyahatlerinin hatıralarıdır. Aynı zamanda şair bu şiirlerinde Doğu ve Batı'yı değerlendirmektedir.

Âsım

Eser tek bir bölümden meydana gelmiştir. Baştan sona konuşma şeklinde yazılmış olan Asım; Mehmet Âkif'in ideal bir gençliği oluşturmak için örnek teşkil ettiği kahramanıdır.

Gölgeler

Bu bölüm değişik tarihlerde yazılmış yirmi dört şiirle, kıta adını verdiği on yedi manzumedan oluşmaktadır. *Gölgeler* kitabı, Mehmet Âkif'in Mısır'a gittiği zamanki karamsar ruh halinin sonucunda ortaya çıkan şiirlerden oluşmaktadır. Bu kitap içerisinde yer alan şiirleri tematik açıdan şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

Çalışmak ve Azimle İlgili Şiirler	Alınlar Terlemeli Süleyman Nazif'e Ne Eser Ne De Semer Hala Mı Boğuşmak
Ayet ve Hadislerden Hareketle Yazılanlar	Yeis Yok Azimden Sonra Tevekkül

Ümitsiz ve Karamsar Şiirler	Hüsran Şark Umar Mıydın? Mehmed Ali'ye Bülbül Leyla Fir'avun ile Yüz Yüze Vahdet Gece Hicran Secde Bir Gece Said Paşa İmâmı
Mısır'daki Duygularını ve Ruh Halini Yansıtan Şiirler	
Diğerleri	

(Bu tablo: Orhan Okay'ın Bir Karakter Heykelinin Anatomisi Kitabından hareketle oluşturulmuştur.)⁴

Mehmet Âkif Safahat'ın bütün kitapları boyunca genç nesilleri ve bütün milleti ümitsizliğe düşmemesi için teşvik eder. Çünkü ümitsizlik ve karamsarlık imanla beraber bulunmaması gereken şeylerdir. Yaşanılan sıkıntılar neticesinde halk ümitsizliğe kapılmaktadır. Âkif karamsarlığa kapılan milleti sarsıp uyandırmaya çalışır.

Kitabın Gölgeleler adını taşıması kitabın çıktığı Mısır'da bulunduğu zamandaki ruh durumu ve içerisine yönelişi göz önünde bulundurularak felsefi ve tasavvufi manada değerlendirildiğinde dünyanın asıl alemin gölgesi olduğu fikrinden hareketle bu ismin verilmiş olması mümkündür. Platon bir idealar dünyası ve görüngü dünyası olduğunu söylemektedir. Bu görüşe göre dünyadaki bütün varlıklar idealar aleminin sadece bir yansımasıdır. Tasavvufi açıdan bakıldığında ise bu dünyadaki her şey Allah'ın sadece birer tecellisidir. M. Âkif Ersoy'un son kitabı olan Gölgeleler aslında yazdığı bütün şiirlerin Allah'ın birer tecellisi olduğunu vurgulamaktadır. Bu kitapta yer alan başta Gece, Hicran, Secde şiirleri başta olmak üzere şiirlere bakıldığında tasavvufi bir ruh haliyle kaleme alındığı görülür.

Ümit ve Beklenti

Gölgeleler kitabında yer alan şiirler Birinci Dünya Savaşı ve sonrasına ait şiirlerdir. Birinci Dünya Savaşı zamanında yazılan şiirlerinde genel olarak Mehmet Âkif Osmanlı'yı çöküntüye götüren sebepler üzerine yoğunlaşarak milleti düşülen gaffetten döndürmeye çalışır. Farkındalığın artmasıyla milletin tembellekten, ümitsizlikten ve yeisten kurtulacağına inanır. Zaman zaman kendisi de ümitsizliğe kapılsa da şiirlerinde ümit ile ümitsizlik arasında gidip gelmekte olduğu ve her defasında ümidin baskın geldiği görülür.

⁴ Okay, Orhan (2005), Bir Karakter Heykelinin Anatomisi Mehmed Âkif, Ankara Akçağ Yayınları (3.Baskı), S.51-59

Fakruzaruret içerisindeki halk perişan haldedir. 1918 yılının Ekim ayında imzalanan Mondros Ateşkes Anlaşmasının ardından Osmanlı topraklarında şiddetli çığıklar yükselmiştir. Devlet işgalci güçlerin etkisi altındayken Anadolu toprakları ise işgallerle cebelleşmektedir. Dedikodular almış başını gitmiş halkın kurtuluşa dair ümitleri baltalanmaya başlamıştır. Âkif böyle bir zaman içerisinde Yeis Yok şiirinde devletin batacağına dair konuşmaların gençliği öldürdüğünden bahsederek ilerleyen mısralarda karamsarlığı bırakıp ümitli olmak gerektiğini vurgular:

“Âfâkına yüklense de binlerce mehâlik,
Batmazdı bu devlet, “Batacaktır!” demeyeydik.
Batmazdı, hayır batmadı, hem batmayacaktır;
Tek sen uluyan ye’si gebert, azmi uyandır.”⁵ (450)

Şark şiirinde Âkif geleceğe dair kötümser konuşmalardan bahseder. Her şeyi sineye çeken, mağduriyete karşı koymayan bir halk için bunlar her zaman olacaktır. Âkif burada önemli olanın azmetmek olduğunun vurgusunu yapmakta ve ümit etmekten vazgeçmemektedir.

Mehmet Âkif’in ümitsizlik içerisindeki halkın ahvalini anlattığı bir başka şiiri de *Umar Mıydın* şiiridir. Umar Mıydın şiirini Ekim 1918’de kaleme alan şair burada da savaş ve sonucundaki işgal ve baskıların sonucunda matem içerisindeki halkı tasvir etmektedir. Halk ağlamakta, sızlamakta mihman bulamamaktadır. Âkif burada yine çalışmak üzerine yoğunlaşarak canla başla çalışılarak bu seyrin değişeceğini söylemektedir. Aynı zamanda çalışmak neticesinde tevekkül edip ilahi bir yardım da ümit ettiği görülmektedir:

“Sen ey biçâre dindaş, sanki, bizden hayr ümîd ettin;
Nihâyet, ye’se düştün, ağladın, ağlattın, inlettin.
Samimî yaşlardan coştı rûhum, hercümerc oldu;
Fakat, mâtem halâs etmez cehennemler saran yurdu.
Cemâ’at intibâh ister; uyanmaz gizli yaşlarla!
Çalışmak!.. Başka yol yok, hem nasıl? Canlarla, başlarla.
Alınlar terlesin, derhal iner mev’ûd olan rahmet,
Nasıl hâsir kalır “Tevfiki hak ettim” diyen millet?
İlâhî! Bir müeyyed, bir kerîm el yok mu, tutsun da,
Çıkarısın Şark’ı zulmetten, götürsün fecr-i maksûda?”⁶

1922 yılının Ekim ayında Kurtuluş Savaşı ateşkes ilan edilerek sona erer. Mehmet Âkif, Leylâ şiirini 1922’nin Nisan’ında yayımlar. Millet kurtuluşa erebilmek için elinden gelen bütün gayretle çalışmaktadır. Bu çabanın karşılıksız kalmaması adına Âkif Allah’a yönelerek kurtuluş beklemekte ve dua etmektedir:

⁵ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hızl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.450

⁶ A.g.e., S.442

“Cemâ’atler kölendir. Kâ’be’ler haclen... Gel ey Leylâ,
Gel ey candan yakın cânan ki gâiblerdesin, hâlâ!
Bu nâzın elverir, Leylâ, in artık in ki bâlâdan,
Müebbed bir bahâr insin şu yanmış yurda Mevlâ’dan.”⁷

Tayfun Haykır, Mehmet Âkif’in “Leyla”sı isimli makalesinde şiirdeki leyla kavramıyla ilgili şunları söylemektedir:

“Leyla’nın anlam bakımından dört birimden oluştuğu fark edilecektir. Şiirin söyleyicisi, ilk olarak içinde bulunduğu “bunalma” hâlini coğrafyayla birlikte tasvir eder. Genelde İslam coğrafyası, özelde ise Türkiye’dir bu isturap dolu coğrafya... Ardından gelen ikinci merhalede tüm bu mekâna ve insana sinen olumsuzlukların karşısına “umut” çıkarılır. Bu kutsi bir umuttur ve Hak tarafından “vadedilmiş”tir. Bunalma ve umut etme gibi iki zıt ruh hâlinden beslenen bir çatışmayla üçüncü kısmın bina edileceği zemin açılmak istenir. Bu kısımda söyleyici şiirin varlık sebebini açmaya başlar ve birçok anlam katmanıyla kuşatılmış olan “Leyla”sına getirir sözü. Leyla, etten kemikten değil; fikirden, histen yaratılmıştır ve maddi-manevi yaşama dair tüm ülkülerin zirvesidir. Bu yönüyle düşünüldüğünde “Leyla”, Müslüman-Türk’ün peşinden koştuğu “kızıl elma”dan başka bir şey olmasa gerektir. Son bölüm de bu kutlu atının yani Leyla’nın bir an önce gelmesi için semaya yükselen bir yakarış hüviyetindedir.”⁸

Mehmet Âkif, bir diğer şiiri olan, Süleyman Nazif’e şiirini 15 Nisan 1921’de yayımlar. Süleyman Nazif milli mücadelenin başlamasında önemli bir şahsiyettir. 1920 yılında İstanbul’da yaptığı bir konuşmadan ötürü İngilizler tarafından sürgüne gönderilmiş olan Süleyman Nazif, bu şiirin yayımlandığı sırada Malta’da sürgündedir. Süleyman Nazif vatanın ve İslam’ın kurtuluşu için sabretmekte yer yer ümitsizliğe de kapılmaktadır. Âkif, Süleyman Nazif’e yazdığı şiirinde onun umutsuzluktan sıyrılmasını öğütlemekte ve buna yüreктen inandığını göstermektedir. “Lakin, bu alev selleri artık dinecektir;/ Artık bize nâr inmeyecek, nûr inecektir.”⁹ Diyerek çekilen mihnetin yeterli geldiğini, artık onlar için de aydınlığın başlayacağını söyler. Âkif derin bir inanç içerisinde mutlaka kurtuluş olacağına inanmaktadır. Bunca şehit varken ve bunca çaba sarf edilirken Allah’ın bunca gayrete karşı yardım edeceğini dile getirir:

“Mâdâm ki Hakk’ın bize va’dettiği haktır,
Şark’ın ezeli fecri yakındır, doğacaktır.
Hiç bunca şehîdin yatarak gövdesi yerde,
Deryâ gibi kan sine-i hilkatte tüter de,
Yakmaz mı bu tûfan, bu duman, gitgide Arş’i?
Hissiz mi kalır lücce-i rahmet buna karşı?”¹⁰

⁷ A.g.e., S.459

⁸ Haykır, Tayfun, Mehmet Âkif’in “Leyla”sı, Türk Dili Dergisi, Nisan 2020

⁹ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.454

¹⁰ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.455

Karamsarlık ve Korku

Gölgeler kitabı Âkif'in Kurtuluş Savaşı öncesi ve sonrasındaki Mısır'da bulunduğu sürede yazdığı şiirlerinden oluşmaktadır. Kitapta yer alan şiirlerde ağırlıklı olarak karamsarlığın hâkim olduğu görülür. Mehmet Âkif, kitabın ilk şiiri olan Hüsrân'da “*Ben böyle bakıp durmayacaktım, dili bağlı/İslâm'ı uyandırmak için haykıracaktım.*”¹¹ Diyerek bütün safahat boyunca gerçekleştirmeyi ümîd ettiği idealinden bahseder. Şartlar değişmiştir. Ülke kurtulmuş lakin onun umduğu gibi işler ilerlememiştir. Cemaatin imanla arası açılmış, şairin feryatları boşa gitmektedir. Mümin mümini kırmış, birlik bozulmuştur. “*Feryâdımı artık boğarak, na'sını, tuttum, /Bin parça edip şî'rime gömdüm de bıraktım.*”¹² diyerek artık yeise kapıldığını ve karamsar bir ruh haline büründüğünü ifade eder. Nitekim Âkif Safahat'ın bu son kitabında Âkif bir ümide bir ümitsizliğe gark olur. Bu durumu Özlem Fedai şöyle ifade eder;

“Kendi içlerinde birbirini tamamlayan bu şiirler; -Şarkın karanlık durumundan hareketle- şairin önce ümitsizliğe kapılması ve öfkeyle ördüğü örgüyü sökmesi (“*Hüsrân*”, “*Şark*”, “*Hâlâ Mî Boğuşmak*” vs.) sonra tekrar umutlanarak içine düşülen karanlıktan kurtulmak için yapılacakların planını çıkarması, yani örgüsünü örmesi (“*Alınlar Terlemeli*”, “*Vahdet*”), ardından tekrar aceze düşmesi (ördüğünü sökmesi) ve yine İslâm birliğine olan inancından güç alarak izlenecek yolu göstermesi (örgüye devam etmesi) şeklinde zikzaklar çizer.”¹³

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru Âkif, Şark şiirini kaleme alır. Eylül 1918 tarihini taşıyan şiirde Mehmet Âkif Ersoy, sadece vatanın değil bütün islam aleminin ne kadar kötü bir durum içerisinde ve ne kadar ümitsiz bir halde olduğunu göstermektedir. İnsanların kurtuluş için bir amaç doğrultusunda hayatlarını sürdürmediklerini, hakikati düşünmediklerini anlık yaşadıklarını söylemektedir. “*Cemâ'atsiz imamlar; kirli yüzler; secdesiz başlar*”¹⁴ diyerek ümmetin bir yolunun olduğunu ama o yola sahip çıkılmadığı, kurtuluşun onda aranmadığını söylemektedir. Âkif, insanlığın bu hali karşısında duygularına hâkim olamaz;

“*Geçerken, ağladım geçtim; dururken, ağladım durdum;*

Duyan yok, ses veren yok, bin perişan yurda başvururdum.”¹⁵

İslam yurdunun bu derece hezimete uğramış olması Âkif'i hüzne boğmuştur. Yukarıdaki dizelerin ardından ümitsizlik içinde şiirine devam eder. Medeniyetlerin beşiği olan bu yurttan, tarihin en önemli mekânı olan bu çöllerde imanlı insanlar arar. Peygamberlerin mekânı olan bu mekanların nasıl bu hale geldiğine karşı hüzne kapılır. Burada kastettiği sadece Anadolu ve Mısır değildir. Bütün dinlerin bütün peygamberlerin fişkırdığı bu yerlerdeki yabancılık

¹¹ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.437

¹² Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.437

¹³ Fedai, Özlem, “*İman Şövalyesi*” nin Mağarasındaki Gölgeler, Mehmet Âkif Ersoy Hece Özel Sayısı, 2008

¹⁴ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.439

¹⁵ A.g.e., S.439

onu ümitsizliğe daha da sevk eder. “*O mâzîler, İlâhî, bir yıkık rü'ya mıdır şimdi?*”¹⁶ diyerek ümitsizliğe kapılışını dile getirir ve hemen ardından Allah' sığınarak bir çare ümid eder:

*“Ne yapsın, nâ-ümid olsun mu Şark'ın intibâhından,
Perişan ruhümüz, hâib, dönerken bâr-gâhından?
Bu haybetten usandık biz, bu hüsrân artık elversin!
İlâhî! Nerde bir nefhan ki, donmuş hisler ürpersin,
Serilmiş sîneler, kâbûsu artık silkip üstünden,
“Hayat elbette hakkımdır!” desin, dünyâ “değil!” derken?”*¹⁷

Diyerek ümitsizliği kıracak bir çare aramakta, ümmetin uyanması için çaba harcamaktadır.

Ekim 1918'e gelindiğinde Birinci Dünya Savaşının bitmesine bir ay kalmıştır. Mehmet Âkif bu zaman diliminde *Alınlar Terlemeli* şiirini kaleme alır. Vatan elden gitmekte insanlar çaresizlik içerisinde. Alınlar Terlemeli şiirinde Âkif, olaylar karşısında milletin öylece bakıp durmasına feryat etmektedir. Yaşamının bir hak olduğunu lâkin bu hakkı kazanmak için de çalışmak gerektiğini vurgular. Mehmet Âkif Ersoy, “*Emeklerken, sabî tavrıyla, topraklarda sen hâlâ, /Beşer doğrulmuş, etmiş, bir de baktın, cevvi istilâ!*”¹⁸ diyerek beşikteki bir bebek gibi insanların hiçbir şeye karışmadığından bu sebeple de geri kalındığından ve vatanın müdafaa edilemediğinden bahseder. Cemiyetin kendi başına hareket ettiğinden, birlik ve beraberlik olmadan ilerlenemeyeceğinden dem vurulur. İnsanlar nerede olursa olsun birbirine muhtaçtır ve birlikte yaşamak zorundadır. Şair bu zorunluluktan da bahsederek “*“Cemâ'atten uzaklaşmak, uzaklaşmaktır Allah'tan*”¹⁹ der. İnsanlar dinden uzaklaşmaktadır. Bu uzaklaşış perişanlığa sebep olmaktadır diyerek sözü çözümü başka milletlerin boyunduruğu altına girmekte bulanlara getirir. Başkalarının boyunduruğu altında olmak, köleliktir. “*Gebermek istiyorsan, başka! Lâkin, korkarım, yandın; / Ya sen mahkûm iken, sağlık, ölüm hakkın mıdır sandın?*”²⁰ dizeleriyle başkalarının boyunduruğu altında olanların ne sağlıklı olabileceklerini ne de ölüp kurtulma hakkına sahip olabileceklerini söylemektedir. Başkasının himayesine girmek onun nezdinde bir hayvan gibi boyunduruk altına girmekten farklı değildir. İnsanım desen de kimse sana inanmaz diyerek bu gaflete düşülmemesi gerektiğini ikaz eder.

*“Hayır, hürriyyetin, hakkın masûn oldukça insansın.
Bu hürriyyet, bu hak bizden bugün âheng-i sa'y ister:
Nedir üç dört alın? Bir yurdun alnından boşansın ter”*²¹

Bu mısralarda bağımsızlığın birlikte çalışarak elde edilebileceğinden bahsederek sadece birkaç kişinin değil bütün yurdun bu gayede emek harcaması gerektiğini vurgular.

¹⁶ A.g.e., S.440

¹⁷ A.g.e., S.440

¹⁸ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.441

¹⁹ A.g.e., S.442

²⁰ A.g.e., S.442

²¹ A.g.e., S.442

Mehmet Âkif Ersoy, Alınlar Terlemeli şiirinin hemen ardından 24 Ekim 1918'de Umar Mıydın şiirini kaleme alır. Bu iki şiir arasındaki sürede Fransız savaş gemileri İskenderun'un bombalamış, Ordular dağıtılmaya başlanmış, İngiliz, Fransız ve Amerikan birlikleri Lazkiye'de geçici bir hükümet kurmuştur. Vahşetin giderek yükselmesiyle birlikte Âkif çaresizlik ve korku içerisindeydi.

“Odama girdim; kapıyı kapadım; ağlamaya başladım;

O gün akşama kadar İslâm'ın garibliğine, müslümanların inhitâtına ağladım, ağladım...”²²

Umar Mıydın şiiri bu sözlerle başlamaktadır. Şiiri İstanbul'da kaleme alan Mehmet Âkif, *“Görünmez âşinâ bir çehre olsun rehğüzârında;/ Ne gurbettir çöken İslâm'a İslâm'ın diyârında?”* diyerek İstanbul içerisinde kol gezen yabancılardan bir tanıdık çehrenin bile görünemez olduğundan ve İslam topraklarına çöken işgalcilerin açtıkları yaraya dem vurur. Artık öyle bir zaman gelmiştir ki câmler boş kalmış, ezanlar ümidini kaybetmiş bu neslin arkasından ağlamaktadır. Şair, ibadethanelerin boş kalmasıyla her tarafı örümcek bağlamış ve adeta ibadethaneler yerle bir olmaktadır demektedir. İslâm'ın bu yıkılışını on dört asırlık bir dünyanın yıkılışı olarak nitelendiren şair, her taraftan matem sesleri duymaktadır.

“Gezerken tavr-ı istilâ alıp meydanda bin münker,

Şu milyonlarca îman “Nehye kalkışsam” demez, ürker!

Ömürlerdir bir alçak zulme miskin inkiyâdından,

Silinmiş emr-i bi'l-ma'rûfun artık ismi yâdından.”²³

Burada İslâm'a uymayan bin türlü kötülük ortalıkta dolaşırken, müslümanların bu zulme boyun eğdiklerini söyler. Mehmet Âkif, utancın, merhametin, yüzüstülüğün o kadar çok çoğaldığını söyleyerek insanların artık vefasın olduklarından ve bir emanete bile sahip çıkmadıklarından dert yanar.

“Beyinler ürperir, yâ Rab, ne korkunç inkulâb olmuş:

Ne din kalmış, ne îman; din harâb, îman türâb olmuş!”²⁴

Şair, bu mısralarda ne din ne de iman kalmadığından bahseder. Bu sözlerinden sonra bağımsızlığın böyle bir halde mümkün olamayacağından bahseder. İyice karamsarlığa kapılan Mehmet Âkif, ağlamanın inlemenin, matem bir işe yaramayacağını söyleyerek çok çalışmak ve tevekkül etmek gerek gerektiğine değinir. Ümitsizliği yine de bir kenara bırakan şair, bir dua ile şiirini sonlandırır:

“Alınlar terlesin, derhal iner mev'ûd olan rahmet,

Nasıl hâsir kalır “tevfiki hakettim” diyen millet?

²² Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hızl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.443

²³ A.g.e., S.443

²⁴ A.g.e., S.444

*İlâhî! Bir müeyyed, bir kerîm el yok mu, tutsun da,
Çıkarsın Şark'ı zulmetten, götürsün fecr-i maksûda?''²⁵*

Gölgeler kitabında yer alan karamsarlığın hâkim olduğu bir başka şiir de Azimden Sonra Tevekkül şiiridir. Azimden Sonra Tevekkül şiiri Âl-i İmran suresi 159. Ayetten hareketle Kasım 1919'da İstanbul'da yazılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sona ermiş Kurtuluş Savaşı başlayalı ise aylar olmuştur. Bu süre içerisinde vatanın kurtuluşu için aydınlar halkı direnişe teşvik etmekte lakin karşılarında sömürgeyi kabul edenlerce akılları karıştırılmış bir toplumla karşı karşıya kalınmıştır. Böyle bir durum içerisinde hem dışarıya hem de içeriye karşı bir direniş mevcuttur. İnsanlar inançlarını yitirmiş, tevekkülden uzaklaşmış kaderine razı gelen bir kesim hasıl olmuştur.

Şiirin ilk on mısrası menfi düşünen bir kimsenin ağzından Allah'a dayanmanın acılara sürüklediğinden bahsedilir. Bu negatif kimse geçmiş tamamen yok edilmesi gerektiğini savunmaktadır ve Âkif'e "Elverdi masal dinlediğim bunca zamandır; / Ben kanmıyorum, git de sen aptalları kandır!"²⁶ demektedir. Âkif bu kimseye cevaben;

*"– Allah'a değil, taptığın evhâma dayandın;
Yandınsa eğer, hakk-ı sarîhindi ki yandın.
Meflûc ederek azmini bir felc-i irâdî,*

Yattın, kötürümler gibi, yattın mütemâdî!"²⁷ diyerek suçu kendinde araması gerektiğini söyler. Bir şey için çaba harcamadıktan sonra ölümsüzlük iksiri içsen de yaşayamazsın diyerek cevap verir. Yaşamak hakkının mutlaka çalışarak kazanılabileceğinden bahseder:

*"Allah'a dayandım!" diye sen çıkma yataktan...
Ma'nâ-yı tevekkül bu mudur? Hey gidi nâdan!
Ecdâdını, zannetme, asırlarca uyurdu;
Nerden bulacaktın o zaman eldeki yurdu?"²⁸*

Yukarıdaki mısralarda Âkif, sadece Allah'a dayanarak tevekkül ettiğini düşünenlere karşı çıkar. Önce çalışılmalı sonra Allah'a dayanıp hayırlısı istenmelidir. Şiirin ilerleyen kısımlarında tevekkül etmeyle miskinliğin karıştırıldığından ve geçmişte kazanılan zaferlere çok çalışarak ulaşıldığından bahseder.

Mehmet Âkif Ersoy, insanlara ders gerekiyorsa geçmişte yaşanan dersler yeter demektedir. Üç kıtada yaşananlardan ders alınmadığından dem vurmuştur. Bir sürü iz, bir sürü şahitlik edenler vardır. Ama bir gün olsun nesl-i mücahidine ses vermedi bu millet eğer onlar olmasaydı tevhid meşalesi söner, Kur'an nezd-i İlahi'ye döner demektedir.

²⁵ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.444

²⁶ A.g.e., S.451

²⁷ A.g.e., S.452

²⁸ A.g.e., S.452

‘*Dünya koşuyor*’²⁹ evet beraber koşacaktık lakin bütün azmi sen geride bıraktın, uyanmadın o uykulardan, uyan! Bari azda olsa kımıldan yoksa mahvolacaksın. Dünya koşarken yolda oturulmaz. Sen durma koşanlarla beraber o yolda koşmana devam et. Koşarken geride bıraktıklarını yıkarak koşma çünkü onlar senin ceddin, senin var olma sebebindir mesajını vermektedir.

“*Mazisi yıkık milletin atisi olur mu?*”³⁰

Diye sorar. Bu sebeple sen kendi milletinin yaptıklarıyla övün, başkalarının yapamadıklarıyla değil diyerek cemiyeti ikaz etmektedir.

“*Ey yolcu, uyan! Yoksa çıkarsın ki sabaha;*

Bir kupkuru çöl var; ne ışık var, ne de vaha!”³¹

Ey bu vatanın evladı uyan! Eğer bu istikamette devam edersen senden geriye bir hiç kalacaktır. Elindekilerinin kıymetini bil yoksa kaybettikten sonra sana kalan koca bir hüsrana olacaktır. Ümidine sarıl, korkularını ümit neşveleriyle coştur, uykuya dalmış sineleri uyandır ki varlığını ebediyete kadar sürdürebilesin demektedir.

16 Mart 1920’de İstanbul İtilaf Devletleri tarafından işgal edilir. Yaşanan hadiseler sonucunda Mehmet Âkif Ersoy Millî Mücadeleye sahada destek olmak amacıyla Anadolu’ya geçer. Ankara’da Taceddin Dergahında bulunduğu süre içerisinde halkı bilinçlendirmeye devam eder. İşgalcilerin lehine verilen fetvaların olumsuz tesirlerini ortadan kaldırmak için cephe gerisinde çalışmalar sürdürür. Burdur, Sandıklı, Kastamonu, Afyon, Antalya, Konya’ya giderek oralarda da milli mücadeleye destek olan vaazlar verir.

Mehmet Âkif, Kastamonu’da bir süre kalarak kazalara ulaşır ve milli mücadele şuurunu oluşturmaya destek olur. Ankara’ya döndüğü sırada Bursa’nın Yunanlılar tarafından işgal edildiği haberini alır. Bunun üzerine derin bir üzüntü duyarak tarih 7 Mayıs 1921’de Ankara’da Taceddin Dergahında bulunduğu sırada Bülbül şiirini kaleme alır. Bülbül şiirinde Âkif’in ıstıraplı feryatı etmektedir. Bülbül’ü feryat içerisinde gören şair onunla konuşur ve asıl feryat hakkını kendisine verir:

“*Neden öyleyse mâtemlerle eyyâmın perîşandır?*

Niçin bir damlacık göğsünde bir umman hurûşandır?

Hayır, mâtem senin hakkın değil... Mâtem benim hakkım:

Asırlar var ki, aydınlık nedir, hiç bilmez âfâkım!

Tesellîden nasîbim yok, hazân ağlar bahârımda;

Bugün bir hânümansız serserîyim öz diyârımda!

²⁹ Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hızl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017, S.452

³⁰ A.g.e., S.453

³¹ A.g.e., S.453

*Ne hüsrandır ki: Şark'ın ben vefâsız, kansız evlâdı,
Serâpâ Garb'a çiğnettım de çıktım hâk-i ecdâdı”³²*

Âkif, şiirin sonuna doğru bu ahval devam ederse evlerin yıkılıp işkenceyle yerde kıvranmasından, yüzbinlerce insanın tarumar olmasından bahseder. Âkif derin bir üzüntü ve korku içerisindedir. Son dizede bülbülün matem etmeye hakkı olmadığını o hakkın kendisine ait olduğunu söyler.

*“Yıkılmış hânümanlar yerde işkenceyle kıvransın;
Serilmiş gövdeler, binlerce, yüzbinlerce doğransın!
Dolaşsın, sonra, İslâm'ın harem-gâhında nâ-mahrem...
Benim hakkım, sus ey bülbül, senin hakkın değil mâtem!”³³*

Mehmet Âkif Ersoy, Bülbül şiirinden yaklaşık bir yıl sonra Nisan 1922'de Leylâ şiirini kaleme alır. Kurtuluş Savaşı sürecinde en son yazdığı şiir olan Leylâ, karamsarlık içeren şiirleri arasında yer alır. Kazım Yetiş, Leylâ şiiriyle ilgili şunları söyler:

“Şairimiz belli ki çok bunalmıştır. Bir ümit ışığı bile görünmemektedir. Hüsrân ve yeis içerisindedir. Gözünün önüne vahalar, çöller, vadiler, enginler gelir ve bunlarda yanan bir ışık yoktur. Sanki her şey sağır. Gelecekte ümidi âdeta tamamen kesmiş olan Âkif, vaat edilen geleceğin mahşer olmasından korkmaktadır ve onu istememektedir. Bir aydınlık bekler, bir Leylâ bekler. Nedir bu Leylâ beklenen? Bunun yani Leylâ'nın, şairimizin gerçekleşmeyen islam ideali olduğu söylenir.” (Yetiş, 2011, s.149)

Mehmet Âkif'in Hilvan'da bulunduğu 1923 yılının aralık ayında yazdığı *Fir'avun İle Yüz Yüze* şiiri ile şairin Milli mücadele sürecinde yazdığı şiirleri son bulur. Vatan kurtulduktan sonra adeta bir sürgüne gidercesine Mısır'a gittikten sonra daha küskün, bedbin, içe kapanık bir ruh haline geçiş yapar. Kazım Yetiş'in de dediği *Gölgeler*'in Mısır'da kaleme alınan şiirleri, o güne kadarki haykırışlarından sonuç alamamış Âkif'in psikolojisini yansıtır.

SONUÇ

Edebiyat duygu ve düşünceleri estetik bir şekilde ortaya koyma sanatıdır. Bir edebi eser hangi konuda kaleme alınırsa alınsın yazarın var olduğu toplumdan mutlak izler taşır.

Bütün edebiyatlarda tarihi zaman içerisinde kırılmalar, dönüşmeler ve başka milletlerin edebiyatlarından etkilenmeler meydana gelir. Türk edebiyatı tarihi süreç içerisinde Halk Edebiyatı, Klasik Türk Edebiyatı, Yeni Türk edebiyatı gibi süreçlerden meydana gelmiştir. Tanzimat Fermanının ardından gelen süreçte o günün şartlarındaki edebiyatçılar Batı edebiyatlarına yönelim göstermişler bununla beraber Klasik Türk şiiri de devam etmiştir. Hem yeni türlerin kullanıldığı hem de Klasik edebiyatın türlerinin kullanıldığı bu dönem ve sonrasında yazılan eserlerde konu, muhteva gibi farklılıklar meydana gelse de her iki kanaldan da eserler meydana gelmiştir.

³² Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hzl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017,S.457

³³ A.g.e., S.457

Mehmet Âkif Ersoy gerek yetiştiği çevre gerekse yaşadığı dönem itibarıyla milletinin ve ümetinin refahı için şiirler yazan, haksızlıklara ve göz ardı edilen meselelere karşı hassasiyetle yaklaşan bir beyefendidir. O şiirlerinde milleti için ağlamış, milleti için feryat etmiştir.

Bu çalışmada temel olarak Mehmet Âkif Ersoy'un Gölgeleler kitabında yer alan şiirlerinde ümit, Allah'tan bir çare bekleyiş, karamsarlık ve korku kavramları üzerinde çalışılmıştır.

Giriş bölümünde Mehmet Âkif Ersoy'un yaşadığı dönemin tarihi arka planına değinilmiştir. Daha sonra Mehmet Âkif Ersoy'un hayatı bir başlık altında değerlendirilerek sanatını icra edişi konusunun daha sağlam bir şekilde anlaşılabilmesi için zemin hazırlanmıştır. Giriş bölümünde ortaya konulan bilgilerden hareketle çalışmanın birinci bölümünde Mehmet Âkif Ersoy'un hayatı genel çerçevede değerlendirilmiştir. Çalışmanın bir sonraki bölümü Karakteri bahsidir. Bu bahiste Mehmet Âkif Ersoy'un karakterine dair Orhan Okay, Kazım Yetiş, Sezai Karakoç gibi çalışmalar yürütmüş şahsiyetlerin tespitlerine yer verilerek, Âkif'in nasıl tanındığı üzerinde durulmuştur. Çalışmada yer alan bir sonraki bölüm Safahat bahsidir. Safahat Mehmet Âkif Ersoy tarafından yazılan yedi kitabın birleşiminden meydana gelen bir külliyattır. Bu eser içerisinde yer alan birinci kitap bütün eserin de ismi olan Safahat'tır. Safahat, safhalar, bölümler, görünüşler, manzaralar anlamına gelmektedir. Birinci kitaba bu ismin verilmiş olmasının nedeni içerisindeki şiirlerin farklı farklı kişi ve mekanları tasvir etmesinden kaynaklanmaktadır. Mehmet Âkif Ersoy'un, *Sebilürreşad*'da yayınlanan yazılarından hareketle o, tasvir ve plan bahsi üzerinde düşünceler üretmiş eserlerini bu doğrultuda meydana getirmiştir. Safahat'ın içerisinde yer alan diğer kitaplar *Süleymaniye Kürsüsünde*, *Hakkın Sesleri*, *Fatih Kürsüsünde*, *Hatıralar*, *Asım ve Gölgeleler*'den oluşmaktadır. Bütün bu kitaplarda Mehmet Âkif Ersoy, halkın selameti için şiirler yazmış halkı uyarma ve uyandırmayı görev edinmiştir.

Safahat eserinin sonuncu kitabı olan Gölgeleler'in içerisinde kurtuluş savaşı yıllarında İstanbul'da ve Ankara'daki Taceddin Dergahında yazdığı birkaç şiir bulunmakla beraber ağırlıklı olarak ömrünün son yıllarını geçirdiği Mısır'da geçen süreç içerisinde yazdığı şiirler yer almaktadır. Mısır'daki yaşantısında daha ziyade kendi içine dönen şairin yazdığı şiirlerde bu ruh halinin yansımalarını görmek mümkündür. İstanbul ve Ankara'da yazdığı bu bölüm içerisinde yer alan, bu çalışmada da üzerinde değerlendirmeler şiirleri Âkif'in yer yer kendisinin de karamsarlığa kapıldığı ve daha sonra toparlanarak milletine güç aşılama çabıştığı şiirlerdir.

Mehmet Âkif Ersoy gerek yazdıklarıyla gerekse duruşu ve karakteri arasında çelişkili olmamasıyla örnek alınan edebiyatımızdaki önemli şahsiyetlerden biridir. O yalnızca gördüğü ve yaşadıklarını anlatmayı kendine ilke edinmiş, sanatıyla gençliğe örnek olmaya çalışmış ve cenazesinde ülkenin geleceği olan gençlerin omuzunda son yolculuğuna çıkarak umudu olan gençliği kazanmış bir şairdir.

KAYNAKÇA

- Abdülkadiroğlu, Abdülkerim ve Nuran Abdülkadiroğlu (1987), Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri "Sırat-ı Müstakim ve Sebîlü'r-Reşad Mecmualarında Çıkan", Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları
- Ayata, Yunus, "Mehmet Âkif Ersoy'un Asım'ında Toplumsal Meseleler, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2014, C.38, Sayı 2
- Baş, Selma, "Bir Merhamet Şairi Olarak Mehmet Âkif Ersoy, Turkish Studies Dergisi, Bahar 2012
- Ersoy, Mehmet Âkif, SAFAHAT, Düzdağ, M. Ertuğrul (hızl.), 11. Baskı, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2017
- Fedai, Özlem, "İman Şövalyesi'nin Mağarasındaki Gölgeleler", Hece Dergisi Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı, 2008, S.314-322
- Güneş, Mustafa, "Bir Aruz Ustası Olarak Mehmet Âkif Ersoy", Erdem Dergisi, 58. Sayı, 2010
- Gür, Muhammet, "Süleyman Nazif", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, 32. Cilt, S.92-94, İstanbul 2010
- Haykır, Tayfun, Mehmet Âkif'in "Leyla"sı, Türk Dili Dergisi, 820.Sayı, Nisan 2020
- Karakoç, Sezai (1985), Mehmed Âkif, İstanbul: Diriliş Yayınları
- Karataş Turan, "Safahat: Her Yüzde Yüz İstirap", Hece Dergisi Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı, 2008, S.262-270
- Kazan Nas, Şevkiye, "Klasik Türk Şiirindeki Leylâ Manzumundan Modern Türk Şiirindeki Leylâ İmgesine: Mehmet Âkif'in Kaleminden Leylâ Şiiri", SUTAD Dergisi, Güz 2017, S.251-271
- Kısakürek, N. Fazıl, "Âkif'in 101. Doğum Yılında", Yeni Türk Edebiyatı Dergisi 'Doğumunun 110. Ve İstiklâl Marşı'nın Kabulünün 62. Yıldönümünde Mehmet Âkif Hatırasına', 1983
- Okay, Orhan (2005), Bir Karakter Heykelinin Anatomisi Mehmed Âkif, Ankara Akçağ Yayınları (3.Baskı)
- Okay, Orhan ve M. Ertuğrul Düzdağ, "Mehmet Âkif Ersoy", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C.28, Ankara, 2003
- Okay, Orhan, Düşünce ve Edebiyat Dünyamızda Âkif İmajı, Hece Dergisi Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı, 2008, S.578
- Okay, Orhan, Mehmet Âkif'in Karakteri ve Sanatı, Hece Dergisi Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı, 2008, S.8-24
- Okay, Orhan, Sanat ve Edebiyat Yazıları, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015
- Sarı, Mehmet, "Mehmet Âkif Ersoy'un Bir Şiirinde Karamsarlık ve Ümit", Türk Kültürü Dergisi, 2004
- Yetiş, Kazım (2011), Bir Mustarip Mehmet Âkif Ersoy, Ankara: Akçağ Yayınları (2.Baskı)

İSTİKLÂL MARŞI'NIN KABULÜNÜN 100. YIL ANISINA
ULUSAL LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

“BÜYÜK TAARRUZ OTURUMU”

13 Mart 2021 - Cumartesi

BÜYÜK TAARRUZ OTURUMU	OTURUM BAŞKANI: PROF. DR. ESRA SARIKOYUNCU DEĞERLİ
-----------------------	--

SAAT	BİLDİRİ SAHİBİ	BİLDİRİ BAŞLIĞI
14:30 - 15:30	GÖKÇE YAVUZ	KURMAY ALBAY HALİT AKMAN SU VE BÜYÜK TAARRUZ'A ETKİSİ
	BATUHAN RECEP İMİRGİ	MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN
	FURKAN SADAK	MİSAK-I MİLLİ KARARLARI KARŞISINDA İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN VERDİĞİ TEPKİLER
	HALİL ÖLMEZ	KÜTAHYA MEBUSU YUSUF CEMİL BEY VE İSTİKLÂL MARŞI YARIŞMASINA KATILDIĞI ŞİİRİ
	AHMET CEVİZCİ	OSMANLI DEVLETİNDE GÜLBANK VE TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE İSTİKLÂL MARŞI'NIN TÜRK TÖRENLERİ ÜZERİNDEKİ MANEVİ ETKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

KURMAY ALBAY HALİT AKMAN SU VE BÜYÜK TAARRUZ'A ETKİSİ

Gökçe YAVUZ, Yüksek Lisans Öğrencisi,
Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı,
gokceyavuz8@gmail.com

ÖZET

30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti ve İtilaf Devletleri arasında imzalanan Mondros Mü-tarekesi sonucunda İtalya, İngiltere, Fransa, Rusya ve Yunanistan gibi devletler Anadolu'nun çeşitli yerlerinde işgale başladı. 19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile başlayan Milli Mücadele Dönemi, kongrelerin yapılması, düzenli ordunun kurulması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılması ve çeşitli siyasi faaliyetler neticesinde bir sonuca ulaştı. İtilaf Devletlerinin Anadolu'dan atılması için çeşitli cephelerde mücadeleler başladı. Bu mücadelelerden belki de en önemlisi Milli Mücadele Döneminin sonunu getiren ve Yunan ordusunu Anadolu topraklarından atan Büyük Taarruz oldu. 26 Ağustos 1922 günü başlayan Büyük Taarruz'da çok sayıda subay ve asker yer aldı.

Bu çalışmanın asıl konusu, 1884 yılında Kastamonu'da doğan ve Büyük Taarruz'da 5'inci Kafkas Tümeni Komutanlığı görevini yapan Halit Akmansu'nun kim olduğu, askerlik ve siyasi yaşamı hakkında bilgi vermektir. Ayrıca, 30 Ağustos 1922 Dumlupınar Meydan Muharebesinin arkasından başlatılan takip harekâtının bir parçası olan Yunan General Trikopis'in nasıl 5'inci Kafkas Tümeni tarafından esir edildiği arşiv belgeleri ve Halit Akmansu'nun röportajı ile değerlendirildi.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Halit Akmansu, 5'inci Kafkas Tümeni, General Trikopis, Dumlupınar

STAFF COLONEL HALİT AKMANSU AND ITS EFFECT ON THE GREAT OFFENSIVE

ABSTRACT

As a result of the Mondros Armistice signed between the Ottoman Empire and the Entente States on October 30, 1918, states such as Italy, Britain, France, Russia and Greece began to occupy various parts of Anatolia. May 19, 1919 the day Mustafa Kemal Pasha's arrival in Samsun began with the National Struggle Period, making congress, the establishment of a regular army, Turkey The opening of the Grand National Assembly and reached a result of a variety of political activities as a result. Fights began on various fronts to expel the Entente States from Anatolia. Perhaps the most important of these struggles was the Great Offensive, which brought the end of the War of Independence and expelled the Greek Army from Anatolian lands. Many officers and soldiers took part in the Great Offensive that started on 26 August 1922.

The main subject of this study is to give information about who Halit Akmansu, who was born in 1884 in Kastamonu and served as the Commander of the 5th Caucasus Division in the Great Offensive, about his military service and his political life. In addition, how the Greek General Trikopis, who was a part of the pursuit operation launched after the 30 August 1922 Battle of Dumlupınar, was captured by the 5th Caucasus Division was evaluated with archive documents and Halit Akmansu's interview.

Keywords: Great Offensive, Halit Akmansu, 5th Caucasus Division, General Trikopis, Dumlupınar

GİRİŞ

Kurmay Albay Halit Akmansu, 1884 yılında Kastamonu'nun Daday ilçesine bağlı Kelebek köyünde doğdu. 1 Aralık 1903'te Mühendishane-i Berri Hümayun'da eğitime başladı. 26 Eylül 1906'da teğmen olarak buradan mezun oldu. 1907'de üsteğmen rütbesine yükseldi. 26 Ağustos 1909'da kurmay yüzbaşı olarak Harp Akademisi'nden mezun oldu. Harp Akademisi'nden mezun olduktan sonra Halit Akmansu, 5'inci Ordu emrinde kurmay stajları için Şam'a gönderildi (Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1989: 251). 1910 yılında Havran'a ortaya çıkan Dürzi isyanı ve Kerek sancağındaki ayaklanmaları bastırmakla görevlendirildi. 1913'te Bağdat'ta bulunan 13'üncü Kolordu kurmaylığına, daha sonrasında Ankara Redif Müfettişliği kurmay başkanlığına buradan da Şam'da bulunan 8'inci Kolordu Erkan-ı Harbiye'sine atandı (Kurtuluş, 1993: 398-399). Birinci Dünya Savaşı yıllarında Halit Bey, Kanal cephesinde Irak ve Havalisi Komutanlığı Kurmaylığında görev aldı. 9 Kasım 1915 tarihinde gerçekleşen Selmanıpak Meydan Muharebesine katıldı. Birinci Dünya Savaşında İngilizlere karşı Osmanlı Devletinin zaferi ile sonuçlanan Kût'ül-Amare kuşatmasında da yer aldı. Halit Bey, 5 Aralık 1918 tarihinde 6'ncı Ordu karargâhı 1'inci Şube Müdürlüğüne atandı (Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1989: 251; Kurtuluş, 1993: 398-399).

İtilaf Devletleri, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesinin 7. Maddesine dayanarak Anadolu'nun çeşitli yerlerinde işgale başladı. Mustafa Kemal Paşa, bu işgalleri önlemek ve Anadolu'nun durumunu görmek maksadıyla 19 Mayıs 1919'da Samsun'a doğru harekete geçti. Samsun'a gelen Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'nun kurtulması için kongrelere başladı. İstanbul Hükümeti, 4 Eylül 1919 tarihinde başlayan Sivas Kongresini dağıtmak üzere Elazığ Valisi Ali Galip'i görevlendirdi. Ali Galip'in yakalanmasında ve Binbaşı Nowil'in kışkırtması sonucu Malatya'da çıkan olayların bastırılmasında da Halit Bey görev aldı (Kurtuluş, 1993: 399; Okay, 1983:112).

İstiklâl Harbi'nin başladığı 1920 senesinde Halit Bey önce tümen komutanlığı yetkisi ile Maraş Bölge komutanlığına, 7 Ağustos günü Elcezire Cephesi Kurmay Başkanlığına atandı ve Aralık 1920'ye kadar burada görevine devam etti. Aralık ayında Ankara'ya giden Halit Bey, Milli Müdafaa Vekâleti Sevkiyat ve Nakliyat Dairesi Umum Müdürlüğüne atandı (Kurtuluş, 1993: 399).

Halit Bey, 6 Ağustos 1921 tarihinde Sakarya Meydan Muharebesi başlamadan hemen önce 3'üncü Kafkas Tümeni komutanlığına atandı. Türk ordusunun başarısıyla sonuçlanan muharebe sonrasında büyük taarruz için hazırlıklar başladı. Halit Bey, 9 Ekim 1921 günü 1'inci Ordu kurmay başkanlığına atandı. Ali İhsan Paşa ile arasında çıkan bir anlaşmazlık nedeniyle Halit Bey istifa etti. 19 Ocak 1922 günü 5'inci Kafkas Tümeni komutanlığına atandı. 1924 senesinde kendi isteği ile askerlik görevinden ayrılarak Kastamonu milletvekili oldu (Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1989: 252).

Halit Akmansu'nun siyasi faaliyetlerine baktığımız zaman, 23 Temmuz 1923 günü meclisten mazbatasını alarak Kastamonu milletvekili oldu. Bu tarihten itibaren fiilen askerlik hayatı son

buldu. Halifelîği şiddetle savunan Halit Bey, 3 Mart 1924 tarihinde halifelîğın kaldırılması kanununun kabulünden sonra Cumhuriyet Halk Fırkasından istifa etti. Kazım Karabekir başkanlığında Kasım 1924'te kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasına katılarak 3 Haziran 1925'te firkanın kapatılmasına kadar burada milletvekilliğini sürdürdü. Fırka kapatıldıktan sonra Halit Bey, 1 Kasım 1927'ye kadar bağımsız olarak milletvekilliğine devam etti. 14 Şubat 1929 tarihinde ise Albay olarak emekli oldu (Kurtulmuş, 1993: 399).

Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Harbine katılan Halit Bey'e, Osmanlı Devleti ve Almanya tarafında nişan ve madalyalar, TBMM tarafından ise İstiklâl Madalyası verildi. 10 Şubat 1953 günü İstanbul'da vefat ederek Karacaahmet Mezarlığına defnedildi. 27 Eylül 1988 tarihinde naaşı Ankara Devlet Mezarlığına defnedildi (Türk İstiklâl Harbi'ne Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri, 1989: 251-252).

Büyük Taarruz Öncesi Batı Cephesinde Durum ve Taarruz Hazırlıkları

Sakarya Meydan Muharebesinin 9 Ekim 1921 tarihinde sona ermesinden sonra Yunan ordusu Sakarya Nehri'nin batısına çekildi. Türk ordusunun durumu şöyleydi: 3'ncü ve 4'üncü Kolordular Eskişehir'de, 1'inci, 2'nci ve 5'inci Süvari Kolorduları Afyon bölgesindeydi. Yunan ordusunun durumu ise 3'üncü Kolordu Eskişehir'de, 1'inci ve 2'nci Kolordular Afyon bölgesinde, 11'inci Takviye Tümeni ise İznik ve Bilecik bölgesinde bulunmaktaydı (Çalhan, 1992: 69).

15 Ekim 1921 tarihinde Batı Cephesinin kuruluşuna başlandı. 4'üncü Kolordu komutanlığına getirilen Albay Kemalettin Sami Bey'e bağlı 5'inci Kafkas Tümeni, 11'inci ve 12'nci Tümenler oluşturuldu. 15 Ekim tarihinde 5'inci Kafkas Tümeni komutanlığında Albay Cemil Cahit getirildi. Bu tümenin birlikleri; 9'uncu, 10'uncu, 13'üncü piyade alayları, bir hücum taburu, bir süvari bölüğü ve bir topçu alayından ibaretti. Ayrıca tümene, bir istihkam bölüğü, bir muharebe takımı, bir sıhhiye bölüğü, 4 ulaştırma kolu ve bir ekmekçi takımı dâhil edildi (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım İnci Kitap Büyük Taarruz Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922), 1994: 27).

19 Aralık 1921 tarihinde 4'üncü Kolordu komutanı cephedeki 2'nci Kolorduyu değiştirdi ve böylece 5'inci Kafkas Tümeni 7'nci Tümenin yerini aldı. Bu tarihten sonra 1'inci Ordu Komutanı kurmay başkanlığını yapan Halit Bey, ordu komutanı Ali İhsan Paşa ile tartışma yaşayınca bu görevinden istifa etti. 19 Ocak 1922 tarihinde Halit Bey, 5'inci Kafkas Tümeni komutanlığına getirildi (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım İnci Kitap Büyük Taarruz Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922), 1994: 67).

Türk ordusu gerek komuta kademesindeki boşlukların kapatılması ve gerekse ordunun ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Sakarya'dan sonra yapılacak yeni bir taarruz ilkbahara bırakıldı. 14 Mart 1922 günü Batı Cephesine gelen Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, hazırlıkların henüz tamamlanmadığını görünce taarruzu bir kez daha erteledi. Bu olay, mecliste milletvekillerinin tepkisine yol açtı. Milletvekilleri, ordunun biran önce taarruza geçmesini istiyordu (Belen, 1970: 11). Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle Türk ordusu haziran ayından itibaren hazırlıklarını hızlandırdı. Türk ordusu yeni bir taarruz planı hazırladı. Hazırlanan planla, Türk ordusunun ana kuvvetleri Yunanlıların bulunduğu mevziinin dış kanadında toplayarak, yok edici bir meydan muharebesi yapmayı amaçlamaktaydı. Bu amaçla, Türk ordusu Afyon yakınlarında bulunan

sağ tarafın güneyinde ve Akarçay ile Dumlupınar karşısına gelen yerde toplanacaktı. Kesin sonuç için Afyon'un güneyinde on iki piyade ve üç süvari tümeninin toplanması gerekmekteydi. 2'nci Ordu, Sakarya Nehri ve Akarçay arasında kalan mevziide, 1'inci Ordu'dan bir gün önce hareket edecekti. Böylece, 2'nci Ordu Yunanlıların dikkatini çekerek 1'inci Ordu'nun rahat bir şekilde hareket etmesini sağlayacaktı. 2'nci Ordu, 120 kilometre genişlikte bir bölgede elli bin kişi ile karşısında bulunan 8 tümenlik yüz bin kişiden oluşan Yunanlılara karşı taarruz edecekti (Atatürk, 1999: 895-897; Altıntaş, 2010: 62; Belen, 1970: 19-23).

28/29 Temmuz 1922 tarihinde Konya'da yapılacak olan bir futbol maçını izlemek bahanesiyle toplanan Türk komutanları, taarruzun son hazırlıklarını, nasıl yapılacağını ve harekât planı hakkında son görüşleri 3 gün boyunca yapılan toplantıda konuşular. Yapılan görüşmeler sonucunda 15 Ağustos'a kadar taarruz hazırlıklarının tamamlanmasına karar verildi (Atatürk, 1999: 897; Artuç, 1986: 74; Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 20).

Batı Cephesi komutanı İsmet Paşa, 6 Ağustos tarihinde ordulara verdiği emirden sonra, 1'inci Ordu'ya bağlı, 8'inci ve 14'üncü tümenler asıl taarruz bölgesini oluşturmaktaydı. 2'inci Kolordu Aziziye, 4'üncü Kolordu Bolvadin, 1'inci Kolordu Çay ve 5'inci Süvari Kolordusu ise Ilgın bölgesinde bulunmaktaydı. 1'inci Ordu hizmetinde bulunan on iki tümen Afyon'un güneyinde 25 kilometre genişliğinde bir alanda toplanması gerekmekteydi. Türk birlikleri, yaklaşık 100-150 kilometrelik bir alanda Yunan ordusuna belli etmeden yer değiştirmeliydi. Bunun için yolların durumu hakkında keşif yapıldı. Bu keşiflere göre, Türk ordusunun emredilen mevziilere intikali gece yapılacaktı. Yürüyüş cetvelleri ve lojistik bakımdan hazırlıklar yapıldı. Yığınak hazırlıkları, 14 Ağustos gecesi başladı ve 24 Ağustos gecesi son buldu (Görgülü, 1992: 17-18).

Türk ordusu, taarruz hazırlıklarını tüm dünyadan gizli bir şekilde ve sessizce yapmaktaydı. 24 Ağustos 1922 tarihinde Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Erkan-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ve diğer paşalar Şuhut'a geldi (Gündüz, 1973: 153). Taarruz hazırlıkları planlandığı şekilde tamamlandıktan sonra Türk ordusu, 26 Ağustos günü sabaha karşı saat 5'te topçu ateşi ile Kocatepe'den taarruza başladı (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 95; Belen, 1970: 30; Atatürk, 1999: 899; Girgili, 1989: 283; Türksöy, 2004: 57).

5'inci Kafkas Tümeninin Büyük Taarruz Faaliyetleri ve Kurmay Albay Halit Akmansu'nun Etkisi

26 Ağustos 1922 günü saat 5'te Türk topçu ateşi başladıktan sonra 4'üncü Kolordu emrinde altında bulunan Albay Halit komutasındaki 5'inci Kafkas Tümeni birlikleri, saat 6.30'da Kaleciksisivrisi'ne ve Yunan birinci hattına girdi. 1'inci ve 4'üncü Türk Kolordularına karşı Yunan askerleri karşılık verdiyse de başarılı olamadı. Yunanlıların 35'inci Alayı Küçük Kaleciksisivrisi'ni savunmakta idi. 35'inci Alaya yardıma gelen 11'inci Alay birlikleri Türk süngü hücumuyla başa çıkamayarak Erkmen Tepe ve bu tepenin güneydoğusunda bulunan Hıdırlık tarafına çekildi. Bahsedilen mevziiler saat 6.55'te Yunan ordusundan temizlenmiş oldu (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 96; Belen, 1970: 30; Görgülü, 1993: 287; Aydemir, 2015: 478).

5'inci Kafkas Tümeninin 127'nci Alayı Toklusivrisi ve Deliklitaş arasından 1310 rakımlı tepeye, 70'inci Alay ise Tezekliya ve Ulukaya istikametine ilerledi. 5'inci Kafkas Tümeni ve 11'inci Tümenin birlikte yaptığı harekât neticesinde 1310 rakımlı Erkmen tepesi üç defa zapt edildi. Ancak Yunanlıların karşılık vermesiyle tepe tekrar Yunan kuvvetlerinin eline geçti (Atase Arşivi, İSH, 1802/19ax).

1310 rakımlı Erkmen tepesinin mutlak surette ele geçirilmesi gerekmektedir. 4'üncü Kolordu komutanı Kemalettin Sami Bey taarruzu yönetmek üzere 5'inci Kafkas Tümeni karargâhına geldi. Güneyden 16 top ile 5'inci Kafkas Tümeni, batıdan 20 top ateşi ile 11'inci Tümen topçu ateşine başladı. Saat 7'ye kadar devam eden topçu ateşi sonucunda Erkmen tepesi ele geçirildi. Muharebenin devamında saat 8'de Alikaya, Çırçır Çeşmesi ve Erkmen tepesinde dâhil kuzeydeki tepeler ele geçirildi. Yunanlılar dağınık bir halde çekilmeye başladı. Bu gerçekleşen muharebe de Türk ordusu, 15 subayı ve 150 eri şehit oldu veya yaralandı. Yunan ordusunda ise yaralı ve ölü olmak üzere 3 bin zayıat vardı (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 128; Akbay, 1992: 124).

28 Ağustos sabahı saat 7.20'de 4'üncü Kolordu komutanının verdiği emirle 5'inci Kafkas Tümeni Balmahmut-Yahyalı Boğazından geçerek kuzeydeki Bardaktepe civarına gelecekti. Tümen, Resulbaba Tepesi-Oğlanmezarı-Tavşantepe hattını keşfederek, bu hattında güvenliğini sağlayacaktı (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 161). Emredilen hatta ilerleyen tümen kuvvetleri, hava kararına kadar Oğlanmezarı kuzeyinde taarruza devam etti. Kafkas Tümeninin bir kısım kuvveti Yahya Boğazında, bir alay kadar kuvveti ise Oğlanmezarı bölgesinde geceyi geçirdi (Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl:64 Sayı:136, 2015: 125; Atase Arşivi, İSH, 1802/19bg; Atase Arşivi, İSH, 1802/19bh).

29 Ağustos sabahı saat 7'de kolordu komutanı 23 numaralı kolordu emrini verdi. Emre göre, birlikler saat 7'de hareket edecekti. 5'inci Kafkas Tümeni 29 Ağustos günü, Oğlanmezarı-Kağnıcı Çiftliği-Çalköy kuzeyinde bulunan Kızıltepe istikametine ilerleyecekti. Tümen, Beşkarış-Genişler-Aydemir-Allıören-Yeniköy hattında keşif yapacaktı. Ayrıca Mürettep Süvari Alayı bu tümenin emrine verildi (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 198-199). Verilen emir üzerine harekete geçen tümen birlikleri, karşısına çıkan Albay Kallidopulos komutasındaki 12'nci Tümen ile mücadeleye başladı (Artuç, 1986: 139). Oğlanmezarı kuzeyinde ve kuzeybatısında başlayan muharebeden sonra tümen komutanı Halit Bey yeni bir emir verdi. 10'uncu Alayın doğu tarafında bulunan Taşlıtepe ve Çatkuyu Deresi arasındaki bölgede 9'uncu Yunan Alayı ile taarruz edildi. Tümen komutanı, Yunanlılarla taarruzun başladığını, Mudamtepe ve Resulbaba arasındaki Terzi Gediği mevkiisinde Yunanlıların bulunduğu ve batıya ilerleyemeyeceği kolorduya bildirdi. Kolordu komutanı verdiği ikinci bir emirde, 5'nci Kafkas Tümenine bu şekilde devam edilmesi gerektiğini emretti. Saat 13.30'da Başkimse'ye ulaşıldı. Kolordu komutanının saat 15.30'da verdiği emirle, 5'inci Kafkas Tümeni Başkimse üzerinden Küçükköy'ün kuzeyindeki sırtlara ve demiryolu gerisine gelecekti. Saat 16.30'da Başkimse-Akçaşehir-Küçükköy yolu üzerinden ilerleyerek saat 23'te Küçükköy'e ulaştı ve geceyi Kozluca tepe güneyinde geçirdi (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 199, 200-202).

Muharebenin şiddetlendiği ve Yunanlılara asıl darbenin vurulduğu 30 Ağustos 1922 günü, 5'inci Kafkas Tümeni Küçükköy'ün batısında ihtiyattaydı (Atase Arşivi, İSH, 1802/20ai). Yunan ordusu ise geceyi Çalköy ve Adatepe mıntıklarında geçirdi. 30 Ağustos sabahı Çalköy'ü

yakarak daha batıya Adatepe'den Dumlupınar'a yürüyüşü başladı. Saat 10'da Çalköy'den 1'inci Ordu karargahının bulunduğu Akçaşehir'e gelen Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Kızıлтаş Vadisinin kapatılması gerektiğinin önemine vurgu yaptı. Bu nedenle, 5'inci Kafkas Tümeni batıya doğru hareketini hızlandırdı (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 199, 243; Artuç, 1986: 160-161). Cephede bulunan bütün tümenler saat 14'te taarruza başlayacaktı. Verilen emre göre, 5'inci Kafkas Tümeni Selkisaray üzerinden Adatepe'nin doğusuna hareket edecekti (Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz, 1995: 199, 245). Hazırlıklarını ancak tamamlayan Türk tümenleri saat 17'de taarruza başlayabildi. Saat 17.30'da 5'inci Kafkas Tümeni Yunan asıl mevziilerinin olduğu Adatepe'de taarruza başladı (Aykut, 2006: 251-252).

11'inci Tümenin gözetleme yeri olan Zafertepe'ye gelen Mustafa Kemal Paşa, saat 18.30'da 5'inci Kafkas Tümeni komutanına verdiği emirle Küçük Adatepe'nin mutlaka ele geçirilmesini istedi. Bu emir ağızdan ağıza yayılarak birlikler çok hızlı bir şekilde Adatepe istikametine ilerlemeye başladı (Artuç, 1986: 166; Yılmaz, 2008: 382). Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği emirden yaklaşık yarım saat sonra tümen, Yunan mevziilerine yaklaştı ve yapılan topçu ateşi sonrasında Adatepe bölgesi ele geçirildi. Yunanlılar, karşı saldırıya geçtiyse de başarılı olamadılar (Artuç, 1986: 166). Yunan kuvvetlerini takip eden 1'inci Kolordu birlikleri, Dumlupınar mevziisini ele geçirdi. Dumlupınar'ın ele geçirilmesi Türk İstiklâl mücadelesinin bir dönüm noktası oldu. Artık Yunan askerleri, Anadolu'da duramayacaklarını anladı ve bu tarihten sonra Yunanlılar İzmir istikametinde çekilmeye başladı.

30 Ağustos 1922 günü iki taraf arasında gerçekleşen şiddetli muharebeler neticesinde, Yunan ordusu Uşak-Banaz istikametinde çekilmeye başladı. 30 Ağustos günü Adatepe etrafında meydana gelen muharebeden sonra, Hamurköy-Çalköy-Adatepe hattında bulunan Yunan tümenlerinin bir kısmı Kızıлтаş Deresi boyunca batıya doğru çekildi. Türk ordusunun aldığı bir esirin verdiği ifade de Yunanlılar, Kızıлтаş Deresi vadisinin kapalı olması dolayısıyla geri döneceklerini söyledi (Atase Arşivi, İSH, 1786/159ar). 30 Ağustos gecesi Arpalıköy'de bulunan Kemalettin Sami Bey saat 2'de verdiği raporda, 5'inci Kafkas Tümeni Adatepe kuzeyindeydi (Atase Arşivi, İSH, 1786/159av). 31 Ağustos günü bulunduğu mevziyi savunan tümen geceyi Adatepe'nin doğusunda geçirdi (Atase Arşivi, İSH, 1784/108aa; Aykut, 2006: 255).

4'üncü Kolordu birlikleri, 31 Ağustos gününü Adatepe-Arpalık-Çalköy bölgesinde geçirdi. 1 Eylül günü için kolordu birlikleri, İslamköy'e ulaşacaktı. 1 Eylül akşamı 5'inci Kafkas Tümeni Hatipler'de istirahatate geçti (Atase Arşivi, İSH, 1784/87; Süer, 1992: 179).

1 Eylül tarihinden sonra 4'üncü Kolordu kuvvetleri Dumlupınar'dan hareket ederek 2 Eylül'de Uşak'a ulaşacaktı. 2 kol halinde yürüyüşe başlayan kolordu birlikleri, sol taraftan 11'inci ve 12'nci Tümenler, sağ taraftan ise 23'üncü Tümen ve 5'inci Kafkas Tümeni hareket edecekti (Belen, 1970: 80).

Albay Halit Akmansu'nun General Trikopolis'i Esir Alması

26 Ağustos günü başlayan ve 30 Ağustos günü Dumlupınar Meydan Muharebesi ile Büyük Taarruz sona erdi. Bu tarihten sonra Yunan ordusunu takip hareketine başlandı. Beş günlük muharebe sonucunda 5'inci Kafkas Tümeninin, 105 subayı ve 1200 eri şehit ve yaralı oldu.

2 Eylül günü 5'inci Kafkas Tümeni, saat 14'te Küçük Aslıhanlar'dan Uşak'a ilerledi ve Karahisar köyüne ulaştı. Burada köylülerden alınan ifade de, tahminen 12.000 Yunan askerinin köyleri yakarak Murat Dağından Uşak'a doğru ilerlediği öğrenildi. Bu haber üzerine Halit Bey, tümen süvari bölüğünü Yunanlılara karşı keşfe yolladı. Bir müddet sonra Yunanlılar ile muharebe başladı. Halit Bey'in Elmadağ doğu sırtlarında yaptığı gözlem sonucunda, Karahisar köyünün yandığı ve Yunanlıların köy içerisinde gezdiklerini gözlemledi (Akmansu, 1950: 304-305). Akşama doğru Elmadağ'da beyaz bayağın sallandığı görüldü. Daha sonra Türk süvari bölüğüne gelen bir Yunan subayı, kendisini General Trikopis'in gönderdiğini, generalin teslim olacağını ve teslim alınması istediğini söyledi. Yunan ordusu kaçışın mümkün olmayacağını düşünmeye başlamış olmalı ki, Yunan 1'inci ve 2'nci Kolordu Komutanları General Trikopis, General Diyanis ile birlikte Miralay Vandelis ve Erkan-ı Harbiye subayı da dahil yüzlerce subay ve binlerce er teslim oldu. Böylece, 5 tümeden oluşan Yunan grubu tamamen imha edildi (Atase Arşivi, İSH, 1786/140a; Gündüz, 1973: 175; Akmansu, 1950: 305). Tümen Komutanı Halit Bey liva komutanı Ali Rıza Bey'e verdiği emirle derhal Trikopis'in esir almasını söyledi. General Trikopis, Yunanistan'a geri dönmektense esir olmayı tercih etti (Akmansu, 1950: 305). 5'inci Kafkas Tümeni komutanının yazdığı raporda, tümenin esir aldığı Yunan miktarı, 4385 er ve 391 subaydı. Bunlara ek olarak, yaklaşık 700 hayvan, 1296 tüfek, 1 ağır makineli tüfek, 4 top ve çok sayıda cephane ele geçirildi. Yaralı olan Yunan askerleri, Göğem köyünde bulunan sıhhiye bölümünde tedaviye alındı (Gündüz, 1973: 175).

General Trikopis, tümen komutanı Halit Bey'in karargâhına getirildi. Tümen komutanı Halit Bey'in karşısına gelen Trikopis'in aç olduğu anlaşılınca, Halis Bey köylülerden yiyecek bir şeyler getirmesini istedi. Yunanlılardan çeşitli zulümler gören ve evleri halen yanmakta olan köylüler, esir edilen Yunan komutanına ve askerlerine bir lokma bile ekmek vermek istemedi. Bunun üzerine Halis Bey, kendi yanında bulunan peynir, zeytin ve ekmeği esir komutanlar ile paylaştı. Halit Bey ve General Trikopis bir ateşin etrafında oturdu ve konuştular. Bir sohbet havası içerisinde geçen konuşmada tümen komutanı, generale yenilgilerinin sebebini sordu. General Trikopis'in ifadesine göre yenilginin sebepleri şöyleydi:

1-Sakarya Meydan Muharebesinden sonra Başkomutan General Papulas'ın yerine Hacianesti'nin başkomutan olması ve orduya girmesiyle düzensizlik başladı.

2-Türk kuvvetlerinin Uşak istikametinde geri çekilme hatlarını kesmek üzere harekete geçtiğini öğrenen General Trikopis, durumu Hacianesti'ye bildirdi. Hacianesti, Trikopis'in önerdiği şekilde uçak keşiflerinin yapılmasına ve Altıntaş'a bulunan 2'nci Kolordu'nun sağ tarafına yaklaşmasına izin vermedi.

3-Trikopis asıl taarruzun yapılacağı Afyon bölgesine acele bir kuvvet istemesine rağmen bir tümen kadar kuvvetin bölgeye gönderilmesi.

4-Eskişehir-Afyon bölgesinde bir taarruzun mümkün olmayacağı düşünen general, Belen hatında taarruzun yapılmasını önerdiyse de bu öneride kabul edilmedi (Akmansu, 1950: 305-306).

3 Eylül sabahı General Trikopis, Süvari bölüğüne teslim edilerek Uşak'ta bulunan Başkomutan M. Kemal Paşa'nın yanına gönderildi. 4'üncü Kolordu birlikleri Takmak'ın kuzeyinden Güvercinlik-Çetmi hattı istikametine ilerledi (İncedayı, 2007: 226). 3 Eylül akşamı, 5'inci Kafkas Tümeni Dutluca'ya ulaştı ve geceyi burada geçirdi. 4 Eylül günü saat 15'e kadar

buldukları bölgede kalan kolordu birlikleri, bu saatten sonra 5'inci Kafkas Tümeni gece yarısı Karacaahmet'e ulaştı (Niş ve Söker, 1969: 71, 75).

4'üncü Kolordu tümenleri, 4 Eylül'den sonra Manisa istikametine doğru hareke geçti. Türk ordusu 9 Eylül günü İzmir'e girerken, 4'üncü Kolordu birlikleri ise 9 Eylül günü Ahmetli'ye ulaşarak öğleden sonra buradan harekete geçti. 5'inci Kafkas Tümeni Turgutlu'nun doğusuna ulaştı ve burada dinlenmeye geçti. 15 Eylül tarihine kadar 4'üncü Kolordu birlikleri Manisa bölgesinde kaldı. 5'inci Kafkas Tümeni ise 17 Eylül'de Akhisar'a ulaştı ve burada kaldı (Niş ve Söker, 1969: 180). Böylelikle, 19 Mayıs 1919 günü Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a çıkışı ile başlayan milli mücadele sürecinin son safhasını oluşturan Büyük Taarruz ile sona erdi. 18 Eylül 1922 gününe kadar Yunanlılar ile askeri mücadeleler devam etti. Bu tarihten sonra Batı Trakya hariç, bütün Anadolu'dan Yunanlılar çekilmiş oldu.

SONUÇ

1884 yılında Kastamonu Daday ilçesinde doğan Halit Bey, 1909 yılında kurmay yüzbaşı olarak harp akademisinden mezun oldu. Mezun olduktan sonra Birinci Dünya Savaşına katıldı ve Osmanlı Devletinin zaferi ile sonuçlanan Kût'ül-Amare kuşatmasında yer aldı. 19 Mayıs 1919'dan sonra başlayan milli mücadele döneminde de önemli roller oynadı. Sakarya Meydan Muharebesinde 3'üncü Kafkas Tümeni komutanı oldu. Muharebeden sonra Büyük Taarruz'un hazırlık evresinde önce 1'inci Ordu Komutanlığı kurmay başkanlığını, daha sonra ise 5'inci Kafkas Tümeni komutanlığına atandı. 26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz boyunca Halit Bey, 5'inci Kafkas Tümeni komutanlığı görevini başarıyla yerine getirdi. 26 Ağustos günü Türk topçu ateşi ile başlayan büyük taarruzda 5'inci Kafkas Tümeni sırasıyla, Kaleciksisivrisi, Poyralıkaya, Alikaya, Ahibaba, Yılanlıkaya-Ballıkaya hattı, Bardaktepe ve Oğlanmezarı bölgelerine hakim oldu. Dumlupınar Meydan Muharebesinin gerçekleştiği 30 Ağustos günü 5'inci Kafkas Tümeni de Adatepe bölgesini ele geçirdi. Bu tarihten sonra Yunan ordusunu takip eden Türk askerleri Uşak istikametine ilerlemeye başladı. Yunan 1'inci Kolordu komutanı General Trikopolis 2 Eylül günü daha fazla harekate devam edemeyeceğini anlamış olmalı ki teslim olmak için bir Yunan subayını Halit Bey'in karargahına yolladı. Böylece, 5'inci Kafkas Tümeni tarafından Yunan General Trikopolis, General Diyanis ve daha pek çok Yunan subayı ve askeri esir alındı. Halit Bey'in karargahına getirilen Trikopolis'in, burada bir sohbet havası içerisinde ilk sorgulaması yapıldı. 3 Eylül günü esirler, Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın karargahına gönderildi. Bu olaydan sonra 5'inci Kafkas Tümeni takip harekâtına devam etti. 4'üncü Kolorduya bağlı diğer birliklerde olduğu gibi Halit Bey'in tümeni de Manisa'ya ulaştı. Milli mücadele döneminin askeri safhası 18 Eylül'e kadar devam etti. Bu tarihe kadar Batı Trakya hariç, Anadolu'da tek bir Yunanlı kalmamış oldu. Yunan işgalinden kurtulan Anadolu'da birçok komutan askeri görevinden istifa ederek milletvekili oldu. İşte Halit Bey'de bu komutanlardan birisiydi. Temmuz 1923 senesinde meclisten mazbatasını alarak Kastamonu milletvekili oldu ve fiilen askerlik hayatı son buldu. 1927 senesine kadar milletvekili görevinde kaldıktan sonra tekrar askerliğe geri döndü ve 1929 senesinde Albay olarak emekli oldu. 10 Şubat 1953 senesinde İstanbul'da vefat etti.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

- Atase Arşivi, İSH, 1802/19ax
Atase Arşivi, İSH, 1802/19bg
Atase Arşivi, İSH, 1802/19bh
Atase Arşivi, İSH, 1802/20ai
Atase Arşivi, İSH, 1786/159ar
Atase Arşivi, İSH, 1786/159av
Atase Arşivi, İSH, 1784/108aa
Atase Arşivi, İSH, 1784/87
Atase Arşivi, İSH, 1786/140a

Kitap ve Makaleler

- Akbay, C. (1992). Afyon Muharebesi'nde 27 Ağustos Harekâtı. *Büyük Taarruzun 70nci Yılı Armağanı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Akmansu, H. (1950). Yunan Başkumandanı General Trikopis'in Teslim Oluşu. *Resimli Tarih Mecmuası*, S.8: 304-306. İstanbul: Tan Matbaası.
- Altıntaş, A. (2010). Büyük Taarruzun Askeri Hazırlıkları. *Atatürk ve Büyük Taarruz Kahramanlarına Armağan*, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Artuç, İ. (1986). *Başkomutan Meydan Muharebesi*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Askeri Tarih Belgeleri Dergisi, Yıl:64 Sayı:136, (2015). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Atatürk, M. K. (1999). *Nutuk-Söylev (1920-1927) Cilt 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Aydemir, Ş.S. (2015). *Tek Adam II*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aykut, F. (2006). *İstiklâl Savaşında 4ncü Kolordu*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Belen, F. (1970). *Büyük Türk Zaferi, Afyon'dan İzmir'e İstiklâl Harbi Hatıratı, Tenkitleri, Tahliller*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Çalhan, Ö. (1992). Büyük Taarruz Öncesi Askeri Faaliyetler ve Taarruz Planının Hazırlanması. *Büyük Taarruzun 70nci Yılı Armağanı*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Girgili, İ. (1989). Mondros'tan Mudanya'ya Servet'ten Lausanne'a. *Atatürk Araştırmaları Merkezi Dergisi*. C.5. S.14: 277-284
- Görgülü, İ. (1992). *Büyük Taarruz*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Gündüz, A. (1973). *Hatıralarım*. Haz. İhsan Iğır. İstanbul: Kervan Yayınları.
- İncedayı, C. K. (2007). *Türk İstiklâl Harbi*. Haz. Muhammet Safi. İstanbul: YKY Yayınları.
- Kurtulmuş, H. H. (1993). Dadaylı Halid Bey. TDV İslam Ansiklopedisi Cilt 8: 398-399. İstanbul.

- Niş, K., SÖKER, R. (1969). *Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 3nci Kitap Büyük Taarruzda Takip Harekatı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Okay, Ş. S., M. V. OKAY, (1983). *Büyük Taarruz'da Batı Cephesi Komutanları ve Şehitleri*. İstanbul: Yönetici Yayınları.
- Süer, H. (1992). Büyük Taarruzda Takip Harekatı (31 Ağustos- 1 Eylül 1922). *Büyük Taarruzun 70nci Yılı Armağanı*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanları Biyografileri. (1989). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Batı Cephesi 6ncı Kısım 1nci Kitap Büyük Taarruz Hazırlık ve Büyük Taarruz (10 Ekim 1921-31 Temmuz 1922). (1994). Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Türk İstiklâl Harbi II. Cilt Garp Cephesi 6ncı Kısım 2nci Kitap Büyük Taarruz. (1995). Ankara: Genelkurmay Basımevi
- Türksoy, E. (2004). *Askeri ve Stratejik Açından Büyük Taarruz*. Dokuze Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Yılmaz, V. (2008). *Sakarya'dan Lozan'a Sakarya ve Dumlupınar Meydan Muharebesi*. İstanbul: Kastaş Yayınevi.

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE BASIN

Batuhan Recep İMİRĞİ, Dumlupınar Üniversitesi Cumhuriyet Tarihi Yüksek Lisans

ÖZET

Basın; toplum hayatında, kitlelerin bilinçlenmesinde, kültürlenmesinde ve bir amaç etrafında toplanmasında oldukça etkili bir araç olarak varlık göstermiştir. Mustafa Kemal Paşa ulusal bağımsızlığın sağlanmasında halkın en önemli etken olduğunun farkına oldukça erken varmış ve bu doğrultuda daha okul yıllarında arkadaşlarıyla el yazısıyla bir gazete çıkarmıştır. Sonrasında Sivas'ta İrade-i Milliye ve Ankara'da Hakimiyet-i Milliye gazeteleri yayınlanmış ve bu gelişmeleri de Anadolu Ajansı'nın kurulma süreci takip etmiştir. Yapılan çalışma Milli Mücadele Dönemi'nde basın-yayın yaşantısının halkı nasıl etkilediğine, İstanbul basınının ve İtilaf Devletleri'nin gelişmelere karşı tutumuna ve Kurtuluş Savaşı'nda ard arda gelen başarıların basın-yayın yaşantısındaki gelişmelere nasıl bir katkı sağladığına değinmek amacıyla yapılmıştır. Özellikle Kuva-i Milliye'nin varlığını görmezden gelen ve Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmalarını yayınlamayan, İngiltere'nin sansür bayrağının gölgesinde hareket eden İstanbul basını 1921 yılı sonrasında tutumunu değiştirmiş ve bizlere başarıların tesirlerinin ne derecede olduğu göstermiştir. Çalışmamızda ATASE Arşivi'ni ön plana alarak dönemin birinci ve ikinci el kaynaklarından yararlandım.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal Paşa, Ulusal Bağımsızlık, Milli Mücadele, Basın, Yayın, Gazete.

PRESS IN THE PERIOD OF NATIONAL STRUGGLE

ABSTRACT

Press; it has been a very effective tool in public life, raising awareness of the masses, shrinking them and gathering them around a cause. Mustafa Kemal Pasha realized that the people were the most important factor in achieving national independence and published a handwritten newspaper with his friends during his school years. Afterwards, will-i Milliye newspapers were published in Sivas and Hakimiyet-i Milliye newspapers were published in Ankara and these developments were followed by the process of the founding of Anadolu Agency. The study was conducted to address how the press-publication life affected the public during the Period of National Struggle, the attitude of the Istanbul press and the Allied States against developments, and how successive achievements in the War of Independence contributed to the developments in the press-publication life.

Especially the Istanbul press, which ignored the existence of Kuva-i Milliye and did not publish the work of Mustafa Kemal Pasha, acted in the shadow of Britain's censorship flag, changed its stance after 1921 and made us see the degree to which the achievements had an increase. In our study, we were injured from the first and second hand sources of the period by bringing the ATASE Archive to the forefront.

Keywords: Mustafa Kemal Paşa, National Independence, National Struggle, Press, Publication, Newspaper.

GİRİŞ

Basın; toplum hayatında, kitlelerin bilinçlenmesinde, kültürlenmesinde ve bir amaç etrafında toplanmasında oldukça etkili bir araç olarak varlık göstermiştir. Mustafa Kemal Atatürk, Milli Mücadelenin kazanılmasında da oldukça tesirli olan basın yolunun önemini oldukça erken kavramıştı. Daha Harp Okulu'nda öğrenciyken dahi memleketin kötü gidişatını görmüş ve arkadaşlarıyla el yazısıyla bir gazete çıkarmıştır. Ancak basının her zaman milli mücadele ve ulusal egemenliğin yanında olduğunu söyleyemiyoruz ki bu durum kendisini işgal bölgelerinde oldukça etkili bir şekilde göstermiştir. O zaman basının işgal bölgelerinde özgür olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bu yıllarda basın ve sansür özellikle Yunan komutanlar ve İstanbul'u işgal eden İtilaf Devletleri tarafından adeta abluka altına alınmıştı. Bakıldığında İstanbul'un işgali Misak-ı Milli kararlarının meclis tarafından kabul edilmesine yani milli sınırlar içerisinde vatanın bölünmez bütünlüğüne karşı gerçekleştirilmiş olduğunu düşünürsek, basın üzerinde de elbette müdahalelerde bulunacakları aşikardı. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgaliyle birlikte sansür çalışmaları başlamıştı. Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı sıralarda İzmir'de Anadolu, Duygu ve Ahenk gibi bağımsızlığı ve ulusal egemenliği savunan gazetelerin yanında bir de Köylü Gazetesi vardı. Var olmasına vardı hatta bağımsızlık savaşını da savunuyordu ancak bağımsızlığı Amerika'nın teknik yardımına bağlıyordu.

Yunan komutanlar İzmir'de ki gazeteleri kendi gazeteleri gibi kullanmış; yasaklamaların, kısıtlamaların İzmir basınında yer alması için zor ve baskı kullanmıştı. İzmir İşgal Kuvvetleri Komutanının 25 Mayıs 1919 günü İzmir gazetelerinde yayınlanan emriyle toplantı ve yolculuk serbestlikleri sınırlandırılmıştır.¹ İnsanların özgür olmadığı topraklarda basının özgür olması zaten olanaksızdı. İşgalin halk üzerinde uyandırdığı etki ve şaşkınlıkta insanların bazı girişimlerde bulunmasını ilk başta zorlaştırıyordu. Ancak bu durum uzun sürmemiş ve Kuva-i Milliye birlikleri kurulmuştur. Milli kuvvetler veya yerel kuvvetler diyebileceğimiz bu kuvvetlerin doğuşu ve gelişimi ne yazık ki basında yer bulmuyor bulsa dahi onlardan çete, haydut, zorba sıfatlarıyla söz edilerek halka yanlış lanse edilmeye çalışılıyordu. Kuva-i Milliye'nin halka bu şekilde gösterilmesini sağlayanlar tabii ki de Yunan komutanları ve bu komutanların bildirileriydi.

Mustafa Kemal Harp Okulu'nda iken (1899-1902) arkadaşları ile memleketin durumunun kötüye gittiğini keşfederek, durumu anlatmak için okulda el yazısıyla bir gazete çıkarmışlardı. Gazetenin yazılarını genellikle bizzat kendisi yazan Mustafa Kemal, Müfettişi İsmail Paşa'nın takibine de uğramıştı. Bir gün arkadaşları ile Harp Okulunda ki Veteriner dershanelerinden birine giren Mustafa Kemal ve arkadaşları, çıkardıkları gazetenin yazılarıyla uğraşmaya başlamışlar, Okul Müdürü Rıza Bey de kendilerini suçüstü yakalamış, ama önemli bir ceza vermemiş "izinsizlik" vermekle yetinmişti.² Mustafa Kemal'in Harp Okulu'nda giriştiği Minber adlı gazete girişimi Sivas'ta kendisini İrade-i Milliye(milletin iradesi) ve Ankara'da Hakimiyet-i Milliye (milletin hakimiyeti) gazeteleriyle devam edecektir. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in

¹ Bilge Umar;İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974, s.181-182

² Bilge Umar; a.g.e.,s.229-230, İhsan Ilgar; Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları(Milli Mücadele, Bursa) İstanbul, 1981, s.63-92

baştan beri basına karşı ilgisinin olduğunu ve Milli Mücadelenin başarıya ulaşmasında oldukça kuvvetli bir araç olarak kullanıldığını söyleyebiliriz.

20 Mart 1920 tarihine baktığımızda ise İstanbul'un İşgali'nin İtilaf Devletleri tarafından gerçekleştirildiğini ve bu tarihe kadar padişahın elinde olan basın ve sansürün artık hem padişahın hem de itilaf devletlerinin kontrolüne girdiğini söyleyebiliriz. Dönemin gazetelerine baktığımızda ise Tasvir-i Efkar ve Payitaht gazeteleri dikkatimizi çekmekte ki 1921 tarihine kadar ne Kuva-i Milliye'den ne ulusal bağımsızlıktan ne de kurtuluş mücadelesinden bahsetmişlerdir. 1921 tarihine kadar diyoruz çünkü bu tarihte I. ve II. İnönü zaferleri alınmış, Doğu'da Ermenilere karşı başarı sağlanmış ve Fransa ile Ankara Antlaşması yapılmıştır. Bu sebeplerden ötürü bir başarı elde edilebilir ve bende bundan pay alabilirim diye düşenin padişah İstanbul basınında bu gibi bilgilere yer vermeye başlamıştır. Tabi bahsettiğimiz sansürü İstanbul'da uygulayanların padişah ve itilaf devletleri olduğunun altını bir kere daha çizmek isterim ki İstanbul'daki pek çok gazeteci ve basın mensubu Mustafa Kemal Paşa, Kuva-i Milliye, Milli Mücadele ve Türkiye Büyük Millet meclisi konularında yazılar koyamamışlardır.³ Bu süreçte gazetelerin sayfalarının çoğunun boş olarak yayınlandığını görüyoruz bu durum sansürden ve istenilen her şeyin söylenememesinden kaynaklıdır. Sansür taraftarı olan Tasvir-i Efkar gazetesinin dahi sayfalarının boş olarak yayınlandığı zamanların olduğunu biliyoruz bu durum sansürün ne derecede ciddi olduğunun göstergesidir aslında. Eylül 1921 sonrası basınına baktığımızda ise Mustafa Kemal'in fotoğrafları yalnız İstanbul basınında değil dünya basınında da yer bulmaya başlamıştır. Dergah Gazetesi "*Mustafa Kemal'in Fotoğrafları*" adlı bir de yazı yayınlamış ve Mustafa Kemal'in fotoğraflarını bütün alemin matbuatı olarak kabul etmiştir diyerek Mustafa Kemal'in güzel bir tasvirini yapmıştır⁴. Sansürün tamamen bittiğini söyleyemeyiz tabi ki devam ediyordu ancak alınan başarıların oldukça tesirli olması sansür işlerini de yumuşamaya götürmüştür. Yazıların çıkmasını tamamen engelleyebilmekten ziyade 2-3 cümle çıkarılabiliyor, yazıların yayınlanması engellenebiliyordu.

Anadolu basını her zaman olduğu gibi bağımsızlık savaşının yanındaydı. Tabi bunda İstanbul'dan ve padişah otoritesinden uzak olması da etkindir. Tabi Anadolu'nun tamamı ulusal egemenlik yanlısı bir tutum sergiliyor diyemeyiz çünkü yabancı devletlerin çıkarlarına hizmet eden tek tük gazetelerin olduğunu biliyoruz. Ulusal bağımsızlığın yanında olan gazetelerden bazılarının isimlerini verecek olursak; İzmir'e Doğru, Doğru Söz (Balıkesir), Yeni Adana, Açık Söz (Kastamonu), Babalık, Öğüt (Konya), Küçük Mecmua (Diyarbakır), Albayrak (Erzurum), Emel (Amasya), Ahali (Edirne), İstikbal (Trabzon), Işık (Giresun), İrade-i Milliye (Sivas) ve Hakimiyet-i Milliye (Ankara) gibi yayınları sayabiliriz. Mustafa Kemal bu gazetelerin yayınları her daim takip ediyor ve değerlendiriyordu. Baktığımız zaman Anadolu'nun her bir yanında gazetelerin olduğunu görüyoruz. Ankara'da matbaaların yetersiz olduğunu ve bu dönemde Amasya'dan bir matbaa getirilmesi için çalışmalar olduğunu da söyleyebiliriz. Gayet tabii ulusal bağımsızlık için mücadele veren gazetelerin hepsini uzun uzadıya bahsetmek olanaksız olduğundan mütevellit genel hatlarıyla bahsederek ve önemi noktalara değinerek geçmeyi daha uygun buluyorum. Ancak bu dönem gazetelerinden ayrı olarak değinilecek bir gazete var ki

³ Yücel Özkaya, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın, Ankara, 1989, s.10-11

⁴ Devrin Yazarlarının Kalemıyla Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan - İnci Enginün - Birol Emil - Necat Birinci - Abdullah Uçman, İstanbul, 1981, c.2, s.706

o da Açıksöz Gazetesi'dir. Bahsi geçen gazete 15 Haziran 1919'da yayın hayatına başlamış ve başladığı günden beri de ulusal bağımsızlık savaşı konusunda halkı aydınlatmayı, Kuva-i Milliye'yi övmeyi ve Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal'in telgraflarını yayınlamayı ilke edinerek Milli Mücadelenin Sesi olmayı ilk günden itibaren başarmıştır. Kastamonu çevresinde faaliyet gösteren gazete Mustafa Kemal Paşa'nın çıkardığı Tekalif-i Milliye emirlerine halkın uymasını sağlayacak teşvik yazıları yayınlamış ve emirleri detaylı bir şekilde halka anlatmaya gayret göstermiştir. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, İstanbul basınının Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında vazifeni neden layıkı ile yerine getirmediğini, bizim düşüncemizi doğrularcasına dile getirmektedir. Yakup Kadri, 31 Ocak 1921 tarihli "*İstanbul Basını*" başlıklı yazısında, İstanbul basınına çatan Anadolu Ajansı'nda ki "*zaten mütarekeden beri vazifelerini pek fena bir surette yapan İstanbul gazeteleri, şimdi de nafile yere Anadolu'nun fuzuli avukatlığını yapmaya kalkışmasınlar*" yolundaki sitemine üzülmüş ve bu düşüncenin haksız olduğunu kendine göre delillerle ortaya koymaya çalışmıştır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu, yazısında, İstanbul basınının bir iki gazetesi dışında, İstanbul gazetelerinin "*istiklal bayrağının oradaki yalçın tepeler üstünde dalgalanmaya başladığı günden beri her türlü engellere rağmen irade-i milliyeyi temsile tebliğe çalışmaktan başka bir şey yapmadıklarını*" ileri sürmektedir.⁵ Burada kastedilen, Anadolu hareketinin başarı kazanmasıdır. Gerçekte, çoğu İstanbul gazetesi. olayın başlangıcında, ulusal bağımsızlık savaşına bağımsız kalmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, Ulusal Bağımsızlık Savaşının yanında yer alan basın dikkate alacağı hususları açıklarken, ulusal hak ve hukukun korunması yanında, Avrupa kamuoyunun da kendi yanlarına çekecek yazıların yazılmasını, onların darılmamasını, milletlerin hak ve hukukuna saygı gösterilmesini de istemekteydi. Nitekim Mustafa Kemal Paşa, 4 Mart 1920'de Sivas vilayetine ve Heyet-i Merkeziye'ye yolladığı telgrafta, basının dikkatini çekerken basın mensuplarına, dünya milletlerinin uluslararası sorunlarının çözümlenmesinde onları gücendirecek hareketlerden kaçınılmasını istemiştir.⁶ Dolayısıyla Mustafa Kemal ulus olarak millet olarak yapılan bu girişimin uluslararası alanda duyurulmasını ve haklı isyanlarının herkes tarafından bilinmesini istiyordu. İstanbul'daki durumu uygun görmeyen ve ulusal bağımsızlığı destekleyen İstanbul'daki basın mensupları da İstanbul'dan kaçmakta ve Ankara'ya gitmekteydiler. Kurtuluşun aleyhinde olan gazeteler tutum ve davranışlarına hız kesmeden devam etmekte, subaylar üzerinde de etki kapasitesini genişletmeye çalışmakta idi. Mustafa Kemal Paşa, çalışmalarıyla bu durumun oluşmasına engel olmak istiyor ve yabancı basınlara da oldukça ilgi göstererek hem yurttan hem de cihanda haklı davalarını duyurmak istiyordu. İstanbul işgal edildiğinde de sanki hiç bir şey olmamış gibi izlenim vermek için basın-yayın organlarına herhangi olumsuz bir haber yaptırmıyorlar Anadolu'nun da bu durumdan haberdar olmasını adeta istemiyorlardı. Tabi İngiliz yanlısı gazetelerde Anadolu ve Kuva-i Milliye'nin hareketlerinin engellenmesini istiyor ve bunun için uğraşıyorlardı. Özellikle, bazı İstanbul gazeteleri Kuva-i Milliye'ye şiddetle çatmaktaydılar. Bu tip gazetelerin derhal toplatılması için ulusal güçler tarafından gerekli girişimlerde bulunulmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, 23 Mart 1920'de, Ankara'dan, kolordulara ve Refet Bey'e çektiği telde memleketin geleceğinin önem kazandığı bu sırada, kamuoyunun milli mücadele yanında yer alması düşünülürken, düşmanın hesabına çalışan Peyam Sabah, Serbesti, Alemdar, Bosfor, Entanet gazeteleri ile

⁵ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ergenekon, Ankara, 1981, s.15-25

⁶ Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938), IV, Ankara, 1964, s.239-240

Rumca, Ermenice yayın yapan gazetelerin Anadolu'ya sokulmamasını emretmiştir. Posta çantalarında denetim görevini yapanlar bütün bu gazeteleri toplarlattırarak, sonra kolordulara göndereceklerdi.⁷ Sivas'taki İrade-i Milliye Gazetesi Temsil Heyeti'nin Ankara'ya gelmesi sonrasında ismi Hakimiyet-i Milliye olarak değiştirilmiş ve yayın hayatına Ankara'da devam etmişti. Etmişti etmiş olmasına ancak yapılan işgal haberlerinin merkezden uzak bölgelere ve köylere gitmesi mümkün olmuyordu. Daha profesyonel bir yayın organı haline gelmeleri ve Anadolu halkına yapılan zulmü ve işgali Anadolu'nun her yerine duyurmalıydılar. Bunun için bazı girişimlerde bulundular ki sonucunda Anadolu Ajansı denen basın-yayın organının doğmasına sebep oldular. İsmi için Halide Edip Adıvar Türk Ajansı, Ankara Ajansı ve Anadolu Ajansı gibi isim önerilerinde bulunmuş Atatürk'ün direktifleriye de Anadolu Ajansı adını almıştı. Anadolu Ajansı ile amaçlanan Türk kamuoyunun yanlış yollara sürüklenmesini önlemek, milli mücadeleyi tehlikeye düşürecek iç ve dış yayınlara karşı mücadele etmek, milli kurtuluşu sağlayan hareketleri, Büyük Millet Meclisi kararlarını günü gününe yayınlamak ve hükümet ile halk arasında bağı sağlamaktır temel esasları olarak kabul görmüştür.

Mustafa Kemal zararlı yayınların Anadolu'yu etkilemesini önlemek istediğinden bahsetmiştik. Zararlı yayınların kamuoyuna yayılmaması için, 6 Mayıs 1920'de bir sansür talimatnamesi çıkarılmış ve 20 Mayıs 1920'de Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nde yayınlanmıştı. 19 maddelik bu talimatnamenin ilk maddesi, İstanbul ile her çeşit haberleşmenin yasak olduğu, sahildeki ilk sansür merkezlerinde İstanbul'dan gelen resmi yazışmaların durdurulup gene İstanbul'a gönderilmesi ile ilgilidir. İkinci madde, İstanbul gazetelerinin taşraya girmesinin yasaklanması konusundadır. Bütün İstanbul gazeteleri sahil sansür merkezlerinden geriye yollanacaklardı. Bu gazeteleri ve resmi evrakları kabul eden ya da geriye göndermeyen memurlar Hiyanet-i Vataniye Yasası ile yargılanacaktı.⁸ Görülüyor ki Ulusal Bağımsızlık Savaşı başladığından bu yana Anadolu'da basın, kuvvetini ve sesini işittirmeye başlamıştır. Önceleri Anadolu basını çok zayıf durumdayken, Ulusal Bağımsızlık Savaşı sırasında kuvvetlenmiş ve sesini duyurmaya başlamıştır. Hatta Kastamonu'da yayınlanan Açıksöz Gazetesi, "*artık halkı aydınlatan ve bilgi veren İstanbul değil, Anadolu'dur*" diyerek İstanbul'un eski öneminin kalmadığını ileri sürmüştür.⁹ Milli Mücadele'de basın yaşantısının nasıl bir gelişme gösterdiğine değinmeye çalıştığım bu makalede çok fazla detaya inmeden genel hatlar etrafında olayları değerlendirmiş olduk.

SONUÇ

Ulusal Bağımsızlık Savaşında milli birlik ve beraberliğin sağlanması oldukça etkilidir. Dolayısıyla Mustafa Kemal'de okul yıllarından itibaren basın-yayın yoluyla halkın bilinçlenmesi doğrultusunda adımlar atmış ve Kurtuluş Savaşı'nın getirdiği başarılarla birlikte çalışmalarının doğru yolda olduğunu göstermiştir. Yazımızda değinmek istediğimiz Milli Mücadele Dönemi'nde basın, yayın ve gazetenin nasıl bir etkisinin olduğu ve sonuçlarına varan yolda nasıl emekler verildiği idi. Yazımızda da belirttiğimiz üzere ulusal bağımsızlık yolunda çok önemli bir etken olayların halka doğru bir şekilde aktarılmasıdır ki Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı çalışmalar bağımsızlık yolunda oldukça önemli bir etki sağlamıştır.

⁷ Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya 1336/20-A, Fihrist 47/2

⁸ Hakimiyet-i Milliye Gazetesi (Ankara), No.31

⁹ Açıksöz Gazetesi (Kastamonu), 20 Temmuz 1919, sayı 6

KAYNAKÇA

Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938), IV, Ankara, 1964 Atatürk Arşivi, Klasör 26, Dosya 1336/20-A, Fihrist 47/2

Devrin Yazarlarının Kalemile Milli Mücadele ve Gazi Mustafa Kemal, Hazırlayanlar: Mehmet Kaplan - İnci Enginün - Birol Emil - Necat Birinci - Abdullah Uçman, İstanbul, 1981
Hakimiyet-i Milliye Gazetesi Açıksöz Gazetesi

Karaosmanoğlu Kadri Yakup , Ergenekon, Ankara, 1981

Özkaya Yücel, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın, Ankara, 1989

Umar Bilge, İzmir'de Yunanlıların Son Günleri, Ankara, 1974

Umar Bilge a.g.e.,s.229-230, İhsan Ilgar; Mümtaz Şükrü Eğilmez'in Hatıraları(Milli Mücadele, Bursa) İstanbul, 1981

MİSAK-I MİLLÎ KARARLARI KARŞISINDA İSTANBUL HÜKÜMETİ'NİN VERDİĞİ TEPKİLER

Furkan SADAK, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ABD.
furkansadak@gmail.com

ÖZET

Türk Kurtuluş Savaşı'nın başlaması ile beraber son Osmanlı Mebusan Meclisi tarafından temel özgürlük prensiplerini içeren ve millî yemin anlamına gelen 28 Ocak 1920 tarihli ve 6 maddeli Misak-ı Millî Kararları ortaya çıkmıştır. Ülkede barış ve kurtuluş için gerekli şartlar olarak tanımlanacak bu hedef içerikli kararlar, Millî Mücadele kavramının çerçevesini oluşturmuştur. Bu kararların alınması ve halka açıklanması ile beraber ülke içerisinde kurtuluş gayesini millî bir mücadele ruhu olarak kavrayanlar için önemli bir dönüm noktası olmuşsa da her kesim aynı fikirde olmamıştır. İtilaf Devletleri, Mebusan Meclisi'nin aldığı bu kararları kendilerine bir direniş girişimi olarak algılamıştır. Bu direnişi engellemek isteyen İtilaf Devletleri, İstanbul Hükümeti'ne baskı yaparak kararların iptalini istemiştir. Meclisin kararları geri almaması üzerine İstanbul'un işgali kaçınılmaz olmuş ve 18 Mart 1920'de mebusların birçoğu işgalci devletler tarafından tutuklanarak sürgün edilmiş ve 1 ay geçmeden meclis padişah iradesiyle kapatılmıştır. Çalışmamızda bu süreçte Sultan Vahdettin gölgesindeki İstanbul Hükümeti'nin politikalarını, İtilaf Devletleri'nin baskısı ile kontrol altına alınmasını ve Misak-ı Millî Kararlarının gelecekteki oluşturucu etkilerine verdiği tepkileri inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: İstanbul Hükümeti, Misak-ı Millî, Kurtuluş Savaşı, Millî Mücadele, Kararnameler

THE REACTIONS THAT ISTANBUL GOVERNMENT GAVE AGAINST THE RESOLUTIONS OF NATIONAL PACT

ABSTRACT

With the beginning of Turkish War of Independence, the last Ottoman Turkish Parliament enacted the 6 specificationed National Pact resolutions which consisted of basic liberty principles and which means national oath in 28 January 1920. These target-consisted resolutions which would be defined as the necessary conditions for the peace and salvation in the country formed a frame for the concept of War of Independence. Together with taking these resolutions and rolling out, even though it was a turning point for those who thought the salvation purpose as a soul of War of Independence in the country, all sections did not have the same idea. The Allied Powers perceived the The First Turkish Parliament's resolutions as an attempt of resistance to themselves. The Allied Powers wanted to prevent this resistance had wanted to cancel the resolutions by forcing the Istanbul Government. Upon not taking the resolutions back of the Parliament, the occupation of Istanbul became unavoidable. Most of the members of Parliament had been arrested and exiled by Allied Powers in 18 March 1920 and not long after a month the parliament had been shut down by the will of Sultan. In our work we will analyze the policies of Istanbul Government in the shade of Sultan Vahdettin, bringing under control with the restraint of the Allied Powers and the reactions that Istanbul Government will give to the effects of the National Pact in the future.

Keywords: Istanbul Government, National Pact, Turkish War of Independence, War of Independence, Enactment

GİRİŞ

Misak-ı Millî Kararlarının ortaya çıkış sürecini incelediğimiz zaman aslında bu oluşumun Erzurum ve Sivas kongrelerinde başladığını görmekteyiz. Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ağır sorunlar sebebiyle işgal altındaki Osmanlı Devleti hem hükümet bazında hem de iç siyasi karışıklıkları bakımıyla tamamen bölünme noktasına gelmiştir. Ülke içerisindeki bu durumu düzeltmek isteyen Millî Mücadele önderlerinden Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıktıkları günden itibaren ülkedeki vahametini ortadan kaldıracak, ülkeyi düzelterek politikalara ve faaliyetlere girişmişlerdir. Erzurum ve Sivas kongrelerinde vatanın bütünlüğü esasının belirlenmesi, bağımsızlık ve kurtuluş için gereken tüm adımların atılacağı ve Misak-ı Millî'nin oluşması ile beraber Türk Kurtuluş Savaşı'nın temel dayanağı oluşmuştur. 4 Eylül'de Sivas'ta yapılan kongrede fikirler daha da şekillenmeye başlamıştır. Yapılan oturumda Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyetin Heyet-i Temsiliye (Temsil Heyeti) adındaki yürütme komitesi fiilen Anadolu'daki hükümet halini almıştır (Yalman, 2018:322-323). Bu temel dayanaklar oluşurken tepkiler, komplolar, siyasi engeller de karşıt görüşlerde olan düşman kesim tarafından gelecektir.

Son Osmanlı Mebusan Meclisi ve Misak-ı Millî Kararları

Son Osmanlı Mebusan Meclisi delegeleri geçmişteki diğer toplantıları gibi yeniden oturumlar yaparak ülke içerisindeki problemler için tartışmalara başlamıştır. Osmanlı Devleti içinde bulunduğu Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına gelindiğinde işgallerin ve cephesel savaşların son bulmasını ümit ederken aslında durum tam tersi olarak devam etmiştir. Özellikle 30 Ekim 1918 tarihli Mondros Ateşkes Antlaşması ile rahat nefes aldığı düşünülen hükümet ve halk iç karışıklıklar ile daha da büyük problemlerle karşılaşmak zorunda kalmıştır. Ülkeni batı bölgelerinde Yunan mezalimleri ve isyanları, doğu bölgelerinde Ermeni isyanları ve Tehcir sonucu iç ve dış problemler hızla büyüyerek devam etmiştir. Meclisteki mebuslar kendi fikirlerinde ülkenin birliğini düşündüklerini belirtse de hükümet tarafından aslında Kuvâ-yı Millîye'yi tanımayan (Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncesine göre) isimler bulunmaktadır. Bunlardan biri de Sultan Vahdettin döneminde Sadrazam olan Ali Rıza Paşa'dır (Belen, 2020:167).

Aslında Sadrazam Ali Rıza Paşa'nın bu düşüncesi İstanbul Hükümeti'nin de düşünceleri anlamına gelmektedir. Çünkü Sadrazam, Padişahın sonraki en üst rütbeli kişi konumundadır. Ali Rıza Paşa hükümeti 104 delegeden güvenoyu almış, mebusların ve Anadolu'nun Padişah iradelerine uyacağı ilkesi kabul edilmişse de Misak-ı Millî'nin kabulü deprem etkisi yaratacaktır (Belen, 2020:167). Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti toplantılarında dile getirdiği ülkenin yararına olacak politikaları seçilen mebuslara da toplantılar yaparak iletmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da kalarak Mebusan Meclisi'nin gerekli kararlar almasını büyük bir ehemmiyetle beklemiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın yeni seçilen mebuslardan bazı istekleri şu şekilde olmuştur;

- Misak-ı Millî Kararları muhakkak kabul edilmeli,
- Osmanlı Mebusan Meclisi Başkanlığı'na kendisinin getirilmesi (rahat kontrol ve meclisin Anadolu'ya taşınma ihtimalinin kolaylaştırılması),

- Müdafaa-i Hukuk Grubu adında meclis içerisinde yeni bir millî grubun kurulması,
- Millî Mücadele'ye ve Kuvâ-yı Millîye oluşumuna sıcak bakmadığına inandığı Ali Rıza Paşa Hükümetinin saf dışı bırakılıp, yerine ulusçu bir politika izleyecek bir hükümetin getirilmeye çalışılması,
- İstanbul Hükümeti ve Sultan Vahdettin'in olası Millî Mücadele karşıtı tepkilerine karşı dikkatli olunması ve millî görüşten vazgeçilmemesi (Akşin, 2018:143).

Sözlük anlamlarında Misak-ı Millî kelimesi araştırılırsa Millî Yemin; Millî Ahd, Millî Söz'' kelimeleri ortaya çıkmaktadır (Güven, 2018:109). Mustafa Kemal Paşa'nın yukarıda mebuslara verdiği talimatların aslında her birinin bir Millî Mücadele hareketi parçası olduğu net bir şekilde görülmektedir. Tabii ki her nokta mükemmel olarak işlememiş, meclis başkanı seçimleri güvenlik gerekçeleri gösterilerek Mustafa Kemal Paşa yerine Reşat Hikmet Bey getirilmiş, Misak-ı Millî Kararlarını belirtmek Müdafaa-i Hukuk Grubu (mecliste kurulamayan) yerine kurulan Felah-ı Vatan Grubu'na verilmiştir (Küçük, 2021). 4 Şubat 1920'ye gelindiğinde İstanbul Hükümeti ile Mustafa Kemal Paşa'nın arasının düzelmesi için Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Padişaha Mustafa Kemal'e nişan ve madalyalarının geri verilmesini sağlaması kısa bir süre de olsa ılımlı bir sürecin yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Ali Rıza Paşa'nın gelişen bu olaylar üzerine Temsil Heyeti'nin hükümet işlerine karışmamasını istemesi ve bu düşüncesinin akabinde Harbiye Nazırı Cemal Paşa'yı görevden alıp yerine Fevzi (Çakmak) Paşa'yı getirmesi Temsil Heyeti yani Mustafa Kemal ve destekçilerinin büyük tepkisine sebebiyet vermiştir. Fakat işin garip tarafı Felah-ı Vatan Grubu' da Mustafa Kemal Paşa'nın hükümet işlerine bu kadar karışmasını istememiştir. Buradan bir çıkarım yapmak gerekirse aslında hem İstanbul Hükümeti içerisinde hem Meclisi Mebusan içerisinde hem de Kuvâ-yı Millîye destekçileri içerisinde ciddi fikir ayrılıkları olduğu görülmektedir. Milliyetçi hareketi destekleyen bazı Mebuslar 1920 Ocak ayı içerisindeki oturumlarda Kuvâ-yı Millîye hareketinin bir çete oluşumu olmadığını ve sözünde durmayan işgalci kuvvetlere karşı bir direniş olduğunu dile getirme çalışmaları her ne kadar devamlılık göstermişse de İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletleri tarafından hoş karşılanmamıştır. Bu iç muhalefet devam etse de Misak-ı Millî çalışmalarını engelleyememiştir. Nitekim Misak-ı Millî 17 Şubat 1920 yılında Edirne Mebusu Şeref Bey tarafından başkanlığa sunulmuş (28 Ocak 1920 de hazırlanmış) ve oy birliği ile kabul edilmiştir.

Misak-ı Millî Kararları özetle şu şekildedir;

1. *Mütareke yapıldığı sırada Türk olmayan orduların işgalinde bulunan topraklardaki çoğunluğu Arap olan halk kendi geleceğini kendisi belirlemelidir; fakat mütareke hattı içindeki çoğunluğu Osmanlı-İslam olan halk ana vatandan ayrılamaz,*
2. *Kendi oyları ile ana vatana katılan Kars, Ardahan ve Batum halkının gerekirse tekrar oylarına başvurulabilir,*
3. *Batı Trakya'nın geleceği halkın oyları ile belirlenmelidir,*
4. *Boğazlardan geçiş serbesttir, yalnız İstanbul'un güvenliği sağlanmalıdır,*
5. *Azınlıkların hukuku Versailles ve Trianon anlaşmalarındaki benzer hükümlerle düzenlenmeli, komşu ülkelerdeki Müslüman azınlıklar da aynı haklardan yararlanmalıdır,*

6. Tam bağımsızlık millî varlığın gerçek şartıdır (Akyüz, 1988:100).

Bu hem meclis içindeki hem meclis ile İstanbul arasındaki fikir ayrılığını iyi değerlendirmek isteyen İtilaf Devletleri, Misak-ı Millî ile kendisine tehditler içeren düzenlemeyi kınamış ve İstanbul'u uyarmıştır. İstanbul ile Anadolu'daki harekâtın bazı noktalardaki anlaşmalarından rahatsız olan İtilâf devletleri, işgale hazırlanmıştır (Küçük, 2021). Felah-ı Vatan Grubu'nun padişaha gönderdiği sadakat bildirecek olan heyet huzura kabul görmemiştir. İki taraf arasındaki bu gerilimler dikkate değerdir. Bu durum Padişah'ın bu gelişmelerden rahatsız olduğunu bize göstermektedir. Padişah kabine kurulmasında kendisine danışılmadan hareket edilmemesini istemiştir. Aslında bu düşünce çok sert karşılanmamıştır. Çünkü geçmişte Damat Ferit Paşa'nın kabinesi döneminde Temsil Heyeti tarafından gelen bazı yazışmaların iletişimine zarar vermiştir ve İtilaf Devletleri'ne çalışır hareketlerde bulunması büyük sorunlar doğurmuştur (Sonyel, 2014:142). Bu durumun ortaya çıkması Padişahın böyle düşünmesine sebebiyet vermiştir. Damat Ferit'e ve kabinesine olan güven kaybı Sivas Kongresi'ni dağıtmak isteyen Elâzığ Valisi Ali Galib ile Damat Ferit'in yazışmalarının ortaya çıkması ve Mustafa Kemal'in bunu bir ihanet belgesi olarak bütün Anadolu'ya duyurması ile gerçekleşmiştir. Damat Ferit, İtilaf Devletleri ile bizzat telgraflaşarak Anadolu içerisinde "*bir avuç subay*" dediği milliyetçi askerlere karşı asker gönderilmesi için izin veya direkt İtilaf kuvvetlerinin bölgeyi işgal edip durumu kontrol etmesini isteyerek ihanetini daha da arttırmıştır (Sonyel, 2014:150). Bu durumun ifşa edilmesi Damat Ferit Paşa hükümetinin istifasını getirmiştir. İstanbul Hükümeti'nin Anadolu üzerinde güç kullanarak kontrol ve saf dışı bırakma amacı bu şekilde ortadan kaldırmıştır. Nitekim geçmişte yaşanan bu hadiseler Temsil Heyeti ve Mustafa Kemal Paşa'yı ihanetlere karşı çok daha temkinli olmaya sevk etmiştir.

Kabinelerdeki Krizler

Yeni kurulan Ali Rıza Paşa Hükümeti, Temsil Heyeti ile anlaşmaya vararak Amasya Protokolü'nü imzalamış ve böylece İstanbul Hükümeti, Sivas Kongresi içerisinde alınan kararları kabul etmiştir (Selvi, 2020:47). Bu durum Anadolu'da atama ve yetkilendirmelerin Temsil Heyeti'ne geçtiğini göstermiştir. Fakat bu ılımlı süreç çok uzun sürmemiştir. İtilâf Devletleri'nin uygulanması mümkün olmayan bazı istek ve tekliflerle İstanbul Hükümeti'ne baskı yapması yüzünden Ali Rıza Paşa sorumluluk almaktan çekinmiş hem İtilaf Devletleri hem de Temsil Heyeti ile problemler yaşamaya başlamıştır. Bu durum karşısında tek çareyi sorumluluklardan kaçmakta bulan kabine 3 Mart 1920'de istifa etmek zorunda kalmıştır Ali Rıza Paşa Hükümeti istifa edince, İtilaf Devletleri yeni kabinenin kendisine geçmişte Damat Ferit gibi hizmet edecek birinin eline geçmesini ve İstanbul'u siyasi olarak da kontrol edilmesinin kolaylaşması için bazı girişimlerde bulunmuştur. Bu durum Anadolu tarafından da fark edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Padişaha gönderdiği bir telgrafda millî menfaatleri düşünen bir kabine kurulması gerektiğini izah etmişse de İngiliz dostu yakınları arayıcılığıyla İngiliz temsilcileriyle entrika kurmakta olan Padişah Vahdettin, Mustafa Kemal'i kaideye almamak için elinden geleni yapmıştır (Sonyel, 2014:206). Aslında İstanbul'un işgaline giden bu süreçte İstanbul'un Anadolu içerisinde canlanan Millî Mücadele'yi umursamadığını ve Padişahın kendi kafasına göre hareket edip, sessiz kaldığını görmekteyiz. Padişah Vahdettin, Milliyetçilere ılımlı görünüm verirken aynı zaman da İngilizlerle planlar yapıyor ve İngiliz desteğiyle

hakimiyetini (Temsil Heyeti'ni saf dışı bırakma) kazanmak için uğraşlar vermiştir. Olumlu sonuçlar alamayınca da Salih Paşa'ya kabine görevi vererek (Amasya Protokolü'nü imzalayan) Anadolu'ya ılımlı görünüş vermeye devam etmiştir. İngiliz ve Fransız siyasi komiserlerinin işgal haberini önceden Padişaha bildirilmesi ve Vahdettin'in verdiği tepki dikkat edilmesi gereken bir durumdur. Çünkü bu haber karşısında işgalden üzüntü duyduğunu bildiren Padişah, kendi konumunun güvence altına alınmasını takdir etmesi, Milliyetçi önderlerin tutuklanmasından rahatlık duyduğunu dile getirmesi Padişahın Misak-ı Millî Kararlarını hiç önemsemediğini ortaya çıkarmıştır (Sonyel, 2014:206).

İstanbul'un İşgali ve Misak-ı Millî Kararlarına Gelen Tepkiler

16 Mart 1920 tarihine gelindiğinde İngilizler öncülüğündeki İtilaf Devletleri İstanbul'u işgal etmiş, Meclisi Mebusan'ı kapatmış ve birçok mebusu tutuklamışlardır. Bu durum Türk milletinin temsilcisz kalmasına sebebiyet vermiştir (Armaoğlu, 2018:235). İşgal sonrası İtilaf Devletleri Salih Paşa Kabinesine Misak-ı Millî ve Milliyetçi önderleri reddetmesi, tutuklama emri verilmesini istemesi üzerine Salih Paşa bu durumu kabul etmemiş ve yerine tekrardan Damat Ferit Paşa getirilmiştir. Damat Ferit'in tekrar başa getirilmesi ve padişah ile entegre halde olması Millî Mücadele, Misak-ı Millî Kararları ve halkın özgürlüğü için bir felaket durumu oluşturmuştur. Damat Ferit'i başa getiren Padişah onaylı Hattı Hümayun'da Kuvâ-yı Milliye'nin bir suç örgütü olduğu ve cezalandırılması gerektiği belirtilerek, padişah iradesi ve şeyhülislam fetvaları ile Milliyetçi önderler hain ilan edilerek haklarında tutuklama ve öldürülme kararları çıkartılmıştır. Bu durum sonucunda Ali Galip komposuyla Padişah Vahdettin'in başlattığı iç savaş Şeyhülislam Dürriyade Abdullah Efendi'nin Millî Mücadele'ye katılanları öldürmenin meşru ve farz olduğunu bildirmesi iç savaş siyaseten ve dinen resmileştirmiştir (Akşin, 2017:129). Bu duruma karşı Ankara Müftüsü Rıfat Efendi'nin karşı fetvası bildirilmiş, Büyük Millet Meclisi tarafından Hıyanet-i Vataniye Kanunu çıkartılarak TBMM hükümetine karşı çıkmak vatana ihanet sayılarak, idam ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Meclisi Mebusan'ın 11 Nisan 1920'de artık tamamen dağıtılması sonucunda TBMM'nin kurulması millî bir gerekçe halini almıştır. Türk Kurtuluş Savaşı Anadolu'dan milletin iradesiyle şekil bulmuştur (İnal, 2008:330). TBMM'deki mebusların seçimi Heyeti Umumiye'nin aldığı 23 Nisan 1920 tarih ve 1 sayılı kararla *"TBMM'nin bu kere intihap edilen azalar ve İstanbul Meclisi Mebusan'dan gelen azalardan oluşması"* kararı ile verilmiştir (Tanör, 2018:232). Bu iç savaşın kazananı TBMM hükümeti olmuştur ve 1 Kasım 1922 tarihli karar ile saltana son verilmiş, Vahdettin İngilizlere sığınarak İngiliz devletine ait Malaya adındaki zırhlı ile ülkeyi terk etmiştir (Ortaylı, 2018:243).

SONUÇ

Millî Mücadele'nin mihenk taşı olan Misak-ı Millî Kararları Milliyetçi önderler ve destekçileri tarafından sahiplenilerek göğüslenen bir kararname olsa da İstanbul Hükümeti'ne gelen bazı İtilaf yanlısı kabineler ve son Padişah Vahdettin tarafından tehdit olarak karşılanmıştır. Misak-ı Millî Kararları ülkenin kurtuluşunu ve geleceğini çizen genel maddeler olmuştur. İstanbul Hükümeti'nde özellikle Damat Ferit Paşa dönemlerinde Misak-ı Millî'nin gerekliliklerini ve uygulanmasını engelleyecek yaptırımlar, fetvalar ve İtilaf hareketlerine şahit olmaktayız. Özellikle bu süreçte ikili tavırlar sergileyen son Osmanlı Padişahı Vahdettin ise kurtuluş mü-

cadelesine destek verir gibi yaparak ikili oynamış ve iç savaşın çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu dönemde Damat Ferit ve İtilaf Devletleri'nin acımasız faaliyetlerine yerince destek vermiş bazen de sessiz kalarak tarafını belli etmiştir. 1919 yılından 1920 yılına kadar çıkan iç isyanlar sürecinde sadece Damat Ferit'e suç atfetmek doğru olmamakla beraber Vahdettin'in daha çok sorumlu olduğunu görmek kaçınılmazdır. Vahdettin'in Misak-ı Millî Kararlarına sırtını dönmesi, Millî Mücadele'ye destek veriyor gibi yaparak farklı ters hareketlerle sürece zarar vermesi, Damat Ferit Paşa'yı üst rütbeye getirmesi ve en sonunda İngiliz zırhlısına binerek ülkeyi terk etmesi sonucunda İstanbul Hükümeti'nin, Padişahın ve yanındaki İtilaf destekçisi dostlarının Misak-ı Millî'ye karşı tutumunu görebilmekteyiz. Bu durum yıllar sonra Mustafa Kemal Paşa Atatürk'ün Nutuk adlı eserinde Vahdettin'e ve İtilaf destekçisi cenaha "*canavar, aciz, adi*" gibi ciddi eleştiriler yapmasına sebebiyet verecektir (Atatürk, 2019:493). Değerlendirmemizin sonucunun geçmişte yaşanan bu gelişmelerin aziz Türk milleti tarafından tahlil edileceğine, belgeler ışığında yorumlanacağına, kimin yanlış kimin doğruyu yaptığına karar vereceğine şüphe bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahmet Emin YALMAN, *Birinci Dünya Savaşı'nda Türkiye*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- Bülent TANÖR, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2019.
- Cemal GÜVEN, "MÎSÂK-I MİLLÎ: TÜRKİYE'NİN İSTİKLÂL VE İSTİKBÂL ESASLARI", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 20, Konya, 2018.
- Cevdet KÜÇÜK, "ALİ RIZÂ PAŞA", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-riza-pasa> (23.02.2021).
- Cevdet KÜÇÜK, "MÎSÂK-I MİLLÎ", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/misak-i-milli> (23.02.2021).
- Fahir ARMAOĞLU, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Kronik, İstanbul, 2018.
- Fahri BELEN, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020.
- Halil İbrahim İNAL, *Millî Mücadele Tarihi*, Nokta Kitap, İstanbul, 2008.
- Haluk SELVİ, *Sorularla Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2020. <https://www.ttk.gov.tr/belgelerle-tarih/misak-i-milli-beyanname/>, (22.02.2021)
- İlber Ortaylı, *Gazi Mustafa Kemal Atatürk*, Kronik, İstanbul, 2018.
- Mustafa Kemal ATATÜRK, *Nutuk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2019.
- Salahi R. SONYEL, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika 1*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.
- Sina AKŞİN, *Kısa 20. Yüzyıl Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Sina AKŞİN, *Kısa Türkiye Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2018.
- Yahya AKYÜZ, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

KÜTAHYA MEBUSU YUSUF CEMİL BEY VE İSTİKLÂL MARŞI YARIŞMASINA KATILDIĞI ŞİİRİ

Halil ÖLMEZ, T.C. Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü,
Tarih (T.C. Tarihi)
mukantr@gmail.com

ÖZET

Devletlerin uluslararası temsillerinde ve milli günlerinde, temsil ettiği devlet ve milletin hasletlerini yansıtan, benliklerde milli değerleri anımsatıp uyandıran coşkulu manzum metinlerin bestelenmiş hallerine “*Milli Marş*” denilmektedir. Türk Milleti gibi geçmişi şan, şeref ve kahramanlıkla bezeli bir milletin ise resmi milli marşının olması T.B.M.M. Hükümeti’nin kabul etmesiyle 1921 yılında gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti zamanında aralıklarla değişen resmi marşların yanında farklı marşlarda kullanılmıştır. Milli Mücadele döneminde bir aralık Mehmet Âkif Bey’in “*Askerin Duası*” şiiri bestelenerek kullanılmış olsa da yeni bir marş ihtiyacı hissedilmiş ve İsmet Paşa aracılığıyla Maarif Vekâleti’ne iletilen bu ihtiyaç sonrası genel katılımlı bir yarışma düzenlenmiştir. 1920 sonlarında düzenlenen bu yarışmaya, son başvuru tarihi olan 23 Aralık 1920 tarihine kadar 724 şair katılmıştır. Bu katılımcılar arasında I. Dönem Kütahya mebusu olan Yusuf Cemil Bey de bulunmaktadır. Kabaca iki kıta ve iki nakarattan oluşan şiir, 1920’de Ankara’da kaleme alınmıştır. Fakat şiir bir heyet tarafından incelenerek istenilen şartları barındırdığı için Meclis’e sunulan yedi şiirin arasına seçilememiştir. Tarihimizde önemli bir detay olan ve günümüzde anayasanın değişmez maddeleri içinde yer alan İstiklâl Marşımızın seçildiği yarışmaya katılan şair ve şiirleri hakkında herhangi bir liste malumumuz olmadığından, bu yarışmaya katılan şiir ve şairlerin bilinmesi noktasında her bilgi kıymet barındırmaktadır. Bu bildiri ile bu şairlerden olan Yusuf Cemil Bey ve “*İstiklâl Marşı*” şiiri tanıtılmakla birlikte, Osmanlı’da milli marş kullanımı ve İstiklâl Marşı yarışmasının temel safhaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstiklâl Marşı, Milli Marş, Yusuf Cemil Bey, Kütahya, Mehmet Âkif

SENATOR OF KUTAHYA YUSUF CEMİL BEY AND HIS POEM IN THE INDEPENDENCE MARCH COMPETITION

ABSTRACT

Composed versions of the enthusiastic verse texts that reflect the characteristics of the state and nation they belong in the international representations and national days of the states and evoke the national values in peoples are called the “*National Anthem*”. Turkish Nation whose past is full of glory, honor and heroism has an official national anthem in 1921 with the approval of the I. Parliament Government. It was used in different anthems also besides the official anthem that changed periodically during the Ottoman Empire. During the National Struggle period, Mehmet Âkif Bey's poem “*Soldier's Prayer*” was composed and used, but the need for a new anthem was felt. Competition with general participation was organized after this need conveyed to the Ministry of Education through General Ismet Pasha. 724 poets participated in this competition held in late 1920 until the deadline of 23 December. Among these participants, there was Yusuf Cemil Bey, who was the senator for Kütahya in The First Parliament. The poem, which consists of two continents and two refrains, was written in Ankara in 1921. However, the poem was examined by a committee and could not be selected among the seven poems submitted to the Assembly because it has not contained the desired conditions. Since we don't know any list of the poets and poems participating in the contest of Independence March, which is an important detail in our history and is among the permanent articles of the constitution, every piece of information is valuable for the point of knowing the poems and poets of the contest. With this article, Yusuf Cemil Bey, one of these poets, and his poem “*Independence March*” were introduced, and the usage of the national anthems in the Ottoman Empire and the basic stages of the Turkish National Anthem contest were examined.

Keywords: Independence March, National Anthem, Yusuf Cemil Bey, Kutahya, Mehmet Âkif

GİRİŞ

Fransızca “*marche*” kelimesinden dilimize geçen “*marş*”, sözlükte birden fazla anlam ifade etmektedir. Ritimleri yürüten bir kişinin veya topluluğun adımlarını hatırlatan müzik parçası ve bir topluluğu simgelemek için düzenlenmiş müzik parçası anlamları bulunmaktadır.

Bir milletin ortak paydalarını ve yurtseverliğini içeriğinde barındıran, devletin kabulü ile resmi bir hüviyet kazanan ve halkı tarafından da benimsenen coşkulu ve genellikle manzum metinlerin bestelenmiş hallerine ise “*milli marş*” denilmektedir. Avrupa’da resmi olarak milli marş kullanılmasının ilk örnekleri Fransa (1795) ve İngiltere’de (1825) görülür. Her milletin kökleri çok eskilere dayanan ve muhtelif amaçlarla kullanılan gayri resmi olarak pek çok marşı bulunsa da ulusal bir marş ihtiyacına zeminin 1789 Fransız İhtilali ile gelişen süreçte hazırlandığı düşünülebilir.

Her ne kadar Yeniçeri Ocağı ile birlikte kaldırılmış olsa da Mehter gibi köklü bir geleneği olan Osmanlı Devleti’nin belirgin bir milli marşı olduğunu söylemek zordur. Bunun yerine Sultan Mahmut II zamanından son döneme kadar her padişah döneminde ihtiyaca göre muhtelif marşlar kullanılmış, bunlardan en az bir tanesi de hususi marş, Marş-ı Osmanî, Marş-ı Âlî-i Hamîdî, Marş-ı Sultanî, resmi marş gibi isimler verilerek diğerlerine nazaran ön plana çıkarılıp bu yöndeki ihtiyaç giderilmeye çalışılmıştır.

Günümüzde ise milli marş, anayasamızın üçüncü maddesinde başkent tanımından bile önce yer alan ve değiştirilemez hükümler içine alınarak güvenceye alınmış son derece önemli, dâhili ve harici temsillerde devletin ve milletin sembolü olan kuvvetli bir manevi faktördür. Anayasamızda üçüncü madde içinde yer alan diğer hususların devletin bütünlüğü, dili, bayrağı ve başkenti olduğu düşünüldüğünde, milli marşa verilen önem daha iyi anlaşılabilir. Buna rağmen İstiklâl Marşı yarışmasına katılan şairler ve şiiirleri hakkında bildiklerimiz oldukça kısıtlıdır. Bu çalışma ile ilgili şairlerden birini ve şiiirini tanıtmak amaçlanmıştır.

Osmanlı Devleti’nde Milli Marş Kullanımı

Osmanlı Devleti’nde marş kullanımına yönelik arşivlerde muhtelif örnekler bulmak mümkündür. Bunun yanında pek çok yabancıdan da Osmanlı sultanı için hususi marşlar besteleyerek atıye aldığı görülmektedir. Örneğin 1 Temmuz 1853 tarihli bir belgede Sultan Abdülmecid adına marş takdim edenlerden Mösyö Kavalir, Ruvini ve Feruçi’ye nişan ve hediye verilmesi istenmektedir. (BOA HR.MKT. 60/95) 16 Kasım 1857 tarihli başka bir belgede Avrupa’nın meşhur musiki adamlarından olan Mösyö Hanri’nin yine Sultan Abdülmecid’e sunulmak üzere hazırladığı marşın beğenildiğinden kendisine ihsanda bulunulmasının istendiği görülür. (BOA İ.HR. 150/7895) Aynı durum sonraki padişahlar Sultan Abdülaziz (BOA HR.TO. 73/9), Sultan Abdülhamid II (BOA HR.TO. 109/27) ve Sultan Mehmet Reşat (BOA MB.İ. 185/13) devrinde de sık sık görülmektedir. Bu yabancılara ait marşların bazıları yukarıda belirtildiği gibi resmi marş statüsünde de kullanılmışlardır. 28 Haziran 1908 tarihli Berlin Sefiri Tevfik Paşa’dan gelen bir yazıda Berlin’de bir bahçede 10 bin kişiyi geçkin bir kalabalık önünde Berlin Hanendegân Cemiyeti tarafından askeri bando ile birlikte icra edilen Marş-ı Âlî-i Hamîdî’nin

çok beğenildiğinden iki defa daha tekrar ettirildiğinin bildirilmesi ilginç bir detaydır. (BOA Y.PRK.EŞA. 52/72) Yine de bunlara bir milli marş demeye yetecek veri elimizde yoktur.

Belgelerden tespit edilebildiği kadarıyla sayıları her geçen gün artan marşlar arasında bir resmi marş seçilmesi ve marş sayılarının düşürülmesi Sultan Mehmet Reşat saltanatında ve Hüseyin Hilmi Paşa sadaretinde olmuştur. 14 Haziran 1909 tarihli belgeden anlaşıldığına göre, o güne dek kullanılan yüze yakın marştan yalnız altı tanesinin bir heyet tarafından seçildiği, bunların İtalu Salvelli, Lombardi, Radelya, Lanki, Forlani, Miralay Zati Bey'e ait olduğu ve İtalu Salvelli'nin eserinin resmi marş olarak kabul olunduğu belirtilmektedir. (BOA BEO 3574/268017; BOA BEO 3592/269365) Fakat bu marşın kullanımı çok sürmemiş, 26 Aralık 1912 tarihli belgeye göre Sultan Abdülmecid'e ait hususi marş, devletin resmi marşı olarak kabul edilmiştir. (BOA İ.MBH. 11/18) 18 Mayıs 1915 tarihli diğer bir belgede, yine Sultan Abdülmecid'e mahsus marşın Marş-ı Sultanî olarak kabul edildiği ve güftesinin de padişah tarafından beğenildiği yazılıdır. (BOA İ.MBH. 17/103) Son olarak 1918 yılında, Sultan Mahmut II devrinde Nizâm-ı Cedîd askerinin kuruluşunda kabul edilen Donizetti Paşa'nın eseri olan marş daimi suretle Osmanlı Marşı olarak kabul edilmiştir. (BOA DH.UMVM. 124/165) Tarihler dikkate alındığında, son üçünde bu marşların değişim zamanlarının Osmanlı Devleti'nin harp zamanları olduğu görülür.

İstiklâl Marşı Yarışmasının Açılması ve Başvurular

Milli Mücadele'nin ilk zamanlarında Mehmet Âkif Bey'in “*Ordunun Duası*” adlı şiiri Ali Rifat (Çağatay) Bey tarafından bestelenerek dönemin Genelkurmay Başkanlığınca tüm birliklere okunmak üzere gönderilmiştir. Birinci Meclis'in ilk günlerinde kurularak memleket gezilerine çıkan Heyet-i İrşâdiyelerin izlenimleri sonucu Genelkurmay başkan vekili İsmet (İnönü) Bey'e bir İstiklâl Marşı ihtiyacı olduğunu bildirmeleri üzerine, İsmet Bey konuyu İcra Vekilleri Heyeti gündemine taşımıştır. Konu, havale edilen Maarif Vekâleti tarafından 18 Eylül 1920 tarihinde bir yazı ile valiliklere duyurulmuştur. (Okay, 2001: 355) O dönem Maarif Vekâleti bünyesinde çalışan Kazım Nami (Duru) Bey ise hatıralarında bir gün çalıştığı esnada İsmet Bey'in odasına gelerek kendisini Maarif Vekili Rıza Nur Bey'in gönderdiğini söyledikten sonra “*Orduca karar verdik; bir İstiklâl Marşı istiyoruz. Bunun güftesini, bestesini ayrı ayrı müsabakaya korsunuz. Her birini kazanana beşer yüz lira vereceğiz.*” dediğini ve bunun üzerine müsabakayı İstanbul da dâhil tüm memlekete ilan ettiklerini yazmıştır. (Duru, 2017: 93-94) Daha sonra Hâkimiyet-i Milliye Gazetesinin 25 Ekim 1920 tarihli nüshasında ise yarışmaya dair genel bir duyuru yapılmıştır. Gazete ilanında şöyle yazmaktadır;

“Türk şairlerinin nazar-ı dikkatine! Maarif Vekâleti'nden: Milletimizin dâhilî ve haricî istiklali uğrunda girişmiş olduğu mücadelâtı ifade ve terennüm için bir istiklâl marşı müsabakaya vaz' edilmiştir. Hüür ve meşgul memleketimizde bütün erbâb-ı kalemi hizmete davet ederiz. İthaf olunacak âsâr içinden biri, iki ay sonra 23 Kânunevvel 336'da (23 Aralık 1920) Maarif Vekâleti nezdinde bir heyet-i edebiye tarafından intihap olunacaktır. İntihap olunacak eserin yalnız güftesi için beş yüz lira mükâfat vardır. Yine lâakal beş yüz lira tahsis edilecek beste için bilahare ayrıca müsabaka açılacaktır. Bütün müracaatlar Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi Maarif Vekâleti'ne dir” (Duymaz, 2011: 54)

23 Aralık'a kadar İstiklâl Marşı olmaya aday toplam 724 şiir gönderilmiştir. Fakat bunlardan çoğunun Milli Marş olmaya layık görülmediğinden Maarif Vekili Hamdullah Suphi (Tanrıöver)

Bey, Karesi (Balıkesir) Mebusu Hasan Basri (Çantay) Bey aracılığıyla Mehmet Âkif Bey'den bu şiiri beklediğini ilerek Mehmet Âkif Bey'in yarışmaya dâhil olmasını sağlamıştır. Konulan ödül sebebiyle yarışmaya katılmadığı öğrenilen Mehmet Âkif için bu konuda değişiklik yapılabileceğinin bildirilmesi üzerine Âkif, üzerinde çalıştığı şiirini tamamlayarak Maarif Vekâleti'ne göndermiş ve hemen ardından "*Kahraman Ordumuza*" ithafıyla 17 Şubat 1921 tarihli Sebülürreşâd'ta yayınlamıştır. (Ayvazoğlu, 1986: 22-28)

Yarışmaya katılan 724 şiir ve şairi hakkında ne yazık ki toplu bir liste elimizde bulunmamaktadır. Bunlardan Mehmet Âkif Bey'in şiiri ile birlikte sadece yedi tanesi bastırılarak mebuslara dağıtılmıştır. Bunlardan da ikisinin şairinin adı açık yazılmamıştır. Bu şairler; Mehmet Âkif Bey, Hüseyin Suat Bey, Kemalettin Kami Bey, İskender Haki Bey, Mehmet Muhsin Bey ile A.S. ve M.'dir. (Çantay, 1966: 73-77) Kalan şiirler konusunda ise başkaca bir baskı yapılmamıştır. Sonradan bazı çalışmalarda farklı isimlerin de yarışmaya şiir yolladıkları belirtilmiştir. Bunlardan da bazıları; Muhittin Baha Pars, İshak Refet ve Kazım Karabekir'dir. (Ayvazoğlu, 1986: 29) Görüldüğü gibi bu yarışmaya katılan şairler ve şiirleri hakkında bildiklerimiz, ne yazık ki iki elin parmakları kadar öncedir. Bu sebeple yarışmaya katılan şair ve şiirlere yönelik her yeni bilgi önem arz etmektedir. Bu şairlerden birisi de I. Meclis Kütahya mebusu Yusuf Cemil Bey'dir. (Demircan, 2018: 239)

Kütahya Mebusu Yusuf Cemil Bey ve Eserleri

Yusuf Cemil Bey, 1868'de bugün İzmir'in bir ilçesi olan Kınık'ta dünyaya gelmiştir. Babası Bergama eşrafından Halil Kamil Efendi, annesi ise Ayşe Hanım'dır. Babası aslen Balıkesir'in Sındırgı İlçesi Büyükdemyan Köyü'ndendir. 14-15 yaşlarında annesini ve babasını arka arkaya kaybeden Yusuf Cemil Bey, kendisine kalan yüklü mirasla kardeşi Dudu Hanım ve eniştesi Kamil Hoca ile yaşamaya başlamıştır. 19 yaşındayken eniştesinin aşar mültezimliği için kendisine kefil olmuş fakat Kamil Hoca payını toplayamayınca Yusuf Cemil Bey tüm servetinden olmuştur. Bu duruma çok içerleyen Yusuf Cemil Bey gönüllü olarak askere yazılmış, Simav Redif Taburu kaleminde görevlendirilmiş ve bilahare tabur başçavuşu olmuştur. Bu taburla Yemen'e görevlendirilmiş ve 1897 Yunan savaşına katılmıştır. Sonrasında tekrar Simav'a dönen Yusuf Cemil Bey, birkaç yıl daha askerlikte kaldıktan sonra ayrılarak Simav'da ticarete atılmış ve buraya yerleşmiştir. 1900 senesinde Simavlı tacir İbrahimhocaoğlu İsmail Çavuş'un kızı Emine Hanım ile evlenmiştir. (Demircan, 2016: 5-6)

Yusuf Cemil Bey, Simav'da maarif encümeni, Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası ikinci başkanlığı gibi görevlerde yer aldıktan sonra, II. Meşrutiyetle birlikte siyasete atılmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girerek Simav ilçe başkanlığı görevi yapmıştır. 1909-10 arası Simav Donanma Cemiyeti başkanlığı, 1915'te önce Bursa İl Genel Meclisi Simav üyesi ve aynı yılın sonuna doğru da Kütahya İl Genel Meclisi Simav üyesi olarak vazife almıştır. 1920'ye kadar Kütahya'da bu görevini fasıllarla sürdüren Yusuf Cemil Bey, aynı zamanda Kütahya 'da İTC çalışmalarına da katılmaya devam etmiştir. 2 Nisan 1920'de Simav, Uşak ve Gediz bölgesinden aldığı 108 oyla I. Dönem Büyük Millet Meclisi'ne Kütahya mebusu olarak seçilmiştir. Kütahya'da bulunduğu dönem aynı zamanda ticaret de yapan Yusuf Cemil Bey'in buradaki varlıklarının Yunan işgali sırasında yağmalandığı bilinmektedir. Bu sebeple mebusluktan ayrıldıktan sonra Kütahya'ya dönmeyerek Ankara'da yaşamaya devam etmiş ve 56 yaşındayken

9 Mart 1926'da Ankara'da kalp krizinden vefat etmiştir. Cebeci Asri Mezarlığındaki kabri yol genişletme çalışmaları sebebiyle kaybolmuştur. Zengin bir kütüphanesi varmış ise de ne yazık ki ziyan olmuştur. Genel olarak Türkçü bir düşünce yapısına sahip olduğu aktarılan Yusuf Cemil Bey, Kütahya ve Ankara'da günlük tutmuş, bazı araştırma eserleri ve şiirler yazmıştır. "Altay" mahlasını kullandığı bilinmektedir. (Demircan, 2016: 6-16)

Oğlu Muhasin Özata tarafından yeni harflere aktarılan Yusuf Cemil Bey'in Kütahya günlükleri Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi'nde, Ankara günlükleri ise T.B.M.M. Kütüphanesi'ndedir. (Demircan, 2016: 55) Aynı zamanda şiirlerinin toplandığı bir kitapçık ve Menâkıb-ı Ashâb-ı Kirâm adlı eseri de Kütahya'da adı geçen kütüphane arşivindedir. Folklor, atasözleri ve dil üzerine yaptığı çalışmalarından Mustafa Yeşil bahsediyorsa da ne yazık ki bunların akıbeti meçhuldür. (Demircan, 2016: 15)

Yusuf Cemil Bey'in İstiklâl Marşı Şiiri

Yusuf Cemil Bey, İstiklâl Marşı yarışmasına 1920 senesinde Ankara'da kaleme aldığı bir şiir katılmıştır. Şiirin bir kopyası Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi arşivinde Yusuf Cemil Bey'in diğer şiirleri ile birlikte daktilo ile temize çekilmiş bir kitapçık içinde yer almaktadır. (Mustafa Yeşil Kütüphanesi, K.B. 344) Şiir şöyledir;

İSTİKLÂL MARŞI

Damarlarımızda coşan, kükreyen,

Değişmedi hâlâ ecdat kanıdır.

Başımız üstünde temevvüç eden,

Ata yadigârı alsancağıdır.

Yaşamak isteriz çün hakkımızdır,

İstiklâl hayat-ı mutlakımızdır.

Ey düşman karşında kim var iyi bak!

Adım, sanım ile benim; Türkoğlu.

Göz atma yurduma, benimledir Hakk,

Darbe-i tığım la cehennem yolu.

Yaşamak elbette çün hakkımızdır,

İstiklâl hayat-ı mutlakımızdır.

1336 Ankara, Yusuf Cemil

Yarışma Sonucu ve İstiklâl Marşı'nın Kabulü

Yusuf Cemil Bey ve diğer 723 şaire ait toplam 724 şiirden sadece yedi tanesi – yukarıda seçilen şairlerin isimleri verilmiştir – istenilen özelliklere uygun olarak seçilmiş, son olarak farklı oturma odalarında tekrar tekrar ele alınan İstiklâl Marşı, 12 Mart 1921'de Hasan Basri (Çantay) Bey'in Hamdullah Suphi (Tanrıöver) Bey'in de daha evvel meclis kürsüsünden beğendiğini ilan ettiği

Mehmet Âkif Bey'in şiirinin tercihan kabul edilmesi yönündeki teklifi sonucu oylanmış ve oy çokluğu ile kabul edilmiştir. (Okay, 2001: 355) Bunun üzerine Kırşehir mebusu Müfit Bey tarafından Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'den kabul edilen İstiklâl Marşı'nı bir kez daha kürsüden okuması talep edilmiştir. Konya mebusu Refik Bey'in, "*Milletin ruhuna tercüman olan iş bu İstiklâl Marşı'nın ayakta okunmasını teklif ediyorum.*", şeklinde söz alması üzerine Meclis Başkanı Mustafa Kemal Paşa da, "*Heyet-i muhtereme bu marşı kabul ettiğinden tabii resmi bir İstiklâl Marşı olarak tanınmıştır. Binaenaleyh ayakta dinlememiz icap eder.*", diyerek hak vermesi üzerine marş bu usul üzere bir kez daha okunmuştur. Mustafa Kemal Paşa, marş okunurken sıraların önünde ayakta dinlemiş ve mütemadiyen alkışlamıştır. (Çantay, 1966: 72-73) Böylelikle resmi olarak İstiklâl Marşı kabul edilmiştir.

Yusuf Cemil Bey ile Mehmet Âkif Bey'in Şiirlerinin Temel Düzeyde Karşılaştırması

Yusuf Cemil Bey, bir şiirinde edebi olarak çok iddialı olmadığını, fakat yine de kendisini yazmaktan alamadığını belirterek bu işi zevk duyduğu için yaptığını itiraf etmektedir. (Demircan, 2016: 15) Bu nedenle ebedi olarak Mehmet Âkif Bey'in şiiri ile Yusuf Cemil Bey'in şiirlerinin bir karşılaştırmasına alan olarak gerek duymuyorum.

Diğer noktalardan bakacak olursak; Yusuf Cemil Bey'in şiirinde damarda akan kana ve Türk kimliğine yapılan vurgu dikkat çekicidir. Milletimizin kahramanlığı ise daha basit ifadelerle vurgulanmaya çalışılmıştır. Aynı şekilde Mehmet Âkif Bey'in şiirinde de bir ırk göndermesi varsa da, doğrudan Türk kelimesi bir ırk adı olarak zikredilmemiştir. Öte yandan Mehmet Âkif Bey'in şiirinde milletin kahramanlığı sadece bir vurgu olarak kalmamış, ümitsizliğe karşı cesaret ve güven, milletin iman kuvveti ve Hakk'ın bu millete yardımı oldukça coşkun biçimde işlenmiş, vatan sevgisi yanında dini değerlere de sık sık vurgu yapılarak, vatan uğrunda şehit olan geçmişlere karşı taşıdığımız vefa borcu ve vatana olan yüksek sevgi ahenkli biçimde ele alınmıştır. Yusuf Cemil Bey'in şiirinde ise kahraman geçmişimizle kan ve sancak üzerinden bağ kurulmuş, vatana göz diken düşmana karşı Hakk'ın milletimizin yanında olduğu ve milletimizin düşmanı yenecek kudrete sahip oluşu vurgulanmıştır. Şiirin "*İstiklâl Marşı*" olduğu göze alındığında "*İstiklâl*" vurgusunun Yusuf Cemil Bey'de sadece nakarat kısmında kullanıldığı görülürken, Mehmet Âkif Bey'de herhangi bir nakarat olmaksızın daha fazla bu vurgunun kullanıldığı da açıktır. Mehmet Âkif Bey şiirinde farklı kıtalarda millete, bayrağa ve askere seslenir, niyazda bulunur. Bu özellikleri ile dahi dönemin ruhunu çok iyi yansıtır. Bu tarz bir yöntem haliyle Yusuf Bey'de görülmez. Son olarak dikkat çekici bir diğer husus ise Yusuf Cemil Bey'in istiklâli bir şart olarak belirttiği, fakat Mehmet Âkif Bey'in bunu milletimize bir karakter olarak giydirdiği ve bu milletin en doğal hakkı olarak gördüğü göze çarpmaktadır. Sadece bu noktalardan bakıldığından bile Mehmet Âkif'in şiiriyle kıyaslandığında, Yusuf Cemil Bey'in şiirinin oldukça sönük kaldığı aşikârdır.

SONUÇ

Fransız İhtilali ile gelişen milliyetçilik akımının toplumlar üzerinde büyük etkileri olmuştur. Daha evvel devletlerin savaşlarda kullandığı marşlar (Örn. Mehter) bürokrasinin ve devletlerarası ilişkilerin bu ulusçuluk akımıyla paralel geliştiği dönemlerde milli marş olarak ilk kullanım örneklerini vermişlerdir. İngiltere ve Fransa bu noktada ilk örnekleri veren devletler olmuşlardır. Zamanla temsillerde kullanılmaya başlayan bu milli marşlara Osmanlı Devleti'nin ilk kez Sultan Mahmut II zamanında ihtiyaç duyduğu bilinmektedir. (Okay, 2001: 355) Fakat bu marşların sayıları her geçen gün giderek artmış, belirli bir marş yerine ara ara değişik marşlar sultana mahsus resmi marş ve milli marş olarak bizzat padişah tarafından seçilerek öne çıkarılmış, talep edilmesi halinde ise bu marşlar resmi marş olarak yurtdışı temsilciliklere iletilmiştir. (BOA HR.SFR.04. 372/43; BOA HR.SFR.3. 332/13) Lakin görülen o ki, tek bir marşın aralıksız olarak milli marş şeklinde kullanılması Osmanlı Devleti döneminde olmamıştır.

Milli marşların milli hasletleri sergileyen ve insanda şevk uyandıran yapısına Milli Mücadele döneminde ordu üzerinde etki göstermesi için ihtiyaç duyulmuş ve bu sebeple ilk olarak Mehmet Âkif (Ersoy) Bey'in "*Ordunun Duası*" adlı şiiri besteletilerek icra ettirilmiştir. Zamanla daha coşkun şekilde milli değerlerin vurgulandığı bir marşa ihtiyaç duyulmuş olmalıdır ki, bu yönde talep bir asker olan İsmet (İnönü) Paşa aracılığıyla iletilerek ödüllü bir yarışma düzenlenmesiyle süreç ilerlemiştir. Yine bu nedenle seçilmiş olan Mehmet Âkif Bey'in şiiri, "*Kahraman Ordumuza*" ithafileyla başlamaktadır. Zira bu dönemde Türk Milleti bir bağımsızlık savaşı vermektedir.

Yurt genelinde yapılan duyurular sonucu toplanan 724 şiir içinde o dönem Kütahya'dan seçilerek ilk meclise mebus gönderilen Yusuf Cemil Bey'in "*İstiklâl Marşı*" şiiri de yer almaktadır. Fakat edebi olarak rakipleri yanında biraz sönük kalan bu metin, son yedi şiir içine seçilemediği gibi uzun yıllar da gün yüzüne çıkmamıştır. Sadece Yusuf Cemil Bey'e dair yapılan birkaç yayında (Demircan, 2016; Demircan, 2018) varlığından bahsedilmiş ve bunlardan birinde de (Demircan, 2016) sadece metni paylaşılmıştır. Ne yazık ki bu yarışmaya gönderilen tüm şiirler ve şairleri hakkında bilgiler hiç toplanamamış, zamanla bu olaya tanık olan birkaç kişinin hatıraları haricinde buna dair isimler haricinde bir bilgi bulunamamıştır. Bu isimler de sadece yedi şair ve şiirleri ile sonradan İstiklâl Marşı yazar Kazım Karabekir gibi birkaç meşhur kişinin bilgileri ile sınırlıdır. Bu yön bir eksiklik olarak kabul edilebilir.

Yusuf Cemil Bey, aslen Kütahyalı olmasa da Simav'a yerleşmiş, uzun yıllar Simav ve Kütahya'da yerel memuriyetlerde bulunmuş, ticarete atılmış ve entelektüel bir kişilik olarak kendini göstermiştir. Ayrıca İttihat ve Terakki Cemiyeti mensubu ve Türkçü olarak da öne çıkmıştır. Edebiyata meraklı olan Yusuf Cemil Bey'in eserlerinin bir kısmı oğlu tarafından Kütahya'daki kurumlara bağışlanmış olduğundan İstiklâl Marşı olarak kaleme aldığı şiiri burada tespit edilmiştir.

İstiklâl Marşı yarışmasından istenilen sonucun elde edilemeyeceğini gören dönemin Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey'in aracı olan Hasan Basri Bey vasıtasıyla Mehmet Âkif Bey'i şartlar noktasında ikna ederek şiirini dâhil ettirmesi ve çoğunluk tarafından bu şiirin kabul edilmesi üzerine daha sonra anayasa ile değiştirilemez hükümler içine alınacak olan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin resmi marşı tescillenmiştir. Yusuf Cemil Bey'in şiiri ilk eleme sonrası seçilen yedi şiir içerisinde yer alacak başarıyı gösterememiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler

BOA Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO) D.3574 G.268017

BOA Bab-ı Âli Evrak Odası (BEO) D.3592 G.269365

BOA Dahiliyye Umur-ı Mahalliyye ve Vilayat Müd. (DH.UMVM.) D.124 G.165

BOA Hariciye Nezareti Londra Sefareti Evrakı (HR.SFR.3.) D.332 G.13

BOA Hariciye Nezareti Sofya Sefareti Evrakı (HR.SFR.04) D.372. G.43

BOA Hariciye Nezareti Mektubi Kalemî Evrakı (HR.MKT.) D.60 G.95

BOA Hariciye Tercüme Odası (HR.TO.) D.73 G.9

BOA Hariciye Tercüme Odası (HR.TO.) D.109 G.27

BOA İrade Hariciye (İ.HR.) D.150 G.7895

BOA İrade Mabeyn-i Hümayun (İ.MBH.) D.11 G.18

BOA İrade Mabeyn-i Hümayun (İ.MBH.) D.17 G.103

BOA Mabeyn-i Hümayun Evrakı İradeler (MB.İ.) D.185 G.13

BOA Yıldız Evrakı Elçilik, Şehbenderlik ve Ataşemiliterlik (Y.PRK.EŞA.) D.52 G.72

Kütahya Belediyesi Mustafa Hakkı Yeşil Kütüphanesi Arşivi, K.B. 344

Yayınlar

Ayvazoğlu, B. (1986). *İstiklâl Marşı Tarihi ve Manası*. İstanbul: Tercüman Gazetesi

Çantay, H. B. (1966). *Âkıfname*. İstanbul: Ahmed Sait Matbaası

Demircan, A. (2016). *Birinci Meclis Kütahya Mebuslarından Simavlı Yusuf Cemil Bey'in Kütahya Günlükleri* (2. Baskı). Ankara: Kütahya Belediyesi

Demircan, A. (2018). *Recep Albayrak'la Dervent'ten Derbent'e*. Ankara: Berikan Yayınevi

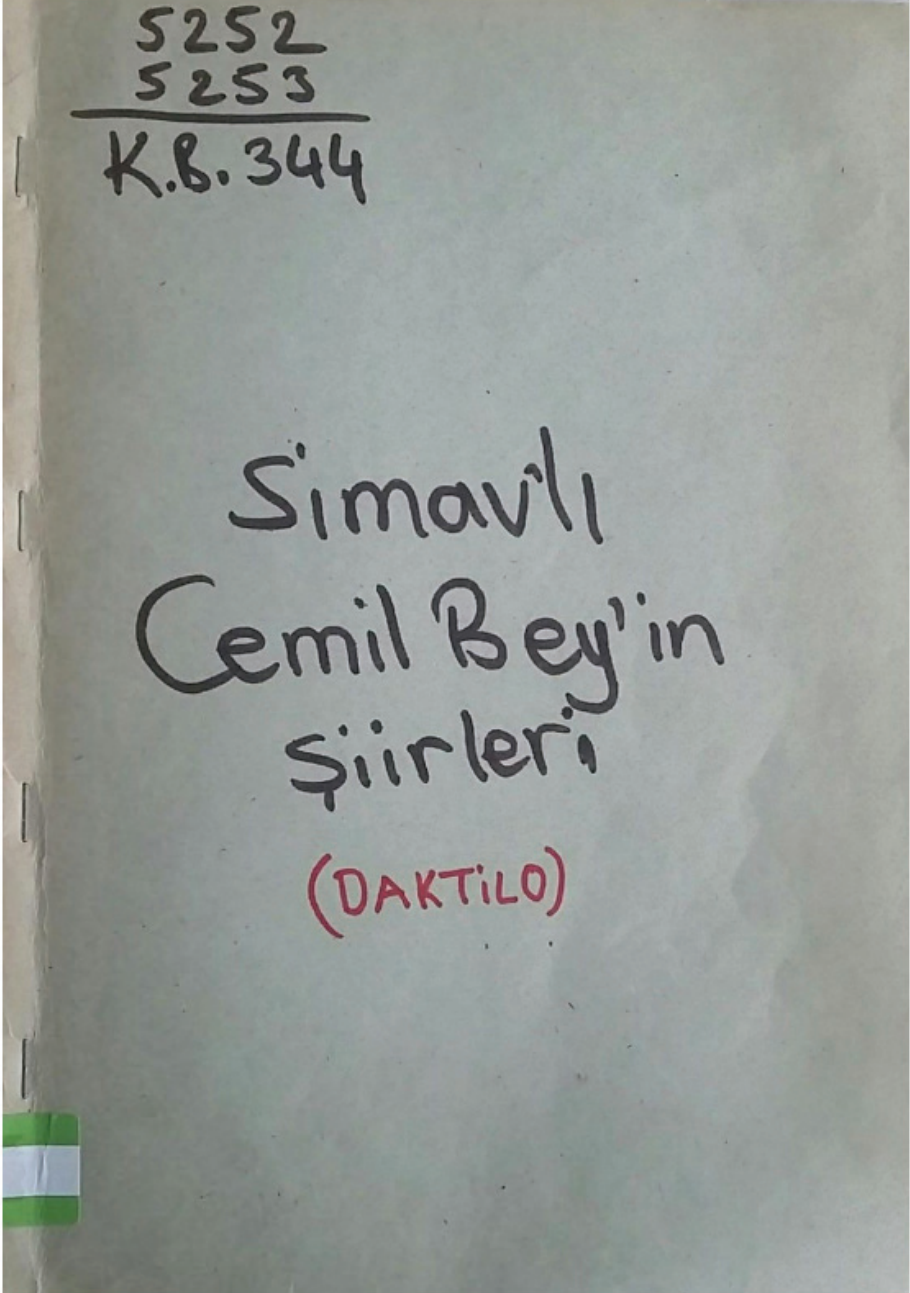
Duru, K. N. (2017). *Hatıralar*. İstanbul: Altınordu Yayınları

Duymaz, R. (2011). *Milli Mücadele'miz ve İstiklâl Marşımız*. İstanbul: Akademik Kitaplar

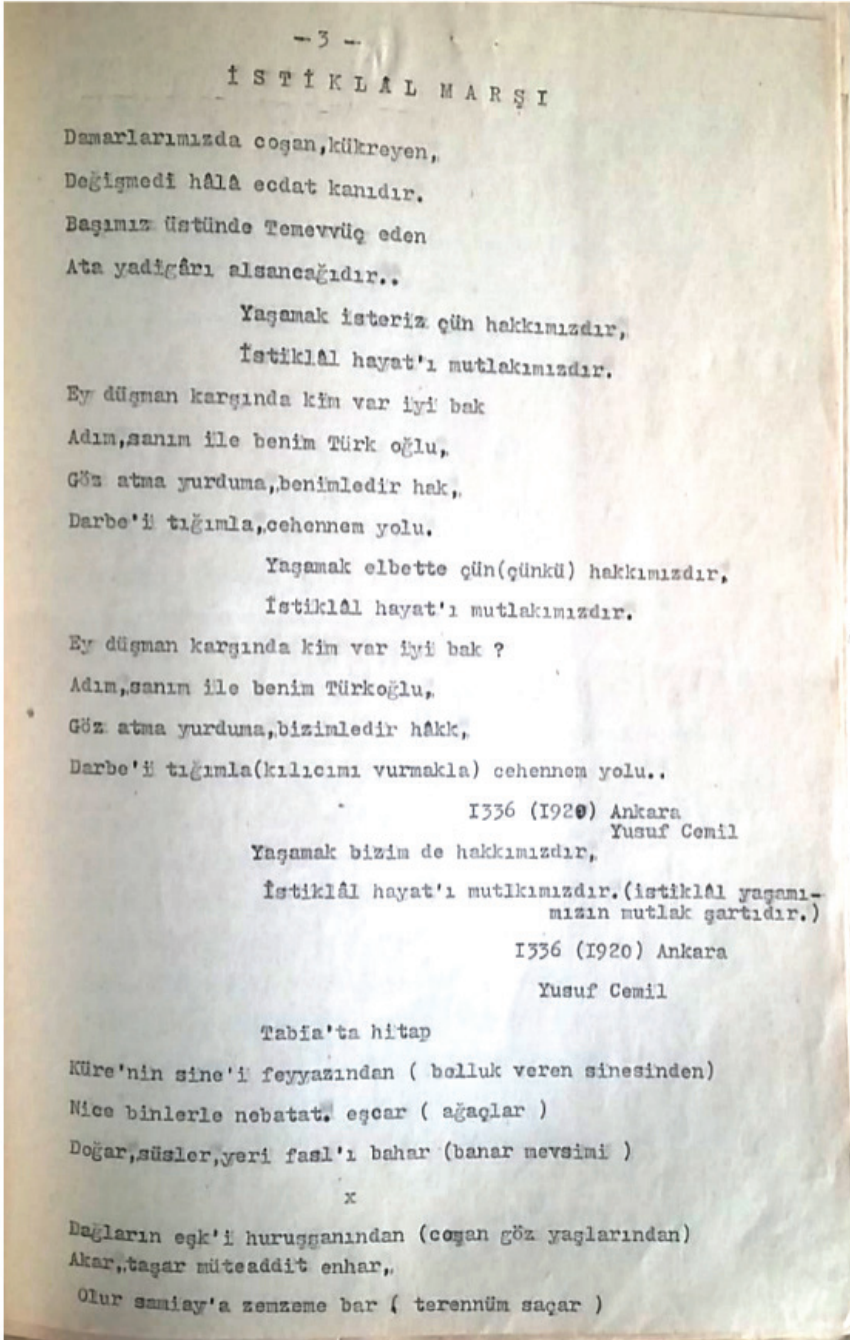
Okay, M. O. (2001). İstiklâl Marşı. TDVİA içinde (Cilt 23, 355-356. ss.). İstanbul: TDV

Ekler

Yusuf Cemil Bey'in şiirlerinin bulunduğu kitapçığın kapağı

Yusuf Cemil Bey'in "İstiklâl Marşı" şiirinin ilgili kitapçıktaki kopyası

Sebilürreşad mecmuasında ilk kez yayınlanan M. Âkif'in "İstiklâl Marşı"
Sebilürreşad, No:368, 17 Şubat 1337 (1921)

اخطارات

آدرس ناپیدند آریجه بن
فروش گونده و

مکتوبلرک اذصارلی واضح اولمالی
اولسی دایره مره بوسدن
محتوی اولسی لازمدر .

بک آجده ایچون آیونه اولالمرک
آدرس لریک فرانسده بده یازلسی
رج اولدور .

یازمه کونده لریک زمان نه ده داتر
اولدی و ایشاً بده برلسی
رج اولدور .

استقلال

۱۳۳۰

ایونه شریلی

هر ر ایچون سنلکی (۲۵۰)
آتی آبابی (۱۳۰) غروشدر
لستخامی ۵ غرش، سنلکی
۵۲ نیشدر
اداره ناه
آ غرله مریت آتی غرسته
اخطارات
آیونه بلی بیدر
سکله و اوق آتارم لستونیه دول
اولدور . روح ایله بن یازیلر
آتار اولوناز

آیچون اهدم کسبیل الرشاد

۱۸ جلد

صاحب و مدیر مسئول
اشرف ادیب

۱۷ شباط ۱۳۳۷

پاش محمد
محمد کاک

۱۳۳۹

۶۸

استقلال مارشی

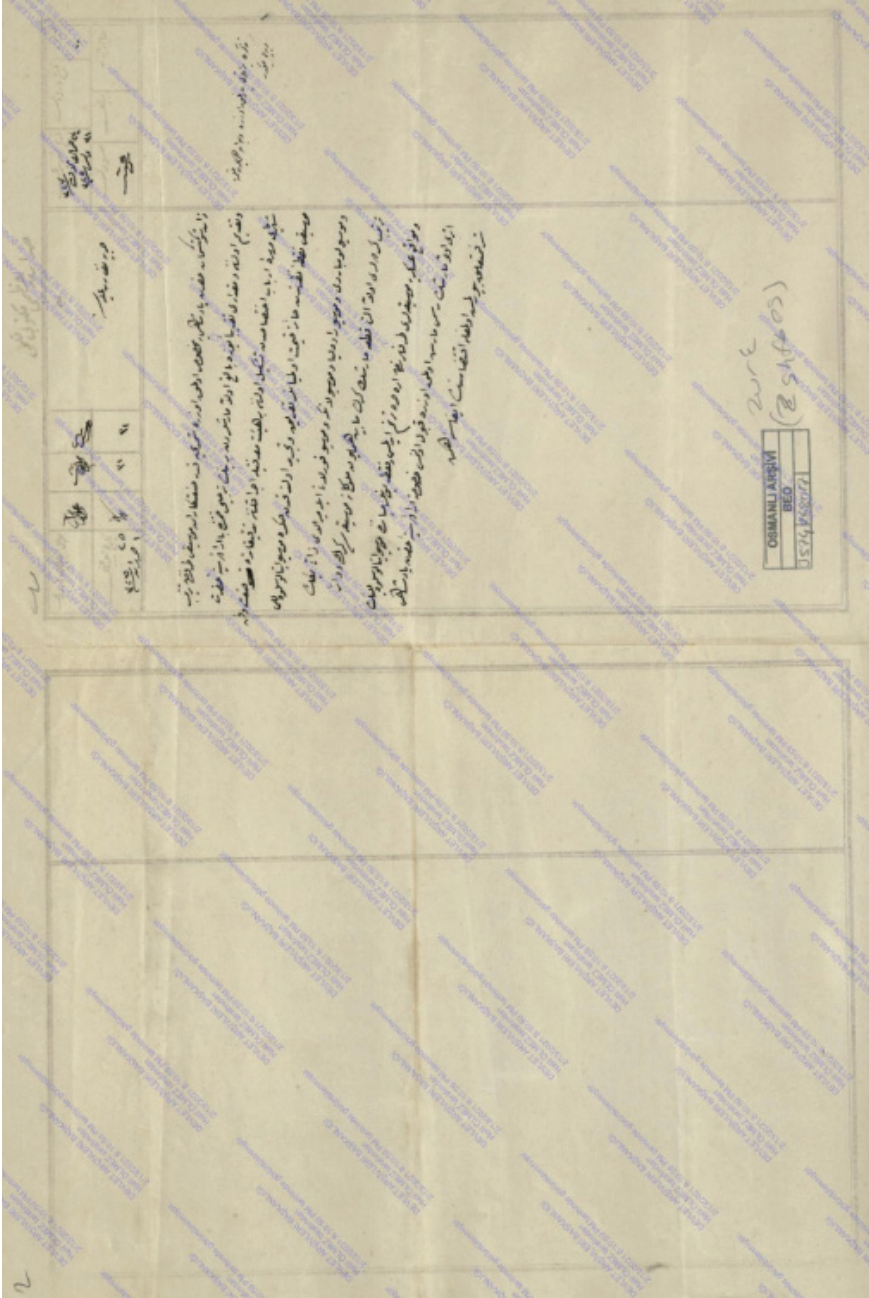
فرمان اردوسره -

باصارتک برلی «طوبراق! » دبه بک کجه ، طاق!
دهشون آلمدی بیکرجه کلسنر پاقی .
-ن شید اولغیلین، ایشته، هاز قدر، آتای :
ورمه ، دنیاری آلمده ، بوخت وطنی .
کیم بوخت ، ملک اوغرته اوتارک فدا
شیدا قیشتره - حق طوبراقی صقسک ، شه!
جانی ، جانلی ، شون واریمی آسینده خدا ،
ایشین تک و منمن بن دیاده جدا ،
روحک سندن آلهی شودر آحق امل :
دک سرن معدیک نوکته نامحرم آلی !
بوازتر - که شهارتوی دیک نعل -
ایدی ، یوردیک اوستده تم اینکمل .
اوزمان وید - ایل بیت سوده ایدر - وارسه - طاشم!
هرج شه مدن آلهی ، یوشابوق قائل یاشم،
قیشقیر روح بچردکی یردن آشم!
ارزمان بوکلهرک عرشه ذکر ، باگه ، باشم .
دانه لان سن ده شفقور کی ای نائل حلال!
ارلسون آریق دوکلن قاتلریک حیسی حلال .
ایدی اسکایوق ، عرقه یوق حد حلال!
سقیه ره حر باشمش ، بار آلمک حریت!
حقاندره حقه طالبان ، مأمک استقلال .

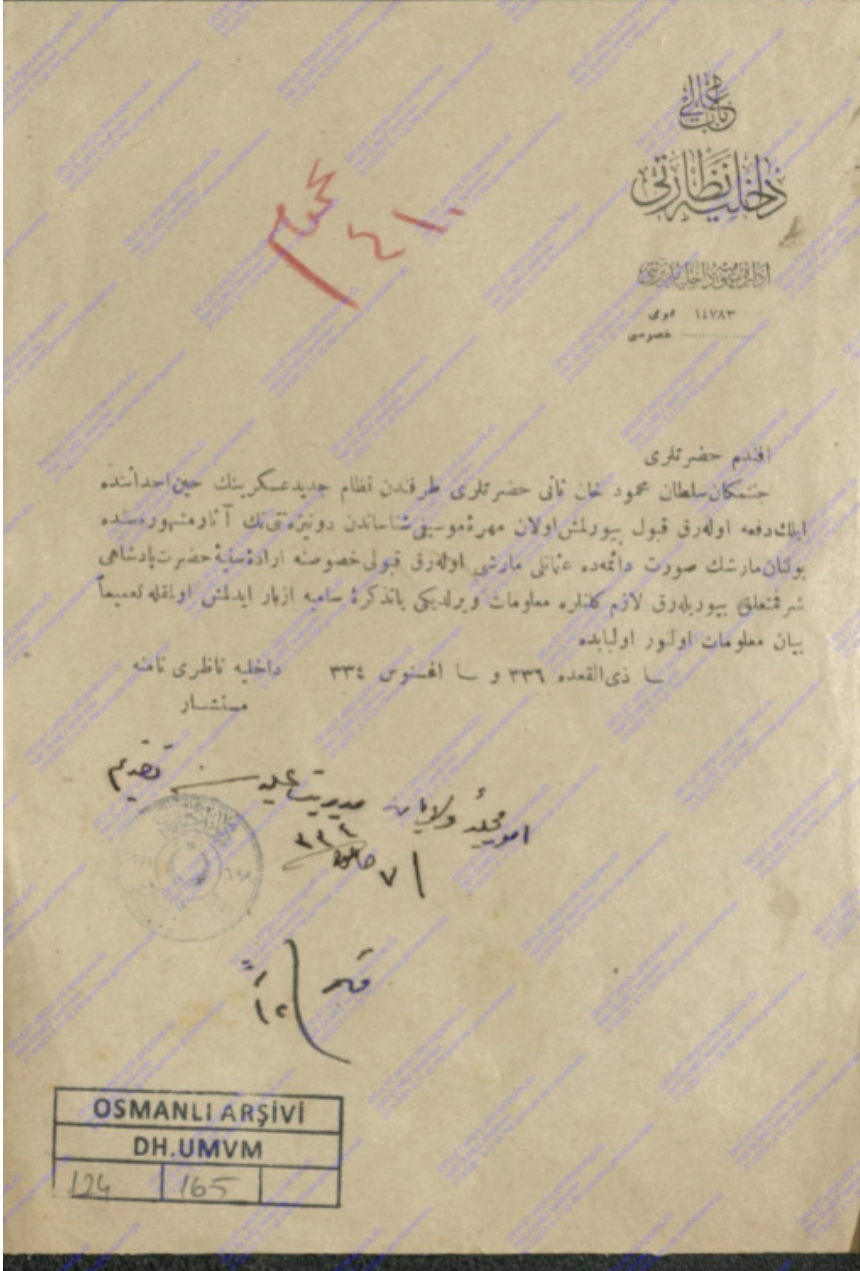
محمد آکف

قورقا ، - و نیز بو شفقورده یوزن آل سنجاق!
سونه من یوردیک اوستده بون ایشک اچاق .
او تم ملکت بیلدیزد ، پارلامه جق!
او عذر ، او تم مانمکمو آتیق .
چاقا ، قربان اولام ، چهره کی ای نازل حلال!
قورمان عرقه برکول .. نه بو شمت ، و حلال!
شکا اولاز دوکولن قازیمز سوکره حلال!
حقیقده ، حقه طالبان ، ملکت استقلال .
سین ازمان ریدر حر باشام ، سر باشام .
هانکی چیلقین بکا زنجیر او حقیقش ، شاشام!
نوکرمهش سل کی تم : سندی بیکنی ، آشام!
بیردیم طغاری ، انکی تیره صیغام طاشام .
عشک آفاق صابوشه چلیک زوعل دیوار!
تم ایمان ملولو کوکرم کی سر جدم وار .
اولسون ، قورقا! نسل بویه برائی بوغار ،
مدیت ! دبدیک تک دینی قاش جاوار!
آق دیش اولدونه آیلانری بصدومه ساقون!
ایتم کیمکه کی ، طورسون بو حیا سزه آیین .
چقدور سکا رعد ایندیکی کوزن حلق .
بر ، باگه بارن ، بلکه بارندنه یاقین .

Marşların altıya düşürülmesi ve Salvelli'nin marşının resmi marş olması

Donizetti'nin eserinin daimi Osmanlı Marşı seçildiğini dair belge (1918)

DH.UMVM.00124.00165.001

Halil ÖLMEZ - KÜTAHYA MEBUSU YUSUF CEMİL BEY VE İSTİKLÂL MARŞI YARIŞMASINA KATILDIĞI ŞİİRİ

“İstiklâl Marşı” şirini yazdığı yıl Yusuf Cemil Bey ve çocukları

Ankara, 26 Haziran 1920 (Demircan, 2016)

OSMANLI DEVLETİ'NDE GÜLBANK VE TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE İSTİKLÂL MARŞI'NIN TÜRK TÖRENLERİ ÜZERİNDEKİ MANEVİ ETKİSİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Ahmet CEVİZCİ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Tezli
Yüksek Lisans Öğrencisi.

ÖZET

Gülbanklar, Türk kültürünün önemli sözlü ürünlerindedir. Gülbanklar, Osmanlı Devletinde Yeniçeri Ocağı ile birlikte Mevlevilik, Bektaşılık, gibi kimi tarikatlarda, dua niteliğinde söylenen edebi metin türleridir. Gülbanklar aynı zamanda Osmanlı padişahlarının kılıç kuşanma merasiminde ve diğer törenlerde sıkça yapılan sözlü bir etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Gülbanklar dönemin törensel siyasi koşullarını ilettiği gibi aynı zamanda dönemin sivil toplumunda törensel anlayış biçimini de yansıtmakta, bununla birlikte dinî ve törensel yapısı ile edebi malzeme olarakta değerli bir araç olarak bilinmektedir. Bu törenlerde belli faaliyetlerin hangi biçimde yapıldığını ve yapılırken o anki topluluğa ve ilgililerine manevi bir atmosfer aşılması bakımından önemli bir yer teşkil etmektedir. Günümüze gelindiğinde ise törenlerde ve milli bayramlarda okunması itibari ile İstiklâl Marşın ve Gülbank'ın manevi değerler üzerindeki etkisinden söz edilebilir. Bu çalışmanın amacı, Osmanlı Devletinde'ki Gülbanklar'ın Türk tören ve merasimleri üzerindeki manevi etkisi ile Türkiye Cumhuriyetindeki İstiklâl Marşı'nın milli tören ve bayramlar üzerinde katmış olduğu manevi etkisinin karşılaştırılmasıdır.

Anahtar kelimeler: Gülbank, İstiklâl Marşı, Marş, Dua, Tören.

COMPARİSON OF THE EFFECTS ON SPİRİTUAL CEREMONY OF THE TURKİSH NATIONAL ANTHEM OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE OTTOMAN EMPIRE GÜLBANK

ABSTRACT

Gulbanks are one of the most important verbal products of Turkish culture. Gulbanks are types of literary texts that are said in the nature of prayer in some sects such as Mevlevi, Bektashi, together with the Janissaries in the Ottoman Empire. Gülbanks also appear as an oral activity that is frequently held in the sword-wearing ceremony of the Ottoman sultans and other ceremonies. Gulbanks not only convey the ceremonial political conditions of the period, but also reflect the ceremonial understanding in the civil society of the period, as well as they are known as a valuable tool as a religious and ceremonial structure. In these ceremonies, it constitutes an important place in terms of how certain activities are carried out and in terms of instilling a spiritual atmosphere in the current community and those concerned. When it comes to today, it can be talked about the effect of the Turkish National Anthem and Gülbank on spiritual values as it is read in ceremonies and national holidays. The aim of this study was to compare the effects of spiritual Devletinde the Ottoman Turks Gülbanklar the ceremony and National Anthem of the Republic of Turkey with the spiritual ceremonies that have impact on the floor on national ceremonies and festivals.

Keywords: Gülbank, Turkish National Anthem, Anthem, Prayer, Ceremony.

GİRİŞ

Gülbank, Osmanlı döneminin sözlü edebi metinlerinden önemli bir tanesidir. Okunduğu törenin ya da kurumun (Mevlevi, Bektaşî) adını alan Gülbanklar Allaha yakarmak bununla birlikte tarikat pirlere ve padişaha yapılan dua olarak bilinmektedirler. Gülbanklar ve İstiklâl Marşı'nın işlev bakımından aidiyet ve bağlılık gibi ortak mesajlarından dolayı bu çalışmada ikisinin Türk törenleri üzerinde ki manevi etkisi üzerinde inceleme yapılmaktadır. Gülbank Osmanlı döneminde yeniçerilerin törenlerde padişaha, tarikat dervişlerinin de tarikat pirlere bağlılık ve sadakatlarını edebi ve ahenkli bir biçim de sundukları biçimlerinden biridir. Dünya da siyasi, sosyo-ekonomik ve toplumsal değişim ve dönüşümler sözlü ve yazılı metinlere de yansımıştır. Toplumsal ortak menfaat ve duyguları milletin ortak inanç ve kültürünü işlemek için milli marşlar ortaya çıkmıştır. İstiklâl Marşı da Türk milletinin milli mücadele döneminde ortak duygularını ve tarihten gelen bağımsızlık olgusunu, inancını, hatırlatmak, nakşetmek ve ümitlendirmek için Mehmet Âkif tarafından kaleme alınmış bir milli destansı şiirdir.

Bu çalışmada Gülbankın anlam ve işlevine değinilmiş bununla beraber İstiklâl Marşı'yla olan ortak duyguları ve farklılıklarına değinilerek inceleme yapılmıştır. Bu çerçevede, öncelikle Gülbank ve İstiklâl Marşı'nın kavramsal çerçevesine değinilmekte, daha sonra ise hem Gülbank hem de İstiklâl Marşı'nın Türk kültürüne olan etkisi karşılaştırılmaktadır.

Gülbank'ın Kavramsal Çerçevesi

Gülbank yapılması planlanan herhangi bir işin istendiği şekilde sonuçlanmasını, hayırlı olmasını, başarı ve birtakım olumlu durumların oluşmasını sağlamak adına Allaha karşı yapılan dua olarak tanımlanabilir. Osmanlıda devleti resmi törenlerinde ve toplumun cemiyet toplanmalarında ve kimi tarikatlarca tören başlamadan Gülbank okunması gelenek haline gelmiştir denilebilir. Gülbank'ın kelime anlamı ise şu şekildedir; “*Gülbank, farsça birleşik bir kelime olup ‘gül sesi’, ‘bülbül şakıması’ anlamına gelmektedir. Çiçek adı olan ‘gül’ ile ‘ses, seda haykırma’ manasına kullanılan ‘bang’ kelimelerinden meydana gelmektedir*” (Uzun, 1996: 69). Kelime anlamı olarak bakıldığında dua anlamını içermekle beraber bülbül şakıması ve gül sesinden sentezlenerek bir araya gelip türeyen bir kelime olup sözlü edebi bir kültür haline gelmiştir denilebilir. Bir başka tanımda Gülbank karşımıza şöyle çıkmaktadır; “*burhan katı Gülbank yerine ‘gülbam’ ifadesi kullanılmış ve bu kelime için ‘ol-perde-birün ahenktir ki mehterler nevbete başlarken, selatin ve vüzerâ ala süvar olurken çavuşlar yek-dehen demsaz olurlar*” demiştir (İyiyol, 2014: 584). Bu bağlamda ise Gülbank belli bir ahenk ve girizgah üslubuyla anlatıldığını görmek mümkün denilebilir. Gülbank'ın birçok anlamı yanında Türk edebiyatında ise şöyledir; “*zafer havaları vuran köse sesi, zafer narası ‘tekbir ve tehli’*, ‘dua ve zikir’ ve ‘hz. Peygamber’in adının arş ve semada yankılanması’ gibi başka manalarda da kullanılmıştır” (Üçer ve Sarı, 2020:364). Bu bağlamda Türk edebiyatında Hz Peygambere duyulan muhabbet tek düze bir kalıp yerine belli bir edebi usul ve huşu ile dile getirilmesi durumu var denilebilir. Zafer narası olarak dile getirilmesi ise savaşlarda Allaha yakarış ve hamd olarak dua biçiminde söylendiği sonucuna varılabilir. Gülbank'ın ezanı şerifle ilgili Türk ve fars edebiyatlarında bakıldığında; “*gülbangi Muhammedi, ve gülbangi müselmani*’

tamlamalarının kullanıldığını görülmektedir” (Üçer ve Sarı, 2020:364). Bu bağlamda ezanı şerife Gülbanklar aracılığıyla kendi yapısına münhasır atıflar yapıldığı sonucuna varılabilir. Gülbanklarla ilgili Abdülbaki Gölpınarlı ise şöyle demektedir; “gül sesi anlamına gelen bu farsça terkip bülbül çilemesine denir. Bütün tasavvuf yollarında umumi bir terimdir ve gülbenk tarzında söylenegelmiştir. Tertiplenmiş dualara denir” (Üçer ve Sarı, 2020:364). Bu bağlamda tasavvuf yollarında Allaha yakarış, duanın ve ondan istemenin edebi olarak sistemime edilmiş hali denilebilir. Gülbanklar okunduğu toplulukların (tarikât vs) Mevlevî Gülbankı, bektâşî Gülbankı, ahi ve fütüvvet ehli Gülbankları gibi isimler alabilmektedir. Gülbank genel itibarı ile herhangi bir işin başarıyla, sağlıklı bir şekilde hayırla sonuçlanması için bunun yanında resmi ya da resmi olmayan devlet ve toplumsal törenlerde belli bir üslup ve ahenkle edebi olarak Allaha dua etmektir denilebilir.

Gülbank’ın Türk Törenleri Üzerindeki Etkisi

Türk törenlerine bakıldığı zaman tören esnasında çeşitli çalgı aletleriyle bir şölene dönüş-tüğünün göstergesi olabilir aynı zaman da sözlü kültürün gelişmesine ve bu tür törenlerin daha bir coşkulu ya da elde edilmek istenen havanın yakalanması için önem arz etmekteydi. Türk törenlerine bakıldığında; “*nefesli ve vurmali sazlardan oluşan bu askeri birliğe hunlar zamanında tuğ adı verilmektedir*” (Karataş, 2019: 950). Bu askeri birlik Osmanlı Devletinde “*fatihden sonra mehterhane ismini almıştır*” (Karataş, 2019: 950). Selçuklar dönemine geldiğimizde ise;” bu askeri birliğe tabihane veya nevbethane dediği bu müessesede hunlardan beri ikisi nefesli, dördü vurmali altı temel çalgı yer almaktadır” (Karataş, 2019: 951). Bu bağlamda Türk törenlerinde İslamiyet öncesi musiki kültüründe önemli yer tuttuğu denilebilir. Bu sözlü kültür; “*İslamiyet’ten sonra bu durum değişim göstermiştir. Savaş esansında ordunun önünde giden kös, davul, nakkare, zil, çevgan, çalpara, çengiharbi, zurna ve boru gibi sayısız vurmali ve nefesli çalgının icra edeceği müzik, savaş tören ve oyun amaçları için özel olarak bestelenirdi*” (Karataş, 2019: 951.) Bu bağlamda Türk törenlerinde musiki önemli yer edinmiş kültürel anlamda yaşatılması yanında kültürel birikim ve gelişim sağlanmıştır denilebilir. Mehter fonksiyonu durumunda olan nevbet; gündelik şehir hayatında namaz vakitleri ile önemli resmi karşılaşmalarda vurulmaktaydı ve dini işlevlerinin yanında ordu, toplum konseri niteliğindedir (Karataş, 2019: 951). Musikinin tük toplumunda yaşamış olduğu bir dizi değişimlerin yanında askeri tören ve sivil toplumda önemli yer tutmuş bununla beraber kültürel anlamda zenginlik sağlamıştır denilebilir.

Türk törenlerinde musikinin ardından Gülbank’a geldiğin de orduda ve toplum törenlerinde önemli yeri olduğunu görmekteyiz. Gülbank genel anlamda bir işin murada ermesi için Allaha yakarmak dua etmek olarak tanımlanabilir. Devletin resmi törenleri ya da toplumsal törenlerde topluca belli bir mutasavvıf usul ve silsile ile Allaha yalvarmak ve ondan isteyerek dua etmek bu tür durumların ritüeli haline geldiği söylenebilir. Gülbank’ ın Türk törenlerine etkisine baktığımızda hem devletin yüksek kademeli devir teslim törenlerinde hem de kimi toplumsal törenlerde Gülbank okunurdu. Osmanlı Devleti askeri birliklerinde olan yeniçeri ocağında da Gülbanklar okunduğu görülmektedir. Maaşını almak üzere saraya gelen yeniçeriler burada yapılan ulufe (maaş tevzi) töreninde birlikte yemek yerler sonra yeniçeri ocağı başçavuşu kubbe altı önünde niyaz vaziyeti olarak yüksek ve gür sesle şu Gülbankı okurdu “*Allah Allah*

illallah! Baş üryan, sine püryan, kılıç al kan. Bu meydanda nice başlar kesilir, olmaz hiç soran. Eyvallah! Kahrımız, gazabımız, düşmana ziyan. Kulluğumuz padişaha ayan. Üçler, yediler, kırklar, Gülbankı Muhammedî, nur-ı nebi, kerem-i Ali, pirimiz sultanımız Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli, demine devranına 'hü' diyelim 'Hüüü'” (Uzun, 1996: 81). Bu bağlamda yeniçeriler maas alma töreninde Gülbank okuyarak padişaha tanzim ve duada bulunurlar. Yeniçerilerde Gülbank okunması ile ulufe alınırken bu durum tepeden aşağı inerek sıralama biçiminde izlenerek belli bir mutasavvıf ve edebi bir dille padişaha arz ediliyor durumuna varılabilir. Böylelikle Gülbank yeniçeriler için sadece zafer naraları atmak değil aynı zamanda diğer törenlerde de padişaha arz ve dua etmek için edebi bir araç işlevi görmek için kullanıldığı görülebilmektedir. Gülbank'ın bir başka yönünde şöyledir; yeniçeriler için padişaha itaat ve bağlılık vazgeçilmez bir durumdur özellikle Osmanlının yükselme devrinde kendini ortaya koymaktadır ve bu durum kendini yeniçeri Gülbankının dizelerinde bunu görmek mümkündür (Karataş, 2019: 946). Bu bağlamda yeniçeriler padişaha olan bağlılık ve teslimiyetlerini törenlerde Gülbanklar aracılığıyla ikrar etmiş oluyorlar. Gülbanklar yeniçeriler üzerinde sözlü edebi mizacın gelişimiyle birlikte padişahla aralarında ki bağın köprü görevini gördüğü sonucuna varılabilir.

İstiklâl Marşı'nın Yazılma Süreci

Milli mücadelenin istiklal şairi olan Mehmet Âkif Ersoy; *“1873 yılının Aralık ayında, İstanbul'un Fatih ilçesinin Sarıgözel semtinde doğmuş ve 27 Aralık 1936 Pazar günü, saat 19.45'te Beyoğlu'ndaki Mısır Apartmanı'nda vefat etmiştir”* (<https://mae.mehmetakif.edu.tr/>). Milli mücadele ruhunu anlatmakla beraber o dönemde milletin ümitli ve cesaretli olarak inançla yürümesini nakşeden bir üslupla yazılan İstiklâl Marşı yazarın nasıl bir ilim ve şahsiyetle yetiştigiğine ışık tutmaktadır. İstiklâl Marşı'nın yazılma sürecinde ise milli mücadelenin ruhunu anlatan aynı zamanda toplum ve ordunun ümidini, şevkini, cesaretini diri tutmak, arttırmak için milli marşın yazılması hususunda; *“dönemin genelkurmay başkanı ismet İnönü, o sırada Milli Eğitim Bakanı olan Hamdullah Suphi beye bu konuyu iletir. Bakanlığında konuyu benimsemesiyle milli marş süreci başlar. Yarışma açılır. acılan yarışmaya 734 şiir gönderilir. Bunlardan 6 tanesi ayrılır ama beğenilmez. Yarışmaya katılması arzulan Mehmet Âkif ödül var gerekçesiyle yarışmaya katılmamıştır”* (İnce, 2009: 1). Yarışmaya katılmayan Mehmet Âkif aracılardan ikna çabaları sonucu marşı yazmaya başlar; *“Âkif, marşın bazı kısımlarını Taceddin Dergahında kendinden geçmiş dalgın hallerde, gece uyku aralarında, bazı kısımlarını da Mecliste meclis görüşmeleri sırasında, bazı kısımlarını Hakimiyet-i Milliyye gazetesi idarehanesinde yazar 7 Şubat 1921 tarihinde yazılması tamamlanan marşın konusu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 26 Şubat 1921 ve 1 Mart 1921 tarihlerinde görüşülür. Hamdullah Suphi, mecliste Âkif'in şiirini 12 Mart 1921 tarihli meclis görüşmesinde okur. Milletvekilleri hararetle alkışlarlar. Meclis, İstiklâl Marşı'nın nasıl seçilmesi gerektiği üzerinde tartışır. Tartışmalar sonunda Atatürk'ün reisi olduğu meclis, Âkif'in şiirini büyük bir oy çokluğuyla Türk İstiklâl Marşı olarak kabul eder”* (Sakallı, 2018: 268). Böylelikle İstiklâl Marşı yazılmış oldu.

İstiklâl Marşı'nın Türk Törenleri Üzerindeki Manevi Etkisi

Marş kelime anlamı olarak bakıldığında; *“Bir milletin ortak duygularını, heyecanını, ümitlerini, birlikte var olma ve yaşama azmini, milli birlik inancını terennüm eden ahenkli, müzikli olarak söylenen manzum metinlerdir”* (Çetin, 2014: 31). İstiklâl Marşı ise milli mücadele

döneminde Türk milletine inancını tarihini irdeleyerek belli bir silsile ve anlayışla hatırlatmak, cesaretlendirmek ve ayağa kaldırmak için ihtiyaç duyulup yazılan bir milli destan şiiiridir. Böyle bir marşı yazmak için milletin inanç ve değerlerini yaşayan ve içten hisseden birinin olması ehemmiyetlidir Mehmet Âkif'in şahsiyetine bakıldığında; *“Milletini tanıyan, onun değerleriyle bütünleşmiş, söylediklerini yaşayan, samimi, fedakar, mütevazı, sağlam karakterli, ağlayan, ağlatan, hisseden, söyleyen bir sanatçı”* (Sakallı, 2018: 269) kimliğiyle karşımıza çıkmaktadır. İstiklâl Marşı'nın başlangıcına bakıldığında; *“korkma”* kelimesi ile başlamış ve manası olumsuzdur olumsuz olarak başlaması ise İslam kültüründen yansımalar taşır çünkü İslamiyet'in kabulü kelim-i şahadetle başlar; *“eşhedü en la ilahe illallah ve eşhedü enla Muhammeden abduhu ve resulühü”* olumsuz ifade olan *“la”* anlam olarak *“hayır, yok, değildir”* anlamalarına gelmektedir. Hiçbir tanrı yoktur Allah vardır anlamına gelir Mehmet Âkif de önce olmaması gerekeni sonra da olması gerekeni vermiştir (Çetin, 2014: 41). Mehmet Âkif millete seslenirken önce korkmamayı telkin ederek hitap etmektedir korkmadan inanarak milli doku ve inanç değerlerinin yüklediği korkusuzlukla mücadele edilerek hareket edilmesi gerektiğini edebi olarak ifade etmiştir. İstiklâl Marşı'nın ikinci kıtasında hakim olan düşünce ise; bayrağımız kırgın ve küskün bir sevgiliye benzetilmiştir ancak Mehmet Âkif haksız bulur bu öfkeyi çünkü millet bayrak için nice şehitler vermiş, kanlar dökmüş. Türlü sıkıntı ve belalara katlanmıştır bu yüzden milletin hilalden gülmesini beklemektedir (İnce, 2009: 3). Bu bağlamda Türk milleti vatan ve bayrak için canını kanını hiçe saydığını ve bayrak dalgalandıkça milletin bir sevinç, huzur içinde olduğunu millet üzerinden bayrağa bir temsiliyet affettiğini görebilmekteyiz denilebilir. Mehmet Âkif birinci şahıs olarak Tür milleti adına seslenmektedir trük milleti tarih boyunca hür olarak yaşadığını ve hiçbir maddi gücün kendisine zincir vuramayacağını belirtmiştir (Bilgin, 2007: 27). Türk milletinin hürriyet üzerine bir kültür taşıdığını başka bayrak ve kimlik altında yaşamayacağını böylelikle hem güçlü tarihinin ve inancının gereği olarak bu milli mücadele de topyekün olarak savaşılmasını gerektiğini coşkulu bir şekilde ifade eder. Mehmet Âkif İstiklâl Marşı'nda kavramlara birçok anlam yükler. Mehmet Âkif İstiklâl Marşı'nda her kıtası, dizesi ve kelimesiyle milli ve ulvi değerlerle dini değerleri dengeli ve ahenkli bir şekilde işlemiş bunun yanında bayrak, hilal, hak, hürriyet, istiklal, vatan ve cennet, hüda, vecd, mabet, ezan gibi mili ve dini unsurları birbirleri içinde kaynaştırmış ve güçlü belagatle kaleme almıştır (Bilgin, 2007: 31). Bu sayede milli mücadeleyi gerçekleştiren Türk milletinin taşıdığı temel özellik ve değerler İstiklâl Marşı'nda nakşedilmiştir. İstiklâl Marşı Türk milletinin destansı şahlanışının edebi yönüdür Gazi Mustafa kemal İstiklâl Marşı'yla ilgili şu değerlendirmede bulunmuştur; *“bu marş bizim inkılabımızı anlatır. İnkılabımızın ruhunu anlatır. Bunu ne unutmak nede unutturmak lazımdır. İstiklâl Marşı'nda istiklal davamızı anlatması bakımından büyük manası olan mısraalar vardır. Benim en beğendiğim yeri de burasıdır: Hakkıdır, hür yaşamış, bayrağımın hürriyet Hakkıdır; hakk'a tapın milletimin istiklal”* (Çetin, 2014: 36). Bu bağlamda İstiklâl Marşı törenlerimizde her okunduğunda geçmişte atalarımızın milli mücadele ruhunu, dönemin atmosferini solumak adına önemli izler taşır. Resmi tören ya da resmi tören olmadan da İstiklâl Marşı okunduğun da milli mücadele kahramanlarını anma ve günümüze bırakılan değerleri anlamak ve anlatmak adına önemli anekdotlar taşır. Bu yüzden günümüzde sporda yabancı kuralının olmasının tek nedeni neredeyse İstiklâl Marşımızı okuyacak kimselerin olmaması endişesinden kaynaklanmaktadır ve bu düşünce toplumsal her alan ve zeminde aranan bir durum haline gelmiştir. İstiklâl Marşı

milli bir doku haline gelmesini sağlayan durum Türk milletinin tarihi ve inancını irdelemesi ve coşkuyla düne seslenebildiği gibi yarına seslenebilmesi oluşundan kaynaklanmaktadır.

Gülbank'ın ve İstiklâl Marşının Türk Törenleri Üzerindeki Etkisinin Karşılaştırılması

Osmanlı Devletin de Gülbanklar önemli bir yer tutmaktadır. Tolumun günlük hayatında olan sosyal, kültürel, dini törenlerinde okunmaktadır. Dönemin tarikat dergahlarında Gülbank okunmaktadır; Mevlevi tarikatında önemli yeri olan Gülbanklarla ilgili bilgiler eski ve yeni erkan ve edep eserlerinde bulunmaktadır (Uzun, 1996: 74). Mevlevilerde özellikle mukaddes yer sayılan mutfakta okunan Gülbank; yemek pişip ocaktan indirildiğinde, yemekten sonra, bayram yemeği ve aşure gibi yemekler yendikten sonra Gülbank okunur ve bu tören ateşbaz-ı velinin ismi okunur. Bu şahıs Mevlana'nın aşçısı olarak kabul edilir (İyiyol, 2014:591). Bektaşî tarikatında ise; Gülbank ve terceman bakımından en zengin malzemeyi elinde bulunduran Bektaşîliktir neredeyse her törende Gülbank okunmaktadır cem, aşure, nevruz, çerağ, ad koyma, sünnet, lokma (Uzun, 1996: 76) bunlardan bazılarıdır. Osmanlıda neredeyse bütün tarikatlarda Gülbank okunmaktadır cehri zikir yapan halvetiye, kadiriyye, rifaiye gibi tarikatlarda neredeyse aynı tür sebeplerle yapılan törenlerde Gülbank okunmaktadır (Uzun, 1996: 79). Osmanlı Devletinde “*Bektaşîlik tarikatına bağlı olduğu için ocağ-ı bektâşîyan adıyla anılan yeniçerilik teşkilatı merasimlerinde de çeşitli vesilelerle Gülbank okunurdu*” (Uzun, 1996: 80). Bu bağlamda ordu teşkilatlarından birisi olan yeniçerilerin merasimlerinde Gülbank duasının ritüelleştiği görülmektedir. Osmanlı Devletinin sivil toplum hayatında da Gülbankın önemli yeri vardır bu Gülbanklar; çocuk doğumuyla başlayan ve ad koyma, sünnet, mektebe başlama süreçlerinde okunmaktadır ve bu merasimlerin en ünlüleri mektebe başlarken okunan mektep Gülbanktır (Uzun, 1996: 81). Osmanlı Devletinde ki Gülbank ve Türkiye Cumhuriyetinde ki İstiklâl Marşı'na bakıldığında ikisinde gerek devletin resmi ya da resmi olmayan kurulları, ordusu ve toplumunda bunlar okunmaktadır. Gülbank okunduğu guruba göre dini bir tarikatla müritlerini ya da orduyla padişah arasında aidiyeti bağını kapsarken İstiklâl Marşı ise ulusal ve resmi bir kimlik altındaki herkesi kapsamaktadır. İstiklâl Marşı'nda hem milli hem dini kavramları barındırırken Gülbanklar dini kavramlar üzerinden dini bir tören niteliğini taşımaktadır. İstiklâl Marşı ve Gülbank Türk toplumu üzerinde birçok ortak noktayı barındırmakla beraber itaat ve aidiyet hislerini manevi olarak güçlendirmektedir sonucuna varılabilir.

SONUÇ

Gülbanklar anlam olarak bir işin hayır getirmesi ve sağlıklı bitmesi için Allaha yapılan dualardır. Osmanlı döneminde sivil toplumda, yeniçeri ocağında ve tarikat dergahlarında Gülbank tören başlarken girizgah olarak yapılmaktadır. Gülbank vasıtasıyla yeniçeri ocağında ki yeniçeriler padişaha olan bağlılık ve sadakatlarını ahenkli ve edebi olarak dile getirirler, tarikat dergahlarında ise başındaki pire dua etme, bağlılık dile getirme ve yapılacak işin murada ermesi için yapılmaktadır. Ortak bir amaç ve duygu etrafında söylenmeleri itibarıyla Gülbank ve marş karşılaştırılabilir. Marş anlam olarak bir milletin ortak duygularını tercüme etme, heyecan ve ümitleri işleme, bir arada yaşama hissiyatlarının ve inançlarını söyledikleri ahenkli müzikli manzum metinlerdir. Gülbankların dili dini bir yapıdadır dua, yakarış ve temenni içerirken terim İstiklâl Marşı'nın dili hem milli hem de dini terimler içermektedir.

Gülbanklar okudukları törenleri kutsama ve dini atmosfer katmaktadır denilebilir. İstiklâl Marşı'nda daha çok milli bir sesleniş ve okuduğu atmosfere göre de anlam almaktadır; savaşta koşullarında okunursa cenk etme, milli bayramlarda okunursa coşku ve geçmişi hatırlatma ve anma gibi durumlar kazandırmaktadır denilebilir. Gülbanklar genellikle okuduğu pire ve guruba aidiyet ve sadakat hissi verirken İstiklâl Marşı ise Türk vatandaşlık bağıyla bağlanan herkese bir aidiyet ve sadakat hissi vermektedir bu yönüyle İstiklâl Marşı daha geniş bir toplum yelpazesine sahiptir. Gülbanklar dini tarikatlara ya da yapıldığı törene hitap ederken burada edebi metin birliği yokken İstiklâl Marşı ise Türkiye milletine seslenen resmi ve tek metindir.

KAYNAKÇA

- Bilgin, A. (2007), İstiklâl Marşı ve Üzerine Yapılan Çalışmalar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*. 37 (37): 23-34
- Çetin, N. (2014), İstiklâl Marşımızı Anlamak. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 21(2): 25-92
- <https://mae.mehmetakif.edu.tr/mehmet-akif-ersoy-hayati.php>, (2021, 3 Mart)
- İnce, Ö. (2009), *İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif*, (docplayer.biz.tr) (2021, 13 Mart).
- İyiyol, F. (2014), Mevlevi Gülbankları ve Mevlevi Gülbanklarının İşlevsel Açından Tahlili. *International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(6): 583-600.
- Karataş, Ö.S. (2019), Sultan 2. Mahmut'un Modernleşme Politikası Dahilinde Yeniçeri Teşkilatı e Teşkilatın Musiki Unsurları. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(3): 937-955
- Sakallı, F. (2018), Mehmet Âkif Ersoy'un 'Cenk Şarkısı' ve 'Ordunun Duası' Şiirlerinde İstiklâl Marşı'nın İpuçları. *KSBİD*, 10(18): 267-278
- Uzun, M. (1996), Türk Tasavvuf Edebiyatında Bir Dua ve Niyaz Tarzı Gülbank. *İlam Araştırma Dergisi*, 1(1): 69-84.
- Üçer, Ç. ve Sarı, R. (2020), Dua, Gülbank ve Tercümanlar Üzerinden Alevi Nitelemeli Gelenek Hakkında Bazı Değerlendirmeler. *Mezhep Araştırmaları Dergisi*, 13(2): 357-398.

İSTİKLÂL
MARŞININ
KABULÜNÜN

100.
yılı
ANISINA

ULUSAL
LİSANSÜSTÜ
ÖĞRENCİ SEMPOZYUMU

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü
Evliya Çelebi Yerleşkesi Tavşanlı Yolu 10. Km • KÜTAHYA
lee@dpu.edu.tr